LEIDA KIBUVITS

Soome-Eüdruk

LEIDA KIBUVITS

SOOMUSTÜDRUK

KAANE KUJUNDANUD
V. TOOTS

LEIDA KIBUVITS

Soomus südruk

ROMAAN

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN · 1957

1

Anno Domini 1907, kirjutas peenem rahvas Eesti kubermangus. Keisrist, kuradist ja surmast on see 1907. aasta, kõneles lihtrahvas samas kubermangus...

Selle aasta oktoobrikuu teisel poolel sadas nimetatud kubermangus kestvalt vihma. Oleks ta ometi tilkunudki, piisk piisas olnud, aga ei: juba teist nädalat keriti nagu jäähalli villast lõnga madalatest pilvedest maha! Pori mulksus ja lirtsus. Lehkasid hobusetekid ja hobused ise veel hullemini, lehkasid koerad ja lambad, läbivettinud vammused ja jalanartsud. Emajõgi ajas üle kallaste, luhad lainetasid — vesi sulises oktoobriöödel süsimustana Peipsi poole, kandes ainult käänukohtadel oma tumedal turjal roostevärvilist linikut — linnakuma. Männimetsad jõe paremal kaldal mustasid sajuses öös, neis oli sadat seltsi musta: küll mustjaspruuni, tuhmi nagu kodukootud villane, küll sinkjasmusta, nõrgalt läiklevat nagu vedel pigi, küll sügavalt musta karvastki — nagu nõgi korstnakülgedel... Vastu kesköödärkas tuul, puhus nii, et paindusid pedajate ladvad ja puistasid suisa vett metsa alla. Ja nüüd ei sadanud vihma enam otsejoones pikuti taevast maha, nüüd keris tuul seda ristipidi maa ja taeva vahel suhusilma, ninna-kõrva! Krobelistelt tüvedelt sirises vett alla, seda neelas niiskusest paksuks paistetanud sammal. Sabises, sulksus, tilkus ja tilises tasa. Sammal oli juba liiga palju neelanud ja hakkas luksuma...

Ei olnud sel hilisel tunnil kuiva kohakest ega raasukestki rõõmu. Aga kolmel inimesel oli muretsemist ja

ärevust, sest neljas oli just tulemas siia murelikku, musta ja märga maailma.

Seitse versta linnast — linnakuma paistis siia üsna roosakana — lossutas männimetsa all madalaid suvimajakesi punasel liival. Metsa taga oli talusid ja kandikohti, popsionne, kitsaid põlluribakesi. Jõe kaldal aga valendas mõisahäärber ja mustasid moonamajad. Keset metsa, tee ääres vallamaja, otse selle vastas aga pikk puuhoone, mille ukse kohal silt lõnksulise kirjaga «Hariduse- ja Karskuseselts Priius». Selle hoone tagatoas, puhvetipidaja kambris, väänles valudes puhvetipidaja noorik, oodates oma esimese lapse peatset sündi.

Läbi märja metsa ruttas seltsimaja poole ämmaemand, tõttas lõõtsutades vastu tugevat tuult, et viia nõu ja abi ootavale mahasaajale.

Emajõel aga, lameda põhjaga tõrvakünas, sõudis mees, kastes raskeid mõlasid mustavasse vette. See oli seltsimaja puhvetipidaja, kes seal salamisi kodu poole sõudis. Tuli pelgupaigast, Peravalla soosaarelt, kuhu oli pagenud paruni, kasakate ja mustsaja eest.

Kõik kolm inimest olid mures ja ärevil üheainsa pärast, üheainsa pärast, keda veel olemaski ei olnud. Ei teatud veel ta sugu, nime, kuju ega kaalu, ei võidud teada, kas oli tal elugi sees sel raskel ajal, kus kandjaid naisi heidutatakse ühest ehmatusest teise.

Ämmaemand, tüse ja eakas naine, tõttas pehmel metsateel kõrgete pedajate all, mille juured, köitena sitked ja jämedad, looklesid ja harunesid maapinnal laiali, vingerdades erilise meeleheaga sõlmedeks otse jalgrajal, just teekäija jalgade ees. Alles poolel teel tundis tõttaja läbivettinud vildi raskusest, et ta oli kiiruga haaranud varnast kadunud mehe rohekaspruuni kaabuloti — eks see kõik tulnud suurest segadusest, mida tekitas sissetormav, kibelev ja kilkav eideke, Kitsel-Liis. Helde jeesuke küll, tulgu nüüd prouakene kohe, oh, joostes, hüpates, linnutiivul, eks rätsepanoorikul seltsimajas olla ees see raske ja valus tund! Tema, rumal vanainimene, pole muud ette võtta mõistnud kui et oigava ja vintskleva nooriku toobrisse, sooja vee sisse pistnud. Eks ärevuses haaraski siis ämmaemand, vallakirjutaja lesk, varnast oma kadunud mehe kaabu,

et aga midagi oleks peakatteks suure saju eest. Ta polnud peakatet liigutanud sest päevast, kui kasakate salk nende sirelipuhmastest piiratud õue kappas. Kui seesama salk sellestsamast õuest juba välja kappas, polnud kaabul enam peremeest kandjaks — see lebas nelja kuuliga rinnast läbilastuna uksekünnisel. Värske lesk oli otsustanud: las kaabu ripub seal varnas ja jääbki nii rippuma, nagu oleks peremees ta ise sinna paigutanud just praegu väljast tulles. Las jääda nii mälestuseks heast inimesest, kellega sai üle kolmekümne aasta koos elatud. Lapsi neil polnud. See oli kurb küll, aga mitte liiga valus, sest nad armastasid ja hoidsid võõraste inimeste lapsi, otsekui oleksid need omad. Aastat viisteist tagasi oli tema mees lausunud: «Kuule, naine, sa õpi õige ämmaemandaks... sul on siin igav ja kasu pole sinu olemisest ka mitte paljudel... Ole linnas neil kursustel ära... kas või nende moonamaja inimeste pärast õpi selgeks... et neil inimestel oleks vähemalt ilmale tulekki kergem, kui neil ilmasolemine niikuinii raske saab olema...» Nii ta oli kõnelnud kaua aega tagasi ja tal oli tookord õigus olnud. Nagu tal oli õigus olnud ka oma viimaste sõnadega: «Noorparun kuuldi jälle oma kaarikuga üle parve tulevat. See Tallinna turul kõveraks torgatud kints paistab juba paranevat... eks ta siin nüüd uuesti sõeluma hakka.»

Hakkaski. Ja paruni sõelapõhjale jäänud esimene tungaltera oligi vallakirjutaja. «Ei hakka mina, vanainimene, nende eest enam kuhugi lippama,» oli öelnud tunnivõrd enne surma. «Aga sina katsu ikka oma ametit edasi pidada, meelerahuks enesele, kasuks ligimestele. Ja mõtle ise, et niisugustel rasketel aegadel võivad sündida just need poisid ja tüdrukud, kes selle poolelijäänud asja lõpule viivad...» Ja oli oma muheda naeratusega lisanud: «Nii oled sinagi inimsoo heategija, kuigi väike...»

Mütsti, kukub ruttaja, mütsti, kordab riistakott. Pedajajuur, teel otse kunstipäraselt keras, põhjustaski inimsoo väikese heategija kukkumise. Istub nüüd see heategija märjal metsateel, vettinud viltkaabu ninale vajunud. Äh, jookse nüüd, vanainimene, läbi märja ja

musta öö nagu jänes, kelle kannul sibab veel vanem naine, Kitsel-Liis, nagu jälgedel kilav jahikoer. Teine jooksja kardab pimedust ja häälitseb sellepärast, et julgust juurde saada . . .

Just s e l l e lapse vastuvõtuks oli tema, vallakirjutaja lesk, haaranud oma kadunud mehe kaabu ja tunneb nüüd isemoodi, segast, nõrka meelehead: nagu tuleks tema surnud seltsilisest veel natukenegi uue elu vastuvõtmisele kaasa. Kadunud vallakirjutaja oli nii mõnigi kord lausunud: «Imelik mees, see meie rätsep . . . üks väga anderikas inimene . . . aga väga viltu kasvanud . . . nagu mõni pedajas. Ja põlema kargab kui kuivanud kadakapõõsas! Alatasa nagu tuld ja tõrva ja sädemeid täis. Kui niisuguseid mehi palju oleks ja nad kõik kokku lööksid — küll need kisuksid maha kiviseinad ja kahe peaga kulligi . . .»

Samal ajal sõuab see imelik mees ise lameda künaga kodu poole. Tõmbab tugevalt, rind eest lahti, kalakott küna ninas. Teda vaevab juba nädalapäevi ikka üks ja sama hirmus mõte: et kui see tema naisterahvas, see Miina, nüüd oma raskel tunnil samuti sureb, nagu suri tema enese ema seal Nõo pool saunas, ja maailma jääb ukerdama jälle ilma emata ja emaarmuta vaenelaps, nagu jäi kord ukerdama tema ise . . . Ja maailm ja inimesed on selle uue ukerdaja vastu niisama kalgid ja karedad, nagu nad seda tema enese vastu olid olnud — vaat see mõte piinas rätsepat soosaarel. Tegi nii rahutuks, et ihunahk hakkas kihelema, ümbrus ja ilmgi aitasid omalt poolt tusatuju tõsta: soos oli märg ja pime, sulksus, sulises ja korises, lindude tiivalöögidki olid rasked ja märjalt laksuvad. Raske mõte vaevas meest niikaua, kuni ta jalaga oma tuleaseme laiali lõi, paksust kotiriidest künakatte kokku keris, püssi ja kalakoti võttis ja kodu poole hakkas sõudma. Sõudis mööda musta jõge ja mustad mõtted sõudsid kaasa.

Sõudva rätsepa isa oli olnud moonamehe poeg, noor moonakas, sellest hoolimata aga rõõmus inimene ja nalja- ning laulumees. Tõmbas kannelt ja mängis omatehtud viiulit. Lauluviisi lõi kohe ise ja sõnad selle juurde mõtles omast peast välja. «Va kergekene on,» ütlesid tõsisemad inimesed moka otsast, iseäranis aga

peremehed ja perenaised. Naiseks tõi endale üsna noorukese tütarlapse, väga musta verd ja vähese jutuga. Selle tütarlapse ema, Rõisle Leena, oli surnud kiriku juurest häbipostist saadud tõppe. Oli olnud tubaseks teenijaks saksa soost kirikhärra perekonnas. «Minu proua o m a,» nimetas Leenat kirikhärra. Õpetajaproua oli lihav ja punetav, naisterahvas nagu lihamägi, nii rääkisid — muidugi sosinal — kihelkonna naised. Aga see o m a oli kõrge kasvuga ja laia kondiga, väga tõsise silmavaatega inimene, kelle suust ei kuuldud kunagi ühtki ülearust sõna. Ta oli ka väga äkilise meelega ja võis nagu põlema karata. Oligi siis teine ühel jõulupüha varahommikul nii põlema karanud, et andnud õpetajaprouale oma kindla ning tugeva käega õige mitu kõrvakiilu. Ju oli temasse kõigi nende aastate jooksul kuuldud irisemiste pärast kuhjunud viha ja eks see ajanudki üle ääre. Mis hirmus ja ennekuulmata juhtumine, nagu nimetas seda hiljem Tallinnas ilmuv «Ristirahva Pühapäevaleht». Et õpetaja ja tema kannatada saanud proua olid kristliku meelega inimesed, ei nõudnud nad süüdlasele suuremat karistust kui kiriku ees häbipostis seismist. Ägedaloomulistele maainimestele edaspidiseks hoiatuseks... Nii seisiski kõrge ja kondine tüdruk kiriku ees, seisis küünlakuu pakase käes palja peaga — katmata peaga kogu kihelkonna ees! Sealt ta endale hirmsa ja vaevava köha saigi. Mehele läks varsti, raius aina edasi seda köha, palged peas nagu roosililled. «Õitsev tiisik,» ütlesid naised, kes rohkem teadsid. Raius aina köha, sünnitas tütarlapsukese ja siis raius köha tema maha, järsku kui viljakandva puu, otse jalalt.

Sõudva rätsepa ema oli saanud oma emalt selle tõve, sõudja paraku oma häbipostis seisnud vanaemalt selle äkilise meele. Tema ema suri sünnitamisel, väga külmal päeval talvekuul, ja poisikese kogu elu kujunes nii külmaks nagu seesama päev talvekuul. Isa ei leinanud suuremat — tema, rõõmus laulu- ja pillimees, kas pidi ta siis hoidma viiulit kural ja poega hääl käsivarrel, kääksutama üht ja teine oleks kääksunud ise? Oi, seda pillilugu küll! Just nende sõnadega

vabandas ta end hiljem oma suureks kasvanud poja ees. Nii vaataski viiuli ja vaeselapsega mees ringi ja tema kerglane pilk jäi peatuma peretütrel Emilial, väga priskel ja valget verd neiul. Saigi sellest väga valget verd peretütrest võõrasema väga musta verd ja tõmmu nahaga vaeselelapsele. Võõrasema otsekui muinasjutu mõõdu järgi, ainult selle vahega, et ilusates muinasjuttudes on kõik kurjad võõrasemad süsimustad ja head vaesedlapsed heledat verd. Aga see polnudki ilus muinaslugu, otse vastupidi. Nelja-aastasena pandi poiss seakarja. Oh, uni oli nii magus, kõht nii tühi, emis nii tige ja vihm nii külm! Kui isa katsus lapse eest välja astuda, lööd tema astumine väga järsult tagasi: «Kes siis koduväi sõna peab kuulma? Ise talusse sööma tulnud ja veel logardigi kaasa toonud.» Heleda peaga ja kristliku meelelaadiga võõrasema ajas seitsmeaastase Juhani päriselt majast välja. Kõige halvemadki inimesed ei saa tõendada, et just purupaljalt. Mullused pastlakesed olid ikka jala otsas, hilbud ümber ja kummaski peos suur koorega kartul, sest oli sügisene aeg, vihm ja vilu, olgu pealegi vaesellapsel suu-südame soojendamiseks kaasa võtta... Ja seasöögi pada parajasti kuumi kartuleid ääreni... Hämarik tuli juba maha, poiss nuuksus teeserval ja kartulidki olid juba külmaks läinud. Siis tuli mööda teed lombakas ja kerglane rätsep Krass, tuli Nõo poolt ja läks kõrtsi poole, kogu vara kotikesega seljas ja pambukesega käeotsas.

«Mes sa tönnid?» päris purjus rätsep. «Poiss või tütrik oled? Pressrauda kanda jõuad? Kas tead, kumba niidiotsa nõel tuleb ajada? Oi, oi, see on üks keeruline ja teaduslik värk! Ladna, saagu sinust minu sell. Mina annan kõik oma meistrikunsti sulle üle.»

Üleandmist alustas sellega, et jootis oma seitsmeaastase selli kõrtsi juures purupurju. Nii see elu algas ja nii ta läkski. Talust tallu, kõrtsist kõrtsi, lora, räuskamine ja viin — elu oli nagu võõras, vastikult lehkav vammus, ei istunud sugugi, aga seljast teda võtta ka ei saanud — kuhu sa, puupaljas inimene, lähed? Oli meister heas tujus, jagas õpetavaid hoope ainult kämblaga, pahal päeval aga oli pressraudki paras. Nii

sirgus poisikesest pikka kasvu noormees, sõrmedelt osav, aga silmavaatelt vihane ja umbusklik, sõnadelt järsk ja pilkav. Tema polnud nii, nagu kõik rätsepad enne teda olnud, lauludes, elus, muinasjuttudes ja rahvanaljades. Temal polnud küüru ega kõverat jalga, ei pressrauda tuuleankruks taskus. Ei, tema polnud kerge rätsep, teda oleks vabalt võinud raskeks rätsepaks nimetada, sest temaga oli tihti väga raske ümber käia. Tema rääkis imelikke jutte rikastest ja vaestest, nülgijatest ja nülitavatest, jah, oleks ta üksnes rääkinud — tema teodki tegid ikka vahet rikaste ja vaeste vahel! Rikka peremehe pisikese poja pintsakuke läks töörahalt palju rohkem maksma kui suure sulase avar vammus. Rikkas peres mõnitas söögilauas istudes tihti kõik lauale antava sealsamas oma sõnadega ära, aga vaese rahva lauas larpis jahukörti ja kiitistänas pealegi. Kainena vaikis rätsep Juhan Tuisk, mõõtis, lõikas, traageldas ja õmbles. Kui aga ägestus, viskas nurka kas terve kanga või juba lõigatud riidetükid, iseäranis rikastes peredes, kus rätsep pidi peale nõelatöö olema veel rahvale naljategemiseks. Oh, silmad põlesid peas nagu söed, suu läks mustade vurrude all peaaegu valkjaks! Õhtul jõi end purju ja hüüdis kõrtsis: «Kes on andnud niisuguse seaduse, et vaese inimese elu olgu nagu pikk must niit, et sinna ei tule enam midagi heledamat otsa? Peab tulema . . .» Laulis siis pikki laule, salmid kõik omast peast sepitsetud. Tema elu oli ainult vaev ja mõnitus, kääride krigin paksus villases, viin ja valutav pea. Nii sai temast see, keda rahvasuu nimetab va sammaldanud vanapoisiks. Ta ei olnud kordagi oma elus pisut hellema pilguga naisterahvaste poole vaadanudki, kas ei olnud tal juba ette teada, et naisterahvad kipuvad aina itsitama rätsepate üle? Aga siis tuli tema eluteele armastus, ja tee tegi väga järsu käänaku. Oli õmblemas Nõos, oma kodukohas, rikkas Räisa talus. Oli just parajasti toomede õitsemise aeg, ja kõik rätsepa tehtud pilke- ja muidulaulud tulid sel õitsemise ajal iseäranis ladusad ja liigutavad välja. Talus oli ainuke tütar Roosi, linnas õmbluskoolis olnud neiu, kehalt kena tegumoega ja näolt päriselt kaunis. Hakkaski mär-

kama rätsep-Juhan, et Roosi-neiu silmitseb teda uurivalt ja nagu sügavas mõttes oma taevakarva silmadega. Rätsepa südamel hakkas väga soe — nagu pulstunud kodutul koeral, kes kogu oma elu sõrkinud porisel maanteel ja keda viimaks ometi keegi hea inimene kutsub sooja ja silitab temagi pead... Juhtus nii, et peretütar Roosi kutsus rätsepa-Juhani ühel juba hämaral õhtul Räisa tagakambrisse. Tema ise seisis, toetudes oma lopsaka käsivarrega saarepuust kummutile, mille nurkadel olid puust nikerdatud roosililled. Oh, keerlesid juba uue laulu sõnad rätsepa peas: neiu, sa oled nagu päris roos nende puust nikerdatud rooside kõrval! Pärisroosil oli meistrile — meistrile, ütles ta, ja naeratas häbelikult — üks imelik palve. Tal olla tüütu kosilane, vanapoiss Tartu tagant. Ei andvat enam asu ega hingerahu see vanatüütus! Kas ei oleks nüüd meister nii vastutulelik ja teeks selle austaja peale ühe õige toreda ja tabava pilkelaulu? Muidugi olevat piinlik, et tema kui naisterahvas avaldab niisuguseid südameasju ühele võõrale meesterahvale, aga kuna meister olevat nii tõsine ja mõistlik inimene... Sellejuures vaatas ta meistrile otse silma sisse ja läbi silma otse südamesse, ja ta pilk oli nii puhas nagu allikavesi kase varjus. Meister hõõgus üleni — seekord mitte vihast, vimmast ja ägedusest, vaid neiu Roosist, Räisa tagakambrist ja õitsvatest toomedest. Ooh, muidugi saab Roosi-neiu selle laulu! Usaldatagu talle ainult, missugune meesterahvas see tüütu kosilane õieti on, ja siis... «Kõrget kasvu,» sosistas Räisa roosilille-taoline peretütar, «musta verd, mustade vurrudega, uhke ja kõrgi olemisega.» (Seda ta ei öelnud, et kõneleb kurje jutte rikastest inimestest ja kipub neid pilkama.) Juhan tegigi laulu. Võib-olla oma elu kõige parema pilkelaulu. Mustast, maiast, karvasest puudlist, kes sörgib Räisa-Roosi kannul ja limpsab keelt — tühja tuult limpsab, sest neiu hell süda tuksub hoopis teisele, jah, hoopis kellelegi teisele... Vaene, maias puudel! Jah, vaene puudel... sest kaks nädalat pärast seda, kui meister oma laulu oli neiule üle andnud ja sooja käepigistuse osaliseks saanud, tänitas seda laulu juba terve vald, varsti terve kihel-

kond. «Ohohohoo ja ahahahahh-aa,» ägati läbi valju, toore naeru, «kas olete te kunagi varem kuulnud, et üks rätsep võib olla koguni n i i kerge, et teeb iseenese armutundmusest laulu?» Iseenese peale! Laul sai väga lauldavaks ja Roosi selle läbi väga tähtsaks, talle tuli kosja nahakaupmees linnast, venepoodidest, ja nende pulmaski veel lauldi seda laulu. Aga rätsepal oli tunne, nagu oleks see taevakarva siniste silmadega neiu löönud uued, teravad käärid tema südamesse, sügavale ja jäädavalt. Ta jättis järsku maha oma rändava rätsepa ameti, viinavõtmise ja leidis endale alalise elukoha Tartu lähedal seltsimaja teelauapidajana. Tõi linnast liivakooke ja puhvetile mõdu, pisut hiljem endale naisegi, sama Miina, kes praegu ootab last...

Juhan toetas jalad küna külglaudade vastu ja sõudis otsekui suure vihaga. Sedagi viletsat elu ei lasta sul rahus elada, ja ega su süda ise annagi rahu elamiseks. Süda tahab mässata. Kas tema sai omas elus vähe piinata, mõnitada, lüüa ja nälgida? Ja temasuguseid on palju... Mis imet siis, kui temagi avas 1905. aastal südame sunnil omagi suu. Korraldas seltsimajas kõneõhtuid, tõi linnast kõnelejaid, lõi ise uusi laule, kirjutas neid ümber ja andis pihust pihku edasi.

Vesi loksus ümber küna. Las loksub pealegi, nii mustal ja tuulisel ööl ei julge ükski püüdja välja tulla. Siiski tegi tema, Juhan, tookord õieti, kui kandis oma kompsud künna ja kadus, just enne kasakate kohalejõudmist, vallakirjutaja aga, vääriti, jäi paigale ja hooples: «Tõmban särgigi rinna eest lahti, las lasevad, sunnikud!» Tõmbaski, ja sunnikud lasksid, ja jälle oli üks tubli mees vähem. Aga Juhan oli vastanud: «Ei hakka mina oma elunatukest neile väljapigistamiseks jätma, lähen sinna, kus ainult halli kurge näeb.» Läkski. Hallide kurgede juures oli vaikne olla. Ta keetis libedast lutsukalast leent, ja vahel olid ööd juba nii vilud, et leem hangus süldiks. Magas küna põhjas heintel ja ei tundnud kääride kriginat peas, nagu seda oli paari viimase aasta kestel pahatihti juhtunud.

Siinpool parve peab ta küna pajupõõsastesse peitma ja jalgsi üle luha ja läbi männimetsa seltsimaja köögitrepini jõudma. Ei tea, kas ongi enam elavate kirjas see tema naisterahvas, Miina, keda ta ei olnud kosinud südame sunnil ega lihalustist — vaid hoopis selleks, et olla teiste inimeste sarnane ja saada ka lapseisaks. Ja veel mingist imelisest, segasest tahtmisest — et vahest läheb tema lapsel elus paremini, kui temal on läinud, siis jääks süda kuidagi rahulikumaks. Nii kosiski ta saksapreili põetaja — oma isa soovitusel, kes oli nüüd linnas ekspressiks. Miina oli väga puhtustpidav inimene ja oskas ülimalt hästi pitsi heegeldada...

Miina on küll veel elus selle süsimusta ja märja taeva all. Oigab toobris, ihu kuum, aga otsaesiselt pudeneb külmi higitilku. Lõug toobri serval, nii vaatas temagi väimusilmadega üle oma seni elatud elu. Oli hingemaa-mehe seitsmes laps. Vara karja, siis lapsehoidjaks linna, siis oma kannatliku meele tõttu põetajaks halvatud saksapreili juurde. Elas need aastad nagu puuris, siis suri halvatu, puuri uks avanes ja uksel seisis juba vananev neiu, kes kõik oma paremad aastad oli jätnud võõra haigevoodi juurde. Päris surnult kenakese kopika, mööblit ja muud peenemat majakraami — kõike seda, mida surnu sugulased ise ei tahtnud. Kui ta oma kraamiga uude korterisse, oma tuppa kolis, naeris talle tuttav kolija, vana hõbehall ikka rõõmus ekspress: «Nüüd puudub sul täielikuks virtsahvtiks ainult mees ja selle ma sulle toon.» Tõigi. Järgmisel pühapäeval, kui Miina just peegli ees oma uut, ohtrate kalaluudega taljest pigistavat kleiti selga passis, tulidki kosilased. Tema lipsas lillelise voodisirmi taha, pliidinurgale jäi pobisema tema uus sinine musta aknaga priimus. Keetis herneid seajalaga ja tuba oli magusat toidulõhna täis. «No tule välja, tule välja,» käratses vana ekspress keset tuba. «Ära häbene, ära häbene! Mina olen isamees. Kui sulle päris õigust ütelda, et mina olen päris isa ja see on minu oma poeg ja kui temast saab sinu mees — näed, annabki kokku isamehe.» Miina välja ei tulnud, ainult piilus kosilast läbi hõreda sirmiriide.

Mehise moega paistis olevat vastu valgust — aga või sa inimese sisse näed... «No tule välja, tule välja,» kutsus isamees. «Mis sa käratsed,» keelas kosilane, «küll me teinekord jälle...» Läksidki nii minema, mõrsjat nägemata ja hernesuppi maitsmata. Aga juba ülejärgmisel pühapäeval olid nad Maarja kirikus vana Willeroodi juures lugemas ja see laulatas nad pärast oma veniva häälega ka paari. Mis ilutsemist selle lihtsa rahva juures on või olla saabki. Kumbki pole enam nii noor, et noorte naljatembud neile meeltmööda oleksid. Mõlemad terved inimesed, kummalgi ka niipalju kogutud, et saab väikselt elu alustada. Alustasidki. Esimesel pühapäeval seltsimajas sõid nad lõunaks kartuleid ja krõbedaks praetud sealiha, hästi läbikasvanud viilukaid. «Näe,» näitas mees näpuga läbi akna pedajale, «näe, kus orav jookseb.» Ja sel ajal, kui naine vaatas oravat, tõstis mees kõige parema tüki naise taldrikule. Naine oravat ei näinud, aga seda parema lihatüki tõstmist ta nägi küll, ja see tegi tema meele nii naljakaks, et nutta ja naerda oleks tahtnud. Ta süda läks nii pehmeks, et ta peaaegu oleks võinud oma mehele seletada, kuidas see süda nooruses, kahekümne ühe aastasena, oli väga hoidnud üht noormeest. Oli nende naabri poeg ja teenis linnas raudteevaksalis. Nad olid nii mõnegi õhtu käsikäes Toomeorus jalutanud ja olid isegi nii kaugele läinud nagu peenemad inimesed, et noormees oli tema kaela ümber hakanud ja suud andnud. Oli toonud Miinale pisikese punase kiviga sõrmuse. See oli Miinal ka siis sõrmes olnud, kui tema vanem õde Marie, kes vaksali juures saksu teenis, kurva meelega teatama tuli, et naabri Jakob aastaks ajaks vangimajasse mõistetud. Mitme mehega seltsis oli ta raudteel vagunitäie kroonu varandust varastanud ja selle ära müünud, kuid raha ei olevat nende käest isegi kroonu mitte kopikatki välja pigistada saanud. Siis võttis Miina pisikese punase kiviga sõrmuse sõrmest ja viskas kaevu. Kui Jakob aasta pärast Miinat vaatama tuli, oleks ta võinud parem küll kivist teetulpa vaatama minna.

«Ega see aasta siis mul tükki küljest ära ei võtnud, saa sa ometi aru,» rääkis Jakob tungiva häälega,

«aga raha on mul kindlas paigas niipalju, et oma ärl lahti lüüa ja elu lõpuni kergemalt ära elada, jõukakski saada . . .»

«Varas on varas,» nähvas Miina, «mina aga olen ausa rahva laps, kedagi meie vamiljes ei ole kohtu poolt karistatud, meie suguseltsist ei ole keegi kohtumajas isegi tunnistajaks olnud.»

Nii see lugu lõppes ja sellest jäi Miina südamelihasse pind. Aga mis sellest — kas siin maailmas leidub üldse kedagi, kellel ei ole pisemat või suuremat pindu südamelihas? Miina vaatles oma meest üle lihataldriku ja mõtles, missuguste sõnadega saab ja peab seda lugu jutustama. Aga ega muud kui mees pärast pahas tujus viskab temale seda vargapoisi lugu ette ja siis valutab pind südames veel enam. Jäägu peale-gi. Jäigi nii, et Juhan ei teadnud midagi Jakobist ega Miina Roosist, ja nii oli see kõigiti parem. Tuiskude paari jutt käiski alati ümber kõige igapäevasemate asjade, sest üks neist oli ju kõige igapäevasem inimene, teine aga paraku mitte. Ja esimesel tuli teise pärast elus nii mõndagi kurja tundi näha. Kui kasakad juba valla piiridesse jõudsid, vinnas Juhan oma asjade kasti paremale õlale ja jagas üle sama õla naisele näpunäiteid: «Mina lähen nüüd hallide kurgede manu . . . Vaata, et koer jälle urjadnikut ei pure! Kvass ja mõdu lase Tenusaarel pikavankriga laeva juurest ära tuua. Saiu ja kooke võta ainult pekker Kenkmanni juurest! Ja pea häda korral mu tähendamissõnu meeles.» Miina toobris ohkas . . . mis siin teha või tegemata jätta: koer ajas larinal külge igale mundrikandjale, olgu see kas või metsavaht. Koera pani ta juba järgmisel hommikul ketti. Einelauda ta pidas patuga pooleks, raskejalgsel naisterahval polnud üksi kerge toime tulla. Ühel selgel sügisesel päeval võttis ta kartuleid — neil oli ju ribake kartulimaad seltsimaja taga — ristluis torkas ja rinde alt kõrvetas. Läks koju, et toobist värsket allikavett rüübata, muud midagi ta ei joonud, et lapsel tuleksid hästi selged silmad. Jõudis just seltsimaja ukse ette ja seisis seal, seelikus, põllevoltides ja käevartel punast liivamulda — ja läbiotsijad olidki platsis. Noorparun oma

kõrge kaherattalise kaarikuga, kolm kasakat ja vallavanem, vana Sirgas. Taheti teada, kus on see ässituskõnede korraldaja ja mässulaulude tegija, ametilt rätsep, töölt seltsimaja puhvetipidaja, näitemängu peamees, Juhan Märdi poeg Tuisk, sündinud Nõo vallas aastal 1869, üle kuue jala pikk ja väga musta verd.

«Netu,» vastas rase naine väga vaikse häälega ja raputas põllelt ja käistelt maha punakat kartulimaad. Paljaste jalgadega, terve ja rahulik, mullaga koos, nii seisis ta seltsimaja ees ja tema pea kohal oli silt: «Hariduse- ja Karskuseselts Priius».

«Aga kus see mees oleb?» küsis noorparun oma kõrgelt kahe rattaga troonilt, ja jälle vastas kartulimaast mullane rase naine sõnaga «netu», liigutades sinna juurde oma käelaba, nagu tõrjuks ta kaugemale kiuslikult kulmule kippuvat kihulast. Noorparun ronis maha kaarikult ja kaks kasakat hobustelt, vallavanem nagu vastu tahtmist kannul, nii mindi einelauapidaja korterisse.

«Nagu pitsipood,» ümises vallavanem poolkiitvalt, poollaitvalt. Miina oli oma tühjad aastad haigevoodi juures istudes kõik puha peenema näputööga täitnud ja nüüd olid tema toas pitskardinad, heegeldatud päevatekk voodil, heegelpitsist kummutikatted ja laudlinad, heegelpitsi padjapüüridel ja käterätiku otstes.

«See möne möisa spitsed olema,» torkas noorparun piitsavarrega voodi poole.

«Need on nooriku oma näputöö,» kostis vallavanem Sirgas. «Minu perenaisele on ta mitu lina teinud, hästi viks inimene, anna ainult toobikene tangu või piima ja temal juba lina valmis. Ontlik ja viks naisterahvas, aga see mees . . .»

Kasakad lõid silmapilguks keset puhtust ja pitse nagu kõhklema, aga noor parun andis neile head eeskuju. Tõmbas nurgast puupotist koos juurte ja mullaga välja kummipuu ja uuris tühja potipõhja. Lisaks mullale puistati söögikapist põrandale veel kott tatratangu ja pulbris maalrivärve rätsepa tööriistade kastist. Langes aknalaualt põrandale puruks ka toalill,

mida kutsutakse kristuse pisarateks ehk jeesuse silmaveeks. Punakaid pisaraid pudenes põrandale, ja see oli tõesti õige koht ja aeg, kus ja millal säärase nimega lill oma pisaraid valas. Otsiti neid pahu laule, kas või ühtki rätsepa käekirjaga paberile pandut (mees polnud küll tundigi koolipingis istunud, aga tähed olid tal peened ja puhtad nagu ritta valatud).

«Kus oleb need tema jägerivärgid?» nõudis noorparun. Kui ei leita laule, peab leidma midagi muud, et külge hakata sellele mehele, kes pahatihti mõisa metsas kütib. «Otsige, otsige,» kamandas ta venelasi, kes polnud nii agaras otsimishoos, nagu see sakslasele meeldinud oleks.

«Eks ta need oma jahivärgid võttis enesega ühes,» vastas rase naine ikka ühtesoodu lameda ja üksluise häälega. «Nõelad, sõrmkübara ja pressraua võttis ühes, läks tahapoole Tartut õmblustööle. Seal tehtavat nüüd taljest hästi kitsaid pihtkasukaid. Muud jahipidajat temast ei tea olevat... kui just kull kanapoegi kiusab, siis hirmutab vahest.»

Aga toaseinalt vaatas selle mitmekesise seltskonna peale alla suur riidevarn, mille aluseks oli väga vana hirve pealuu, harud aga oma «kaheksateistkümnesed» — ja kõik sarveotsad nii pahuralt ametimeeste poole, nagu tahaksid just puskima hakata.

«No ega ta seda kroonlõihterit küll nõela ja sõrmkübaraga koju ei toonud,» näitas vallavanem sõrmega metsikuvõitu riidevarnale.

«Ooh, selle ta õngitses ridvaga Haage tagant vanast turbahauast. Kes teab, kui vanal ajal raske loom sinna vajus... Kaabitses klaasitükiga puhtaks ja tegi majariistaks,» jutustas rase naine nii vaikse häälega, nagu suigutaks ta last magama või räägiks rahulikumaks iseennast...

Otsijate kätte jäi ainult vana salmialbum. Sellest oli välja rebitud kolmveerand osa lehti. Kaante vahele oli kuidagi jäänud ka käsitsi maalitud pilt. Sellel pildil oli näidatud supipada, mille all lõõskas kõrgele punane tuli, pajal aga oli sangade asemel kummalgi pool küljes kotka või muidu röövlinnu moodi kujutis. Risti üle paja oli kirjutatud salm:

Nüüd võtkem ilmal kuulutada:
see supp on õel ja must ja mäda.
Meil, mehed, kätte jõudnud ajad —
kõmm, kummuli kõik supipajad!

Pilditegija ja laululooja oli oma käegi alla pannud ja nõnda kirjutanud: «Pea vastu, veli Juhan! Sinu truu Reinmetsa Aadu ehk Ado Reinvald. Kirjutatud Meeril, sel üheksasada viiendamal aastal.»

Noorparun luges, lõi silmnäost punetama ja küsis käheda häälega:

«Mis see on, ah? Üks bombe ja kaks kullid, was? Mis supet siin keedetakse?» — ja ise vehkis lehekesega just raseda naise silmade ees. Naise otsaesisel liikusid lühikesed juuksed saksa poolt tekitatud tuules. Otsaesine läks küll natuke valkjamaks, aga naine vastas veel rahulikuma häälega kui enne:

«Mehed purjus peaga sehkendanud seal Meeri kõrtsi man. Nemad olid puha koeruse pärast kahest varesest suppi keetnud, aga supp oli trehvanud must ja õela haisuga. Purjus meeste koerustükid, muud ei midagi.»

«Ja kellele peab vastu panema see veli Johann?» norskas küsija.

«Eks ikka oma naisele... kui purjus peaga koju tuleb... ja kui naine võtab ahjuroobi,» naeratas kostja. Kostjal oli õieti laiade põsenukkidega nägu ja näis sedamoodi, nagu oleks tema naeratus suu ligiduses üsna lahke, aga kõrvade poole laienedes läheks kavalamaks ja isegi inetumaks.

Seekord ei leidnud need, kes otsisid. Põrandale jäi vedelema isegi mõnitus varesesupi kohta... Mis seal teha, kui kotkas on juba nii närbunud olekus, et teda võib üsna varesetaoliseks sehkendada... Rase naine aga seisis toalävel ja mõtles üsna tüki aega. Siis ümises: «Tuba sassis nagu sandi söögikott... annab võtta, enne kui korda saab. Aga kartulid tahavad ka võtta... vihm tuleb peale ja lööb saviseks.» Üsna rahulikult, natuke värisevate põlvedega hakkas ta tagasi kartulipõllule minema...

Naine toobris oigas kõvemini, vesi oli juba jahtumas ja valuhood aina tihenesid. Oli nii hirmus olla üsna üksi selle musta ja märja metsa sees.

Samal ajal jooksis naise mees juba üle luha, viskas viltuse pilgu mõisahäärberi poole ja nägi, et noorparuni toa aknad olid pimedad. Läbi männimetsa rutates kasvasid tal rahutus ja mure juba üle pea. Läbi vihmaladina kuulis ta seltsimaja poolt koera pikka ja valulist ulgumist. Või oli see inimene, kes juba looma häälega appi hüüdis? Higine rätsep jooksis läbi metsa ... küllap Miina on juba laudsil ... ja see maimukene vahest kõrval. Tema polnud oma naisterahvale kodunt lahkudes isegi mitte kätt pakkunud, oleks lausunud kas või paar pehmemat sõna! Ja ruttaja hell süda, juba maast-madalast kurja maailma eest väga sügavale rindu ära peidetud, valutab üsna heledalt. Kui ta seltsimaja õues lasipuie alt läbi pugedes küürutas, tundis haukuv koer peremehe ära ja tõstis veel heledamat hädakisa, kõlistades ketti. Kindel, nüüd on kindel, tundis Juhan. Miina on laudsil ja sellepärast on koergi ketti pandud! Oh, kuidas süda küll inimesel rinnus niimoodi valutada võib! Rätsep lükkas seltsimaja ukse lahti, tuul ja vihm kargasid koos temaga ruumi, tema aga rebis pärani toaukse ja komistas üle läve. Keset tuba oli toober ja toobris elav Miina, lõug toobri serval, nägu valust ja ehmatusest võõras ja pikk.

«Sõge,» ütles oma pahase häälega, «mis sa peaks küll tormama nagu mustasajaline ... surnuks ehmatab! Ja poriste jalgadega tuppa, ämmaproua on tulemas, ooo-ooih.»

Mehe hell ja valutav süda vajus üsna järsku tagasi, sügavale rindu. Tema meel oli paha ja ta häbenes ... nagu suur koer, kes on ahastades peremehele jälgi pidi järele jooksnud ja saab selle ahastuse pärast nüüd tapelda.

«Haavlid viimaseni otsas,» ümises kitsilt ja viskas kalakoti nurka, «tulin nende järele ...»

Aga naine ei vastanud enam, surus küüned toobrilaudadesse ja oigas valju häälega, siis karjatas ja

hakkas kisendama, pikalt ja valuliselt, nii nagu mees ennest läbi metsa tulles oli kuulnud kellegi kisa.

«Ära siis nii,» keelas üminal. «Mina ei mõista sind ka aidata . . .»

«Leiti ka aeg paariminekuks,» kisendas valust ja vihast poolsegane naine. «Surm ja peks ja sunnitöö . . . läbituhnimised ja tagaotsimised . . . no mis inimene sellest küll keset seda põrgumöllu sündima peaks?»

Juhan hüppas toast välja. Ta suured käed värisesid ja jälle tundis ta kääride kriginat oma pealuus. Seisis süsimustas öös seltsimaja trepil ja vandus vaikselt omaette — ta ei mõistnud enam midagi muud ette võtta.

«Kur-rat, kui saksalaps ilmale tuleb, siis on kõik kohal, küll tohtrid, küll ämmaemandad, küll halastajaõed. Kes aga sinusarnase peale halastab?»

Vastuseks müdises metsa all, risti üle tee lähenes lõõtsutav ämmaemand, kannul Kitsel-Liis. Esimene lükkas läbiligunud viltkaabu kuklasse, rätsepa ukselävelt kõrvale ning vuhises seltsimajja, kust ikka veel kostis veniv valukisa.

Juhan Tuisk toetus uksepiidale. Kogu ümbrus kui vesiklaas, laisalt lainetav mustas nõus — no mida heledamat võib inimene siit hinge ammutada? Raamatutes seisab ikka lugeda, et emake loodus tröösti vat inimest tema ahastusetundidel ja andvat talle uut jõudu. See looduski näib aga tänavu kroonuga ühel nõul olevat, mõtles rätsep kibedalt. Must, märg, võigas — see kõik litsub sind vastu maad veel madalamale, kui sa seda juba niigi oled.

Toaaken löödi lahti, haagid klirisesid, kõrges kaares visati välja roheline lambivari, otse laastuhunnikule. See vari oli tema, Juhani näputöö, krepp-paberist hästi peenelt kroogitud ja servad kaharaks lõigatud nagu jaanalinnu suled. Ta armastas sääraseid iluasjakesi meisterdada. Kui tegid, oli mõnus tunne, et näis, missugune ta tuleb, ja kui ta nägus sai, oli omagi silmal lust vaadata. Kadunud vallakirjutaja oli kord naeratades lausunud:

«Sa, Johan, ei ole oma näppudele veel õiget tööd

leidnud. Sina peaksid piike ja odasid taguma, taprit teritama ... kas või kaigast keerutama.»

Kadunuke oli ju koolitatud inimene, tema oskas kenasti mõtelda ja ütelda, ohkas rätsep. Tuul sarjas vihase peoga metsaharja, vuhises ja vilises, läbi tuulehääle aga kostis oigeid ja kisa. Kitsel-Liis läks plekkämbriga kolistades Juhanist mööda ja ütles haledalt:

«Ämmaproua on väga murelik ... et vahest ei saa enam kummastki elulooma.» Ja liipas ise veetünni poole. Tünnist vett ammutades jätkas:

«Sul alati need vintsked ja jumalavastased jutud suus ... sa katsu õige praegu palvust teha ... ega see paha too.»

Tuul vilistas männiladvus ja maanteel kihutas Haage poole hobune, kihutas kui meeletu, vanker kolises ja keegi hüüdis hädise häälega appi. Siis tuli aga järsk ja ootamatu vaikus. Tuul maoldas vastu maad ja puhkas, kostis ainult vaikne vihmasabin. Tuiskude toast ei kuuldud ühtki häält ja see vaikus oli kisast veel koledam. Oh, kui Juhan nüüd kas või palvetada mõistaks või saaks, kui saaks sellele palvete vastuvõtjale selgeks teha, mispärast on Juhanile nii väga vajalikud need kaks, naine ja laps. Et tema, juba tillukesena tõugata ja torgata, kellel ei olnud poisikesepõlve mängupäevi ega nooruse naljaaega, et temagi tahaks viimaks ometi, vanemas eas, olla nagu kõik teised inimesed, kellel on koda ja naine, laps ja elajaloomad ... aga näe, tema kuidagi ei leia neid õigeid sõnu, mõtted kisuvad vägisi laiali, sinna juurde kokutab veel kana kuuri all ja luksub vesi mannergus.

«Meie isa,» algas rätsep sosinal ja toetas kuuma otsaesise vastu uksepiita — küll lõhnab see kuusepuu kaua, isegi paksu ookrikorra all, piriseb palvesõnade vahele ninatark mõtteke. Kes sa oled taevas — kes seda just kindlasti teab, küsib sama mõte veel ninatargemalt edasi. Pühitsetud saagu sinu — jälle vuhiseb tuul täie jõuga üle metsa, kostab märgade tiibade laksuv löök, otse pea kohal ... oh sa pagan ... n e m a d just leidsid aja ülelendamiseks ... Tulgu meile sinu

riik ... püss on toanurgas, seda ei saa praegu sealt kätte ... ja ega's nii kottpimedas saagi külge, kui vahest huupi ...

Aga järsku tõmbus rätsep uksepiida najalt sirgeks. Keha läks üleni kuumaks nagu neil silmapilkudel, kui talle kõige paremad laulusõnad pähe tulid, siis muutus temas midagi selgeks ja hõõguvaks nagu sulaklaas. See tema elukene ja koda — see vilets katusealune, naine ja laps, kas pole see siis tilluke täpe selle suure ja hirmsa kõrval, mida Jumal sellel aastal on sündida lubanud? Näe, Miina vanem vend Karla sai kasakatelt nii nuuditada, et heitis keset peksu hinge, ja viis väikest jäid selle musta ja armutu taeva alla ...

Toast kõlas plaksak, nagu lööks keegi lahtise peoga millelegi pehmele, seejärel hüppas läbi akna välja hele kisa, jooksis pedajaisse, jäi kaharatesse latvadesse takerduma ja taltus. Üleaedse metsavahi maja kohal helises veel tasa edasi. Kõva heli sel uuel inimesel, imestas Juhan suure rõõmuga ja hüüdis:

«Kas käes?»

«Poiss või laits?» kilkas Kitsel-Liis kuuri alt laaste korjates.

«Ükskõik,» hõiskas õnnis isa vastuseks. «Peaasi, et on laps ja elab.»

Selles paigas oli tol ajal naljakas keelekomme: poisslaps oli ikka poiss, aga tütarlast nimetati lihtsalt ja halvustavalt latseks. Moonakatel, sulastel ja muul kehval rahval oli ju tõesti ükskõik, kas uus kroonualam oli poiss või laits. Aga peremehed panid sellele vahele suurt rõhku ja noorikust, kellel olid ainult tütred, öeldi väga halvakspanevalt, et «sel ju ainult latsevirakad, no kellele see peremees niimoodi talu peab pärandama ... juhtub koduväi ka veel vaese rahva seast, siis on kõik see varanduse kokkukraapimine nagu maha visatud ...»

Oli laits seegi, kes nüüd puhvetipidaja toas kisendas. Kortsulise, punalilla näoga nagu mõni joodik vanainimene. Pärg süsimusti karvu ümber palja pealae, silmnäol, pisikesel kui peopesa, isemoodi muretu ja muhe ilme. Vasem suunurk kerkis veidi, nagu tahaks

vastsündinu mõrult naeratada, kuid selle asemel aevastas kui kass, mõnuga sähvides.

«Jajah, sina paha tüdruk,» kuuldi ämmaemanda jämedat häält läbi veesolina. «Kui palju sa meile muret ja pahandust tegid, aga ise oled priske ja raske nagu poiss.»

«Tsähh, tsähh,» aevastas tsaaririigi alamana sündinud kodanik vastuseks. Ja see aevastamine kõlas nii, nagu ei tahaks aevastaja sugugi sama riigi kodanikuna kord ka surra. «Tsähh, tsähh . . .»

«Jajah, varakult hakkad sa juba ilma ja elu peale aevastama,» ohkas ämmaemand.

Nii oli ilmale tulnud tütarlaps, keda kirikukirjades Loonaks nimetati ja kes elu kitsastes keerdkäikudes end juba varakult ja väga sageli siniplekiliseks lõi.

Ta lebas oma ema kõrval voodis ja voodi kohale oli tema isa, Juhan Tuisk, maalinud pildi üle terve toaseina. Oli pintseldanud vedelate värvidega veel märjale lubjakorrale. Pildil oli näha meri, merel laev, laeval mees ja üsna kaugel vetepiiril kumas kuldne kallas. Ees olid lained sinkjasmustad ja väga hirmuäratavad, aga mida kaugemale, seda heledamaks nad muutusid. Mees seisis, üks jalg toeks ette sirutatud, laevaninas ja kätt silmade kohale varjuks tõstes vaatas kaugelt paistvat kuldset randa. Kauge kallas oli tõeliselt kuldrannake, sest rätsep oli selle äramärkimiseks tarvitanud jõulupuupähklite kulda . . .

Aga kuldse ranna all voodis nuttis värske ema suuri pisaraid.

«Oh aeg,» oigas ta, «oh seda aega ja maailma elu . . . missugune see küll on ja just nüüd peab algama oma elu üks tütarlapsukene! Ma vaatasin ta jalataldu, need on nii roosad! Puhtad ja pehmed nagu need kassikäpalillekesed! Missugustel eluteedel need tallad küll astuma saavad . . .»

Aga väike tüdruk viibis äsjasündinute sügavas unes. Tema ei kergitanud ema kurva jutu peale mitte kulmegi ega liigutanud ripsmeid. Tal polnudki veel ei kulme ega ripsmeid.Ta oli veel üleni joonteta ja laikudeta nagu pallike puhast, valget vaha. See pallike pidi

nüüd suure kassi, Elu kätte mänguasjaks minema, et mängija temasse oma küünejälgi ja hambamärke suruda saaks...

Samal ööl, kui rätsepale tütar sündis, sai hirmsal kombel otsa paruni poeg ehk noorparun. Ta oli öösel linnast tulles lasknud end parvemehel üle vedada, oli tervelt ja õnnelikult ka kaldale jõudnud. Aga pajudevahelisel teel oli hobune millestki heitunud — nii arvati — ja koledal kombel lõhkuma hakanud. Purustatud kaarik ja niisama purustatud parun leiti hommikul terve versta võrra tagapool seltsimaja. Kuidas see kõik sündis, kelle silmad oleksid seda läbi nii pilkase öö seletanud. Ja kui olekski seletanud, kelle suu oleks seda edasi andma läinud — nii pilkasel ajal...

Siis ütles rätsep:

«Naine, nüüd ei lähe ma enam sinna rappa tagasi... see päris kurjajuur on ju nüüd välja roogitud. Sellel ööl tuli mulle nagu uut kangust juurde...»

«Mis sel vaesel inimesel kangusest kasu,» arvas aga naine nutuselt. «Sa katsu parem nüüd oma äkilist meelt muuta ja keelt rohkem hammaste taga hoida... kas või lapse pärast. Kitsel-Liis kõneles, et vallavanem olla ütelnud, et see Tuisk-rätsep on ju puhas timukraat...»

«Ah tõega?» küsis rätsep väga erksal häälel ja tema silmad hakkasid suurest heameelest läikima. «Ah, et m i n a ka timukraat nagu teisedki...»

Naine vaatas meest väga pahase pilguga.

«Sa nagu uhkegi veel... niisuguse kropi sõna peale...»

Aga rätsep naeris üle hulga-hulga aja valjult ja rõõmsalt, et tuba kohe vastu kajas:

«Olen jah, olen küll! Ja minu latsest kasvab ka timukraat, kui tal elu ja tervist on...»

Paistis, et väikesele oli mõlemaid antud. Ta magas sügavalt ja rahulikult kuldrannakese all — see läikis väga kaugelt. Aga hoopis lähemal, ja mitte sugugi särades, olid ees elu kitsad käigud, pimedad, põhjatud teed, ootasid sünged umbtänavad, kehvad keldritoad, kõrged katusekambrid.

2

Rätsep otsis seltsimaja laepealselt sinna peidetud salmialbumeid. Kui ta parajasti kohedat saepurust liiva läbi sõrmede laskis, kerkis tema vaimusilme ette üsna selge pilt: tema, Juhan, juhib paati pajupadriku vahel mööda veerada soo poole. Ojaks on see rada liiga sügav, jõeks jälle liiga kitsas. Peatus kaldal, Jukk-Mihkli osmiku ees. Elas see mees üsna üksi metsatagustel jõekallastel ja sooservadel, elas õngest ja linnupaeltest, seentest ja marjadest. Tema oli prii mees. Ei saadud teda nekrutiks võtta ega sõtta viia, ei saadud temalt pearaha ega hakanud tema peale mingi kroonu käsk. «Mina olen prii mees ja selleks ma jään,» seletas ise. Kui tema priiust kuidagi ähvardati, võttis ta oma osmiku koost, ladus künasse, sõudis kaugematele kallastele, ja mine püüa teda sealt! Seekord istus prii mees vihasena osmiku ees ja tampis hoolega midagi krigisevat vanas, rohetavas vaskuhmris.

«Klaasi tambin,» ähkis ise. «Kui tulevad need mustasajalised, viskan neile klaasipuru siuhti silma.»

Koovitaja kaebas teisele koovitajale pikalt üht kurba lugu ja kuulaja vastas niisama kurvalt. Tuisk vastas Jukile:

«Mis sa üksinda hulga vastu saad . . .»

«No paari tüki silmad löön ikkagi sarve,» vastas Mihkel Juhanile ja tampis ägedalt edasi.

«Ühtekokku peab lööma ja siis üheskoos lööma ja viskama,» seletas Juhan. «Siis saab asja . . .»

Prii mees laskis uhmrinuial pisut puhata ja ütles: «Ühte lööma . . . Aga ütle mulle, neidermeister, mis sest kasu tuleb, kui ühte löövad Ottase Joosep, kes verd ja pauku pelgab, ja Taavi Eedi, kes jälle ei kannata kurja sõna ja kõva häält, ja veel kolmas ka niisugune? Kas nad kolmekesi koos saavad kolmekordselt julgemaks või pelgavad kolmevõrra rohkem? Kuule, mis ma sulle ütlen, neidermeister: ühtelöömiseks kõlbavad ainult julged mehed! Igaüks saagu enne ühtelöömist hakkajat vaimu ja siis mingu teistega mesti. Ühest arast mehest hulga sees võib palju

rohkem kahju tulla kui sellest, et üks julge hakkab tervele hulgale üksi vastu. Mina siin proovin ka oma julguse vaimu . . .»

Sülgas suutäie kaldarohusse, teise pihku ja tampis edasi.

«Kes su julgust siin keset sood näeb ja proovibki,» mõtles Juhan ja sõudis ühe aeruga puuvõrade all edasi. Jõeke oli siin üsna mustjasroheline, sest puuladvad olid tema kohal oma pead kokku kasvatanud. «No paarile viskab seda klaasipuru silma, suurem hulk puru pudeneb kõik liiva ja sinna ta jääbki . . .»

Klaasipuru tampimise pilt koos selle viimase mõttega tuleb nüüd pööningul tustivale Juhanile elavalt meelde. Kas need tema tehtud laulud pole ka sedamoodi nagu Jukk-Mihkli klaasipuru, vähe neist satub kõrva kaudu südamesse ja sealt uuesti suhu, suurem osa pudeneb liiva ja sinna ta jääbki. Oijah, kui neid trükkida saaks ja siis rahva hulka laiali jagada, siis . . . See mõte on luuletajale väga magus — aga magusaks mõtteks ta jääbki. Sest need tema laulud . . . kas need ongi päris õiged laulud . . . Loeb ühelt-lahtiselt lehelt:

Kui rahet sadas kuuliteri
ja voolas vapra rahva veri.
Kes surma sai, kes sandiks jäi,
nii käskis näru Nikolai.
Kui turuplatsil anti tuld,
siis punaseks sai põrm ja muld.
Me võitleme ja võidame,
viib mäkke vaese rahva tee!

Salmisepp Juhan oli sellest laskmisest ju ise kaugel olnud . . . seltsimaja puhvetileti taga. Tema kuulis sellest koledast teost ju ainult rahvajuttude järgi, ja sellepärast on tema laul nagu päris laulu vari! . . . Loe seda ei tea kui valju häälega ja ikkagi sa ei tunne, kuidas need kuulid vingusid ja kuidas veri voolas. Nagu Jukk-Mihkli klaasipuru . . . Ja salmisepal tuleb meeletu mõte: jah, tema ise oleks pidanud seal turuplatsil seisma, kuul teda riivama ja veri tema varvastele voolama. Siis oleks ta oma salmid valju häälega välja kisendanud ja siis oleksid kuulajad neid ka tundnud.

... kui koeral karvas verepuuk,
nii keiser rahva elupuus.
Ta imeb üdi vaese luust
ja võtab viimsed hambad suust...

Rätsepa-salmisepa meel läheb härdaks: rätsepal on tuline kahju salmisepast. Et tema pidi koolitarkusest nii kaugele jääma! Tal tulevad ju vahel pähe nii head ja vägevad mõtted, et jahe judin üle naha läheb ja meelekohad tuksuma hakkavad. Aga katsub neid mõtteid paberile panna, ja nad on armetukesed. Kui ta silmad kinni pigistab, näeb ta üpris selgeid pilte, aga teistele ta neid edasi seletada ei saa, ikka on valusalt kurgus see harimatuse odraokas. Ja see praegune aeg veel! Ta ei oska seda hirmsat ja valusat nii hirmsalt ja valusalt välja ütelda ja riimi seada. Ja kelleltki ei ole nõu ega õpetust küsida! Meeril peetakse seda Reinvaldi Aadut ju päris laulutegijaks. Aga ega temagi laulud ole Juhani meelest mehe laulud... need on nagu leige vesi, teevad meele nukraks. Mehe laul peab olema nagu tuli... aga Juhani salm on vahel nagu visisev tuluke toores lepas. Kas või seegi lugu: rahvasuu pajatas, kuidas Alatskivi pool popsipoega poodud, esimene ja teinegi nöör läinud katki; ohver pääsenud pikast piinast alles siis, kui ta traadiga võllasse tõmmatud. Rätsepale lõi see kuuldud lugu valusalt südamesse. Ta tahtis — kõigest ihust-hingest tahtis — teha kibedat, pilkavat ja hammustavat laulu poojate, terve selle koleda loo kohta. See algas l a u l u s salmiga:

Suremine mitut moodu —
kas on tapetu või poodu.
Nöör läks katki, raudtraat toodi,
sellega meil mehi poodi,

aga e l u s lõppes sellega, et kohalikud noored laulsid seda tõsist laulu polka viisil ja väga naeruse näoga ja see lõikas laulumeistrile veel valusamini südamesse kui see poomiselugu ise. Kõik tema head tahtmised läksid peaaegu alati viltu. Tõsised ettevõtted said naljaks ja tema naljad olid enamasti vihasevõitu...

Ta korjas paberilehed kokku, keeras nad rulli ja pistis jopi rinnataskusse, et salmid naisterahvale silma ei

jääks, sest sellel polnud niisugustest asjadest suuremat arusaamist. Rinnutas siis pööninguluugile ja vaatles ümbrust. Nüüd oli kõik sügisene ja must puhta valge surilina all, kõik hukatute hauad ja peksuplatsid üle maa, võllad ja vereloigud. Emajõgi on jääs ja öösiti on nüüd linnakuma heledam. Linn . . . Vaatad seda linnakuma, ja juba kripeldab ümber südame . . . sinna tahaks! Ei, tema, Juhan Tuisk, pole siiski nagu teised inimesed, kuigi tal on nüüd kindel katusealune, naine ja laps. Ei, tema valutab alatasa oma südant ja himustab midagi kauget ja väga kaunist — ja isegi ei tea selgesti, mida just. Ta tahaks kusagile tormata, midagi teha. Ta on ikka pingul, nagu seisaks ta kikivarvul ja sirutuks, et aga ülevalt kõrgelt midagi kätte ulatada. Aga ei ulata . . . Teda teeb kurjaks see maja, mida hüütakse hariduse- ja karskuseselts «Priius». Ei ole selles teragi haridust, veel vähem karskust ja kõige vähem veel priiust . . . Priiust — eheeh, muigas rätsep pööninguluugil ja raputas kurvalt oma süsimusta pead, mille meelekohad olid juba päris hõbedaseks läinud. Nüüd on ta meil käes, see keisri manifestiga antud priius! Kui enne kipitas jalas kitsas king, siis nüüd nöörib raudne säärik nagu see hispaanlaste piinariist . . . Näe, jälle tulevad need sõnad nii naljakalt meelde, hakka neid jälle kas või siinsamas pööninguluugil salmiks kokku seadma.

«Ju-uu-han,» hõikab õuest naise hääl, ja salmisõnad pudenevad laiali, needki pööninguliiva . . . Juhan ohkab ja hakkab alla ronima. See tema naisterahvas on nagu . . . kupliga laualamp, puhas, ei suitse, valgust annab küll ka, aga ei soojenda, sädemetest rääkimata. «Kasse mõni täie aruga mees,» kõneles see naine õige tihti, «kes neid lorilaule teeb?» Jah, ja kas see peab mees olema, kes laevaga linnast tulles toob kaenlas koju raske paki raamatuid? Iseenese raha eest! Viiks selle rubla või paar parem rentereisse! Näe, nüüd sai see tema kaasavarakopikas ka seltsimajja pandud, et küll aja jooksul maksab eestseisus tagasi. Värviti seda maja ja kohendati, ehitati lava ja toodi linnast suuri plekkpasunaid ja trükitud näitemänguraamatuid . . .

«Kas siis sina ei ole eluilmaski raamatuid lugenud?» küsis rätsep naiselt ja ajas selle küsimuse juures oma suured ja kurjad silmad veel suuremaks ja kurjemaks.

«Eks lapsepõlves sai loetud ja kuulatud, kui teised ette lugesid . . . et kuidas vaga Jenoveeva elas ja kuidas see Mai-Roos mõõgaga ära tapeti . . . Ja õnnetumast Hirlandast . . . meil terve pere nuttis . . . kõige suuremast kõige vähemani, mis ma sellest siis, rumaluke, mõistsin, aga nägin, et teised nutsid, mina ka teiste järel . . .»

«Pmh,» häälitses rätsep ja tema naine ei saanud mitte aru, mis mees sellega ütelda tahtis, ja nii oligi vahest kõige parem. Aga rätsep mõtles kuidagi segaselt, et pole ime, et see Miina vend Karla juba peksupingil hinge heitis . . . kui ta koos perega ka ühe võõra krahviproua pärast pisaraid valas . . . Nõrk mehike . . .

Kui rätsep pööningult alla jõudis, kuulis ta oma väikese tütre häält, ja see peletas kõik kurvad ja kõverad mõtted kaugele. Käbi ei kuku kännust kaugele, ja kõik ütlesid, et tütar olevat isaga ühte nägu. «Nagu kaks tilka vett,» ütlesid nooremad naisterahvad. «Nagu isa suust kukkunud,» leidsid eided. Isa vaatles tihti oma tütre silmi. Alguses olid need hallsinised ja vesised nagu nägema tulnud kassipoegadel. Aga siis hakkasid tumenema, ja kuidas veel! Nüüd on need nagu tema enese omad, otsekui ümber istutatud pisikesse pähe. Turbahaua põhjatu, sügav pruun. Naljakas, kui tema, Juhan, oma tumeda silmapaari kord jäädavalt kinni paneb, siis vaatavad kaks silma just tema pilguga ikka seda ilusat maailma edasi! Aga võib-olla veel enam — vahest hakkab tema tütre süda ja suu ka sõnu salmideks kokku seadma. Ja see mõte teeb õnnetu lauludelooja päris õnnelikuks. Võib-olla võtab tema tütar laululõnga just sealt üles, kus isa enam ei mõista, ja heietab seda edasi? Vahest laenab Vanemuine oma kannelt tütrele . . . rätsepa kätte ta seda millegipärast ei usaldanud . . .

Aga väike tüdruk ei tunne esialgu selle üle mingit muret, kas laenatakse talle tulevikus seda kannelt või

mitte. Ta siputab jalgu, niipea kui ta neid mähkmeist vähegi vabastada saab, ja kõneleb kõigi väikeste inimeste — olgu need valged, kollased, punased või mustad — keelemurret: «A-a-a, agu-uu, aguuu!»

Ema kaalus väikest tüdrukut. «Noh,» ütles iga kord, «tärr-silm, nüüd teeme sõlme ja nüüd riputame end margapuu otsa.» Nõnda kõlkus väikene iga nädal korra margapuu otsas, nägu õunana üle siidräti halli-lillelise serva, tuues oma alatasa kasvava kehakaaluga emasüdamele karastust.

Aga see emasüda ise tundis üsna selgesti, et elu seltsimaja tagatoas õige tugevasti lonkas. See nende elu oli nagu ühe rattaga käsikäru — veel ei ole see kraavis, veereb kraavi künklikul pervel, kriiksudes ja krigisedes, samal ajal kui teiste inimeste abieluvankrid veerevad vaikselt ja mõnusalt tasast eluteed. Vankris istujad ajavad mahedate nägudega südamlikku ja üksmeelset juttu. Niisugust abielu himustas temagi, Miina, oma neiupõlves. Nüüd oli ta aga paari pandud päris sõgeda inimesega, kes ühtegi õpetust kuulda ei võtnud. Sada korda oli ta küll juba oma meest paluval toonil manitsenud:

«Mis sa ikka nii vihase olemisega ... Kui vallavanem lauas istub ... tee ometi lahke nägu ette, aja viisakat juttu, ilmast ja näitemängust ja ... Katsu ometi suuremate inimestega heaga läbi ajada!»

Aga see mõistlik õpetus ajas mehe meeletuks.

«Sinu tahtmist mööda pean ma siis nagu kana vana Sirgase ees lökitama ja ainult sellepärast, et ta vallavanem on? Seda ei ole ... kas või pea maha! Kui on karskuseselts ja teelaud, olgu igaühele ... vallavanemale ja vaesele mehele. Aga Sirgas võtab teelauas taskust soru ja mina pean seda veel hea näoga pealt vaatama!»

«Sa mõtle ikka,» manitses Miina, «et meie kopikas on praegu kõik seltsi käes ... laenatud ja puhveti kautsijoon ... kui pahandus juhtub, jääme järsku peavarjuta ja omastki ilma ...»

«Jäägu,» käratas Juhan. «Jäägu kõik ... mina olen põhjusmõtetega inimene ja vallavanema ees ei lökita! Ja niikaua, kui mina olen siin puhvetipidaja, ei võta

mina tilkagi, ei tohi siin võtta vallavanem, ei tohi urjadnik, isegi Nikolail ei luba!»

No see oli juba liiga mässuliselt öeldud ja ajas vaese Miina nutma. Pisarsilmi kummardus üle suure pesukorvi, milles lamas vaikselt — kuigi ei maganud — väike tüdruk, tuhm ja tume pilk liikumatult laes, nagu vaevaks teda juba raske küsimus — kas laenatakse talle seda kallist pilli...

Pisarsilmi kummardus ema üle lapse, ja nii kuulis tüdruk emasuust oma esimest hällilaulu. Hälliks oli küll ainult pesukorv, kuigi õndsa saksapreili enese poolt Riiast toodud, ja laulja hääl lame ning ei pidanud end just õige viisi küljes kinni:

Kaks armastajat kõndsivad
kord vi-ilus metsa all.
Ja puu all maha istsivad,
ei julgend reakida...

Siis Ennu ütles Eltsele:
«Sa pole mureski?
Sest homme mööda sõidan ma
siit laulatusele...»

Ja just viimaste laulusõnade juures nägi ema oma tütre suul esimest naeratust! Ja pidi see just nii kurva laulu juures olema! Ema laulis pisarsilmi edasi ja tütar korvis naeratas. See naeratus täitis emasüdame nii seletamatu kurvastusega, isegi nagu haavas emasüdant. Ta laulis pisaratest murduva häälega edasi:

Kui teise päeva hommikul
Elts kammis oma pead,
siis Ennu pruut ja pulmarong
ju nähti tulema.

Elts pani kärmelt kammi käest
ja juuksed kõrva lõi.
Tema elusalt küll tuli toast —
surnd viidi tagasi...

Aga selle haleda loo juurde naeris korvis lamaja nüüd juba laia ja lahtise suuga. «Aga-uuu, aguu-uu,» tähendas ta väga lõbusa häälega ja siputas jalgu.

«Sina kõlvatu tüdruk,» tõreles ema tõsiselt, nagu räägiks ta suure inimesega. «Laula sulle nii ilusat ja kurba laulu, ja sina teed sel ajal mähkmed märjaks. No kuidas sind küll nimetama peaks, mitte ei tea.»

Just sellest viimasest küsimusest tuligi hariduse, karskuse ja priiuse seltsimajasse suur tüli ja sõnavahetus. Laps pidi ristitud saama, seda nõudis seadus ja kohus. Laps pidi, olgugi süütukene, siiski kirikukirjadesse kantama, ei võidud teisiti. Juba nende esimeste nõudmiste juures muutus lapse isa kärsituks ja kurjaks, kuulis jällegi nende kääride kriginat oma kahe kõrva vahel, pealuus. Aga hoopis upakile kippus kalduma viltuveerev abielukäru sel päeval, kui lapsukesele hakati ristinime otsima. Ema nõudis nutuse häälega, et tütarlaps peab saama korraliku nime, aga seejuures midagi õrna ja lillenimetuse taolist.

«Õrna ja lille?» ägestus isa. «Seesugusel ajal sündinud lapsele tuleb panna niisugune ristinimi, et tema ise ja kõik, kes seda nime ütlevad ja kuulevad, elulõpuni seda aega meeles peaksid! Kui m i n a võiks,» hõikas kõneleja sädemeid pilduvate pilkudega, «paneks selle lapse nimeks Revoluutsia!»

«Aih,» kiljatas ehmatatud ema.

Aga samas selgines rätsepa nägu, kõik kalk ja karm kadus nagu peoga pühitult, ta silmnägu mahenes ja muutus nii nägusaks, nagu ta võis seda olla siis, kui ta polnud veel näinud oma vihast võõrasema ega oma vihast elu.

«Kui ma teaksin,» ütles ta madala ja igatseva häälega, «kui mulle ometi keegi ütelda mõistaks, kuidas on itaalia keeles t u l e k a h j u ... Naine, see on üks väga ilus keel, päris lauljad laulavad selle keele peal. Ma paneksin ta nimeks tuli või tulekahju itaalia keeles.»

Miina vaatles oma meest õige tüki aega pelgliku pilguga ja ütles siis, hääl üsna hakkamiseta:

«Tulekahju nüüd lapsele nimeks! Ja veel võõra keele peal ... Ja tal ei ole ju punane pea,» lõpetas oma kaitsekõne juba pisut hakkajamalt.

«Aah,» ägas rätsep. «Naisterahvastel on tuvikese peaaju ja arusaamine. Ja s i n a oled ülepea üks inimesetükk, kes teise inimese mõtlemise-maailmast väga vähe aru saab. Tulekahju, tulekuma, tuli . . . lõke . . . leek . . . säde sellel pimedal ajal, seda ma mõtlen ja tahaks . . .»

Niisuguse arutu arutamise peale muutub nainegi ägedaks:

«Ütle, kuidas see esimene ja tagumine nimi siis kokku sünnivad, tulekahju ja tuisk?»

«Just need sünnivadki, just need,» hõikas rätsep. «Sellest minu lapsest peabki saama inimene nagu tulekahju ja tuisk . . . mitte koi kasukakäises nagu sina . . . või mina,» lõpetas mees, viimase sõnaga isegi suuremeelseks minnes, ja lahkus kambrist.

Tulevane tuisk ja tulekahju magas magusasti ja ema ümises talle ikka seda pikka lugu kahest armastajast:

Nii sündis see ja kantigi
nad hauda lauluga.
Surm armastusest Eltsul tulnd
ja tuli Ennul ka . . .

Laulul on imelikuvõitu viis. Juba õige varakult jäi see viis väikese tüdruku kõrvadesse kinni ja hiljem hakkas ta seda loendamatuid kordi kuuldud viisi n ä g e m a g i: vastuvoolu liigub paat, lained on madalad ja tõstavad loksutades paadinina pisut kõrgemale — tonksti, tonksti-tonksti. Paadipäras istub hall naine ja kerib halli lõnga suurele kerale — tonksti-tonksti-tonksti . . .

Kaks kuuske saivad istutud — tonksti . . .
sääl nende haua pääl — tonksti . . .
mis, kui nad pole kuivanud, — tonksti . . .
on praegu alles veel — tonksti . .

Hiljem, kui väike tüdruk juba ise viisi vedama hakkas ja oma emale hällilaulu sellel moel ette laulis, sai ta kurjal viisil tõrelda:

«Mis sa albid tõsise ja ilusa laulu juures, mis lootsik see niisugune sõuab ja mis naine see niimoodi kerib? Vaata, kuidas lapse mõte juba nii pahasti keerutada

mõistab! Sa oled just nagu su isa, sellel ka kõiksugu pilkamisi keele peal . . .»

Muidugi, see laulutüli tuli aastaid hiljem, esialgu korvis siputaja veel ei laulnud ja oli ikka alles ristimata nagu paganate laps, ja pühast ristimistalitusest enesestki tuli ainult pahandust, emale silmavett ja rahvale naeru.

Nädalapäevad enne ristimist käis isa väga pahuras meeleolus ringi ja avaldas hoopis sõgedaid mõtteid.

«Kui ta õige ristimata jätta,» arvas, «et kui suuremaks saab, las ise otsustab, kuidas ja kas ja missugune nimi võtta . . . see rohkem ikka nagu inimese oma asi.»

«Oh sa helde taevas,» pahandas ema. «Säädus nõuab ja hea komme. Kõik korralikud inimesed teevad nii. Ja tütarlapsuke ei saa ju ilma ristimata leeritatud ja laulatatud . . .»

Rätsep ajas oma silmad väga suureks ja sosistas naise arvates saatanliku häälega:

«Aga m i n a loodan, et kui minu tütar on juba leeriealine, siis pole õpetaja haisugi enam meie maal. Ja ega see kirikus laulatamine pole ka eluõnne kautsijoon. . . Noh, meile see vana Willerood nämises oma pühad sõnad peale . . . aga need ei teinud meid sugugi kokku passivaks.»

Ja järsku ülivaljusti, nii et helises vastu terve tühi hariduse, karskuse ja priiuse seltsimaja:

«Kas vanad eestlased ristisid oma lapsi . . . kas nad leeritasid ja laulatasid? Kõik nende kuradi mustakuubede tükid . . . eh, raisaparv!»

«M i n a ei tea, mis need vanad . . . eestlased tegid või olid ja kustpoolt kandist rahvas nad olidki . . . aga meil Puhja kandis elavad kõik ristiinimesed kommete kohaselt, kas luteruse või vene kiriku all. Näe, meie isa tahtis ka hingemaad saada ja sellepärast me, seitse last, oleme ka nii ristitud, et esimene luteruse usku, teine vene usku, kolmas jälle luteruse . . . . Ületuleval pühapäeval saab laps ära ristitud . . .»

«Häh-hähäh,» naeris rätsep. «Kumb jumal see teie majas siis vägevam oli? Papal oma jumal, mammal oma, lastel segiläbi! Ei ole mul aega siin jageleda, inimesed

tulevad näitemängu proovile. Ületuleva pühapäeva õhtul me mängime «Murueide tütart».»

Jälle ehmatas Miina.

«Et pidu ja ristimine ühel päeval, ühe katuse all? Rahva naeruks ma seda last surmaga pooleks küll siia ilma ei sünnitanud.»

«Ühe katuse all,» vastas Juhan. «Pidu on välja kuulutatud ja sinul kirikhärra kutsutud. Üks ja seesama. Õpetaja tuleb õhtupoole, pidu algab õhtul. Las olla ühe katuse all kaks näitemängu. Kaks murueide tütart! Ja mõlemad ristivanemad mängivad selles tükis ... lapsel ka lõbusam ... saab kohe nagu hariduseseltsi elusse sisse melditud.»

See sissemeldimise päev ei toonud muud kui aina pahandust. Ema tundis end nagu see vaga mees, kes pidi oma palja naha väel naeltel pikutama, isa aga lendas lahtiste hõlmade lehvides saalist puhvetiruumi, puhvetiruumist tuppa. Tal oli must sametpael lõua all kimpu köidetud ja ta juhatas «Murueide tütre» generaalproovi. Palju meeldivam oleks olnud tormisel merel laeva juhtida. Paks talutütar tampis Juhani arvates büüne peal ringi nagu taani tõugu veohobune. Ja kui Juhan talle siis kõik sammud ja hõljumised isiklikult ette oli teinud, naeratas paks peretütar hapukalt:

«Ega's mina siis nii kerge kondiga kui rätsep ... kust mina seda preilna sammu saan ... ikka nagu ontlikuma astumisega harjunud.»

Meesosa täitja aga põristas selle ilusa ütluse «raskuse radasid pead sa rändama» nii raginal maha, nagu jahvataks kivipurustamismasin haralisi kive ja neil oleks r-tähe kuju ...

«Mis sa nii põrr-rr-ristad?» karjatas näitemängu juhataja ja nõrk kääride krigin oli tal juba pealuus.

«No et tuleks rängemalt välja ... mehisemalt,» arvas põristaja.

«Ega see lastehirmutamine ole ... See on ju äraneedmine, sajatamine ... seda tuleb ütelda täitsa saladusrikka häälega. Niisuguse häälega, et kuulajad kohe tunneksid ja usuksid, et nüüd ootavad seda meest küll rasked rajad ees ... nagu peaks ta minema läbi soode ja rabade ja üle suurte kivide ... Vaata, nii.»

Ja Juhan kergitas mõlemad käed küünarnukist veidi kõrgemale, asetades varbad enne maha, siis kannad, sammus üle lava, deklameerides ise saladusrikka häälega:

«Ras-kusee ra-da-sid pead sa rän-da-ma . . .»

«See küll jah nagu soo peal . . . kurg,» puhkes paks peretütar laginal naerma. Näiteseltskonnal hakkas väga lõbus: kes itsitas, kes irvitas, kes hirnus. Juhan aga lahkus lavalt, käed värisemas ja kääride krigin pealuus. Eh, veel homme, ei, juba täna tuleks see silt maja ukse kohal ümber maalida. Seal peaks olema totruse- ja tuimuseselts «Toorus».

Pahandused ootasid pahurat ka puhvetiruumis. Ahi oli karmu andnud, sinkjas suitsuvine lehvis lae all ja akende ümber ning saiatainas oli saanud vedel nagu kört.

«Kui mina veel poissmees olin,» lausus Juhan häälega, millest väga selgesti läbi kõlas, et ta seda veel praegugi olla tahaks, «tegin kõik prantssaiad ja kringlid ikka ise. Naiste tehtud taina peal võivad aga lapsed laevukesi ujutada, nii paras püdel . . .»

Pahandusi pahanduste peale riita: otse letilaua alla on jätnud enesest hunniku kugaraid see tõbras, taksikoer. Küünlajalgade augud on küünalde jaoks liiga laiad — valatagu sinna ometi midagi hanguvat sisse! Rabeldakse ja sõneldakse, rutatakse ja ometi ei liiguta paigast. Vastupidi, sinna paika hakkab kogunema veel igasuguseid inimesi: kes tuleb mannapudru ja mannakookidega, kes toob läikiva hõbelusikakese — ja kõik nad kummardavad üle korvi, et uurida seda, kelle pärast peab olema nii palju pahandust ja sekeldust. Õhk on paks villaste vammuste, süldi ja prae lõhnadest. Isa märkab, et üksainus mõistlik inimene, ja sedagi ei tea, kes, on toonud tema lapsele midagi kena kaasa: vees hoitud lepaurbi, pikad oksad ulatuvad kruusist kaugele üle lapsekorvi, urvad on kollased, karvased, tolmused ja seda tolmu pudeneb alla korvigi. On märtsikuu ja lumi läheb.

Lumi läheb, aga kirikhärra ei tule ega tule. Vahest ta sellepärast nii tublisti hilinebki, et on lumemineku aeg ja kevadised teed on põhjatud. Punane liiv muutub

sitkeks saviks, nagu aknakitti hakkab ratastesse. Ootus. Lauldakse. Sosistatakse. Higistatakse. Ei aita seegi, et vihane lapseisa on juba mitu sarvilist sõna, küll tuhmi, küll tulist lendu lasknud.

Tema on täna ärevuses, see on ju kõigile kõigiti arusaadav, nii ei pane keegi suuremat pahakski, kui näitemängu juhataja pärast mitmetunnilist ärevat ootamist rabistab lause:

«Rahvast saal ammugi täis — üheksakümmend tükki oodaku nüüd ühtainukest! Egas muud, kui tuleb selle p ä r i s näitemänguga peale hakata.»

Nii hakataksegi hariduse- ja karskuseselts «Priiuses» 1908. a. 21. märtsikuu päeval peale näitemänguga «Murueide tütar». Ristiisaks valitud noormees magab esimeses vaatuses metsas, pea kivil, teda hiilib salakesi vaatama Muruneitsi, ristiema. Nii on mõlemad vaderid enne pühalikku talitust tegevuses väga ilmalikuga. Ristitav ise aga uinus korvis ja läbi korvile heidetud tüllkatte pudenes uinujale pisut lepaurbade tolmu. No nüüd on temalegi ometi nimi leitud ja see nimi peab olema Loona. Isa leidis selle vanast, üsna narmendama loetud juturaamatust. Talle see nimi meeldis — ja üksnes talle . . . Ta ei hakanudki naisele seletama, mispärast just s e e nimi talle nii meelepäraseks sai. Seda ei saanudki mõistlikult ära seletada, seda pidi ise t u n d m a. Kui ütlesid Loona, siis tuli su silme ette pilt, nagu uhaks kõrge laine üle kuldse rannaliiva — Loona! Või kohiseksid suured, põlised okaspuumetsad marus — Loona, Loona! Nagu langeks suur kaljurahn orgu ja purustaks kõik — Loona, Loona! Nagu hüppaks kirju ja painduv ilves kõrgest puust, selg nii kaunilt kumer — Loona! Õigust öelda, Juhan polnud veel iialgi näinud merd, kaljurahnu ega elusat ilvest, kuid selle asemel oli tal väga elav ettekujutuse vaim. Ja just seesama elav vaim hoiataski teda seletamast naisele neid pilte, mida ta ise nägi selle nime nimetamise korral. Egas muud, kui naine viimaks veel vastab oma üksluise häälega: «Kõige parem närvide tohter on Waltmann ja elab Pepleri uulitsal . . .»

«Raskuse radasid pead sa rändama,» kõlas sajatus seltsimaja laval, ja just selle sajatuse ajal laskis vana

kirikuõpetaja, ümar ja õhetav nagu keravälk, seljast langeda oma linnunahkse kasuka seda hellalt haaravate naistekäte vahele.

«Aber nüüd fix, fix,» kiirustas õpetaja, hõõrus käsi ja pühkis talaarilt maha õlekõrre ja mingi heinaseemne. Rutata, rutata, rutata! Tema peab otse lennul, kasinat aega kaotamata, selle väikese pagana jumalalaste kirja torkama, sest ta ise peab edasi ruttama, et veel enne pimeduse mahatulekut Tuigule, metsas surmavalt vigastada saanud meeste juurde jõuda. Tuleb pühitseda veel nendegi hingekesi enne surma. Mõeldagu ainult, neli nii patust meest, ja kõik jäid korraga ühe suure puu alla!

«Kas ei ole see mitte Issanda enese sõrm?» küsis hingekarjane ja tõstis kõrgele oma lihava sõrme. «Sest praegusel ajal on need mehed väga pattu täis, oi-oi-oi, kui pattu täis! Hakkavad keisrihärrale vastu ja põletavad sakste vara! Kus on selle lapsukese isa? Mi-is? Teeb teatritükki? Ai-ai-ai.»

Vanamees oli nii vihane, et kõik ta arvukad lõuavoldikesed värisesid, samuti kotid silmade all. Otsekohe siia kutsuda lapsevanem ja ristivanemad, kas või maha rebida selle patubüüne pealt ja tuua oma hingekarjase palge ette!

Sama pale peab veel rohkem punastama pahameelest ja õiglasest halvakspanust: lapse isa vaatab vihase vaikimisega toanurka, kulm enesel kurjalt kortsus; ristiisa laia turja ümber on roheline jäägrimunder varsti rebenemas; ristiema on aga pesusinega värvitud marliürbis, ümber paksu, tõmbi maainimese näo parukaks pikad linapeod. Ja see naisterahvas on nii rikkalikult lihav, seda helesinist ta ümber nii rikkalikult palju, need linapeod nii pikad, et kõik see kokku nagu võtaks hingekarjaselt ruumi, õhu ja viimasegi enesevalitsemise.

Pühad sõnad kõlasid väga kärsitult ja kurjaltki. Vanematele on Jumal saatnud suure rõõmu selle väetikese näol. Aga olgu nüüd vanemad valvsad, et sellele uuele nisupõllule ei hakkaks saatan ise oma umbrohuseemet külima. Ärgu unustatagu tähendamissõnu külvajast, kes külimituga välja läks: kui vähe langes

heale mullale, kui palju sõid linnud ära ja kui palju langes kaljusele pinnale. Seegi seeme on langenud kaljusele pinnale, sest aeg on kuri ja saatan käib rahva hulgas hullutades ringi nagu möirgaja lõukoer . . .

Lapse ema seisis tuimana, piklik nägu laiade palenukkidega õieti kurblik, silmitses laudlina ristpistelisi nimetähti ega julgenud selle kometimängu keskel silmigi tõsta . . . Naise murelik mõte ronis nagu kohmakas põrnikas ümber esimese nimetähe sakilise serva — tema enese vanem veli pidi ju ristiisaks tulema, ei saanud aga tulla . . . surnuks nuheldi . . . mille eest õieti? Aga veljel jäi viis väikest maailma . . . need väetikesed olid ju ka jumalast vanematele meelerõõmuks saadetud. Nüüd aga peksti viie väikese rõõmu toitja ja kasvataja surnuks . . . mis õigus see ometi on? Ei, Miina pea seda ei võta . . . Näe, tema oma mees seisab küll veel elavana, aga nagu vihane verstapost, ja vaatab nii pilkava näoga õpetajat, et päris inetu vaadata . . .

Kaljusele pinnale langenud seeme, mõtles Juhan. Õieti on see ju kuradi hästi öeldud . . . vanamees mõtles muidugi teisiti, aga tema, Juhan, teisiti . . . sest nii kurval aastal ilmale tulla on tõesti paljale kaljule kukkuda . . . Aga kuidas see nüüd oligi, et visa vesi purustab ja õõnestab kaljudki . . .

Õpetaja kiirustas. Pääseks sellest patusest paigast ometi rutemini, värises soov vanahärra lõuavoltides. Ole, Issanda teener, nüüd nagu näitemüügil, rahvale kometit mängimas. Tema palge ees pole veel kunagi ükski ristivanem seisnud nii patuses ürbis! Muidugi, see santide laulude sepitseja on kitsi käega, tema ihub ju hammast kiriku ja kirikhärra vastu . . . no aga selle eest saab loodetavasti Tuigul nelja mehe armulauale võtmise eest kas krabisevat või kõlisevat . . .

Krooniks kogu veidrale vaatepildile lällutas ristitav laps järsku valjult, naeris siis häälega, vabastas käe ja rebis oma roosalt tülltanukeselt põhja. Palja pealaega, tülliräbalaid kõvasti pisikeses peos ja ümber kõrvade, silmad rõõmsad nagu erksal oraval, nii vahib ta ringi. Avab suukese pärani, nagu tahaks hüüda tänu täiskasvanuile, kes korraldasid tema auks selle nii naljaka kokkutulemise. Ei tea, miks need suured kõik nii ärevil

ja segased on, tema, väike, oskab juba hinnata mõnusat nalja. Pahuralt vaigistavale vaimulikule vaatas tanurãbalate vahelt vastu üks tumepruun väga erksa pilguga silm, teist kattis ülinaljakalt roosa tülliriba . . .

Seda silma nägi pahur vanamees veel Tuigu metsateel sõites ikka enda ees, nii jäi meelde tolle pisikese pilk . . . ptüi, vaatas just sellel silmapilgul, kui tema mõtles, kui palju ta sealt Tuigult seda krabisevat või kõlisevat umbes saada võiks! Ptüi, tütar on isasse tulnud ja see isa on saatana seeme. Aga ema paistab mõistlikum inimene olevat: seda raha ei pistnud ta talle päris paljalt pihku, vaid andis kenasti kinnises kuvääris, see näitab, et naisterahval on arusaamist peenematest kommetest. Kas nüüd selle mõistliku ema, selle kena kuvääri pärast või lihtsalt ametialasest harjumusest, mõtleb pastor: Issand ise heitku liiva selle tütarlapse libedale, kaljusele teele, et ta jalg ei komistaks . . .

3

Oh, liiva oli küll rikkalikult, liiga paljugi! Punaliivane oli ju kogu see maakoht, kõrgematel küngastel koguni kerge tuiskliivaga. Jõekaldal oli pisut haljast luhariba — siis haljast, kui see just parajasti kas kevadise või sügisese suurvee all ei ligunenud, — aga samas algas punav pinnas ja männimets. Tüved sirged, kõrged kui sambad, kähara ladvatutiga otsas. Oja läks läbi metsa, jääkülm allikavetest ka südasuvel. Oja üks kallas oli madal, teine aga punasest liivakivist, kõrge kui mitmekordse maja sein. Punane kaldasein oli üleni kirjuks kraabitud nimede, kuupäevade ja nimetähtedega, südamete ja surnupealuu kujutistega. Kurepalu oli ju mitte kõige jõukamate ja peenemate linnasakste suvituskohaks. Siia tõid väikesed aurulaevad «Nikolai» ja «Karl Gustav» linnast suvitama aktsiisiametnikke, venelastest arste Vene uulitsa loomakliinikust, kirjutajaid renteist, koloniaalkaupmeeste perekondi, suuri ja väikesi kadakasaksu. Kurepalust viidi aga linna, turule, punases liivamaas kasvanud muhedaid jahuseid kartuleid, kuulsaid Kurepalu «väiksid verevid», ja Tartu

roosiõunu. Kartulimaa, õunapuuaed ja mesipuud — nendest siin ju suuremalt jaolt elatigi. Ka väikestest suvimajadest suure männimetsa all. Mets ise oli tore! Päikesepaistel lõhnas ta kirjeldamatult! Saksapreilid nuusutasid kinnisilmi, pea kuklas, ja ütlesid siis väga õndsa häälega, et nii võis lõhnata kunagi see eedeni aed! Paksud koloniaalkaupmehed aga arvasid röhitsedes, et see tore männimets lõhnab kuumal suvepäeval nagu korkimata jäänud rummipudel... nagu palsam. Kõik koos olid kindlad, et see lõhn teeb kopsud terveks, ja nii see oligi õigus. Kõrgete puude all punasel liival lillatas kanarbik ja haljendasid pohlavarred, oli palju mõrkjaid männiseeni nagu pruune nööpe. Üle kõige mõnus vaikus, jalgealune oli ju varisenud okastest paksult pehme, suured, rasked mehedki astusid kuulmatute kassisammudega. Aga metsaaluse vaikuses krabises alatasa ja imetasa: varises ladvust kuivanud okkaid, potsatas alla käbisid, sibasid oravaküüned krobelisel puukoorel, krabises punakat lahtist korbakorda tüvelt.

Paksus metsas seisid tüved lähestikku, vanad männid kui mastipuud, ümber tõsine ja tumehaljas hämarik. Seltsimaja ligiduses kasvas aga naljakama laadiga pedajaid: mõnel võra viltu ja salkus nagu tedrekuke sabaratas vastu tuult, teine kühmus ja kandiline, nagu oleks tal kaenlas kark ja kott. Võta või jäta, nagu vallasant! Mõni üsna lookas nagu kartulivõtja vanaeit. Jämedatel okstel oli suuri sõlmi, aga peenemad juured tikkusid madu-ussi mängima: üsna kaugel tüvest vingerdasid ja looklesid nad, luurates jalakäijaid. Sitked olid, tõmbasid tõttaja siruli! Ja suurel varbal kiskusid komistamisel naha maha nagu kellal kapsli...

Aga verise varbagagi pidid tunnistama, et pedajad on päikesepaistel kirjud ja kaunid. Küll oli aga värvilaike koos! Päike heitis ladva tõsisele tumerohelisele kulda, ja otsemaid oli seal palju rõõmsat rohelist: sambla rohekat-kollast, vase rohetavat, enne-jaaniaegse luha kilkavat haljust. Tüvedel ja okstel välkus helekollast, soojalt ruuget ja roosipunast. Nagu oleks pedajatele lennanud lindude parv, rasvatihaseid kollaste kõhukestega, leevikesi punavate pugudega. Allpool, umbes puhvetipidaja väikese tütre pea kohal, muutusid

valguslaigud pruuniks ja kergelt lillakaks. Tüdruk tagus kahe rusikaga vastu tüve, ladvast läks lendu suur hall lind. Lendaja vari ujus laiana ja tumedana üle punase liiva. Taguja sädistas lendajale järele.

Sädistaja saab sel sügisel kolmeaastaseks. Tõmmu, päevitusest kestendava nahaga, pleekinud sitskleidis, mille alumise serva taksi teravad hambad on narmastesse kiskunud, — nii lubatakse tal seltsimaja t a g a metsas ringi ukerdada, ja sedagi äripäeviti. Ukerdabki, priske kui visa maasikavõrse. Mis sest, et aluseks on ainult punane liiv, — tema kasvab siin jõudsalt kui kartul, õun ja mesilane.

Vara hommikul, kui seltsimaja tagauks lahti löödi, kuuldi linnusidina sekka puhvetiperenaise valju manamist:

«Ma ütlen küll ... kõik on ripa-rapa, aga meest majas pole ollagi! T e m a läheb k a l a l e, nuhib püssiga mööda metsaserva ... Naisemees ja lapseisa teeb lorilaule! Mees, ma ütlen sulle, sa ei passi elamiseks ... sa mine soo peale kuresitta sülda säädma!»

Koos pahade sõnadega pudenes uksest metsaalusesse tüdrukuke, ühes peos veel leivapala, teises heeringajupp. Heeringa sabapoolt, seda ta nõudis, seda oli nii käepärane hoida. Kui see üsna puhtaks-paljaks oli nätsutatud, istutas tüdrukuke soolakala sabarootsu sibulapeenrasse, mulda. Nii oli teda õpetanud vana metsavaht Silm (ema ütles tõreleva häälega, et selle vana lorimoka nimi peaks küll rohkem Suu olema).

«... Kuidas siis sisaliku sabale uus sisalik külge kasvab? Heeringasabale kasvab aga uus heeringas ... iseäranis sibulate vahel. Vaata, sügisel on sibulate seas haljad heeringad püsti ... eheheh, nagu kitse kõrvad.»

Väike istutaja siblis mullas ja laulis ise ... sekka sõnu viisita ja vahel viisi sõnadeta. Sõrmed mullased, suu soolane.

«Soo peale, soo peale. Sülda säädma, sülda säädma ... kuresitta sülda säädma. Mamma ütles, papa läheb sülda säädma ...»

Aga siis tuli uus mõte, peenar jäi sinnapaika ja väike perenaine tõttas maja taha. Seal lössutas madal ja pikk

puuriit, halud nii kuivad, et kõlisesid, kui sõrmenukkidega koputasid. Riida alt leidis puhvetipidaja Tuisk tuhkru nelja pojaga. Et kallist nahka mitte rikkuda, ajas ta tuhkrud riida alt kotti ja lõi nad kotis vastu sama riita surnuks. «Saab tütrekesele pehme palitukrae ja läkiläkile karva äärde.» Sestpeale kartis laps puuriita ... nagu oleks seal halgude asemel hunnikusse laotud pehmed karvased loomakesed, kõigil hambad irevil ja veidi verd koonul. Aga tänahommikune kurejutt oli nii kaasakiskuv, pidi oma kätega mõõtma ... sest ema oli ju nimetanud, et puid oli sülda kolm. Sülda nimetades aetakse käed nii laiali, kui need vähegi annavad. Nii teeb ema heegellõngaga, isa paraku unnanööriga. Ja nii teeb nüüd väiketüdruk, surub peokesi vastu halge ja ümiseb:

«Sülda säädma ... soo peale sülda säädma.»

Metsas aga laulavad linnud, noored ja vanad. Ka samuti ... ikka sirtsuvad noored viisil, mida vanad ette laulavad ...

«Soo peale ...» leelutab laps ja nuusutab ise sügavalt. Tema käis emaga sooserval, seal oli imelik lõhn ... aga soo on kaugel-kaugel. Teisel pool suurt-suurt metsa, Haage taga, ja tal polegi põhja all. Sinna on vajunud Haage suur pull ja põder ... ainult sarved on välja jäänud ja on nüüd nende toa seinal. Ja rabaserval oli halli säbrulist pikka villa, ema ütles küll, et see on põdrasammal, aga väike tüdruk kartis seda halli ... põder vajus põhja, aga karvu jäi välja ... see liigutab tuules ja ajab kartma. Ja valgeid tätraid oli seal, pikkade varte otsas. Ema ütles, et jänesevill, ja kohe peitis laps käed selja taha. Ta oli näinud, kuidas isa jänest nülgis ... siis siin nüüd väriseb tuules see vaese jänku vill! Ja ega siin marjadegagi õige lugu olnud. Sookailade hulgas kasvasid marjad, sinilillad ja suured nagu puhvetipidajapiiga põidlaots! Isa ütleb, et need on joovikad, ema vastu, et hoopis sinikad, Maritädi omakorda aga nimetab neid lillakateks. Ja küllap selle vaidlemise tõttu on marjadel nii kutsuv-kiuslik maitse ja nad teevad pea uimaseks ...

«Oh su tempe küll,» pahandab ema seltsimaja tagatrepilt, «mis sa nendest puudest küll näpitsema peak-

sid . . . pindu sõrme ajama. Nagu vallaga võta, enne ühega, siis teisega.»

Ja väike tüdruk läks metsa.

Puutüvedel välguvad kirevad valguslaigud, paljaste jalgade all on soe liiv ja krudisevad okkad, tuul tõmbab pehme peoga kuklast kulmudeni — kõik salgud silmadele! Pärani silmi, kikkis kõrvu, värisevate ninasõõrmetega, pesemisest veel niiske nahaga, nii astus väike inimene metsa. Näe, värske kärbseseen, see seente seen, see läikis kui lakitu. Õige kaugelt hüüdis lind, kas soo pealt? Kas kurg kutsub isa?

Tüdruk huilgas vastu. Aga lind kutsus ikka niisama kaeblikult, tüdruk vastas valjult, kaja ühendas linnu ja lapse hääled.

Muidu peeti Loonat vaikseks lapseks. Ei ta virisenud, isegi unisena ei tihkunud nutta, ei kuuldud ta häält isegi hammaste läbimurdmise kurjal tunnil. Tema kas karjus nii, et kõik kuulma pidid — seda küll harva ja asja pärast — või ta nuttis vaikselt ja vargsi, nii et keegi ei märganudki. Tal polnud lapse pehmet olekut, ta ei surunud end iialgi vastu teisi inimesi, isegi ema ligi mitte. Tema pea ei paindunud kellelegi lähemale, et silita! Seda ei nähtud! Ta meeldis väga Kurepalus suvitavatele daamidele. Tulid need pärastlõunal seltsimajast mõdu või kvassi viima, pärisid alati väikese pruuni preili järele. Pruun preili tatsaski lähemale, tumedad salgud silmil, ise unepunane. Uuris võõrast süleshoidjat tõsise pilguga, kortsuke kulmude vahel. «Et mis teil oleks olnud?» näis küsivat see pisut pahur pilk. Suudles võõras teda põsele korra, leppis ta veel kuidagi. Oli süleshoidja kallistamisega aga heldem ja kippus kõnelema lidistaval lapsekeelel, sirutati välja tõmmu käsi ja tõugati tülitav nägu enesest eemale. Patsutada ei tohtinud aga keegi, ei palele, ei käeseljale ega pealaele — tigedaks läks ja hoiatas: «Ära putu!»

«Oho-hoo,» naeris ühel väljasõidul Kurepallu «Vanemuise» mõnus Viera, «sina, piiga, oled ju nagu see lilleke, see nolimetangere, ära puutu mind mitte!»

«Mis ta ütles?» küsis ema Miina Juhanilt. «Ma mitte ei saanud aru, niisugune võõras sõna . . . minu meelest nagu kruvikeerajat oleks tähendanud või naelatange . . .»

«Vanade inimeste laps,» otsustas Tuigu noor koolipreili. «Üksinda kasvab, sellepärast ongi nii tõsise ja uuriva silmavaatega . . .»

Praegu polnud aga väikese metsas hulkuja silmavaade ei uuriv ega tõsine — paar pruune silmi oli pärani, ka suu, pea kuklas, käed laiali, sõrmed harali: võta, haara, haista, katsu, kui ilus ja soe!

Õhus oli ohtralt mingit õietolmu, imepeent, päikesepaistel siravat. Tuli seda kõrgelt, üle pedajate latvade. Ülalt punavalt nõlvakult virvendas kollane pilveke olla orgu, hiilgas kui uuskuld vastu taeva sügavalt ja rahulikult hingavat sina. Nagu sõeluksid ladvad päikesekulda, mis langes nüüd imepeenena alla, kuldas väikese vaatleja ninasõõrmeid ja kulmukarvu.

«Kor-rat,» kargas järsku kõva ja karm sõna läbi sooja ja kuldse õhu. Otsekohe muutus väikese nautija näoilme ja kehahoid. Võpatas, vaatas ringi ja kükitas puujuurtele. Kükitas nagu punktike võimsa, ülalt kohiseva samba all. Nagu pelglik tumeda peaga putukas.

Nüüd mängivad kaks suurt inimest seltsimajas jälle vähki ja luike. Loona oli isalt küsinud: «Mispärast papa ja mamma nii kurja häälega kõnelevad?» Ja parasjagu väga pahane isa oli pahasti vastanud:

«Sellepärast, et papa on nagu luik, aga mamma nagu vähk — tema tahab ikka rohkem perve alla pugeda, kus soojem ja pimedam on. Papa aga tahab lennata. Tark laps, näe, kuidas juba küsida oskab.»

«Targem kui isa,» vastas Miina. «Mis sa ajad lapsele suust kõiksugu lollust välja. Kae mul luike . . . on aga luik küll! Rätsep tahab lennata, see ajab ju haigegi naerma.»

Aga naerda polnud seal küll midagi, õigemini oleks nutma pidanud, et nii väike tüdruk juba teadma pidi, et tema ema on vähk ja isa luik. Veidi vanemaks saades kuulis ta veel täiendavalt, et nad on kass ja koer. Selles kindlas teadmises kasvas ta niikaugele, et hiljem koolis koduloo tunnis ehmatas õpetajat väitega, et koer ja kass olevat omavahel abielus. Et mispärast siis muidu kõneldakse ja kirjutatakse, et elavad nagu kass ja koer?

Tüdruk männi all hakkas liikuma — kaugemale vähist ja luigest, ikka kaugemale ägedatest häältest! Roomas langenud puutüve alt läbi, kahistas läbi palukavarte, komistas üle männijuurte, nende kavalate.

Aga seltsimajas tülitsesid vanemad edasi, tuliselt ja tigedalt, hääli summutamata. No tulgu nüüd üks mõistlik ja terve mõistusega inimene praegu seltsimaja tagatuppa ja öelgu välja oma õiglane sõna: kas ei ole hirmus näotu see suur kummutikolask ühe muidu päris viisaka elutoa nurgas? Tema, Miina oma väike kumer kummut, seda nimetatakse koguni rokokookummutiks, on selle peletise kõrval lausa nipsasi! Tema, Miina, tarvitaks suurt kummutit tuleläiteks, võtaks aga tükiviisi ja põletaks . . .

Eeh, ei mahu enam niipalju viha Juhanisse, kui tekitas temas see arutu naisterahvas! Võimsalt voolas Juhani viha, kiheles sõrmedes ja värises vurrutippudes: arutu naisterahvas haavas kõige hellemat kohta Juhani tõeliselt hellas hinges. Tema, Juhan, nikerdas ja poleeris seda kummutit ju terve aasta! See kummut oli täpptäpilt ühtemoodi ühe teatava kummutiga Räisa tagakambrist . . . Juhan valas ja nikerdas kogu oma suure südamevalu ja mahatallatud armastuse saarepuusse. See polnud aga sugugi kerge, sest saar on teatavasti väga tihket liiki puu . . . Küllap ka kaevu heidetud sõrmus oli sel tülirohkel päeval hoopis pinnale tõusnud, sest ka Miina meel oli mõru, kuri ja kiusu täis.

«No las ta olla sul nurgas,» ütles ta, «mina ühe matsimoodi mööblitüki pärast küll oma suud pruukima ei hakka.»

«Kas su saksapreili vana koli on peenem või?» karjus Juhan toolilt, upitades parajasti seinale naela otsa pilti — saksapreili oma, millel kolm pruuni karu suvatsesid murda üht frakki rõivastatud, suure pussnoaga vehkivat härrasmeest. Ümber igavene jää mürkroheliste varjudega.

«Aga selle vana koli ja kopika pärast sa mulle ju kosja ronisidki,» salvas Miina.

«Härda südame pärast, oma härda südame pärast,» pilkas juba tulivihane Juhan. «Kes teine oleks veel vanatüdrukust lehmale lõa sarvi pannud?»

«Aga marupullile tõi veel terve ja priske vasika?» kõlas suure kummipuu — ja seegi, reo, saksapreili oma — tagant mõnitav naer.

Saarepuust kummut toanurgas laiutas rõõmsalt ja sõrmus kaevupõhjas kerkis tähtsana põhjaporist ülespoole — täna on nende kahe päev, sest teravamaid sõnu ei leia paarirahvas teineteisele vist mitte . . .

Juhan virutas uhke sakstepildi läbi akna laastuhunnikule ning tormas metsa. Nüüd krigisesid need pikad käärid jälle tema huugavas pealuus, silme ees virvendas värvilisi rõngaid. Läks peaaegu jooksujalu, siis aga lõi ta viha ja otsaesine jahtuma, samm muutus mõõdukamaks ja mõtted selgemaks. Ega tema i s e, see päris tema ise, ei tahakski nii kurja häälega kisendada ja halbu sõnu pilduda, aga kogu see viril elu ja viril aeg, see lükkab sind vägisi paha poole. On see's mõne täismehe töö: müüa üle leti kringleid ja kvassi, liivakooke ja mõdu? Ja ise pead veel juurde kummardusi tegema ja suu naerukile kiskuma! Süda oleks nagu alatasa paistetanud. Ja kui sind hakkavad veel kiusama mõtted ja sõnad, nagu vägisi kipuvad ritta minema — ja seejuures oled sa ometi nii nõder, et ei saa neid ritta seada . . . Või jälle, kui tahad pliiatsiga paberile panna mõnda pilti, mida sa kinniste laugudega selgesti näed, ja siis sehkendad, sehkendad, aga ikka ei saa sest pilti . . . sellest kõigest paistetus ümber südame aina kasvab!

Kui sõrmeotsas on haav ja sellesse mustust läheb, tekib mädanik. Sõrm on u m b e s, ütlevad siis eided. See umbes olek on väga valurikas ja tülikas — kuni umme lahti lööb. Tema, Juhan, oleks nagu ü l e n i umbes . . . aga see ei lähe jooksma, valutab ja piinab!

Mida kaugemale rahutu mees männimetsas kõnnib, seda rahulikumaks muutub ta meel. Vesi ja mets, tuul ja pilved, eks need ole temale, viletsale vaeselelapsele, juba noores eas palju tröösti jaganud. Tema on oma sellipõlves nii mõnegi jõuluõhtu metsas haljendava kuusepuu kõrval lumehanges istunud — et mitte ühe katuse all olla võika peremehe ja ülbe perenaisega.

Sidistas ligiläheduses üks linnuke, ja nii naljakalt armsa häälega, nagu kõditaks ta pehme suleotsakesega su kõrvakarpi seest ja kõrvatagustki, vägisi võttis suu-

nurgad naerule! Kusagilt suvemajast kostab mängukasti, selle grammofoni häält. Küll on ikka ilus astuda metsa all, pillihääled ja palsamilõhn, hingad sügavalt ja tunned, et süda läheb suureks ja lahti. Tühja sest tülist ja kummutist . . .

Jõuab ojakaldale välja. Madal kallas on lage ja punaliivane. Kõrgel, järsu kalda serval haljendavad sarapuupõõsad. Nende vahel pikas, hõredas valges ristikheinas liigutab keegi. Jänes, hullvaim, mõtleb Juhan, sealt ta nüüd ojja sulpsatab! See liigutaja on aga tumedam . . . vahest tema oma taks, see tõbras? Aga taks jäi ju ukselävele selili, kõhul päikesepaiste ja suunurgas muie pererahva tüli üle. See liigutaja paistab mustjas ja ümarik olevat! Laps, eks see ole ju tema oma lihane laps! Ja vaata sänikaela, kuhu juba ronimisega välja jõudnud! Ei nüüd hõigata ega ehmatada või, siis ta kukub! Nii on see maailma elu: sõgedad vanemad vaidlevad kahe vana mööblitüki pärast ja seni võib laps, lohakuses laande lastud lambatall, kõrgelt kaldalt surnuks kukkuda!

Loona istub üleval kaldaserval ja imeb magusat valgetest ristikheinatuttidest. Kaugemal sinab veskijärv ja päris kaugel metsad, ikka metsad küngaste taga, päris helesinised. Ümber Loona sumiseb mesilasi, poriseb pakse triibuliste pükstega kumalasi, kiigub üles-alla üks kollane liblikas, hõljub paar vesikiili nagu sinisest klaasist. Ja siis tuleb siia juurde veel üks häbeliku moega isa, kes sõbraliku häälega küsib:

«Mis sa kodunt nii kaugele tulid, kukud veel allagi.»

«Loona tahab sinna . . . soo peale minna. Kurge vaatama . . .»

«Lähme, tütreke, parem kodu poole,» tõstis isa lapse ristikheinast ja häbenes ise . . . nagu oleks tema, Juhan, tõesti kõlblik ainult selleks tööks, mida ta naine hommikul nii pahal kombel ette heitis.

Lähevadki. Üks väga suur ja teine väga väike, ümber ristikheina lõhn ja mesilaste sumin. Kõrgel kaldal oli veel värskemat, liikuvamat tuuleõhku, päris palavaks kipub aga minema metsa jõudes. Päikesel vist ääs kadakais ja alas mändide all, lausa sepapaja kuuma õhku hingab sulle vastu kitsast liivasest nõost. Kuldne põr-

nikas sibab punasel liival, isa-tütart peatuvad ja lasevad saksal minna. Kuhu küll peaks säärane nii asjalikult sibama? Näe, põõsasse kadudes välgatas sibaja selg nagu roheline sõrmusekivi. Siis tuleb üsna suur põrnikas kui pöidlaots. Isa ja tütar kükitavad maha ja uurivad ronijat.

«Näe,» seletab isa, «need mustad mügerikud, need on ta silmad. Aga need pikad ja peenikesed on ta katsumissarved.»

«Papa vuntsid,» leidis tütar.

Edasi läksid. Punast kallast oli kohati alla varisenud, värsket, veel niisket liiva punas juba kuivanu kõrval. Tee ääres seisis üksik mänd, hästi madala krooniga ja kahar.

«Ilus pedajas,» kiitis isa. «Nagu suvitajapreili sonnensirmiga.»

Väike pilutas silmi, pööras pea viltu ja ütles:

«Kahe armastaja puu.»

Juhan naeris valju. Vaata väikest sänikaela, mis temal kõik meelde tuleb!

«Just seesama, tütrekene, just seesama! Siin puu varjus nad istsivad, nagu meie mamma laulab ... nii et lapselegi pealuu sisse kulunud.»

«Mispärast see Elts ära suri?» päris laps.

«Sellepärast, et Ennu võttis teise naise,» vastas Juhan vaikselt ja mõtles ise saarepuust kummutile Räisa tagatoas.

«Mispärast?»

«Sellepärast, et see teine oli rikas.»

«Mispärast?»

«Sellepärast, et tal oli palju raha ... ja majakraami ... ja talu ... ja isa vallavanem.»

«Mispärast Eltsul ei olnud?»

«Elts oli vaene. Sulle, täpike, on veel vara sellest asjast rääkida. Maailmas on nii, et ühed on vaesed ja teised on rikkad ja rikas koorib vaese naha.»

«Kas Loona on rikas?»

«Vaene on, täpike. Loona on vaene.»

Vaikus. Loona kobas oma nahka palel, kaelal ja käeseljal ja ütles siis jonnakalt:

«Aga Loona ei lase oma nahka ära koorida.»

«Ei lase, ära sa lase, ära mitte lase,» vastas isa õhinal. «Kasva mul kangeks tüdrukuks ... muidugi kasvad ... sa oledki mul juba kange tüdruk.»

«Aga meie mamma on rikas,» hüüdis tütar. «Mammal on küünlajalad naljanäoga ... palju taldrikuid on ... noapingid ja ... kõik mamma omad! Papal on ainult õmblusmasin ja värvipintslid ... mamma ütles.»

Uuesti tõusis Juhanis kerge vihavimm oma naise vastu. Kas siis laps on vägikaigas, mida üks omale, teine omale poole kisub? Et vaata, mul on küünlajalad, ole minu oma ... Nüüd nad astusid juba kolmekesi edasi: isa, tütar ja see vihavimm nende vahel. Seltsimaja ette aiakesse jõudes tõstis see kolmas teekäija üsna erksalt pead: näe, lohaka perenaise kaks kivihalli kana siblivad keset peremehe armastatud marielillede peenart, roosasid õiepäid lendleb kollaste kanavarvaste vahelt ...

Eeskoda lõhnab värskest linasest pesust, lae all keerleb eksinud mesilind, kirju, räbalaist kootud põrandariie on puhas — ei, siia ei saa tema, Juhan, oma viha haakida!

Kogu õhtupooliku otsis Juhan seda haaki. Maja täitis sooja päeva unine vaikus. Väike perenaine oli asjalikult ametis, ta viis kuuri alla põlletäie kapsalehti isa poolt metsast püütud jänesele ja täpilise seljaga kitsetallele, surus suhkrutüki oravapuuri varbade vahele. Nüüd oli kuuris laia ja rõõmsat juttu: perenaine kõneles o m a elajaloomadega. Jänese lõhkine ülahuul värises tagasihoitud naerus, kitsetalle täpiline seljanahk võbises perenaise silitavate sõrmede all ja oravapoiss, meeletu, näitas, kui kiiresti võib üht ratast ümber ajada. Ainult suur öökull kügeles tummana laetalal, kollased silmad tühja pilguga, kõrvatutid teravalt püsti.

Aga varsti tuli väike perenaine tuppa, kaenlas kunagise papphobuse esiveerand, ja ta alatasa otsiv pilk langes mööda minnes kummutile, muidugi ema omale, sest seal seisid küünlajalad. Kaks küünalt, kaameid kaelu pidi peegliklaasist lühtreis. Need lühtrid olid aga imepeeglid, liigutasid neid natuke, ja kohe oli su silmnägu lühtriküljel lai nagu konnal, kael peenike kui niit.

TRÜ Raamatukogu

Tõid küünlajala näole hästi lähedale, paisus su pale paksuks nagu kõrvitsal ja rippus juuspeene kaelakese otsas. Viisid kaugemale, kahanes pale kriipsuks ja kael palgitaoliseks. Need olid lõbusad lühtrid!

«Loona tahab naljanägu näha,» ütles tüdruk, toetus kummutinurgale ja ta sõrmed püüdsid heegellina narmaid. «Kõrge . . .» jorises abiotsivalt ringi vaadates. «Anna naljanägu Loona kätte.»

«Miina,» hüüdis sohval pikutav isa. «Anna lapsele lühter kätte.» Ohates andis Miina haprast peegliklaasist küünlajala koos küünlaga väikese kiusaja kätte. See hõiskas ja nuusutas küünalt. Maitses ka. Siis tõstis küünlajala silmade kõrgusele, vaatles end ja naeris laginal. Unustas aga jalgealuse, vääratas pisut, ja lõbutseja kukkus koos küünlajalaga. See purunes klirinal tuhandeks hõbehelklevaks killuks. Loona lõuaots oli kildudest verine, aga ta ei häälitsenud.

Esimesena häälitses ema:

«Läks mu kallis küünlajalg,» haletses. «Vanapreili mälestus . . .»

«Aga lapse lõug?» karjatas Juhan sohvalt hüpates. Vahepeal närbuma löönud viha puhkes järsku õitsele, paisus suureks ja mühavaks puuks. Oh, kuidas nüüd Juhani peas kohises ja huugas! Kari punaseid hobuseid kihutas kivisel kosekaldal, metsseid tormasid üle lagendiku . . . Haaras esimese kättepuutuva, kerge viinitooli ja viskas selle naise poole. Mööda läks, iste langes läbi lahtise ukse kööki ja purunes vastu pliidinurka! Laps karjus, nägu ja kael vähkpunased. Hõbedased killud liigutasid põrandal. Miina aga võttis varnast sõna lausumata oma pikkade narmastega salli ja lahkus. Aias siblis nüüd juba kolm kivihalli kana ja roosasid lillepäid ei olnud enam ühtki vartel . . . Perenaine ei keelanud kanu, ruttas minema tagasi vaatamata, nagu jalahoobi saanud koer.

Läks piki jõekallast, läks linna poole. Ta tahab sinna jäädagi, nii otsustas, lõug nurgelisena ette sirutatud, kleidi rinnaesisel pisaraid. Oli mõtlematu tegu, et tuli maale elama tema, kes juba aastaid oli harjunud linna pehmema ja puhtama eluga. Kas ei olnud tal oma rahakopik, asjad sohvast kuni noapingini, pesu kui

pitsipuru, kas ei võinud ta ootama jääda mõistlikumat meesterahvast? Seal on sul nüüd see rublatükk: mees märatsev kui metshärg, kogu elu kindlusetu nagu liikuvale jääpangale jäetud koerapoeg — kuhu vesi ja tuul viivad ... Ja laps, see pidi nii õrnas eas seda elu pealt nägema. Mida õpetlikku näevad tolle silmad kodusest elust, sellest kodusõjast! Viletsust, oi viletsust! Kummardus ja nuuskas nutust nina tärgeldatud alusseelikusse. Jookse tulema otsekui varas või hatt omast kodust, mida kujutles neitsipõlves nii soojana ja kondipärasena nagu suvist õhtupoolikut ... Nüüd on sul käes see suvine õhtupoolik! Ruttas nii, et ei saanud haarata ninarätikutki, kuhu nuusata kogu oma haledust ...

Miina vana äi linnas ei imestagi väga. Kraabib lambitahti madalamaks ja otsib söögikapist miniale praetud kala. Tema oma naisterahvas on kiriku näitemüügil seal antvärkerite aias.

«Ei saa seda elu enam edasi elada,» kaebas minia. «Ja oleks meie elul mõnda õiget viga küljes! Kondid mõlemal terved ... Laps nagu pupe ... Siga on praegu sulus ... kanad on, kõik kraam on olemas ... teelaud läheb ka päris hästi ... võiks peenemat napsi tasa ja targu kodus hoida, selle pealt teenitakse hästi ... Midagi ei puudu, mis asi see ometi on, mis meie elu nüüd vinklist välja on viinud ... mis asi see ometi on ...»

Jah, mis asi see ometi on, kõhvitses vana hall ekspress oma kõrvatagust. Mis asi see ometi on, et tema ja tema Emilia, et Juhan ja Juhani Miina ei saa elada südamerahus ... Eks see süda ise, raip, mõtleb vanamees, aga ei lausu sõnagi. Ja mis see sõna aitab? Ja mis ta sinna aidata saabki, kui üks on vähk ja teine luik ... kui toanurgas on vana saarepuust kummut ja kusagil, võib-olla ammu kinniaetud kaevupõhjas pisikese punase kiviga sõrmus ...

«Mõtlesin hoopis ära linna jääda,» ütles Miina, «jälle teenima minna, ei ole seda igavest jagelemist ega vimma vedamist.»

«Oi, minike,» ehmatas vana ekspress, «ära sa seda tükki küll tee! Näe, Kivi uulitsas elab üks mehest lah-

kulöönud naisterahvas . . . inimesed kõik voorivad teist vaatama, et mis inimeseloom see küll on . . . poisikesed pilluvad kividega ja irvitavad. Ära sa seda hullu tükki küll tee! Eks Juhanil ole omad suured vead küljes, seda ma tean . . . eks ma ise olen süüdi, kõik see elu on omalgi viltu vedanud . . . Juhan läks juba lapsest peast kurja maailma. See elu on kõik ta südame läbi söönud, kõik need joodikust meistrid ja vanderselli elu. Ära sa seda tähele pane ega südamesse võta, kui ta sinu ümber ei mehkelda ega kudruta . . . tema on rohkem raskema meelega . . .»

«Või mulle tema mehkeldamist ja kudrutamist vaja on,» vastas Miina pahaselt. «See rohkem saksarahva asi . . . aga elu peab mõistlikult ja rahulikult elama . . . pikuke ta ära ei ole.»

«Jah, pikuke see elu ära ei ole,» ohkas vana ekspress ja tema häälest võis kuulda, et temal pole midagi selle vastu, et elu pole liiga pikk. «Lapse pärast ela seda elu edasi, mini. Näe, Juhanil polnud ema õpetajaks, sai tast va keevaline . . . Mis sellest teie lapsestki niimoodi tuleb . . . Tütarlaps veel pealegi.»

Vanamees vahtis klaasita lambi sabaliputavat leeki ja naine luitunud tapeeti . . .

Uueks päevaks oli Miina jälle kodus. Kaks küünalt oli öö jooksul läbi põletatud, kaks kaua valvanut, isa ja tütar, puhkavad veel. Ooh, väiksem virgus varsti. Niikaua kui ema siga söötis, tahtis tütar kõrgelt köögilaualt piimakruusi kätte upitada — ega's temal ole ju seda ootamise aega! Tõmbas endale kaela tosina tasse ja klaase kõige kandmikuga, seisis kivistunult keset kilde, maigutas suud kui liivale sattunud ahvenapoeg. Lõual eilse lahingu värske reig, sosistas: «Kui hulkapalju kilde!» Veerand tundi hiljem, joonud hommikuse ehmatuse peale tassi suhkruvett, rändas ta õues ja aias ringi, pööningu- ja keldritrepil, järele lohistades ema pesukorvist õngitsetud triibulist alusseelikut. Kui ta uuesti tuppa ilmus, ümisedes muretult oma lõputut lauluviisi, olid tal peos juba pikad hernevarred või floksipealsed, triibuline seelik aga pleekis peenral.

«Sa pead selle lapse uuesti ristida laskma,» oli soovitanud mullu Miina kõige vanem õde Mari. «See on ju kui elavaneelaja ... pane kas või pudeli korgi alla.»

Ooh, sealt korgi altki oleks Loona erksalt kõike elavat ahminud, suurte inimeste sõnu, liigutusi, hääli ja kõnnakut jälginud! Juba ta oskas kõike nähtut hästi järele ahvida! Näitas, kuidas vallavanem Sirgas üle seltsimaja läve astub: ajas väikese kõhukese kaugele ette ja pani käed risti kõhule. Näitas, kuidas vallavanem peoga pudelikorki pudelilt välja lõi, kuidas ta esimese suutäie juures mõnusalt matsutas. Näitas, kuidas metsavaht Silm vedas enese järel naisi, keda ta mõisametsas kuriteolt (haoraokese korjamiselt, marjatera noppimiselt, seeneribaku ülestõstmiselt) kinni püüdnud. Tegi ise sinna juurde veel metsavahi vihast urinat ja veetavate naiste heledat hädakisa. Näitas, kuidas suvitajad-preilid kõnnivad ja pea kohal päikesevarju keerutavad, kuidas pikavankri omanik Tenusaar suuremaid saksu sõidutab ja missugune on ta nägu siis, kui sõidavad väikesed saksad.

«Ninatark laps,» ütles ema Miina halvakspanevalt. «See on patt, kui sa teisi inimesi naeruks teed ... Aga mis sul, vaesekesel, siis ikka ajaviiteks teha ... Üksik laps ... need metsloomad ainult seltsilisteks.»

Loona kippus väga teiste laste seltsi, aga sellest kippumisest tuli ainult kurja. Vallamajas ja kaupmehel polnud lapsi, kõige lähemad elasid vallavanema talus, ja sinna Juhan Tuisk oma last ei lubanud. «Vallavanema lapsed ja timukraadi lapsed ei seltsi,» ütles ta lühidalt ja nagu tähtsaltki. Teisel pool männikut aga oli lapsi külluses. Moonakamajas, igas tillukeses toas oma tosin või pool. Nende kila ja käratsemine kostis selgesti Kurepallu ja meelitas Loonat vägisi moonakamaja poole. Isa oli sellega küll nõus, ütles, et moonakamaja noorpere olevat väga rõõmus ja hakkaja rahvas.

«Sinna mina oma last ei lase,» käratas aga Miina. «Ei ole mulle neid sügelisi, kärnu ega päätäisid vaja ... Ja rumalaid sõnu õpib ta omas kodus juba rohkem kui küllalt.»

Seda küll, ja sellepärast sai väike tüdruk ema käest esimest korda sakutada, ja üsna valusalt. Ühel õhtupoolikul istus vana sant seltsimaja trepil ja laulis pikki ja haledaid salme, mis lõppesid ikka vagade sõnadega: «Nii Issand Jumal armu täis . . .» Ema Miina kuulas märgade silmadega seda laulu ja tõusis toolilt, et lauljale suutäie südamekinnituseks tuua. Aga otse siis kuulis ta heledat ja ülbet häält leelutavat: «Nii Issand Jumal armu täis kui pajupõõsas parme täis . . .» Oi, laul lõppes kurvalt! Lõpus oli tõesti rohkem parme kui armu. Ja siis algas alles uurimine — kust see laps selle lauluotsa sai, kelle käest . . . ja uurija vaatas ise ikka ühest silmanurgast oma mehe poole. See aga istus erakordselt vaiksena laua taga ja sehkendas värvipliiatsitega tedrekukke ja kaugemal varitsevat jahimeest. Kukk oli rinnakas ja uhke ning jahimees tore nagu röövel.

«Peab siis laulu just õppima,» arvas sehkendaja. «No kuulas, kuulas laps seda sandi jorinat ja pani omalt poolt ka natuke juurde . . . nii need kõige paremad rahva laulud tulevadki.»

«Isa tütar,» vastas tulitige Miina, «juba varakult lorilaule tegema.»

See ütlus aga ei teinud Juhanile mitte raasugi meelepaha, just ümberpöördult. Tutistatul olid aga väga tihedad juuksed — ema oli haaranud neid esimeses ägeduses pihku nii palju, et peanahk just suuremat valu ei tundnudki. Sant leiti pisut hiljem surnult ühest heinaküünist, ja nii ununes see kõlvatu laul peagi kõigi asjaosaliste meelest. Aga Loonal oli varsti uusi laule ja uusi lugusid. Minnes kuuri alt pesunööri võtma, kuulis Miina, kuidas tema tütar lõpetas parasjagu pikemat jutustust sõnadega: «Suur metskits läks ära kaugele linna . . . tal on sulega kübar ja sirm ja kõik . . . Ja suur kits ei saa väikest kitse sakutada.»

Miina naeratas poolnukralt, poolpahaselt. Võib-olla ta ei naeratanudki, tal oli tulnud ainult säärane puhvetipidaja nägu — võõrastele lahkem palepool, koduse elu jaoks aga pahasem. Sest palju pahandust ja tüli tärkas viimasel ajal hariduse, karskuse ja priiuse seltsimajas. Eestseisus tülitses omavahel, näi-

temängu ja laulukoori tegelased olid omavahel turris, varakad ja vaesed olid vaenujalal ja igaühel neist oli midagi ütlemist seltsimaja puhvetipidamise kohta. Puhvetipidaja otsis omakorda pahameele väljavalamist oma kodusest elust ja muidugi leidis ka. Põhjused olid pisikesed ja pisemast pisemadki: auk plekkvanni põhjas, paar sabasulge, mis siga oli kukelt röövinud, liiga soolaseks keedetud kartulid ja kääksuv uks. Süüdistati teineteist — eks perenaise lohakuse pärast ole see pragugi pesuvannis, perenaine on lasknud kurjaks kiskjaks kasvada sea, muidu nii tasase kodulooma, ega too muud ei kavatsenudki, kui murda kirjut kikast! Perenaine süüdistas vastu — täismees tinutaks vanniaugu kinni, ehitaks kanadele kuudi, paneks seasulule uued küljelauad, määriks kääksuvaid uksehingi! Ja kui on vinklist väljas terve elu, siis ei maksa leinata kahe kukesule pärast . . .

Üsna õrnas eas oli vaidluste ja sõnelemiste seas võrsuv tüdrukutaim ehmuv ja pelglik, iga uue puhangu puhul tõmbus küüru ning varjas silmi kätega. Kasvades koos kurjade juttudega, julgenes aga järjest, kriiskas sageli isegi tigedalt sekka, ronis toolile, et kõrgem olla, ja turtsus sealt kui väike ilves.

Magas lapsele omast sügavat õiglase und ainult õhtupoolikuti, öösiti aga kärsitut, kerget, unenägudest kirjut. Kuulis läbi selle kerge ja kirju unekatte iga pisematki häält — kuidas praksus pedajaoks, vilistas tuul akna taga või huilgas öökull. Õhtuti nuttis vaikselt ja põhjuseta, vaatas läbi akna õhtutaevast — see oli kaugete küngaste kohal punane, pea kohal aga juba mustjas . . . ja kaugete küngaste taga haukusid koerad, nende hääl oli iseäranis kurb.

Vihmastel ja tuulistel öödel kuulis sageli enese kõrval lamava ema vaikset nuttu. Isa viibis nüüd tihti oma armsamal teerajal — salakütina metsas. Suurvee ajal aga västra, küna ja laternaga luhal. «Niipaljukene see inimese süda rahu leiab,» ütles isa oma käikude kohta. Sellal kui perekonnapea istus kartulikoopa varjus või varitses metsaserval, nuttis Miina oma neiupõlve taga. Vintskle nüüd üksi keset metsa, kütt või kalapüüdja lubas minna n a t u k e s e k s, nüüd pole

teda aga juba kolmat päeva nähtud ... Einelauale on aga linnast toomata joogid ja koogid.

Väike tüdruk nutja kõrval pidas hinge kinni. Ega teda ennast, seda Loonat, olegi enam, tema asemel tuksub nüüd ema kõrval temasuurune süda, kurbust ja heledat haledust täis. Tuks, tuks, tuks, kuulis tüdruk oma südamelööke, ja ema nutt nagu lõikas nende löökide vahele. Öö oli aga pikk ja pime, lebas kui lohe metsa kohal, süsimust kõhualune puuladvus. Ooh, kui kaua peab niiviisi voodis vaevlema, see lohe ei mõtlegi veel hakata metsade ja rabade taha ronima. Ooh, jääkski ta sinna!

Tuul viskas kamaluga käbisid vastu seina. Rap, rap, rap, rabisesid kukkudes pruunid käbikesed. Neid kutsub Loona päeval puludeks ja mängib nendega, öösiti on nad aga kribivad küüned, mille omanik, suur, karvane ja kole, nuhib ümber hariduse, karskuse ja priiuse seltsimaja ning nuusutab aknaauke. Väike tüdruk ägas tasa, värises kui hiir, kes lagedale jäänud ja otsib pisematki auku, kuhu peitu pugeda. Kui mõistaks seda hirmu seletada ... Katsus korra emale rääkida sellest karvasest, kes käbisid pillub, aga ema katkestas kärsitult:

«Nüüd s i n a ka veel neid hulle jutte ... joo parem tass suhkruvett, see rahustab.»

Kõrval nutt, üle must ja murelik öö, seina taga hiiliv karvane — nii tekibki tüdrukus soov: kui päike jääks taevasse kinni, otse seltsimaja kohale, oleks alati hele ja hea ja soe! See oli Loona esimene suur soov, see pedajalatvadesse kinni jäänud päike. Esimene soov ta rikkalikust täitmatute soovide seeriast ...

Hommikuks oli laanest tagasi ka isa Juhan. Kuuris heinte all on aga suur põder. Kellel nüüd aega ta nülgimisega jändama hakata, kui võib-olla on viimane päikesepaisteline pühapäev augustikuu lõpul. Linnast tulevad pühapäevased lõbusõitjad. Teenijatüdrukud oma kavaleridega, antvärgid ja majaperemehed linna äärest. Koputavad jalutuskeppidega vastu lauda, pinkidel on aga reas nende emandad ja lapsed. Nõuavad punast mõdu ja liivakooke, praetud säinaid ja vaadikalja. Hei, pudel ja paar, toop ja teine! Hõisatakse,

lauldakse priiusest, sest kallist andest, sinna juurde nutab haledalt laps ja puruneb klaas. Jälle poolteist kopikat vastu puhvetipidaja pükse, mõtles Juhan mõrult. Ta oli jahist välja magamata, kärsitu ja kurjas tujus. Tal oli ka pahameel sellest, et karskuseseltsi ruumidesse oli kogunenud ohtrasti inimesi, kes juba enne kogunemist olid võtnud nii mõnegi pika sammu karskusest kaugemale. Ja tema valvas pilk leidis peatselt, et need inimesed kavatsesid ka siin, karskuseruumides, karskusest kaugemale sammuda, pudelid korvis või rinnataskus.

Hei, vallavanemale see suur laud just akna juures, see kõige parem, sest talle on külla sõitnud ta õepojad linnast ja kaasa toonud selle imepilli, grammofoni. Ta oleks võinud ju koduski oma perega seda pillimängu kuulata, aga ei, tema on rahvamees, läbi ja läbi rahvamees — las rahvas kuuleb nüüd seltsimajas seda imepilli.

«Muusika, mängi marssi,» hõikas vallavanem suureliselt, ja kaks noormeest hakkasid askeldama kasti ümber, millel oli küljes suur kõver roosa toru nagu kooldunud õiekarikas. Lillekarikast tuleb, küll kähisedes, aga ikkagi lustlikku marsiviisi. Ja niisama lustlikult laseb üks noormeestest — vallavanema õepoeg muidugi — lendu korgi kaasatoodud vägijoogi pudelilt. Puhvetipidaja Tuisk hoiatab eeskirjade rikkujat, ise lustist juba väga kaugel.

«Mis sa, rätsep,» ütles vallavanem väga üleolevalt. «See on m i n u õepoeg . . .»

«Siin on karskuseseltsi ruum,» kostis Juhan erutatult. «Ja siin ei tohi juua ei õe- ega vennapojad. Ja mina olen siin praegu puhvetipidaja, mitte rätsep.»

«Rätsep jääb ikka rätsepaks,» hõiskas noormees — vallavanema õepoeg. «Ole parem täismees ja võta üks klõnks!» — ja ise lükkas näpuga viltu Juhani sametist kaelasideme. Ümberringi irvitati ja Juhani peale vajus jälle see äkiline vihalaine.

«Siin ei jooda vägijooke,» karjus ta üle irvitava inimhulga.

«Mis sa, rätsep, keksid,» ütles vallavanem. «Mis keelajat nüüd sinust . . .»

Vallavanema õepoeg lükkab küljega Juhanit — nagu noor kukeke noriks tüli vanaga — ja saab vastu väga laksuva kõrvakiilu ning veel teisegi.

«Tohoh, kor-rat,» ajab paks vallavanem end ähvardavalt püsti — teisel pool lauda muidugi.

«Välja, kuradid,» karjus Tuisk tulises vihas. Naised kiljusid ja lapsed nutsid, krabisesid kompvekipaberid ühe põgeneva lapse peos. Välja, välja, kadugu kõik vehkiva puhvetipidaja silmist! Äh, kurat, või veel mitme mehega temale kallale kippuma! Ühe pika hüppega on Tuisk toas, haarab nurgast püssi ja seisab sellega ukselävel.

«Välja,» möirgab ta täiest kõrist. Aga püssipära küljes ripub ta naine ja tõmbab vihase mehe koos tuliriistaga tuppa tagasi, enesel nägu päris valge, ainult suu ümber pisut sinakat. «Hullvaim... Siberi...» lõõtsutab. «Lapse pärast, mõtle lapse peale...»

Laps ise aga uinus kuuris, varahommikul laanest toodud põdra kõrval. Muidugi, eks sel naasklil olnud vaja looma uurima ja vaatama tulla... Juhan seisis kuurilävel, peas huugas ja krigises mitu paari kääre, nagu lõikaksid nad kõige paksemat villast. Ah, võta kui vallaga, maadle kui mustasajaga... Hea, et laps seda lahingut ei näinud... Juhani silmad läksid veele — vaata nüüd väikest magajat, hooletusse jäetut... nii lastud looma läheduses võib ju saada põdralutikaid, lamedaid ja vastikuid... Kas need inimese külge hakkavad... ei tea...

Ja ongi see's kõige hirmsam... kui juba korra ollakse kukkunud kaljule, paljale kaljule?

4

Loona Tuisk on nüüd linnalaps. Kannab nahkkingakesi villaste värviliste tupsudega ja leinab mustvalges kleidis oma vanaisa, hõbehalli ekspressi number 2. Kunagist rõõmsat pillimeest trehvas surm Emajõe luhal, Tähtvere pajude all väga rõõmsas ja suursuguses seltskonnas. Salk ülemeelikuid saksa üliõpilasi oli luhale läinud linde laskma ja ekspress number 2 kandis

nende võileibade ja pudelite korvi, kusjuures teine korv oli esimesest tublisti raskem. Seal siis paugutati — kuula nüüd noorerahva nalja — ja kogemata tabati ka pakikandjat — vanainimese asi, kuidas ta just sinna püstolisuu ette oli koperdanud! Noored laskjad lasksid siis vana lastu omal kulul maha matta ja naersid ise, et nende juures kukkunud see jahilugu väga «verdreht» välja; öeldakse ju ikka, et «üks pauk ja kaks kuldnokka», aga nende juures olnud palju pauke ja üks kuldnokk! Olgu siinkohal öeldud, et tolleaegses Tartus kutsuti ekspresse kuldnokkadeks . . .

Pojatütar Loona ei ole just sügavas leinas, kuigi teda surmakuulutuses nimetati leinavaks lapselapseks. Vanaisast on talle meelde jäänud ainult liiga kondised põlveotsad ja pildiga tubakakarp. Lapselaps leinab küll, aga tema lein on hoopis teist laadi: tema tahaks palju parema meelega istuda soojal punasel liival kui vanaisa kondistel põlvedel. Ta tahaks istuda pedajate all, mitte aga vanaisa valge habeme all — see oligi nii pikaks kasvanud ja kõdistas Loona pealage. Ah, keegi ei too sõna, kas Loona heeringapead sibulapeenral jõudsasti kasvavad! Oi, küllap nüüd on metsa all suuri seeni nagu vihmavarje, männikäbid on suured nagu suhkrupead, valged ristikheinatutid nagu saunavihad, magusat täis!

Kadunud kuldnoka pojatütres pole ka pahameelt üliõpilaste vastu. Ta on neid sõitmas näinud: kahehobuse voorimehetroskad, hobustel kirevad paberlilled peas ja sõitjatel ka midagi kirjut kuklas ja kulmul. Nad laulavad väga valjusti ja palju. Mari-tädi aga ütleb, et tänitavad. Loonale on nende tänitamine nagu metsataguse moonakamaja laste oma . . . päris lähedale pole sa sellele saanud, ja sa ei teagi veel, kas tahadki sellele lähemale astuda või mitte. Mis Loona, tühjake, sest teadis, et Tartus oli tol ajal kolme liiki üliõpilasi: sakslased laaberdasid ja laulsid, eestlased õppisid ja nälgisid, venelased tahtsid mässata ja maailmale uusi talasid panna!

Kentsakas oli see linnaelu, kuidagi kurb ja ikka hämar. Nagu oleks keegi neist ämblikulõngadest, mis sügiseti lenneldes suhu-silma kipuvad, suurrätiku

kudunud ja selle rätiku Loonale üle pea heitnud. Loona vaatab nüüd rätiku hallide narmaste vahelt välja ja kõik nähtu on hall ja hämar.

Esimene pilt linnast on hall, üleni hall, läbini hall. Selles pildis on iga liiki halli, kõige õrnemast hõbehallist kuni kuivanud pori vastiku hallini. Loona seisis emaga raatuseplatsil. Suur ja avar plats, sillutatud munakividega, mis on nagu libedad hallid seened. Üle platsi traavisid hobused, neli hiirhalli tumehalli tõlla ees. Trahh, trahh, traavisid nad korraga, siis järgnes üksik kabjalöök, jälle kõik korraga ja jälle üksik. Nagu oleks see kabjaplagingi värvilt olnud hall, imelik! Loona seisis, imepisike imetlev punkt hallil platsil, isegi hoidev emakäsi tundus suurena, rääkimata majadest, mis kahel pool platsi sinkjashallilt kõrgele-kõrgele kerkisid. Neil olid seinaõnarates tuvihallid kujud — naised ja mehed, käes rukkivihud, sirbid ja hammasrattad. Õhk selle kõige kohal oli hall nagu männihagude suits. Selja taga oli mustjashallidest kividest sild üle hallisogase jõe ja selle perves popsus midagi vahetpidamata pops-pops-pops. Veepump, ütles ema. Oi seda kära: raudrehvidega vankrid sõitsid raginal üle kivide, kõlisesid-kolisesid raudlatid, inimeste astuminegi kobises, klõbises, matsus, mütsus! Väikese, suurest metsast tulnud tüdruku kõrvakarbid olid seda raginat ääreni täis!

Jah, linnas kõlas kõik teravamini ja kõvemini kui metsas. Kas või see Loona esimene pahandus linnas, sellestki jäi talle peamiseks mälestuspildiks ragin hallis ruumis.

Tuisud olid kohe linna jõudmisel saanud endale toa Vallikraavi uulitsas, Toomeorus, nagu ema ütles. See oli majahoidjakorter ja siin kavatseti ainult niikaua paigal olla, kuni isa tööd leiab. Isa ise tahtis kõigest ihust-hingest tööle kas Voore vabrikusse Holmi uulitsas või Pandeleeri mööblivabrikusse puusilla juures. Aga ema oli jälle kõige ihu-hingega selle plaani vastu ja tema ihu-hing olid igapäevase elu asjades isa omast visamad. Ta toksis kui rähn, aina seletas oma paremat plaani:

«Mis siin Toomeorus siis viga peaks olema? Tule

hommikul vara, enne päeva tera üles, võta luuakene kätte ja liipsi trotuaar puhtaks ... siin peenemate inimeste kant, ei ole hobusesõnnikut vedelemas. Aga sina ikka nende masinate ja väntade vahele! Nii vanas eas ei ole uue ameti õppimine kerge. Ja mina ei saa aru, mis sinna vabrikutööliseks kippuda! Ja kui pikuks s i n d sinna saabki, kui pöörad seal jälle raginal härra või mõne meistriga tülli. Seal veavad sind teised töölised jälle paha tee peale, kallutavad sind timukraadiks. Ja kõige õigem ots oleks: hakkame parem kauplema! Võtame kas laua turu peale või vürtspoodi käidavasse kohta. Hakkame silke suitsetama ja kalaturul müüma ... oled ikka iseenese peremees. Minust saab küll äriinimene, ainult sina peaks katsuma inimestega paremini läbi saada.»

«Kanasita-kaupmees,» pomises vihane Juhan ja vaatas väikeses toas väga imelikkude silmadega ringi. Loonale isa silmad ei meeldinud, need olid niisama tühjad kui öökullil kuuris ... vaatas, vaatas, aga midagi ei näinud. Miinale aga meeldis mõte kauplemisest, millegipärast oli see mõte temale väga magus ...

Aga seniks olid nad majahoidjad Vallikraavis. Tuba oli hall ja hämar, alla päikest, ja õues haises suur prügikast. Loona seisis keset halli ja rõskusest lehkavat ruumi, tema kohale kummardus väga hall ja väga vana mees. Majahärra, nagu nimetas ema. Majahärra oli uue kojarahva elamist tulnud üle vaatama. Oli taskust peotäie pähkleid võtnud ja pakkus neid nüüd väikesele tüdrukule. Tüdruk tundis, et t e m a neid pähkleid vastu võtta ei saa. Ühe peo jaoks oli neid palju ... aga kahe peoga oli häbi võtta ... kuidas sa sirutad võhivõõrale vanamehele, kellel nii veider nimetus m a j a h ä r r a, vastu oma mõlemad peod? Loona häbenes seda liigutust juba ette, läks üle kõrvade punaseks, vaatas altkulmu ja vihaselt. Majal on katus, majal on uks ... aga linnas on majal veel härra!

«No võta vastu, võta, rumalake,» sundis ema. «Majahärra tõi sulle hääst südamest kosti ja sina ... Võta vastu, tee niksu ja ütle tankeh!»

Loonale oli ema seekordne sundiv häälekõla võõras ja vastumeelnegi. Tema peod ei kerkinud ja vanamees kummardus ikka lapse kohale... kas ta ei võinud neid pähkleid laua nurgale panna... Loonast eemale astuda... aga vanamees ootas sedas võõrast sõna, mille Loona välja pidi ütlema ja sinna juurde veel põlvi nõksutama!

«No võta põlle sisse,» õpetas ema, pistis ise põllesiilud tütrele pihku ja vanamees saigi pähklid põlle sisse puistata.

Vanamees vaatas kõrgelt alla, otse Loonale ja tal olid Loona meelest hirmsad silmad. Loona vaikis, ja mida rohkem ema sundis, seda kangekaelsemalt ta vaikis. Kuulas, kuulas ema tõrelemist ja nägi võõra vanamehe, selle majahärra tänu ootavaid silmi — laskis järsku põllesiilud sõrmede vahelt lahti: raginal, põrinal veeresid pähklid üle põranda, ja et kojamehe tuba asus otse võlvitud keldri kohal, kõrises eriti kõvasti. Loonale jäi see ragin samuti kõrvu nagu voorimehe troskade oma raatuseplatsil.

Selle teo eest sai Loona emalt esimese hoobi: vihane Miina laksas lapsele lahtise peoga valusalt käeseljale. Tüdruk ei hakanud nutma, sirutas ainult jala välja ja lükkas enesest kõige lähema pähkli hästi kaugele. Käeselg tursus pisut ja punetas, Loona aga vaikis.

Õhtul ütles Juhan oma naisele väga vaikse häälega: «Vaata, naine, ja pea meeles — olgu see täna esimene ja viimane kord, et sa last lööd tühja asja pärast... või hoopis ilma asjata. Kui ta midagi halvasti teeb, seleta ja õpeta see talle sõnadega ära... aga niimoodi kasvatad tal ainult kanget südant sisse.»

«Kange süda on tal juba sündimisest saadik,» nuutsus ema Miina. «Tuiskude kange süda... sinu vanaema kange süda ja ega ta sinu isal ka kuldne olnud. Lapsel on s i n u süda... alati vastane laps.»

Laps kuulas ja vaatas pealt. Ema haaras õlgadele salli ja läks välja, et jahutada värskes õhus oma äranutetud silmi. Kõndis uulitsast uulitsasse, läks vaatama sedagi maja, kus ta kümmekond aastat oli halvatu voodi kõrval istunud. Siis oli tal rohkem kannatlikku meelt olnud. Aga ometi oli ta igal õhtul palve-

tanud: oh, et sellest põrgupõhjast välja pääseks! Ja nüüd seisis ta Vanas uulitsas selle vana maja ees, oli põrgupõhjast väljas, mehe naine ja lapse ema, aga ta nuttis jälle — kui saaks veel tagasi neiuks ja tagasi sinna põrgupõhja!

Vanast uulitsast lonkis Miina venepoodide juurde, tegi ringi ümber suure hoone ja kuulas nagu väikese kadedusega noorte inimeste valju ja muretut naljajuttu. Mis neil viga lõkerdada, on neil kodus tõrksat meest nagu sikku või sõnakuulmatut last! Vaata veel, et ei naerda tema äranutetud silmi — ja Miina läks kähku treppidest alla, sammus üle maaturu ja uuris poodide rida kivisilla juures. Egas tema ise... aga need varbad, need kümme üleannetut, need otse viisid perenaist ühe poe ette. Oli juba hämarik ja Miinal sall sügavalt silmade peal. Nii vaatas ta naabripoja Jakobi poesilti. Vaata, kui kenasti selgelt need tähed sinna peale on maalitud ja kuidas see nimi poesildi peale kõlbab. Igale lugejale jääb meelde, kindlasti... Jakobil oli raamatupood, ta müüs ka kõiksugu paberikaupa ja koolilaste kraami. Mine sa tea neid maailma asju, mõtles Miina. Tema mees Juhan ajas seda ausust taga ja kükitas nüüd kojamehe toauberikus nagu sorakil tiibadega vares... aga see kroonuvaras istub juba oksal nagu kägu... ja aja jooksul nihutab ta ennast ka haljale oksale.

Aga kas polnud tema, Miina, see nutetud silmadega lonkija, ise olnud kõige valjem aususe tagaajaja. Tema oleks ju praegu Jakobi kõrval poes seista võinud, ostjatele naeratada ja raha kõlinal kassasahtlisse kukutada...

Poes põles hele laelamp ja leti taga näitas Jakob parajasti koolipoistele kirjutussulgi. Miina seisis väljas hämaruses ja vaatas läbi akna. Ja Jakobi kõrval käis seal tagaruumi ja leti vahet veel noor naisterahvas puhvkäistega kleidis. Miina tõmbas salli veel sügavamale üle silmade. Siis ütles tema kõrval paksu linnaemanda hääl:

«Sul noorem silm... vaata, kas on uut «Unenägude seletajat» välja pandud...»

Vaatas Miina ja vastas:

«On küll, üks õhem, teine paksem ... see näikse õige käidav ärikoht olema ... müüvad kahe inimesega.»

«See ju kaupmehe noorik ... Sealt Vorbuse poolt võetud, talutütar ja hästi lahke inimene.»

Miina lonkis väga aeglaselt tagasi halli majahoidjatuppa Vallikraavis. Tal hakkas väga vilu. Sest temas eneses oli isemoodi vilu viha. Tuline viha jahtub, aga see vilu viha jääb alaliseks ja teeb südamegi viluks ja kalgiks.

«Ära songi lusikaga kaussi pidi ringi,» käratas ta oma väikesele tütrele, kes istus tatrapudru kausi juures. «Kui sööd, siis söö, aga ära mõnita jumalavilja.» Isegi Loona vastu jätkus seda vilu viha. Eks vastase lapse pärast tuligi ütlemist, ütlemise pärast ta uulitsale hulkuma läkski ja sattus sinna poe ette oma meelerahu rikkuma, nii mõtles ema. Tütar aga mõtles pähklitele, küllap pähklite pärast oligi ema nii pahane. Oh, Loonakene, need sinu pahandusepähklid olid pisikesed selle suure pähkli kõrval, mis tegi pahaseks ema meele ...

Tegigi Miina oma mehest kaupmehe. Vürtspoodniku madalas pruunis majas. Pikal räpasel uulitsal, mis algas linna südamest ja lõppes luhal (Tuisu kaubamaja oli lähemal luhale kui linnasüdamele). Käsitööliste ja voorimeeste uulitsal. Seintel oli silte musta saapaga — seal töötas kingsepp, silte kõvera, kasuka moodi kehakattega — seal teenis jälle palehigis leiba rätsep. Seal elas kampsunikuduja, koguni kübarategija, veo- ja sõiduvoorimehi, puuturumehi ja lauavabriku töölisi. Tuisu kaubamaja uksesildil oli sinise paberiga suhkrupea ja punane suitsusink, tähtedega oli aga lugeda, et on müügil riisi, mannat, tangu ja soola, seepi ja lambiõli. Juhani ja Miina rahanatuke uinus nüüd kaubamaja riiulitel plekktoosides, kastides ja kottides. Seda oli tõesti natuke, sest suuremast osast jäid nad ilma. Hariduse, karskuse ja priiuse selts karistas oma mässajat puhvetipidajat päris valusalt. Kautsjonist jäi ta ilma selle püssihaaramise pärast. Vallavanem oli ütelnud: «See rätsepa trama läheb tal kalliks maksma.» Ja et eestseisusele laenatud raha peale polnud ükski hea

mees halvale laenajale ühtki paberit andnud, jäädi ka sellest ilma. «Olgu tänulik, et me teda veel Siberisse ei saatnud,» lõpetas loo vallavanem. Aga veel aastaid hiljem salvas Miina oma meest vahetevahel: «Puudus peos, eks sa mine võta nüüd omast pangast, sealt seltsimajast, see summa peaks sul juba protsente kandnud olema.»

Kitsad uksed ja aknad, praod põrandalaudades, poe igast nurgast vudis päise päeva ajal sisse ülbeid rotte ja lipsas sealt poolpimedasse elutuppa. Maja tagaküljel, vastu räpast õue, trepil istudes näebki Loona lähemalt linnalapsi. Liiga lähedalt . . .

Väikesed Truutsid, neid oli palju. Niipalju kui Loonal sõrmi. Istusid suurel kivil ja tagusid väiksema kiviga puruks vasika- ja loomakonte, mida põllesiilus kandsid välja toast. Kondi kildudeks purunemisel teeb üks räpane sõrm selle sisemuses paar nobedat liigutust ja mingi valkjashall ja veniv kaob õnneliku taguja kurku. Teised tagujad peatusid hetkeks, et jälgida kaduva teekonda kuni neelava kõrisõlmeni, siis toksisid edasi, tugevamalt ja kiiremini . . . Neis oli midagi varblastest, kes nokkisid kähku. Kähku midagi külmunut . . .

Loona seisis ja vaatas. Võib-olla võtaks temagi lapse uudishimust aetuna katsetada mõne kondikesega, võib-olla isegi selle venivaga, kui linnalapsed, need toksijad, oleksid veidi vastutulelikumad väikesele võõrale. Aga ei — nende meelest polegi Loona päris õige laps, ta ju puhas ja sukadki jalas ja musta peaga . . . Ei, säärane laps pole punapealiste Truutside maitse!

Nii nad toksisid, neelatasid ja tülitsesid kontide pärast. Neid ei keelanud keegi. Truutsi Roosi, toksijate ema, venis palvetundi, ikka sinna palvetundi. Õhtuti peksis teda ta mees, veovoorimees Truuts. Tumedad hoobid langesid mütsudes, naine kisendas veniva, otsekui laisa häälega, väiksem lastest aga kiledalt, suuremad keksisid teispool tänavat ja naersid. Vahemaa oli selleks soodus . . .

Loona aga kükitas suure õhkuva leivaahju kõrval, hambad plagisesid nii, et helises tasa kaasa ka roop, millele tüdruk oli toetanud pea. Iga uue mütsu puhul

võpatab ja häälitseb ta tasa. Nagu väike lind, kes sattunud lahinguvälja kohale ja peab seal keerlema.

Tund hiljem tuleb Truutsi Roosi poodi, käeseljal lapsemähkimisest kollaseid jälgi, silma ümbrus sinine. Ta paluvat pool naela petrooli ja pakk piibutubakat. Vanamees laupäeval maksvat... Missugusel laupäeval just, seda ta lähemalt ei nimeta. Või neid laupäevi ees vähe on ja nemad veel noorepoolsed inimesed. Vist viimsepäeva laupäeval, mõtles poeemand Miina ja tõreles Roosiga, et tema, terve ja täie kondiga naine, laseb end kolkida endast vähemal mehel. Roosi aga venitab mahedalt vastuseks:

«Las ta kolgib pealegi seda ihu, ega ta hinge ikkagi enam kätte saa, see juba Jeesule, hingepeiule, pärandatud.»

Poeuksel peatub veel ja ümiseb üleõla tagasi:

«Aga ega üle mehearmu ole midagi...»

«Mehearm,» kordab Miina poolkuuldavalt ja täiesti pahaselt. «On aga arm küll! Oh seda naiste elu... ei seda paranda ei hingepeig ega mehearm.»

Loona seisis leti najal kartulikastil ja imes enesesse naiste jutuvada ahnelt kui käsn, mis kaua lebanud kuival. Ja kui uksekella plirisev helin oli Roosi järel vaikinud, küsis käsnake sügavalt ohates:

«Kas see hingepeig on parem... ei käi Roosit peksmas? Kas see... see mehearm teda alati lööb... ja kas alati on kõik meie leivatuppa kuulda?»

Mees, kelle armust suurtel naistel ja väikesel juttu oli olnud, ilmus hilisõhtul ise Tuiskude tahatuppa, tuli palja jalu kui omainimene kunagi poeproualt pärima, et kas saaks natuke toda... jänesekõrva e l i, kas või tilgakese... nii vesiseks võtnud südame see hiljutine lahing Plevna all. Küll ta laupäeval oma arve ära õiendavat...

Poeproual ei ole seda jänesekõrva õli. Tema mees, see kurjalt-käharate kulmukarvadega Tuisk, ei luba seda määrdeõli oma kaubamajas pidada. Kaubandusliku tegevuse alguses olid nad kahekesi selle õli pärast küllaltki tülitsenud. Miina ärivaim arvas, et igal sehvti pidada tahtval vürtspoodnikul p e a b seda õli olema. Aga kui see ärivaim hiljem nägi, et kõik selle õli aga-

ramad tarvitajad lubavad aina laupäeviti maksta, jäi õli nende kaubalaost kaugele.

Sel õhtul hoidis ka uni end Tuiskude tagatoast kaugele: Loona ei uinu ega uinu. Ikka on tal kõrvus need... mehearmu mütsud. Leivaahjust õhkus kuumust, higine nahk lõi kipitama. Iga kobina juures kerkis Loona istukile nagu vedru. Õhtupalveke — nii heakuri kui ta temaealistel oli — on juba loetud, aga ikka ei lenda need kutsutud inglid vürtspoe tagatuppa ega too kaasa rahulikku und.

Miina võttis ilmaliku laulu appi. Laulis ikka kahest armastajast, kes kord ühes metsas kõndisid, ühe puu all istusid ja keda ühte hauda maeti. Ei aidanud seegi.

Lambitaht krigises. Õues komberdas keegi ja kukkus. Siis oli paar rasket sammu ja ähkimist, nagu oleks tulija majaga rinnutsi kokku läinud — et kumb on kangem, maja või mina? Püsti jäid mõlemad, nii mees kui maja! Vööruse uks kolksatas ja tulija, kurb küll kuulda ja öelda, tüüris vürtspoe tagatuppa.

Loona seisis voodis püsti, vaatas pärani silmi oma isa, kes kõikus lävel nagu pedajas suures tuules, kaelas valge rätik, peos hingetuks pigistatud prantssai.

«Jajah, see olen mina jah... ärge te põrnitsege midagi... mina olen mees ja isa. Rätsepmeister, kes ümber tehti kaupmeheks... pöörati teine külg... nagu vanal palitul. Üks viisakas kaupmees peabki tõstma seda karikat. Üks esimese gildi kaupmees, vallerahh! Mina olin pritsimajas. Suur prits sai kümne aastaseks... see, kes neid pisikesi pritse hoiab ja kaitseb. Mina istusin lauas ja mina pidasin kõnet nagu muudki mehed... mina ütlesin esimese gildi kaupmeeste nimel, et kui on kadunud see suur prits, siis mingu kõik pisikesed pritsid takka perra!»

Vajus voodisse ja pomises juba läbi une:

«Paras vanale habemikule, et ta maja Jaama uulitsas maha põles, mis ta ei laena mulle oma kannelt.»

Oi paraku, nüüd mõnitas purjus poemees koguni vana laulujumalat Vanemuiset ennast, kelle nimeline teatrimaja oli tulekahjus tuhaks saanud!

Mõnitaja tütar aga ronis kähku voodist maha, lipsas

trepile ja sealt edasi. Ruttu, taha vaatamata. Alles värava juures jõudis ema talle järele.

Istusid suurele kivile ja ema kattis tütrekese pluusihõlmaga kinni. Nii, nii, mõtles ise. Nüüd on siis see kõige viimane viga ka veel meie elule juurde tulnud. Näe, laps lõdiseb nagu palavikus ja ajab sosinal segast juttu, oh seda ilmaelu küll!

Loona tahtvat siit ära ... kaugele ... sinna metsa tagasi. Siin on kole lagi, must ja suitsunud ... ja see mehearm seal seina taga ... see ei meeldi Loonale ka sugugi ... ja leivaahi on alati nii kuum ja kõik on nii inetu, aah, nii inetuu-uuuh — nuuksus, hakkas siis luksuma ning jäi ikka unisemaks ja unisemaks. Kui kuu jõudis Truutside kuuri kohale, laulis ema tütrele õige tasa üht seni veel laulmata laulu:

Mu noorus närtsis nobedasti ära
kui õiepung, mis puhkes õhtu eel.
Öö kattis kinni tema õite sära,
ei näind ta koitu paistmas taeva teel ...

Tütar magas, ema aga nuttis. Jah, see salm on kõige õigem. Just nagu oleks keegi laulnud hingemaa-Jaani tütrest Miinast, kelle noorus närtsis saksa vanapreili voodi ees ... siis tuli Jaapani sõda ja meheleminek, otsa kohe see viies aasta oma ahastusega ja nüüd ...

Loona seda õhtut ei unusta. Järgmisel hommikul piilus ta oma isa pahase pilguga. Poolpudenenud sai, mille ema oli lauale pannud niisama puutumatult, nagu see õhtul isa peost põrandale oli langenud, vedeles ikka lauanurgal. Isa alustas lepituskäiku, lükkas saia ara liigutusega pahura lapse poole, endal silmis suure koera alandlikkus. Aga väike pahur pühkis korra käega ja sai langes uuesti põrandale. Juhan tõusis vaikides, läks poodi ja jäigi sinna. Loona aga istus tagatrepile, nuttis vaikselt ja pühkis põlleotsaga silmi. Tal oli väga hale isast ... sellel olid nii kurvad silmad ... oli kahju saiast, mis nii vigaseks muljutuna põrandale jäi ... ja kõigest oli kahju.

«Mis sul viga on?» küsis trepi ees toobri põhjal pesu pesev ema.

«Kõht valutab,» vastas Loona ja näitas sõrmeotsaga

kõhule. Jäi nukralt trepile kükitama, vaatama, kuidas ema valget ja värvilist nühkis. Seebivahtu paiskus üle toobri serva, Truutside valge kana uuris langenud laike lähemalt — ons söödav või mitte, pööras siis pea viltu ja vaatas pesijale ühe silmaga otsa — et miks ei ole? Loona kurbus tõmbus kaugemale, sest kana oli ju nii lähedal, näe, kollased silmad ja konarlikud varbad!

«Tahad, ma näitan sulle, kuidas kana vahib ja kuidas kana kõnnib?» küsis tütar emalt. «Ja kui ta redelit mööda alla tuleb, siis teeb ta nii . . .»

Ja Loona näitaski emale, kuidas kana redelilt või trepilt alla astub, kohendas end kentsakalt igal sammul, otsekui oleksid tal tõeliselt suled seljas, sirutas kaelakese ette, siis vasakule, siis paremale. Piilus ühe silmaga, ümber nina kananoka totravõitu ilme.

Ema pidi suuga naerma, süda aga jäi tõsiseks. Seal ta on, see naaskel, kes kõike näeb ja meeles peab! Ja kui palju paha on tal näha ja kui vähe head! Praegu küll ei mõista see märkaja ja meelespidaja veel head halvast eraldada . . .

Lootuses viimasele asjaolule oli ka Truutside noorpere sepitsenud oma plaani. Loona juurde ilmus kümneaastane Oskar, teised väiksemad saatkonnana sabas. Oskaril oli pilt, uhke pilt, ja ta v õ i s selle ära anda, kui aga tahtis. Kolmveerand pildist küll puudus, aga vea kattis allesoleva veerandi värvirohkus. Seal oli karvane sooneline käsivars ja tükike roosat pilve, ühe naise nägu ja õlg.

«Uh-hh-ke pilt,» ütles omanik. Loona vaatas, aga ei vastanud. See karvane käsivars tuletas talle kuidagi . . . inetult meelde seda mehearmu, kes peksab . . .

«Sa seda omale ei taha?» küsis Ossu. Küsitav raputas eitavalt pead. Küsija vaatas üle õla abiotsivalt õeste-vennaste poole. Mokas see ilus plaan! Kurvalt punetasid märjad ninaalused.

Vahetusest ei tulnud midagi välja. Äri tuli teisiti ajada. Kus ei aita maine vara, aitab mehe mõistus.

«Küll on ikka tore kompvekki lutsutada . . . hoiad kaua põses . . . keele all . . . ma võin ühte kommi kolm päeva keele all hoida,» ohkas Ossu igatsevalt ja kergitas näruseid pükse.

Loona noogutas nõus olles.

Nüüd tuli taguda rauda!

«Too meile poest kommi ... too nii, et vanamees ei näe ... võta salaja,» lausus Ossu järsku, tõstis kuresaapas sääre ja sügas seda.

«Kui palju?» küsis poemehe tütar asjalikult.

«Mitu tükki ... peoga ... hulka ... palju,» ägestusid saagihimulised. Usus, et avanemas piiramata võimalused, unustasid nad ettevaatuse ja karjusid läbisegi, ninaalused lootusrikkalt õitsel.

Jäid trepiastmele ootele, mõttes juba põses kompvek, roosa, pehme ja magus mügerik. Ei tea, kas see väike loll toob paberiga või ilma? Paberiga oleks ju poole etemad ...

«Sähke,» sirutus poolpimedast vöörusest välja pruun käsi, peol kauaigatsetud kaup. Paberiga tõi, loll! Paberil vähid, punased, sõrgadega!

Lühike krabin, ragin, matsutamine ja ümin. Ja jälle vahivad Loonat magusanäljased silmad, isegi Ossu omad, kes võis üht kommi kolm päeva keele all hoida. See natuke tõi ju ainult vere hamba alla ja vee suhu! Mingu nüüd Loona tagasi ja toogu — põlle sees on parem tuua — kuivatatud õunu ja prääniku id ja hapusid kompvekke, neid pirnimoodi ... toogu, toogu! Soove on liiga palju, higised ja õnnelikud, karjuvad poisid ja plikad otsekui kullaotsijad uue soone avastamisel.

Poes on juba hämarik. Plekktooside küljed läigivad, nurgas lehkab heeringatünn. Karbis roosatavad lõhnaseebid, nende kohal ripub kimp pruune kingapaelu.

Loona tõstab endale põlle sisse ühest sahtlist natuke ja teisest natuke, kolmandast ka. Teda ei takista keegi, sest isa selgitab karvase kundega, ületänava majaperemehega, äriasju.

«See on paha komme,» seletas vürtspoodnik, «et poest ikka kõik raamatu peale viiakse. Aga teie näituseks ei lase oma üürirahvast korteris raamatu peale elada ... alles mineval kuul lasite pristavil oksjoni teha ja vaese perekonna uulitsale tõsta ...»

«Üür on hoopis teine tera,» urises majaperemees vastuseks. «Maja on ikka ausam asi kui sehv-

tipidamine. Mina oma perega sellest üürirahast elangi.»

«Aga mina oma perega elan sellest sehvtist,» vastas poemees juba välkuvate silmadega, «ja niisama ausalt kui sina oma majaga. Aga sina tahad oma ausa maja kõrval veel seda sehvtipidajat ka pügada. Ei, olgu öeldud tänasest päevast: niikaua kui vana võlg tasa ei ole, sööge kas või ... muidu enam ei saa ... ega minagi oma perega uulitsalt noki.»

«Eks neid vürtspoode ole igal uulitsanurgal,» urises majaperemees juba pliriseva uksekella alt.

Väike varas leti taga noogutas täies arusaamises pead. Võttis veel peotäie ja läks. Trepil haarasid teda põllest räpased käed, kärsitud ja ahned.

«Ei saa,» keelas Loona. «Makske enne vana võlg ära ... sööge niikaua kas või ... ega mina uulitsalt noki ... oma perega.»

Ohoo, selle peale ainult naerdi valjult ja Ossu pigistas valusalt Loona põlle koos hoidvaid käsi. «Ruttu, tee ruttu, muidu saad veel vanamehe käest soomida.»

«Saatanahing,» kähvatas Loona järsult kui kass ja kraapas Ossu palenukile punase juti. Poiss surus kriimustaja vastu seina, et põllenurgad ometi avaneksid! Loona aga kummardus ja hammustas Ossut käsivarde, igemed tigedalt paljad valgete hammaste ümber.

«Mustlane, kurat,» vihastas poiss. «Ma sulle ehitan!»

Jäi aga seekord ehitamata, sest juba lubaduse algul tõstis mustlane häält, karjus trepil. See kisa üksi heidutas ründajaid veidi eemale, selles oli nii kiuslikult kindel noot, et — juba paukuski uks, siis teine ja trepile ilmus poemees. Ja see oli nüüd küll vihasem kui Kaplani lauavabriku öövaht, kes ikka noorte Truutside kodaraisse kive ja kaikaid pildus! Põgenemine. Aiaaugus välgatasid veel kellegi pruunid sääremarjad, siis mustad, otsekui juhtnahast tallaalused. Plangust kostis kärinat: püksisäär kohtas roostetanud naela, mis juba aastaid igatsenud õnnelikku juhust ...

Vihane poemees seisis üksi keset õue ja ähvardas. Ähvardada mõistis ta veel mõjuvamalt kui lauavabriku öövaht, ja aiaplangu, veetünnide ja väravaposti taga

tuksus ärevaid südameid . . . Oleks selle põlletäie ometi enne kätte saanud!

Kolm päeva hiljem venitas Truutsi Roosi poeemandale väga kurvastatuna:

«See teie laps on meie lapsel põse puruks kribinud. See ei ole ilus tegu! Meie lapsed olla tahtnud temaga ilusasti poodi mängida . . . lapsed ikka mängivad poodi . . . minagi mängisin. Kaselehed olid rahadeks, need hammustasime ilusasti kirjalisteks. Mina ise olen vaga inimene ja minu lapsed on Jeesukese armuõpetuses kasvatatud, ei nemad taha kellelegi kurja . . .»

Aga Loona polnud vaga ega tahtnudki olla. Tema oli täis kurja, jalutas õues, käed seljal, ja püüdis isegi vilistada, nood Truutsi vagad pojad ja tütred pelgasid teda. Missugune halb laps, kohe küünte ja hammastega kargab külge nagu metsaline! Ja palju hiljem, kui Loona oli juba täiskasvanu, ohkasid v a g a d kaaskodanikud samuti: missugune hirmus inimene, mitte ei lase enesel nahka üle kõrvade tõmmata, ja ometi teeksid sa seda nii v a g a l t, osavalt ja mahedalt . . .

Ei tea, on see nüüd suurest kurjusest või vagaduse puudumisest, aga Tuisu äri ei õitse ses pikas voorimeeste ja käsitööliste uulitsas, kus teised selletaolised ärid on kõik õitsele löönud ja omanikke koguni päris halja oksani välja viinud. Küll oli poeemand läbi ja läbi tööinimene, küpsetas ise harilikku ja magushaput leiba köömnetega . . . Aga see poemees polnud ka tõesti läbi ja läbi rahvamees. Oli järsu sõnaga ja vihase vaatamisega ja peletas nii mõnegi ostja hoopis kaugele. Imelik mees, kes teda õieti teadis, mis ta just oli . . .

Ega igakord teadnud küll. Seisis leti taga ja pahandas keskealise mehega, kes seisis pintsakuväel leti ees, kuigi väljas oli juba õige külm.

«Ei või sulle enam võlgu anda. Sinu rehnutipaber on juba pikk . . . kui pantvorm, aga ikka veel tahetakse juurde.»

«Oleks palunud ainult leiba,» ütles mees õige tasa vastuseks. «Andke ainult leiba. Naine on maas haige ja lastel kõhud tühjad . . .»

Juhan Tuisk vaatas läbi poeakna välja ja tundis see-

juures, et ronib jälle ülespoole see sügavale peidetud süda. Aga et südame omanik on ühtlasi ka vürtspoe omanik, tuli tal kõvaks ja armutuks jääda.

«Ei saa enam mitte kui midagi anda... vana võlg tuleb enne ära tasuda. Minul on ka naine ja laps...»

See laps seisis samas heeringatünni kõrval ja vaatles kahte meest. Sel, kes leiba palus, on see silmanurk, millele langeb läbi poeukse valgust, väga märja läikega... nagu päris vesi. Ja sel mehel, kes talle leiba ei anna, on ka silmanurk vesise läikega. Aga seda leiba on isa pea kohal riiulil õige mitu pätsi, ema eile küpsetas.

Kui leivatahtja juba ukse ligi jõudis ja poemees ikka mujale vaatas, puudutas viimase kätt üks väike käsi ja tema poole oli pööratud ta tütre nägu väga imeliku pilguga. See pilk ei küsi, ei palu, ei taha midagi — see ainult vaatab. Vaatab, et näis nüüd, missugune sa oled ja mida sa nüüd teed.

«Oota,» peatas poemees lahkujat. «Tule tagasi...»

Ta võttis riiulilt leivapätsi, andis selle lõikamata ja vaikides teisele mehele. Tõstis, kaalumata, mannat ja kruupe kotikestesse, nuuskas ise sügavalt nina ja lausus:

«Kruubipuder on hautatult hea... kui ma poissmees olin, tegin endale alati kruubiputru...»

Haige naise mees ja hulga laste isa seisis leti ees, kaenlas leivapäts ja paberikotid. Temagi nuuskas ja ütles siis üsna vaikselt:

«Sõnadest on praegu vähe...» Ja läks jumalaga jätmata välja.

Loona jõudis paari hüppega teha ringi ümber heeringatünni. Nüüd oli nii imelikult kergem ja rõõmsam karelda! Isa ja tütar ei lausunud sõnagi.

Selle eest ütles aga poeemand varsti rohkem, ütles oma kaebleva ja süüdistava häälega:

«Mis sellest kasu on, et töökas naine majas on... majalukk... ja kümne küünega enese poole kraabib, kui mees selle kahe käega jälle maailmale välja viskab? Ei jõua mina tervet maailma soojaks kütta! Antakse ikka rehnuti peale, ikka rehnuti peale! Sööda oma rahadega nüüd terve Tartu teise linnajao loobar-

deid ... üks on ära kolinud, teine ja kolmas ja neljas on vangi viidud, viies Maarja surnuaeda kantud, kuues on Allee uulitsa hullumajas — mine võta nende käest! Meie sehvt ei saa õitseda, sest sinust ei saa äriinimest ja mina üksi ei jõua kõike korraga. Vaata veel, et varsti uksed kinni ei tule lüüa ... kui kaua sa ikka jõuad sante sööta ...»

Juhan ei vastanud, võib-olla ta parajasti ei kuulanudki, mida see naisterahvas seal jälle rääkis. Mees on viimasel ajal hoopis imeliku ülespidamisega: kui vihastas, kadus kodunt õhtuks, ka ööseks, ja juhtus sedagi, et terveks ööks ja päevaks. Kui koju ilmus, oli purjus ja vajus magama, tema silmad olid nii ütlemata kurvad, nendes polnud mitte kübetki lootust ...

Just sel ajal leidis Loona — päris kogemata —, et toorestest kartulitest saab isa vana üheteralise taskunoaga lõigata loomi. Kooris kartuli ühtlaselt heledaks ja piklikuks, kinnitas sellele tuletikuga otsa ümmarguse pisikese kartuli ja ütles emale:

«Vaata, Truutsi kana.»

Kooris suure kartuli laiguliseks, vähemasse torkas kaks tuletikku püsti ja rõõmustas ise: «Kirju lehm.» See tegevus ei andnud Loonale aega igavust tunda ja ta ei tundnud selle talve pikkust pimedavõitu toas, sest aina uusi loomi tuli noa alt. Kahju, et need olid ainult värsketena puhtad ja ilusad, veidi õhu käes seistes tõmbusid aga sinakaks ja krimpsu ning meister ise lausus lühidalt: «Nagu Mari-tädi.» Ta mõtles selle all ema kõige vanemat õde, juba kortsus ja mullakarva näoga vanapiigat. Lõikas loomi ja ümises lauluviisi ja sageli tuli viisisse sõnugi sisse: «Loona teeb kiisu, Loona teeb roti, jonni pärast ei tee kiisule suud ... ei tee rotile saba ... kiisu ei saa roti saba suhu võtta ... tuleb üks suur mees nagu kardavoi ja ütleb, et jookske nüüd ... ja kõik Loona loomad jooksevad ...»

Kevade tulles vaatas Juhan Tuisk omas kaubamajas ja poolpimedas toas imeliku pilguga ringi ja ümises omaette: «Ikka need kuradi toosid ja totsakud ... tünnid ja tännid ... kaalud ja pommid. Ikka needsamad seinad ja nurgad ...»

Loona kõndis isa kannul, käed samuti seljal risti ja pomises, samuti omaette: «Ikka needsamad kuradi tünnid ja tonnid, nurgad ja seinad . . .»

Nii kolitigi ühel õhtupoolikul. Poeukse ees nukrutses kõhn must hobune. Loona andis talle leiba, seisis looma ees ja uuris selle alumist mokka, paksu, kõverat, otsekui hapult naeratavat. Ruttas siis tuppa ja kükitas peegli ette. On ikkagi tore asi see kolimine, sel puhul asetatakse kõik muidu kättesaamatus kõrguses olevad asjad madalale, seina najale, kust neist ka väikestele inimestele mingit tulu tuleb. Nüüd kükitas peegli ees üks väike inimene ja katsus oma suukest selliseks väänata nagu vanal ruunal ukse ees. Võttis sõrmedki appi. Ei, jälle ei tulnud midagi välja! Mitte kuidagi ei saa kätte nii kõverat kulpmokka nagu vanal veoloomal väljas! Ruttas veel kord välja, vaatas nukrale neljajalgsele tähelepanelikult otsa, veel kord, ja tõttas siis peegli ette uuesti katsetama. Peab saama! Kuidas hobune kannab iseenesest oma alumist mokka nii huvitavalt, tema, Loona, tahab seda nimme teha, aga ei saa!

Tuiskude kraamikoorem oli seekord märksa väiksem kui linna kolimisel. Osa mööblist müüsid nad juba siis ruumipuudusel, aga eks teise osa neelas see õnnetu kaubamaja. Videvikus jõudis Tuiskude varavanker uue kollase puumajani lihunikkude ja pooleliolevate majade uulitsas. Seegi elutuba oli vastu õue. Aknaluukides olid südamekujulised augud, aga otse akende all madalal aial kuivasid veisenahk ja verine põll. Meeste näod selles majas olid kõik lõkendavad ja pakatavalt prisked, nad rääkisid ja laulsid ülivalju häälega.

«Eks need näod ole värske vere joomisest nii pungil peas,» ütles ema Miina oma üksluise häälega. «Nad ju tapatalli man joovad seda sooja verd . . .»

Loona kikkis kõrv märkas, et ema hääles oli korraga nii hukkamõistmist kui ka kahju. Et see oli õieti ju vastik, et mehed jõid verd . . . aga sellest saadi ometi punased palged . . . ja nii oleks võinud kas või ise paar sõõmukest rüübata. Loona aga tundis vastikust nende meeste ja nende koleda joomakombe vastu. Kui mehi poodi tuli, kadus tüdruk tagatuppa.

«Mis sa pelgad, kaupmehepreili?» tänitas oma valju häälega va Ronimus, lihunikmeister, nagu teda nimetati, rikas ja paks. «Tule välja, sinust võib mulle veel minia saada . . . Vaata, kus mul pojad nagu maasikmarjad! Tule välja, onu ostab sulle terve poogna pupesid, tule välja . . .»

Aga kutsutu ei tulnud. Ei tulnud ka siis, kui talle toodi tagatuppa palju valgele paberilehele kinnitatud suhkrunukukesi. Neil olid lumivalged näod ja käed, heleroosad ja sinised kleidikesed, nad olid nii magusad vaatamiseks ja söömiseks. Aga Loona neid ei vaadanud ega söönud, viidagu nad rutemini tema silma alt minema.

«Need on ju suhkrupuped,» sundis ema, «muidu sa ikka kiusad neid ja himustad . . .»

«Need on lihunikupuped,» tõrkus tütar. Muidugi, need on verejooja nukud . . . kuigi nad on heleroosad, magusad näha ja süüa. Selles lihunikkude majas tuli Loonal eneselgi verd lasta, ja lugu algas hästi, nagu algasid peaaegu kõik Loona halvasti lõppevad lood.

Õues, lahtise katuse all vankris tukkus nahk-kattel suur punane bernhardiinikoer, laiad käpad kui labidad üle vankri serva. Koer ja kogu maja kuulusid kahvatule haiglasele naisele, kes peaaegu ronis üle õue — nii aeglaselt kõndis ta, jalas viltkotad, seljas poolkasukas. Perenaise süda ei kannatanud väikesi lapsi, sest tema omad olid kõik juba rinnalastena surnud. Mehe olid teised lihunikud tapatalli taga surnuks pussitanud. See kõik mõjus nii, et perenaine ütles: «Ma põõn alati.» Põõn, ütles ta, andes sellega mõista, et ta alati põeb . . .

Aga ühel õhtupoolikul, kui ema võttis ahjust magushapusid köömnetega leibasid, ise higine ja kärsitu, seisis Loona õues nahkkattega vankri ees ja vaatas vaimustusega, kuidas punane peni konte killustas. Küll oli aga sellel suur suu ja suured hambad! Kuuri seinal krabises punavalge laiguline vasikanahk, selle all kahises kubu pikki õlgi. Pea kohal oli õige madal pilv, vaata, et peaaegu kuurikatuses kinni, tumehall heledate augukestega — neist vist poevad läbi kellahelid, mis tulevad vene kiriku rohelise kupli alt. Nagu hõbe-

herneid pudenes pilvist. Väikesel tüdrukul oli imelik mõte: see pilv on nii madalal ja raske, litsub pealaele, surub pea lamedaks nagu konnal. Et pea pikerguseks jääks, selleks tuleb suu hästi lahti teha, siis jälle kinni panna, jälle lahti — siis ei tunne nii väga selle madala pilve rõhumist. Nii seisiski ta vankri ees, vaatles suurt koera, avas ise suu ja sulges jälle. Hetkeks peatus kondinärija ja uuris maigutajat poolpahaselt. Seejuures libises aga kont lõugade vahelt välja, vajus nahkkatte ja vankriserva vahele. Jäme nina ja suur käpp, ei nendega tooda põgenejat kitsast praost päevavalgele!

«Oota, pisikene punane,» ütles Loona enesest mitu korda suuremale. «Küll Loona sulle kondi kätte annab.»

Aga suur punane mõistis väikese käe urgitsemist hoopis teisiti: nüüd tahab sedagi konti enesele õngitseda üks kahejalgne, kes ise ulatub vaevu vankri porilauani!

«Larr-rr,» upitus vankrilt suur peni ja haaras suhu väikese inimese näo.

«Eh,» kilgatas Loona otsekui suures imestuses. Samuti imestas suur koergi — ei tea, miks tormavad õieti kõik need suured kahejalgsed õuele, tema ei haaranudki ju vihaga, poolsõbramehena tahtis ainult väikest hoiatada!

Väike seisis, nägu üleni verine, ainult paremale palgele on jäänud väike laiguke puhast nahka. Ta ei karjunud, ta oli häälitsemiseks liialt ehmunud, ootamatusest otsekui kivinenud. Kaelusest tilkus allapoole sooja, aga liigutada ei saa, nagu oleks keegi Loona üleni vaipa mässinud. Läbi selle vaiba nurga näeb veel, kuidas — seekord — üle õue otsekui lendas põdur perenaine poolkasukaga. Egas ometi protokolli tehta! Punase näoga lihunikusell saatis penile laia püksirihmaga paar laksuvat lööki, koer vastas vihase bassiga. Siis muutus kõik punaseks, silmalaud kleepusid kokku, keegi pühkis Loona silmi, ja otsekohe nägi ta selgemini: naaberõuest vahtis läbi aialattide paar nägu, maast vaid veidi kõrgemal, sinas üks kleit, punas paljas põlv.

Juhan ise kandis vaikiva lapse tuppa. Kui ta ometi kisendaks ja siputaks — nüüd aga helises isal kõrvus õues kajav naistekisa: «Ei sellest enam õiget elulooma

saa . . . pimedaks jääb, sandikene . . . tütarlapse nägu lõhutud.»

Hoopis vastupidisel arvamusel oli aga vana hall arst, kes kaunis kiiresti oli Tuiskude tagatuppa ilmunud.

Just nendest, kes valu pärast ei huilga, just nendest need päris inimesed kasvavadki, nii arvas tema.

«Vaata sina nüüd minu kõrvu,» ütles lapse üle kummardudes, «mina aga vaatan niikaua sinu silmi ja pärast, siis ütleme teineteisele, mis me mõlemad nägime. Nii, nii . . . vaata nüüd onule silma ja siis vaata kõrva . . . vaata, kui toredad kõrvad mul on.»

Loona vaataski. Polnud seal suuremat midagi näha. Vanamehel oli paljas pealagi ja pisikesed, veidi lillakad, pea ligi hoiduvad kõrvad. Aga otse kõrvajuurte tagant kerkisid teravalt püsti kaks halli juuksetutti. Tuttavad tutid, vaatas tüdruk ja tahtis pisut nagu muiata, suu ümbrus aga ei lubanud, oli nagu kokkukistult valus. Põigiti üle näo valutas, küll valutas! Aga ta siiski teab . . . oh, see tuttkõrv, see seal kuuris, laetalal . . . see öökull, see suur! Meelde tuli, tundis Loona rõõmu . . . istus laetalal ja nöör jalas!

Aga vanamees on veel rõõmsam, tema teab nüüd, et väikese neiu silmad on terveks jäänud. Otse ime läbi see parem silm, vaevalt paar millimeetrit veel, ja suur koerakihv oleks sattunud otse silma nurka! Oleks jäädavalt kadunud see pruun nöps, mille omanik uurib ikka veel tema kõrvu.

«Ole nüüd kange tüdruk,» ütles vana meedik edasi, «pea vastu, onu teeb sulle nüüd natuke rohkem haiget. Kui sa karjuda tahad, no karju natuke, siis on sul kergem. Ainult ära sa mul jalgade ja kätega siputama hakka . . .»

Isa hoidis last kätest, ema jalgadest. Tuba lehkas kolloodiumist, Loona silmade ees välkus korda paar mingi kõver nõel ja nüüd tundis ta valu, esmakordselt elus tulist, lõikavat, kõrvetavat valu. Oimukohad läksid külmaks, silmad vajusid iseenesest kinni, aga ta lebas üsna liikumatult ja krigistas järsku hambaid. Oli nii hirmus kuulata seda noorte, alles piimahammaste kriginat ja sellele järgnevat väga vaikset oigamist . . . nagu oleks oiatud sissepoole.

«Kuramuse kange tüdruk oled,» imestas ja kiitis arst. «Sa pidasid vastu nagu täismees. Sa ütle mulle nüüd, kuidas teil kahekesi see pahandus juhtus ... et ta sul kohe pead tahtis otsast maha võtta?»

«Loona tahtis talle konti kätte anda,» ümises tüdruk. Ümber suu oli valus ... nagu oleks sinna krooklõng sisse aetud.

«Ahahah,» noogutas arst. «Ja tema, rumal, arvas, et sina tahad konti endale ... arusaamatus ühe sõnaga ... nii on see asi siin maailmas tihti. Kohe pea maha ...»

Arst keerutas osavalt ja kiiresti valget sidet ümber lapse pea ja rääkis ise, kergelt ja nagu naljatades:

«Mis siis veel rumalast koerast kõnelda, kui juba inimesed võtavad üksteise päid maha. Ja on veel niisuguseid suuri ... a r u s a a m a t u s i olemas, et üks võtab maha tuhandete päid ja teised tuhanded peavad seda sündida laskma! See on see kõige suurem arusaamatus! Sina kasva kangeks tüdrukuks ja pea ikka meeles vana tohtri-onu sõnu, et inimesed võtavad maha üksteise päid ... aga tuleb nendest arusaamatustest aru saama hakata! Ja ära ole pahane sellele koerale, kes oleks võinud su pea otsast ära hammustada nagu lillenupukese. Ära sa tulevikus viha kanna neljajalgsete vastu selle tänase tüli pärast ... neljajalgsed on inimesele head sõbrad. Jäägu sulle see tänane meelde, olgu õpetuseks, et elus juhtub tihti valusaid lugusid, arusaamatusi, juhtub pea mahavõtmisigi ...»

«Kas armid jäävad väga näha?» päris ema Miina kärsitult arsti jutu vahele. «Just nägu ... tütarlapsel ka veel ...»

«Eheheh,» naeris vana arst. «Ei jää sinna aja jooksul mitte kriipsugi ... lapse nahk kasvab hästi kinni ... kaob nagu kuri unenägu. Ainult sinna silmanurga äärde võib küll väike täpike jääda.»

Sai üks lõmpsvidrik siia toodud, mõtles Miina ahastuses. Näha kohe, et tohter maarahva hulgast, ajab siin laia juttu ... ei tea, kas mõistiski neid haava ääri nii kokku seada, nagu seda mõni saksasoost tohter oleks teinud ...

Niisuguste meestega peaks rohkem rääkima, mõtles aga isa Juhan. Aga kus ja kuidas saab vürtspoodnik

kokku arstiga ... ainult siis, kui lapsel õnnetus juhtunud ...

«Ma tulen esmaspäeval jälle,» ütles arst, «ärge niikaua seda bindet puutuge. Ainult kui ta nüüd magama tahab minna ja uniseks jääb, ärge laske, hoidke teda vähemalt tundi paar ärkvel ... et ta endale ehmatust sisse ei magaks.»

Lahkumisel pöördus arst naerul näoga Loona poole: «M i n a ütlesin sulle, mis ma sinu silmadest arvan, s i n a aga ei lausunud mulle minu kõrvadest midagi.»

Paar silmapilku vaikust, ja siis tuli lapsesuust valge marli vahelt:

«Öökull ... tuttkõrv.»

«Eheheh,» naeris vana meedik, «kust sa seda lindu tunned?»

«Maal oli ... kuuris ... nöör jalas.»

Vana arst naeratas veel üksi linna poole sammudes, kaenlas hõbenupuline kepp ja nupul koerapea. Eheheh, seda nalja peab ta veel täna õhtul Werneri kohvimajas vanale Waltmannile edasi rääkima — kuidas üks väike, aga väga kange tüdruk teda öökulliks ja tuttkõrvaks nimetas.

Tõepoolest ei jäänud Loona näole arme. Mällu jäid küll esimene suur kehaline valu ja arsti sõnad. Ja veel nii mõnigi kord elus käitus Loona samuti, nagu oli käitunud tookord — kõige suuremate valude juures krigistas vaid hambaid ... ka sel korral, kui temagi pea oli mahavõtmisel ... ka mingit liiki a r u s a a m a t u s e pärast ...

Ja nii mõndagi veel jääb Loonale sest lihunikkude majast eluksajaks meelde. Kas või see, et inimene peab end teise inimese pärast üles pooma. Vana Ronimuse poeg Julius, poiss nagu maasikmari, poos enda püksirihmaga pööningule ja maeti järgmisel pühapäeval kell neli. Loona hakkas just parajasti kella tundma, ja kaua aega pärast matuseid, kui vana seinakell lõi neli pauku, mõtles Loona: kell neli nad matsid noore lihuniku, kelle süda oli liiaks hakanud hoidma ühte teenijatüdrukut Pihkva uulitsast. Aga see vaikne ja kena neiu oli noorele lihunikule oma vaiksel viisil lausa näkku ütelnud,

et juba paljast lihuniku nägemisest läheb ta nahk kanaihule ja minestus kipub peale.

Loona ehitas põrandal puuklotsidest ja tikutoosidest Toome varemeid ja tähetorni, ümises lauluviisi ja kõik ta mõtted käisid ümber selle poomisloo. See oli kole ja ühtlasi mõnus lugu ja veel rohkemgi — millegipärast oli väga hale, nuttagi võiks nende kahe pärast, maetud lihuniku ja tundmatu teenijatüdruku pärast. Aga sealsamas kipub sulle naeratus suunurka, midagi on selles kõiges naljakatki ... ja ise tead, et naeratus pole sünnis.

Isa aga naeris küll:

«No nüüd on lugu, mees kui pull ja pani endale ise lõa kaela ühe naisterahva pärast! Oh nõdra südamega meesterahvast küll! See on ju veel kentsakam lugu kui see sinu Ennu ja Eltse laul ...»

«Ära sa seal irvita midagi,» ütles ema poolnutuse häälega. «Seda kutsutakse armastuseks, sellest on raamatuid kirjutatud ja peenemad inimesed räägivad sellest teineteisele kihluse ajal ja enne pulmi ... see on nii ilus ja hale ühtlasi.»

«Ja kui palju ilusaid ja haledaid laulusid on sellest veel tehtud,» naeris isa, aga Loona märkas kohe, et isal olid selle naeru juures peaaegu nutused silmad ja ta hammustas nagu vihaselt oma suunurka. Isa oleks nagu vihane olnud, et niisugune asi on maailmas olemas, mis sunnib üles pooma, enesest raamatuid kirjutama, rääkima ja laulusid tegema, Ennu ja Eltsu ühte hauda minema ... Kuid ema silmad on veel imelikumad, need vaatavad tihti üle Loona pea tühja toaseina, nagu näeksid nad seal midagi. Esialgu oli tüdruk arvanud, et ju seinal on tõesti midagi, üksi olles oli ta toolile roninud ja seina läbi uurinud, — kuid see oli tõesti puhas ja tühi. Ja ema pilk oli nii imelik — ka nagu tühi. Et vaatab ja ei näe ...

Ühel nukral õhtupoolikul kastis ema Miina kammi suhkruvette ja seadis selle abil Loona tumedad ja kangekaelsed käharad nii kenasti korda. Pähe pani kootud punamütsikese, lotiga nagu päkapikkudel, punasele palitule laia valge pitskrae. Seadis teda nagu iluasja. Nad läksid linna, vaatasid venepoodide aknaid ja üsna

kaua Brocki mänguasjadekaupluse akent. Siis viis nende samm ikka silla poole ja nad astusid väiksesse raamatukauplusse.

«Tere õhtust,» ütles ema leti taga seisvale valget verd ja roosajumelisele kaupmehele. «Kas teil klantspilte on, mis lastele kohased?»

«Miina,» vastas kaupmees nii imelikult kange keelega, nagu oleks tal raske välja rääkida seda kerget nime. «Mi-ina.»

Aga Miina kohendas valget salli peas ja rääkis nii imelikult elava häälega, nagu Loona seda varem veel kunagi polnud kuulnud.

«Tulime üle silla,» seletas ta. «Ei teadnud aimatagi ... järsku, silm langeb sildi peale ... tuttav nimi. Laps ajas peale nagu uni, et lähme ja ostame neid klantspilte. Olge nii head ja näidake meile ...»

Kaupmees vahtis Loonat ja seejuures sattusid ta veidi värisevad käed kastist kõrvale, kobasid tühjalt letil, said siiski pildikasti kätte ja tõstsid selle ettepoole. Ema tõstis Loona letini ja ütles veel imelikuma häälega: «Vali nüüd, tütreke, mida silm himustab ... missugust tahad ja kui palju tahad ...»

Aga Loonal polnud piltidest rõõmu, tema ju ei teadnudki, et on olemas nii naljaka nimega pildid, klantspildid ... Ja mispärast ema valetas, et tema, Loona, neid pilte nii väga oli tahtnud? Teda segab miski, mida ta selgesti tunneb, ei mõista küll, ei taipa, aga aimab. Ja ema on nii isemoodi võõras, nagu mõni päris võõras tädi ... isegi Mari-tädi mitte ...

«Kas kaupmehe-härral on ka juba peenikest peret?» küsis ema, ja tema hääl ei meeldinud nüüd Loonale mitte sugugi. Nagu torkaks ema pika sukanõelaga kaupmeest ja ise kuulataks mõnuga, et näis, kas torgatav hüüab — ai!

Kaupmees vastas üsna vaikselt:

«Ei ole siiani õnnistatud ... Kuidas sa ise elad?»

«Hästi,» kostis ema liiga nobedasti, «tänan küsimast, hästi. Kui laps majas, eks siis ole elu ikka rõõmsam ... ja tööd ja tegemist rohkem.»

«Siin on ka väljahõõrumise pilte,» soovitas kaupmees veel vaiksema häälega. «Tuleb märjaks teha ja teiselt

poolt näpuga hõõruda, tulevad väga ilusad välja . . .» ja ise vahtis ikka Loonat. Ja Loonal hakkas vahtijast päris kahju — ka temal olid nii naljakalt kurvad silmad. «Sul on mees vist väga musta verd?» küsis kaupmees emalt.

«Mis nüüd sest mustast verest,» vastas ema veel imelikuma häälega. «On ikka peaasi, et mees ise puhas ja aus . . .»

Aga selle peale vaatas kaupmees üle Miina, vahepeal sisseastunud maamehe poole ja küsis: «Mis teil oleks olnud?» Ja hakkas uuele ostjale soovitud lauluraamatuid ette laduma. «See siin on vakstu sisse köidetud, see on kalingor . . . see on lakk-paber, kõik kuldservadega . . .»

Vaikides pani ta siis Loona valitud pildikesed paberisse ja ütles kõige külmema kaupmehehäälega: «Kolm kopikat oleks palunud.» Ja ema pani samuti vaikides letile vastava summa. Uksel ütles Miina tagasi vaatamata: «Jumalaga.» Jakob vastas sellele veel kergemakülmema kaupmehehäälega: «Jumalaga.» Ning till-till ütles uksekell oma viimase sõna sekka.

Ema ja tütar peatusid veel kord Brocki akna all. Aknal töötas iseliikuv mänguasi: kõrtsist tulnud purupurjus mees koputab väikese maja uksele, aken kargab lahti ja selle kaudu näitab inetu vanaeit oma kaasale kandilist rusikat, ust ta aga ei ava. Ja jälle koputab taat ja ähvardab eit. Naljakas!

Ema hoidis oma tütart vaateakna kõrgusel ja see vaatas mänguriista, ja jällegi ei tundnud ta sellestki suuremat rõõmu, sest ta nägi, et ema silmist voolasid pisarad. Hoidis last vaikides enese ees, ei pühkinud silmi, ei nuusanud nina ega nuuksunud. Ainult see silmavesi sirises . . .

Õhtul, kui ema Loonale väga väsinud ja otsekui haige häälega laulis unelaulu kahest armastajast, keerlesid poolunise lapse mõtted aina ümber selle, mis paneb pooma ja surema, raamatuid kirjutama ja laule tegema, irvitama, vihastama, teist torkama ja ise nutma . . . See on paha, otsustab Loona juba unelävel. See on nagu sarlakid ja leetrid ja läkaköha . . . seda tuleb karta ja sellest kaugemale hoida . . . Ja uneski

nägi Loona tänast päeva ... see imelik, iseliikuv mänguasi töötab ... majakese uksele koputab teenijatüdruk Pihkva uulitsast, läbi akna aga näitab talle rusikat poonud lihunik, siis on need isa ja ema, ja siis näitab ema läbi akna rusikat kaupmehele, kes müüs neile klantspilte. Oi, see on pikk-pikk unenägu, see kestab kaua ... ikka näitavad mehed ja naised üksteisele rusikaid ... kätkist kalmuni, hällist hauani ...

Lihunikkude majas saab kõigile Tuiskudele veel seegi selgeks, et neist koos ei saa mitte kunagi kaupmehe perekonda. Lihunikud kannavad vimma vürtspoodniku vastu, kes oma tagatoast seda kõige tarvilikumat kaupa ei müü. Ühel päeval tullakse aktsiisist Tuisu tubaka- ja paberossikraami järele vaatama. Kaebusi olevat, siin müüdavat lahtisi tubakapakke ja paberossikarpe. Leitaksegi pisivigadega panderolle.

«Poekohas seisab nüüd mõni panderoll ... see õhuke kileke ... terve. Siin kobab iga ostja enne võtmist peos ikka ühte pakki, teist ja kolmandatki ... ja neid paberossikarpe, neid kribivad küüntega,» seletas poepidaja ägedalt.

See seletus ei aidanud midagi, tee sa sellele aktsiisiametnikule selgeks, et küllap mõned teatud ostjad kribisid just meelega neid panderolle — no kes usuks niisugust kiusujuttu! Tehaksegi protokoll, ja see läheb maksma.

«Sa ei tunne seda elunooti,» luksus leti najal vana purjus Ronimus. «Perenaise koer kiskus su lapse silmnäo lõhki, sina ei lasknud protokolligi teha ... siin käis vaese rahva arst, see mees oleks sulle kohtu jaoks missuguse tunnistuse välja kirjutanud! Perenaine oleks pidanud ikkagi oma summakese laua peale laduma. Aga sina lasid endale protokolli teha paari lõhkise pabeririba pärast ... mis teised veel meelega katki kribinud. Eh, ei tunne sina seda elunooti ... Elus peab nooti tundma.»

Isa siis ei tunne seda elunooti, otsustas Loona. See on seesama, mis poodi pidada. Aga kas ema tunneb elunooti? Kelle käest siis tema, Loona, peaks selle elu-

noodi selgeks õppima? Kui siiski oleks pärinud selle verejooja, selle Ronimuse käest?

Loonake, egas seegi mees tundnud elunooti täielikult: kuidas siis muidu võis temast võrsuda ja tema peres kasvada noormees, kes poos enda ühe teenijatüdruku pärast?

5

Juhan Tuisust sai nüüd majahoidja. Maja ise on kahekordne, ookerkollane lobudik Herne uulitsas.

Loona on nüüd majahoidja tütar. Ta seisab tundide kaupa söögilaual, toetab oma lõua aknaservale ja uurib nii läbi kollaka tolmunud klaasi kõndijate jalgu. Saapaid, poolsaapaid ja kingi, kalosse ja kotakesi, paari puujalgagi, osakesi sukkadest, harvemini seelikuservi pürstenpaelaga, sest majahoidja korter — tuba pliidiga nurgas — asus keldris. Kui vihma sadas, pritsis porine vesi aknaklaasid läbipaistmatuks ja tuba muutus üsna pimedaks. Nurkades mustendasid varjud isegi keskpäeval ja seintelt pudenes alla rõskusemardikaid. Need olid igavad, hallid ja loiud, ja Loona ei sallinud neid. Natuke elavamad olid need teised, keda ema nimetas nipkimardikateks. Need hüppasid põrandalt nõrga priksatusega õhku ja samal viisil langesid jälle tagasi nagu õige pisikesed pallid... nagu raheterad. Aga rõskusemardikaid oli palju rohkem kui neid hüplevaid, sest keldriruum oli väga rõske, sool ja suhkur läksid isegi plekkanumas lödile, nagu ema ütles. Ja ema mustale, pehmest kalevist jakile oli hallitus juba külge ajanud. «Las hallitada pealegi,» ütles ema veidra häälega ja kraapis ise luuaga kõnnitee kivivahesid puhtaks. See hääl ütles, et ema oli vihane rõskusele, suhkrule, soolale, kividele ja luuale, hallitusele ja oma mustale jakile. Nagu oleks see jakk süüdi, et Miinast ei saanud kaupmeheemandat ja et majahoidjanaisel ei passigi kanda pehmest kalevist jakki. Las hallitada. Loona tundis ema häält väga hästi... ja mitte üksi häält. Ema ei kamminud enam oma juukseid pealaele kohevaks kuhilaks, ta keerutas nad nüüd kukla taha inetusse sõlme ja kandis laiu ja lahtisi pluusesid, oli nii mõnigi

kord kärsitu ja kuri Loonagi vastu. Aga ju vist ikka sellest, et ema ei tunne ka seda õiget elunooti, nagu ütles vana Ronimus . . .

Majas on küllalt lapsi. Need on aga teistmoodi lapsed, seda Loona juba teab. Nende isad maksavad majaperemehele üüri ja neil pole tasuta korterit keldris, nende emad ei kraabi kõnni- ja sõiduteed ega kitku umbrohtu kivide vahelt. Seda kõike Loona juba teab, ja just sellepärast ta seisabki tundide kaupa söögilaual ja vaatab läbi akna kõndijate jalgu, mängib kas või nende nipkimardikatega.

Aga siiski, ühel õhtul tuli kiusatus. Hämardus juba ja Loona oli üsna üksi keldritoas. Nurgas olid varjud juba päris mustad, aga lapsi mängis veel õues. Mängis suurte kastanite all, klaverikasti ees. Ühele üürnikule oli kaugemalt toodud tiibklaver, millele oli hoolikalt valmistatud pesa suurde kasti, höövlilaastude vahele.

Nüüd oli aga see suur kast kirik — mängult, nagu lapsed ütlevad, ja ta portaali ees seisis Lotar, käes paks vene-ladina sõnastik — mängult piibel. Lihav roosa Lotar oli — mängult muidugi — pastor ja mängukavas pidi olema laulatus ja pulmapidu. Sellel hämarikutunnil aga oli õue jäänud ainult poisse: vaikne Harald, kelle isa on raamatupidaja villavabrikus, jah, tema kõlbab peigmeheks küll, tal on seljas sinine pitskraega sametülikond. Ilusa poola proua poeg Stasik ja punase peaga Jeitel Kahn — jah, aga nemad kuuluvad ju kõik tugevamasse sukku! Nii lõi siis lihav vaimulik ahastuses vene-ladina sõnastikuga — ka mängult — otsaesisele ja hüüdis: «Naisterahvast ei ole, pruuti ei ole!»

Otsitav ilmus imejärsku. Seisis krapsti Haraldi kõrval, tõmmul näol juba mängu eelrõõm. Oli kaua aega üksi keldritrepil istunud, nüüd tahtis ta ometi natukenegi teiste, omaealiste hulgas liikuda!

«Wa-as?» ehmatas pastor Lotar. «So-n Gesindel . . .»

«Protš,» ütles poola ema poeg asjalikult ja mehiselt.

«Kegu, mis sinul vaja olep, kas leib vei raha?» kilkas Jeitel Kahn. Õieti tahtis ta Loonat muidugi k ä o k s nimetada . . .

Vaikne Harald aga pühkis sõna lausumata sinist

sametit, mida oli jultunud pruudi külg juba puudutanud, häbenematult, otsekui omasuguse oma!

Loona pöördus järsku, niisama ruttu kui ta ilmunud oli, ja jooksis keldri poole, poisid sõimeldes ja käratsedes järel. Või pruudiks kipub see räbalapunt, uulitsalt õlekõrte ja paberossiotsade üleskorjaja!

Keldritrepi ülemisel astmel kükitas kivikild nagu loodud pruuni peo jaoks, sellega Loona virutaski! Määratud oli see küll vaimulikule, sellele kõige kurja juurele, sattus aga vaikse peigmehe sinises sametis õlale. Peigmees tõstis haledat tönni, nuttis peene pruudihäälega!

Põlatud pruut aga istus pimedas keldritoas oma kollase riiuli juures. Selg vastu külma rõsket seina, lõug põlvil. Pisaraid ei tulnud niipea, viha oli nii tuline, et ei lasknud haledusveel tekkidagi. Nagu oleks südamega astunud pudelipõhjale, teravale klaasikillule — küll aga valutab! Ei ole, ei saa olla ka sapp kibedam sellest vihast: mis oli siis temas, Loonas, halba — ta oli ju ometi puhtas kleidis, uued sukadki jalas? Ta tahtis ju seltsivalt ja rõõmsalt mängida, natuke kilgata, natuke karelda! Siin all oli üksi nii vilu ja pime, isa pühkis päeval uulitsa puhtaks ja kadus, ema aga oli täna kodust ära, päeviti pesunaiseks, härraste söögil ja seebil.

Istus nurgas ja häälitses nukralt kui karvane koeranäss, kes oli küllalt julge olnud tõukoerte ritta kippuma. Pisarad olid nüüd saabunud, voolasid soolaselt suunurka. Pimedus tuli kõhuli roomates läbi kitsukese keldriakna ja laskus laisalt põrandale. Varjud nurkades mustasid meeleheast ja ruttasid talle vastu, kaisutasid ja ühinesid. Loona värises nüüd hirmust ja külmast. Vaatas kartlikult pliidinurga poole, uuris altkulmu voodivarju — selle taga oli pimedus juba süsimust . . .

Ooh, kui saaks nüüd midagi teha noile, Lotarile, Stasikule, Haraldile, Jeitelile! Karvustada, kribida, hammustada! Oi, kui nüüd tuleks suur ja võimas mees, käsiks korraga, et Loona papa, kes praegu istub «Karu» trahteris, olgu selle maja omanik! Aga Lotari isa, paks vanamees, kooliõpetaja, olgu siin majahoidjaks! Oi, siis

kõnniks Loona jalgteel kojamehe aknapilu ees ja näitaks Lotarile keelt! Nii uhkelt, üle õla! Korjaks prahti ja pilluks kõnniteele, Lotari papa aga pühkigu seda luuakontsuga ja Lotari mamma rohelisele plüüškasukale hakkaks hallitus külge!

Ei, veel parem on aga nii: nad kolivad siit ära, see suur ja võimas mees maksaks veokulud ja kannaks ise laualampi ja seinakella. Koliksid kaugele ära, nii et Lotari kõige suurem vendki nendele järele ei jõuaks! Suurde, puhtasse majja kastanite all, õues oleks aga tühi klaverikast ja selle ees mängiks kari lahkeid lapsi laulatust. «Ah,» hüüaksid need lapsed kurvalt, «ei saa ju ometi Loonata läbi!» Huilgaksid siis, käed suu ees toruks, tulgu ometi Loona neile pruudiks! Tema siis lähekski ... aeglaselt, seljas pitskraega sametjakk ...

Ah, need väikese inimese kättemaksumõtted, nad on nõrgalt magusad nagu kevadine kasemahl, ja ega neist ole muud tulu, kui jahutavad ainult mõtleja kipitavat südant!

Lööpadi, lööpadi, lohistas keegi oma jalgu akna tagant mööda, ja Loonas sähvas järsku üles hele sädemeke: kust sai õieti ema tema, Loona, ja kust sai Lotari mamma endale nii paksu poja, nagu täistopitu? Ostsid? Poest? Missugusest? Mispoolest siis tema, Loona, Lotarist halvem oli? Nojah, kui poest ... eks siis pea olema ikkagi sordi vahe. Poes oli ju teed ja tubakatki mitut sorti ... Eks tema ema oli siis võtnud odavama ja teise, või koguni kolmanda sordi lapse ... eks ema ju ise alati ütles, et laste ja mänguasjade peale ei tohi kallist raha ilmaaegu maha visata. Aga Lotar võeti vist küll ülemiselt riiulilt, ilusas kuldpaberis, pikerguses pappkarbis, nagu uued kingad. Loona oli aga lihtsas paberkotis, hallis. Selle võttis ema ohates kaenlasse ja tõi koju.

Kui nüüd Lotari isa oleks majahoidja ja Loona isa majaomanik, siis ei tähendaks see ometi midagi, et poiss oli väikesena olnud esimese sordi laps, pappkarbis? Nojah, küllap siis isades see vahetegemine seisabki, isades ja emades, lapsed aga on ikkagi ühesugused, olgugi et mitut värvi; tema must, Harald linalakk, Jeitel punapea ...

Nii muutus Loona sisemuses aina selgemaks, keldritoas aga pimedamaks. Kui ema ometi varsti tuleks ja pesemisest punsunud kätega süütaks lambi seinal! Kas ei istu seal kapi taga nurgas viimati üks niisugune ... jalad kui pardil, aga küüntega, kuule, kas ei krabisenud midagi kivipõrandal, kas s e e ei terita juba küüsi, haarab siis Loona, tõmbab koos tüki seinagi ja riiulinurga maha, kugistab kõik süsimusta kõhtu, ragistab, krabistab!

Kivide vahelt, põrandalt, kerkisid väikesed kurjad vaimud, virvendavad kui suitsujoad, peened kui jõhvussid, ja hiilisid kõik Loona nurka! Juuksejuured pealael liigatavad, iga juurekese ümber suriseb külmalt. Loona tõstis häält, katsus laulda, et saada julgemaks. Aga võikalt kõlas see virisev, hirmust habras hääl. Ei, häält ei saa sundida — aga mõtlemist küll! Parem ta sunnib juba oma mõtteid, mängib mõtetega. Ja Loona tõmbus kerra, surus pea põllesse ja mängis mõtetega.

Tuleb see suur ja vägev mees mööda pikka ja päikesepaistelist teed, ja kui ta liigutab väikest sõrme, saavad väikesed tee ääres seisjad kohe kes värvikarbi, kes terve naela halvaad, kes klaassilmadega nuku ... kes kirju hobuse. Jälle liigutab see mees sõrme, ja Loona saab endale suure helerohelise maja aiaga ja paari klaaskingi. See mees võtab redeli ja parandab seal midagi pilvede vahel ... nagu laternasüütajad õhtuti laternate juures ... ja päike jääb paigale ja ööd pole enam olemaski ... Ja see mees viib suurde, suurde aeda kõik vanad ja väga väsinud veovoorimeeste hobused ja need koerad, kelle jalaluu halvad poisid kiviga katki visanud ... ja kui mõnel emal on väga palju lapsi, aitab ta neid hoida ... Ja santidel, kes nii haledasti laulavad isegi majahoidja trepihakul, täidab ta kaabulotid ääreni kopikatega ja annab neile pika, pika, pika leiva ...

Uni annab omalt pooltki Loona mõtetele julgust ja lendu juurde, tiheneb värvilise uduna üle tüdruku, ja kõik värvid muutuvad säravaks-sügavaks — selliseks, nagu nad ainult unenägudes saavad olla. Kõik majad on puhtad ja lapsed head — nagu nad seda

ainult unenägudes saavad olla. Loona mängib kõrgete, üleni õisi täis kastanite all, õiteks aga on pulud. Õhk on täis kuldset õietolmu ja klaverikast on roheli-sest pudeliklaasist. On palju-palju lapsi ja ükski ei kiru. Loona võib kordamööda olla pastor ja peigmees, pruut ja pulmarahvas. «Loo-oo-oona,» hüüab aia tagant Lotar, nägu kahetsuspisaratest kriim.

«Loo-oo-oona,» hüüdis ema ja süütas pesemisest pun-sunud kätega lambikese seinal.

Tütar siis juba magas, nii kägaras nurgas ... vaene talleke! Muidugi, isa jälle hulkumas ja ema ei saanud ka varemini tulema, pühkerätikud pruunid ja paaga-tanud kui jalanartsud. Mustad saksad, kuigi saksad! Söögi üle ei saavat ju nuriseda, näe, mis head ja pare-mat tütrelegi kaasa tõi! Paberisse mähkis, vargsi, ega küll keegi märganud, kuidas pesunaine sakstemajast maiuspala välja tõi. Pasteeti, segatud heast ja ramm-sast kraamist! Võib keelest ilma jääda! «Puh, puh,» puhastas puhudes pasteeditükikest,» näe, kuidas sellele taskus prügi külge hakanud.»

Söögu nüüd laps, tal kõhuke ju tühi.

Loona seisis keset keldriruumi, peos tükike mätsi-tud, alles sooja pasteeti. Seinalambike suitseb ja leh-kab ... valus on ja kahju on. Hale on ja häbi on! Sel-legi raasukese pidi ema võtma vargsi, salaja iseenese kõhu kõrvalt näppama! Ise hõõrus ja nühkis pooltühja kõhu ja punsunud kätega noid pühkerätikuid, mis olid paagatanud kui jalanartsud! Armetule väikesele aga noppis sakste laualt armetu suutäie! Tema seda e i s ö ö! Loona pigistas peo kokku, sõrmede vahelt pude-nes pasteeti põrandale, virutas siis pihku jäänu ene-sest võimalikult kaugele, laskus kummuli põrandale ja nuttis, ulgus nagu loomake ... Siis aga ajas end istukile, käratas midagi ebaselget, luksatas ja seletas emale sosinal oma luhtunud mängust ...

Ooh, heitis Miina käega, enesel suu põlglikult kõver — teadagi, kadakate lapsed ... nagu emad ees, nii lapsed järel. Haraldi ema, villavabriku raamatu-pidaja naine, mehkeldavat villavabriku peremehega ja poolakas jälle käivat raha peale kaarte män-gimas ... kõik kokku üks must rahvas ... Ärgu Loona

tükkigu nende toorakute ligi, juba homme toob ta ise tütrele värvipliiatsid ja palju paberit, viib ta laupäeval elavate piltide näitusele ja kui nad kodus pestud pesu grusiini prouale ära viivad, ostab ta tütrele halvaadki. Kae kehkenpükse, või nemad tahavad ka uhked olla nagu päris sakste lapsed . . .

Noh, kui need on juba nii pahad, siis neid päris sakste lapsi ei tahaks Loona nähagi. Ta vaatles ema küljelt ja tal hakkas kurb. Ta ootas emalt hoopis teistmoodi tröösti, ei tea isegi, missugust just. Ema oleks pidanud ütlema hoopis teisi sõnu ja hoopis teise häälega. Ei, emast polnud selles küsimuses palju abi, tuli aidata ennast ise . . .

Aitaski, omal viisil. Põlletasku kive täis, ainult nii läks veel välja. Kõndis ringi ümber maja ja vilistas vaikselt, ümises omaette lauluviisi. Las sõimavad, kas siis tema seda ei mõista? Aga kurjade mõtetega lähenevat poissi hoiatas tõsise ilvesepilguga, käsi põlletaskus:

«Ega see ole sinu hoov . . . sinu papa hoov . . . sinu mamma hoov. Näe, kõnnin, kui tahan! Kui puutud, saad . . .»

Aga nii laskevalmis käimine ei pakkunud ka kuigi kauaks vaheldust ja ema poolt trööstiks toodud värvipliiatsite karbist sai Loonale hoopis rõõmustavam paarimees kui neist poistest. Ehei, pliiatsikarpi ei annaks Loona siiski ära mängus peigmehe kõrval seismise eest, olgugi sel peigmehel pitskraega sametülikond! Sülitas oma kollasele riiulile — kõige paremale kohale — ja nühkis siis niiske koha puhtaks, et armsatel värvipulkadel oleks vääriline koht. Need olid tõesti armsad värvipulgakesed, neid võis terve tunni vaadeldagi, üksteise kõrvale ritta seada ja siis jälle järjekorda vahetada. Karbis oli kõige esimesel kohal valge. See polnud nii valge nagu piim ja sel polnud ka suhkru valget. See oli õige-õige natuke sinaka vinega . . . nagu lubi seina lupjamiseks, kui isa sellesse pesusine lisas. Teine oli aga kreemikas . . . kui kohvile valada ohtralt piima . . . ja Loona enese nahk, kui vaatlesid käsivart käise alt. Siis tuli roosa . . . see oli, nagu oleks keegi rõõmsa häälega kilganud . . . ja vene

kiriku juures kandsid kaupmeeste naised Ülestõusmispühade hommikul nii roosasid siidrätikuid. Aga siis tuli tuttav punane, see kõige ilusam — kärbseseenepunane. Siis tumedam ja tuhmim — nagu vana telliskivisein vihma ajal. Siis pruun nagu vanade mändide tüved ja roheline nagu nende kaharad ladvad, sinine nagu pesusine ja sinine nagu õige kauged metsad, siis must nagu sitasitika selg, must nagu pajapõhi!

Oi pilte, mis nüüd nende värvipulkade alt ilmus! Suured pakkimiseks määratud paberipoognad said kirjuks nagu lilleaiad, kirjuks ka väikese maalri suu ja sõrmed. Aga mis sellest — vaata, need kõrged pruunid on pedajad ja see suur on põder pedajate all. Öökull istus laetalal; suur punane nagu heinakuhi vankril oli koer, kes hammustas Loonat... ja see öökull ilma laetalata oli arst, kes rohitses Loonat. See jaanikõdra kaun, mis ripub niidi otsas, on ülespoonud lihunik ja see kandiline ja kirju on Tuiskude kolimine ühest korterist teise ehk ühest hädast teise, nagu isa ütleb. Näed sa, siin on koer, vorst ja pink, siin serval aga siga, õun ja konn! Kastanipuul olid õied nagu kirikukellad ja sipelgas hoidis esijalgu kõrgel pea kohal — see oli isa portree. Oli see alles värviline pidu!

Nii töötasid isa ja tütar ühel hämaral hommikutunnil. Esimene valmistas riidevarna: pruun laudosa ja selle külge kinnitatud metskitse saledad sääred. Kitsesäärtele riputatakse siis riided. Valminud riidevarna viib kojamees turule... lisateenistus. Aga lisateenistuse viib ta viimasel ajal suuremalt jaolt «Karu» trahterisse. Tema uputavat oma suurt kurbust viinasse. Aga nähtavasti on see suur kurbus väga hea ujuja ja püsib kaua pinnal. Loona aga teeb suurt pilti. Ta tahab selle riputada oma riiuli kohale seinale — siis on rohekas hallituskord kiviseinal kaetud ja ei paista nende rõskusemardikate sibamine nii silma. Ta tarvitas pliiatseid kuivalt ja suus niisutatuina. Ta esitas isale kirju keelega küsimusi ja ta hääl helises madalas keldris otsivalt nagu linnuhääl uduse soo kohal. Küsis: «Mis inimesed meie oleme?» ja torkas suhu punase pliiatsiotsa.

«Kuidas ... mis inimesed?» imestas isa, kitsejalg peos.

«Lotar on saksa inimene ja Stasiku ema on poola inimene ja Jeitel jälle juudi inimene,» seletas Loona pisut kärsitult.

«Ah sa mõtled, mis rahvuse poolest?» Isa mõistis, vastu kostis:

«Meie oleme eestlased ... selle maa inimesed.»

«Kas need on teistest halvemad?» küsis tütar ja asetas ümara pilve pedajalatvade vahele.

«Ei ole vahet midagi ... niisama head-halvad nagu teisedki. Maailmas on üks suur vahe inimeste vahel — rikkad ja vaesed, härrad ja orjad, üks selts inimesi, kes nülib teist seltsi inimeste nahka, ükskõik, kas see nülgija on venelane või sakslane või poolakas — kõik nülgijad on ühest seltsist ... ja teisest seltsist on need, keda nülitakse, on nad siis venelased või eestlased või poolakad — kõik ükskõik. Ühed magavad udusulepatjadel, teised paljal kivipõrandal.»

«Aga mispärast nad siis üles ei tõuse?»

Juhan vaatas päranisilmi oma väikest tütart.

«Kuidas sa ütlesid?» küsis väriseva häälega. «Kuidas ...»

«Nojah, kivipõrandalt üles ei tõuse ja endale teist aset et tee?» vastas Loona, kulmude vahel kortsuke.

«Ah soo, nii sa seda mõtlesid. Küll nad ikka tahaksid tõusta ja on mitu korda proovinudki, aga litsutakse tagasi maha,» seletas isa. «Ja veel madalamale, kui nad enne olid ... veriselt.»

«Kas siis võetaksegi pea maha?» päris tüdruk. Jälle kohkus kojamees ja vaatles oma last. Laps aga jätkas: «Tohter ju ütles, et üks mees võtab tuhandel mehel pea otsast maha ... Kes see mees on?»

Kojamees vaatas ringi ja vastas tasa:

«Keiser. Vene keiser.»

«Kes see keiser on?» küsis Loona juba päris pahasena.

«Üks mees ... päris harilik inimene nagu kõik inimesed.»

«Ja mispärast ta siis keiser on? Kas ta on kõige

pikem ... kas on kõige kangem, et ta jõuab teistel pea maha võtta?»

Kojamees naeris mõrult.

«Kõige viletsam vennike ... labakinnas saksa naisterahva käes.»

«Mispärast ta siis keiser on?»

«See amet antakse isalt ikka pojale üle ... tema papa oli keiser ja praegu on tema, ja kui nii sandisti edasi läheb, siis saab tema pojast keiser.»

«Mm-hh,» ümises pahur Loona. Kõik see kokku on üks mõistmatu lugu ... üks kõige suurem arusaamatus, nagu tohter ütles.

«Ja kas kooliõpetaja pojast saab ikka kooliõpetaja ... ja majaperemehe pojast majaperemees ... ja kas majahoidja tütar peab majahoidja olema ... ikka?»

«Oh ei, tütreke ... Sinul on hea pea ... katsume sind kooli panna, õpid hästi ja sinust saab hoopis midagi muud. Näe, mina jäin sellepärast madalamaks, et ei saanud koolihariduse ... ei ole mulle need maailma asjad selged, pea on nagu takku täis. Vara jäin vaeksekslapseks, maailma tõugata-tõmmata. Vaja oli peatoidust teenida, kus seal kooli ... Aga sina pead kooli saama ...»

«Kus see kool on ... ma homme lähen,» otsustas Loona lühidalt ja asjalikult.

«Oota ikka veel veidike, sa oled liiga väike ... lugedagi ei oska veel ... näe, ei mul ega emal ole veel aega olnud sulle tähtigi näidata ...»

«Ma nüüd hakkan tähti vaatama,» ütles tüdruk väga tõsiselt. Nii see asi ei lähe! Kui oled vaenelaps, läheb sul halvasti, oled majahoidja tütar, läheb sul ka halvasti ... kui isa oli poepidaja, läks tal halvasti ja ega tal praegu majahoidjanagi hästi lähe. Ei, kui see ainult tähtedes ja koolis seisab, siis võtab tema, Loona, selle asja ette ...

Higistas veel minutit viis, rasketest mõtetest ja pilditegemisest. Mõtted ei lähe kergemaks, pilt aga ikka kirjumaks. Vaatas oma kunstitööd, enne kaugemalt, siis üsna silmade lähedalt, ja otsustas pettunult:

«See ei ole see ... See on ainult nagu ... lasteaed.»

Lasteaiaks nimetati lilledest kirjut muruplatsi südalinnas, rahvasuus Parklai platsi. Seal istusid valgete tanudega lastehoidjad, süles härraste võsukesed.

«Ja jälle kass ja koer ... hobune ja siga. Loona tahaks pilti teha niisugusest loomast, keda ei olegi ... aga oleks tore, kui niisugune oleks.»

«See see viga on,» mõistis Juhan, «et pliiatsipulka ei oska ilma õppimiseta nii juhtida, et see õige pilt välja tuleks. Minul on just niisamuti. Aga sina katsu õppust saada ... vahest saab sinust veel kunstmaaler ... Siis mõistad isegi võõramaa loomi sehkendada.»

Ega tea aimatagi oma loomingus pettunud pisimeister, et kari võõramaa loomi on juba teel kojamehe korterisse. Koputas uksele võõras, kõrge karvamütsiga isand, kõneles võõrast keelt ja andis Juhan Tuisule üle suure paki liivpruunis krobelises paberis. Tõstis siis käe laisalt karvase peakatte kõrgusele ja kadus.

Nüüd oli keldritoas kaks last, üks suur ja teine väike. Kräuh, lõigati nöör läbi, rebiti puruks krobeline paber, ja kannatamatud sõrmed sorisid paki sisus. Naljakas küll, aga see oli nende mõlema esimene pakk elus ...

«Ah, ah,» kilkas Loona.«Raamat kirju loomaga, veel üks ja veel üks.»

Oli mitu ilusat pildiraamatut, suuri, ilusas värvitrükis, kriitpaberil. Need olid Loonale määratud. Talle oli aga põhjas veel midagi: punane kalevist ülekuub, valge sakilise kalevist servaga, õite ja lilledega üleni tikitud. Juurdekuuluv mütsike, lame kui alustass ja tikandist kirju.

Loona kilked läksid sosinaks:

«Kas seda saatis nüüd see ... suur mees?»

Eks tema mõtelnud seda suurt ja võimast meest, kellega ta mõtted mängisid, kes väikese sõrmeliigutusega muretseb paari klaaskingi ja terve naela halvaad ja muudab Lotari isa majahoidjaks. Nüüd usub väike mõtetega mängija, et säärane mees on tõesti olemas. Isa aga ei mõistnud tütart.

«Minu poolvend saatis. Näe, karp paberosse, lõh-

nast juba tunda, et kasakate suitsud. Vahel on päris hea ... kui sul on poolvend,» ütles Juhan mõru naeratusega.

Loona arvates pidi poolvend olema midagi ... lühikest või küürakat ... ühe puujalaga ... midagi poolikut. Ei midagi sellesarnast! Poolvend olevat ta sellepärast, et neil olevat ühine isa, ema aga kummalgi omaette. Ja see poolvend oli kunagi sama poiss, kes tõrjus Juhanist-poisi ühise isa kodust välja. Poolvennal Augustil minevat hästi, ta olevat seal kaugel, kaugel kroonuametnikuks, kuldnööpidega mundritki kandvat. Oli see nüüd Arhangelskis, Tomskis või Irkutskis ... mitte ei või pead anda. Poolvenna ema ja Juhani võõrasema, see õel vanainimene, elavat veel praegugi siin linnas, kirjutanud o m a pojale, et tema mehe pojal tekkinud väike tütar, Loona nimi. Poollell saatvat nüüd vennatütrele terviseid.

Vennatütar ei pannud neid terviseid tähelegi. Oi raamatuid, oi loomakesi, oi ilusaid värve ja ilusaid inimesi! See karvase peaga suur koer on siis isalõvi, see suur triibuline kass aga ematiiger. See nurgeline, nagu kraamikoorem, on kaamel ja too pikk kael, millel hoopis vähe looma küljes, kaelkirjak. See korstnapühkija — aga alasti — on neeger, punase sabaga lendaja on tulilind ja oh! seal seisis punases pihtkasukas vene poisike põlevas ahjus ja naeratas! Kuidas ta seda küll võis — Loona ise hakkas mässama juba saunalava kolmandal astmel, juba enne leiliviskamist.

«See on muinasjutus nii,» seletas isa. «Siin on kõik lugeda sellest poisist ...» Ja isa näitas näpuga, kus just sest poisist juttu ...

«Need ongi need tähed,» puudutas Loonagi musti ja sakilisi, ümaraid ja nurgelisi, püsti seisvaid ja kükitavaid, istuvaid ja nagu astuvaidki vigurikesi. «Nüüd ma neid vaatama hakkan ...»

«Need on ju vene tähed,» naeratas Juhan. «Enne tuleb ikka oma keel selgeks õppida ... aga siis teised ka küll ...»

Aga pildid surusid tähed tahapoole. Näe, kui ilusasti on ometi raamatusse meri pandud ... kaldal aga seisab kõhnade ja kõverate säärtega habemik kala-

mees, tal on võrgus imeilus kuldkalake ... ja paks ja laiutav kuningaemand istub lauas, suur karikas ees, ja mis kõige imelikum, tema tahtvat veel jumalakski saada ... ja siis on seal lõpuks nii armetu katkine küna! Ja teises raamatus on lilled ja linnud ja liblikad — lillekestel kõik südamikud ja varrekarvad nii hästi järele tehtud, just nagu oleks keegi värske lille noppinud ja selle paberipoognale asetanud. Linnukestel on nii armas ilme, kõigil nokanurgas pisut kollast — nagu lahket naeratust ... ja liblikate tiibadel on kõige peenemad soonekesed ka ära märgitud. Just nagu elavad! Veel ilusamad kui elavad!

Isa ja tütar imesid seda ilu silmadega. Siis aga ilmus naine ja ema, temale oli kingiks suur plekk-karp Perlovi teed.

«On ikka kallimeelseid inimesi maailmas veel olemas, kaugeltki mõtlevad teiste peale,» ohkas Miina. Ja sellest ohkest kõlas läbi: aga selle eest on ligiläheduses mittekallimeelseid, kes üldse ei mõtle teistele. See võib nii ollagi — sest kaugemalt on inimesed, eriti sugulased, alati üksteisele kallimad. Nüüd aga tulgu Loona kähku ema juurde, teda kammitakse ja puhastatakse ja siis selga see uus tatari mantlike, pealaele lame müts. Nad jooksevad kohe ülesvõtja juurde ... üle kivisilla Riedeli manu ... et oleks lellele tänutäheks saata ülesvõte Loonast.

Riedeli juures asetati väike tatarlane püsti korvtoolile, suruti talle pihku kimp paberist lilli ja paluti teda silmakestega vaadata otse selle musta kasti sisse, sest selles hakkavat mängima pill ja lendavat välja linnuke.

Korvtoolilt aga visati põrandale kimp paberist lilli. Loona neid traadist vartega lilli peos ei hoia ja küllalt! Ema kõrvad punetasid ja meister musta kasti taga muutus ka kärsituks. Järsku langes Loona pilk lakke ja jäi paigale: lagi oli kõrge ja läbinisti klaasist, läbi klaasi paistis päike, palju päikest! Oh, kui nende keldril oleks klaasist lagi!

Kui Irkutskis teeniv August Tuisk sai ülesvõtte oma väikesest sugulasest (lage imetlemas), vaatas ta seda imestusega, raputas pead ja ütles:

«Vaata aga vaata, kui aruka näoga laps! Silmad suured nagu laternad, aga tõsised ja nagu kurjadki. Selles eas peaks ju lapsukese nägu lahkem olema ... kas on siis ühel niisugusel lapsukesel juba muret? Mitte põrmugi — kõhuke täis, meeleke hea ...»

See lell ei tundnud oma vennalast, ta ei tundnud üldse lapsi, sest tal enesel neid polnud. Ta ei teadnud aimatagi, et väikeste inimeste mured võivad nii mõnigi kord olla suuremad kui mäed.

Uus mure astus juba Loona poole ja ikka kenasti ja lahkelt lähenes — nagu nii mõnigi kord varem ...

Proua Taube Ruby oli ilus ja elegantne daam. Herne uulitsa majas teist temataolist polnudki. Asetas tagaõues ettevaatlikult oma kitsaid jalgu väga teravaninalistes saapakestes kivilt kivile. Küll olid aga ilmad, küll oli aga pori! Uudishimust aetuna tuli ta tagaõue kaudu, tahtis näha, kuidas siin vihma ajal välja näeb. Sillutamata õu oli muutunud suureks savikastiks. Kuidas ta küll läbi pääseb? Ahah, sinna on keegi heitnud lauaotsi ja poolikuid telliskive. Parema jalaga kivile, vasak jalg õhus, siis hüpe ... oh, mööda läks, ja pori pritsis laiali!

Kuskil naeris keegi. Kindlasti lõbustas Taube Ruby kedagi otse kuninglikult, naerdi lustlikult ja mõnuga. Vaata aga vaata — keldritrepi ülemisele astmele toetusid kaks kirjut kleidikäist, peopesas puhkas ümar pruun lõug! Nägus laps, tumedajuukseline, tõmmu nahaga ja imeliku pilguga ... nagu vaataks — näis, m i s sa oled ja mida sa nüüd edasi teed? Järsku oli väike tõsine: naerust jäi suu ümber ainult nõrk vine. Kaks naist uurisid teineteist. Kaks teineteisele väga võõrast naist ...

«Kas sa teretada ei oska?» hõikas proua Ruby, hoides end vaevu tasakaalus poolikul telliskivil.

«Oskan küll ... kui on tuntud inimene,» vastas kojamehetütar keldritrepilt. «Aga igakord ei taha.»

«Millal sa siis tahad?»

«Kui hea tuju on.»

«Kas praegu ei ole?»

«Ei. Vihmane.»

«Sul on seal vist külm ja igav. Kas sa tahaksid

mängima tulla väikese tütarlapsega? Väikese Marusjaga?»

Vaikus. Loona nägi tühja pruudikohta Haraldi kõrval ja venitas vastuseks:

«Kui just kutsutakse ... ise küll ei lähe.»

Ilmuski õhtupoolikul Miina juurde juudi Iida, laia näoga teenijatüdruk. Antagu Loona nende Marusjakesele seltsiks, nende prouale see meeldivat. Ema sidus Loona kleidile rohelist linti, ja suur laiade puusadega Iida jutustas Miinale oma lugu. Seda lugu on Loona juba korra kuulnud — saunas. Tookord unustas ema juttu kuulates Loonale kõige vastikuma toimingu: peapesemise ühes sinna juurde kuuluva paratamatu seebi silma sattumisega.

Iida tahtis endale meheks paksu poissi Pedraudse rauakauplusest. Karla Iidat naiseks ka — aga ainult siis, kui Iidal oleks sada rubla. Iidal aga kõigest seitsekümmend kaks ongi. Nüüd käivatki siis Karla õhtuti Tähtvere pargis kõndimas lesega, kellel nõutud summa juba olemas ja sinna juurde veel jalaga õmblusmasin, firma «Singer». Ja Iida on väga õnnetu.

«Näe,» näitas Miinale oma lihavat käsivart, «liha kuivab sest südamevalust ... ainult inimesevari on veel järele jäänud.»

«Sellepärast võib ennast ka üles puua,» ütles Loona nõuandvalt vahele ja sai emalt tõrelda.

Kui inimesevari upitas enesele Loonat kukile, sest õuel oli väga sügav pori, ütles kandam kandjale kuldseid sõnu:

«Kui Loonal oleks hulga rublasid ... siis ta ostaks parem klaaskingad, mitu naela halvaad ... ja uued kalossid ka.»

Valge lastetuba Rubyde juures lõhnab emailvärvist ja lilleveest. Seinapildil hüplesid ringmängus põialpoisid roheliste konnadega. Nurgas oli kummuli suur plüüšist karupoeg, istmik liigutavalt uppi. Taldrikul vedeles armutult purustatud koogitükk ja põrandal istus väike Marusja, süsimust, valge ja roosa, laps nagu ingel. Ingel kiskus parajasti hammastega nukul

jalga küljest, jalg oli aga kõvasti kinni ja ingel urises kurjalt.

Kaks väikest askeldasid õhtuni. Kumbki ei tundnud teise keelt, aga toime tulid nad hästi. Sõidki koos ja sellegagi tulid hästi toime. Siis aga võttis Iida Loona kukile ja viis ta keldrituppa tagasi. See tundus nüüd mitmekordselt niiskemana ja pimedamana. Loona kössitas voodijalutsis, silme ees võõra lapse ilusad mänguasjad, ninas veel valge toa meeldiv hõng, keelel alles õhtusöögi maitse. Aga südames mingi seletamatu kibedus ja kärsitus. Niisutas sõrme suus ja nühkis sellega siis voodisamba nikerdatud puumuna ... et kas jääb läikivale puule tuhme jälgi ... jäi küll.

Iida aga puhkas veidi jalgu. Jutustas nüüd Miinale veel täiendavalt oma kurva loo kõige hirmsamat peatükki: Karla käib öösiti, luupainajana, Iidat tallamas. Tuleb paks poiss Pedraudse rauakauplusest ja sõtkub valusaks kõik kondid. Südaööl seisab voodi ees, Karla kere, aga otsas vasikapea. Seda hirmu, hingamise võtab kinni, mitte sõrmeotsagi ei saa liigutada!

Voodiotsas värises väike kuulaja. Kuid kaks naist ei pannud seda tähelegi, nad arutlesid õhinal juurtest ja vartest, mida sisse juua vee või liikvaga, et luupainajast lahti saada.

«Ooh,» ohkas ema Miina. «Mis m u l l e rääkida. M i n a tean neid südamevalusid. Südamepiin on su vere pahaks teinud, tuleb kuppu lasta ... Karla süda ripub ikka sinu küljes ...»

Mine saa sa aru, mõtles Loona ... Iida seletas, et Karla süda hoiab toda leske saja rubla ja õmblusmasinaga, ema aga jälle, et Iidat ...

Sel ööl Loona ei maganud. Kiskus kerra, tõmbas vaiba üle pea. Ta pelgas seda vasikapeaga Karlat. Alles hommiku eel uinus, ja seegi uni oli rohkem vaevaks kui kosutuseks, kerge ja virvendav; mingi karvane läks nii lähedalt mööda, et nahk tundis ta karvu ... Mari-tädi otsis endale meest ... tikutulega, nagu isa oli pilganud. Otsis nüüd põleva tikuga Loona voodi alt, Loona kiljatas ja hüppas istukile — kas ei põlenud juba õled asemekotis? Lamas higisena. Aina keerulisemaks ja õudsemaks läks see ... Loona ei taha

seda suurte inimeste sõna korratagi ... see ... mille pärast puuakse, raamatuid ja laule kirjutatakse, naerdakse ja nutetakse, mille pärast liha luudelt kuivab ja luupainaja ringi luusib ... hirmutab!

Järgmisel päeval vahtis Loona keldri pimedat eeskoda läbides hirmuga ringi — kas ei istu seal nurgas nüüd üks uus hirm, vasikapeaga? Ta ei tahtnud enam üksi tuppa jääda, võtku isa ta kas või trahterisse kaasa või siis ema pesuköögi!

«Seda vananaiste lara,» pahandas isa. «Ebausku ääreni täis ... nüüd rikuvad oma rumalate juttudega lapse ... see naistesugu tuleks küll maha lõhkuda ja uuesti üles ehitada! Näed, nüüd on laps nii ära hirmutatud.»

Aga paar päeva hiljem jooksis Loona üksi üle pika ja pimeda õue, sest Loona viha oli Loona hirmust suurem.

Algas ju kenasti seegi õhtupoolik. Ema tõi linnast jaanikõtru. Johannisbrot, ütles Loonale, ja see pidi veidrat sõna kordama. Kordas siis seda sõna ja krõbistas kaunu. Juudi-Iida ilmus, tulgu aga Loonake temaga kohe kaasa. Marusjasse tükkinud vist juudi kurivaim, röögib ja rabeleb ja lõhub ...

Valge lastetoa põrandal vedeles pool nukupead. Ilusal kuldjuukselisel nukul on sügav kõhuhaav ja ta on suurest saepuru kaotusest juba üsna lõdvaks jäänud. Aga kõige raskem osa oli alles ees: Iida pidi — ja heaga — Marusja niikaugele saama, et see oma igapäevase kosutava ja jõuduandva joogi ära jooks. Aga Marusja ei tahtnud, ta ei mõtelnudki juua seda vastikut sodi munakollasest, rõõsast koorest ja apelsinimahlast! Kirju tass oma kalli sisuga oli hädaohus, jonnija tampis jalgadega, kisendas ja kribis Iida käsivarsi.

«Küll on häda,» lõõtsutas Iida. «Oleks oma laps, annaks paar laksakut ja asi oleks korras. Kui kõht tühi, küll siis jooks ... tühja kõhuga sööks see leibagi ... No mis sa hing hädaga teed ...»

Aga ometi oli Iida väikesest märatsejast kavalam: kutsus Loona enda juurde ja tegi, nagu annaks ta nüüd terve tassitäie temale. Tõstis esimese lusikatäie Loona

suuni — ooh, nuusutas kojamehetütar, küll see aga lõhnas! Lõhnas nii, et oleks tahtnud lidalt tassi haarata ja tühjendada. Sirutaski kaela kaugele ette, et saada kas või keeleotsakesele seda lõhnavat! Iida aga tõmbas lusika kohe tagasi, piiludes ise Marusjat. Veel korrati säärast ärritavat mängu, ja siis ei kannatanud hellitatu seda enam välja. Kraaksatas korra, hüppas ligi, tõukas Loona tigedalt kõrvale ja hakkas jooma, ahnelt, suurte sõõmudega, nii et oli kuulda kõrisõlmekese klõnksumist. Iida aga naeris oma laia näoga laia naeru — näe, tema ikkagi võitis! Teinegi kord teeb niiviisi!

Loona kuulas kõrisõlme klõnksumist ja nägi laia, totrat, võiduröömsat naeru — ja mis oli tema selle vahel, selle klõnksumise ja naeru vahel? Äge viha lõi pähe, tüdruk punastas üleni, isegi ta käsivarred punetasid, haaras siis laualt valge portselanelevandi ja viskas põrandale puruks. Õnnetooja lont oli nüüd nukupeaga kõrvuti. Killud toovad õnne . . .

Aga õnnetu lõhkuja hüppas toast välja, jooksis läbi kahe kambri, oli neis elulisi või mitte, tema seda ei märganudki. Tormas tagatrepist alla, üle kottpimeda õue, jooksis heegeldatud kotakestes läbi pori, jalg leidis augu ja ruttaja kukkus. Kõhuli. Ja see kukkumine vihastas teda veel enam . . . käsi porist pühkimata kargas keldrituppa, sädistas kui vihane ristnokk:

«Nagu Ossu tegi kassile . . . Andis Pontule, et Pontu, säh, kass ei taha . . . Kass ütles siis kräu . . . sõi ise kõik ära, Pontu limpsas keelt . . . aga nägu oli kurb. Kas mina olen nende Pontu?»

Kärkis, peod ja esikülg paksu poriga.

«Mis märul see nüüd's on?» keelas ema. «Kõnele lapse moodi . . .»

«Pontu,» kisendas aga tüdruk valjusti, kisendas välja oma valu ja viha, häbi ja alanduse.

Isa oli aga märatseja poolt. Kas olevat tema laps halvem konnast või . . . vaata nüüd vaest porisekest . . . äh, hing kargab täis . . . Kui läheks õige sinna ja ütleks!

«Muidugi,» vihastas Miina. «Nii te kaks olete . . . üks ees, teine järel! Nii kui kaks kadakapõõsast, ikka

kärinal — teil ikka kärss kärnas, maa külmanud. Kui laps tundis, et talle ülekohut tehti — teab, kui suuruke see ülekohus ära oligi —, öelnud ilusasti, et mul pea valutab, ja tulnud tulema, teinud veel enne kniksu, öelnud tankeh, ikka viisakalt ... oleks võinud otsida tahedamat jalaesist läbi pori, ei, ikka parinal! Heida nüüd puhkama ... ma annan sulle rahustamiseks suhkruvett. Ära töina, meil sinuga on homme tööpäev, palju pesu tahab kokku panna.»

Mis sellest suhkruveest, kui keelepära ja suulagi, kogu väike inimene üleni on sapi kibedat täis ...

Kui ema tõi pööningult kuiva pesu, suured korvid kuhjaga valget ja värvilist, lõhnas keldritoas puhtalt ja jahedalt. Järv, tuul, plaksuvad purjed ... ja kirju seep ka. Loona toetus seljaga vastu kummutit, asetas ühe jala teise ette, et oleks jõudsam linu siledaks sikutada — valgeid voodi omi, värvilisi söögilaua katteid ja lillelisi kummutilinikuid. «Üks, kaks, kolm,» luges ema ja plaksat-plaksat-plaksat lõid nad kahekesi lina kokku ja laiali. Jahe tuuleke lehvis ümber näo ja käte. «Noh,» juhatas vanem, ja nad sikutasid kumbki kogu jõust enda poole, et lina oleks enne rulli alla rändamist vähimagi voldita. Loona jalad kippusid küll tihti selle sikutamise juures maast lahti tõusma, aga ta toetas tallad kõvasti vastu ja jäi paigale. «Sooh,» kõlas kolmas käsklus, ja nad panid lina kokku, ääri ja nurki hästi ühtlaselt hoides. Suurema pesunaise väiksem abiline oli hakkaja, mida jõust puudu tuli, see tehti nõuga tasa.

Pesu rändas korvist lauale, Loona randmed olid väsinud ja valutasidki natuke, aga sellest ei saadud hoolida, sest täna oli ju tööpäev, ja eks see pesunaise töö käi ennekõike kondi peale, nagu ema ütles. Väiksema pesunaise mõtted käisid väga tõsistel, aga kottpimedatel teedel — et kust neid lapsi ometi saadakse? Truutsi laste sarnaseid, Lotari taolisi ja väikesi juudi Marusjasid?

Plaksat, plaksat, laksus apteekriproua lai voodilina pahuralt ja selle juurde jutustas ema Loonale toonekurest. Toitis näljast ainult muinasjutu magedaga. Valge pesuvirn laual kerkis ja Loona teadmised kas-

vasid. Hoidis linanurki ja naeratas. Seda laadi lastesaamise lugu talle meeldis! Tore lind, see lastetooja toonekurg, punased jalad teisel ja pesa ehitab vanasse rattarummu! Lõbus lind! Vuhiseb — enamasti öösiti ja pimedas, nokas pundar piiksuvaid ja vääksuvaid väikesi. No on aga nokatäis! Ruttu lendab, nii et lehvivad mähkmepaelad ja virisevad sõitjad. Tore, et ta kõik ühes puntras toob! Ja nii on ta toonud Lotari ja Stasiku, Loona, Haraldi ja Jeiteli! Ei tema tee vahet veetava vahel. Jah, aga ... lastega lendaja teeb siiski vigu — miks pillas ta tema, Loona, just nendesse poolpimedatesse vürtspoe tagatubadesse, kojamehe keldrikorterisse?

«Ja kui ta on lapse toonud keldrituppa ... kas see laps peab siis ka veel keldritoas olema, kui ta juba suur-suur on?»

«Oh sind rumalukest küll ... kes see ette teab, kuhu maile elu sind võib viia ... võib-olla elad Peterburi linnas mitmekordses kivimajas ... või mine tea kus ... Kui suureks saad ja teenima hakkad, eks siis võid ikka paremat paika välja vaadata ...»

«Mina tahaksin helerohelisse majja ... hästi puhtasse ... kus prügikast ei haise ... ja kus ei lärmitseta ... ei kakelda ... ja keegi ei sõima.»

«Saad, saad,» tröösti ema oma suurte soovidega väikest. «Kasvad suureks, saad mehele ... ongi käes heleroheline maja.»

Loona käed vajusid nõrgalt alla — väsimusest ja pettumusest, kogu väike, pikaks vajunud nägu lausus: otsas see ilus plaan — helerohelisse majja pääseb ainult mehe kaudu ... aga see kõik ... see mehearm, mis peksab ... ja siis tuleb nii tülitseda ja sõimelda, nagu isa ja ema seda sageli teevad ... ja siis nutetakse ja ollakse pahas tujus ja vaikitakse mitu kurja päeva.

«Ei,» otsustas Loona juba nii noorelt. «Ei, Loona meest ei võta ... Loona hakkab pesu pesema ja ostab selle raha eest ise endale puhta maja.»

«Eks ta ole kõige õigem, tütreke,» noogutas Miina väga tõsiselt ja nukralt pead. «Sul on õigus.»

Ja linu kokku pannes jagab ta oma tütrele veel teisigi õpetusi: olgu alati viisakas, virk ja tasane. Hoidku

kleidike puhas ja peake sile. Ärgu vandugu kurja, ärgu ihaldagu võõrast vara, austagu ikka selle maailma võimsaid ja ärgu unustagu jumalat.

Mnjaa, noogutab Loona omakorda pead ... mine sa tea ... see tasadus, sile pea, neid kahte ei saa Loonake vist iialgi kätte. Ojaa, ja jumalast on talle ema juba küllalt jutustanud. See on vanamees, kes saadab emale kuivi ilmu pesukuivatamiseks, saadab parema tööandja peenema ja puhtama pesuga. Jumalale allub keiser, see labakinnas saksa naise käes (nagu isa ütleb). Sellel on palju maju, küllap ka helerohelisi ... aga kortereid ta üürile ei andvat, elavat oma perega sajas saalis. Naljakas. Keisrile järgneb kroonu — see võtabki keisri käsul päid maha ja võib majaomanikkegi vanglasse pista. Majaomanikule allub kojamees, Loona isa. Vaene ema, pesunaine, on oma mehe vahetu alluv. Loona ohkas — kas siis kuidagi ei saaks seda järjekorda segi lüüa, sest tema, ohkaja, on kõige viimane, teda ei karda isegi Jeiteli valge puudel. Kas siis tõesti ei saa seda järjekorda kuidagi muuta?

Ja Loona lausus oma emale:

«Kui mina suureks saan, siis ma löön selle kõik segi ... päris segi.»

Esialgu oli ta aga väike ja järjekord jäi ikka endiseks. Pesunaine pidi pesu kokku panema, rullima ja triikima ja tema tütar aitas teda jõudumööda. Ja suure elavusega, sest laupäeval pidid nad pesu noorele grusiini prouale ära viima ja raha saama. Selle summaga olid neil suured ja kergemeelsedki kavatsused. Loonale ostetakse kalossid. Uhiuued, süsimustad, lakkläikivad, seest roospunased! Praegu käis Loona ema heegeldatud kingakestega, need olid küll pehmed ja soojad, aga vett ja pori ei sallinud, otsekohe said jalad läbimärjaks. Ema oskas neid ju küll väga osavasti heegeldada — üks lõng villast ja teine pintvaati — peenikest pakkimisnööri. Aga nüüd taheti neile heegeldatutele otsa osta kalossid. Eelrõõmust unustas Loona isegi maailma segilöömise plaani, aina mõtles oma uutest kalossidest. Juba kaupluses panevad nad uued kingavarjud jalga, läikides astub siis Loona kodu

poole! Ja kuidas veel astub, sest halvaad ostavad nad ka ... kas on veel midagi mõnusamat, kui astud kuivade, läikivate jalgadega ja põses on sul magusat? Tõesti, selle juures võidi veidiks ajaks unustada maailma segilöömise kurjad plaanid. Loona aitas laupäeva lõuna paiku puhast pesu korvi pakkida. Loona sallis puhast ja peent pesu, pitse, proderiid, nagu ütles ema. Tärgeldatud padjakatteid, mille servad kõverate kuumade kääridega käharaks keerutati, kuvereeriti, nagu ema väga keeruliselt nimetas. Loona armastas puhta pesu valevust, lõhna, suuri virnu.

«Kalossid tuleb suuremad osta,» ütles ema teel, hingeldades raske pesukorvi all. Õlad olid juba väsinud pesemisest, rullimisest, triikimisest, nüüd kanna veel rasket korvi. Aga tee oli lühike, ainult mõne uulitsa võrra edasi minna, ja juba oldigi Lepiku uulitsas, mida nimetati umbseks.

«Alvaad võtame Gutmanni juurest,» ütles ema ja Loona oli nõus.

«Las ma ka kannan korvi,» nõudis ta ja ema naeris. Aga kahekesi oli siiski palju kergem. Ja rõõmsam ka, rõõm oli kalossidest ja halvaast, oh, rohkemastki veel ... Selle raha eest tuli ju leiba ja leivakõrvastki osta ...

Kui nad teisele majakorrale olid roninud ja kaua uksele koputanud, ilmus grusiini proua väga unisena lävele. Tema oli alles maganud ... Olgu nüüd pesunaine nii lahke ja ladugu kõik see pesu kahte alumisse kummutisahtlisse. Pesunaine laduski ja proua vaatas pealt. Aga siis vaatas pesunaine prouale, proua aga peeglisse ja ütles väga kergel ja sõbralikul toonil:

«Tänan väga! Täna ma ei maksa. Papa ei saatnud raha ... papa ei saatnud pakki ... Kui saadab, siis maksan ära.»

Kui Loona koju jõudis, olid ta mõlemad jalad läbimärjad ja põses polnud midagi magusat. Vastupidi. Loonal olid väga suured segilöömise plaanid olnud. Aga tema väike plaan paari kalossidega ja tükikese halvaaga löödi juba idus segi.

«Sa ära pese enam ühtegi tükki sellele grusiini prouale. Ja Loona ei lähe enam sinna. See on hirmus

uulits . . . see on umbuulits . . . Loona ei salli umbuulitsaid . . . nagu kott . . . mine sisse ja enam välja ei saa . . .»

6

Majahoidja ilmus viimasel ajal koju ikka hommikuti. Valgel päeval, nagu lausus ise. Kuis võikski öösel leida teed sellisesse põrgusoppi: keldris kõik läved kõrged, uksed kitsad ja nurgad teravad — vaaru nende vahel ja vannu. Päeval ta magas ja naine pühkis tänavaid ning lausus oma tütrele:

«Lörri on see meie elu läinud . . . põhjalikult lörri.»

«On läinud, mingu,» viskas Juhan tüdinult käega. «Ei jõua mina sellele maailmale uusi tugipuid ja tellinguid teha . . . Ja kui on läinud paljude meeste elu . . . mingu siis minu elu ka . . . kui mitte mujale, siis mingu kas või lörri . . .»

Õhtul ohkas ema Miina, mähkis unise ja jahedusest väriseva tütre punasesse suurrätti ja võttis ta ööseks kaasa pesuköögi. Puuda viis või kuus musta pesu oli ootamas, jõuad sa oodata üht raiskuläinud meest trahterist — nühi aga ise päeval tänavaid ja öösi pesu! Ema Miina pühkis silmi ja asetas Loona pesukoja põrandale, kolde ette. Külje all apteekri paks pruun öökuub, nii vaatles Loona poolunisena punast sädemepõrnikat, kes priginal sibas üle süte . . .

Loona tõmbus kerra. Nii oli soojem. Hõõrus nina ja pilgutas silmi. Lebas vaikides, rusikas põse all. Punane sädemeke aga prigises üle süte. Ema ohkas ja pööras pika öösärgi laksatades ümber.

Kogu pesuköök oli nagu nõiapada vee all, keerise kohal. Lae all hõljus aur, valge ja tihe, lainetav kui vesi. Pesija pea kohal hõrenes veidi, roosatas, kipitas silmis. Mudasel põhjal aga lirtsusid pori ja seebisaast. Väike lambike oli auru uppumas, tulekeel nilpsas ahastuses kõrgemale. Haises mustast pesust, vettinud, pooleldi mädanemas puuanumatest ja lepasuitsust.

Apteekri pruunil öökuuel magas Loona, keras kui siil, rusikas põse all. Pesunõust paiskus laiali seebivahtu, langes punasele rätile nagu valgeid, suuri nööpe.

Magaja palgelgi kobrutas valge vahuring. Pondunud kätega pesunaine on kurb. Ime veel, kui hommikuks ei riku niimoodi seebivahuga lapse silmanägemisegi ära. Paremal palgel on see saast juba kuivada jõudnud, näib, nagu kasvaks Loonale sinna hõbedasi soomuseid . . .

Öö kahanes. Temaga koos pesugi, millele lisaks seebile ja soodale langes soolaseid tilku pesija silmist. Vaene laps, haletses ema.

Eksis. Magav tütar oli rikkamaistki rikkam. Keset punast moonidevälja kerkis heleroheline maja. See oli nii puhas, et paistis läbi, ja päike oli kinnitatud selle maja kohale. Ei ole rikkamat kui vaese lapse õhtu, täis pettumuste kulda ja pisarate pärleid. Ühelgi kuningal pole nii helklevat kulda ega nii puhtaid, veata pärleid. Ei ole rikkamat ööd isegi muinasjutuvestjal — tuhat soovi, tuhat täitmatut soovi löövad silmad lahti ja saavad elavaks ja täituvad unenägudes! Enne uinumist mängib see põrandal puhkaja oma mõtetega — siis ei tunne nii väga pimedust, rõskust ja musta pesu lehka . . . Mängib oma mõttega nagu värviliste nipkikividega. Mõtetega mängima . . . täiskasvanud inimesed nimetavad seda unistamiseks. Rikaste hellitatud võsu on säärase mängija kõrval puruvaene. Ta uinub täissöönuna ja täiest kõhust tuimana nagu laisk loomake oma soojas ja pehmes voodis, soovideta, igatsusteta, unistusteta. Ooh, temal ükskõik — niisama hea kõhutäis ja pehme voodi ootavad teda ka homme ees. Aga vaese mõtted mängivad uute söögi- ja soojasaamise viisidega. Pesuköögi põrandal uinuja andis oma unenägudes päeval liivast potsitud kookidele vastlakuklite maitsvuse ja magususe, ta jõi mesijooki vikerkaarekausist ja tõmbas vikerkaare vahele üles võrkkiige. Ripu ja vaata alla — maakera oli puhas ja hiilgav . . . sina ise olid ta puhastanud . . . segi löönud kõik senised seadused ja kildudeks kombed . . . Ei, veel mitte . . . vaata, kui palju n e i d v e e l on — ronivad ringi: seadused on vimmas seljaga suured sisalikud, kombed aga kurja sabarõngaga kassid! Hirmsad . . . ja Loona ärkas kiljatades.

Pesuköök on kui nõiapada vee all, keerise kohal. Lae all hõljus aur, valge ja tihe kui lainetav vesi. Lirtsus ja lehkas, suitsune ja karmune, söed hõõgusid katla all, halli tuha all . . .

Vimmas seljaga ja kurja sabarõngaga on need loomadki, mida Loona järgmisel päeval paberile veab. Nohises ja jälgis altkulmu isa. See kraapis tubakat tühja kasti põhjast. Taskunoaga. Kraapsti, kraapsti, tõmbas ta. Otsas mis otsas. Ohkas. Loona rõõmutses. Kuid see heameel oli veider, mitte ei soojendanud südant. Poolkibe teine, nagu oleks sul ühes põses peen suhkur, teises aga pipar, niisama peen, aga kole kibe.

Kraabi, kraabi, parastas tütar mõttes. Suur mees ohkas jälle, pöördus seljaga naise ja tütre poole ja ta õlad värisesid. Üsna natuke. Loona tundis, kuis see pipar põses sulama lõi ja vägisi vee silma tõi. Nutta oleks võinud . . . Vilksti, vaatas ta ema poole. See aga valmistas lõunat endale ja tütrele. Nemad kahekesi on nüüd iseleival, nagu ema seda nimetas. Mitte ühte iva ei pudenevat nüüd enam tema, Miina raha eest ostetust tolle suure logardi kurku! Ta ei vaatagi oma hukkaläinud mehe poole, ta tunnistab teravalt puulusika kaha.

Ütleks ema ometi midagi! Kas või viskaks selle lusikaga! Või veel parem, keedaks supi valmis ja pakuks suurele ohkavale mehele ka. Võiks ju olla kas või tema, Loona osa . . .

Vaikus. Pingil konutav mees mõõtis pika ja kurva pilguga tühja tubakakasti. Aga nii kurba pilku ei kannatanud Loona välja. Seal kuskil riiulil, kolmejalgse hobuse kere ja papist põdra all istus kipsist mops, näol totrus, seljas auk ja kõhus Loona kapital. Need kaua ja hoolega kogutud kopikad. Võttis mopsikese sülle ja väljus. Eeskojas raputas vaest looma halastamatult, kuni rahad kõlisedes kivipõrandale veeresid. Kui mopsi kõht enam ei kõlisenud, asetas omanik looma nurka, kahe luua kõrvale ja keksis õue.

«Vaata tütrekest, kui virkade jalgadega teine, jookseb kohe papale tubakat tooma,» sõnas paks poeeit ja ulatas Loonale kirju pakikese.

«Papa väsinud. Saatis Loona.»

Vaatles mõtlikult paari rahatükki, mida poeproua tubaka eest ei tahtnud. Raha olevat tubaka jaoks ülearu, oli lausunud. Kas siis papa ei lugevat raha, kui annab selle nii väikese inimese kätte.

«Loeb küll. Selle teise eest käskis kompvekki tuua. Roosat, haput.»

Värske vile huulil, sammus üle tänava. Aga keldrituppa jõudes vaikis vile. Isa endiselt nukker, ema lürpis suppi, pisarad silmis. Väike asetas «Kuldkala» lauale, isa küünarnuki ligidusse. Kompvekid, need roosad ja hapud, aga lükkas nimetissõrmega ema poole, üht silma kelmikalt kinni pigistades, suunurgas paluv muie ... Kui suur inimene katsub pahandust abielupoolte vahel heaks pöörata, siis see kas õnnestub või ebaõnnestub. Aga kui säärane väike seda teeb, siis on see nii liigutav, et see tingimata õnnestuma p e a k s. Tuiskude juures aga ei õnnestunud ...

Õhtul tuli Miina õemees, roosa näoga, heleda habemega Joosep. Kolitavat nimelt kõike Miinale kuuluvat, Loona sinna juurde arvatud. Kortergi võetud, kuhu nüüd ema ühes tütrega tahab elama asuda. Küllap ema pesupesemisega tütre toidab-katab ...

Juhan toetus raskelt lauaäärele. Ära viib see naine nüüd tema tütrekese. Kaljusele pinnale kukkunud seemnekese! Kui õige minna ja öelda ... Sõna anda mitte tilkagi enam võtta. Jälle õmblema hakata ...

Läkski. Tõmbas kõie otsast, mida teiselt poolt üle ümmarguse laua pingutasid Miina ja ta õemees.

«Naine,» ütles ta vaikselt ja keris kõit ümber käe. «Kanname kraami pealegi alla tagasi. Ei võta enam tilkagi!»

Kandsidki tagasi. Kui kõik asjad jälle endisele kohale olid asetatud, läkitas Miina oma tütre kurjale teele. Jooksku Loonake poeeide juurde ja sosistagu sellele otse kõrva. Olgu siis tema, Miina poolt see tilk tagasikolimise liikudeks. Senise elu mõru maitse suust loputamiseks. Ega tema ole mõni kivist südamega inimene, kes ise tilka keele peale ei võta. Ei, seltsis olles võib sedagi juhtuda. Aga ta ei salli mööda kõrtse ja trahtereid looberdamist, aja raiskamist ja elu lõrri

minna laskmist. Vaat, just seda elu lörri minna laskmist tema ei salli!

Seltsis rüüpasidki siis pisikese tilga. Heleda habemega Joosep, kes näis ristisõdade-aegse rüütlina, kuigi oli ainult kraasija Meltsi villavabrikus, tõstis jalata klaasi ja hõiskas:

«Maailm on roosiaed ja meie kärnerid seal sehes.»

Pärast kolmandat klaasi ütles ta aga tõsiselt:

«Ooh, elu on meil nagu roosilill... tuleb kits ja murrab maha...»

Oligi nii. Blondile Joosepile jäidki need napsid viimasteks. Juba järgmisel esmaspäeval jäi ta villavabrikus suure masina keerleva rihma vahele... kes seda nüüd teab, kuidas ta sinna nii ligidale astus — või ta seal siis esimest korda liikus... käsivartpidi oli see rihm teda siis keerutama hakanud... ja keerutaski surnuks. Kits oli rihm, roosilill tädimees, mõtles Loona, kui ema suure häälega nuttis. Ema nuttis rohkem oma õe Anna pärast, kes kahe pojakesega leseks jäi. Villavabriku poolt toodi küll kirst ja teised kraasijad kandsid Joosepi Maarja surnuaiale. Ja sellega lugu lõppeski. Õieti küll sellega, et tädi Anna ja ta poisid tulid jumalaga jätma.

«Või sa linnas, palja kivi peal, saad kaht last ja ennast ära toita,» nuuksus Anna-tädi. «Kõik kopika pealt maksta... korter ja... Maal aga tuleb ikka kergemini välja...»

Loona teadis, et tädipoeg Sass käis korodskois ja oli väga hea peaga poiss. Seda oli õpetaja Anna-tädile ütelnud. Et katsuge seda poissi edasi koolitada, sel on kuldne pea. Loona oli siis uurinud tädipoja pead ja seda kuldset väljastpoolt mitte leidnud. Oli niisamasugune pea kui temal, Loonal... ainult siledam muidugi. Aga nüüd nuttis see kuldse peaga poiss valjusti. Ta ei tahtnud kooli pooleli jätta ja maale talutööd rühmama minna, mitte ei tahtnud! Aga teha ei olnud midagi. Anna-tädi viis oma poisid ja läks ise maatöödele. Sass aga ütles mitmendat ja mitmendat korda:

«Ma tegin kirjaliku ikka kolm korda ümber... et hästi ilus ja puhas saaks...»

Loonal oli Sassist väga kahju. Tädimehest polnudki nii kahju kui Sassist, kes kirjaliku ikka kolm korda ümber oli teinud ja siiski pidi maale minema. Esialgu karjuseks, hiljem sulaseks. Ja rohkemat sellest Sassist ei saanudki . . .

Imelik oli see Loona süda. Näe, tädimehest polnud nii kahju, kuigi masinarihma vahele jäämine oli hirmus. Polnud kahju ka nuuksuvast Anna-tädist, kahju oli Sassist. Ja mis kõige kentsakam — kõige rohkem kahju oli just sellest kirjalikust, mida Sass-poiss oli nii suure hoolega ikka kolm korda ümber kirjutanud. Palju aastaid hiljem, nähes oma tädipoega tuimunud, tülpinud orjana, kes rühmas tööd teha ikka samale rikkale taluperemehele, tundis Loona süda valu ja haledust ikka selle kirjaliku pärast, mis Sassil nii ilus ja puhas oli välja tulnud ja siiski pooleli oli pidanud jääma. Ja veel hiljem, kui ta nägi palju samasuguseid sulaseid, said nad Loonale kõik tädipoeg Sassiks — kindlasti oli neil midagi ilusat ja puhast pooleli jäänud — just nagu Sassilgi. Ja Loonal oli neist samuti kahju nagu oma sugulasest Sassist . . .

Loonal polnud kahju oma emast, kui see kurjalt isaga tõreles ja hiljem nuuksus, polnud kahju ka siis, kui ema kaebliku häälega manas pesunaise tööd, seda viletsat, ja teenistust, seda veel viletsamat. Aga ühel pikal ja vihmasel sügisõhtul hakkas Loonal oma emast väga kahju ja suur haledus täitis ääreni ta väikest südant. Nad olid emaga kahekesi kodus. Kumbki ei tahtnud magada, oli veel vara, aga juba kottpime. Lambitaht imes kriginal õli ja leek muutus ikka tuhmimaks ja tuhmimaks.

«Lambis on õli otsas,» tõusis ema Loona kõrvalt, et võtta toanurgast lehkav õlipudel ja lamp uuesti täita. Aga kui ta valgusesõõri jõudis ja pudelit tõstis, ohkas ta väga vaikselt:

«Otsas . . .» Ja mitte midagi rohkem.

Valgus kustus ja kaks naist istusid pimedas keldritoas. Pime oli küll, aga Loona silme ees oli imeselgesti ema nägu. Pikk väsinud silmnägu ja nii lootusetu suu, kui ta lausus: «Otsas . . .» Tüdruk toetas pea põlvedele ja nuttis vaikselt. Kahju oli, nii imelikult hale. Ja

seegi kahjutunne jäi Loonale alatiseks . . . nende vastu, kelle lambis õli lõppes ja uut ei olnud ja keda pimedus ümbritses . . .

Suurt haledushoogu võis tuua üsna väike viperus. Kas või see: Loona oli läinud Kroonuaia müüri taha korjama kõigi laste lemmikuid — kastanimune. Noid toredaid, helerohelisi, kisadega, või just rohelisest koorest vabanenuid, läikivalt pruune. Seal oli siis kallite kastaniviljade pärast tüliks läinud ja võitjaks olid jäänud muidugi poisid. Loona istus nukrana oma riiuli kõrval ja ema tahtis kuidagi tema nukrat meelt muuta. Ta vaatas otsivalt ringi. Kahju, ei ole siin enam midagi, mis lapse meelt võiks lahutada! Aga siis langes ta pilk kummutile ja paksule pruunile pildialbumile. See oli tema kadunud vanapreili pildialbum, äärest ääreni täis kleebitud härrade ja prouade näopilte, esimesed kõik vurrude, põsk- ja täishabemega, teised seevastu aga väga siledate nägudega. Mis neist võõrastest inimestest ikka mälestada, otsustas ema. Kõik pildid heast paksust papist, las laps asjatab nendega, ehitab ja säeb neid . . .

«Oota, ma annan sulle pilte,» lubas tütrele, «viida nendega oma aega . . .»

Lõi albumi lahti ja tahtis näopilte välja rebida. Aga need olid nii tihedalt ja väga tugeva liimiga kinnitatud, et ta neid oma pesupesemisest paksuks paisunud sõrmeotstega kuidagi lahti ei saanud. Need sõrmed olid liiga kohmakaks ja jämedaks muutunud, et mahtuda pildi ja aluspapi vahele. Abitutena kobasid nad üle läikiva papi.

«Ei saa . . .» ütles ema samasuguse silmnäoga ja samasuguse suuga, nagu ta oli kõnelnud lambiõlist, ja sama suur haledus voolas üle väikese tüdruku. Tal polnud põrmugi kahju, et ei saanud piltidega mängida, polnud kahju emastki. Oli aga kirjeldamatult kahju kümnest pondunud, nagu paistetanud, saamatust sõrmeotsast. Ja kaastunnet sääraste sõrmede vastu kandis Loona kogu oma hilisema elu enesega kaasas. Nähes sääraseid sõrmi, pidi ta ikka mõtlema: küllap needki tahtsid midagi teha oma väikese ja nukra lohutamiseks, aga ei saanud . . .

Mari-tädi puhul aga segunes see haledus- ja kahjutunne kärsitusega. Mari-tädi, vanapiiga, kes üle kolmekümne aasta oli linnas saksu teeninud, kiitis alati oma saksu. Ajas sellega tihti vihale Juhan Tuisu ja selle tütregi. Oma viimasel kohal oli Mari nüüd juba viisteistkümmend aastat rüganud, oli rahmeldanud köögis, toas ja lastega, küürinud külma veega suurt saali, sest tema leivaisa oli elukutselt tantsuõpetaja. Diplomeeritud tantsude meister, nagu seisis kuldtähtedega ta sildil.

«Kergeke see elukutse meesterahva jaoks ju on,» oli Mari-tädil kombeks rääkida. «Aga muidu on ta üks kuldaväärt inimene ... nagu oma vend ... ei ole temal uhkust sees ega halba sõna suus ... Kust veel seda kohta leida, kus teenijal lastakse härradega koos lauas süüa?!»

Jah, seda lubati Mari-tädil diplomeeritud tantsumeistri peres küll, kui külalisi ei olnud. Siis istus ta nelja lapsega ja söötis neid. Nii oli proual kergem ja lastel hõlpsam ning teenijal muidugi meeltülendav. Temaga käidi tõesti ümber nagu omainimesega ja kui härral tuli Prantsusmaale uutmoodi tantsimist õppima minna, kõneles proua Mariga nagu oma õega.

«Ach, Mariechen,» ohkas ta, «mis see kõik maksab ja kust me seda raha võtame ... me oleme juba kõikidelt sugulastelt ja sõpradelt laenanud ... aga ikka puudub veel.»

Siis arvas Maria, et on üsna endastmõistetav, kui tema pakub prouale oma kogutud kopikad. Ja et ta oli olnud kolmkümmend aastat väga kokkuhoidlik naisterahvas, kes ei pannud rõhku riide-edevusele ega jalanõudega uhkustamisele, sai tema summast just see puuduv osa. Härra ja proua sõitsidki Pariisi, tagasi tulid nad väga rõõmsatena, sädistasid omavahel võõrast keelt ja tõid Marile kingiks musta pitssalli. Kuule'nd hullu, kuhu üks mõistlik naisterahvas säärasega minema peaks? See reis mõjus perekonnale hästi. Kuulutati välja uued tantsukursused, osavõtjaid oli palju. Härra kandis välismaalt toodud väikeste lehvidega kingi ja oskas neid kõige keerulisemaid tantsu-

samme. Mari-tädi istus ikka lastega lauas — kui külalisi ei olnud, ja elu läks päris kenasti edasi.

Aga siis hakkas Mari tervis muret tegema. Ristluis valutas ja kõndides kiskus tahapoole kooku, käed valutasid, nimetissõrm ja pöial hakkasid krönksu kiskuma. Ikka enam ja enam, ja varsti ei saanud Mari nendega enam midagi võtta ega nende vahel midagi kinni hoida.

«Ei ole ime,» ohkas Miina, kui Mari talle oma krobelisi, soonelisi, vigaseid käsi näitas. «Eks sa kui kõige vanem laps pidanud juba siis tööd rühmama, kui hakkasid vaevalt kaela kandma . . .»

«Möldri man sai kaheksa aastaselt neid raskeid seasöögipange kantud,» vastas Mari ja vaatas oma sõrmi.

Loona vahtis ka, suurte, pärani avatud silmadega. Need olid hirmsad käed . . . surnud nagu pruunid pedajajuured . . . olid veel hirmsamad, sest nad liigutasid. Aga teha ei saanud nad enam midagi . . .

See viimane asjaolu oli kõige kurvem. Mis sest teenijainimese käte ilust, need võivad ka kõige hirmsamad olla — peaasi, et nad palju ja odavalt töötaksid. Aga nüüd leidis tantsumeistri proua, et tal on vaja uut ja noort teenijatüdrukut uute ja noorte kätega. Sest ta omad tütred olid juba selles eas, et nad pidid seltskonda astuma, neile tuli tihti pesta ja peenemaid riideid triikida — mis veel sellest rääkida — Mari sõrmede vahel ei seisnud enam isegi kulbivars ega saapahari.

«Oh mis kurb, Mariechen,» ütles proua oma mahedal ja armsal viisil, «meil tuleb nüüd lahku minna . . . tööd on nii palju . . . minu süda ei luba, ah, minu süda ei saa kuidagi lubada, et sa nende haigete kätega ennast piinaksid! Nad on nii palju elus töötanud, las neil nüüd puhata.»

Aga kus, kuidas ja millega, seda proua ei seletanud. Uus teenijatüdruk tuli majja, Mari pidi talle oma asemekoha üle andma. Uue asemekoha sai ta esialgu oma õe Miina juures keldritoas. Põrandale laotati vana kasukas ja sellele tekk, ja säärasel asemel pidi nüüd Mari oma haigeid ristluid ja käsi puhkama.

«Sääl on sul nüüd sakste aitüma käes,» ütles Juhan oma naiseõele. «Nii kui vana pastal — kui auk sisse kantud — aia taha! Nüüd on inimene sandiks aetud... nüüd ei võta valla vaestemaja ka enam vastu...»

«M i n u l ei ole valla vaestemaja vajagi,» vastas Mari kasukalt. «Minul on eluaegne teenistus sakste käes... sellega võin ma oma elupäevad lõpetada...»

«Vaata aga, et sa ta kätte saad... mis saksa käes, see saksa...»

Aga nüüd läksid Marit-Miinat päris tigedaks. Ärgu ikka patujuttu ajagu... missugused saksad, kuldaväärt! Kas ümmardaja ei olnud seal nagu omasugune, lauaski sõi, kui külalisi ei olnud... Ja oleks mõned lihtsad saksad, kellel ainult maja ja raha... aga tantsumeister, see on ikkagi haritud inimene... ei tema kõnele uhkelt, peab sindki endasuguseks...

Ojah, seda ta tegi. Kui Mari paari nädala pärast vaevaga oma endisesse elukohta komberdas ja üsna tagasihoidlikult ja õrnalt oma rahast juttu alustas, ajas proua oma ilusad silmad veel suuremaks, kui nad seda juba enne olid.

«Aga Mariechen,» imestas ta. «Meie härraga arvasime, et sa meile seda raha mitte laenuks ei andnud, me olime ju sinuga üks pere... kõik sugulased jätsid ka selle raha meile... Praegu ei ole meil küll ülearust raha... poisike läheb sügisel kõrgesse kooli.. tütarlastele tuleb aussteuer valmis seada... Ei, Mariechen, kuidas meie teineteisest seekord mitte aru ei saanud...»

Ära tulles sai Mari kaasa kotikese tangu ja pudelikese käterohtu, selle oli proua isiklikult apteegis segada lasknud. See pidi väga hästi mõjuma, sest selles oli nuuskpiiritust, glütseriini ja roosivett...

Vana Mari istus Tuiskude söögilaua juures, vigased krönksus sõrmedega käed laual ja nende käte vahel pudel hästi mõjuva rohuga. Ta kõneles vaikselt, imelikult loiu ja nõrga häälega. Nagu oleks ta kusagilt kõrgelt pea ees põrandale kukkunud ja kobaks nüüd oma pead ega tea, mis sellest kukkumisest arvata. Nagu ei saaks uskuda, nagu ei tahaks uskuda, aga ometi on kukutud...

«Kas ma ei ütelnud sulle,» pajatas Juhan Tuisk väga selge ja valju häälega. «Kas ma ei ütelnud sulle... Jälle on rikas vaese naha nülginud ja kõrvuni... üle kõrvade tõmmanud. Sa teed veel niisuguse näo, nagu ei usuks sa praegugi...»

«Ei usu, ei usu,» vastas kõrvuni nülitu vaikselt. «Ei saa uskuda... niisugused head inimesed...»

Need olid tõesti head inimesed. Kui Juhan Tuisk mõne päeva pärast tantsuõpetaja juurde ilmus, et oma naiseõele õigust nõuda, ütles tantsiv meister suure südamelahkusega:

«Aga armas mees, mis te ometi tahate? Te näete ju ise, et teie sugulane on vana ja vigane inimene... meie pidasime teda enda juures armupärast... töötegijat ei olnud temast enam ammugi! Ja mina olen aus inimene — kui ma oleksin teie sugulaselt raha l a e n u k s võtnud, siis oleksin selle kohta kohe paberile oma käe alla pannud. Mõtelge järele... ma võiksin praegu lasta teile protokolli teha minu korteris lärmitsemise pärast, aga ma olen hea inimene, ma ei tee seda mitte. Olge ka teie hea inimene ja mõtelge selle üle järele.»

Juhan Tuisk selle liiaks selge asja üle muidugi enam järele mõtlema ei hakanud, tema mõlemad rusikad sügelesid aga nii, et katsus parem heaga kaugemale saada. Aga vana Mari, see nurka heidetud vana pastel, tema hakkas alles nüüd järele mõtlema, ja mida rohkem ta mõtles, seda imelikumaks ta läks. Istus tundide kaupa vaikides ja ikka mõtles. Raputas uskumatuses oma vana halli pead. Ju sellest raskest mõtlemisest hakkaski tal pea valutama. Valutas kurjasti, kõrvajuurte taga otsekui tagus, vanainimene ei saanud pikaligi heita... pidi aina laua ääres istuma, küünarnukid laual, ja oma valu lõhkuvat pead kahe vigase kõvera käe vahel hoidma. Istus ja õõtsutas end kergelt edasitagasi, vist oli tal nii kergem. Istus ja mõtles. Arstida ta end ei andnud.

«Ei lase mina ennast tohtritel surkima hakata, ja veel peast... võtavad viimati silmanägemisegi ära... Ja kust seda raha võtta... Mis ta muud seal pea sees

võib olla kui kasvajas... sellest suurest murest ja mõtlemisest... küll ta läheb iseendastki jooksma, kui aeg tuleb...»

Loona silmitses istujat ja tal oli jälle väga hale. Oli kahju, et vana tädi nii raskelt mõtles, et ta pea haigeks jäi — ja ikkagi aru ei saanud, et rikas vaese naha nülib. Aga tema, Loona, teadis seda, uskus seda ja mõtles ka sellest. Ta mõtles veel rohkem — eriti õhtul, tõmmates teki üle pea ja mängides oma mõtetega, kuidas ta suureks saades nii seab, et rikas enam vaest nülgida ei saa. Kui ta küllalt oli mõtteid seadnud, piilus tekiserva alt välja.

Lauanurgal põles rasvaküünal, et haigel istujal poleks kottpime. Ema norskas vaikselt, isa oli maal õmblemas. Haige istuja õõtsus tasa ja tema vari õõtsus suurena ja mustana rõskel keldriseinal. Mõtetega mängija nägi oma vana tädi nülituna — ta oli maal nii palju näinud nülitud jäneseid ja metskitsi — seegi istub nüüd oma liha väel laua ääres, õieti kontide väel, sest liha oli kõhetul vanainimesel vähe. Jube hakkas, ja Loona tõmbas teki üle pea. Kuid ta ei saanud magada, varsti ärkas oma kergest unest ja jälle vaatles istujat. Hale oli tädi kätest, kõige rohkem kahju aga sellest, et tädi ikka veel isaga vaidles, et tädi ikka veel ei uskunud, et inimene inimest nülib, naha üle kõrvade tõmbab, tädi ei taha oma sakstest niisugust juttu kuuldagi... õieti peaks tema, Loona, tädile seda asja seletama...

Aga jääb seletamata. Tädi peas läheb see kuri kasvaja küll lahti ja mõlemast kõrvast jookseb kuri mäda välja, aga tädi on kaotanud kõrvakuulmise, ja kui Loona talle ikka ja uuesti alustab lugu nülgimisest, noogutab tädi pead ja ei lausu sõnagi, seleta niipalju kui tahad. Kahju on, hale on ja pisarad tükivad silma, aga süda muutub nii kärsituks ja vihasekski — et miks ta ei usu? Kas ta siis tõesti omal nahal ära ei tundnud ja sellest hoolimata ikka veel ei usu?

Seegi kahju- ja kärsituse-tunne jääb Loonale kogu eluks. Ta kohtas hiljem palju neid, kelle nahk oli üle kõrvade tõmmatud, kes istusid vigastena ja ikka veel ei jõudnud selgusele, et kuidas ometi inimene võib

inimest nii koorida ... Virelesid, kõverate, tööst murdunud käte vahel koorija poolt otsekui pilkeks antud rohupudel: pisut nuuskpiiritust, pisut glütseriini, pisut roosivett ...

Loona süda oli nagu mesipuu, ikka rohkem ja rohkem kogunes sinna valus-kibedat, mõrkjat mett. Tema lapsepõli oli suvi selle mee korjamiseks, elu aga talv, mil seda mett vaja läks, hädasti vaja läks ...

Jõuluõhtuks ootasid nad isa koju. Isa oli Vorbuse mõisas õmblemas, juba tubli tüki aega.

«Kui ta tuleb, läheb meil elu lahedamaks,» kõneles ema Loonale. «Toome saiajahu ja rosinaid, kruupe ja lambiõli ... ja sulle ostame Brocki juurest uue pupe ... vaatame, kuidas need hinnad on ... või koera, mida võtmega keerata saab ... Vahest võtab isa metsast läbi tulles kuusekesegi hõlma alla ... teeme lapsele jõulupuu ...»

Ootasid mitu õhtut. Õli lõppes lambist ja ema tõi selle raha eest, mis ta kummuti sahtli ja põhja vahel peidus hoidis, uue pudelitäie. Pöörasid tahi üsna madalaks — nii läheb õli vähem, ja ootasid. Poolpime rõske keldriruum lehkas lambiõlist ja tahmast, vana tädi kasukal oigas läbi une — niisugune oli Loona esimene, teravalt mällu jäänud jõuluõhtu. Ta on mõtetega mängides juba keset tuba suure ja kahara kuuse asetanud ning ehtis seda nüüd omamoodi. Igal oksal sätendagu täht! Vilkugu ja valgustagu! Aga okstel olgu lund, laia, valget, pehmet! Ja puul olgu paar oravat, elusat ja vilgast — nood ajagu teineteist tüve ümber taga — pudeneks põrandale lund ...

Põrandale pudenes küll lund ... isa jopilt, läkiläkilt ja saabastelt. Ta tulnud otse läbi metsa ... et õhtuks linna jõuda. Ta kõneles vaikselt ja vihaselt, naise peale vaatamata.

«Raha kopikatki ei antud ... peale uueaasta tuleb tagasi tampida, raha perra. Tulin ja vandusin ... niisuguse meelega ei hakanud puudki murdma ... mis sest tühjast tühja tuppa! Sulle, tütreke, näe, võtsin tee äärest linnupesa ... kõlkus teine oksa küljes ... Mõtlesin, et on sedagi lapsele pihku pista. Säh, võta! Võta õrnasti!»

Sellele annile sirutas Loona küll oma mõlemad peod vastu. Nii ta seisis jõuluõhtul poolpimedas rõskes keldritoas, kahe peo vahel tühi linnupesa, enesel kõht tühi. Oi, oli see aga ilus pesa, liigutav oli, seda oleks kallistama pidanud, vastu rinda suruma! Täiesti ümmargune nagu pall, aga seest õõnes, õõnsus pehmete udusulgedega vooderdatud. Välissein nii peenelt ja tihedalt punutud! Loona nuusutas. See lõhngi oli kaunis: jahe mets ja kuusepuu okkad. Ja veel midagi, midagi seletamatult kaunist ja kurba — nende pesas olnute lõhn. Linnutuba, tühjaks jäänud linnutuba! Lisaks olid veel kaks — tühi linnutuba ja rõske keldriruum — omavahel kuidagi suguluses. Neis mõlemas oli midagi armetut ja armast, kurba ja kallist. Hale oli mõlemast. Loona läks vaikides oma riiuli juurde nurka, kükitas ja asetas linnupesa põlvedele. Täiskasvanute jutt oli sel õhtul nukravõitu ja vähene, Loona langetas näo just linnupesa kohale ja sulges silmad. Süda valutas väga ja ta isegi ei teadnud, miks.

Seda teadis ta palju aastaid hiljem. Siis, kui ta pisaraist tuhmi pilguga ja heledalt valutava südamega vaatles tühjaksröövitud tube, puruks pommitatud pesi. Keldrikortereid, katusekambreid. Palju pesi . . .

Kevadel tõi kojamees suure kastitäie liiva keldriukse kõrvale, päikesepaistelisse majanurka, Loonale asjatamiseks ja ajaviiteks. Otse maja vundamendi alt ajas end välja esimene, väga varane rohelus. Kui murdsid säärase säbrulise lehe nagu porgandipealse ja hoidsid seda päikesepaistesse vaadates silmade ees, oli kogu maailm toredalt, värskelt roheline. Loona vaatas nii — mängult muidugi — läbi hiiglasuurte sõnajalalehtede, ja ümberringi oli nii rohe-roheline muinasjutumets! Liiv oli veel rõskevõitu ja sellest sai ehitada kõrgeid torne ja valle. Jahedusest punetavate sõrmedega siblis Loona liivas ja ta sõrmede vahele jäi ühel eriliselt heledal kevadpäeval mingi kild. Algul kaapis sellega liiva, aga siis silmitses seda lähemalt, puhastas liivast, pesi vihmaveetünnis, istus nüüd liivahunnikul ja vaatles oma leidu tubli tüki aega. See oli tükike nukupeast ja pea oli olnud väga heast ja puhtast portselanist.

See oli oimukoht, üsna natuke otsaesist ja pool kulmukaart — väga kaunist, peent ja kumerat kulmukaart. Kõik see oli nii kirjeldamatult kaunivärviline, puhas roosa. Veel niiskel liivahunnikul istudes, külmast punetavate kätega ja külmast pisut niiske ninaalusega, tundis Loona kummalist igatsust minna ja leida kõik need teised selle kauni killu juurde kuuluvad killud ja need kokku seada, et siis nukupea järsku terveks muutuks! Esimene haljus kaotas järsku oma võlu ja liiv samuti. Loona läks keldrituppa, võttis oma värvikarbi ja hakkas paberile panema nukunägu, seda kaunist ja nii puhtalt roosat. Aga see oli võimatu — kui kergelt ta ka ei vedanud roosat värvipulka — ikkagi tuli toon paberil määrdunud ja ebaühtlane, kulmukaar lai ja karvane nagu lambihari. Oh, mitte kuidagi ei saanud kätte seda puhast ja peent! Pidi saama! Õhtuni vedas Loona suurele paberipoognale ühe ümara nukunäo teise kõrvale. Oh, need olid ju nagu redised reas ja kõrvuti ja kobaras — niisama trotsivalt terved nagu redisenäod ikka, aga mitte nii puhtad ja peened, nagu meister neid näha oleks tahtnud. Õhtul tuli isa kaupmees Pandi juurest õmblemast ja leidis oma igatsusest kärsitu tütre kirju paberipoogna kohalt. Temagi vaatles kildu ja ohkas:

«Eeh, tütreke... elus leiad ikka kilde... ja süda hakkab siis ikka himustama, et need killud terved oleksid...» Ja pöördus oma naise poole: «Sa too talle homme Brocki mant üks pupe... las olla päris juuksed peas ja silmad käigu kinni-lahti... ma sain täna raha.»

Kui Loona oma uut ja tõesti kaunist nukku süles hoidis, ei tundnudki ta eriti suurt rõõmu. Ta näpuots libises üle nuku oimukoha, silitas kulmukaart, puudutas juuksepiiret, ja Loona nägi, et kuldkiharad olid liimiga pealaele kinnitatud. Nojah, tisleriliim, see pruunides tahvlites... Silmad olid suured ja sinised, kleit roosa ja jalas nahkkingakesed. Oo, see oli ju kõik kokku väga kena, aga see polnud s e e... S e e kaunis ja ei tea mitmeks killuks purunenud, nii kaunilt saladuslik pea... ja kus võivad olla need teised killud? Nukk jäi riiulile ja igatsus Loona südamesse. Nädala pärast

teadis Loona, et õõnsas nukupeas liigutavad kaks tinakuuli traadi otsas neid siniseid klaassilmi ja et nuku kõhus on saepuru. Aga see saladuslik killustatu, millest Loonal oli ainult väike osake, see jäi ikkagi suureks igatsuseks. Palju kordi nägi Loona seda nägu unes. Ja unes oli see veel ilusam, läbipaistev, puhas ja särav.

«Pildiraamatus ja unes on kõik asjad ja inimesed palju ilusamad kui elus,» ütles Loona ühel õhtul isale. Juhanil oli kombeks õhtuti «Postimeest» lugeda. Istus laua ääres, lambike paremal käel ja tütar vasakul, nii ta luges valjusti ja selgesti, tundes tähtede kokkulugemisest ja sõnade väljaütlemisest peaaegu kehalist mõnu. Lambike paremal võis nii mõnigi kord suitsema minna, tähtedeõppija vasakul ei pannud seda tähelegi. Tema pilk oli isa sõrmeotsal. Isa luges, vedades sõrmega mööda ridu, sest ta luges veel prillita ja tal oli nii kergem selle ribu sees järge pidada. Ja väga tõsise, koguni pidulikugi häälega nimetas ta lapsele üksikuid tähti. Tütre pea oli isa vasaku käsivarre alt läbi pistetud, lõug isa käisel, nii kordas ta sosinal isa sõnu. Isa armastas kõige rohkem lugeda poliitikast, nendest meeste maailma-asjadest, nagu ema seda nimetas. Ema ise aga tahtis rohkem lugeda neid kohti, kuhu peale oli trükitud «Õnnetused ja kuritööd», kuulutusi ka, iseäranis aga surmakuulutusi. Aga et tal enesel kunagi lugemiseks aega ei jäänud, luges isa talle needki maiuspalad valjusti ette ja väike kordas sosinal.

«Eeh, Montenegro,» pajatas isa ja laksutas keelt. «Kus on ikka ilus sõna, nagu haljas mõõgatera. Montenegro-oo! Kuhu mul see järg nüüd jäigi!»

«Näe, sinna,» juhtis Loona väike sõrmeots, «seal on trükitud Montenegro ja seal allpool veel.»

See oli esimene sõna, mida Loona kokku luges. Montenegro. See polnudki raske, sest tähed, neil olid ometi nii naljakad näod, turjad ja nukid, et vägisi jäid meelde. Ja isa luges nii selgesti ja õige aeglaselt. Ema Miina ohkas kergendatult: millal siis temal peaks veel aega jääma lapsele tähtede torkimiseks, ikka luuavars ja seebitükk peos! Ohkas veel teisegi korra: vahest on nüüd veidi kergem selle elavaneelajaga, nagu ta õde

last oli nimetanud, nüüd istub see vähemalt vaikselt paigal ja loeb.

Seda ta tegigi. Istus vaikselt paigal ja luges läbi kõik raamatud kojamehe keldritoas. Kui need loetud, vaatas lugeja isukalt ringi ja leidiski varsti nõu. Kõrvalmaja oli saun. Otse vastu aiaplanku olid pikad-pikad puuriidad ja puid vedas, ladus ja kandis hall kitsehabemega vanamehike, kes oli korra üle aia Miinale lausunud:

«Küll teil on terane lapsuke, vahel võtab vanainimesel päris vee silma, nii naljakat juttu ajab . . . Kui vana ta teil on?»

«Oktoobris saab kuueseks,» vastas ema Miina lühidalt. Temale ei meeldinud vanamees, kes oma vabal ajal istus puuvirna kõrval ja aina luges — no mis tööinimest niisugusest saab olla? Aga Loonale meeldis vanamees küll, nad sattusid kahekesi jälle jutule ja selle jooksul sai Loonale selgeks, et raamatuid võib lugemiseks laenata. Et üle jõe, otse puusilla lähedal, on raamatupood, kust saab üsna vähese kuluga vaimutoitu. Esimest korda läks ta sinna toidusalve puuladujaga koos. Oi, oli seal aga raamatuid tagaruumis virnas, ja nende lõhn! Juba see põnev lõhn üksi maksis sinnaminekut! Nad olid üpris narmendama loetud ja mõnel kaanedki kadunud. Juba need nimetused: Julge röövel Leichtweiss, Margareete Steinheil, Garibaldi, Must Kapten, oi!

Kui vana raamatukogu omanik kummardas oma alalise nohus näo Loona kohale ja küsis: «Kas need raamatud ei ole sulle liiga rasked?», vastas Loona vaprasti: «Ooh, ma jõuan juba suure pangetäie liiva keldrist uulitsale viia . . .»

«Ma mõtlesin, et sulle lugemiseks . . . et sa ei saa nendest aru . . .»

«Ma viin papale,» vastas Loona niisama vapralt ja kähku.

Nii siis luges veel mitte kuue aastane kojamehetütar julgest ja truust röövlist, avaliku naise elukäigust ja naistetapjast Jackist. Puges aiaplangu ja majaseina vahelisse kitsasse käiku leedripõõsa taha ja luges. Luges kogu pika päeva ja hämara õhtu kõhuli keldri-

aknal, et silm saaks veel viimast valguskübet püüda. Luges õhtuti suitseva õlilambi valgel ja, mis kõige hullem, luges öösiti unes. Päeval lõpetas raamatu, lõpul ohkas murelikult: kahju oli lahkuda tegelastest, kõigist neist röövlitest, mõrsjatest, uhketest ja ilusatest. Aga öösel luges lõpust edasi, üsna soravalt, lood olid kentsakad ja ajasid teda läbi une naerma. Kui ta õhtul lõpetas loo naistetapjast Jackist, luges ta öösel lõpust edasi:

... Vapper Jack astus pikkade sammudega mööda Herne uulitsat ja vahtis kotkapilguga akendest sisse. Ta kandis oma sulega kaabut käe peal ja lehvitas enesele rohelisest siidist rätikuga värskemat tuult vastu nägu, sest oli väga kuum ilm. Kui ta jõudis majahoidja akna kohale, kummardus ta väga aupaklikult ja hõikas: «Auväärne emand, kas te ei praeks mulle suure pannitäie kartuleid, sest ma pole kaheksa päeva mitte ivagi hamba alla saanud ...»

Loona hakkas keset ööd valjusti naerma, ema Miina aga pöördus ohates teisele küljele. Oli sel naasklil nüüd vaja nii ruttu lugema õppida, nüüd istub kõik päevad raamatutega ja maadleb nendega veel uneski! Peaks korra vaatama, mida ta õieti loeb ... ah, kellel seda aega on, Juhan töötab ka hommikust õhtuni seal Pandi juures, ise saab päeviti roogitud uulitsat ja tihtilugu öösiti sakste musta pesu. Ah, las loeb pealegi ... või siis inimesed on midagi halba hakanud paberile trükkima! Ja Juhan ise ju ütleb, et see lugemine olevat vaimuvalguse saamine ...

Nii siis valgustas Loona oma vaimu ja tundis valgusest mõnu. Aga isa Juhan sattus ühe hoopis teistmoodi valguse pärast vihahoogu. Kardavoi tõi majahoidjale käsu, et sel ja sel õhtul peavad olema valgustatud kõik majas leiduvad aknad kahe põleva küünlaga, mis olgu asetatud aknalauale ruutude kohale ja põlegu üheteistkümnenda õhtutunnini, sest kõrges keisrikojas on selle ja selle kõrge isiku nimepäev.

«Vaata mul kuradi veiervärki,» vandus majahoidja. «Nende mõrtsukate auks anna aga kaks kopikat ilutule heaks välja! Sa, naine, ütle hommepäev see käsk korteritesse edasi ... las nad põletavad kas või viiru-

kit... minu akna peal ei põle sel õhtul mitte tikuotsagi! Nii kui pilkepilt — aken kitsas nagu sandi silmapragu ja selle peale pane veel tänulikus meeles roaohver põlema! Las teevad veiervärki lossides ja häärberites, majahoidja näitab sel õhtul oma aknast rusikat... trääsa.»

«Mis sa ikka märatsed,» vaigistas Miina oma keevalist meest. Aga kartuses rusikanäitamise ees viis ta oma mehe ja tütre pidulikul õhtul linna jalutama. Loona astus isa ja ema vahel, mõlemad käed vanemate peos. Oli pime ja õige nõrga uduvihmaga sügisõhtu. Uulitsad olid pikad ja pimedad, aga neid valgustati kõrge tähtpäeva puhul väga pidulikult. Kahel pool uulitsat, just mõlemas rentslis sõidu- ja kõnnitee vahel, põlesid pigi- ja rasvapotikesed, valgustades ümbrust punase kumaga. Tahid suitsesid ja uulitsapoisid kummardusid nõgiste nägudega potikeste kohale. Õhus oli paksu tõrvalehka ja palju pilkavaid hüüdeid.

«Potska promenaad,» hõikas üks noormees ja sülitas ilutule potti. Särtsus, ja ümberolijad naersid. Loona vaatas pikka tänavat, mis oli suitsevate potikestega tihedalt palistatud. Jalg maad vahet ja jälle potike! Kui vaatasid kaugemale, läksid potiread eespool üsna üheks kokku, see liigutas, valgustas, suitses ja lehkas. Inimeste näod olid selles suitsuses ja punakas kumas imelikud: nagu oleksid kõik punakate nägudega irvitanud, mõni laiemalt, mõni kokkuhoidlikumalt. Akendel põlesid küünlad, majad olid nagu auklikud tumedad vammused, millele olid neljanurgelised heledad paigad peale õmmeldud. Juhan vaikis, ja mida sel Miinalgi nii palju rääkida oli. Loona aga vaatles ja nuusutas, kuulas ja vaikis ka.

Kroonuaia ja Herne uulitsa nurgal virutas Juhan mööda minnes ühele potile jalaga nii tugeva hoobi, et see lendas piki rentslit edasi ja kustutas ka kaks naabrit.

«Eeh, potska promenaad,» hõikas isa valju häälega. See pidi olema rõõmuhüüd, aga oli nii pilkava häälega õhku saadetud, et Loonake ei saanud teisiti, kui andis omagi väikese jalaninaga hoobi järgmisele tõrvanapakesele, kustutas sellegi.

«Eeh, potska promenaad,» jõudis ta veel enne hüüda, kui ema ta kaunis karmi käega kõnniteele tagasi tõmbas.

«Vaat kus mul alles uulitsapoiss väljas,» pahandas ema. «Kas mõni mõistlik tütarlaps teeb niimoodi? Las nad põleda, inimestele silmarõõmuks, keisrikojale kiituseks. Ära puutu sina neid, nemad ei puutu siis sind ka.»

Ka Herne uulitsa majalobudik näitas oma valgustatud aknaid. Pimedana põrnitsesid ainult keldrisilm ja teise majakorra aknaaugud — seal olid kostilisteks üliõpilased, venelased.

Kojamees sülitas kõige lähemasse piginapakesse ja sõnas:

«Pill tuleb pika ilu peale. Veiervärgitavad mis nad veiervärgitavad... ju nad suurt tulekahju ette näevad...»

See majahoidja sõna sai prohveti sõnaks. Järgmise aasta augustikuus läks lahti suur tulekahju — sõda. Loona nägi esimest korda lennukit, see lendas kurja põrinaga luha poolt linna poole. Juhan viis tütre kasarmute taha lennuplatsile, kus linnarahvale näidati raha eest kahte halli metallilasu. Need olid Loona meelest inetud kui tõmbi peaga pimedad linnud. Sõna s õ d a ja kuuldud põrin kokku lõid Loonale pildi hiiglasuurest, hirmsast, sorakil sabaga linnust. Sel olid kaks pead palja sinkjasmusta kaela otsas. See oli kiskjam kui kull, meeletum kui metsis, õelam kui öökull, jultunum kui vares, häbitum kui hakk! Sõda — kohutav lind keerles maa kohal, nokkis pimedaks inimesi, koksas nokaga kuklasse — surnud! Niisiis tundis Loona linnuriigist kahte vastast. Pikakoivaline Toonekurg oli see kõige lahkem lind, tema tõi lapsi ja elu, sorakil sabaga Sõda, see kõige murdjam, tõi häda häda otsa ja surma. Mängides õuenurgas, kuhu langes haralisi varje kastanivõradest, mida tuul liikuma pani, võpatas Loona alatasa: Kas pole just praegu pea kohal s e e lind, kas ei siruta ta välja k a h t e nokka tema ühe tõmmu kukla järele? Päeval värises ta selle linnu varju all, öösel kuulis unes ta tiibade vihinat, küünte kriginat üle katuste...

Ema nuttis tihti ja valjusti, korrates oma õndsa ema jutustust:

«. . . ema, kadunuke, kõneles meile ikka, kuidas tema noores põlves, just enne sõda, näinud hirmsat asja. Nemad terve perega olnud parajasti heinal, sel suvel olnud hein tihe ja kõrge, ilm olnud selge ja kõik kaugele näha. Kõik näinud oma silmaga, kuidas kiriku poolt tulnud võhivõõras naisterahvas palja jalu, läinud põiki üle heinamaa soo poole. Ja kui pärast vaatama mindi, olnud kõigil hirmu nahavahe täis: jalajäljed olnud nagu tulise rauaga litsutud, rohi mustaks kõrbenud, maakamar päris söele põlenud. Mõned kükitanud maha ja nuusutanud — kõva ja värske kõrbehais! Läinudki sõda lahti. Seda need jäljed ette kuulutasid! Nüüd jälle — inimeste pattude pärast läheb emapoegade verevalamine lahti!»

Isa naeris oma mõru ja karedat naeru, mis polnudki naer . . . nagu raspel või liivapaber:

«Kahe patuse keisri pärast! Kahe keisri pärast. Õigusepärast peaks see küll nii olema, et las pööravad herr Villem ja gospodin Nikolai paarikesi sarved kokku . . . kiskugu kahekesi! Kiskugu välja kas või viimased habemekarvad, aga jätku oma rahvad rahule. M i n a seda sirkust kaasa ei mängi. M i n u l on oma vana kast veel alles . . . võtan kaenla, kargan künna ja kaon jälle hallide kurgede manu.»

Loonale jäi sõja algusest meelde kolm pilti. Esimene oli pilt kahest habemikust keisrist, kes lagedal väljal kaklevad, nende ümber lendleb tuules väljakistud habemekarvu. See oli lapse mõtte mäng, muidugi. Kahjuks . . . Hoopis tõelisem oli aga teine kuju: paks pika punase habemega kerjus laulis valju häälega pikka laulu sõjast, iga salmi järel korduv ähvardus: «Villem, Villem, kolki saad, oma väed kaotad.» Kolmandaks oli aga noor vürtspoodnik Lang, kes sugugi ei tahtnud sõdima minna. Tal oli neli väikest last ja rase naine. Keegi oli andnud talle head nõu, kuidas lõngaõli ja villase lõngaga saab endale nii osavalt ajutiselt vigase jala teha, et seda isegi arstid sõjaväekomisjonis ära ei tunne. Tegigi, aga läks sellega pisut üle piiri, ja tal lõigati mõlemad jalad alt kuni põlvini maha. Nüüd

istus ta tagatoas, palju lühemana kui enne, ja ümises üht ja sama lauset:

«Palju dobra pole kunagi hea... palju dobra pole kunagi hea.» Aga pahem veel kui pildid oli lugu nende... tuliste jälgedega. Loona nägi unes leegitsevaid jälgi, suuri kui lootsikud. Ilmsi aga vahtis käies aina maha, ikka jala ette: kas ei ole siit läinud see... kes neid tuliseid jälgi jätab? Kui esimest lund liugles ja pooleks tunniks peatama jäi, lippas Loona rõõmuga üle õue. Aga värava juures vaatas tagasi ja jäi hirmust kangeks: üle valge lume tuli otse tema poole rida mustavaid jälgi... nagu tulise rauaga lumme sulatatud! Kole! Mis sest, et omad jäljed, see sõjajälgede jutt teeb su omad jäljedki hirmuäratavaks!

Järgmisel kevadel sirutasid isa ja tütar kaelu. Linnud lendasid üle linna, ikka kolmnurgas, üks tipus. Juhan istus keldritrepil ja nikerdas põdrasarvest piibukaha, Loona vaatas pealt. Kõrval, sauna õues, ladus vana habemik puid riita ja vilistas ise vaikselt ja kaunilt. Kui jääks iga halu vahele triller, soovis kojamees. Tore, võtab sügisel riidast puid ja need helisevad... Puude asemel helises aga midagi muud. Tütre hääl. Madal ja pehme, õrna kiusutooniga. Nagu tahaks selle hääle omanik vaidlemisele meelitada. Nagu tahaks vaikselt tüli norida... või mõnda oma soovi läbi viia:

«Küll nüüd aga kolitakse! Kõik kolivad! Mamma tirib iga päev neid sakste asju.»

Vaata sänikaela, kui hästi oskas alata — justkui küünega kribis soovisoone lahti, nüüd see juba voolab! Enne need rändavad linnud ja nüüd kolimise jutt! Ah, liikuda, minna ja olla... isegi ei tea, kus ja kuidas... «Küll on mõnel majal aga ilusad vöörused...» jätkas Loona oma juttu, vaadeldes ise, pea kuklas, linnuparve. «Ei seisa vanu vokke nurgas, ei söögikappe ega vanu luudasid. Sahvrid ei haise, seintele on tõmmatud nii kenad sinised vöödid.»

Loona toksis kui väike rähn. Juhan juba mõtleski: nüüd võtab voorimees rohkem, sõja aeg. Kui katsuks õige kuhugi vee lähedale, otse kaldale. Kalad... ja

luhad. Ja kui aeg käes kitsamaks läheb, on hea künaga jõge pidi maalt kartuleid ja rukkijahu tuua ...

Õhtul tuli ema väsinuna kolimiselt. Tiri nii, et sooned veninud! Viskas nurka vana korseti, lillekorvi ja vihmavarju. Tuleläiteks. Ulatas Loonale ühe naljaka pudelikese ja sõnas:

«Neil rikastel pole ka peale narruste midagi teha. Vaata nüüd sedagi! Võetud vars ühes õitega ja pistetud pudelisse, piiritusse, või mis pagan see lõhnav vedelik olla võib. Kork peale ja ligunema! Kolimisel aga unustatakse sinnapaika.»

Loona uuris pudelit ligemalt. Keskelt jäme, kuldkorgiga. Veider oli see, mis loksutamisel pudelis tasa hõljus. Lillevars, jäme, heleroheline. Hüatsindiroots õiekellukestega, läbipaistvalt valgetega. Taim oli vist juba väga kaua ses vedelas ligunenud, vars ja õied olid pondunud, süldina pehmed. Õislehed näisid aga pärit olevat lihasööjalt taimelt — lihavad, nagu oleksid äsja neelanud midagi heledat ja maitsvat. Näiteks teo ...

Loona kruvis korgi pudelilt ja nuusutas. «Aah,» hüüatas ta pikalt. Trampis kärsitult jalaga, kuni sai pudelikese jälle tagasi isalt ja emalt, kes omakordagi nuusutasid ja imetlesid. Vaata ometi, mihuke peenike lõhn!

Loona istus oma nurka ja nuusutas, ikka ja jälle. Nüüd ei ole teda enam. Nüüd ei viibi ta enam kojamehe keldrikambris. Ei ... ta astub, seljas vaevalt rohekas rüü, läbi pargi ... aga kahel pool teed õitsevad puud ... nii õisi täis, et lehti ja oksi ei paistagi ... ja kui ta astub, siis pudeneb õisi. Trepp on valgest portselanist, kõrge ja hele ruum lõhnab nii hästi nagu Rubyde lastetuba.

Öösi ärgates võttis Loona voodipeatsist pudeli ja tõmbas sügavalt hinge. Kinnisilmi, õnnelikult naeratades. Unes rändas ta üle haljaste küngaste, ikka kaugemate ja kaugemate metsade poole. Need metsad on heledad ja lõhnavad nagu lillevars pudelis ...

Kui nad kolmandal päeval kolisid, kandis Loona lampi ja pudelit ligunenud hüatsindiga. Läksid üle puusilla, mööda Meltsi tiigist ja pöördusid sealt alla, jõe kaldale viivasse uulitsasse. Kolmekordne kivimaja oli viimane hoone jõe pervel, otsaga jõe poole, küljega

vastu uulitsat. Kallas oli madal, suurvesi oli alles hiljuti tagasi tõmbunud, sauna kraav lehkas seebiveest ja lauavabriku kanal märgadest palkidest. Jõe kaldal, just punase telliskivist maja otsa kohal, kasvasid väga vanad ja kõrged pajud. Nende okstel sädistasid kuldnokad.

Jõudes uude koju, peatus Loona räpasel, murenevate astmetega kivitrepil, avas oma pudeli ja nuusutas pisut, otsekui vastutasuks selle eest, et vöörus polnud puhas ja sinise seinatriibuga. Haaras siis uuesti astmelt lambi ja ronis ohates kolmandale korrale, sopilisse, nurgelisse ärklituppa, mille üks aken vaatas jõele, teine sillutamata uulitsa poole. Endise üürniku pruun riidekapp oli veel nurgas, uksel sibas lutikas ja kapis rippus varnas rida mürkrohelisi klaashelmeid. Keskel suur, siis väiksemad, lukuni jõudes olid kuulikesed juba tibatillukesed.

«Ooh,» venitas Loona ja nuusutas veel kord pudelist. Trepil ja õues, uulitsal ja jõekaldal käratsesid lapsed, palju lapsi.

«Homme on vihmane,» ütles Miina. «Kuule, paskrästad lärmitsevad.»

Kuid paskrästad lärmitsesid ka järgmisel, niisama selgel kevadpäeval, käratsesid ööni. Pruunid, tõrvased, katkiste, mitte ilmaski paranevate põlveotstega. Õngitsesid, ukerdasid paatides, mida madalas vees kalda läheduses oli karjakaupa. Lauavabrikute viled huilgasid lõunatundi ja lastekõrid aitasid seda hüüdu omalt poolt kooris kõvendada. Poisid mängisid konni ja tüdrukud klassi. Esimesed istusid ja küürutasid kõnniteel, koksides metallraha vastu metallraha. «Hääh,» hõiskasid nad kooris. «Kustil läks kobedamini.»

Tüdrukud olid terava kivikilluga kirjuks kribinud kõik prügitamata jalgteed. Näe, see suur ruut on algkool, väiksem «kimnaasium», too kõige kitsam aga ülikool. Igaühesse peab täpselt heidetama potitükk või klaasikild. Ei satu visatu õigesse kohta, kahjurõõmutsevad teised mängijad: «Vuga, vuga!» Õnnetu võistleja siirdus erru. Õnnestus aga heide, pühkis plika ninaaluse käeseljaga puhtaks, võttis hoogu ja keksis ühel jalal algkooli, tollest «kimnaasiumi», järgnes ülikool

ja hüpe harkseisangusse. Ja siis uue hooga tagasi, näpus potikild või värviline klaasitükk . . .

Viimaseid koguti pühkmekastidest, rämpsuhunnikuist luhal. Leidus agaraid kollektsionääre, kel oli terve vana plekkpange täis seda värvilist ja valget vara. Õllepudelite tumerohelist, keedetud mõdu omade härjaverepunast, joodiklaasikeste rebasekollast, purunenud rõduklaaside helepunast, rohirohelist ja tintsinist. Koguti ka lilli ja marju tasside ja taldrikute kildudel, lusikakahasid, katkisi nukupäid, klaaskorke.

Nii nad elasid ja askeldasid. Pruunid ja terved. Sest mida toidust ja muust puudu jäi, seda andsid suvel päikesepaiste ja jõevesi, värske õhk ja luhad omalt poolt juurde. See osa Emajõe kaldast kasvatas ülbeid ja ülemeelikuid, terveid ja hakkajaid poisse ning tüdrukuid. Poistest tulid laevamehed, parvepoisid, masinistid, tüürimehed. Plikad kasvasid neile naisteks. Harjutasid lastehoidmist: varakult juba tirisid nad kaasa väiksemaid vennakesi-õekesi — kuhu nad jätta, isa-ema tööl? Laps upitati kõhule, jalad rippusid sageli ähkiva kandja pahkluudeni . . .

Muidugi, nii mõnegi tee vedas viltu. Paljudele jäi klassimäng ainsaks alg-, kesk- ja ülikooliks. Mõni sai kontoriametnikuks lauavabrikusse, mõni kirjakandjaks, ühest plikast sai lõbunaine kaldaäärsesse kõrtsi, teisest aga peatänavale kullassepa proua, mõelge, sai kullassepale, kel koguni kahe vaateaknaga äri!

Ega nad kõik saanudki suureks. Neid oli palju, ja sellest hulgast pudenes kinnise nupuna nii mõnigi mulla alla. Kärsitud, nagu nad olid, polnud neil aega kiratsemiseks ja põdemiseks, lühidalt läks neil sureminegi, ruttu ja lärmita. Mõni astus naela otsa, veremürgitus, rohkem polnud vajagi. Teine kukkus lauavabriku sillalt vette, palkide vahele, sinna ta jäigi. Ja üks kadus üsna jäljetult. Leidis südatalvel oma mõõtudele vastava jääaugu . . .

Juhul, kui lahkunu laip aga käepärast oli, kandsid selle kirstus kalmistule suuremad vennad. Vahel, kui kadunuke oli eriti väike ja vend juba suur, kandis viimane kirstu päris üksi õlal. Ema aga pistis sahvrisse talade vahele lahkunud lapse hilpe . . . enesele mäles-

tuseks, vahel vaatamiseks. Kinkis siis kogu klaasi- ja potitükkide kollektsiooni naabri väiksemale. Kõige pangega. Ka mälestuseks...

Algul oli Loona jõekaldal nagu kanapoeg pilliroos: käratsevad paskrästad ei sallinud võõrast. Kakleks teisega, kuid kust sa niisugust õige haaradki, pestud ja triigitud teine! Rätsepaplika, — nagu teadsid varsti sosistada tütarlapsed — pesevat end päevas kaks korda! Hommikul ja õhtul. Vaata kus õnnetus, küllap see tuleb sest kõva käega isast...

Loona isa kõva kätt sai juba nii mõnigi tunda, sai üks, kes kuurist tahtis kõige lühemat teed pidi paari hirvesarvi ära viia, sai too poisski, kes ähvardas Loonat tühja vasevitriolipudeliga...

Kõva käega ja õiglase meelega rätsepal oli siin linna kõige viimases uulitsas palju tööd... muidugi mitte uute tegemist, selle eest aga rohkesti vanade parandamist ja ümberpööramist. Kui pikuke on siis jõeäärse poisi püksipaari iga — põhi varsti nagu raspliga maha tõmmatud — eks ikka mööda neid palke ja lauavirnu läbi veetud! Ja kust siis säärastele tröökajatele sõjaajal seda uut kehakatet võetaksegi?... Nõnda töötasid rätsep ja ta naine kahekesi, Miina harutas vanu ürpe lahti, puhastas tõrva- ja vaiguplekke, pesi pehmes jõevees ja pressis. Rätsep tegi kolmest, neljast vanast tükist üsna uue ja korraliku kehakatte.

Isa ja ema töötasid ja tütar pidi neile ette lugema. Luges, luges ja tahtis välja joosta, jõekaldale, teiste käratsejate juurde. Laes mängis valguslaik — päike paistis jõevette. Siis virvendas laik, vajus piklikuks ja sai jälle endise kuju — kas paat või palk või puuhalg ujus läbi virvenduse. Isa vedas kriidiga tondinahale kriipse õige õmbluse sihiks, ema aga kõneles Loona tulevikust.

Vaadaku Loona ja pidagu meeles: vanemad tahavad alati oma lapsele head. Lugegu nüüd Loona ja maaligu pilte... ärgu tükkigugi väga teiste hulka... jõekallas ka... ja ega vees ole oksa, millest sa häda korral kinni haarad. Sügisel minevat ju Loona kooli... Paarist, kolmest talvest aitavat naisterahvale. Et oskaks lugeda ja kirjutada, raha kokku rehkendada. Siis aga

õppivat Loona ühe mõistliku kampsunikuduja juures ametit. Kunsti, kuidas lõngast ja õhust saab masina abil valmistada kude, koest kehakatteid. Kui amet selge, aitavad vanemad avada tütrel oma poekese kuhugi uulitsa nurgale, kust voorib linna rohkesti maainimesi. Poesildile maalivat isa siis rõõmsa neiu, käes uisud, seljas spordikampsun juurdekuuluva mütsi, salli ja sukkadega. Aga alla suurte tähtedega, kas mustaga või kullaga: Kudumisäri. Tore, eks ju?

Isa vaikis ja vedas tondinahale kriidiga hoopis ülearuseid kriipse — ikka edasi-tagasi, kokku ja lahti. Tegi ühe koha tondinahal ometi nii triibuliseks, et see paistis nagu kandle moodi olevat. Ei tea, mis kannelt see rätsep sinna tondinahale sehkendas? Aga Loona vaikis vihasena ja vaatles valguslaiku laes. Tulevane kudumisäri omanik ei lausunud musta ega valget. Tema nägi pikka halli umbuulitsat kõrgete majade vahel. Selles on tema kudumisäri, aga seda umbset pidi ta ometigi põgeneks — kui teda tahetaks sinna poekesse nurgamajas pista, kust mööda voorib palju maainimesi...

Trepil mütsatas midagi, sellele järgnes veniv kisa, nagu kisendaks kukkunu rohkem kombe kohaselt, mitte valust. Kaheksa-aastane Liide laskis vist sülest trepile langeda aastase vennakese, keda tassib üles kolmandale korrale ja alla, vahel hälliga, vahel ilma. Kui mütsak oli pehme, veeres poiss hällita. Ja see pehme — seekord hällita — mütsak oligi ema Miinale ainsaks vastuseks tema küsimusele. Loona tulevik jäi seekord otsustamata...

Juhan Tuisk tõrvas paadi põhja ja Loona hoidis tõrvapotti. Neil oli nüüd oma paat ja sellega oli neil nagu osake kaldast, kaladest, jõest ja luhast — mine, tõmba aga mõladega ja sõida! See oli suur ja lame lootsik, Juhani enese meisterdatud. «Vana Tukk värvib pada,» itsitasid konni taguvad poisikesed. Nad ei sallinud seda vana Tukki, suurt ja süsimusta, vihase pilguga meest. Ligi ei tohi talle kunagi minna, kui su südametunnistus puhtusest ei sära. Ja millal ta õige särab... Mida kaugemale oma nahka hoiad, seda targemini teed. Tõe avastas Koosa-Volli, kes rätsepa pandurist läks ahve-

naid võtma. Noh, võtnudki siis ja mõtelnud, et ega keegi näe, ma teen õige selle panduri nööri hoopis lahti — las läheb pärivett koos kalakestega! Nojah, aga vana Tukk haaranud Vollil kraest nagu konksuga... kuigi võetud kala oli ainult naelane ja nöörist ainult üks sõlmeke lahti päästetud. Ega selle plikagagi nalja saa, kui ikka kivi teele saadab, vääratab see teelesaadetu harva. See tüdruk istuvat toas ja lugevat vanematele raamatut — säärast hakka kohe kas või pelgama!

Juhan värvis suure hoole ja hellusega lootsikut. Põhi, see alati vees ligunev, tõrvati, küljed aga värviti roheliseks ja punaseks. Alumine, veest kerkiv pool punaseks — peegeldub tumedal veel rõõmsamini. Ülemine pool paadist roheliseks nagu pajulehed. Põhjalauad, aerud ja krihvid aga valgeks...

8

Loona aerutas ja vanemad vaatasid pealt. Sõitsid nii uuele töökohale luhal. Tütar sõudis juba nagu vana kalur. Keel suunurgas, jalad põhjalaua toel. Tõmbas parasjagu pikalt ja küllalt sügavalt. Katsus mõlaotstega mööda lainet libistadagi, nagu tegid seda sakslased, sõudesportlased. Isa paadipäras rõõmustas: sellest tüdrukust saab asja, vaata, kuidas tõmbab! Kui veel vedelavedamise selgeks saab!

Vedelavedamist Loona juba tunneb. Tuleb vedada õnge. Metallist, läiklevat vurri, mis on vees üsna kalakese moodi, sabas tutt punast lõnga, ise kole pika nööri otsas. Sõudma peab viguritega, küll aeglasemalt, küll kähku ja lühidalt kaapides, nõksudega, et anda sügavas vees nööri otsas keerlevale vurrile kalale omast liikumist. Teist nööriotsa aga hoiab sõudja suus. Peab keele ja hammaste varal tundma, kui sügavuses ampsab kala suhu metallist petja teravа krutsikuga. Seda viimast sõna Loona sugugi ei salli: see nagu torkaks sõrme sisse...

Kolm Tuisku sõitsid niisiis uuele töökohale, luhale. Isa ja ema saevad kahekesi lepa- ja kasepalke, vetti-

nuid; neid on suures-suures virnas palju kaldal järge ootamas. Kriuhat, kriuhat, lõikas saag läbi puu. Saetakse küttepuid; enne saevad parajaiks pakkudeks, need aga lõhuvad kirvega halgudeks ja halud laotakse riita, ikka süllakaupa. Saetud, lõhutud ja laotud küttepuude süldade eest said Tuisud laupäeva õhtul lauavabriku kontorist raha. Vähe said oma vaeva eest küll ... aga suvine aeg, ei ole praegu seda paikamise-lappimise-nõelumise tööd ka külluses ja leib tahab teenida. Loonagi teenis nüüd oma leiba. Ta ladus halge riita — muidugi nii kõrgele, kui ta ulatas, kõrgemale ladusid juba isa ja ema edasi. Tõstis ja sättis, tagus kaikaga puuvirna ka ühtlaseks, oskas süllapuuga mõõtagi. Kui aga sellest tööst tüdines, läks jõele küttepuid hankima ... oma perele. Sõudis jõel, vaatas asjalikult ja teravalt vastuvett. Must ront või värske lauaots liugles muretult pärivett. Tema teekonna lõpp oli Loona paadis. Harva ilmus halgegi, aga kui, siis juba karjakaupa, kuskil oli neid pudenenud lotjadest. Hallid, tohik tolknemas, nii hõljusid lainetel nagu ammu lõpnud kalad. Neil päevil oli Loona saak rikkalik.

«Saab talvel sooja tuba,» hõikas kaldal töötavatele vanematele väga asjalikult.

Aga siis ilmus Loonale võistleja. Pruun paat ja selles poiss, valge rätik kukla taha sõlme seotud. Nii, nii, noogutas Loona tõsiselt pead, kui poiss krapsas otse tema paadi külje alt halu. Ja veel kasehalu! Vee peal viibides kuuleb kaldalolijate hääli imeselgesti. Nii kuulis Loonagi, et pervel peatus saag ja isa sõnas lootusrikkalt: «No näis nüüd ... kas annab alla või ...» Ja ema hädaldas heleda häälega: «Ega muud, kui upuvad veel ära.» Eks tema tundnud seekord rohkem hirmu võõra poisslapse elu eest, sest nagu ta juba mitu korda öelnud oli — käbi ei kuku kännust kaugele ...

Aga seekord jäi käbi üsna rahulikuks. Juhtis vaid oma paadi poolristi konkurendi oma kõrvale. Laksti, plaksatas vesi mõlaotsa all ja paiskus suures kaares pruuni paati. Poiss hüüdis midagi, aga siis lõi veelaine tal suu täis, poiss puristas, tema sinine poollinane pluus muutus märjana mustaks, ta aerutas kähku kalda poole. Laksti, laksti, sõudis aga kiusaja kannul, ühe aeruga

juhtis küna, teisega aga laksutas kergelt, altkäe, lustlikult vastu vett. Niisama lustlikult, laias kaares lendas veejuga. Kuid poisil, kes lidus veidi hiljem üle luha, kasehalg kaenlas, märjad püksid lotendamas, polnud sugugi lustlik näoilme ...

«Aga halust jäid ilma,» lausus ema kuidagi kergendatult, kui Loona saagijatele lähemale sõudis.

«Ega ma halu pärast,» helises vastus üle vee. «Ma sellepärast ... et üks poiss tuli mind segama ... kui ta oleks küsinud, ma oleksin pooled halud temale lubanud ... aga tema tuli krabama ...»

Mis sellest küll edasi saab, mõtles ema Miina ja tõmbas-tõukas suurt saagi. Kriuhat, kriuhat, irises saag jälle läbi lepa vettinud südame, roosakat saepuru langes ja Miina mõtles, kui kartlik ja häbelik oli tema veel leeritüdrukuna olnud: kui tuli mõni võõram inimene kambrisse, siis pööras tema, Miina, selja häbelikult väljapoole ... Aga tema tütar, see ...

Loonal oli parasjagu igav. Küna põhi oli halge täis, lahtised halud kaldal kõik riita laotud, nüüd ta hulkus muidu luhal, kuulas koovitajate hüüdu ja kaugeid hääli turbasoost. Luhal oli palju puuriitu, pruune palgilademeid, rebenenud tohikut, mahasõtkutud rohtu. Igavad puuriidad pikas reas. Halud hallid, otsad vettinud, palju hõbehalle hallitusseeni. Valendas jalge ees ruut — sellelt oli alles hiljuti, veel täna võetud rõhuv riit või raske palgivirn. Rohi sel ruudul oli hele, vaevalt roheline, kiud pikad ja nõrgad. Vedelesid pleekinud sitsiräbal, sinine kirjaümbrik ja laiakssõtkutud tikutoos. Lõhnasid vesi ja ligunenud luga.

Kaugemal, suurel-suurel prügimäel käratsesid lapsed, särahtas hetkeks plekiriba päikesepaistes kui kalliskivi. Vanker vaarus märjal luhateel, pühkmehunniku juurde jõudes vajus ta sinna külili.

Uus saadetis oli saabunud. Käratsevad lapsed ja kanakari kukega eesotsas ruttasid jaole. Kaugemale näis, nagu pistaksid nad üle värske risulademe kokku oma ninad ja nokad ...

Loona aga ei rutta sinna. Tema oskas juba veidi hoida oma nokka — pisut kongus, alatasa värisevate sõõrmetega nina. Mine sinna nüüd kanadega koos siblima!

Näe, üle luha sibas väike tüdruk, kaenlas suur sinine teekann. Nagu veaks ruttajat sinine õhupall, nii libisesid nad kahekesi üle luha roheluse. Loona seisis puuriitade vahel ja naeris: õnnelikule leidjale lippas järele ahne poistekari. Sellelegi südamesse läinud põhjata sinine teekann! Kadusid kõik halli maja väravasse luhaäärses uulitsas. Tüdruk, teekann ja poisid . . .

Laupäeva õhtul triikis ja muljus Loona kaelasooni. Isa omi ja emal ka, sest nädalapikkune saagimine ja lõhkumine oli mõlema kaelasooned võtnud kangeks nagu puujuured. Kergelt tagudes oli «prantsuse moodi», selle eest sai Loona vastava palga: kahe turja eest kokku kaks kopikat. Võimsalt pigistades ja hõõrudes, sekka paar elustavat lööki, ei seda saa aga kuidagi odavamalt kui viie eest, see on nimelt «inglise moodi» . . .

Pärast vanemate arstimist ütleb väike arstija emale: «Pigista sa mul ka natuke siit kuklast. Ometi võttis kaelasooned kangeks kui . . . pedajajuured.»

Laupäevaõhtuti sai lauavabriku kontorist raha. Raha eest aga alumisel majakorral asuvast vürtspoest kõike vajalikku, soolast-seebist alates. Oh, oldi pärast nädalapikkust tööd kergemeelsed ja osteti nael saia ja pool naela suitsuvorsti . . .

Pühapäeval istus rätsep oma töölaua juurde, ema Miina aga pani Loonale selga roosa kleidi ja sõnas mehele: «Sina peaksid hingamispäeva pühitsema.» Ja läks lapsega luhale, välja värske õhu kätte. Trepil kobis neile vastu puuladuja sealt Herne uulitsa sauna õuest.

«Mis meister teeb?» küsis külaline.

«Tööd jäi tegema,» vastas Miina lühidalt.

Aga Loona seletas lähemalt:

«Meister jäi ühe rübliku pukskinist pükse kõbima . . .» Ja sai ema käest kerge kõmmu kuklasse — liiga laia suu eest, nagu karistaja ise ütles.

Loonale need pühapäevad luhal meeldisid, aga ei meeldinud ka. Oli midagi vaadata, näha ja kuulda, naerdagi sai, aga ometi oli kuidagi valusalt igav. Juba hommikul vara algas väljasõit piki jõge. Laevad läksid tossutades, ise rahvasummast kirjud, mõnel suuremal oli pardal puhkpilliorkester. Mürtsus muusika,

kiljusid naised ja lapsed. Lainetav vesi oli kirju õlist ja ujujatest, peanuppe aina kõikus üles-alla. Ulakad noormehed riputasid end — oh teid riivatuid küll — alasti sõidukite külge ja neile valati eemalepeletamiseks pardalt topsikesest vedelat tõrva kaela. Naerdi ja irsati. Harmoonikad ja suupillid, kitarrid ja mandoliinid, nende tirinat ja vääksumist oli kogu luht täis. Iga poole versta kohta oli kaldal müügilaud: valge katte alt sai kooke ja jooke, eriti rohkesti viimaseid. Joobnud mehi kõikus kaldal, nad läksid uhkeldades ujuma, hoobeldes, nagu lainetaksid nende ees ookeani veed. Ometi oli see ainult Emajõgi ja seegi nõudis igal säärasel lõbusal pühapäeval endale ohvreid. Eriti Tähtvere Valgeveski all. Seal olid keerukohad, ja need kohad uputasid isegi neid kõige suuremaid uhkeldajaid. Kakeldi ja tantsiti, lapsed ja koerad sulistasid madalas kaldavees, nii et vesi üle pea käis. Viisakad kavalerid kandsid oma õrnemaid kaaslasi üle kraavide, sest moes olid kitsad seelikud kui tuped ja need kraavipurded olid nii kohutavad, et sundisid juba enne neile jalaasetamist jalaomanikke kiljatama.

Kõik kokku oli väga värvi- ja lärmirikas, lõbus ja naljakas. Loona muigas küll, aga tal oli siiski igav. Midagi muud oleks näha tahtnud pärast luhal oldud nädalat, midagi hoopis muud! Nüüd ostis ema talle kolm liivakooki ja pudeli mõdu, nad heitsid kõrgesse rohtu, jõekaldast tubli tüki eemale, surnuaedade-poolsele künkale.

«Siin saab vaiksemalt konti puhata,» lausus ema, võttis pikad juuksenõelad peast, laskis juuksed lahti ja heitis murule külili. Päike paistis, keskpäeval oli juba päris kuum. Higine Loona istus ema kõrval, krõbistas liivakooke ja vaatas pühapäevast Tartu-tagust. Luht oli rahvast kirju; kui silmad üsna poolkinni kissitasid, paistsid kõik värvilaigud nagu suured, liigutavad õied... sekka need õied veel hõiskasid, kriiskasid ja möirgasidki! Ülal mäeküljel sõi lehmakari. Suured tumepunakad loomad liikusid laisalt või lebasid liikumatult roheluse l. Surnuaias maeti kedagi, kurblik lauluviis kajas alla luhale ja sealt tõrtsus vastuseks harmoonika ja tinisesid mitmesugused keelpillid.

Loona ohkas. Igav ja isegi kurvavõitu oli. Ta laskus selili ja kuulas, kuidas kõrval tasa ja magusalt norskas juba uinunud ema. Üle taeva, sinise ja selge, sõudsid valged pilved, üsna kergelt ja aeglaselt. Kui saaks enesele sõitmiseks ühe tükikesegi! Ütleme, ema suurräti suuruse tüki... sellel saaks kõhutada ja üle serva alla vaadata. Siis sõuaks ta üle maailma ja aina vaataks. Jah, raamatus oli ju, et üsna vanal ajal olnud ühel mehel põrandavaip ja teisel kohver, mõlemad reisinud nendega... Sõidaks isegi sinna selle kõige kaugema ja kõige sinisema metsa taha...

Loona lebas ja mõtted sõudsid. Ema pöördus selili ja ohkas pikalt. Tütar küsis:

«Mis see sinine on?»

Unine ema vastas:

«Taevas ikka...»

«Millest ta tehtud on?»

«Eks ikka õhust... sinisest õhust...»

«Ja mis selle sinise taga on?»

«Vihmapilved ja hallid pilved...»

«Aga mis nende taga on?»

«Ooh, see on koletu suur ruum... kes teda mõõtnud on.»

«Aga mis selle ruumi taga on?»

«Ikka taga ja taga... mis tagust sa taga ajad... või mina, koolitamata inimene, sulle seletada tean... sügisel lähed kooli, seal küsi, küll seal seletatakse ära...»

«Kas sulle siin meeldib?» küsis tütar emalt. «Siin... luha peal?»

«Mis ta meeldib või ei meeldi... aga kuhu sa ikka lähed... toas ka kuum ja umbne... ja siin nagu rahva lõbus olemine lähemal.»

«Kas sulle see... rahva lõbus olemine meeldib?»

«Mis ta meeldib või... kes siis elus seda teha saab, mis talle meeldiks? Ei seda saa vist keegi... mujale minna ei ole. Ja mis sa niipalju pärid... las ma puhkan natuke... homme jälle tööpäev ees... tõmba nii, et kondid kanged... siin kuumaga lähevad veidi pehmemaks...»

Ema sirutab oma kangeks jäänud konte ja suleb silmad uueks uinakuks, tütar aga jätkab:

«Aga mulle päriselt ei meeldi . . . peaks olema midagi kenamat . . .»

Aga ema juba hingas sel hingamispäeval, sügavalt ja magusalt, Loona vaatles taevast ja ootas selle hingamispäeva lõppu . . .

Lõppes seegi, nagu lõpevad kõik pühapäevad, et inimesed esmaspäeval jälle tööle saaksid minna. Jälle läks Loona vanematega luhale, ladus ja püüdis puid, püüdis ühe ahvenagi, lonkis siis piki kallast, otsis, otsis, kuni leidiski.

Leitud koha värvid olid teistmoodi: kallas oli kõrgem ja kalda sein kohati rohekassinine, nõrgalt, muidu aga käiakivi värvi. Loona pea kõrgusel olid kaldaseina sisse uuristatud ümmargused augukesed ja sealt vuhises sisse-välja pääsukesi. Saalisid vihinal ümber Loona pea, tema aga näpitses kaldaseinast savi, niisutas seda jõevees, mätsis ja muljus, peotäis jäi kenasti keraks, see laskis end nii pehmelt pikerguseks vajutada, kahe peo vahel võisid selle rullida jämedaks köieks, millest ainsa liigutusega said keerata kringli. Eheeh, savist kringli!

Sinna saviauku jäi Loona õhtuni ja päev paistis olevat nii imelühike. Kui isa tütart otsides kohale jõudis, pätsis Loona parajasti savist suurt parti. Sel oli tömp nokk ja antsakad laiad labajalad, jalgade ümber aga olid rusikasuurused pisipardid, pojad, ümmargused ja naljakad. Oli seal veel suur kala kõhuli maas, saba rõngasse tõstetud ja suu ammuli. Saviaugu serval seisis savist päkapikk, lodupüks . . . tal oli kitsehabe nagu vanal puuladujal Herne sauna õuel. Part oma poegadega oli veel värske ja läikis tumedamalt ja sinakalt. Habemik ja kala olid kuivada jõudnud, rohetasid tuhmilt. Pääsukesi saalis üle väikese meistri pea. Juhan ei saanud teisiti, ka tema pidi suure kamaka savi võtma — seda oli tütar liivasse kaevatud auku asetanud ja veega üle valanud, savi oli paras pehme ja sitke.

«Ma teen sellest nõia näo . . .» ütles isa.

Ja tuligi naljakas nõianägu: pikk kõver nina ulatus otsaga peaaegu lõuani, alumine huul oli ülemisest tublisti pikem ja lõua otsas oli kaks käsna. Suunurgad

inetult allapoole ja tigedad. Loonale meeldis kõige enam, kuidas isa kahe pöidlaotsaga nõiale silmaaugud pähe surus, see liigutus oli nii kerge ja lühike, aga nõianägu sai sellest otsemaid elu sisse . . .

«See on nagu võõrasema muinasjutust,» otsustas Loona ja ei teadnudki, kui lähedale ta sõnad läinud olid.

«Nüüd tee aga ilus nägu,» nõudis tütar.

«Uu-uu-uuh,» hõikas ema luhalt, puuriitade vahelt, oma perekonda kokku ja kaunis nägu pidi ootama jääma uut päeva. Sel esmaspäeval kohtus Loona saviga, ja neist said eluaegsed sõbrad. Sellepärast oligi see esmaspäev luhal palju ilusam, kui oli olnud eelnev hingamispäev.

Järgmisel päeval — jah, kogu pika päeva — istus Loona saviaugu serval ja voolis kaunist nägu . . . ta teadis, missugune see olema p i d i, teadis ju selle oimukoha järgi. Ta mõistis nüüd pöialdega niisama kergesti silmaauke veel pimedasse savipähe vajutada. Aga ikkagi polnud see see õ i g e nägu! Pea pea kõrvale pandi saviaugu servale kuivama . . . nad olid nagu linnud reas . . . aga siiski polnud seda õiget nende hulgas.

Loona jooksis isale kaebama. Ei saa, ei saa seda õiget nägu . . . ta teab seda nägu täiesti, see on tal silme ees, aga sõrmed ja savi ei kuula sõna! Nägu tuleb lame ja lollakas, nägu tuleb kitsas ja kuri, tuleb õuna kombel armas . . . aga s e d a nägu, seda ta kätte ei saa . . .

«Ära alguses s e d a nägu tahagi,» vastas isa läbi sae sahina. «Katsu alguses, et oskaksid päris lihtsat inimese pead järele teha . . . et silmad ja suu ja nina oleksid kõik õigel kohal . . . küll pikapeale lähevad sõrmed nii osavaks, et võid teha ükskõik missuguse näo . . .»

Loona lippas tagasi saviaugule, ja aina uusi nägusid tuli juurde. Nad jäid aga siiski kuidagi lamedaks . . . nagu oleks savinägu end vastu seina laperguseks surunud . . . Loona kobas sõrmedega oma nägu. Muidugi, nina ulatus ju kaugele ette ja silmakoobaste kohal olid kõrgemad kühmud, ka lõuaots vaatas sirgelt pisut ette-

poole. Savised sõrmed kompasid üle omaniku näo, samad savised sõrmed andsid seda savile edasi, mis nad lapsenahal olid leidnud. Nüüd hakkas asi juba edenema. Jah, eks nina juhtunud küll pisut suurem, kui vaja oli, ja otsaesine järsk, lõug terav, aga ometi sai selgeks, kuidas see olema peab...

Õhtul, kui ema Miina saviaugule Loonat otsima tuli, ehmatas ta esialgu küll keeletuks, sest tema tütre kaela otsast vaatas vastu päris võõras, rohekassinine nägu — savised sõrmejäljed — ja neid oli tekkinud päeva jooksul nahale palju, ning nüüd olid nad kõik kuivanud. Vastu vaatas ainult kaks suurt ja tumedat silma, töörõõmu täis.

«Sina looja küll,» hädaldas ema, «et sa endal sedaviisi silmanägemist ära ei riku...»

Ja nagu ta seal seisis saviaugu serval, lahtine jakk lohakalt seelikul, käed risti üle puldanist põlle, nägu ehmatust täis, ise õhtupäikese kumast üleni roosa, vaatas Loona teda, vaatas ja ütles:

«Sa jäägi sinna niimoodi seisma... ma teen sinust ka kuju...»

Sel õhtul muidugi ei teinud, sest ta pesti jõevees puhtaks ja isa sõudis oma pere paadis koju. Järgmisel päeval jooksis Loona saviaugult üsna tihti saagijate juurde, tuli, läks, ja tuli jälle, nägu ja käed küünarnukini savised, oh, mis küünarnukini — jalad ja põlved ja juuksedki! Ta tegi savist isa ja ema. Kuidas need kahekesi üle saagimispaku kummardusid, tõmbasid ja tõukasid, üks jalg ette toetatud, teine taha.

Kui ta jälle vanemate juurde jooksis, oli ta juba üsna kärsitu.

«Ei saa savist saagi teha,» ütles isale. «Ei saa nii õhukest... ei seisa koos... seisma ei jää!»

«Pane kasetohik sisse,» õpetas isa. «Tõmba tohikust... oota, ma annan sulle noa... lõika tohikust sae moodi kuju välja, tee vees märjaks ja tõmba saviga üle... toht jääb toeks sisse...»

Nii said kaks savist saagijat endale savist saegi. Õhtuks olid nad valmis. Kohmakad ja turjakad, nii kummardasid kaks inimkogu üle saagimispaku, saag

ise näis raske ja nüri palgiotsa kohal. Ühel olid jalas säärikud, teisel ümber säärte seelik, seelikul oli põllgi näha ja põllel voldid, nagu oleks tuul jõelt põlle viltu puhunud. Isa seisis kaua vaikides saviaugu serval. Ema aga polnud sugugi rahul.

«Kae nüüd asja, mida vaadata ... oleks veel midagi naljakat ... aga oma vanemaid nii savist ... see on nagu vanemate naerukspanemine ...»

Aga Juhan ei kuulnudki oma naise sõnu. Temale meeldis raske savist inimese kogu: nii kurvalt küürus selle sae kohal, aga turi oli vihasevõitu ja rusikas ümber saepideme suur ja nurgeline.

Kahju oli muidugi, et Loona esimesed tööd pidid saviauku jäämagi ... Aga kui algasid vihmased päevad, täitis isa suure kartulikoti hästi läbisõtkutud saviga ja sõudis selle koju. Las seisab keldris, sealt võib teda tükikaupa tuppa tuua ... või ta seal keldris leiba küsib.

Vihmastel päevadel meisterdas Loona üksi kodus olles kaks kuju. Esimene oli naine. Ta seisis, kõht ees ja käed kõhul risti, ees paks ja raske põll, jalad jämedad ja lühikesed — aga nii seisis ta kõige kindlamini jalul. Teine oli aga väike poiss. «Postimehepoiss,» lausus Loona ise lühidalt. See oli ajalehemüüja. Sonimüts oli kuklas lontis, kaenla all suur neljanurgeline pakk lehti, üks käsi nagu vehkimas. Aga kõige silmapaistvam selle kuju juures oli poisi suu — see oli ammuli — nii laialt ammuli nagu ahastuses appihüüdjal. Õieti hüüdis ta ju küll — oleks pidanud hüüdma: ««Postimees», värske «Postimees»!», aga Loona savipoiss karjus ammuli suuga: «Appi, appi!» nagu uppuja.

Kaks kuju kuivas ahju otsas kivikõvaks, ja kui nad juba kuivanud olid, tõi Juhan värvipotid tuppa. Neis oli punast ja rohelist paadi värvimise ülejääki. Loona ise pintseldas oma savilapsed värviliseks. Raske põllega ja mureliku olemisega naine tehti roheliseks. Pajulehtede rahulik roheline. Hüüdja poisikene sai punase katte. Juhan tegi lauaotsakestest väikese nurgariiuli, värvis selle valgeks. Seal nad siis seisid, need Loona esimesed, üks, rohekas, oma murelikkuses

ja teine, punane, oma appihüüdmises. Rätsep vaatas tihti seda riiulit ja mõtles: «Ega see peagi just kannel olema ... ükskõik, missugusel viisil inimene seda enesest välja saab valada.» Loona aga tundis, et mõlemad kujud on talle juba kaugeks ja võõraks jäänud ... nad hoidsid teda elevil siis, kui ta neid tegi ... nüüd tahab ta siiski seda nägu, seda õiget nägu ...

9

Elu läks aga omasoodu edasi ja surm ka, sest sõda käis edasi, kuigi punase habemega kerjus kuulutas iga päev Saksa keisrile otsa ja kadu. Ainult kitsamaks läks see elu iga päevaga. Isegi kõige rublikumad poisid kandsid oma pükse nüüd nii ettevaatlikult, et rätsepal oli lappimistööd üsna vähe. Selle asemel tuli tal hallidest soldatitekkidest joppe ja palituid teha. Soldatid müüsid säärsaapaid, vooditekke ja lihakonserve. Vooditekkidest said elanikud kehakatteid, säärsaabaste eest saadi maainimestelt kartuleid ja rukkijahu. Juhan sõudis oma künaga kaugele vastuvoolu üles, sinna, kus Pedja Emajõkke jookseb. Anna-tädi oli ju maal, tema läbi saadi natuke tangu ja odrajahu, leivajahu ja kartuleid. Ema Miina aga leidis endale linnas teenistuse. Ta sai koristajaks vana saksa proviisori rohuja värviainete kauplusse. Jooksis juba hommikul vara tööle ja õhtul tuli. Isa oli nii mõnigi kord paadiga jõel, kas või mitu päeva ja ööd järjestikku, koduhoidjaks jäi Loona ...

Ja ei ole ime, kui vanemate silma valvamas pole, et siis lapsed käest ära lähevad. Nii juhtus see ka Tuiskude juures, nende Loona sattus üleannetute ja ulakate laste nimekirja, sai isegi peksa.

Eks Loona pidanud ju kooli minema. Tüdruk ise tahtis minna, tal ju lugemine sulaselge ja ta tahtis kärsitult selgust saada veel taevasina osas. Isa oli tuline koolitarkuse taganõudja. Ema Miina aga nurises, et «sõja aeg ... mis sest kooliskäimisest praegu tulu on ... las ajad lähevad rahulikumaks, siis näeb ... aina jalanõude ja riiete kulu ...»

Koolitöö algamise päeval oli Juhan parajasti üleval Pedja ääres. Ema aga pidi tööle ruttama. Ta kammis tütre kangekaelsed kiharad kokku, pani talle pähe uue, sinise madrusemütsi ja ütles:

«Sa juba suur tüdruk ja julge ka . . . mis sind sinna saata! Mine Jaani kiriku juurde, seal ligidal on kool, Kroonukool. Kui küsitakse, ütle nimi ja isanimi ja kus elad . . . kõik selgesti ja julge häälega. Ütle, et tulid kooli ja tahad õppida . . . eks seal ole palju teisi lapsi ka . . . ja küll need kooliõpetajad juba ise kõik teavad ja teevad.»

Jaani kiriku ligidal koolimajas sumises kui pärapõrgus. Loona ei teadnud, kuhu minna ja kellele teatada oma ilmumisest. Kuhu vajusid teised, sinna ka tema. Nii sattus ta klassituppa, istus pingilegi, jäi ootama. Täiskasvanuid oli õieti mitu, küll mehi ja naisi. Nad jooksid paberitega käes ja ilma paberiteta, emad julgustasid oma tütreid ja poegi, keegi nuttis, aga Loona oli üsna üksi ja vaikis.

Ta vaikis ka siis, kui tema kõrval jäi seisma kõrget kasvu naine, sellel olid süsimustad ja libedad juuksed, õige kaharad ja kurjad kulmud ja kuri häälgi. Ta vaatles Loonat üsna pahaselt ja ütles midagi vene keeles. Loona ei mõistnud teda ega tema Loonat. Siis lausus kuri naisterahvas midagi veel kurjemalt ja käskivamalt, võttis Loonal käsivarrest — mitte just õrnasti — kinni ja tõmbas ta koolipingis püsti. Koridorist tuli vanem ja mahedama olemisega meesterahvas ja ütles Loonale eesti keeles:

«Preili Beersin tahab sinu nime ja elukohta teada . . . ja seda tuleb koolis ikka püsti seistes ütelda. Sa ütle mulle nüüd, mis su nimi on, kus sa elad ja mis su vanemad on . . . mina panen selle siis vene keelde ümber.»

See oli juba selgem jutt ja sellele jutule vastas Loona veel selgemini:

«Nimi on Loona. Loona Tuisk. Seitsmendamal aastal sündinud. Isa nimi on Juhan ja emal Miina. Meie elame kõige luhapoolsemas uulitsas, ärklitoas. Enne oli isa majahoidja ja ema pesunaine. Nüüd on isa rätsep ja ema värvipoes passija.»

Oi seda naeru, mis nüüd lahti puhkes! Kõik naersid, kõige pisemast plikast kuni vanema meesterahvani. Ainult Loona oli tõsine. Loona oli vihane. Loona oli vihane, et naeris ka see vihase näoga naisterahvas, keda nimetati preili Beersiniks. Kuulas, kuulas pisut ja sähvas järsku:

«Minu ema ütleb alati, et narri tuntakse naerust ära . . .»

Nüüd naerdi veel rohkem ja vanem meesõpetaja tõlkis naisõpetajale naerdes sellegi lause. Siis naisõpetaja küll enam ei naernud, muutus üsna tõsiseks ja läks edasi.

Esimesel päeval seletati lastele raamatutest, mida nad ostma pidid, ja pliiatsitest ja sulepeastki. Preili Beersin seletas ikka vene keeles, aga üks terane poiss, liha- ja vorstiäri omaniku poeg, nimega Wilhelm Maasik, tõlkis selle teistele lastele ümber. Ta sai ise selle üle väga uhkeks, nii uhkeks, et esimesel vahetunnil pidi hakkama Loonat kiusama.

«Majahoidja, pesunaine,» tänitas ta Loona kõrval. Loona astus mõne sammu eemale, ootas kannatlikult, et priske poiss ta rahu jätaks. Aga see sai uut hoogu juurde: «Rätsep ja passija . . .»

Siis aga kihvatas Loonas.

«Verejooja . . . seasurm . . . verejooja, seasurm!»

Vorstimeistri pojal oli tõesti olnud hea ettevalmistaja vene keeles, sest ta jooksis kohe preili Beersini juurde ja tõlkis selgesti needki sõnad. Preili Beersin tuli ja pani Loona nurka, selg väljapoole. Loona seisis ja vaatas pilti seinal. Tolleaegsetes koolides olid igas klassis ühed ja samad pildid — neli aastaaega. Loona oli sel vihmasel sügispäeval pandud häbiposti just südasuve alla. Jõgi ja rukkipõld, rukist niideti ja jões suplesid poisid . . .

Aga vorstimeistri poeg kiusas Loonat veel nurgaski.

«Majahoidja, pesunaine,» hõikas ta Loona selja taga. Uhkelt ja julgelt, sest ta tundis, et tema selja taga seisab ju preili Beersin. Aga Loona ei lausunud sõnagi, lõi lihtsalt ja selja taha vaatamata jalaga. Noor vorstivabrikant hakkas jämeda häälega nutma.

«Kas nägite, kuidas virutas . . . tagant lõi üles . . .»

See oli Loona esimene päev koolis. Klass sai endale kohe esimesel päeval tõeliselt musta lamba ja preili Beersin endale vihaaluse, keda ta pilgata tahtis ja võis, mida ta siis ka mõnuga tegi. Aga Loona muutus tuimaks nagu puutükk. Seisis suurema osa päevast südasuve all. Sellel paistis üsna kaugelt ribake helesinist metsa. Loona ei rääkinud kellegagi, ei vastanud ühelegi küsimusele, õpetajad kehitasid õlgu ja õpilased kihistasid naeru. Loona ei rääkinud koduski. Kui isa päris, kuidas talle koolis meeldib, vastas ta lühidalt ja väsinult:

«Meeldib . . . ka.»

«Mis te nüüd õpite, mis teile seletatakse?» küsis isa väikese poisi januse häälega, kes ise tarkuseallikalt janu polnud kustutada saanud.

«Et kass on koska ja ahi petska,» vastas Loona nii väsinuna ja kurvana, et isa enam edasi ei pärinud.

Ühel liiaks pimedal ja kurval hommikul, kui unine Loona poolkäsikaudu kivitrepist alla kobas, kaenlas «Russkaja Retš», sattus ta kokku teiselt korralt tütarlapse Selmaga. Selma läks ka kooli, ooh, aga hoopis lähemale kooli! Lähed siit Liiva mäest üles, pöörad Allee uulitsale ja seal see vana koolimaja ongi! Koolihärra on ka vana, vana Raudsepp, seda nimetataksegi Raudsepa kooliks . . .

«Kas see Raudsepp räägib alati vene keeles?» küsis Loona õueväraval.

«Ei, lastega räägib eesti keeles . . . aga ütles, et hakkab meile õpetama vene ja saksa ja prantsuse keelt . . . ja ta ise õpetab meid laulma . . . mängib viiulit ja meie laulame . . . ilusaid laule.»

«Ma saadan sind Liiva mäest üles,» ütles Loona ja astus teise kõrval mäkke. «Ah viiulit mängib . . . ja ilusasti mängib? Mida ta mängib?»

«Kahte laululindu ja ööbiku surma . . . ja «Mu nimi taevas kirja pandud» . . .»

Loona astus veidi maad vaikides ja ütles siis:

«Ma tahaks kuulata, kuidas ta mängib . . . ma tulen sinuga kaasa teie kooli . . .»

«Tule jah, tule jah,» oli Selma õhinal nõus. «Siis on meil kahekesi hea käia.»

Aga nüüd oli Loona targem ja kavalam, ta oli Jaani kiriku lähedasest koolist siiski midagi õppinud. Kui vana hall koolijuhataja Raudsepp kummardus uue kooliilmunu kohale ja küsis, miks see nii hilja õppima tulnud, vastas Loona:

«Meie olime papa ja mammaga maal, Pedja ääres. Aga nüüd tulime linna.»

«Mis su mamma ja papa teevad?» küsis vana õpetaja edasi, sest tema kool oli ju privaatkool ja maksuline, ta pidi selgesti teadma, kust tema õpilased pärit olid.

«Papa on rätsepmeister ja mamma müüb rohupoes . . .»

Jah, esimesest koolist saadud õppetunnid olid Loona targemaks teinud.

«Loe mulle ette, armas laps.»

Armas laps võttis raamatu ja nägi, et tal tuli lugeda pikka laulu, mille pealkiri oli «Udumäe kuningas». Üsna soravalt luges väike valetaja:

Õites olen oru näinud, lilled kastet maitsevad.
Laulud hüüdvad. Õnnetähed rõõmust rahvast kaitsevad.
Kuhu jäänud õnnetähed? Kole käia lagedal.
Miks ei enam õitsituled vilgu udus karjamaal?

Istus vana tuleserval, öö nii udune ja külm.
Leitud tütrekesta valvas Uduisa ainus silm.
«Külmad liig sul nende tuled. Soojendada tahan sind.
Arutumad meie ilud. Tule, väike võõras lind!»

Nii ütles Udumäe kuningas ballaadis Tiiukesele, ja selle lugemisega võitis vana Raudsepp väikese võõra linnu usalduse. Kuidas ta ometi teada võis, et see laululugu Loonale nii väga meeldis?

Veel samal õhtupoolikul ostis Loona endale lugemisraamatu Kampmanni, nagu seda lühidalt nimetati. Suvise soonetasumise eest teenitud kopikatega. Luges õige mitu korda lugu Udumäe kuningast ja Tiiust, ja kui õhtul isa koju tuli, ütles ta kogu pika laulu peast üles — ühegi veata. Ja kui ta jõudis kohale «Libahunt ei armu leidku, külatark on kuulutand», särasid ta silmad. Aga kõige ilusamini ütles ta ometi seda kohta: «Ei ta iial sooja saada jõudnud külma elu sees.

Tihti öösel ilupaiga leidis mälestusteprees.» Isa pühkis käeseljaga vargsi üle silmade ja ema Miina ütles üsna veidi väriseva häälega: «Ütle seda kohta veel kord.» Ja Loona ütleski.

Raudsepa koolis õppis Loona laulmist ja sukakudumist ka, õppis kopeerimispaberi abil pildiraamatuist pilte varastama ja sinna juurde valetama. Aga vana Matto raamatukauplusest, sealt, kust lugeda anti neid lehkavaid ja narmendavaid raamatuid, sealt tõi ta endale ikka lisatoitu. Röövlilood ei meeldinud talle enam, ta luges nüüd kreeka vanadest jumalatest ja ühest prantsuse karjatüdrukust, kes oma vaprusega päästis kodumaa, luges vana mamsli saladust ja üht väga ilusat lugu suurest armastusest Sahaara kõrbes. Selles oli peale ilusa naise ja vapra mehe veel taltsas isalõvi, kelle seljas ratsa sõita sai. Luges Pariisi katakombidest, keiser Neerost ja põlevast Roomast, esimestest kristlastest ja Tarass Bulbast.

Enne kevadet oli vana koolijuhataja Loonale üsna õrnalt meelde tuletanud, et kooliraha tuleks tasuda.

«Papa on praegu maal . . . kui sõidab, siis . . .» vastas Loona ja oli mitu päeva rusutud meeleolus.

Koolis pidi ta valetama ja kodus ei tohtinud ta õigust rääkida. Ta vintskles öösiti oma uneasemel ja jäi kõhnaks. Kui vana Raudsepp mängis viiulil õrna «Ööbiku surma», siis nuttis Loona kibedasti. Kuidas ta pidi kodus seletama, et ta ei käigi seal Jaani kiriku juures koolis . . . et ta oma voliga läks teise kooli ja et tal on nüüd võlga! Oleks pidanud siis seletama sedagi, kui hirmsad olid olnud päevad seal Jaani kiriku juures koolis. Ja siis hüüaks ema muidugi:

«Sa looja küll . . . just nagu isa . . . sellel ka igal pool pahandused, ikka ei ole tema meelt mööda.»

Aga isa oleks olnud nagu kurva ja vihase näoga korraga. Sellepärast ei lausunud Loona kodus sõnagi, aga koolis lausus talle koolijuhataja kevadel, jagades tunnistusi välja:

«Sinu tunnistus on küll hea, Loonakene . . . aga sinu kätte ma teda ei anna. Las papa tuleb kooli ja toob kooliraha kaasa, siis saate tunnistuse kätte . . .» Nii jäigi, ja sel päeval oli Loona kurb ja uimane. Ei söö-

nud kodus ega kõnelnud. Isa küsis õhtul rõõmsalt ja elavalt:

«No näita nüüd oma paberid välja . . . kuidas sa selle talve ka õppinud oled?»

«Tunnistuse saame siis, kui sügisel kooli tagasi läheme,» vastas Loona ja vaatas ise läbi akna jõge. «Need tunnistused tuleb trükikojas enne valmis trükkida . . . herra Raudsepp ütles ise, et nüüd sõja aeg ja trükikoda ei jõudnud valmis.»

«Mis siis ikka,» vastas isa pettununa. «Eks siis sügisel näeme . . .»

Aga pahandus tuli juba enne sügist. Loona käis selle suve ringi nagu haige. Ta ei kõnelnud, sõi vähe ja nuttis kergesti. Ta ei läinud teiste laste seltsi ega naernud kunagi. «Kõhu-ussid, mis muud,» arvas Miina ja söötis tütrele kibedaid ussiköömneid. Aga naabrinaine, Selma ema, juhtus ühel päeval Miinaga koos puusilla poole minema ja selle mineku jooksul tekkinud naistejutust tuli avalikuks Loona hirmus tegu.

Ta oli ju esimeses koolis olnud väga paha laps, nurgas seisnud ja teisi löönud . . . sealt jäänud ära. Raudsepa juures valetanud vanal heal koolihärral suudsilmad täis, kevadel kästud isa kooli tulla ja kooliraha ära tuua, et enne ei anta tunnistust kätte. Ja kõigele otsa veel Loona suur ja jultunud vale trükikojast, mis sõja ajal oma tööga valmis ei saa!

Miina nuttis ja nõudis lapse karistamist. Raske südamega täitis Juhan oma naise soovi. Loonat karistati pajuokstega — need kasvasid ju otse akende all jõe kaldal. Oleks karistamatagi jäetud, isa nõudis ainult täielikku ülestunnistamist ja äraseletamist. Aga Loona vaikis. Vaikis ja jäigi vaikima. Selle vaikimisega kurvastas isa ja vihastas ema.

«Vaata, kui suur ja kange süda juba,» hädaldas Miina. «Mitte sõnagi ei saa tal suust, ei hea ega kurjaga . . .»

Ka kurjaga ei saadud. Loona ei häälitsenud isegi karistamise ajal, kuigi pajuoksad olid sitked. Karistuse lõppedes aga vaatas tumeda, tuhmi pilguga suurt meest, kes oli tarvitanud neid sitkeid pajuvääte, ja hädaldavat naist, kes oli meest selleks sundinud. Vaa-

tas nagu võõraid — nagu oleksid needki pajuvitsad kauge puu küljest — mees ja naine. Istus vaikselt oma nurka, riiuli juurde. Ärklitoas oli valus ja raske vaikus. Nii raske, et Miina seda oma hädaldamisega kergendama pidi.

«Ega's vanemad halva pärast oma lapsi karista, nemad tahavad sellega ainult head... et laps oma pahateost aru saaks ja meelt parandaks. Kuidas sind hoitud ja hellitatud sai — üks laps — need saavad alati ära hellitatud. Kõige paha eest sai ära hoitud nagu potilille... ise tütarlaps... ja nüüd niisugused masuurika tembud... maailma ees on häbi! Ei teadnud ju uurima ja pärimagi minna. Või seda aegagi varnast võtta. Vaatad, viks koolilaps, mõtled, et ongi kõik korras...»

Siis juhtus kõige kentsakam kõigest. Karistatu silmitses oma hädaldavat ema, ja kuigi tal oli valus istuda, naeratas ta oma ema jutu peale, naeratas koguni pilkavalt, see hellitatud potilill... Läks siis, ikka rahulikult ja vaikides, toast välja, ronis redelit mööda pööningule ja istus pisikese aknaava juurde. Tuvid kudrutasid räästa all, vana isatuvi torises oma kaasaga ja katusel sirtsusid varblased. Akna all oli suur vana veimevakk, täis räbaldunud riideid ja räbaldunud raamatuid. Loona õngitses endale sealt paksu raamatu loendamatute lindudega ja vaatles neid, aga ikka selle tumeda ja tuhmi, tuima pilguga. Isegi linnukesed olid talle täna võõrad... surnud pildid paberil... ei saa uskudagi, et säärased sidistaksid ja vidistaksid...

Tuiskude ärklitoas oli pärast seda päeva rohkem vaikust kui varem. Loona ei küsinud oma emalt enam midagi. Ja mida küsidagi, toonekurest, taevasinast ja kampsunikudumisest olid nad kahekesi juba rääkinud. Loona leidis endale huvitavama kaasvestleja.

Ühel õhtul tuli Miina pesuköögist palja jalu, tema astumist polnud kuulda, aga ta ise kuulis, et tema tütar toas kellegagi mõnusat juttu puhub. Naeriski sekka, küsis siis midagi. Astus Miina tahapoole, nägi, et tema tütar istus aknalaual üksi ja kõigutas jalgu.

«Kellega sa siin kõneled?» imestas ema. «Ma mõtlesin, et ju vist Sass on maalt käima tulnud.»

«Ma õppisin raamatust ühte tükki pähe ... kordasin kõva häälega,» vastas tütar lühidalt, vaadeldes ise läbi akna jõge. Iseenesega on kõige parem rääkida, mõtles Loona. See sõda rikub lapsigi, mõtles Miina ja võttis märja põlle eest.

Suure sõjalaine väikesi kõrvallaineid ulatus isegi viimase majani Emajõe kaldal. Vana Tuvide paari — Jaani ja Anu — ainus poeg langes Poolamaal. Alumiselt korralt kingsepp Tiirikese aga lõid soldatid surnuks. Tiirikese naine meeldis soldatitele palju rohkem kui Tiirike ise, sellepärast. Kõik olid joobnud olnud, naine, mees ja soldatid. Kisa, lärm ja appihüüded olid Tuiskude tuppa selgesti kuulda olnud. Noor õmblejanna maja teiselt korralt jättis maha oma mehe ja kaks last ja sõitis ühe grusiinlasega ära kaugele maale. Seejuures oli ta oma mees veel tiisikushaige ja lapsed väga armsakesed. Öösiti räusati ja röögiti jõe kaldal, kolistati treppidel ja kolgiti korteriustele.

Sel ajal sai Loona tunda, et igapäevast leiba, seda tumedat rukkileiba ei tule mitte üksnes palehigis teenida ja süüa, vaid selle leiva saamiseks tuleb ka külmaga, hirmuga ja pimeduses oodata — kaua oodata, tuleb rüsida, trügida, pigistada ja pigistatud saada. Kella kolme paiku — need olid kottpimedad, külmad ja võikad hommikutunnid — äratas ema Loona. Lõdisev laps tõmbas selga hallist soldatitekist palitukese, pähe jänesenahast läkiläki ja läks Meltsiveski ja Vene uulitsa nurgale, toiduainete poe ukse taha. Ukse taha ei jõudnud ta aga kunagi esimesena, juba ammu oli seal pikk inimrodu enne teda ees. Seal oli suurrättidesse pakitud eitesid, omakasvatatud tubaka järgi vängelt lehkavaid vanamehi. Mõnel naisel oli räti sees rinnalaps, kes trügimisel kiljus ja nuttis. Vaeseke pidi juba varakult tundma valu ja vaeva igapäevase leiva pärast ... kuigi ta seda veel ei söönudki.

«Seisa siin, ole viisakas ja kannatlik,» manitses ema Loonat ja lippas ise tagasi koju, pesuköögi, et veel enne tööleminekut apteekriproua pesu läbi hõõruda. Loonal oli külm ja teda vaevas magamata jäänud uni. Jõelt puhus rõske tuul ja Loona tõmbas oma jänese-

nahkse läkiläkiga pea õlgade vahele. Karvasest peakattest hoolimata kuulis ta sabasseisjate juttu. Naised siunasid s õ d a. Nad ootasid oma poegi, mehi ja vendi. Värisesid nende pärast, mitte üksnes külma hommiku pärast. Mehed aga sajatasid k e i s r i t ja olid tigedad. Lapsed tegid naiste ja meestega kaasa: nemadki värisesid ja olid tigedad. Külmast, unevaevast, tühjast kõhust. Ja kui sa niisuguse tühja ja läbinisti külma kõhukese vastu eesseisja selga surusid, siis kirises-kõrises ses kõhukeses üsna selge ja heleda häälega: «Lei-baa . . . lei-baaa, lei-baa!»

Loona toetas selja vastu seina ja soovis sedasama. Et ometi kord lõpeks see pime ja piinarikas ootamisaeg ja saaks sooja leivapätsi vastu rinda suruda . . . Külmetavad sõrmeotsad, nina ja lõuaotsa suruks ta samuti vastu leivapätsi soojenema. Loona ees ootas paks majaperenaine Meltsiveski uulitsast, teda kutsus Loona pajaks. Sellepärast, et paks eit istus leivasabas ikka raudsel kolmjalal, säärasel, mida vabas looduses kasutati pliidi asemel — tuli tehti alla ja peale asetati keedunõu. Loona oli suvel näinud, kuidas paks majaperenaine ja tema pere olid keetnud samal kolmjalal luhal «grüünes» olles viini vorstikesi. Nüüd aga istus eit ise paja asemel ja jõelt tuli uus ning lõikav tuulepuhang. Loona lõdises.

«Litsu ennast, lapseke, vastu minu selga,» ütles pada kolmjalal. «Siis on sul soojem ja mul vanainimesel ka pisut tuulevarju . . .» Loona tundis küll otsekohe, et just selle tuulevarju pärast oligi pada nii heatahtlik, aga ta oli väsinud, külmetas ja uni kippus vaevama. Ta kükitas maha, toetas oma kitsa selja vastu toekat turja ja sulges silmad. Tuul vuhises nüüd üle pea ja ei saanud sasida Loona jänesenahkse läkiläki lagegi, kõrvaklappidest kõnelemata. Loona avas silmad ja vaatas üles — taevas oli endiselt must. Silmaservad olid kibedad, ülemine laug raske nagu tinast. Loona sulges uuesti silmad ja tukastas pisut. Kägaras maas, aga undki nägi. Pikk ja tume loom kalpsas Meltsi tiigi kaldal, see oli känguru . . . ei, see oli leib! Leival oli pikk ja karvane saba, väga pikk, see oligi leivasaba. Leib, see känguru, viskas oma pika saba üle

käsivarre ja hõikas: «Maha labakinnas saksa naise käes, maha sõda! Mind, mind, mind!» Aga pada ronis leiva poole, suur ja must, tal oli raudne kolmjalg all, ronis ja —

Leivasaba nihkus edasi. Paks majaperenaine oli end kergitanud, täiesti unustanud oma tuulevarju, selle väikese ja uinuva, nii see Loona kukkuski selili, tallad ülespoole. Lapsed naersid, aga üks eideke haletses:

«Mis seal itsitada, patuasi ... lapsed jäävad juba nõrgaks.»

Loona aga punastas ja vaikis vihasena. Mitte iialgi enam ei toeta ta oma selga paja turjale tuulevarjuks! Ja kui ta sai kätte neljanurgelise raske musta leivapätsi kui märja turba, oli ta vihane sellele leivalegi. Sõrmeotsad ja varbad olid külmast päris tuimad, neelatamisel valutas kurgus. Ja et vaevaga saadud leivas oli lisaks veel saepuru, oli pala neelatamine veel valusam ...

Kui aasta hakkas lõpule jõudma, tuli isa ühel õhtul muhelevana koju. Naeratas omaette, võttis käärid kätte ja pani need jälle lauale. Loona uuris isa ja taipas: sel oli midagi südamel ja seda pidi ta välja rääkima, sest see oli midagi rõõmsat. Loona teadis seda juba enesest. Oli sul midagi rõõmsat südamel, võisid sellest, jah, pididki rääkima, kas või seinale. Oli aga kurba ja kurja, ei saanud suudki lahti teha ... Juhanil ei pruukinud oma rõõmu seintele seletama hakata. Ta pajatas sellest õhinal oma naisele ja lapsele, rõõm kippus sõnu sassigi ajama:

«Säh sulle nüüd härjasabasuppi Torpati ooberpürjelile ja politseimeistrile! Kurat, suure häälega ajas naerma, kui kardavoi tuli turu peale lihunikkude juurde ja hõikas piksehäälega: «Härjasabad linnapeale ja politseimeistrile supi jaoks!» Aga nüüd need härrad saavad sabasupi asemel äädikat rüübata — ei ole nende pead enam linna pead! Nüüd on meie linnal mitu pead, kõik tööinimeste ja tudeerijate pead! Kas sa, Miina, mäletad Herne uulitsast seda Ivanovi, kelle aken nende potskade ajal ikka kottpime oli? Vaata, selle üliõpilase pea on nüüd kah meie linna pea! Nüüd on linna komitee! Kandled ja pasunad hüüdku!»

Loona ei saanud veel arugi, kumb rõõm see suurem peaks olema — kas nüüd sellepärast, et need kõrged isandad enam härjasabasuppi ei saa lürpida või nende tudeeritud peade puhul, aga ema Miina arvas otsekohe:

«Mis need noored tuisupead teavad nüüd linna valitsemisest või... Seal peab ikka mees olema, kel on nägu ja tegu, kogu ja kõhtu, härga ja sõrga. Isegi niisugune hirmus aeg praegu, mehi tapetakse, naised lähevad liiderlikuks, lapsed ülekäte, nüüd peaks üks kõva sõnaga mees eesotsas olema... aga need noored inimesed ja töörahvas, ega muud, kui ajavad selle asjaajamise veel hoopis hullu mulku...»

«Oleks pidanud ikka tuimale seinale seletama,» ütles Juhan ja talle ei vastanud keegi.

Aga järgmise aasta märtsis said isegi see tuim sein ja kõik temasarnased aru, et hoopis uus ja võimas kevad oli tulemas üle maa. 1917. aasta kevad tuli varakult ja hooga. Juba märtsi algul lõi suure sula lahti ja jää hakkas lagunema. Ja siis see jää tuli! Jäälahmakaid, suuri nagu sauniku elumaja, purjetas Peipsi poole. Mõnel tükil sõitis terve heinasaad või puuriit kaasa — kõik see vajus Võrtsjärve poolt alla. Raginal, mürinal, kõrinal jooksis aina uusi jääkamakaid oma krobeliste kõhtudega eesujuvatele jäälahmakatele selga. Ummistus. Silinal, solinal jooksis kevadvesi ümber jäämäe ja paisutas Emajõge. Vana puusild kägises ja ägas. Linnavalitsus palkas töömehi, need valvasid pikkade ritvadega sillaalustel ja juhtisid jäätükke silla alt läbi. Kokkukuhjunud jääd tuli isegi püssirohuga purustada. Küll kõmatas, ragises ja mürises!

Kõmatas, ragises ja purunes. Venemaal purustasid töölised sel varakevadel ka jää, sajanditepikkuse, raske ja jäiga. Ja Eestimaal, Tallinna linnas, jätsid töölised oma töö, tulid turuplatsile ja laulsid punaste lippude all. Nad purustasid kuberneri ja kohtu kantseleid ja tõid välja poliitilised vangid. Kui Juhan Tuisk sellest oma perele kõneles, pildusid ta silmad lausa sädemeid, nagu oleks temagi kõige selle juures olnud! Ta sõõrmed värisesid, nagu haistaks ta veel jutusta-

des «Paksu Margareeta» ja kohtudokumentide põlemislehka. Tema naine oli aga seekord imestusest hoopis keeletu. Et töörahvas julges oma kätt keisri vastu üles tõsta! Seejuures vaatles ta oma tööst vaevatud käsi ja võib-olla tulid talle ka meelde ta õe Mari vigased puujuured — Miina puhkes nutma. Töörahva kätega mindi keisrile külge! Aga kõigest kõige selgemini nägi neid pilte Loona. Õhtul, mängides oma mõtetega, nägi ta, kuis väga kõrgel ja kullatud troonil — see oli nagu saksalaste kõrge tool söömiseks — värises see labakindataoline keiser, kuid tal haaras turjast töörahva käsi ja tõmbas ta kõrgelt toolilt maha. Aga see polnud ei ema punsunud sõrmedega käsi ega Mari-tädi puujuuretaoline, ei ka isa peente ja pikkade sõrmedega käsi — see oli väga tugev, sooniline ja kindel. Vaat, see käsi tuleks homme paberile panna! Ja juba läbi une, peaaegu unes, nägi Loona, kuidas põles «Paks Margareeta» — see oli ülimalt paks paruniproua laia kübaraga, suitses ja suitses, nii et Loona silmad kipitama hakkasid ja ta ärkas. Isa ja ema olid koos linna läinud, esimest korda selle aja jooksul, mil Loona nende juures elas, ja lapsele seltsiks jätnud põleva lambi, see riivatu aga oli suitsema hakanud ja rikkunud Loona kauni une . . .

See polnud Loona juures üksi nii. Sest peagi pärast seda suurt ja kaunist päeva hakkas suitsema mitmesuguseid lampe, mis kippusid suitsu ajama rõõmsatesse silmadesse.

«Mulle see uus Ajutine Valitsus ei meeldi,» ütles Juhan Tuisk, ja ta pilk oli jälle tõsine ja kuri. «Seal on nii kahtlasi mehepoegi hulgas. Ainult see nimi meeldib, et . . . ajutine. Ja see r a h v a-miilits. Ma nägin täna, et vana Pokanovi poeg on ka r a h v a-miilits . . .»

Kes vana Pokanov — nagu rahvasuu teda nimetas — oli, teadis isegi Loona. See oli ju kunagine oberbürgermeister Bogdanov, kellel raatuse ees ärid ja maal mõisad. Ja nüüd oli saatnud see linnapea Pokanov — ärid ja mõisad — o m a poja r a h v a-miilitsasse.

«See on seesama mis kardavoi,» otsustas Loona ja sai

ema käest tapelda: miks peab see ninatark laps ka igale poole seda oma tarka nina torkima?

«Just peab,» kaitses isa ninatarka. «Las laps õpib maast-madalast vahet tegema hea ja kurja vahel. Ja praegu on just niisugune aeg, et laps peaks kõike ise oma silmaga pealt nägema, siis ta teaks puhta südamega, kuhupoole ta elus hoidma peab . . .»

Et oma tütrele midagigi näidata, viis Juhan Loona aprillikuus raudteejaama. Sealt läksid kõik eesti rahvusest mehed rongile, et sõita kogunemispunkti, kus neid pidi ühendatama eesti väeosadeks. Perroonile viiv uks oli pärani lahti ja selle kaudu voolas hoonesse eredat päikesevalgust. Otse selles valguse nelinurgas seisis pikk ja kõhetu, kondise linnunäoga mees musta kõvakübaraga ja kaisutas peroonile ruttajaid.

«Eesti mehed, Eesti isamaa eest,» ütles ta ja andis lahkujale suud.

Juhan Tuisk vaatles seda liigutavat pilti üle teiste peade — tema oli ju pikk — ja tõstis siis ka Loona kõrgemale.

«Vaata, tütar, see seal on Tõnisson-Jaan, see annab sõttaminejatele musu . . . meelitab mehi musuga sõtta nagu noorik . . .»

Loona vaatas ja vaatas. Jälle kaisutas kondise linnunäoga mees teist meest, kes vagunisse pidi minema. Selle mehe taga seisis naine kahe lapsega ja nuttis, aga suuandja neid ei suudelnud, haaras juba järgmise mehe oma käte vahele. Suuandjast veidi kaugemal oli laud ja seal askeldas keegi paksuvõitu ohvitserimundris mees agaralt paberitega. Ta pealagi oli üsna paljas, aga tihedate vurrude all ja ümber oli magus ja kaval naeratus.

«See on toidukirjutaja . . . moonalao mees . . . riigirott . . .» näitas isa tütrele, ja Loona vaatas paljaspead, teadmata, et see oli tema oma pool-lell August, kes talle oli saatnud tatari kuuekese, aga praegu saatis sõjateele oma suguvendi, toidupaberitega. Tema ise aga jäi linna . . . need moonavärgid pole nii segasel ajal kerged selgitada. Nii ei tundnudki vend venda, ja

nõnda oli see kõige parem, sest nad polnudki ju vennad... ei nii ega teisiti...

Südasuvel, kui Loona käis emaga Kalaturult neid kõige väiksemaid ja odavamaid kalu — Peipsi tinte — toomas, kuulis ta jälle tuttavat lauluhäält. Vana paks kerjus laulis ikka oma vana laulu keiser Villemist, kes kaotab oma väed ja ise kolki saab. Kerjus oli pimedaks jäänud lilla põletuspiirituse joomisest ja seepärast tuli talle ta vana, ajast-arust laul andeks anda: juba septembrikuus tulid saksa sõjaväed sisse Saare-, Muhu- ja Hiiumaale.

Juhan Tuisk kiristas hambaid ja ütles:

«Nüüd tuleb varsti kilp ja mõõk võtta...»

Ta oleks võtnudki, aga talle ei antud. Nii nagu ei olnud usaldanud oma kannelt rätsepa kätte laulujumal Vanemuine, nii ei usaldanud tema kätte ka oma relvi linnas organiseeritud Punakaart. Ei usaldatud... ei ole tööline, teda ei tundnud ega soovitanud seal keegi... Kaupmees oli olnud, puhvetipidaja...

Nii võõra näoga polnud Loona isa iialgi varem näinud. Ka siis mitte, kui isa talle pajuvitsadega peksa oli andnud. Nagu oleks isa seekord ise peksa saanud. Ta käed värisesid, kui ta emale ütles:

«Kas ma ei laulnud sulle inglikeeli, et tahaks Voore vabrikusse tööle minna või Pandeleeri juurde... sina ikka oma kauplemisega... Kaugel sa oled nüüd oma kanasita kauplemisega! Mul on praegu nii valus ja vaevane, oleks nagu hekslimasina alt välja tulnud.»

«Eks naised ole ikka süüdi, kui mehed midagi viltu teevad,» kaitses end Miina. «Paradiisi aiast see peale algas... Mõni naine on süüdi, et mees soldatiks läks, mõni jälle, et soldatid mehe maha lõid, mõni jälle, et mees soldatiks ei kõlba. Eks selle püssiga ole nagu pilligagi, vanasõna järgi, et ära anna pilli hullu kätte...»

Pillile oli Juhan Tuisk ometi ligilähedale saanud, püssilaskmist pidi vaene mees nüüd ainult kaugemalt kuulatama. Vahel küll ka päris ligidalt, ja siis hüppas ta töölaualt maha, avas akna ja vaatas linna poole, vaatas, võttis oma lühikese jope, läkiläki pani alles trepil pähe, ja ruttas puusilla poole.

«Otsi sa, otsi niikaua, kui mõni hulkuja kuul sind leiab,» hoiatas Miina. «Rahvas on linnas kõik nii elevil . . .»

Oligi. Kui Juhan puu- ja kivisilla vahelisele kaldaosale jõudis, lasti kivisilla juures, sõdureid lidus üle silla kasarmute poole ja raatuse ees oli soomusauto. Valgete väeosade väljaastumine oli juba tagasi löödud. Ja seistes vilus novembrituules kaldaäärse käsipuu najal, tundis Juhan valusalt, kui tarbetu oli see tema kohalejooks ja kui tarbetu oli ta ise! Oli nagu vigase jalaga poisike, kes jooksis pealt vaatama täismeeste mängu . . . Juba lehitud paplid kahisesid tuules, üsna nõrku lumehelbeid hakkas alla liuglema, ja Juhani silmad läksid märjaks. Koju minna ei tahtnud ja mujale polnudki minna. Nii siis lonkis ta Maarja surnuaiale ja istus kaua oma isa haua juures. Tudengite poolt tapetud kuldnokk puhkas suure sirelipuu all, sügistuul oli omalt poolt kääpa lehtedega hästi kinni katnud. Ei olnud tema isast üsna täismeest olnud, laskis ennast naisest hüpitada . . . ei olnud temast enesestki, teda hüpitas elu ise. Kui näeks, kui elupäevi ees, mis saab sest tema tütrest . . .

Loona oli sel kurval novembrikuul juba kümne aastane. Terve tõmmu tüdruk, kes oli väga palju lugenud, ka iga liiki lindudest, aga seejuures uskus ikka veel, et toonekurg lapsi toob. Üldse kippus see Loona uskuma seda, mis talle meeldis . . . niikaua kui see talle meeldis. Aga ta ei uskunud, et kui ajad kleidi pahempidi selga, läheb sul päeva jooksul halvasti, et kui näed õhtul ämblikku, tuleb õnn ise sinu juurde. Ja kui kohtad korstnapühkijat või vene preestrit, pead mustast nöörist kinni haarama ja midagi soovima, siis see läheb täide. Ooh, temal läks ka parempidi kleidis halvasti, nende toas oli õhtuti nii kolmveerandpime, et ta ämblikku ei märganudki, ja tema soovid olid nii suured ja mitmeharalised, et neid ei suutnud täita ei korstnapühkijad, veel vähem vene preestrid. Siiski, üks soov oli juba täide läinud: ei olnud enam keisrit, seda labakinnast. Aga ikka oli veel olemas teine niisama kole asi — oli käimas sõda. Selle sõja pärast ei lastud Loonat kooligi. Ema arvates oli sõjaajal koolitee kubinal

täis hulkuvaid kuule ja nii kare ja konarlik, et otse sööb läbi pooltaldu. Ei, las laps istub kodus ja kosub, kui ajad paranevad, eks siis näe ...

Laps ei kosunud aga sugugi. Mida ärevamaks läksid ajad, seda ärevamaks läks ka Loona. Nüüd oli isa veel lisaks nii kurb ja otsekui haige, Loona tundis ja mõistis, miks isa nii kurb oli, sest tema ise oli selle tühja pruudikoha pärast Haraldi kõrval tüki aega nagu haige ringi käinud ... aga isal oli see palju tõsisem: isa oli soldati kohalt ära tõrjutud, kõlbmatuks peetud, ja see oli palju raskem lugu! Raskelt lõppeski see lootusrikkalt alanud aasta, mil puhkes Veebruarirevolutsioon, ja oktoobris sai kümne aastaseks Loona. Isa vaikis süngena, ema muigas pilkavalt, tuul oli väga vinge ja lõõtsus ärklitoa külmaks. Ema valmistas väsimatult küünlaid lambarasvast, et müüa neid Maarja surnuaeda minejatele, kes tahtsid süüdata tulukesi kalmudel lahkunute mälestuseks. Tuba lehkas lambarasvast, tuul lõõtsus ümber maja, ainsa küünla valgusel kummardus ema sularasva anuma kohale, kastes sellesse pikka tahinööri, mis hangus ja aina paksenes. Ema vari seinal koogutas üles-alla ja Loona mõtles: see on nõid, kes koogib kullaallika põhjast suuremaid teri, nopib ja noogutab, nopib ja noogutab ... Isa lebas selili voodis, käsivars üle silmade — ju vist magas. Järsku tärises kuulipilduja. Isa voodis oigas tasa ... ju ta ei maganud, ema käsi jäi hanguva küünlaga õhku peatuma ja nõid seinal tardus. Loona värises, ta pelgas kuulipilduja tärinat. See oli kui surma kondiste sõrmenukkide kiire koputus uksele: kop-kop-kop-kop! Ta teadis, kus koputati ja kes koputas. Üleval mäel, Krasnojarski kasarmute juures, valgekaartlased. Lasti üle jõe, teisele kaldale, Punakaardi kaldale. Aga juba uue aasta veebruari kestel hakkas kahe kalda kohal, kogu linna kohal, kogu Eesti kohal lendama kuri kumu: sakslased tulevad! Läbi selle kurja jutu nagu läbi karmu tärises jällegi kuulipilduja. Valged katsusid üle kivisilla punaste kaldale minna, «Bürgermusse» juures tulistati, oli väike sõda, vangegi võeti ja kõik maja poisikesed lippasid piki jõekallast, et mitte hilineda. Loona seisis jõepoolse akna juures, ta põlved ja käed värisesid üsna tasakesi

ja suulagi oli kuiv. Siis ta nägi, kuidas Liiva mäest, kasarmute poolt, liikus alla mundris meesterodu, läks põiki üle jõe, ronis Kambrinuse õllevabriku kohal teisele kaldale ja kadus Marja tänava suhu. Varsti kuuldus tulistamist. Ilm oli väga külm ja selge, püssipaugud kõlasid nii selgelt, kuivalt ja lähedalt, nagu oleks keegi sulle koputanud puulusikaga kulmu kohale. Valged püüdsid punaseid vene üliõpilasi Tähtvere mäe seltsimajast . . .

Selge ilmaga, valgel päeval, oli paugutamist kergem kuulda. Aga siis, veebruari teisel poolel, tulid pikad ja pimedad ööd. Üksikuid laske lendas kaldalt kaldale, neid summutas aga kaugusest kostma hakkav suurtükimürin.

«Nüüd lendavad need raisakullid ligi,» ütles isa oma uneasemel. Uus mürin, eelmisest tugevam, ja vana kivimaja jõekaldal vabises pisut. Aga Loona oma uneasemel üsna palju, nii et õled küljealuses kotis tasa krabisesid. Tema omad mõtted muutsid selle lendaja aina võikamaks ja võikamaks . . . suur lind häälitseb linnale lähenedes, majad ja inimeste südamed vabisevad sest vastikust häälest. See raisakull on lennukiga ühest liigist, nokib elu välja . . . Ikka tugevamaks muutus selle elunokkija hääl, isa kiristas hambaid, ema nuuksus, Loona vaikis. Ta ei maganud sel ööl silmatäitki, ja hommikul hüüdis ema:

«On aga ajad päikese all! Nüüd on lapski nii hirmuga läbi küpsetatud, et näost päris plass. Võta mõni suutäis ja mine värske õhu kätte! Ära sa maja eest kaugemale mine!»

Suutäis ei läinud alla, Loona sõrmed ei saanud hakkama läki-läki lõuaaluse nööbiga. Ta lonkis jõekaldale, seisatas ja vaatas linna poole. Vanad pajud ta selja taga olid üleni härmas. Teisel kaldal oli Kroonuaed oma kõrge müüriga nagu kivikast, kuhjaga täis kohedat lund — suuri puid. Kambrinuse õllevabriku suits kerkis karvasena otse üles nagu sinine lõngaviht. Toomemäe küljelt paistis selgesti Grenzsteini kirjudest kividest maja. Oli külm veebruaripäev nagu kõik teisedki temataolised, aga midagi nagu hoiatas: ära vahi nii pärani silmi, vaata et kuri lendaja su silmi välja ei

noki, ära hinga nii aplalt värsket õhku, vaata et varsti su hingelõõr kitsamaks ei pigistata!

Aga puusilla poolt, saksa sõudespordi klubihoone kohalt, hõikas Koosa Volli elujulge hääl:

«Tule ruttu ... tule ruttu ... tule ruttu ...»

Loona siis ruttaski ja vajus seltsimaja ette lastesumma. Siia oli kogunenud Meltsiveski, Liiva, Kalda, Tallinna, Lubja, Peetri ja Pika uulitsa poisse ja tüdrukuid, paar vanaldast meest ja eidekesi, mõni lodjamees ja trobikond parvepoisse. Kõik vahtisid seltsimaja pärani avatud eesust ja Loona vaatas ka. Sellest uksest tuli kaldale kentsakas rongkäik. Kümmekond üsna tudikest taati ja eite, sakslast, kandis vana kõrgejalgset lillekorvi, mis oli kuhjaga täis kirevaid krepp-paberist kokkukeeratud roose, siidlinte ja rosette. Pastor Schwartz kandis hõbekandmikul eesti rukkijahust leiba ja hõbedast soolatoosi vene soolaga. Pastori taga kõndis saksa koolipoisse, veebruaripakasest sini-lilla-rohekaks pigistatud põlvedega, sest poisid kandsid ainult poolde säärde ulatuvaid sukki. Kahises mööda mustast velvetiinist peleriine naftaliinilõhnaga, hõljus väljakutsuvalt üks kõver kukesulg rohelisel jäägrikaabul, oli kontkõvaks külmunud õites oks jõulukaktuselt. Neil kõigil olid imelikud näod, vaatles Loona: kui inimesed on *ainult* rõõmsad, siis ei ole nende silmnäod nii eemaletõukava ilmega. Aga rõõmu oli neil palgeil vähe; seal oli uhkust ja parastamist, kelkivat julgust ja ähvardust: nüüd *meie* teile ... Aga selle ülbe rongkäigu lõpus käis mõni mees hoopis segasema ilmega: kolme kivimaja omanik Pikast ja kaks koloniaalkaupmeest Peterburi uulitsast. Neil ei olnud küll midagi käes ja oma pilku pidasid nad jalge ees, lumisel teel.

«Kolm kadakat lähevad nüüd teiste kuningatega koos viirukit ja mirri viima,» hõikas sauna puuladuja Loona selja tagant. Lastesumm kihistas.

«Kuningas Pent,» hüüdis üks parvepoiss koloniaalkaupmehele. «Võtnud oma jeshehvtist ometi kartulisiirupit ... või tökatit!»

«Tärpentini,» ütles Tuvikese mammi vaikselt enda ette. Tema poeg oli langenud Poolamaal ...

Loona näol — see oli üleni kahvatu, isegi suul polnud verevärvi — püsis imelik naeratus; see tegi lapsepalge palju vanemaks ja kurjakski.

«Poisid, lähme nalja kaema,» kutsus Koosa Volli, ja jõekalda noorpõlv kuulas ta sõna. Nad läksid kõik üle puusilla, tükikese maad mööda alleed, siis põiki lihakarnide juurest politseiplatsile. Gildi uulitsast ronis platsile ratsaväge. Tuli kui jämedat, pikka röövikut, kelle ülemine pool oli sinakashall, alumine aga punapruun, karvane, paljujalgne. Need olidki sakslased, hallide kiivrite all teravad kondised tuules parkunud näod, üleni täis sama ilmet nagu neilgi, kes neid vastu võtma ja tervitama ruttasid. Poistesumm surus ettepoole, Loonagi hulgas, ta seisis seljaga vastu Koosa Vollit, vaatas pärani silmi ja nägi:

Vanu kõhetuid peleriinides ja kapuutsides naisi viskus vastu ratsanikele, vastu hobuste külgi, hobuste kaelu, haaras kätega ümber ratsanike säärikute, ratsanike käte, mõni koguni kaelagi.. Suudeldi auravaid hobuste palgeid ja ratsanike karme, riputi hobuste ja meeste kaelas, naerdi, nuteti, õnnistati ja sajatati. Õnnistati linna tulijaid ja sajatati linnast lahkunuid. Kinnitati paberroose ratsude päitseisse ja ratsanike rinda, ratsudele kõrva taha ja ratsanikele kiivritele, rosette ja siidlinte sadulate külge. Keegi pidas kõne, raiudes ja raksuvalt, otsekui ajaks ta kiiluga lõhki külmunud kasepakku. Talle vastas vana ja krõbisev raugahääl. Loona mõtles: see hääl on nagu pude, juba räbalas aknakardin . . . Rahvarõngas ümber selle kentsaka ja kirju pildi aga muigas, irvitas ja lõõpis.

«Kas siis eevad ei toonud ühtegi õuna?» hüüdis platsi äärest pilkav mehehääl, ja samas vuhises midagi üle laste peade ratsaväe poole. See vuhisev polnud küll hobukastan, vaid ainult see ubin, mida kaotavad hobused teedele ja mille leiust varblased rõõmustavad. Naerdi valjult, Koosa Volli Loona kõrval vahtis otsides maha, oli aga nii tihe lastesumm, et otsija ei näinud oma jalgugi. Seejuures oli Loonal kahju, et tema talvepalitu oli ilma taskuteta. Oleks tasku olnud, oleks selles ka kivi leidunud . . .

Need paberist õied olid aga ainult rõõmsaks sisse-

juhatuseks kurvale ajale, varsti ilmusid mustad ja mõrkjad marjad. Juba samal päeval ilmusid linna telegraafipostidele ja kivist kuulutustulpadele, majaseintele ja aiaplankudele käskkirjad. Emajõe kallaste noorsugu andis nende käskkirjade karmi sisu oma kodustele pisut pehmendatult edasi, hüpeldes jalalt jalale ja kilgates:

«Keelan, käsen, poon ja lasen! Terad võtan, sõklad jätan! Noad-kahvlid olgu mulle toodud, söök saagu üle serva joodud! Saksad söögu sealiha, matsile see maitseb viha!»

Vana puuladuja Herne sauna juurest ohkas Tuiskude ärklitoas:

«Ega see aeg enam kaugel ole, kus meie mehed kündku hobuse asemel adra ees ja naised peavad jälle jahikoera kutsikaid imetama . . .»

Loonale jäid need sõnad nii valusalt meelde, nagu oleks ta endale lihasse ajanud terava õngekonksu, selle krutsiku. Ta nägi neid sõnu ilmsi ja uneski: mööda musta põldu komistas küürus mees, ta jäljed olid verised, sest adratera lõikas ta kandu . . . aga hobuseajajal oli krepp-paberist roos kõrva taga. Pitsilistes mähkmetes oli musta taksikutsika pea ja terav koon otsis imetaja rinda . . . Jälle kiljatas Loona ja hüppas voodis istukile . . . Aga Tähtvere pajude alt kõlasid püssipaugud, veel ja veel . . .

Punase habemega kerjus ei laulnud enam Kalaturul ja majatreppidel oma laulu keiser Villemist ja selle kaotatud sõjaväest — ta lasti maha. Temale lisaks veel vana nõdrameelne naine, keda linnas tunti Feuerschade nimetuse all. See oli lahkeloomuline loll, kes kandis enese ümber eredavärvilisi riidehilpe ja oli oma silmnäo lumivalgeks, tulipunaseks ja süsimustaks värvinud. Nii rõõmsavärvilisena oli ta läbi linna hõljunud ja seletanud, et Konguta parunihärra teda väga kalliks pidavat . . .

«Sakslastel ja Seasurmal on nüüd palju tööd,» ütles Juhan Tuisk oma mõru naeruga.

Seasurmaks kutsuti linnas pikka luist vanameest, kes vastava tasu eest tappis kodanikel kanu ja sigu. Oli võigas vanamees pikas, verest kroobatatud ürbis. Oma

tööd tundis ta hästi, tegi seda vaikselt ja kähku. Ja sel ajal tuligi kanu ja sigu tappa vaikselt ja vargsi. Sulgelajad ja harjasloomad olid registreeritud ja nende tapmisel pidi võimudele antama nendele kuuluv osa . . . Aga et kana- ja seaomanike arusaamine sest osast oli hoopis vastupidine, siis tehti tapatööd ööpimeduses ja jahukoti kaasabil. Seale tõmmati üle pea jahukott, mille põhjas oli naela võrra jahutolmu. Ehmunud elajaloom ahmis oma kõri jahutolmu täis ega saanudki tõsta kaugelekostvat surmaeelset seakisa . . . ja võimud jäid oma lihaosast ilma. Nii kõndis Seasurm linnaäärseil tänavail oma ametirüüs ja teda pelgasid isegi poisid.

Leivasabad muutusid ikka pikemaks ja leib ise koredamaks. Seepi, imelikku seepi tehti liivast. Loona kükitas ja kügeles jälle leivasabades. Suvel aga seisis juba ausveisi ehk näpupassi sabas. Peterburi mäel, politseijaoskonnas, anti välja isikut tõendavaid dokumente, ka juba kümne aastaseks saanud linnakodanikele. Isikutunnistus oli paberileheke, mille alumisele servale tuli vajutada enne lilla värvi sisse kastetud nimetissõrm.

«Sinu nimi on siis ka taevas kirja pandud,» ütles Juhan oma tütrele pilkavalt. «Katsu siis nüüd ka täisinimese eest väljas olla . . .»

Isa sõudis künaga piki jõge üles ja tõi leivajahu ja tangu tagavaraks. Sakslased olid keelanud toiduainete linnatoomise ja pidasid hommikuti maanteede hakul valvet. Veel rohkem, suvel kuulutati välja, et kogu linn saab läbiotsimise osaliseks — otsitakse, ja kui leitakse, siis võetakse ära kõik sõjariistad, ka terariistad, ja kõik toiduainete tagavarad. Juhan meisterdas ahju ja akna vahelise toaseina kahekordseks, sinna tõsteti kõik tangu- ja jahukotikesed ja vana püssitääk. Uus sein lubjati üle ja jäädi otsijaid ootama. Oli kuum ja päikesepaisteline päev. Juhan nõelus koolipoisi sineli küünarnukke, Loona joonistas laua juures ja teritas oma pliiatsit. Ükski naisterahvas ei mõistvat pliiatsit teritada, oli isa ütelnud. Naised nagu närivad hammastega pliiatsiotsa tõmbiks, ka seda oli isa seletanud. Loona katsus nüüd pliiatsit teritada meeste

kombel. Lõikas otsa pika ja sihvaka ja ihus noateraga söepulga otsa teravaks nagu sukanõela, veel teravamaks — nagu õmblusnõela! Just siis tulid otsijad. Paks ja higistav saksa sõdur ja kõhetu, kurja näoga vanamees, kadakasaks. Soldat jäi keset tuba seisma ja lõõtsutas. Avas siis söögikapi ukse ja kirtsutas nina. Vaatas voodite alla ja tõmbas lahti kummutisahtlid. Päikeselaik laes virvendas nagu kuldniitidest võrk. Aga kurja näoga vanamees küsis, otsekui haugatas:

«Teravaid riistu on?»

Otsekohe vastas Loona, tõstes oma osavalt teritatud pliiatsi küsija ette:

«On ... näe, siin on!»

Väike pliiatsiteritaja ei teadnud siis veel isegi, kui vahedat terariista ta tookord läbiotsijatele näitas ...

Sellesama terava pliiatsiga jäädvustas Loona hilissuvel paberile alljärgneva pildi.

Ta läks isaga piki Tähtvere uulitsat välja, pajude poole. Aga eemalt, õllevabriku poolt, kostis kärisevaid hüüdeid, joobnute lällutamist ja praalimist. Naerdi valjusti. Siis nägi Loona, et rentslis jooksis vahutades allamäge, ikka jõe poole, õlu. Õlu ülevalt suurest, punasest kivist õllevabrikust. Poisikesed püüdsid seda kruusidesse, üks naine tahtis plekkämbrit täita ja kahmis kätega, õlu vahutas tal ümber käte. Ja siis nägi Loona, kuidas kaks kehakat meest kummardusid üle vahutava rentsli ja jõid samast, ähkides, märgade nägudega. Loona vaatles ühe jooja nägu ja tundis, et see polegi inimene, et see on siga ja konn korraga — sea tembud, aga konna märg ja lame nägu ...

Sel päeval ei söönud Loona õhtusööki, istus oma riiuli juures ja kriipseldas. Õlu vahutas ojana allamäge ja üle selle õlleoja kummardus naljakas elajas — sellel oli sea kere rõngassabaga, aga konna pea pungis silmadega, kuid tema kukal oli inimese oma ja tema pea küljes olid inimese kõrvad ...

Ooh, see rentslist joomine polnud linnas veel kõige hullem. Hullem oli see vägijook, mida tõid vanast anatoomikumist välja parajad mehed ja jõid. Piiritus surnukehade pealt ...

Septembrikuus, varsti pärast seda, kui sakslased olid Tallinnas tulistades laiali ajanud streikivad töölised, toodi jõekallastele uus käsk: kõik veepinnal püsivad sõiduriistad, olgu nad siis süstad, lootsikud, paadid, lodjad, purjepaadid, künad — kõik olgu toodud sadamasse, Aurulaeva uulitsa algusesse, ja seal ära antud.

Juhan Tuisk vilistas pikalt.

«Ahahaaa, tuul hakkab neile sabasulgedesse puhuma! Nüüd korjavad kõik sõiduriistad vee pealt ära, et neile siis üle jõe järele ei saadaks. No oodake te . . .»

Lonkis kogu õhtupooliku jõekaldal ja mõtles, mõtles, ja teisi mehi mõtles temaga kaasa. Vana Koosa arvas, et tuleb paatidega vastuvoolu sõuda ja paadid harujõgedesse peitu viia.

«See laevastik paistab vee peal ju nagu peegli peal silma,» nurises rätsep. «Teine asi, kui vee alla.»

Nii lasksidki jõekalda mehed, noormehed ja poisid ühel nõul ja jõul oma laevastiku jõepõhja. Suured maakivid paatidele põhja, nii nad vajusidki. Laevastiku põhjalaskjad olid ise veel kerge südamega pealegi: sügiseselt jahe vesi, ei kipu määndama, ja kauaks nad sinna ju e i j ä ä . . .

Loona aitas kaasa, ja õhtul joonistas ta pildi meestest, kes päästsid oma veesõidukeid vee alla laskmisega. Rohekas veealuses, künklikul, osalt porisel põhjal külitas Tuiskude küna nagu puhkav künnihärg, üle tema ja ümber tema aga ujus vanu ahvenaid, priskeid nagu pesutõlvi, palju pisikesi nagu kinnisi taskunuge. Loona mõtles joonistamisel veel loogi oma pildi juurde.

«Eheeh,» parastas suurem ahven. «Nüüd oled sa põhjas, vennas! Paras sulle, meid aitasid sa püüda, nüüd oled ise sees, üle poole külje poris! Ja siia sa jäädki, nagu meie jäime pannile ja leemepotti, kassi hammaste alla.» Aga küna sirutas end mõnusalt põhjaporis, haigutas ja vastas: «E i j ä ä! Mina lähen varsti vee peale tagasi. Tulin ainult ivakeseks sakslase eest tuulevarju. Sakslane tahaks meid mõlemaid, sind ja mind!» Laksti! lõi ehmatanud ahven seepeale sabaga ja kadus vee hämarusse . . .

Tuiskude künal oli viimases osas tuline õigus. Tema ise pidi aga külma vette jääma kevadeni, sest jõgi

võttis juba oktoobris jääkatte turjale. Novembris hõikasid Tallinna töölised valjul häälel maha kodanlikku valitsust ja sakslased uskusid, et nende püssitorude vastuhõikamine võib veel valjem olla. Aga see usk oli nõder, sest varsti pärast seda vastastikust hõikamist võttis Punakaart Narva . . .

Punakaart võttis Narva, teised linnad ja Tartu, aga üks imelik sõna võttis Loona oma mõju alla. See sõna oli manifest. Ma-ni-vest, ümises Loona, ja talle meeldis see sõna palju rohkem kui uhke sõna mon-te-neg-ro. Kui ütlesid seda viimast, siis nägid ikka uhket röövlit kaljukoopas. Aga teises sõnas oli palju rohkem sees. Kui laususid mani-vest, avasid otsekui kahe poolega ukse, mille tagant vaatas vastu hoopis isemoodi maailm. Isa oli Loonale manifesti lugenud ja seletanud, nüüd avas tüdruk sageli selle kahe poolega ukse. Muidugi o m a l viisil: sulaspoiss Sass saab o m a põllu Pedja ääres. Kahju, et tädimees surnud, temast oleks saanud nüüd selle rihmaga masina ja kogu villavabriku peremees! Loona võib suure lastekarjaga mängida Parklai platsil, võib metsa minna, ja mõisa metsavaht Silm peab sinna juurde ainult lahkelt naeratama! Maritädi saksad, need nülgijad, peavad nüüd võetud naha tagasi andma. Ja preili Beersin peab koolis Loona-taolisi tõrelema e e s t i keeles. K e i s e r on seal, kus on kõik ammu katkikantud käpikud. Oh jah, ja hirmus lind S õ d a, sellel käänatakse kael kahekorra! L e i b a süüakse jälle saepuruta ja ta saba kuivab hoopis ära. Kuula, kui palju võib olla ühesainsas sõnas!

Aga sakslaste peale mõjus see sõna nii halvasti, et nad veel enne aasta lõppu lahkusid linnast suure kiirusega, jättes mälestuseks — ainsaks kasulikuks — pontoonpaadid. Nendest kinnitati sild Holmi uulitsa kohale. Isa oli rõõmus ja elevil, kodus nähti teda nüüd harva. «Eks keegi pea ju perekonna leivapala peale mõtlema,» ohkas ema Miina kibestunult ja koogutas jälle õhtuti üle lambarasva nõu. Toitis tahte, need kasvasid küünaldeks. Aga Loonal oli juba mitu pilti sest rikkast sõnast. Ühel oli see sõna vikerkaarena üle maa. Aga ühel pildil oli see jällegi lind. Maa lendaja all oli aga üsna kribuline inimestest: seal oli palju

Sasse, suuremaid ja vähemaid, vanu ja noori, oli tädimehi ja masinarihmu, vanu puuladujaid ja noori parvepoisse, Voore vabriku töölisi ja mitu Mari-tädi — neil olid kõigil krönksus käed . . .

Aga rannikult kuuldi hoopis võõrast häält. Kõmatasid suurtükid Inglise sõjalaevadel. Kuula ja imesta — isegi meie mereranda oli neil vaja haugatama tulla! Isa rääkis vihaselt buuridest ja buuri sõjast, ema aga ütles, et kogu meessugu tulla maa pealt ära hävitada sellepärast, et nad nii hirmsa asja nagu sõda on välja mõtelnud ja aina sõdivad! Tööle minnes pani ema Loona tuppa luku taha. Mõlemad aknad olid läbipaistmatud. Sellesse tihedasse jäälillede peenrasse tuli suruda sõrmeots, ka nina, veel parem suu, ja nii sai väike vang oma silmale väikesegi vaateava. . . .

Ja jaanuari keskpaiku kõmises jälle. Õige lähedal ja tugevalt. Maja oli küllalt kõrge ja lahtiselt vastu luhta. Tähtvere Valgeveski tagant tuli ragin lähemale ja linn vastas samaga. Klirinal kukkus söögilauale kildudeks just Loona luurepiluga aknaruut ja isa surus oma vana kasukatüki avause täiteks.

«Võta tangukott ja sahariinipakk,» hingeldas ema. «Keldrisse . . . ruttu, ruttu, seal maale lähemal, ei ole nii kõrgelt kukkumist.»

«Mina jään lapsega siia,» vastas Juhan Tuisk.

Loona jäi võppuvasse ärklituppa. Pööningul pragises ja kolises. Riiulilt kukkus savikauss ja seinakella sisemuses oleks nagu keegi heledalt inisenud. Trahh-hh, ragises siis jää jõel.

Miina istus keldris. Tema kartis juba lapsest saadik laskmist. Juba paugutamistki, iseäranis aga hulkuvaid kuule . . .

10

Aga jõekalda lapsed ei kartnud, hoopis vastupidi, nemad olid oma ninaga igal pool jaol. Valged olid ju Jänese raudteesilla ja Valgeveski poolt linna sisse tulnud, eks sellest saanud linnaäärsed, luhapoolsed uulitsad omagi osa. Nüüd kargasid lapsed õhinal ringi, suudsilmad pärani. Nad vaatlesid vürtspoe silti, mille kuul

ülevalt servast üsna mõlki oli löönud. Nad oleksid seda mõlgikohta üsna meeleldi sõrmitsenudki, aga kahjuks oli silt liiga kõrgel poeukse kohal. Nad ronisid pööninguile, et ometi lähemalt ja o m a silmaga näha kuuliauke katuses. Näe, vennas, nagu hernestega läbi lastud... ja kuuri laudkatus on auklik nagu sõelapõhi! Nad siblisid pööningute liivas, et vahest ometi leiavad ühegi kuuli! Nad ronisid aiaplangu otsa, et näpitseda vana paju krobelist koort. Selles oli sügavaid jälgi, nagu oleks saag oma hambad vihaga vanasse puusse löönud.

«See on ainult riivanud,» otsustas kaheteistkümneaastane Luige poiss. «Nagu niuhti... ja ise leekis edasi.»

«Vahest seesama kuul, mis Pralla Augusti saunas surnuks laskis,» arvas üks väiksem poiss.

«Jah, see on hulkuja kuul,» seletas vürtspoodniku Elmar. «Meie vanamees ütleb, et o n niisugune kuul! Meie vanamees ütleb, et see kuul vihiseb ringi ja otsib seda inimest, kes just tema läbi otsa peab saama. Meie vanamees ütleb, et see on juba jumalast niimoodi ette ära määratud.»

«Loll,» ütles rätsepa Loona ja sülitas lumme. «Meie papa ütleb, et kuul ei hulgugi. Et ainult vananaiste jutt. Papa ütles, et kuul lastakse püssitorust välja, jookseb viuu-uu ja kui ette jääd, tapab kõksti!»

«Sina ja sinu papa olete muidugi need maailma-targad,» sähvas Elmar. «Kõnelgu hiir või harakas, ikka nemad teavad paremini...»

«Loll,» ütles Loona ja sülitas uuesti. «Sellest on raamatus lugeda...»

Nad istusid kõik oma kelkudel. Need olid kodutsi meisterdatud kelgud. Jalasteks kaks ninast kumeraks lõigatud lauda, üks veidi laiem risti istmealuseks peale lüüa, selle serva kuuma raudoraga auk ja august nöör vedamiseks läbi — ja oligi mõnus ja odav riist valmis! Lauaotsakesi sai suvel lauavabrikust või jõepervelt. Aja jooksul oli lumi ja jää puujalased nii siledaks ja läikima nühkinud, et lust lasta. Tuli aga hoiduda, et säärast kelku mööda liivast teed ei veetud, liiv võttis jalased karvendama.

Lastel polnud jutust puudus, üks teadis teisest ikka uuemat ja jubedamat lugu. Ninaalused niiskusid, neid pühiti kähku käisega ja kindaga, kõrvad kikkis ja keeled käimas.

Väike Leo oli õllevabriku taga luhal verist rada märganud ja jääauku jõel.

«Selle veered olid kõik verised ja karvadega koos . . . ma vaatasin, need olid nagu juuksed . . .»

Oss-Elmari isa kuulus Punakaarti ja oli koos sellega linnast lahkunud. Nüüd tuli temast juttu.

«Meie vanamees ütleb, et seda meest enam ei nähta,» seletas poodniku poeg. Aga punakaartlase poeg oli kasvult väike, optimismilt suur. Vastas:

«Vanaema, 'urat, lä's 'aardimoori manu, 'urat . . . see ütles, et tuleb 'üll ta'asi . . . suure 'ärina'a! Suure 'ärina'a! Ema siis pahandas vanaema'a, et läheb nõia manu raha rais'ama. A'a see on õi'e jutt!»

Edasi kõneldi koerast, keda kuul riivanud. Risti üle selja, ainult läbi karva, nagu oraga põletanud juti karvadesse. Tumepruuni juti, ja sel on kärsahais. Rääkija oli seda o m a ninaga nuusutanud. Ja nüüd soovisid nad kõik suure Pluutu selga nuusutada . . .

Tuisu Loona ei lausunud sõnagi. Temaga oli nii, et ta teiste omasugustega väga kergesti vaidlema kippus, ja siis oli õigus ikka ja alati tema käes ja tema sõna jäi peale. Aga need teised, need allajäänud, vihastasid siis. Ja kui nad vihastasid, ei lasknud nad vastutasuks Loonat luku tagant välja. Isa oli Koosa pool kuuris uut ja suurt paati tegemas, ema lippas hommikuti rohupoodi. Tema ei lubanud Loonat välja . . . «mis sest värskest õhust . . . aga kui tuleb hulkuv kuul?» Sellepärast lukustaski ema hommikuti ukse ja pani võtme mati alla. Et vahest juhtub tulekahju, tuleb õde maalt, küllap siis naabrieit võtab mati alt võtme ja laseb väikese vangi lahti. Aga keskhommiku paiku hiilis ikka mõni poistest Tuiskude ukse taha, võttis võtme mati alt ja avas ukse. Loona ootas juba ukse taga, läkiläki peas ja labakud käes. Kelk kõhul, nii hiiliti trepist alla. All aga läksid nad lauluga kas kõrgele Liiva mäele või veidi madalamale künkale Pirgi maja ette. Aga kui ema lõunale jõudis, istus Loona juba toas luku

taga, laua juures ja ikka sirgeldas oma värvipliiatsitega. Nii oli ta tänagi oma vangitornist välja hiilinud . . .

Kroonuaia poolt lähenes mustav inimrodu. Lapsed tõusid kelkudelt ja sirutasid kaelu. Näe, mehi püssidega ja muidu inimesi ka ringi ümber!

«Seal on ilma püssideta mehi ka . . . näe, teiste vahel,» ütles Elmar. «Need viiakse luha peale . . .» Ja kõneleja lõdises järsku.

«Lastakse maha! Lähme lähemale!»

Nad lippasid risti üle jõe tulijatele vastu, kelgud kolinal taga. Mehed tulid piki kallast kuni Pirgi majani ja hakkasid seal siis künkalt jõejääle ronima. Küngas oli lastel üsna läikima ja libedaks nühitud, laskumine oli tülikas. Aga järsku pistis üks meestest — püssita ja teiste vahel toodu — jooksma. Ta jooksis hästi ja väledalt, ettepoole küürus, nägid poisid. Mis ime kah, palja rohelise kuue väel, paljaste kätega, palja peaga . . . no nii jookseksid nemad ka! Ja lapsed astusid veel paar sammu . . .

Järsku avati püssituli. Lasti Pirgi maja eest kaldalt, paugutati põgenejale järele. Püssid paukusid mitmekesi korraga ja kuule vihises üle laste peade. Põgeniku sammude müdinasse hakkas kostma sajatamist, siitpoolt kaldalt jooksis keegi poole jõeni ja karjus:

«Kuradid . . . mis te l a s t e peale!»

Loona oli keset jõge kõhuli maas. Kuidas see juhtus, seda ei teadnud ta isegi. Tundis ainult külma jõejääd kõhu all, lumme surutud näost näpistas külm kõige valusamini just ninaotsa ja silmalauge. Viuu-uu, vihises lõikavalt ja kurjalt otse üle Loona ja kelgu . . . Viuu-uu, kelguke oli madal ja tüdruk katsus end kelgust veel madalamaks suruda . . . ja mõtles järsku lamedale latikale, jäässe külmunud konnadele, Tuiskude jõepõhjas puhkavale künale. Küll n e i l on n ü ü d hea! Otse Loona näo ees on ühe väikese poisi hallide viltide tallad, narmendama löönud jalatsininad lumme surutud. Ja need väikesed vildininakesed värisevad lumes. Nüüd lendles see kuri lind, kes silmi ja südameid välja nokib, lumes kõhutavate kaldalaste kohal. Lapsed oma kelkudega olid jõejääl pikali, aga

üle nende saatsid püssimehed ühele elu eest jooksvale mehele palju kuule järele.

Ka põgenikule vastu jooksnud ja laste elu kaitseks kisendanud mees lebas nüüd kummuli jõel. Põgenik ise aga põikas Liiva ja Meltsiveski uulitsa nurgale jõudes madalast õueväravast sisse ja vingumine vaikis. Osa püssimehi jooksis nüüd kähku põgenikule järele, osa aga sammus vapralt oma vangidega ikka edasi, ikka sinna õllevabriku taha, sinna luhale . . .

Lapsed ubisid end püsti, värisevate vildininadega väikepoiss nuttis valjusti. Kaldal kiljus naisehääl ja teine, madalam, manas oma poega, seda sunnikut, kes surma suhu kippunud, kelk nööriga järel . . . Loona aga surus nina lumme ja mõtles: nüüd need naised näevad kõik, et mina ka luku tagant väljas! Kui õige natukeseks pikali jääda, vahest ei märgatagi ja tema saab vargsi tuppa tagasi lipsata . . .

Kus sa sellega — kaldal kisati ja kõneldi, ahastati ja hüüti läbisegi.

«Nüüd on mõrtsukad väljas ja puu küljest lahti: otse üle laste . . .» pahandas jäme mehehääl.

«Aga need on ka igal pool oma ninaga kohal . . . no kes teid sinna kuulide alla vedas?»

«Mis te enam . . . tänage õnne, et mõni siruli ei jäänud . . . sandiks ei lastud . . .»

Aga hele meeletu naisehääl kiljus aina edasi:

«Üle l a s t e! Üle l a s t e! Õkva üle l a s t e!»

«Kergitame ta üles,» käskis siis vana Koosa madal hääl. «Tal on veel eluvaim sees . . . rinnust läbi.» Loona kergitas omagi pead kelgu kõrvalt ja nägi, kuidas mitu meest tõstis veriselt jõejäält üles tema oma isa. Ta oli suur ja pikk, mehed said ta põlvili ja hakkasid kalda poole minema. Isa jalad lohisesid lumes. Vana Koosa rebase värvi käpikud paistsid isa kaenla alt. Siis ajas ka Loona end pikkamisi põlvili, võttis kelgunööri pihku ja astus aeglaselt kalda poole. Õieti ta küll ei astunud, ta . . . tõlssis, raskete, nagu köidetud jalgadega.

«Seda rooska küll, mis sulle vaja oleks,» kisas naabri Loviis talle kaldalt vastu. «Ema hoiab nagu oma silmatera lukus ukse taga. Ütle, kurivaim, kas sa õige läbi lukuaugu väljas käid või?»

Mehed kandsid isa kolmandale korrale ja panid ta voodisse. Lõunaajal tuli ema, ja siis läks päris hädaldamiseks. Kas ei ole tema, Miina, sada korda hoiatanud neid meeletuid, suurt ja väikest, küll nende sõgedate sammude, küll nende hulkuvate kuulide eest! Nüüd on see käes, see patupalk! Seal see nüüd on, seda nad otsisid, see väike ees ja suur taga!

Väike istus oma nurgas ja vaikis. Aga suur sonis juba. Vaatas üksisilmi lakke ja kõneles rätsepmeistrist, kellel saarepuust küünarpuu. Kõneles õpipoisist, keda meister selle saarepuusega mõõtis. Ja see mõõduvõtmine oli valus olnud! Siis läks jutt sosinale üle. Ema Miina arvas, et haige vahest suutäit vett karastuseks tahab, ja kummardus lähemale. Aga haige oli väga kaugel: ta kõneles saarepuust kummutist ... selle nurkadel olid nikerdatud roosililled, nupud ja lehed. Ja oksad okastega, oi, okastega! Siis naeris haige ühe musta puudli üle, kes roosilille nuusutama kippunud. Aga siis oigas ta ja oiates kõneles kandlest, mida kitsi habemik rätsepale mängida ei andnud, mitte ei andnud ...

«Ei tema mõista täismehe moodi sonidagi,» ohkas ema Miina. «Mõne sonija jutust saad ometi aru, mis soovid haigel veel viimaseks oleksid.»

Ohkaja ei saanud sonijast aru — just see kannel, see laulujumala kõver kaarega kannel oligi sonija suureks sooviks ...

«Hea on, et ta veel vaiksel viisil ja kenadest asjadest sonib,» tröösti Loviis. «Mis me siis teeksime, kui ta — täies mehejõus, nagu ta on — rabelema hakkaks! Sel kombel on kõige kergem, magab endale surma vaikselt sisse.»

Haige magaski, oigas pisut ja õhtu eel lausus vaikselt ja selgelt:

«Ära sa teda lasteaeda anna! Saada kooli, saada kooli! Võta kas või silguputka, kui su süda seda tahab, aga kooli saada.»

See oli juba nii selge jutt, et Miina vaikselt nutma hakkas. Ometi kord sai mees aru, kuidas ta naise süda kauplemise poole tõmbas!

Aga Loona tundis, et isa süda teda vägisi, kas või

vägisi, kooli poole sundis, ja tema enese süda oli sellega täiesti nõus.

Haige oigas pikalt, sirutas end, vana voodi jalutsilauad naksusid.

«Aga varastanud ja abielu rikkunud ei ole mina küll kunagi . . .»

See oli lausutud nii imeliku häälega, nagu oleks surijal mõlemaks elus tuline õigus olnud, jah, nagu oleks tal nüüd neist tegemata jäänud patutöödest kahju. Miina pidi valjusti nuuksuma, temale lõid väga valusasti südamesse need viimased sõnad, õieti küll just hääl.

Nii lahkus vaikselt siit maailmast rätsep Juhan Tuisk, Märdi poeg, 49 aastat vana. Teda jäid leinama naine ja laps. Nii kuulutas surmateade «Postimehes». Aga miks rätsep nii järsku vaikselt lahkuma oli hakanud, sellest ei lausunud surmakuulutus küll poolt sõnagi. Ärevad ajad, mine võta sa kinni . . . oli tal just vaja sinna püssimeeste ja põgeniku ning lastekarja vahele joosta . . .

Loona seisis sängi ees ja vaatles surnu nägu. See oli hall ja võõras. Niisama hall nagu vaipki, mille isa soldatilt ostnud. Niisama võõras nagu tolle tundmatu soldati nägu, kes vaiba müünud. Ema nuttis valjusti ja naabrinaised aitasid kaasa. See nutt aga nagu kriimustas Loona kaela ja kõrvanahka, ta muutus silmnäost väga kahvatuks ja krigistas järsku hambaid . . .

Selle eest saatsid leinavad naised Loona toast välja ja asusid ise lahkunu pesemisele. Mingu aga värske vaenelaps Loviisi tuppa ja lahutagu seal Naatani seltsis oma kurba meelt. Naabripoiss oli Loonast küll vanem, aga üsna väike, sest ta oli küürakas. Õieti kahekordselt, tal oli «paun ees ja teine taga», nagu sirged poisikesed uulitsal pilkasid. Poisi enese pilk oli nüüd kuri ja kollakasroheline, keel aga veel kurjem, kui ta üle voodijalutsi värskele vaeselelapsele vastu sisistas:

«Paras vana Tukile, no sai ometi külge! Kõndis nagu Parkalai, suur ja lai. Pada mädaneb teil nüüd jõepõhjas. Kui su eit paja üles laseb tõsta, teeme keti lahti, küll siis läheb Peipsi poole kui tirin!»

Loona haaras pingilt alumiiniumist seebialuse koos

seebiga ja saatis selle sängi poole teele. Ooh, tema ei visanud isegi sügavas leinas viltu. Naatan karjatas ja Loona jooksis toast välja. Redelile. Pööningule. Oli ikka üks vastikumat liiki liiv seal pööningu põrandal: pisaratega segunedes annab näole sitke pori. Muidugi, kui lamad näoli . . . aga keegi ei näe ju, võib.

Kui ema pea luugile ilmus — luksumine kostis ju alla —, tõstis Loona porise näo ja oigas:

«Aga kampsunikudujaks ma e i õ p i . . .»

Peiesöömaajaks oli lühikese leemega lambaliha kaalikatega ja seda võis juba kaugele tunda. Aga leinava lese sugulased olid kokku tulnud ja nemad kui maainimesed pidasid seda toitu au sees. Söödi ja joodi, ning Loona ema õed, need tädid, punetasid tublist söömaajast ja nutetud pisaratest. Nad hõõgusid hädaldamisest ja leinast — ainult Loona vaikis nagu mustav tukike keset süsi. Tõeline mustav tukike. Loviis oli lapsele kiirel käel õmmelnud leinakleidi. Hästi paksust, kodukootud, tublist maavillasest. Mis kunsti ja nokitsemist seal's ühe lapse leinakleidi juures olla saabki: peaauguke sisse ja kahele poole käised külge, kasvamise jagu juurde anda — või laps nii paksu villast siis paari-kolme aastaga ära kannab — õmblusi võib ju õieti kähku, nii üle k a e r a t e r a kokku lasta. Loona seisis oma küll praktilises, mitte aga nägusas leinarüüs keset tuba, kange nagu kännuke, ja mõtles ise: vaestemaja surnuid maetakse niisuguse kirstuga nagu see ürp . . . kiinrusega mustaks värvitud. Ja see ürp on nii kange, et ta ka ilma minuta püsti seisaks . . .

«Kadunuke oli väga keeva verega ja äkilise meelega,» ütles Anna-tädi oma haleda häälega. «Mina pelgasin teist, kadunukest, ikka nagu peru hobust . . . nagu sa sõna ütlesid, nii seitse vastu said . . .»

«Musta verd inimesed on kõik niisuguse verega,» otsustas ema sõtsepoeg, see vangimaja võtmehoidja, karvane klutsnik, nagu Loona seda sugulast salakesi nimetas, ja pühkis peoga oma punased, õllest märjad vurrud kuivaks.

«Tema viga oli see, et ta ikka seda õigust taga nõudis,» ütles kurt Mari-tädi väga valjusti. «Ja maailm on seda va kõverust kurjasti täis . . .»

«No oli just t e m a l vaja sinna jõe peale vastu joosta?» küsis ema Miina. «Kes siis paugutamisele vastu jookseb . . . ikka eest ära, ikka eest ära . . .»

Tuba oli väga kuum, inimeste ja lambaliha lõhnast oli õhk päris paks. Loona seisis oma kirstutaolises rüüs ja mõtles: Liiva uulits algab jõe kaldalt ja lõpeb mäel Maarja surnuaiaga. Nemad söövad praegu lambaliha selle uulitsa esimeses majas, aga see mees, kelle nad täna mulla alla panid ja kellest siin nii palju juttu, see pole neist kaugemal kui ainult sama uulitsa teises otsas . . .

«Tema kondikesed juba mullas, mis te neist enam kaalute,» ütles võtmehoidja naine. «Keset elu meie peal surm see võimust võtab . . . näe, laulusalmgi käib nii. Tema sai otsa, aga teine mees, näe, pääses eluga minema . . . ju see pidi kõik nii olema.»

«Jah, kadunud Juhani kondikesed on nüüd juba mullas,» oli võtmehoidja oma eluseltsilisega seekord nõus ja võttis vaagnalt uue tüki lambaliha. Võetu oli kondiga, ja nii kui Loona kondi taldrikule langemise häält kuulis, läks tal süda pahaks. Meelekohad ja selg olid külmad, aga ihu lõi üleni higiseks . . . ja just siis kõlas ema hääl läbi kuuma ja lõhnadest paksu õhu:

«Laps noorem, jalg kergem. Võta, vii see solgipang alla! Ära sa trepi peale maha solguta! Vii aia äärde, seaputkade taha, vala kraavi.»

«Nüüd veel,» haletses Anna-tädi. «Südaöö tund juba käes . . .»

«Kuuvalge on, nii et loe kas või kirja,» vastas Miina. Kanges leinarüüs Loona võttis suure plekkpange, mille isa rooste ärahoidmiseks ookriga üle oli vaabanud, käeotsa. Palja peaga, jalas heegeldatud pehmed kotakesed, nii astus ta õue. Ooh, nagu oleks ta järsku porisest lehkavast jõepõhjast korgina veepinnale vupsatanud! Nagu oleks ta umbsest keldrist järsku üsna laeta ruumi sattunud. Külm oli, selge oli, hele oli! Täiskuu väike ja taevas kõrge, ja mõlemad nagu klaasist, helkivast, selgest. Varje polnudki, ja juhtuski mõni siiluke, siis oli see varjusiiluke sinine. Külm pigistas sõrmed nagu kahe näpu vahel kokku ja pärast lambaliha lehka oli see pigistamine mõnus!

Oli nii iseäralikult ilus hilisõhtu, et väike leinaja otsemaid unustas peietoa ja oma kange rüü. Pea kuklas, vaatles kõrget taevast — ei ole sellel täna otsa ega äärt! Loona seisatas keset õue, sirutas välja sõrmed ja liigutas neid. Sõrmed olid kuuvalguses küünlavärvi. Kas ei virvendanud see kuupaiste läbi sõrmede kui purevalt külm, selge, pisut sinakas allikavesi?

Võttis siis ookriga vaabatud solgipange uuesti käeotsa ja astus edasi, tasa nagu kass, ja tema varigi polnud kassi varjust suurem. Aga tagaõu seaputkade reaga ja armetute põõsastega oli veel kaunim! Valusalt valge, elavhõbedakarva, õrn sinakasroheline — nagu kauge välgu värv. Kui vaatlesid poolkinniste silmadega, siis nägid, et kõigel oli kuuvalgusest sinakas, pisut nagu karvendav palistus ümber. Nagu aupaiste! Jah, tõepoolest, isegi lumised, muidu nii sõnnikused seasulud kandsid eneste ümber seda kuuvalgusest aupaistet. See oli ka ümber Loona solgipange ja kareda, maavillase ürbi. See oli nagu elavhõbeda värvi põdrasammal, see haraline. Oli nagu nõrk hallitus ... nagu Rästas-Antsu villajäneste udukarv ...

Otse sel mõttel kuulis Loona kõrv Antsu häält. Küllap Ants-poiss tõi oma jänestele veel hilist einet ja loeb neile nüüd vastu ööd peremehesõnu peale! Kui teda nüüd südaööl natuke ehmatada, näis, missuguseks ta nägu siis läheb? Loona laskis pangevangu lahti ja astus ise üsna Rästaste suure seasulu taha. Selles sulus pidas Ants nüüd oma jäneseid, tükki paarkümmend.

«Need sinu intlid viskan ma jääauku,» ütles Rästaste poiss. «Need kaovad nagu vits vette. Aga see on vask, et me kadunud vaname palit sulle nii paras on ... nii kui oma.»

Jäneste sulust vastas poisi omale mehehääl:

«Ole sa meheks! Nüüd olen ma jälle liinis. Nüüd puudub ainult see näpupass, see ausveiss, et linnapiirist välja saada. Kui linnapatrullist läbi lähen, pääsen ma ikkagi Narvani välja, siis ...»

Häälgi oli nagu see hilisõhtu, selge, külm, ja sellegi juures oli imelikku kuma ... nagu hellusehallitust, pisut pehmet uduvilla ümber. Siis kobistati juba seasulu ukse ees ja sama hääl ütles:

«Kondid on kanged. Kolm päeva kuudis kössis oldud. Las ma sirutan natuke, teen mõne sammu.»

Tegigi nii, ja seisis vastamisi tüdrukukesega mustas ürbis ja musta peaga, kõrval suur plekkämber. Tüdruku nägu, kael ja käed olid kuuvalguses küünlavärvi ja ümber selle kõige oli heledam palistus... nagu lühikesed hõredad elavhõbedast narmad.

«Hiilisid?» küsis mees ja tal polnud enam sugugi seda hellusehallitust ümber külma ja selge hääle. Nagu oleks keegi taskunoa kõige vahedama tera välja tõmmanud.

«Röh-ök, röh-ök,» arvas poemehe suur orikas oma sulust ja Rästas-Antsu vana isajänes tagus tagumiste jalgadega vastu aluspõhku. Loona seisis mustana kui rongapoeg imeheledas kuuvalguses ja tundis, et see külm valgus nagu kisuks, tõmbaks, imeks väljapoole. See tõmbas soojuse liikmetest, värvi juustest ja silmadest, jah, mustast maavillasest ürbistki, ning Loona muutus nii läbipaistvaks nagu ta lapsepõlve veider rõõm, see ligunenud lillevars pudelis...

«Ei seda... Selle vanamees jäigi jää peale, kui sinu peale tõmmati,» lausus Rästas-Ants täismeheliku olemisega.

Mees astus nüüd üsna Loona ligi ja võttis karvamütsi peast. Tal olid heledad juuksed, ja Loona mõtles: küllap tema ema on tal alati peale saunaskäimist veel niisked juuksed lapiti peoga kenasti vakku vajutanud — kuidas siis muidu läheb risti läbi juuste nii sügav ja terav laine, üksainuke? Mehe oimukohal oli hele kuupaiste, aga silmakoopas sinakas vari. Loona vaatles seda heledat oimukohta ja mees ütles talle:

«Sa tulid vist musta vett välja valama... anna pang siia...» Ja kallas solgi sügavasse kraavi seasulgude taha.

Kui ta Loonale tühja ämbri kätte ulatas, võttis ta tüdrukukese mõlemad käed oma pihku ja ütles:

«Sul on ju sõrmed külmad ja kanged nagu pulgad... rahvasuu räägib, et siis olevat süda soe. Siis minu pärast sa jäidki vaesekslapseks...»

Tema käsi on küll suur ja soe, ühesse mahuvad Loona kaks külma ja väikest. Aga Loona nägu on veel

rohkem küünlakarva, juba päris heleda stearinküünla värvi, kui ta ütleb:

«Mina selle . . . näpupassi toon. Meil ei ole seda nüüd enam vaja. Lähen pangega üles ja tulen varsti tagasi . . .»

Leinamajas pani Loona pange nurka ja ütles emale:

«Tuvikese mamma palus meie vana lauluraamatut . . . ta tahtvat jumalasõna lugeda . . . tema raamatus pole seda põrguvalu laulu sees.»

«Eks sa satuljest võta,» vastas Miina. «Ära sa aga kõike segi kääna.» Ja ise kõneles Juhanist edasi.

Loona võttis isa näpupassi, selle ausveisi, ja pani raamatu vahele. Samast raamatust oli ema Miina oma leeripäeval laulnud ja selle päeva mälestuseks oli raamatu vahel veel alles elupuu oksake. Sel oli nii visa elu, et ta praegugi veel mõrkjalt lõhnas.

Mees ja poiss seisid seasulgude vahel. Loona võttis külmast kangete sõrmedega, ise pisut värisedes, lauluraamatu vahelt näpupassi ja ütles:

«Nelikümmend kaheksa aastat vana . . .»

«Just pool tuleb mul puudu,» naeratas mees vastuseks.

Ja Loona oli temast omakorda poole noorem. Jätkas:

«Juuksed mustad, silmad pruunid, nägu pikergune.»

«Linalakk,» vastas mees. «Silmad hallid, nägu valgete vangimajast pikerguseks jäänud.»

Ja minek oligi käes. Rästas-Ants läks põgenikku saatma. Tütarlaps Loona pidi aga oma ema vana lauluraamatuga tagasi leinajate hulka minema.

«Ole terve,» ütles lahkuja Loonale. «Olgu aeg pikk või lühike, meie näeme teineteist jälle. Küll ma tunnen su ära — juuksed mustad, silmad pruunid, nägu pikergune.»

Loona vaatles ühtainukest ristlainet läbi heledate juuste ja kuuvalguses heledat oimukohta. Vaikis, Rästas-Ants — see nohises naljakalt, tal oli vist jälle nina kange külmaga kinni. Nõnda nad siis lahkusid.

Pimedast trepist üles ronides pidi Loona lauluraamatu peaaegu maha pillama, haaras kukkujat kahe peoga ja käristas nii kogemata välja lehe. Kolmandale korrale jõudes nõjatus vööruse aknale ja vaatas välja. Rästas-

Ants ja lahkuja läksid piki jõge Kroonuaia poole, selle kivimüürist langes sügav sinine vari, ja sinna varju vajusid kaks teekäijat. Kuupaiste oli tõesti nii hele, et kirja oleks lugeda võinud, ja Loona lugeski lauluraamatust välja käristatud lehelt: Nr. 21. Omal viisil. «Oh ära jäta mind, mind saatku sinu käsi . . .»

Vaatas siis pärani silmi kõrget taevast ja tillukest täiskuud, kallast ja Kroonuaeda, sinist varju selle müüride ümber, ja need olid kõik nii ilusad, nagu näeks Loona neid esimest korda elus.

Tuppa jõudes ütles lühidalt:

«Tuvikese mammi saatis raamatu juba ära . . .»

«Mis ta nii kibeles, eks lugegu veel.»

«Oh, tal oli ainult üks salm meelest ära läinud.»

«Mis salm, mis salm?» tänitas läbi tiheda lambaliha lõhna vangimaja võtmehoidja. Ja Loona vastas talle kannatlikult:

«Kui kuradi sind kiskva ja sainast saina viskva ja sind kui peni pureva . . . eks see salm.»

Astus ise jõepoolse akna alla ja jäi sinna kauaks. Teiselt kaldalt helkis vastu linn, kõik nii puhas, hele ja hõbedane nagu muinasjutus. Nagu oleks keegi suure-suure haamriga katki koksinud suure-suure suhkrupea ja siis kõik kandilised, sakilised, sopilised, nurgelised valged tükid elavhõbedaga üle valanud . . . ja kusagilt langes sellele kõigele kauge välgu õrna, rohekassinakat kuma.

Ja kui peielised üsna valjusti juttu ajasid, ümises Loona akna juures lauluviisi . . . üht üsna uut viisi ja otsis sellele viisile sõnu . . .

«Noh?» leidis aga järgmisel hommikul trepil Rästas-Antsu nähes ainsa lühikese sõna.

«Vask,» vastas Ants täismeheliku nappusega. «Kesse öösel neid tähti sihib. Veeriku alevi patrullist läks läbi, sai veel maainimeste pära peale, need olid reega linnas matusel olnud. Vask.»

Aga siiski oli poisike täismehest kangem, ja Ants naeris Loonale:

«Ja seal patrulli juures ma siis hõikasin veel meie poodimehe Elmari häälega, et «adjöö, papa, tule varsti tagasi!» Aga sulle ma ütlen — suud tuleb pidada! Meie

sinuga ei tea kolmest asjast mitte teragi. Ei sellest võõrast mehest, meie vaname intlitest ega sinu vaname passist. Kadunud ja kadunud ... ei ole näinud, ei ole kuulnud.»

Isa kindad rippusid kuni suure kevadeni ahjusimsil. Sinna oli Juhan oma kaks märga labakut kuivama seadnud, kui ta Koosa juurest puutöölt tulles oli leidnud toa tühja olevat. Siis ta oma tütart oli otsima läinudki. Kui ahi tublisti kütta sai, liikusid kindad üsna tasa, värisesid. Kui ema kevadel talised aknad eest ära tõstis ja tuul toas tõmbama hakkas, langes üks labak alla. Siis võttis ema ka teise ohates alla. Kurt Mari-tädi tuli Põltsamaalt linna käima ja kuulutas:

«Ilma isata lapsed on nagu heinapebred tuules. Ei vaesellapsel ole enam kaitsja kätt ümber.»

Loona tundis varsti, et Mari-tädigi vahel tõtt tundis ja kenasti välja öelda oskas.

Kõrvalmajas elas Tõrukeste perekond ja väikseid tõrusid oli hulga. Nemad olid peenemad ja puhtamad lapsed, neil oli toas koguni kirjutuslaud ja sellel roheline viltvaip peal. Sellel rohelisel vaibal istus vasest koer ja hoidis lahtiste lõugade vahel sulepead ja pliiatseid. Ühel õhtupoolikul mängisid Tõrukesed ja Loona koos. Nad seadsid õllepudelisiltidest (isa Tõruke oli õllevedaja) ja vanast, nüüd mittemidagimaksvast paberrahast maakaarte kokku. Väikesed tõrud olid jõukad, neil oli pisikeses punases nahkkotis veel p ä r i s raha. Seda kotikest näidati Loonalegi, ja mäng läks edasi. Õhtul, kui Loona juba voodis oli, tuli Tõrukese emand neile ja alustas juttu nagu ümbermaailma-reisi. Et seda võib ju juhtuda, et lapsel tuleb silmahimu peale. Ja et lapse sõrmekesed lähevad iseenesest kokku ümber võõra oma. Aga nende lapsed nüüd n i i nutavad, nemad ei leia oma pisikest punast nahkkotikest p ä r i s rahaga. Ega Loona seda siiski vahest kogemata oma kirju põlle tasku ole pistnud, mänguhoos?

Miina tõmbas karmi käega oma tütre voodist istukile. Miina nägu oli kalk ja hääl ka:

«Ütle mulle nüüd ausalt välja, kas sa võtsid või ei?»

Loona lõi punetama, nägu, kael ja käsivarredki, vastas aga vaikse vihaga:

«Ei võtnud.»

«Hoia oma nahk! Nüüd peab last nagu kord ja kohus kasvatama hakkama. Lähme,» ütles Miina Tõrukese emandale. «Pärime teie lastelt, kuidas see mäng neil õieti käis.»

Läksid. Kui nad tüki aega kärsitult ja viljatult vaielnud olid, leidis kõige väiksem tõru kogemata punase punga leivataldrikult, viilukate vahelt.

Tõrukese emand ei tundnud peale kergenduse midagi.

«Kes teda sinna, igapäevase leiva vahele, teadis vaadata! Väikesed lapsed, rumalad veel, sõid ja jätsid leiva vahele. Mis sellest, laste asi.»

Teel koju ei kõnelnud ema ja tütar sõnagi. Nagu kardavoi vargapoisiga, mõtles Loona ja jäigi vaikima. Aga tüdruk läks näost nii punaseks, kui küsitud sai . . . puhta südamega inimesed ei lähe punaseks, mõtles ema Miina, ja tema ei mõistnud, et tütar punastas häbist, et t e m a ema temalt nii kalgi häälega küsida võis, et ta üldse küsis, et ta seda küsimata ei uskunud.

Kui Loona mõni aeg hiljem — aeg kipub ju kõiki asju vildakaks vedama — naabermaja õueväravast mööda tuli, hõikas üks väike tõru värava tagant:

«Meie rahakoti varas läheb . . . meie rahakoti varas läheb . . .»

Neile jäigi Loona rahakoti vargaks. Miks siis muidu nende ema oli pahandades ja sõimeldes Loona ema juurde jooksnud? Nojah, koti nad leidsid ju küll leivataldrikult, aga . . . aga n i i p i d i on mõnusam mõtelda ja hõigata, las olla pealegi see Tuisu tüdruk rahakoti varas . . . ja koolist oli see ju ise ära jooksnud . . . alati teab kõiki asju paremini . . . ja tal pole enam seda kõva käega isa . . .

Aga teistel lastel oli veel, seda sai Loona juba suvel pärast isa surma tunda. Lapsed mängisid hulgakesi tühjas kaldale tõmmatud lodjas, mida väljastpoolt tõrvati. Ooh, nad olid mereröövlid ja maadeuurijad, mustad kaptenid ja lendavad hollandlased! Neil oli ankruks vana raudpolt nööri otsas, seda heideti merre küll lodja külgedelt, küll ninast.

«Ka mõni ankur,» põlastas Loona. «Kui triigimasin! Õige mereröövlite ankur peab olema vähemalt oma

süld suur . . .» Ja Loona lõi oma käed hooga laiali, et teistele näidata, kui suur on õieti süld ja see mereröövlite ankur. Ta käelaba langes aga täie hooga vastu Poe-Elmari ninaselga ja poisil hakkas ninast otsemaid verd jooksma.

«Aaah,» tänitas verdjooksja väga valjult. «Keda sa, mõrtsukas, peksad?»

«Ma kogemata, anna andeks, kogemata,» vabandas Loona kaastundlikult. «Mis sa jäid mu käe ette . . . mul pole ju sõrmeotsas silmi, sul kahel pool nina on.»

«Nimme lõid, nimme lõid, va uulitsatüdruk, rahakotivaras! Su isagi lasti sellepärast maha, et varas oli . . .» Ja verise ninaalusega poiss jooksis tönnides vürtspoe poole.

Lapsed unustasid ta varsti ja kündsid merd edasi. Nad heitsid ankru just inimesesööjate saare ees ja vaatlesid siis pikksilmaga randa, peod silme ees torus. Nii vahtisid nad Vuksi lauavabriku poole ja ei näinudki, kuidas tulitige vürtspoodnik lotja ronis. Loona oli lodjaserval, kiiker silme ees, ja hüüdis:

«Mu vennad, need o n inimesesööjad . . . nad keedavad just misjonäri, lõhnast on tunda!»

«Või teiste lapsi peksma,» urises tige isa Loona kõrval ja lõi lahtise peoga Loonale vastu kõrvu. Tüdrukuke veeres alla lodja põhja. Ta ei tundnud näol valu . . . pea oli ainult uimane, nagu oleks seal sees takku. Ja ta ribikondid ei tundnud kukkumisel valu, kuigi nad põrkasid vastu lodja omi, teravaid ja kõvu. Ehmatus, see . . . ja ootamatus.

Karistaja lahkus sõna lausumata ja lapsed vaikisid ka. Vaikides ajas Loona end lodja põhjast püsti ja läks kodu poole. Astus tuppa, istus kummipuu poti kõrvale. Sirutas välja sõrme ja silitas kaua siledat lehte. Ikka ülalt alla, ülalt alla. Võib-olla oleks sel silmapilgul võidud silitada ta pead. Aga polnud parajasti kedagi läheduses. Parem ka . . . võib-olla oleks ta hambad silitaja käsivarde löönud, ei või teada . . .

«Puu painutatakse looka, karu õpetatakse tantsima, ja nüüd ei saada ühest tütarlapsest jagu,» ütles ema Miina sügisel ja viis Loona saksa kooli . . .

Preili Amalie Salomon oli pisike krobeline pähkel. Seitsmekümne kolme aastane pähkel. Aga ta oli ikka veel oma privaatgümnaasiumi direktriss. See privaatgümnaasium oli kõrge ja kitsas kivimaja vana ülikooli peahoone naabruses, selles oli viiekümne aasta jooksul lihvitud tütarlapsi naiselikest omadusist hõõguvaiks kalliskivideks. Kõik nad leidsid elus vastava raami ja tulid omal ajal, käekõrval väike tütarlaps, mõnel koguni kaks, tagasi poolpimedasse majja ülikooli läheduses. Suudlesid — ema ja tütar — preili Salomoni kiprunud käekest ja ema jättis tütre või koguni kaks noisse kiprunud kätesse.

Ülimalt auväärne preili Salomon juhatas lihvimistöid oma magamistoast. Sest juba kella ühe paiku päeval asetas madam Veier, kes oli tseremooniameister, majapidaja, kooliteenija ja asjaajaja ühes isikus, seitsmekümne kolme aastase pähkli voodisse. Suurde bidermeierisse. Ja äratas järgmisel päeval kella kümneks. Semestris kord läks preili Salomon klassi. Kroonima semestri parimat õpilast. Priimust. Asetas selle esimesse pinki ja usaldas ta kätte hõbetatud kellukese ja musta kaustiku. Kellukest pidi priimus iga tunni lõpul helistama. Aega, seda õiget, ütles helistajale madam Veier. Avas klassiukse ja hõikas minuteid ja sekundeid klassi. Musta kaustikusse aga pidi priimus märkima nende sikukeste nimed, kes vaheajal kõnelesid peale saksa, vene või prantsuse keele s e d a t e i s t . . .

Muidu näevad õpilased auväärt juhatajat, Saarat, nagu nad teda ülimalt salakesi nimetavad, valju ja kurja rauka, ainult oma k u r j a l tunnil: kui nad pühasse magamiskambrisse nurka pannakse, kui nad samas pühimikus rangelt noomida saavad. Aga ega nad teda siiski näe, sest nad ei julge ju üleski tõsta oma süürikkaid silmi, nii kardavad väikest moori, kelle pead ehib õigluse, kõlbluse ja vagaduse oreool. Seda peaehte tüüpi armastab väga dr. Seraphim oma

«Liivimaa ajaloos» pähe suruda kõigile saksa soost meestele ja naistele, kes vähegi midagi Liivimaa pinnal liigutanud on ... kui mitte muud, siis kas või vitsakimpu ...

Preili Salomonist võidi kõnelda ainult sosistades. See oli maja komme. Pidi suudlema ta kätt. Kooliraha e t t e maksma. Igale uuele tulijale ütleb madam Veier: «Meil maalapsi vastu e i v õ e t a. Meil eesti keeles e i r ä ä g i t a. Ordnung regiert die Welt ...»

Nii valmistas ta ette ka Miina Tuisku ja selle tütart. Uuris ema, kohendas isegi käsitsi ta kleidikraed. Miina oli kohmetu — küllap vist hirmust, et pidi astuma selle palge ette, kes juhtis kogu õppeelu oma magamistoast, nagu ämblik praost valitseb oma võrke. Tütarlaps Tuisk aga ... see pole sugugi kohmetu. Mhm, puhas ja roosas kleidis, lapsuke nagu inglike. Aga seda kurja liiki, kelle Issand kunagi oma käega taevast alla oli heitnud, vastuhakkamise eest. See kuri inglike vaatles nüüd madam Veierit sama hindava pilguga nagu madam teda. Naah, kleiner Affe, meie tallekasvatuses muutud sa varsti taltsamaks, mõtles madam Veier, ja sosistas:

«Kätt suudelda ... ütelda, et te juba kolmas põlv linnas elate ...»

Miina kummardus üle preili Kartlangi käe. Preili oli just pruukosti võtnud. Seda märkas muidugi Loona, kes jälgis tükikese munakollase värisemist vanakese suunurgas. Aga käesuudlemine oli vastik, käsi oli jahe ja lõdisev, kiprunud nahaga, parema meelega oleks Loona surunud oma huuled küll konna seljale ...

Auväärne preili Amalie Salomon ütles:

«Lesk Tuisk, preili Salomon tunneb lapsi esimese pilguga ... läbi ja läbi. See laps on vaikne natuur ja unistaja. Teda tuleb ergutada.»

Oi, auväärne, ärgem seda küll tehkem! Loona oskas ammu unistada ja ta unistuste lend oli liiga julge. Varsti kuulsid kaasõpilased, need taltsad tütarlapsed, liigutavaid legende ja võimsaid eeposeid, müüte ja muinasjutte. Loona jutustas neile põneva ja kriminaalse loo koguni madam Veieri suurest igivanast vasksest teemasinast, mis koridori nurgas seisis. Selles olevat

aasta-kaks pärast Jüriööd talurahva verd pruulitud ... Oh, ja kui ta veel oma esivanematest kõnelema hakkas! Õhetas ise ja silmad ja suu muutusid väga kauniks. Teda ennast polegi enam, ta ei mäleta enam rätsepa tütart linna äärest, kelle ema küürib põrandaid rohu- ja värvikaupluses. Oh ei! Kadunud rätsep on nüüd mägiröövel, röövlite vürst! On krahv Kaukaasias või Kirgiisias. Tal on kõik hambad kullast ja pikk palmitud habe. Ja kui osavalt pilduvat ta tuliteravaid nuge seina, see Loona Tuisu isa! Naisi, nuge ja eesleid on tal mustmiljon. Suuremat arvu enam ei olevat ... Aga see krahv Kaukaasiast või Kirgiisiast andnud oma tütre siia külmale maale kasvatada, et see tütar saaks lund maitsta ja jääl liugu lasta ... Ooh, ja veel enam ... Päästa terve kivimaja täis tütarlapsi lohe küüsist! Saara on ju lendav madu — kas siis tüdrukud ei märka, et tal on korseti alla kokku tõmmatud need ülemised tiivakondid — no vaadaku korra terasemalt!

Uhkelt tõstis jutustaja lõua kõrgemale ja vaatles kuulajaid. On teil midagi vastu panna? Ainult vaga Heleene, kes hästi tunneb piiblilugu, katsus end pisut kõrgemale upitada ja ütles ebakindlalt:

«Aga minu papa on suur tark ... kaugel, seal Hommikumaal. Tal on terve ait viirukit ja mirri.»

Loona vihastas. Nüüd tuleb see vaga ja võtab endale isa piibliloost! Ei oska mängida mõtetega ja luua endale uut ja paremat papat, võtab vana, kellest juba mitusada aastat juttu olnud.

«Viiruk ja mirr on praegu kolmanda sordi kaup,» vastas Loona vagale Heleenele. «Ma tean väga hästi, mul ema rohupoes.»

Need mõtetega mängimised toovad Loonale tüli ja pahandust. Tasased ja vagurad tütarlapsed muutuvad ärevaks ... nagu oleks keegi visanud kuldkalakeste klaasnõusse kivi. Klassijuhataja süüdistab, Loona kaitseb:

«Mispärast ei tohi mõtetega ja sõnadega mängida? Vahel sekka ... Valetamist pole siin midagi. Kui ma jutustan, siis ma ise usun ... sel minutil. Ja kui ma ise usun, siis on see mulle ju õigus ... sel minutil.»

Aga nende minutite eest pannakse Loona jälle kaheks

tunniks nurka. Kaukaasia mägivürsti tütar seisab nurgas, tume kukal ja ahtake piht väljapoole.

«Üks väga raske laps,» ohkab klassijuhataja. «Oleks aga tema pea mõne teise otsas, see teine võiks imet teha.»

Imet teeb Loonagi, keret vahetamata. Aga ainult siis, kui see talle meeldib, kui ta seda tahab. Ooh, ta võib oma jutustamisoskusega isegi kauge piibliloo tuua vanasse majja ülikooli lähedal. Naeratab ise vasaku suupoolega pisut, ja Taavet ning Koljat saavad soontesse verd. Nende kaklus näib nii lähedane, nagu oleks see juhtunud veel eile. Kas siis «Postimehes» ei kirjutatud sellest õnnetuste ja kuritööde all? Jutustaja lühikesed, liiglihata laused annavad kuulajate ette õlaka Taaveti ... sellel on pisut nagu Koosa Volli nösunina ja lühike ülemine huul ... ja see kivi, mille ta linguga heitis, seda kivi kirjeldatakse nii, et tüdrukud arvavad, nagu oleks see tõstetud kadapulgale siit kusagilt uulitsa äärest, vana ülikooli lähedalt ...

Niisama lühikeste lausetega, mis kuidagi meenutavad teravaid mööblinaelu, kirjeldab Loona koduloomi. Tema ei loenda nende jalgu ja värve, ei alusta jutustamist sõnadega, et «kassil on ümmargune pea ja neli jalga». Ei, paar sõna ainult, ja kirju kassi hüpe on valmis! Siis kõverdab sama kass käpakese labidaks ja õngitseb sellega midagi trepi alt. Kassi pehmed kelmiliigutused mõjustavad jutustaja toonigi. Või ta seletab koera silmadest, nende pruunist, millel on üsna vähe sinakat läiget nagu lambiõlil. Oh jaa, ja veel lehma silmad, need olevat nagu madonnapiltidel.

Selle koha juures pidurdati teda karmilt ja ta vaikis. Võis vaikida mitu päeva. Kuni ta jälle avas suure suu ja sai selle läbi seljatäie ...

Salomoni privaatgümnaasiumi õppekavas oli kombeõpetus. Kombeid õpetas proua Agathe Schimmer. Kõige delikaatsemgi inimene ei saanud teisiti kui pidi välja ütlema, et proua Schimmer oli l i i g a lihav. Ta rinnad vajusid üle kateedri. Neid ehtis, alates lõuaalusest, kähar žaboo. Loona nimetas seda pitsist petersellipeenraks. Sellel peenral, otse lõua all, oli kameepross, vana ehe.

«Aga naisterahva kõige kaunimaks ehteks on tema pikk juus, mahe meelelaad ja kaunis rinnapartii,» õpetas proua Schimmer. «Eine herrliche Büste,» ütles ta ihalevalt ja silitas sõrmeotstega üle oma kõrge esikülje. Aga Loona punastas tihedalt ja vaatas aknast välja. Piinlik oli . . .

«Naisterahva jume peab olema rõõsk nagu piim ja veri, tema käed ja kael valged . . .» jätkas õpetaja, ja kõik õpilased vahtisid Loona Tuisku. Küllap vist sellepärast, et tema oli oma värvidelt just säärane, nagu üks naisterahvas välja nägema e i p e a, ning Loona punastas uuesti.

«Viisaka naisterahva juures pole iialgi kibedat kölni vee ega odööri lõhna. Tema juures võib olla lõhnakene . . . lõhna vari . . . kas roos, maikelluke või reseeda. Tema alus- ja voodipesu peab õrnalt lõhnama lavendlist . . .»

Loona mõtleb, et kui ta nüüd sellestki koolist minema jookseb, siis on seekord süüdi reseedalõhnaline õpetus, see lääge . . .

«Noor tütarlaps peab istuma, jalg jala kõrval, mitte aga üle põlve.»

«Mispärast?» küsis Loona Tuisk tõsiselt ja asjalikult.

«Sellepärast, et temal ega tema lähedal istuvatel meesterahvastel ei tuleks halbu mõtteid,» vastas õpetaja mitte just väga selgitavalt ja just sellepärast täiendas Loona:

«Mina võin näituseks istudes panna suure varba suhu . . . jalga saan ka kaela taha panna . . . muud halba mõtet aga mul ei tule, et vahest väänan midagi paigast ära . . .»

Klass kihistas imelikku naeru ja Loona pandi nurka. Tunni segamise eest. Aga tund ise läks edasi.

«Ja astuma peab noor tütarlaps . . . oh ei, ta peab hõljuma nagu liblikas . . . nagu looduse hingeõhk . . . nagu oleksid tema ümber lehvimas tüll-loorid. Nagu elf . . . nagu nümf . . . nagu noormehe lihaks saanud unistus. Aga m i t t e nagu vana türgi soldat: klamp, klamp, klamp.»

Loona vaatas oma saapaid ja naeris. Need olid näotud, aga tugevad jalanõud, kingsepp Klaossoni käte-

töö. Jah, kui nüüd nendega elfi kombel hõljuma hakka, võid vist surnugi naerma ajada. Ja seda ei tohi veel elus Loona naerda? Otse p e a b!

«Ja kuidas peab noor tütarlaps naerma ja kõnelema? Nagu hõbedane kelluke, helisevalt, õrnalt, mahedalt. Nagu tuuleke jasmiinipõõsas, sirelites. Aga kuidas räägite ja naerate t e i e? Nagu vaskpannid, nagu indiaanlaste sõjakisa, nagu plekk-pasunad. Pidage meeles, noore tütarlapse hea renomee on nagu kõige hapram kristall, te peate seda üle kõige hoidma! Kui te viibite ühes ruumis meesterahvaga või tantsite temaga, siis tuleb alati piinlikult silmas pidada, et vahe teie vahel poleks mitte vähem ühest arssinast!»

«Mis s i i s juhtub?» küsis Loona Tuisk nurgast. «Mis siis juhtub, kui vahe on alla arssinat?»

Ooh, mis siis ikka juhtuda võis . . . Loonale määrati kinniistumine. Kolm pühapäeva järjest, hommikust lõunani. Istus üksi ja joonistas. Jaani kiriku kell kutsus jumalakotta, aga Loona tundis, et tema on jälle kord sattunud hoopis imelikku kotta. Ta joonistas hõljuva nümfi, kel oli proua Schimmeri raske rinnapartii ja Loona rasked saapad. See hõljus jasmiinipõõsaste kohal. See oli Loona esimene karikatuur . . .

Koduseid töid kirjutas peene, selge, lapse kohta väga puhta kirjaga. Sidus kuivatuspaberi roosa lindikesega vihu külge, mis rõõmustas silmi ja südant oma puhtusega. Kui siis õpetaja vihikuid kätte vibutas, kiitis ta Loona Tuisku. Võtku kõik eeskuju Tuisu kirjatööst, sisust, käekirjast ja puhtusest. Vaadaku teda ennast, kuidas püüdlikkus ilustab ka kõige tumedamat silmnägu . . .

Säärastel päevadel hüples rõõmus vile jõeäärse kivimaja poole. Keksti, keksti, tuli see vile trepist üles, omanik võttis ikka kolm astet korraga. Kolme sammuga kargas üle koridori — müt, müt, müt. Uks kisti lahti, uksel seisis Loona ja kisendas:

«Kiideti! Kiideti! Kiideti!»

Aga oktoober . . . Suured, sügisesed sajud. Nädal ja poolteist kerib vihm oma halli lõnga. Kõik on hall. Jõgi paisub üle kallaste, aias ja õues loksub porine vesi. Paju peksab raagus okstega seinu ja nutab ise halle

pisaraid. Tassitakse keldrist ja kuuridest puid ja kartuleid kuivale, tassijate kandu aga lakub tõusev vesi ja naerab kuristades. Vesi sulksub vastu eeskoja alumist purunenud trepiastet, toob nurkadesse õlgi ja pilpaid.

Nüüd ei maksa Loonaga kõneldagi. Vaikib pahurana, nutab kergesti ja vihastub veel kergemini. Ei tohi ema pliidi juures kolistada kausse, ei tohi helistada lusikaid. Astub ema hommikuti üle põranda ja nagiseb jalgealune, siis tõmbub Loona nägu otsekui valust viltu. Nii porise ilmaga pole söögiisugi, ja ta longib hoopis söömata kooli. Istub pinginurgal, põrnitsedes kui öökull. Ärgu tükitagu talle ligi, ärgu puudutatagu tema külge, kõneldagu kaugemalt ja asjalikult. Tema, Loona, ei salli mingeid kaisutusi, pigistusi, kobaras jalutamist, kus tüdruk tüdruku külge kleepub nagu poolpehmed kompvekid . . .

Vihmasel ajal on Loona kaustik väga sandis seisukorras. Lehel naerab suure musta suuga tindilaik, temaga ühinevad teised, väiksemad vennad. Viimaseid on ohtralt riputatud ridade vahele. Paiguti kohe pärjana . . . Kõik tindisuud naeravad ridu, mis vaaruvad üle lehekülje nagu salgake kõrtsist tulijaid. Täht toetub raskelt eelmise tähe turjale, nõrk käsivarreke vaevalt kolmanda kaaslase õlal. Ja kõik tähed on nii väsinud moega. Mõni on hoopis kaugemale taarunud, jättes enese järele leheküljele kahvatuid jälgi. Aga üle lehekülje on kõrgemalt langenud piisku — mine tea, pisarad või sügisene vihm . . .

Ja roosa lindike, millega Loona kinnitas kuivatuspaberi kaustiku külge, on lahti rebitud. Tolkneb üht otsa pidi . . .

Aga õpetaja, käbe kadakasaksa emand, mõistab ainult kurjalt kõnelda. Teemaks kirju lehekülg Loona Tuisu kaustikust.

See häbitu õpilane olevat senini jultunult petnud oma kasvatajat ja ulatanud varem talle kellegi teise poolt valmis kirjutatud koduseid töid . . . ja tema kui aus ja usaldav õpetaja olevat veel kiitnud Tuisu peent ja puhast kirja, mõistlikku sisu! Täna võtab ta kõik oma kiitused tagasi. Häbenemata olevat Loona võõralt põl-

lult lõiganud loorbereid. Alles nüüd olevat ilmsiks tulnud selle lõikaja õige silmnägu.

Kuidas töö, nõnda palk. Loona tasu oli seekord rikkalik. Seisku nurgas. Igal hommikul pool tundi, kahe nädala kestel. Saalis, just hommikuse palve ajal. Näoga koraali venitava koolipere poole.

Vana hõbehall väriseva peaga preili Lillentaal mängib harmooniumi ja mänguriist on mängijast veel vanem, värisevam ja hädisem. Algul kriiksatab kuivalt, laulab pisut Looja kiituseks, aga siis hakkab tema sisemuses pidevalt piiksuma paganlik toruke, piiksub ja piiksub.

Piiksumist saadab Loona kahjurõõmus naeratus. Karistatu seisab ju otse piiksuva pilli kõrval, lõug püsti, ja häbenemist pole temas sugugi märgata. Hei, piiksutagu aga eit oma pilli ja laulgu need vagad neitsid, tema nurgas muigab ja hiljem joonistab kogu selle loo paberile . . .

Ei andnud soovitud tulemusi Loona nurgasseismine. Häbi ja alandus, mis pidid nii õrnalt mahendama süüdlase tumedat palet, olid hoopis taganema löönud. Põgenenud trotsi ja ülbuse eest. Karistatav seisis püsti päi ja muigas. Kogu asend lausus: «Vaadake, üksi olen mänguriista kõrval, üksi paarisaja õpilase ja kümmekonna sõgedavõitu õpetaja ees. Aga mina olen kiuslik ja kangekaelne, sest ükski sellest kümnest pole mõistnud minuga veel ainustki mõistlikku sõna kõnelda . . .»

Lugu lõppes sellega, et Loona kirjutas ühel päikesepaistelisel päeval klassitöö. Teemaks anti «Ja vaikses orus vesiveski käib». Noh, siis see Loona kirjutas! Keeleotsake pisut suunurgast väljas, nii juhtis väikese saatana meeleheaga oma sulge üle paberi. Töö oli puhas. Ja kui kuri kadakasaksa emand kirjutatut luges, siis kuulis i s e g i tema veskiratta kohinat, hobuste hirnumist veskiõues ja tundis, kui jahedalt veskijärv soojal suvepäeval hingab . . . ojah, ja kuidas see pardiparv järvepinna kirjuks veab ja kuidas möldri vana isahani veski ees, kael pikka, veskilistelt esimesena matti võtab . . .

Pärast seda veskijärve hakkas õpetaja Loonat hoolsalt silmas pidama. Mitte hellusest ega poolehoiutun-

dest. Umbes nagu ettevaatlik ollakse terava kivi suhtes, mis lebab just keset kõnniteed ja mille vastu on juba korra jalanina valusaks löödud. Aga Loonal polnud sellest tundest suuremat sooja. Tema oli koolimajas nagu kivikirstus ja kaaski oli peal, kaanel aga külitas Saara-kujuline eit.

Õhtupoolikul kodus rinnutab ta tundide kaupa jõepoolsel aknal ja ümiseb laulu. Jõgi on nüüd hall. Suur paju hõljutab pikki oksi ja piserdab neilt vihma alla. Lehed liigatavad tuules, seljad enestel juba sinepikollased.

Kõige alumisel majakorral on nüüd voorimeeste õllepood ja sealt kostab tilinat. Suitsust sinises ja süljeplärakaist kirjus ruumis mängib seinal kapp. See mängukapp on väga vana, kigiseb ja kordab ikka üht ja sama. Kui mõni habemik hobusemees ohverdab metallrahakese, ohkab pill ja alustab jälle seda vana valssi. Väsinult, lõõtsutades, väriseval häälel.

Üles, Loonani, kostab nõrk hõbedane tilin. Nagu paljude sukavarraste kokkupõrkamine kudumisel. Seda muusikat kuulab Loona iga päev. Tund ja paar. Iga nõrk, väsinud triller, tuhmilt sädelev nagu vanahõbe, viib enesega kaasa kipitavaid heinapepresid, mis pudenenud koolis Loona südamevoltidesse. See voorimeeste muusika tõesti tröostib teda pärast saksikut kooli! Tüdruk kummardub aknast, et vaadata, kas ei jookse eemale üks vallatu helike kui mänglev foksterjer, hambus tükike Loona murest. Peaks ometi habemikud hobusemehed rohkem rahatükke kapi kurku heitma, siis heliseks valss kauem ja tröostiks Loonat...

Niikaua kui Loona mäletab, on tal ikka olnud veider mõte, et muusika, helid, on käega katsutavad. Et neil on isegi lõhn ja maitse. Tuletõrjeorkestri mängides sirutab vargsi käe, sõrmed liikvel, nagu silitaks mõnd looma või laseks läbi peo libiseda rasket, pehmet kude, milles helgib üksikuid metallniite.

Nüüdki uurib majaseina, vaatab üksikuid lipendavaid, juba punetavate lehtedega väänkasve. Kas ei jäänud neisse peatuma triller, pisikene poisu? Virildab väänkasvudes nägu ja viriseb? Eesruttajad ei kuule aga enam ja järgnevad uued helid viivad viriseja kõlinal

kaasa. Väänkasvud lipendavad tühjalt, heliparv jõudis juba pajule, lagunes üle hallikate lehtede laiali, sirises piki tüve alla ja vajus kaldaliiva. Kas sellest ei saaks pilti? ... Saab ... Tema, Loona, tahtis ju kord ise ka moosekandiks hakata. Siis, kui ta palju pisem oli. Tühjale kondiliimikastile pingutas nööri, peent ja jämedat. Neid keeli ta siis klõpsutas. Muidugi, neilgi oli hääl — nagu langevad külmunud paradiisiõunakesed puult, pops, pops, pops ... Järgmise muusikariistana võttis Loona käsile ema tindipotialuse (saksapreili mälestus) vaskkaaned. Oi, need vasktornikesed kõlasid hästi! Peen tilin voolas Loonal läbi sõrmede. Nagu oleks pihku jooksnud hõbejahu, sõredat ja peent. Nii tagus ta mänguhoos künklikuks ja kriimuliseks kaaned, sai ema käest kurjalt tapelda, tüdines ja ihkas muusikat, mida võis kuulata ja tunda kinnisilmi, liigutamata kätt ja jalga. Kuulata ja pilte näha. Muusika jutustas ja Loona nägi ...

Aga ühel päeval ei tule Loona lõunale. Kui ema jõuab õhtul rohupoest koju, ripub toavõti ikka sahvriseinal ja lõunasöök seisab külmana laual. Pimeneb juba. Trepil kutsub kass teist kassi. Pikalt ja kaeblikult. Tänaval puhastab keegi rentslit. Kraabib mingi raudriistaga, mis heliseb jääkillukeste vahel. Kõik needsamad vanad õhtused hääled. Naaber, vanapoiss Sammul, loeb pominal «Postimeest». Need seinad kah, kõik neist läbi kuulda! «Ehemm,» kergitab lugeja rinda. Kindla vaheaja järel ütleb lugeja «ehemm» ja vihastab nii kärsitut ootajat.

Siis kostavad sammud. Ei, need pole Loona jaod ega tema kargamine! Mõni võõras vanainimene kobab vist pimedas ukselinke, küllap otsib kedagi. Miina avab toaukse ja näeb, et tulija on siiski tema tütar, aga halli ja nagu närbunud näoga.

«Kus sa hulkusid? Kas koolist visati välja?»

Loona liigutab paremat kätt. Eitavalt.

«No siis räägi ometi, inimesetükk, kus sa olid selle aja? Kõnele! Oota sind kas või surnuks.»

«Kinni istusin.»

«No mis sa j ä l l e tegid? Ja nii kaua!»

«Hammustasin Eerikat. Käsivarde.»

«Ega s i n d või inimeste hulka lasta!»

Vaikus. Miina tõstab pajast herneid ja kallab taldrikule. Tulgu ja hammustagu nüüd seal, kus hammustada v õ i b ja vaja... herned juba kolmandat korda soojendatud.

Loona istub vaikides toolile, võtab lusikasse ainsa hernetera ja pistab selle suhu. Hallroheline kerake teeb kuivas suukoopas mitu ringi, siis võtab Loona ta suust ja asetab lauale, taldriku kõrvale. Ema vaatab kärsitult tütre liigutusi. Mis tal muud kui haigeks hakkab jääma... käed käivad nii aeglaselt ja ei ole seda muidust kräbedust juures. Nutnud ta küll ei ole, sest silmaservad ja nägu on ühtlaselt kahvatud.

Siis võtab Loona laualt herne ja pigistab selle pöidla ning nimetissõrme vahel puruks. Lausub ise vaikselt, tõsiselt ja sügava kurbusega otsekui täiskasvanu:

«Miks sa mind petsid, valetasid mulle, et lapsed tiigist saadakse? Ja mina n i i uskusin! Tiigist oleks see lastesaamine küll väga ilus olnud. Minagi tahtsin endale tiigist last saada... aga...»

Oigab ja karjatab siis tigedana:

«Oli sul vaja valetada? Ja mina n i i uskusin! Nüüd... M i n a ei taha, et lapsi n i i saadakse... lehm ja hobune ja koer ja kõik ühtemoodi. Kole!»

Nutab ja nuuksub läbi nutu:

«Ei olegi kuretiiki... kõik nagu loomad!»

Laskub kummuli lauale ja nutab. Kogu keha rappub. Oigab korra, veel ja veel.

Miina ajab nutva tütre voodisse. Loona nuuksub tasa, suu avatud, kinnisilmi. Ema määrib tütre kukalt ja meelekohti puupiiritusega, see jahutab.

Loona tõrjub pahaselt:

«Mine oma... haisejaga.»

«Kes sulle neid... rumalusi rääkis?» pärib ema ettevaatlikult.

«Eerika. T e m a teab juba a m m u, tema ema on ämmaproua. Teised hakkasid mind pilkama ja naerma, et ma nii rumal olen ja mitte kui midagi ei tea. Siis joonistas Eerika kõik tahvlile ja tüdrukud naersid nii... inetult. Selle eest ma lõingi Eerikat, tema lük-

kas mind, ja siis ma hammustasin. Verd oli ja kõik karjusid. Preili aga ütles, et m i n a olen nende korralikud tütarlapsed ära rikkunud . . .»

Ja järsku üsna hapra, kaebliku tooniga:

«Küll m u l l e see kuretiik meeldis . . . lapsed ujuksid nagu kalamaimud tiigis ja kaldal mängiks muusika. Aga nüüd . . . Mina nüüd mehi ei salli . . . inetu . . . inetuu-uuh!»

Oli viimane puhang sel õhtul. Rusikasse pigistatud käed avanesid, kaelas tuikas valusalt — küllap oli tänane, uus koorem liiga raske olnud . . . Und piserdas nagu allikavett punasest liivakiviseinast, siis voolas seda roheliselt ja laialt üle Loona, sai sügavaks ja tumeroheliseks metsajärveks — selle põhja vajus väsinud ja piinatud tüdruk nagu tükike tina . . .

Vanapoiss Sammul lõpetas lugemise seina taga ja lausus oma viimase «ehemmi». Trepil hüüdis kass ikka kassi, hääles juba viha hilineja vastu. Kurnäu-uu . . . Miina toetas selja vastu sooja ja rohelist ahju. Ahjuküljel on Loona maalitud moosekante — pasuna, torupilli ja lõõtsaga. Kõik kolm meest ühepikkused, torukübarais, vasak jalg uhkes marsisammus parema ees. Kuskilt puhub aga vali tuul ja ajab laialt lehvima kolme pillimehe põlvpüksid . . .

Miina selg on soe ja süda üsna rahul. Parem juba seesugune tütar, kellele lapsesaamine ei meeldi, kui säärane, kes selle vastu varakult huvi ja iha tundma hakkab. Nii on temal isata tütarlast palju kergem suureks kasvatada, ajad on rasked ja inimesed pärast sõda häbitud . . .

Reedel viis Miina oma vana, Marist õe sauna. Kurt eideke elas nüüd sõtsepoja, vangimaja võtmehoidja juures. Kui nad just läbi jalgvärava välja astusid, kuulis Miina läbi kaseviha krabina oma tütre häält. Sel oli hurjutamist vana kojamehega.

«Sina, vanapapi, kõnele peenemalt. Sa ütlesid praegu, et mina olen paha tüdruk. Aga, kuule, ütle parem nii: «Tüdruk, sinus idaneb kurjuse uba.» »

Ema kutsus Loona ühes temas idaneva oaga enese juurde ja manitses teda veel kord. Olgu ometi mõistlik, ärgu segagu ennast vanainimeste jutusse. Ja neid joo-

dikuid ka täna nii palju jalus tölknemas ... Tema, Miina, viib vana õe sauna ja soputab ta vanad kondid pehmeks. Tagasi tulevad nad tunni või paari pärast.

Kui Miina tunni või paari pärast saunast tuli, nägi ta kodumaja väravas inimkobarat. Keegi naeris, keegi ütles: «Paras, paras!» ja keegi läkastas. Soldatikuues mees ruttas linna poole, üle palge nirises tal verd, üsna pisut. Küllap vist kaklesid lodjamehed, mõtles Miina. Kui see Loona nüüd ometi jalgu ei jääks! Aga lodjamehed seisid rahus ja üksmeeles õllepoe ukse ees. Siis hõikas üks naine midagi ja näitas sõrmega Miina poole. Issand, ega see Loona ometi jälle ...

Aga Loona olevat haaranud virnast pooliku telliskivi ja valanud sellega sõdurile pähe. Õige käega, kiidavad lodjamehed, õiget kätt tuleb hinnata! Ja veel selle eest kiita, et õige asja eest viskas! Üks soldat tükkinud jõekaldal Loonale liiga ligidale, tulnud tüdrukule hoovigi järele. Rabanud plika käte vahele, aga see karanud kivideni, sealt ta selle paraja haaraski. Paras, mehed kui hundid, varitsevad juba lapsigi ...

Loona istus aga kartulikeldris ja värises. Mihukesed hirmsad käed sel soldatil olid ... nagu kaks looma, haarajat, murdjat. Ja kuidas kroonumees kurjalt röögatas, kui Loona selle kiviga ... Kargas veel Loona poole, aga Loona oli kärmem ...

Kära vaibus õige kähku. Keldri kohal on Kuusiku korter, seal jooksevad kaks väikest last edasi-tagasi, müt, müt, müt ... Keldri laest tilgub külmi piisku, tsilk, tsolk, tsilk, tsolk ... Kas need Loona käed viimati jäävadki nii värisema, mis siis küll teha? Kuula, keegi hüüab, tasa ja nagu häbenedes. Ema.

Tulgu Loona nüüd tuppa, joogu paar klaasi suhkruvett, ema tilgutas sinna mõne tilga palderjani. See rahustab.

«Oi, tütreke,» lausub siis kaeblikult. «Mis küll meist nii saab, sa oled ju päris laadakakleja! Vaata, kus on ikka julgust: ängab suurele mehele kiviga ...»

«Joo ise oma palderjan, kui sa nii ... rumal oled,» puristab vihane Loona. «Ikka ängan, ikka ängan, kui niisugune vastik ... mees mulle ligi tikub ... niisuguste silmadega minu peale vaatab ... ängan, ängan!»

Ema ohkas üsna valjusti, aga Loona naeratas järsku oma poolikut naeratust ja ütles:

«Alla arssinat, alla arssinat ... aga meil koolis just õpetatakse nii, et meesterahvas ei tohi alla arssinat ligi tulla!»

«Ega siis seda ikka ei õpetata, et tuleb kiviga ängata.»

Muidugi, saksa privaatgümnaasiumis seda viimast ei õpetatud, seda õpetas Loonale elu ise, ja tema olevat see kõige kibedam koolmeister ... Elu, see kibe koolmeister, lõi kinni tütarlaste tarkuseallika: värske vabariigi haridusministeerium sulges kõik muulaste eraõppeasutused, nende hulgas ka preili Salomoni tarkuseallika. Lubati vuliseda ainult kevadeni ja siis pidid kõik seal kombelikuks kasvatatud tütarlapsed ruttama teistele allikatele.

Sõitiski see kevad linna. Tuli temagi Emajõge pidi, suurvee ja poriga. Siis õitsesid luha kraavides lopsakad konnakapsad ja ühel hommikul hõiskas Loona:

«Viimnepäev ... täna on viimnepäev!»

Oli ilus päev. Loona ajas end voodis küünarnukile ja vaatas läbi akna paistvaid värve. Üle jõe lauavabriku pika hoone liivavärvi, suurte saepurumägede krõbedaks küpsetatud saia värvi. Pajutüve rohekaspruuni — vanainimese sitskleidi värvi. Noorte lehtede haiglast rohelist, sekka kahtluse halli: kas need öökülmad vahest veel ... Sinilillat näitasid ruttavate lainete küljed ja kõhualused, hõbehalli nende sakilised servad.

Nii värvirõõmsal viimselpäeval peaks tegema midagi uut ja toredat. Peaks ronima kõrgele kiviposti otsa ja sealt hõiskama: täna pääseb saksa kivikirstust välja ja tagasi ei minda! Loona tõmbas jalga tõmbininalise sandaali. Hehee, see jalanõu on parim vahend madam Veieri vihastamiseks.

Loona tormab mööda pimedaid treppe vanas kivimajas, astmed on kõrged ja kitsad, tõmp jalatsinina tambib vastu treppi. Eh, liigseid hääli selles majas ei sallita: trepi tipul tõreles madam Veier, peos tolmulapp ja kärbsepaber, läikiv, liimine lint. Nojah, nihuke peab tütarlaps olema ... vana türgi soldat ... elevandibeebi! Vups, lipsas tulija tõrelejast mööda, ja läikiv riba kleepus Veieri pluusile.

«Kruus käib niikaua kaevul, kuni ta katki läheb,» hõikas madam Loonale järele ja sai kiire vastuse:

«Aga kaev aetakse ennem kinni . . .»

Madam Veier porises siis ka veel, kui seisis juba laual, et kinnitada lakke kärbsepüüniseid. Pööras siis pea viltu ja kuulis klassist Loona ülbet häält. No keda ta seal jälle kiusab ja mis viga kiusata, kui kõik õpetajad viibivad preili magamistoas nõupidamisel . . .

Loona kiusas endast neli aastat vanemat tüdrukut, väga mahedat ja laiska Johannat, kes tunnis kuulas härdalt proua Schimmeri õpetusi, aga pärast tunde tallas juba õhinal armuteid, võttis vahel üsna pikki samme, ja neist armuastumistest tuli pahandust.

«Äh, ja nüüd oled sa veel uhke pealegi, et sa meesterahvastega kallistanud oled! Pruut ja pruut . . . Üks peigmees sul juba oli . . . aga see keris varvast ja siis käis su ema Saarat palumas, et sind ikka kooli jäetaks . . . ja tõi Saarale lännikutäie võid. Võtku sisse ja võidku pealt! Lännikutäie võid peigmehe eest!»

Loona seisab seljaga tahvli poole ja vastu vaatavad talle väga pahased ja haavatud ilmega näod. Nagu mopsikesed, keda kasvatatud siidlintidega ilustatud korvikestes ja keda nüüd ülbe kutsikas, uulitsalt sisse hüpanud, kisklemisele kiusab. Ja üks mopsike tõstab häält:

«Nüüd sa oled küll frech ja julge, aga kui preili tuleb . . .»

«M i n a täna Saara käele suud ei anna,» ütleb Loona ja lööb pea selga.

Siis tuli jaole aga madam Veier ja viis ülbe kutsika koolijuhataja vastuvõtutuppa, saali. Seisku seal nurgas, kahetsegu ja parandagu meelt.

Loona nuusutas. Hmh, isegi see seitsmekümne kolme aastane neitsi tarvitas lavendlit . . . Lavendel ja natuke koirohtu . . . Tuba oli täis topitud mööbliga, sel on kõverad, vigurlised jalad ja punasest plüüšist kate. Eh, kui nüüd mängida siin õige raudteeõnnetust, tampida kõik tükikesteks! Ei või, siis peaks ema ju kõik raudteeõnnetuse kulud kinni maksma. Ja ema on praegu isegi ärilistes raskustes: ta just võttis turu äärde müügilaua, on niiöelda algaja kaupmees. Aknast paistis Jaani

kiriku torn, selle luugist pudenes halle tuvisid lendu. Siis sätendas midagi luugiserval ja Loona sepitses juba lugu peidetud kalliskivist vanas Jaani kiriku tornis. Ei, veel parem on nii: too vilkuv seal on ema hall kurb silm, mis manitsedes pilgutab ülemeelikule, nurgas seisvale tütrele.

Nikerdatud peente jalgadega riiul ägab Engelhorni punase koorma all. Nagu oleks kõhnale kitsele laotud turjale raske kandam. Raamatute ees on aga loendamatuid nips-asjakesi: elevante ja lamburneide, pöialpoisse ja tuhvlist välja vaatavaid kassikesi, lillekimpudega lapsukesi ja tiibadega poisikesi, neid noolte ja vibupüssiga. Ja üle kõige oli liivavärviline tolmukord, ning Loona kirjutas sõrmega oma eesnime mahagonile. Tore tuli välja!

Aga siis mürtsus väljas muusika. Tam, tam, tam, taob tumedalt suur trumm. Nagu oleks keegi kaastundlik oma pehme käe vaese trumminaha ja tigeda nuia vahele pannud. Ja suur pasun nagu kiidaks nüüd seda kaastundlikku ja temaga ühineksid teised, pisemad pillid. Loona on juba kõhuli aknal. Oi hobuseid, oi hobuseid! Neid tahaks küll lähemalt näha, nende pöetud lakkasid ümarduvatel kaeltel! Tuhmi läiget kõige tumedamate külgedel. Ja kui õige sügavalt hingad, siis saad endale ka ninna pildi: tall, põhk, hobuse higi, auravad sõõrmed. Sellel pildil on märja villase, kergelt kõrbema löönud jõhvi lõhna . . .

Vaat just see jõhv ja selle metsik lõhn, see viiski Loona kättemaksumõtetele. Väike kurivaim, too pisike, kes elab Loonas (Mari-tädi sõnade järgi) ja aeg-ajalt tõstab oma kahe sarvejupiga peakest, abistab Loonat. Mängitab ta kätte vanaaegsed, keerulised käärid ja näitab oma musta sõrmega, kuhu Loona just torkama peab. Ja nüüd ei lase Loona end mitu korda käskida, kuidagi peab ta ju tasa tegema selle aasta kivikirstus, selle, et teda pani karistuseks nurka kooli koristaja . . . Aga tema kõneles ju Johannale sulatõtt . . . Lahtise suuga õpetatakse, et arssin on see õige vahemaa, aga kui mõni isegi küünart aus pole pidanud, siis läheb sel puhul silm kinni . . . lännikutäie või eest! Oi, neid suid-silmi!

Peos suured, tasa krigisevad käärid, nii käis Loona tooli juurest tooli juurde. Eelistas aga neid, mis olid rohkem seina ääres — noid ei klopi vana Veier nii pea. Urgitses küünega lahti mööblipaela, mis pingutas punast katet, ja torkas käärid pidemeni vaikselt kannatavasse mööblikattesse, otse keskpaika. Silus siis sõrmega karvased haavaservad kokku, ja haava ei märkagi. Märgatakse alles paari kuu pärast. Siis on haavaja juba laskepiirist väljas ja sügisel kummardub ta joomiseks juba uue tarkuseallika kohale. Siin elas aasta kui villase vaiba all, mida sikutasid üle pea Saara ja Veier . . . ja see reseeda, see Schimmer . . .

Lootuses paremale tulevikule torkas Loona sohvassegi. Vana iste ohkas ja sülitas värskest haavast mererohtu. Ja Loona, kortsuke kulmul, rehkendab: kas peaks uus mööblikate, mida Saara on nüüd ligemas tulevikus muretsema sunnitud, olema võrdne selle summaga, mille ladus tema ema värisevail sõrmil Saara kortsulisse pihku? Lapse vaimutoidu eest! Ja kui paljuke seda vaimutoitu on siit saadud? Hmh, kui mõnel õpetajal ununes Loona ees- ja perekonnanimi (nende keeled olid ju nii kanged), oskas ta siiski väga kerge keelega hüüda: «S e e sealt . . . linna veerest, Liiva uulitsast.»

Auväärne preili Amalie Salomon ilmus klassi. See oli raske käik, sest see oli viimne käik. Tuli lõpetada oma õppeasutus ja õppeaasta, kroonida selle kooli viimast priimust igas klassis. Vanakese hääl värises. See oli kuri värin, nagu rebitaks vana pärgamenti. Musta kleidi rinnaesisel värises kuldne ankur — just seda ankrut jälgis Loona Tuisk. Tema'p see oli — ime küll, kuid seal ei aidanud midagi — selle klassi parim õppija, kuigi halvim õpilane. Ta oli hea ajaloos ja botaanikas, geograafias ja keeltes, sest tal oli kerge pea, kuigi ta ise polnud hea. Ta oli hea joonistamises ja laulmises, ning isegi naisterahva näputöös — pilutamises ja väljaõmblemises — oli ta osav. Et täita vana ja kaunist kommet, peab kõneleja täna hõbetatud kellukese ja musta kaustiku üle andma sellele kiidetule ja laidetule, kuigi ta neid enam kasutada ei saa. Aga austagem vanu häid kombeid ja tulgu tütarlaps Tuisk oma koolijuhataja juurde, et vastu võtta kelluke ja kaustik . . . Parandagu

ennast tulevikus, et tema ligimesed temast ka r õ õ m u võiksid tunda . . .

Kui Loona pinkide rea vahelt läbi astub, kuuleb ta Johanna, selle maheda mürgist sosinat:

«Las su ema müüb kella ja käsulauad turul ära . . .»

Aga see nool lendas märgist mööda. Nii kui see tüdruk turgu nimetas, nii välgatas Loona ees pilt täis päikesepaistet, kära, värve ja hääli, täis vabadust . . . mitte see villase vaiba alune umbne ruum.

Kui Saara värskele ja viimsele priimusele kella ja kaustiku kätte andis, tõstis see järsku pea, lõuake püsti, saatis nii särava pilgu üle klassi, üle mopsikeste . . . Ah, sai sedagi . . .

«Tuisk, ega sa sikuke ole, kes nii poksimise moodi nokutab,» pilkas Saara hääl. Nagu rebitaks vana pärgamenti.

Kogu klass naeris, isegi ülemäära, sest nad tahtsid nii väga naerda seda Loonat, seda ülbet kutsikat . . . Nüüd olid nad temast üle!

Loona parema silma all kasvas punav laik, siis punastas tüdruk üle näo ja kaela. Tema uhkusele valas vanaeit ainsa lausega midagi segavat, sogast. Otsekui virtsa . . .

Preili Salomon ulatas värskele priimusele käe. Suudelgu seda tänumeeles ja aukartuses, parandagu end, enne kui hilja. Jumalal olevat eriline heameel tallest, kes enne olnud must, siis aga valgeks muutunud . . .

Loona võttis pakutud käe ja raputas seda, pigistas ka veel, nagu avameelsed ja kurikavaluseta inimesed ikka teevad. Vana õpetaja näole ilmus imelik ilme, küllap noore õpilase (linna äärest, Liiva tänavast) käsi oli liiaks tugev ja järsk. Loona parem pigistas koolijuhataja kätt, vasak aga andis — kogemata — vabaduse kellatilale. Ja kell helises ja rõõmustas, ometi nägi ta ühte, kes ei andnud valju eide käele suud . . .

Vaikus. Tüdrukud vist ei hinganudki. Helises ainult kell. Loona aga mõtles: just nii oli selles MacCoy filmis, džoki raputas hobuseomaniku kätt ja see tõmbas näo krimpsu nagu tohletanud õuna . . .

Tolmusammas värises päikesepaistes, kui Loona tagasi oma kohale sammus. Preili Salomon tegi nüüd

lühidalt. Nüüd lõpetavat ta oma õnnistusrikka pedagoogilise tegevuse. Nii käskivat seda vabariik, see värske valitsus. Muidugi, väe ja võimu vastu ei saa ju keegi. Ega tahagi saada. Tema, preili Salomoni suguvennad, kõik tema esivanemad, kõik koos olevat nad tahtnud ainult ülimat head sellele väikesele maale, tervelt seitse sajandit olevat nad end vaevanud, et külvata haridusseemet tooreste pärismaalaste südamesse . . .

Rauk lõpetas nutuga, aga tigedus värises ta suunurkades, hääles helises see vinguv, mis Loona vihale ajas, ja just selles vihas ta hõikas:

«Ja elagu Eesti vabariik!»

Nüüd ootasid paarkümmend noort, mida Saara ütleb. Aga Saara oli vana ja targem kui kõik noored ootajad kokku. Ta naeratas mõrult, tänas värsket priimust mokaotsast, jah, temal, preili Salomonil, olevat suures meeleliigutuses see vorminõue meelest läinud. Ega siis keegi temast ometi uskuma hakka, et tema eas veel riigivastaseks võib muutuda? Nojah, olgu siis pealegi, puhaku kõik suvel mõnusasti, võtku aga ikka kätte raamatuid, inimsoo parimaid sõpru. Ja, mis ta veel tahtis öelda . . . astugu õpilane Tuisk veel enne lahkumist tema kambrisse . . .

Loona siis astuski. Tõmbas pärani ukse, seisis künnisel ja vaatles kaht vana daami. Saarat ja Lillentaali. Kaks vana vaatlesid lävel seisjat: nägus tüdruk, juba ümara puusajoonega, juba paisuvate rindadega. Ta oli nagu raeremmelga urb. Helepruunis näos sarnasus kurikuulsa härra Luciferiga: kongus ninake, suu pilkav poolkaar, kergelt-tige profiil. Ripsmete must palistus pruuni silmasädeme kohal ja paremal iirisel kuldne täpike. Aga Loonat ajas see hindav pilk vihale, ja sõnu langes vaiksesse tuppa nagu kive seisvasse vette:

«Ma lähen sügisel uude kooli. Sellesse vabariigi omasse. Sinna mind laitma ärge parem tulge . . . igaüks teab, kuidas te valitsuse vastu olete, keegi ei kuulagi teid. Aga nüüd tahan ma tagasi seda raha, mis minu ema teile ette maksis . . . suviste eratundide eest. Teie tunde ma ei taha, aga raha tahan tagasi, palun väga.»

Ta isegi kummardas viisakalt. Preili Salomon hüüatas, see kõlas, nagu oleks häälitsenud vana ja kuri lind.

Kohendas siis pitse ja ankrut rinnaesisel. Avas pärlmutriga ilustatud kastikese ja viskas põrandale kolm paberraha. Loona kükitas, kükitades vaatas alt üles ja naeratas. Võttis raha pihku, tegi laitmatu reveransi ja lahkus.

Vana maja on juba tühi. Tolmune ja igavese ammoniaagilehaga, mida imbub väljakäigukohast. Vidistasid ja siristasid linnud aknal kitsas puuris. Leevikeste paar, isane punapuguga, emane tagasihoidlikult hall. All hingeldas puuri põhjal väsinud rasvatihane, tatsas tuvi, lillakas sulepärg kaelas. Majahoidja poeg oli linnukesed alles hiljuti siia toonud. Et oleks elavat natuuri majas, nagu oli tähendanud madam Veier.

Loona näpitses haagi lahti. Lindude vangipõli oli alles nädalat paar pikk olnud, vangid olid veel tervise juures ja erksad. Nagu see puntpaapki, punase vatsaga kelm, kes esimesena lendas välja. Loona kummardas aknast talle järele vaatama, nägu rõõmust särav. Läks! Nüüd lahkus ta kaasagi, ise alandlikult hall. Siis teised, neljakesi korraga. Plagin, vuhin ja piiksumine. Viimasena läks väsinud rasva-ants, see kollase vestiga. Loona viskas tühja puuri kolinal nurka ja ohkas kergendatult.

Veieri hall kohikass jälgis lindude lahkumist sama huvi ja elevusega nagu Loonagi, kuid tema patune mõte käis sinnapoole, et need linnud oleksid temale lähemale lennanud. Aga pahatihti tasutakse perenaiste patud nende loomade kätte. Loona tõmbas laest alla kärbsepaberi, liimise lindi, ja hetk hiljem põgenes patumõtetega kohikass kaugemale, ümber saba ja tagujala kleepuv riba, firma «Aeroxon» . . .

Trepil hingas Loona sügavalt. Kopitus, hallitus, tolm, ammoniaak, lavendel ja see . . . reseeda. Siia ei tule t e m a enam iialgi tagasi . . .

Lippas üle turu. Pealelõuna puhus punnis põsil sooja üle ümarate kivide. Turuaeg oli juba läbi ja maainimesed laiali sõitnud. Siin-seal vedeles mõni murdunud õis. Loona kummardas ja tõstis maast närbuva õie, tõstis üles punava redisegi — et lilled ja redis ei kuivaks kividel . . . Jooksis üle turu, hüppas üle madala traat-

aia ja viskas oma peotäie jõkke. Vool keerutas redist ja õisi — seal on neil siiski puhtam ja jahedam . . .

Alles siis ronis ema juurde kaubaputkasse. Ema Miina on nüüd ometi kaupmees. Turunaine, nagu ütles Naatan Loonat sõimates. Kevadel vara üüris platsi Allee äärde, teiste kaubitsejate ritta. See oli pikk rida valgeid ja värvilisi majakesi, lahtise eespoolega. Letil marju, õunu, saia, vorsti, kompvekke ja päevalilleseemneid, vaadikalja ja rõngassaiu, riiulil mõdu ja limonaadi, salmialbumeid, puuhobuseid ja liivapangi lastele, odavaid kõrvarõngaid ja rinnanõelu, suhkrunukke, küünlaid ja seepi, saapamääret, suitsukala ja õngeritvu . . .

Ema lükkas riivi ette. Tuul, nii suur ja häbematu, vägisi kiskus lahti väikese ukse. Tõi kamaluga tolmu ja viskas letile, otse värsketele sepikutele. No mida sa hing saad teha, tõmbad valge marli üle, siis ei näe jälle möödaminejad kauba ilu! Söögu nüüd Loonake kõht täis, vedel see supp ju on, nagu laket vea teist turuäärsest söögipoest. Toobiga, loksuvat laket. Olgu rahul sellegagi, küll ajad paranevad. Mis, ah koolitunnistus on hea . . . no nii peabki olema ja tema, Miina, jookseb nüüd üles mäele, marjaaeda. Räägib ja pakub, jõuab nii ette teistest, vilunud turunaistest, kes marjade valmides jooksevad mööda aedu kui emased hurdad, sõimeldes ja toobihinda kõrgele kruvides. Jäägu Loonake nüüd putkasse. Istugu vaikselt ja viisakalt, kiitku kaupa ja tänagu ostjat lahkelt, ärgu olgu ninakas . . .

Loona istus tühjale kvassivaadile ja seadis biskviidipaki enese ette letile. Nii ei nähta kergesti, et Loona on kaupmeheks turuputkas. Loona häbeneb. Punastab, kui mõne ostja pilk peatub tema näol. Aga vihastab, kui temavanused tütarlapsed mõõdavad teda pika ja põlastava pilguga. Ja koolis ütles Susanna, see apats: «M i n u esivanemad olid hansa kaupmehed, aga mõnede tütarlaste emad müüvad turu ääres sihvkasid . . .» Aga oli kena see vaikus, mis tekkis täna klassis, kui Loona Saara käele suud ei andnud. Mis asi see vabariik õieti on? Isa oleks selle muidugi paari sõnaga selgeks teinud, aga isa sai ju vabariigi algusega otsa . . . Inimesi oli otsa saanud, inimesi oli tapetud, Loona ei

teadnud selgesti, kumma inimese surm oli temale kasulikum, kas punase või valge inimese oma. Ja kas selle vabariigi ajal oli temal, Loonal, nüüd parem? ... Aga Saara vihkas seda vabariiki, ja sellepärast Loona täna hõikaski — et astuda otse Saara kõige valusamale konnasilmale ...

Ja Loona tagus kandadega vastu tühja kvassivaati, see kõmises ja selle õõnsa kõmina sekka hõikas Loona veel kord, omaette ja ajaviiteks:

«Elagu Eesti vabariik!»

Keegi aga ei ühine Loonaga. Kaubitsejate reas naerdakse valjusti, kõlab pilkavaid hüüdeid. Naerdakse vana daami mustas. Daam alustas oma teekonda esimese putka juurest. Kas kaupmehel ei leidu sepikut? Täitsa värsket, sooja, apetiitlikku? Nimelt olevat suremas preili Salomon. Vihastas, aga enesel nõrk süda. Tema viimseks sooviks olevat soe sepik. Just s o e ...

Esimesest putkast ta otsitavat ei leia. Ei leia teisestki. Kolmandast irvitab paks kaupmees:

«Kas sakslased j ä l l e sisse marsivad, et vanad preilid sooja saia otsivad? Sooja sepikut ei ole, võtke parem paberist roose, ilusad hobustele kõrva taha pistmiseks, aga ober-osti eest ma'i müü, ähähäh!»

Küll nüüd naerdakse ja lõkerdatakse! Otse Loona kaubaputka kõrval nõuab kaeblik hääl:

«Surija viimne soov. Ärritus ja südameatakk, nüüd tahab veel enne sooja sepikut.»

Loona võpatas. Too ju vana Lillentaal, otsib Saarale. Millest see Saara siis nii suure ärrituse sai? Ega tema, Loona, ometi ... Ja kaubaputkast number kümme sirutati välja tume pea ja kärsitu hääl hüüdis:

«Preili Lillentaal, preili Lillentaal, tulge siia! Meil on just sooja sepikut.»

Vana daam mustas lööks ette risti ja kakski, aga ta usk ei luba. Seal putkas istub ju too väike saatan, kes täna oma ülespidamisega ajas preili Salomoni surmavarju oru väravateni! Ja preili Lillentaal hakkas tänitama, unustades surija ja selle viimse soovi. Muidugi, nüüd lahkuvat just Loona pärast maailmast üks kuldne hing. Nemad raputanud preilit, Veier toonud nuuskpiiritust ja tohtri, kuumi pudeleid ... Kõik ühe jultu-

nud õpilase süü. Kirstunael, see kõige teravam ja pikemat sorti.

Kaubitsejad väljuvad putkadest, kogunetakse ümber number kümne ja naerdakse. Irvitatakse, hüütakse roppusi. Soovitatakse preilile uusi ja hullemaid elustamisvahendeid. Paks kaubitseja läkastab naerust ja läheb näost joovikavärviliseks.

Loonal on kuum. Kipitav higi valgub silmisse ja süda taob kui meeletu. Ega muud kui et see Saara pärast surma hakkab käima Tuiskude ärklitoas, vasikapeaga... ja nemad emaga just tapetseerisid toa ja värvisid põranda ja kavatsesid puhtalt ja rahus elada...

«Preili Lillentaal,» ütleb sõitlevale saksapreilile. «Võtke sepikut ja viige... et preili ei oleks pärast surma enam minu peale vihane. Ma raha ei võtagi.»

Preili Lillentaal sulab järsku. Ah, rahata andvat lapsuke sepikut, see on ju temast väga nett. Muidugi, see on ju ka iga ristiinimese kohus. Saab nii veidigi kergendada surija südant ja oma süükoormat. Küllap Loona varsti elus ära näeb, kui palju pahandusi oskab ta valmistada oma ligimestele ja sellega ka enesele. Ah, rahata annab... see on nett! Nojaa, ta võtab siis selle kõige suurema sepiku... ja tolle teise, nii pehme! Ja valigu talle Loona kolmas hästi krõbeda koorikuga... kuldpruuni koorukesega!

«No on sellel surijal aga söögiisu,» naeravad kaubitsejad ümberringi. «Hea, et ta härga ei tahtnud... oleks kuradi kallis tulnud.»

«Mis te siin nii kaua... tänitate,» lausub Loona Lillentaalile ja laob kolm pätsi vanapiiga kondisele käsivarrele. «Niikaua sureb preili ära. Sepikud lähevad ka külmaks.»

«Surnugi läheb külmaks,» itsitab üks ümmargune kaubaeit. Aga kõhetu saksa eit kiirustab minema — ega muud kui helde annetaja süda läheb viimati külmaks ja ta hakkab sepikute eest raha nõudma...

Uude, sügisel avatavasse linnagümnaasiumi algasid vastuvõtueksamid juba juuli lõpul, sest isamaa tütreid oli kokku tulnud rikkalikult, küll maalt, küll linnast. Oli tulnud väga kirju pere, ärevad sõjaajad olid ju piigadel koolita suureks sirguda lubanud ja nii oli tütarlaste hulgas nii mõnigi täiskasvanud naisterahvas. Kõige noorem sellest kirjust perest oleks kõige vanemale kõige rahulikuma südamega «tädi» võinud öelda. Seal oli neide, kes kohendasid väga naiseliku liigutusega oma otsaesiselokikesi, ja oli neid, kes lapseliku vimmaga üksteisele keelt näitasid — et mis see sõge nii üksisilmi otsa vahib? Ühe teadetetahvli ees seisis musta peaga tütarlaps ja tema kõrval suur ja laia kondiga piiga, imelikult punnis silmadega. Ta seletas:

«M i n a ei pruugi ennast üles ärritada, mina saan niikuinii sisse, minu papa on politseis ülemus. Mamma ütles juba alguses, et ära ennast ärrita, Ursula, see on halb sinu kilpnäärmele. Mul on kilpnääre. Sa ei tea, mis minu nimi ladina keeles tähendab! Ursula tähendab emast karu . . .»

Aga see emane karu ärritas väga Loonat, seda mustapealist . . . ärritas oma pungis silmadega, kilpnäärmega ja papaga politseist. Hoopis enam meeldis Loonale ta teine naaber, paksude prilliklaasidega linalakk, kes ütles end Lubja tänavas elavat. Isa on tal kingsepp ja nad käivad õega kahekesi jõest viidikaid püüdmas. Just see viidikajutt vaigistas Loona meeli nii, et ta üsna kindlana astus ruumi, milles algas eksam ajaloos. Vanahärra Epner ei olnud oma pika praktika jooksul (ta oli õpetanud ainult tütarlapsi) veel iialgi seganud ajaloo käiku. Tema ainult kuulas pealt. Ja kuigi tütarlaps tegi suuregi vea, sellest polnud ju midagi kurja, see ei ulatunud ju ikkagi ajalugu muutma.

«Mnjäm,» ütles ta ainult, kui ladinakeelse nimega politseinikutütar talle teatas, et Jupiter olnud esimene Rooma keiser, pistnud linna põlema ja põgenenud ise luigeks muutudes oma tütre Ledaga, hoides oma last hellalt tiibade vahel. Sellest olevat piltegi maalitud, lõpetas Ursula enesekindlalt. Aga eksamineerija pöör-

dus oma vaiksel viisil järgmise proovitules olija poole. See oli tõmmu tüdruk.

«Mnjäm, aga mis teie sellest loost teate?»

«... et Leda oli väga vanaaegse keisri proua ja luik käis tema juures hoopis ehal ja ise oli veel jumal pealegi! Neil oli neli last ja ühe tütre pärast sai Trooja linn veel turelit tunda.» Vastaja pale ja hääl olid nii puhtad, et keegi isegi muiata ei suutnud.

«Mis te, armas laps, mulle veel jutustada võite?»

«Ükskõik, mida,» vastas Loona ja vana õpetaja hakkas teda lühikeste küsimustega õigel rajal hoidma. Juhtis nagu peru sälgu ajaloo kardetavatel mägiradadel. Nii jutustas Loona koledast Kolmekümneaastasest sõjast ja Wallensteini tapmisest. Kuidas Rootsi kuningas Lützeni all hobusekapjade all otsa sai ja kuidas ta pisike tütar troonile pidi ronima. Ja kui ta lõpuks oli öelnud härra Epnerile veel Aleksander Suure hobuse nime, oli ta ajaloo eksamil hiilgavalt läbi saanud. Tema nimi oli kõrvuti Ursula omaga, sest ka Ursula oli eksami hästi sooritanud. Kas polnud s e e ammu põrmuks saanud Ledale ükskõik, kuidas jutustasid kaks tütarlast tema perekonnaelu? Härra Epnerile oli see küll tõesti ükskõik, tema oli hea inimene.

Hea inimene paistis olevat ka eesti keele õpetajanna, kuigi tal olid kavalad pilusilmad. Aga kirjalikuks võistlustööks ei andnud ta tõesti midagi kavalat: tuli ümber jutustada üks Lydia Koidula luuletus, olgu ta pikk või lühike. Oma sõnadega. Omal viisil, nagu Loona seda mõttes täiendas. Politseiniku Ursula hüüatas lapselikus meeleheas ja lõi peopesi laksudes kokku:

«Ah, kui armas! Ma kirjutan «Kas ema südant tunned sa?» Kas võib? Ah jah?»

Ta võis ja kirjutas ka. Loona aga jutustas Tiiust, keda ema laanest huikas ja ei leidnud, õitsiliste sütevirn oli juba ammu kustunud. Aga Tiiu oli seitse suid Udumäel, piiritumal ilupeol. Elus sai temast mõrsja, mehenaine, lasteema ja eit — aga soojaks ta selle külma elu sees ei saanud. Öösiti näpitses oma mälestustepreesi ja kadus kodunt — ilupeole. Uuh, ta seisis libahundina tuleriidal ja rahvas röökis ta ümber! Ühel naisel oli just Tõrukese ema lillakate põsenukkidega nägu, üks

mees oli täitsa sarnane vürtspoodnikuga, kes Loonat lõi. Ja Saara, see puhus punnispõsi sütele, et leek rutem limpsima hakkaks!

Loona kirjatöö oli üks paremaid . . . Ursula kõrval, kes nii kenasti oli kirjutada mõistnud: «Kas sina tõesti tunned oma ema südant? See süda saab sinu rõõmust rõõmu ja sinu kurvastusest kurvastust» jne.

Nii sai ka Loona Tuisust — politseis teeniva isa tütre Ursula kõrval — gümnaasiumi õpilane. Neil on sinine koolimüts, midagi sõdurite suvemütsi taolist, ja koolipoisid kutsuvad neid «surnumatjateks». Nad peavad kandma ka tumesiniseid vormikleite. Ojaa, seda saab, on ema Miina nõus. Olgu pealegi kõigil tüdrukutel tumesinised koolikleidid, siis pole rikkamatel uhkuseajamist ega vaesemate pilkamist. Tema ise tuli tütre vormikleidiga väga hästi toime: ta ostis odavalt kaks väga peenekoelist ja pehmet ameerika suhkrukotti ja värvis need pajas tumesiniseks. No mis see siis villasest viletsam on, ja kui odav! Pealegi hõõrub villane riie noort ja pehmet nahka. Kui Loona oma värske koolikleidiga klassi tuli, ütles rikka riidekaupmehe Reinsoni tütar väga teravmeelselt:

«Sa, Tuisk, ei ole üksnes tark, sa oled ka väga magus.»

Vaat seda polnud veel keegi varem Loonale öelnud. Tema ja magus!

«Nojah, kui sul suhkrukott ümber on, siis oled sa ju suhkur kotis. Ja see aine on teatavasti magus. Kuidas kott, nõnda sisu,» seletas rikka riidekaupmehe tütar hästikasvatatud tütarlapsele omase maheduse, ja temaga ei tasunud vaidlema hakatagi, sest tema tundis ju riidesorte.

Emale lausus Loona sest magususest ainult paar sõna ja sai kohe sada soolast vastu. Kas riie pole pehme ja tumesinine, kui kaugemalt vaatad, just nagu seeviot. Ja mis sest, et natuke kortsub, elava inimese ümber kortsub rüü ikka, ainult surnu ümber seisab sirge. Olgu ainult Loona ise kortsudeta ja korralike elukommetega, õppigu hästi, siis ei näe keegi suhkrukotti tema seljas, kõik vaatavad ja imetlevad ainult koti sisu. Pärast sõda on iga hilp hinnas. Olgu tänulik, et veel sedagi saab.

Mõni teine ema oleks tütre kooli asemel karja saatnud. Las irvitavad, ega see irvitamine ometi Loonal tükki küljest ära võta...

Jah, Loonat võidi irvitada ja tükki see küljest ei võtnud, vahest juurdegi pani veel — muidugi mõrusid tükke. Kuid Ursulat ei tohtinud koolis naerda ega pilgata, selle oli kooliarst juba esimestel päevadel väga lahkelt, aga niisama kindlalt ära keelanud:

«See on väga tundelik laps. Temal on kilpnäärе. Iga ärritus mõjub temale pahasti. Meil kõigil tuleb temaga õrnalt ümber käia.»

«Kas minul on ka kilpnääre olemas?» küsis seepeale Loona Tuisk. Osalt teadmishimust, osalt millestki muust. Ja doktor vastas esimesele osale oma lahkel viisil: «Kõrgemates klassides on teie õppekavas ka anatoomia, siis võtame teiega selle küsimuse läbi —» ega teadnudki veel, et küsija oli kaunis küps päritolu asjanduse tundja. Mitte üksi tundja, vaid ka edasiandja.

«See papa Jupiter on muidugi oma politseikäsud koolile kätte andnud, nüüd tuleb tema Ledaga ümber käia kui mädamunaga... muidu paneb tule otsa,» sosistas Loona oma naabrile, kingsepatütar Ennile. Enni isa oli sõjast hoopis lühemana tagasi tulnud, õieti küll toodud, sest ta oli kaotanud mõlemad jalad puusadeni. Enni ema oli nooremat tütart sünnitades surnud, ja nüüd elutses jalgadeta kingsepp Lubja tänavas ja katsus ainult käte jõul oma vanemat tütart keskkoolist läbi viia. «Eks ma siis kätel puhata lase, kui sa kooli lõpetad ja kohe midagi kergemat tööd leiad,» tavatses see jalutu meistermees ütelda. «Kui sina, tütreke, haljale oksale jõuad, eks siis sellest oksast lange minulegi, poolikule inimesele, pisut vilu-varju. Paljuke mulle vaja on!»

«Meie kadunud ema ütles küll alati, et vigaseid ja rumalakesi pilgata ei või,» vastas Loonale sosinal kingsepatütar Enni.

Aga tarku võis, neid otse pidi, sest neil oli seljas suhkrukotist valmistatud vormikleit ja jalas saa-

pad meister Klaossonilt (viimane maja Lubja tänavas, vastu luhta, sildil saabas, töö kiire ja korralik).

Uue klassi kujunemine uues gümnaasiumis oli sellesama Loona arvates väga sarnane kalakasti ehk akvaariumi asutamisega. Esimesed päevad koolis tuletavad meelde vee sissevalamist uude kalakasti. Üsna lühikest aega valitseb klaaskastis päris ähmane segadus (vala vett nii ettevaatlikult mööda klaasseina kui võimalik), aga imekiiresti selgib ja korraldub kõik. Kerkib ja vajub iseenesest. Nii oli lugu ka Loona klassiga. Esimesel päeval juba oli klass sarnane kalakastiga, kus kuldkalakesed lõid sabaga nii kaunilt lupsu, loorkalakesed imetlesid endid ise ja lubasid seda teha ka väljavalituil. Vaiksed, tõntsakad ahvenapojad hoidusid rohkem rohelisse hämarusse — nurkadesse. Oli libedaid lutsukesi, kes keerlesid ikka õpetajate ees ja ümber. Kas polnud Ursulal siis noore säga nägu? Tosina ümber oli kiisku ja tema ise, Loona, oli raudkiisk ehk ogalik, see turris ja tõrges. Las Loona pealegi võrdles nii, tema oli ju vee veerest pärit ja kaladega rohkem tuttav...

Neid oli klassis kakskümmend kaheksa tütarlast. Mõni teine Loona asemel oleks seda kalakasti vahest tillukeseks riigiks nimetanud. Sest kaheksa kahekümne kaheksast kuulus aadliseisusesse. Üks kuulsa professori tütar, teine ajaloo professori kõige noorem õde, arsti, kohtunike, kohtu-uurija, köstri ja politseiniku tütred. Neli tüdrukut esindasid kaupmeheseisust: riidekaubandus, delikatessid en gros, koloniaalkaubad, kella- ja kullasepatooted. Neli järgmist, jah, nemad hoidusid ka ühte, sest nende isadel oli, mida p i d a d a: üks pidas lihakarni, teine trükikoda, kolmas möbleeritud tube jaama läheduses, neljas kahtlast kõrtsi sadamas. Aga neid kiisku, neid oli tosin. Pööblit. Kingsepa tütar Enni oli klassi parim matemaatikas. Kõige raskemate pähklite ees pilgutas vaid kiiresti oma heledaid silmi paksude prilliklaaside taga, ja pähklid avanesid lihtsalt ja vaikselt, praginata. Ühe vaikse tüdruku ema kudus kodus kangaid, tellija materjalist, ühe ema oli pudelipesijaks õllevabrikus. Veeriku alevi tüdrukute isad töötasid raudteel. Ühel oli isa kirjakandja, teisel korstnapühkija. Oli kaks pelglikku popsitütart Põltsa-

maalt. Esimesel kaheksal oli kuulsuse sära ümber, see soojendas ja aitas üle ka jahedatest kohtadest õppetöös. Neli kaupmehe tütart olid kõige muretumad, neid aitas rahajõud üle sellest kitsast kohast, kus vaimujõudu puudu tuli. Loona kritseldas neist neljast karikatuuri oma klade lehele: neli täissöönud (lõhkemiseni) tüdrukut istuvad, hõlmad hästi laiutavalt kohevile löödud üle suurte rahakottide (väga sarnased mitmevakaliste kartulikottidega), ja kottidel on rattakesed all — muudkui aga veerevad üle klassilävede ja viivad kaasa pealistujaid. Noh, viimane tosin, see pidi küll ise vaatama, kuidas ta oma kanda kinnitada sai. Selle juures tuli ometi väga ettevaatlikult ja kikivarvul käia, nagu oleks vana hoone õlitatud põrand palav, pööbli taldade all alaliselt kuum: tuli õppida ja käituda nii, et said vabastatud õpperahast, olgu siis täielikult või osaliselt . . .

Aga esimesed kuusteist sest kahekümnekaheksalisest riigist astusid ikka täie tallaga, ja säärasest astumisvahest tekkiski alalisi põrkeid, riivamisi ja nühkamisi, särtsuti ja sädemeid lendas — sõnades muidugi! Kuid see oli ainult algul nii. Kalakast selgines, klaas kihistus. Vaenulikkuse mardikas roomas viisakuse lehe alla varju . . . Vene keele õppetunnid kaotati sootumaks ja hakati õppima inglise keelt. Õhtupoolikuil käidi võimlemas Noortemeeste Kristlikus Ühingus, Imkas, ja õpiti mängima volley-palli. Aadel ja kaupmeeskond lugesid suure innuga, aeg-ajalt vaimustusest hellalt kiljatades, Courths-Mahleri armastusromaane, Loona kõikus aga täiesti kahe maailma vahel. Imkas nähtud film selle prantsuse karjatüdruku elust, kes oma kodumaa päästis, see kiskus nii väga kaasa, et Loona sageli unenägudes kandis kiivrit, mille lõuaalune rihm liialt sisse soonis, aga teiselt poolt veetles kauboide elu, jah see Tim MacCoy . . . Koolis oli neil, noorematel, ka küllalt põnevust. Oli just pärastsõjaaegne elujärk ja eks see mõjutanud koolielugi omamoodi. Ja mitte just kõige kiiduväärsemalt. Kõige vanematesse klassidesse oli vastu võetud üsna täiskasvanud neide, kokkutulnuid soomestsaarest, ja nemad elasid oma elu juba üsna täiskasvanute kombel. Nii saadigi sadamakõrtsist purujoobnuna kätte kaks vanemat õpilast ja saksa konvendikorterist

üks. See viimane oli teda tabama tulnud pedagoogile veel julgelt vastu laulnud, et tuleb niikaua elust rõõmu tunda, kuni lambike hõõgub, ja roosi murda, enne kui see närtsib . . . . Aga ühe lõppklassi õpilase lambike kustus küll üsna kurval kombel. See neiu oli ühe üliõpilasega juba kauemat aega elanud nagu meest-naist muistegi ja kui siis noormees neidu õpetaja juurde lugema kutsus, et kristlikul kombel paari minna, naeris kergemeelne neiu eitavalt. Aga noormees tulistas ja neiu oli surnud. Sel puhul sai kurjalt noomida, hoiatada ja ähvardada kogu kaheksasajapealine õpilaspere. Paar päeva oli vanas majas tõesti vaiksem, aga siis läks elu edasi ja varsti lauldi lärmakalt laulu lambikesest ja roosist . . .

Aga Loonal oli neil päevil hoopis midagi muud ees. Lihakarnipidaja tütar oli ta poolvägisi enese juurde koju viinud — et ta tema emale sünnipäevaks pildi maaliks. Sel lihakarnipidaja tütrel oli imelik ema. Ta oli kunagi väga ilus olnud ja praegugi oli tal väga rikkalikult punakaskuldseid juukseid. Aga nüüd oli tal üheksa last ja see oli ta ilust palju maha võtnud. Ta oli ka haritud olnud ja väga vastu tahtmist lihakarniomanikuga abiellunud. Nüüd põdes ta peaaegu alati. Lamas päevade kaupa voodis ja luges. Loona vaatles teda ukse vahelt ja tegi akvarellis pildi lahtiste juustega Loreleist, kes paadimehi hullutab. Parajasti oli üks laia künaga kaljule lähenemas, seljas kauboi ruuduline särk . . . See kõik oli alles eellugu. Päris loo leidis Loona alles lahkumisel lihunikumeistri köögiaknalt. Raamatu, millel polnud enam algust ega otsa, lehekülgede servad narmendasid ja pudenesid. Oi, kurjasti oldi lihunikuperes selle raamatuga ümber käidud!

«See on ju nagu villavabrikust välja tulnud,» ütles Loona. «Kraaside vahelt . . .»

«Poisid, pullikesed, on selle, jah, pulbriks lugenud,» süüdistas lihunikutütar oma vendi. Aga Loona kummardus juba üle paljukannatanu ja luges:

. . . «Head päeva, head päeva! (Mitu korda sa jätad seda head päeva?) Arno läheb pajust mööda ja vahib mõttes määratu puu latva. See on tema sõber. Nüüd varsti paneb ta vana sõber enese piduehtesse ja kõigu-

tab siis uhkelt oma oksi. Vaiksel suveööl aga jutustavad lehekesed tasase sahinaga muinasjutte, kuidas ükskord . . .»

Nagu oleks keegi asetanud oma sooja peo lugeja õlale ja kõneleks talle suurtest pajudest jõekaldal, Liiva uulitsa otsa kohal. Kõneleks nagu Loona enese sõnadega . . . et nägid pajusid, neilt pudenevaid urvavillatätraid kevaditi, nende pisut hallikat haljust südasuvel, nende härmatise ilu pakase ajal . . . kuidas nad tillukese täiskuu all helgivad — tüved ja harud karrast, oksad ja oksakesed vanahõbedast, ladva raod kõige uuemast hõbetraadist . . .

«Mis raamat see on?» küsis Loona õhinal. «Ütle, mis raamat see on?»

«Puha matsipoiste koerustükid,» vastas linna lihunikmeistri tütar. «Tootsi raamat, see «Kevade». Alguses luges ema ja naeratas . . . tema meil harva naeratab . . . Aga kui siis poisid raamatu kätte said, siis kilasid ja viskasid kukerpalli ja lugesid jälle. Vanamees ütles, et pärast seda on poisid uute koerustükkide peale palju viksimad, kui enne olid.»

«Palun väga, anna mulle lugeda,» ütles Loona sosinal. «Ma toon korralikult tagasi . . .»

«Võta juba päriselt . . . kui tahad,» vastas lihunikmeistri tütar ja tundis, et nõnda on see kõige parem: noh, kriipseldas selle pildi, olgu talle siis raamat vastu, et pärast poleks juttu, nagu oleks nende peres midagi hoopis ilma tahetud . . .

Aga Loona tundis, et see pehmeks loetud raamat surus kaugele kõik kaljukoopad julgete röövlitega, naistetapja Jacki, vanaaegsed jumalad ja Courths-Mahleri lood, lahjad ja magusad nagu kaua klaasis seisnud mõdu. Nende asemele kerkisid uued näod, vaatasid sul üle õla ja otse näkku. Näe, tedretähtedega nosunina ja kõhn, kirpudest puretud popsipoja kael, kaks erku ja tegevusihast säravat silma, paar halle ja nukraid, pirtsaka peretütre püstnina ja punapäise kõkutaja kõrisõlm. Oli nagu nõrgalt kahju, et nad ei askeldanud siin kusagil kaldal, vaid kaugel, külas . . .

Aga just sel ajajärgul, kui noor Loona nautis «Kevade» ülemeelikuid tuuli, sai ta endale külalaste hulgast

mitu sõpra korraga. Vastu kevadet sai kolmekordne kivimaja jõekaldal uue peremehe. Selleks tuli kooliõpetaja maalt, kes asus nüüd tööle linna kaubanduskooli ja ostis naise kaasavaraga maja. Tal oli vana buldog ja kolm noorukest tütart, linalakad, lõbusad ja lahked lapsed. Kõigist neljast tulid Loonale sõbrad. Kahest vanemast tüdrukust kooliõed. Nad läksid nüüd hommikuti koos kooli ja vana koer saatis neid sillani, õieti küll vana puusilla asemeni. Sild ise põles eelmisel sügasuvel veeni maha. Oli süttinud auriku sädemest. See üleannetu oli sõitnud edevalt ilma oma traadist tanuta — kaitsevõrguta korstnal —, ja nii oligi tekkinud tulekahju otse vee kohal. Viimne vanast sillast ületulija oli olnud punane setter, kes oli jooksnud sõgedana üle juba leekiva silla kodukaldale ja kõrvetanud kõhualuse. Ta oli oma kärsahaisuga jõekalda lastele mitmeks päevaks kangelaseks. Emajõe kallaski oli muutunud. Vanad «paademajad» silla läheduses olid kaotatud ja kirjud kaubaputkad Allee servalt minema pillutatud. Ema Miina tõenis nüüd oma igapäevast leiba enesele ja tütrele jälle rohupoes. «Ei ole inimesel sehvti õnne,» ohkas ta ise.

Sillaaseme kohal saatsid tüdrukud koera tagasi ja nende sädin läks piki kallast, paplite all, kivisilla poole.

«See Toots on olnud päris harilik, elus poiss,» sädistas vanem majaperemehe tütardest, alati muretu Valve. «Ja see mees, kes «Kevade» on kirjutanud, on meie mamma ja papa hea tuttav ... ta käib meie pool teed joomas.»

«Ei v õ i olla,» vastas Loona järsult. «Mis sa, tühja, praalid ... et teed joomas nagu päris harilik inimene. Ei v õ i olla.»

«Aga o n. Aga on harilik inimene. Istuvad koos, ajavad juttu ja joovad teed.»

«Mineval laupäeval ei joonud nad teed üksi,» täiendas Valve noorem õde Raja, kes armastas väga täpsust. «Valasid natuke konjakit ka sisse ja sellest sai siis punss.»

Ei, Loona ei s a a kuidagi uskuda, et inimene, kes on kirjutanud niisuguse raamatu, võib istuda ja astuda

nagu kõik teised inimesed, teed juua, jah, üsna lihtsalt klaasist rüübata nagu kõik teised inimesed . . .

Aga võib. Ühel hommikul, kui tüdrukud kooliteele asusid, puudus nende igahommikune saatja, buldog. Koer istus kahe mehe vahel jõekaldal suure paju all ja võõras mees silitas koera pealage. Väga aeglase ja hella, peaaegu et kurva liigutusega.

«No näed nüüd, no vaata nüüd,» ütles Valve Loonale. «Seal see papa sõber istubki Rexiga ja papaga . . . nad käisid kalal.» Ja hõikas oma heleda häälega:

«Tere hommikut!»

Hommik oligi hea, selge, helesinine ja soojapoolne. Tüdrukud läksid kooli juba kleidiväel.

«Kas teil saiaraha kaasas on?» küsis hoolitsev isa paju alt.

Aga see võõras mees, kes koeral pealage silitas, vaatles Loona pisut ehmunud nägu ja küsis muiates:

«Aga sina, piiga, oled küll jõuluaegne?»

«Ei ole. Sügisene . . . oktoobrikuust.»

«Ei, ei ole. Sina o l e d jõuluaegne. Kas sa siis ei tea, mu noor sõbranna, et meie perenaised teevad ju ikka valmis seda piparkoogitainast jõuluajaks . . . et siis on hea võtta nagu vanast võlast. Saksikumad ütlevad, et pfefferkoogi . . . Sina oled ju päris piparkoogitainast, pruun ja krõbe. Nelki, pipart ja seda v ü r t s i, nagu ütlevad meie auväärt perenaised, paistab sinus ka küllalt olevat.»

Ta rääkis tüdrukukestega ju naljajuttu, aga ta hääl oli nukker ja silmavaade kurvavõitu. Loona vaatles rääkijat päranisilmi, kuulas kikikõrvu, ja mis kõige naljakam — tahtis sõrmeotsa välja sirutada ja katsuda . . . kas tunneb näpp kõneleja ülikonna villast kudet . . . nagu päris harilikkude ülikondade villast tuntakse?

Ühel varasuvisel õhtupoolikul, kui nooremad tüdrukud koeraga hullates, sama suure paju all, üle istujate jalgade veeresid, sirutaski Loona salakesi sõrmeotsa välja ja puudutas kirjaniku kuuekäist. Ooh, see oli kõige harilikum villane . . . ja juba kaua kantud pealegi. Tootsi-lugude vestja väike poeg Georg sulistas madalas kaldavees ja otsis puruvanakesi. Kirjaniku pere elas

üleval Mäel, ja isa ning poja tee tõi suvisel ajal tihti kalda poole.

«See tüdruk ei usu sugugi,» sädistas muretu Valve, «et Toots on päris poiss olnud ... luu ja liha, nahk ja juuksed ... nagu meie kõik oleme.»

«Ei,» vaidles Loona punastades, «s e d a ma usun küll, s e d a ma usun küll, aga mulle on naljakas, et ...»

«Et minusarnane onku need lood kõik kirja on pannud, eks?» naeratas kirjapanija.

«Ei, seda ma usun ka ... nüüd. Aga ma ei saa aru, kuidas üks inimene kõik teab, mis teine inimene seespidiselt mõtleb ... kõik need Arno mõtted ja Tõnissoni omad ... ja see armetu Tiugu ja ...»

«Aga kuidas sulle siis peretütar-peenike, see Teelest tüdruk ka meeldib?»

«Mitte sugugi. Ma ei t u n n e teda. Kui seal on kirjutatud pajust, siis seda paju ma tunnen ... ja teisi pajusid, mida mina ka näinud olen. Aga Teelet ma ei tunne ... tema on võõram kui paju ...»

Ja kõneleja näpitses ise paju krobelist koort.

«Seal on üks koht pajust, see meeldib mulle nii, et ... ma ei oska üteldagi, kuidas. Kuidas seda nii sõnadega ritta saab seada, et teisele, päris võõrale inimesele see südamesse läheb?»

«Vaata, rahvakeeles on üks väga liigutav ja naljakas ütlemine: paneb südame kõrvad liikuma. Kas sa ei ole seda siis varem kuulnud? Öeldakse: «Oh, see oli nii mõnus, et võttis päris südame kõrvad liikuma!» Vaata, ma ütlen sulle kui endine apteeker väikese retsepti: tuleb kirjutada sellest, mis su enese südame kõrvad tõesti liikuma on pannud ... ja siis võtabki see ka lugeja südame kõrvad liikuma. Süda on meil ju igalühel ... aga mõni on südame poolest kurt. Et s i n u südamel kõrvad on, seda võib silmadest näha. Ja liigutanud on nad end ka ...»

«Mnjaa,» vastas Loona. Kuidas sa lähed nüüd seletama, et sa oma südame kõrvade liigutamist oled pahatihti tundnud, aga kirjutada sellest küll ei saa. Häbi on ... et siis on teistel jälle põhjust pilgata ja naerda. Jah, koolis need kirjalikud tööd, need on ju nagu ...

korralikult riietatuna sirges rivis astumine. Aga mine sa nüüd ja kirjuta paberile kõik välja, mida sa ise tundnud oled ja parajasti tunned, üsna ise ja sügaval — see on ju sama, kui läheksid oma kohmakate kingalaabakutega üsna üksi üle Raekojaplatsi, päris lageda. Aga kahel pool platsi seisaksid pealtvaatajad ja muigaksid. Või sammuksid üle suure koolisaali põranda ja paljude pealtvaatajate pilgud jälgiksid pilkavalt su astumist. Või sa läheksid trikoota jõekaldale suplema, aga inimesi voorib mööda ja paljud näevad su paljast ihu. Ei, seda ei saa . . .

«Kas sa muusikat armastad?» küsis Tootsi-lugude meister.

«Õud-selt.»

«Jõge ja vett, puid ja pilvi?»

Loona noogutas.

«Vaata, ma tulin üks päev siit mööda kallast, päike soojendas kukalt ja ühe lahtise akna taga mängis keegi flööti . . . Ja järsku tuli minu peale nii suur rõõm, lihtsalt sellest, et ma päikese all elan ja liigun ja pillimängu saatel piki jõekallast astun. Südame kõrvad võttis liikuma ja silmad veele. Kuidas ma peaksin selle nii ilusa minuti kirja panemata jätma? See oleks ju nagu kalliskivi leidmine ja mitte kellelegi näitamine. Suren ära ja mitte ükski inimene ei saagi teada, kui suurt rõõmu võib surelik inimesepoeg tunda pisikesest pillimängust päikesepaistelisel jõekaldal. Kellel on silmi ja kõrvu niisuguste — ja mitte üksnes rõõmsate — minutite korjamiseks, see peab nad tallele panema . . . et ka teiste silmad ja kõrvad neist osa saaksid. Kas sa mõistsid mu juttu?»

«Seda juttu ma mõistsin küll,» vastas Loona mõtlikult.

«Vaata, mu piparkoogist sõbranna, sa pane kirja üks niisugune leitud minut ja too mulle lugeda,» soovitas rõõmsate — ja mitte ainult rõõmsate — silmapilkude koguja. «Pane kirja oma noore südame kõrvade liikumine. Pane kirja! Ma ei saa sulle ka ütlemata jätta, et nii mõnigi kord tuleb selles elus kirja panna oma tühjade taskute liikumist . . . ja nii mõndagi valusat liikumist ei lubata tinatähtedesse valada. Aga olgu täna-

seks . . . selleks oled sa veel liiga noor. Kirjuta, pane kirja!»

Aga sellest tõesti südamlikust nõuandest ei tule midagi välja, sest Loona sugulased, need jõukad, tõukavad oma tujukesest aetuina Loona hoopis kujutava kunsti radadele. Olgu juba ette öeldud, et see rada kujunes okkaliseks, künklikuks ja lühikeseks umbtänavaks. Algas küll, aga ei viinud kuhugi välja.

Arhangelskis, Irkutskis või Tomskis teeninud lell oli peale varanduse kaugelt ka abikaasa kaasa toonud. Viimane oli oma mehest aastat kümme vanem ja silmnäolt inetuvõitu. Aga lell oli endale suurel Venemaal elades suure võlakoorma kaela elanud, selle tasumiseks laenas aiva piiskopi virtinalt, enesest vanemalt piigalt, kes oli pärit Lohkvast ja ei osanud just üsna selgesti lugeda. Oma nime ta küll kirjutas. Aga kui lell viidi üle teise linna, sõitnud talle järele ka piiskopi virtin. Ladunud heitunud Augusti korteris oma kuus sumadani ja kaheksa kohvrit põrandale. Elanud ja olnud, ära ei läinud. August korjanud kokku oma viimase elujõu ja sõitnud kolmandasse linna — Venemaa on ju nii suur —, aga piiskopi virtin korjanud kokku oma kuus sumadani ja kaheksa kohvrit ja ladunud nad uues korteris ja kolmandas linnas jälle põrandale. Siis närbunud lell August ja kosinud piiskopi virtina. Ärevatel päevadel, kui suur Venemaa kees ja kobrutas, oskas see paar vahust nii mõndagi väärtuslikku välja õngitseda ja kodumaale kaasa tuua. Ja kui ajad rahulikumaks muutusid, läks lell reservi ja sai endale teenete eest mõisasüdame, üsna linna ligidal. Proua Lonni Tuisk on väga kokkuhoidlik perenaine. Proua Lonni Tuisk leiab alati, et Loona haisevat rohelisest seebist. Tuleb tütarlaps sugulastele külla — seda teeb ta väga harva —, istub mõne minuti, ja juba tõstab Lonni nina ja nuusutab pikalt.

«Mis peaks siin küll nii vängelt lehkama? Enne seda haisu ei olnud.»

August Tuisk küsib midagi, köhib, nuuskab nina. Et see Roti ei saaks tütarlast kiusata . . . Vaadake, isegi mõttes peab see mees nimetama oma naist Rotiks. Abielu alguses oli see nimetus küll palju peenemini

«Mausi», aga kui kõik kippusid eesti meele ja keele poole, siis nemad võtsid selle õrna sõna asemele ka eestikeelse Roti. Õigupoolest oleks see pidanud küll «Hiiru» olema, kuid Lonni oli liiaks suure kasvuga. Aga see Roti ei salli Loonat. Kui nemad kahekesi pärast sõja lõppu vaest lesknaist külastama läksid, end tutvustasid ja väga lahked olid, naela kolm veel püülijahugi kostiks viisid, küsis see Loona temalt, Augustilt: «Kas seal's ühtegi ilusamat ei olnud?» Ja sest peale on Lonni ja Loona vaenujalal. Lonni saadab Loona piinapingile — kutsub ta lõunalauda. Juba jälle on Loona taldriku kõrvale sattunud raske hõbekahvel, mille harud jämedad ja tömbid, otsekui puust. Ja veel nuga ... Nüri, tera teisel niisama jäme kui selgki. Loona piilub lelle poole — oleks see algaks, siis näeks, kuidas tema oma saega töötab, ja asuks ise ka saagimisele. Loona on alati üleni higine, kui istub oma rikaste sugulaste lauas. Mitte just sellest, et talle jagatakse nii rikkalikult toidust, et see naha märjaks võtab. Ei, temal mõlgub meeles ikka vaese Laatsaruse paiseid täis kogu. Lisaks tuleb veel lelle hagijas ja limpsab keelega Loona kätt, heites ise arglikke pilke perenaise poole. Täpselt nagu Laatsarus istu siin ja oota neid suutäiekesi! Tunne hirmu raskete hõberiistade ees, ja sellest, mis riistades, ei tohi sa palagi penile heita! Jahikoerad peavad l u i s e d olema, ütleb lellenaine. Ja seegi natuke, mis perenaine tõstab Loona taldrikule, on just mõõdetud noa ja kahvli jaoks: kaks korda lõigata ja kaks korda suhu pista. Majaproua tõstab ikka toitu ise, mehele ja külalistele, sest tema teadvat kõige paremini, missugused on just need kõige paremad palad. Ja nii satubki Loona taldrikule mingi linnukondike, armetult varjab end alasti luuke paari nahaservaga, kerivad end otsekui valus spiraali paar vintsket sooneotsa. Sinna juurde kartul, veel kartul, see aga juba poolik, hõbekopakesega üle vedelat ja pruuni — asugu nüüd Loona h ä v i t a m i s e l e, ega tema ju omas kodus nii maitsvalt valmistatud toitu saa. Vaesed inimesed ei mõistagi keeta midagi peenemaitselist ja mõõdukalt, nemad peavad vaaritama ikka pajatäie ...

Loona võitleb kondikesega oma taldrikul, ta ei kuu-

legi, ei tahagi kuulata seda pereema lahket ja õpetlikku juttu. Piin ja rist selle kondiga! No oli nii luisel lendajal vaja haavlite ette jääda! Lähed torkama kahvlit paremalt, liugleb luuke lustlikult vasakule. Otse taldriku servani, veel viimasel hetkel saad kahvli toeks ette lüüa . . . Kartulid keerlevad kaasa, aga sellest pruunist ja vedelast paiskub tilku laudlinale, lumivalgele damastile . . .

Proua Lonni vaatleb pruune laike laudlinal ja algab uuesti. Tal on pisut kähisev hääl, aga sekka juhtub kõrgeid, õõnsaid toone:

«Nagu see sinu emagi. Jookseb tööle ja vaevab ennast pesupesemisega, mis ta sest kõigest saab? Last tahetakse ikka kooli panna . . . ikka haridust, see on nüüd madalama rahva tahtmine ja soov. Ja mis selle haridusega paremat saab . . . mehed võtavad ikka niisuguseid naisi, kes hästi keeta oskavad, laua juures ilusasti süüa mõistavad, kokkuhoidlikud on. Sinu emal on see küll puha raiskamine, parem võiks ta endale palganatukesest natuke mustade päevade jaoks panna. Nüüd aga kasvata last, kas sa oled näinud, kui väljas ta kõrisõlm on . . . Ma viimati vaatasin, nii kõhnake teine, kaelasooned päris ära kuivanud ja kael peenike . . . säh sulle vaevanägemine . . .»

Loona lööb vihaga tõmbi kahvli kondisse, ja seekord tõesti õnnestus! Linnuluu kahvli otsas, lausub ta väga rahulikult:

«Ega siis kõrisõlm l a p s e pärast püsti aja. See tuleb vanadusest. Sina, tädike, pole ainustki last üles kasvatanud ja sul vahib ka kõrisõlm kaelusest . . . eriti, kui sul see tikitud vene pluus seljas on.»

August Tuisk kui endine sõjaväelane ja veel praegugi strateeg ja taktik pärib kärmesti:

«Kas sa ajalehest lugesid, et vana Hansen on Tallinnas trammi alla jäänud? Tema oli meie sugulane . . . sina, Loona, tead ehk, kuidas just? Vist minu ema õemehe onu või . . . Kuidas see õnnetus küll juhtuda võis?»

Tädi Lonni asemel istub nüüd lauaotsas jääkapp. Aga Loona jutustab. Hansen maetud ju Maarja surnuaiale ja kadunu lesk ise jutustanud asjakäiku ema Miinale. See oli juhtunud turuplatsi läheduses. Vanainimene oli

juba väga kõva kuulmisega olnud. Tramm lõiganud vanamehe keskelt pooleks.

Lonni aga lööb kokku kaks sõrmustatud — ja rikkalikult — kätt, ajab suureks ja imestlevaks silmad ja hüüab lapselikult:

«Ah, ainult k a h e k s . . . Need oleks võinud ju kokku õmmelda . . . vaata mõistmatuid arste . . . Venemaal õmmeldi küll inimestele pead-jalad külge.»

Jah, selle peale ei mõista kosta isegi lell August, aga Loona punastab ja vaatleb vaikides laudlina.

«Muidugi,» seletab Roti edasi. «Nüüd võetakse ju kõik maod ja soolikad inimesest välja, soritakse läbi, nopitakse vigased kohad välja ja pannakse terved tagasi. Peaajugi parandatavat ära . . . ja nüüd ei saa kokku kaht s u u r t tükki!»

Naise jutuhoogu tahab tulusalt kasutada lell, valib praevaagnalt parema ja paksema tüki, sihib ja toimetab siis saagi oma taldrikule. Aga —

«August, sa loom, juba jälle sa sööd ü l e! Ega ma sulle söögi pärast keela, sööl Aga sa tead, et su maks seda rasket liha ei kannata. Ja isegi oled liiga paks. Oh, sa loom, August . . .»

Lonni õngitseb õrnalt naeratades mehe taldrikult lihatüki tagasi ja asetab endisele kohale. Õppigu Loona nende abielust, kuidas peab õnnelikult ja kooskõlas elama! Näe, kuidas tema, Lonni, peab hoolitsema selle suure ja paksu poisikese eest! Ei või teda silmast lasta, seda suurt last, kohe õgib ennast kurguni täis ja vaevleb siis mitu nädalat maksavaludes.

Loona aga vaatab igatseva pilguga ukse poole. Tänaval siutsub üks muretu varblane, nojah, mis temal viga olla . . . Aga Loona ei pääse siit niipea. Lell tahab talle jälle näidata oma p i l t e, nagu ta neid maale nimetab, mis ripuvad tihedalt, raam raamis kinni, suure saali seintel. Ka need maalid on kaasa toodud kahe v a h u k o o r i j a poolt, siis, kui kobrutas üle äärte suur ja keev katel . . .

Loonale meeldib üks maal. Üle lagendiku kihutavad hirved, tumedad vastu heledat taevast, nende kannul koerakari, kirju, keerlev, klähviv, näed palju rippuvaid keeli ja pingutatud reielihaseid. Küsib lellelt paberit ja

pliiatseid, tema tahab endalegi neid hirvi ja koerakarja. Siin viskab väikeselt, kodus aga hoolikamalt ja värvidega . . .

Kui hüplevad hirved kihutavate koertega valmis, võtab lell August Loona kätetöö lähemale vaatlemisele. Vaatleb ja ümiseb . . . ümiseb nagu asjatundja, kortsutab kulme ja ümiseb pikalt.

«Kuule, tüdruk, sul on ju talenti! Nagu valatud hirved ja koerad, ja nii ruttu! Ilma mõõtmata. Kuula, sinust saab vahest asjagi, kui sinu peale natuke raha kulutada. Saad kuulsaks ja siis trükitakse Tuiskude nimi ajaleheski. Lonni, tule siia, otsustame selle asja kohe ära.»

Lell August ja tema abikaasa Lonni otsustavad samas, vaadeldes hirvi ja koeri, saata Loona Kunstikooli. Aga sel tingimusel, et Loona kuulsaks saab. Et ta au teeb nimele, kuulsaks teeb Tuiskude perekonna. Et kirjutatakse kord, kuulsa kunstniku Loona Tuisu kasvatajaiks ja koolitajaiks olnud ta sugulane August Tuisk ja selle abikaasa Lonni. Tõotagu nüüd Loona, et ta Kunstikoolis ei logele, püüdlik ja hoolas on, siis maksavad nemad, helded sugulased, õpperaha . . .

Seda Loona teab, et nüüd rõõmustama peaks ning seda rõõmu ja tänumeelt ka sugulastele väljendada tuleks. Peaks lausuma paar tänusõna, kaelustama tädi. Kuidagi ei mõista hakata . . . sest tema liiga terav nina tunneb jälle kord, et kõik hästi algavad asjad ei lõpe sugugi niisama hästi. Ja nüüd on ta nagu ikkes härg, üle kaela see raske tõotus — saada ilmtingimata k u u l s a k s kunstnikuks . . .

Homme juba mingu Loona sinna Kunstikooli, Laatsareti tänavale, võtku peoga oma kriipseldisi kaasa ja näidaku õpetajatele. Seletagu, et vaenelaps, ema tööline, palk väike. Aga kui leiavad, et see ei loe, siis öelgu julgesti välja, et küllap lell ise tasub õppemaksu, lellel on endalgi kodus terve galerii pilte ja ta tunneb asja . . .

Ja jälle näeb Loona vaest, paiseid täis Laatsarust . . . nüüd korjab tema, Loona, jälle kord helduseraasukesi selle narripaari laualt. Kaks, kes tahavad pääseda kuulsa kunstniku monograafiasse, jah, paar head karikatuuri saaks neist sinna küll! Saaks nüüd ühelegi neist narri-

dest kaela hüpata, teda tänada ülisuure lahkuse eest. Loona katsetabki, aga punastab ise piinlikkusest, kui suudleb lellenaise närtsinud palet.

«Jumala pärast,» hüüab lell lahkuvale Loonale järele. «Ära sa hakka maalima neid nurgelisi ja kõverikke, noh, neid ruudulisi värviplärakaid . . . neid kubisme . . .»

Kui Loona tänavale jõuab, avatakse aken ja lelle paljas pea ilmub avausele. Viimane sõbralik manitsus:

«Kuulsaks saada! Alla seda ei maksa hakatagi. Ja ära sa hakka neid isme tegema, neid futurisme ka . . . neist ei saa midagi aru . . . Maali nii, et hirv oleks ikka hirv ja koer koera moodi.»

«Aga praegusel ajal saab kuulsaks ainult nende ismidega,» hõikab Loona alt vastu.

«No siis tee kas või neid . . . peaasi, et kuulsaks . . .» lõpetab lell ja lööb akna kinni.

13

Aga ega Loonast ei saa kuulsat kunstnikku, sest lellenaine loobub üsna pea oma kohast Loona monograafias. August Tuisk on ostnud suure, maailmatu krundi Tamme väljale ja tahab üles ehitada mitmekordset maja. Lellenaine loetleb sõrmedel, kuhu ja kui palju minevat nüüd kallist raha: palkidele ja betoonile, naeltele ja klaasile, ja kui palju ahjupottidele! Söögituppa tahavad nad endale kaminat . . . Loona ei võivat aimatagi, kui palju võtab see Siimuste savitööstus ainuüksi nende kaminanurga kivide eest! Kõndigu Loona sealt Kunstikoolist ära. Kogu aasta raha raisatud, aga oleks kuulsusest kübetki kuuldud, oleks ükski ajaleht kirjutanud kas või sõnakest paar . . . trükkinud ainult nime. Ja aasta ajaga on küllap vist selgeks saanud, et Loonast ei saa kuulsat kunstnikku.

«Sa ei ole lihtsalt nii anderikas,» lõpetab lellenaine oma jutu.

Aga võib-olla leidis see pime kodukana tõesti tõetera, mõtles Loona, istudes suures üldateljees, kus õhtuti kaks tundi skitseeriti akti, iga poos viisteist minutit.

Istus kolmejalgsel järil, veeretas peos grafiidijuppi ja nukrutses. See õppeaasta oli ainult harjutamiseks kulunud ja sellekski oli vaja annet, sest Loona oli alles koolitüdruk, teised kunstiõpilased aga täiskasvanud, jah, hallpäidki oli hulgas. Selle ajaga harjus Loona alasti modelle vaatlema. Jah, algul oli ütlematult raske katmata inimesi paberile panna. Skitseeris, üle kõrvade punane. Kogu õppeaasta oli Loona värnitsast, sikatiivist ja tärpentinist lehkavasse õpperuumi astudes tundnud ikka üht ja sama kärsitut pingulolekut: kuulsaks saada ... kust hakata, mida teha, et see nõudmine täidetud saaks! Et kiiremini ja võimalikult väiksema kuluga kuulsaks saada. Istus ja joonistas kipsornamente, rosette ja girlande ning kärsitus istus aina ta kõrval. Sekka hurjutas lellenaine, lell aga andis imepisikese summa paberi, pastellide ja grafiidi kuluks ning küsis pahuralt:

«Mitu semestrit sul kokku läheb? See võõpamine peaks tänapäeval ju kergesti õpitav olema ... see vuturismi tegemine peaks minu arvates kaunis kerge olema.»

Loona vaikis. Kuidas ta oleks võinud sellele pahurale veel ütelda, et ta oleks vajanud suuremat summat, värvikasti ostmiseks. Õlivärvide muretsemiseks. Kuigi Loona oli juba suur tüdruk, gümnaasiumi ja Kunstikooli õpilane, olid ta unenäod sageli veel üsna lapse omad. Ta ihaldas nii väga seda värvikasti «Günther & Wagner», et ta seda uneski nägi. Ilus puukast, kakskümmend värvi tinast tuubides, viis pikka pintslit pikuti kastis. Ta tahtis maalida õhtust Emajõe kallast, sinakalt läikivat jõge ja papleid kaldal, aga läbi paplitüvede paistab teiselt kaldalt linn. Vihmasadu, paplitüved on märjad ... ja seda kõike tuleks teha nii, et vaataja vihmasadu tunneks ... märgade paplite lõhna.

Siis tuli pahandus, pisikene küll, aga vastiku näoga pahandus. Loona oli söega jäädvustanud paberile antiikse iluduse büsti. Poolprofiilis ja en face, isegi kukla tagant oli ta kõik säbrused kiharad paberile pannud. Haigutas ja võttis oma raamatupambust — ta tuli Kunstikooli ju otse gümnaasiumist — saksakeelse õpperaamatu nimetusega «Der erste Schritt» ja luges läbi

homse ülesande. Luuletuse vaaremast, vanaemast, emast ja tütrest, kellel kõigil olid omad plaanid homse päevaga, aga välk lõi segi kõik need plaanid, tappes korraga neli põlvkonda. Kui seda kaks korda lugeda, jäi see pähe, ja sellevõrra sai ta õhtul varem magama. Gümnaasiumis tuli tal olla, puss hammaste vahel, nagu poisid seda nimetasid, mitte ühtki küsimust võlgu jääda. Sest paljud õpetajad nägid Loona Kunstikoolis käimises puhast patutegu. «Noh,» laususid, «vaatame siis nüüd, mis meie imelaps mõistab . . .» Imelaps, öeldi, ja iga kord lisas siis riidekaupmees Reinsoni tütar: «Das Wunderkind aus Lübeck.» Õigupoolest oleks ta küll ütlema pidanud: «Mul ajab nii hirmsasti hinge täis see andekas tüdruk sealt agulist, Liiva tänavast, ja ta kurivaim nagu kiuste teab iga kord.»

Jah, saksakeelse luuletuse sai Loona tookord ateljees pähe, aga pahandus juhtus samas. Kunstikooli direktor kummardus lähemale — Loona polnud ta tulekut märganudki —, võttis raamatu ja ütles:

«Kunst ja kirjandus olgu vahel lahus . . . iseäranis aga siis, kui veel kunsti hakatakse õppima.» Viskas pilgu raamatule ja ta näole tuli veider naeratus. «Nojah, muidugi, armastusromaan . . . Ja just seda oli t e i l vaja töö ajal lugeda . . .»

Kõnelejal oli julm ja nurgeline lõug. Loona aga vastas segasena:

«See on . . . ei ole . . . õppimiseks . . . on õpperaamat.»

Aga siis naeratas nurgelise lõuaga mees üsna julmalt:

«Muidugi . . . esimest sammu tuleb ikka raamatust õppida.» Ja lahkus ateljeest.

Kui Loona oli veel väike tüdruk olnud, olid nad, lapsed, jõekaldal mürades üksteisele takjaid juustesse surunud, need olid vastikud ja tülikad ja neist oli raske lahti saada. Ja nüüd oli täpselt samuti. See inimene oli temale, Loonale, üsna räpaka ja kiire käeliigutusega peotäie takjaid juustesse surunud ja neist ei saanud nüüd enam lahti. Loona, juba iseenesest teiste, täiskasvanute vahel ebakindel, muutus veel kinnisemaks ja aremaks. Kui ta õhtuti skitseeris, muutus ta pliiatsijoon kuidagi ettevaatlikumaks — nagu oleks grafiitki aralt ette vaadanud: kuhu nüüd astuda võib ja kuhu mitte.

Inimkogud tulid puised ja eluta ning nii mõnigi kord lausus nurgelise lõuaga õpetaja:

«Jah, ega skitseerimisega nii kerge ole kui armastusega, et vaatad need sammud raamatust ette ära . . .» Ja Loona langetas pea sügavale üle oma paberipahmaka. Ta ostis skitseerimiseks ikka odavat pakkimispaberit, sulfiiti . . .

Kogu kooliperele kohustusliku kompositsiooni «Kolm tarka Hommikumaalt» andis Loona akvarellis. Pruunis koikus lebas kõhn ja kollasenahaline naine, tema kõrval aga heledam pundike — mähitud imik. Üle väikese toa läve astuvad parajasti sisse kolm külalist: pikk ja kõhetu mees hoiab lastud jänest tagujalgu pidi, lühike paksupoolne vanamehike valgesse rätikusse mähitud kompsu, kolmandal, poisikesel, aga on käeotsas plekist piimanõu — selle alumine serv ulatub muldpõrandani . . .

«Piiga, kas sa piiblit ei tunne?» naeratas oma tarka ja pisut kelmikat naeratust Loona kaasõpilane Karin Luts.

«Miks ei tunne. Mis need mehed sinna sündinud lapsukese juurde läksid — teda vaatama ja kinke viima! Aga meil nimetatakse seda kaejatsil käimiseks . . . meil käivad küll ikka suuremalt jaolt naised. Aga noh, et oli juba korra nimetus piiblist, siis ma tegin, et mehed tulevad kaejatsile,» seletas Loona.

Aga küll uhkeldas nüüd ateljeede seintel kuningaid! Kirevaid kuningaid, neid oli safrankollaste ja võõrasema-lillade silmnägudega. Nad sõitsid rohelistel kaamelitel, mis nägid välja nagu uued terastoolid. Seal oli kuningaid, mis püsisid koos ainult laikudest — tume laik peaks, lai ja hele kehakatteks, kollane laik selja taga aga kaameliks. Seal oli kuningaid, mis olid nagu väikeste poiste poolt nüri saega lauatükkidest välja lõigatud, kandilised, narmendavate servadega ja kohmakad. Seal oli valgel paberil kolm kõverat kriipsu, igaühel ümber otsa ellips ja ellipsist jooksid pikad ja kõverad kiired välja. Ja seegi kokku oli kolm tarka Hommikumaalt . . . Ja siis oli seal veel tušijoonis. Kolm kongusninalist meest kummarduvad lapse ees ja ulatavad talle naeratades ande. Aga see naeratus on täpselt

nende oma, kes kõrgetele ametiisikutele annavad üle altkäemaksu. Lapse ema laob saaki puukasti, kogu tema tegu ja nägu aga lausub: «Kui nii edasi läheb, annab meil hulgaks ajaks võtta.»

Loonal oli raske see kahe isanda teenimine, hommikupoolikuti gümnaasiumis ja pärast seda hilisõhtuni Kunstikoolis. Ja mitte keegi ei kergendanud seda rasket teenistust. Lell ja lellenaine kujutlesid, et kuulsus kasvab kunstikoolis potis nagu haljas ilupuu, loorber, mine aga sisse, murra ja punu pärg ümber pea! Ei, nemad enam kuidagi ei saa anda Loonale raha, maja tahab ehitada! Ema Miina aga ei kuluta oma vaevaga teenitud raha tuuletallamisele. Ostab parem kasvajale lapsele selle eest suhkrut ja leiba, et lapse kont terveks ja tugevaks kasvaks ... Kui Loona Vanas Anatoomikumis, anatoomia loengul, minestas — ta oli nukker ja väsinud, laibalehk nii võigas ja tugev —, ütles lektor, professor Willems:

«Nii on nende naisterahvastega! Nad võivad olla andekad ja hästi õppida, aga ikka selle vanasõna järgi, et annavad palju piima ja löövad selle ise jalaga ümber.»

«Härra professor, siin on tegemist veel lapsega,» ütles viimase kursuse õpilane Natalie Mey oma kõige sügavama aumehe-häälega.

«Seda pahem, seda pahem, ärgu lastagu lapsi niisugustesse kohtadesse,» sähvas terane kirurg vastuseks. «Õppigu oma koolitükid selgeks ja vabal ajal mängigu nukkudega, siis ...»

Ja kui Loona andis kunstikooli kantseleisse lühikese palve õppemaksust vabastamiseks, sai ta veel lühema ja eitava vastuse. Oh, ohkas ta ja vaatas suures ateljees ümber. Neil oli õigus ka, omamoodi — keskkool tuleb enne lõpetada ja siis ... Nii heitiski Loona viimase pilgu üle kirju seina Kunstikoolis Laatsareti tänavas ja lahkus sest hoonest ...

Jooksis tasa nuuksudes üle turuplatsi. Pritsimaja värava kohal kõikus punane latern tuules ja tuul rebis suuri pappkaasi ruttaja kaenlas. Tahtis vist näha, kuidas õnnestusid Loonal skitsid habemikust, alasti vanamehest, kelle põlved poseerimisel ikka sinetasid, vist

külmast. Järsku luksatas Loona — nii sügavalt kahju oli kahest, jälle see sügav haledus kahe vastu: vanaäti sinakad kondised põlveotsad ja pakkimispaber, mida Loona ostis poest naelakaupa . . . Need kaks olid kõige kurvemad ses kurvas loos . . .

Kodus hakkas ema hädaldama ja tilgutas tütrele palderjani. Vaat otse ema käte vahelt rikuvad tütarlapse, tohoh, silmad kõik ikust tursunud ja punased! Võtaks pagan neid rikkaid sugulasi ja nende tujusid: lapsest tahetakse kuulsust teha, laps saadetakse alasti inimesi vaatama ja neid veel kirja panema. Jah, tuleb sugulasel hookene, võtab lapse otsekui ahvi, kes peab tantsima tema, tujuka trummihelide saatel. Varsti tüdib tantsitaja, viskab trummi pulkadega nurka, jätab ahvikese sinnapaika. Tollel aga jääb hammas verele ja pind südamesse, eks narrike vahest usubki, et temast oleks võinud tulla kuulus kunstnik . . .

Nii manab ema Miina veel kaua. Loona aga tõmbab teki ümber pea. Süda valutab. Süda liigutab täna kõrvu . . . sellest peaks ta nüüd kohe kirjutama! Sellest, et tema südamekõrvad on täna nukralt lontis. Noh, imelaps Lüübekist, nüüd on aadlil ja kaupmeeskonnal jälle midagi, mille üle muiata!

Suvel tundis Loona, kui imekiiresti võib tütarlaps neiuikka üle minna, kergelt, ühe sammuga, otsekui hüppaks väikesest kambrist pikka koridori. Nemad, ema ja Loona, olid oma ärklitoas põhjaliku puhastuse ette võtnud, kogu õhtu tolmutanud, kloppinud, hõõrunud ja pesnud. Nüüd oli juba öö käes, tuuletu ja soe, kuugi paistis. Nemad olid aga keset oma puhtusest säravat kambrit higised ja tolmused.

«Lähme õige tüki maad luha peale,» otsustas ema Miina. «Vesi on nüüd jões soe, loputame oma higist ihu, siis on puhas puhtasse sängi minna.»

Kuu oli suur, punakajumeline ja väga madal. Tema valgusest oli üle tumeda jõe nagu vaskne purre, üsna lai ja liikumatu, naljakas, nagu võiksid üle selle teisele kaldale astuda ja su tallad ei saa märjaks . . . Porikraavid luhal mustasid, elasid ja häälitsesid. Lõhnas tugevasti angervaksast, sabistasid öösised krooksujad ja

kargajad. Läksid üle libeda purde ja kahel pool häälitses kraav — mine võta kinni, kas porises nüüd pori või kuristas konn oma kelmi juttu . . .

Ema Miina astus ju ainult põlvini vette, rohkem tema pea ei kannatanud, hakkas kohe pööritama. Loona aga näitas emale, kuidas ujutakse koera kombel, konna moodi, vürfeldades. Näitas sedagi, kuidas part põhjast toitu urgitsedes ujub. Ooh, jõgi oli nüüd Loona päralt, ainult õige kaugel popsutas mootorpaat ja laulis hiline seltskond, luhaäärses tänavas mängis keegi flööti.

«Mässa sa seal, mässa, vaata, kui vajud põhja,» manitses ema ja tõstis endale peoga jõevett õlale. Ta oli praegu kõige parem illustratsioon vanale jutule kanast, kes on pardist poja jõekaldale toonud. Aga tema pardipoeg ujus sulistamata mööda kuu poolt tõmmatud heledat triipu.

Tagasiteel, laia kraavi pervel peatudes, ütles Miina:

«Kui mina ükskord noor olin, oli sel kuul just niisugune nägu kui täna. Meie istusime ühe noormehega Toomeorus ja kuu oli ometi nii madalal . . . otse Haavakliiniku katuse kohal.»

Nii imeliku häälega polnud ema veel Loonaga rääkinud . . . nagu naine naisega, mitte nagu naine lapsega.

«Sellepärast mulle see kuu täna nii väga meeltmööda on, punane teine ja madal. Meil oli põetajate hulgas üks lätlane, Emma-nimeline preili, teda peeti hingeliseks inimeseks — tema käis ikka väljas kuud vaatamas ja pargi ääres kuulamas, kui puud tuulega kohisesid.»

Loona astus purdele, kahel pool korisev kraav, ülal punakuldne kuupaiste, ja tundis, nagu oleks teda järsku miski tõuganud, kerge hoobi andnud kuupoolsemale õlanukile. T e m a nägi kõrget, selget, sinakat kuud, elavhõbedavärvilist kuuvalgust üle tagahoovi, heledaid valgusnarmaid ümber seasulgude, ühtainust lainet risti läbi juuste ja kuuvalguses heledat oimukohta . . .

«M u l l e aga meeldib kõrge ja külm . . . see selge kuu,» ütles Loona purdelt, ja temagi hääl oli nagu naise hääl naisele. Kui ta üle kraavi jõudis, vaatas ta

tagasi: kas ei jäänud teisele kaldale väike tüdruk Loona, see imelaps, sõrm suus, temale, sellele suurele, järele vaatama?

Jah, imelaps Lüübekist jäi sinna teisele kraavipervele küll maha (riidekaupmehe tütar tuletas mahajäänut siiski igal sobival võimalusel meelde), aga uuel sügisel sai Loonast koolis usutaganeja. Sel sügisel oli kooli tulnud uus korraldus, et usuõpetus on vabatahtlik aine, sellest loobumiseks oli vaja ainult vanemate nõusolevat allkirja.

«Õpi kõike, mis seal õpetatakse,» oli aga Miina Loonale vastanud. «Kooliraha on niikuinii väga kallis ja raske teda saada, — kõik, mis selle eest saab, tuleb vastu võtta. Ega see tund nädalas sul tükki küljest ära ei võta.»

Usuõpetaja oli sõjapäevil vapper mees olnud, ta silmnägu ehtis pikk ja punetav arm. Ja nüüdki paistis tema pehme hingekarjase rüü alt aeg-ajalt klirinal välja jõhkra sõjamehe raudrüü. Et seda klirinat summutada, tarvitas ta oma järsu kõne mahendamiseks liiga tihti sõnalõppu «ke». Näiteks:

«Järgmine neiuke jutustagu mulle nüüd seda lookest, milles üks isake pidi jumala käsul ohvriks tooma oma pojakese . . .»

Ja iga kord läks siis Loonakese harjake punaseks ja jäi seda kuni tunni lõpuni.

Punane oli Loona hari selleski tunnis, kui õpilased pidid näiteid tooma täpsusest, millega jumalasõrm nii mõnigi kord kadu ja hukatust ette näitas. Siis asus Ursula tõelise emakaru agarusega — kohmakusega ka — ümber jutustama kõlvatu kuninga Nebukadnetsari lõppu. Ursulale olid kõik võõrsõnad ühtemoodi võõrad ja ühtemoodi tuttavad ka. Nii ta siis jutustaski, et jumala tuline nimetissõrm oli kuningalossi toredale seinale kirjutanud saatuslikud sõnad: «Meeme, teene uriin.»

Muidugi, kes tähele panid, need kihistasid. Kes mitte, need ei vaielnud. Aga Loona irvitas üle kogu näo ja sellepärast käskis hingekarjane rangelt:

«Tuisk, parandage! Mis selles valesti oli, ütelge õigesti.»

«Sõrm kirjutas need sõnad ebaõigele seinale,» vastas Loona tõsisena.

«Mis, kuidas?» Pikk haavaarm hingekarjase näol tumenes.

«N e e d sõnad passivad pisikese majakese uksele, mitte aga kuningapalee seinale.»

Seekord kutsuti ema Miina kooli, kurja hingekarjase palge ette. Kui ta sealt koju tuli, olid ta silmad küll nutust punakad, aga süda kõva.

«Ja niisugune peab üks jumalasulane olema! Vana Seasurm oli ka pehmema sõnaga! Kui sa tahad, anna mulle kohe see paber, ma kirjutan sulle alla . . . kui niisugune jumalamees ühekorra taevasse peaks saama, siis katkuks ta vist kõigil inglitel tiivakondid sulgedest paljaks . . .»

Näete, nii lihtsal viisil saigi Loonast usutaganeja. Imelapsest sai usutaganeja, aga talle oli määratud ka veel usukannatajaks saamine . . .

Kohustustest luteri usu vastu koolis pääses Loona küll lahti, aga peatselt põrkas ta vastu kreeka apostlikku õiget usku, vene usku, nagu seda rahvasuu nimetab. Kuna koolis oli arvukalt ka veneusulisi õpilasi, juhtis nende usuelu preester. Oli just parajasti pühameeste vahetus olnud, uus vene usu hingekarjane oli esmaspäeva hommikul korrapidajaks õpetajaks all riidehoiuruumis. Tema pidi üles märkima neid, kes tulid lõõtsutades ja ähkides veel p e a l e heledat ja pikka kellatärinat. Aga Loona oli ju esmaspäeva hommikuti vaba mees, nende klassis oli esimeseks tunniks usuõpetus. Seepärast sõrkis ta kooli ikka poole tunni võrra peale pikka tirinat, et veel enne algavat algebra tundi end ka naabri relvade abil varustada — oli ju tema naaber Enni parim matemaatik . . .

Nii ka seekord. Seadis just peegli ees oma tõrvavärvi juukseid korda, kui tema kõrvale astus võõras mees, peos pliiats ähvardavalt püsti, ja ütles väga jäise häälega:

«T e i e jäite hiljaks. Teie nimi?»

«Ei jäänud,» vastas Loona viisakalt ja korraldas juukseid kuklas.

«Kaheksateistkümmend minutit jäite te hiljaks ja nüüd te julgete mulle veel vastu rääkida.»

«Mitte minutitki,» vastas Loona endise viisakusega.

«Jäite,» ägestus uus preester, uus luud, kes juba algusest tahtis pühkida väga puhtalt.

«Ei jäänud.»

«Lähme inspektrissi juurde,» haaras uus luud Loona käsivarre ja nad läksid.

Inspektriss oli kõhetu piiga, matemaatik, vana pedagoog, kes kandis juba sammalt seljas ja südamel ka... kahjuks. Kui ta nägi õpilast Tuisku uue preestriga, kerkisid ta kulmud ootusrikkalt.

«See jultunud õpilane ei tunnista, et ta on hiljaks jäänud,» võttis preester taskust kella, otsekui oleksid selle osutid jäänud seisma sel hirmsal minutil ja võiksid nüüd omalt pooltki tõendada Loona hilinemist.

«Hilinesite?» lõikas inspektrissi hääl.

«Ei, vastupidi, tulin mõnikümmend minutit varem,» vastas Loona. «Esimesest õppetunnist olen vabastatud.»

Preester astus sammu tagasi ja inspektriss küsis:

«Ja miks te seda preester Terile ei öelnud?»

«Ma ei leidnud seda võimalust. Uus õpetaja — ja ma ei tundnudki teda veel — kinnitas mulle, et ma olen hiljaks jäänud. Aga mina olin sunnitud kinnitama, et ma ei ole. Rohkem minult ei küsitud.»

«Tuisk, kas te teate seda vanasõna kirvest ja kivist?» küsis inspektriss, ja Loona vastas viisakalt:

«Tean küll.» Ta vaatles uut preestrit pilguga, mis lausus: no sina küll see kõva kivi ei ole, sa oled savi...

Ja juba kolmandal päeval pärast kirve ja kivi juttu tegi Loona preestrile selle käsivarrest haaramise tasa. Koolikord keelas õpilastel viibimise tänavail pärast kella kümmet õhtul ja seda keeldu kontrollisid korrapidajad õpetajad. Õpilastele lubatud teatrietenduste külastamise puhul tuli iga kord inspektrissilt «ööluba» paluda.

Sel õhtul esines «Vanemuises» Soome üliõpilaskoor. Teiste hulgas said ka kolm ühe kandi tüdrukut, Loona, Enni ja Valve, hilise liiklemisloa. Nad tulid teatrist kella üheteistkümne ja kaheteistkümne vahel, läksid mööda Rüütli tänavat ja arutasid, kuidas ometi nii

tuimade nägudega poisid nii elavalt rahvalaule esitavad, kui nende kõrvale kerkis kaapkübaraga preester Teri. Uus luud tegi ka seekord oma töö lühidalt ja sissejuhatavaid küsimusi esitamata.

«Teie nimed, palun. Klass ja elukoht?»

«Appi,» kisendas järsku Loona valjusti. «Kordnik, appi, appi!»

Preester ja mõlemad tüdrukud ka — need heitusid nii, et ei saanud enam liigutadagi. Aga valgussõõrist postkontori ees ruttas välja kordnik ja oli peagi kohal. Jah, ja siis oli Loona ka nii heitunud öösisest kallaletungist, et ta hirmust kogeleva häälega seadusesilmale seletas:

«See võõras mees ... tülitab meid. Meie oleme veel koolilapsed ja tema tuli meie käest küsima, et kus me elame ...»

«Tulge,» ütles kordnik lühidalt ja haaras preestri käsivarrest.

«Mina olen nende õpetaja,» ägestus preester. «Mis te endale lubate? Ma olen korrapidaja õpetaja ...»

«Kas see mees on teie õpetaja?» norskas kordnik.

«Püha ausõna, ei ole,» vastas Loona õiglase häälega, sest ta kõneles sulatõtt: s e e polnud nende õpetaja.

«Ei ole,» kordas arglik Enni.

«M e i e seda meest ei tunne,» ütles muretu Valve.

Ja siis ütles kordnik veel korra: «Tulge!» Ja nad läksid preestriga Gildi tänava poole — sealt sai kõige paremini jaoskonda.

«Aga nüüd me saame,» ütles arglik Enni. «Nüüd me homme saame.»

N e m a d ei saanud järgmisel päeval midagi, sest Loona oli appi karjunud ja Loona pidas inspektrissi ees oma kisale kaitsekõne:

«Tuleme hilisel tunnil, ja järsku lööb meile külge võõras meesterahvas, me ehmatasime nii väga ära! Teate, koolis ma võin tempe teha, aga väljaspool kooli on mu ülespidamine korralik, niisugust asja ma endale ei luba! Ja oleks õpetaja Teri meid hoiatanud või öelnud, kes ta on, aga nii järsku pimedusest välja hüpata ja kohe küsida, kus me korter on ... teate, see viib

noore naisterahva tõesti meelesegadusse, ma hirmuga hõikasin appi!»

«Ja nüüd tahate t e i e, Tuisk, mulle selgeks teha, et te preester Terit tõesti ära ei t u n d n u d?»

«Aga ei, tõepoolest mitte,» lööb Loona oma suured pruunid silmad väga tõsiselt küsija poole pärani. «Ta on ju meil täiesti uus õpetaja. Ja kui mul temaga oli lahkheli selle hilinemise puhul, siis olin ma vaimselt väga vapustatud olukorras, ma ei saanud õieti vaadatagi preester Terit . . . ja öösel veel vähem. Teate, ma olen sõjaaegadel kasvanud, mu närvid on hellad . . . võib-olla on mul ka kilpnääre . . . ja mehed on praegusel ajal ka nii jultunud . . .»

Kaitsekõne lõpul ütles inspektriss läbi hammaste:

«Teie, Tuisk, minge peale kooli lõpetamist juurat õppima. Teist saaks hea kaitsja neile . . . pärmivabrikutagustele pättidele ja päevavarastele, te olete võimeline isegi hobuselooga sirgeks rääkima . . .»

«Seda ma kavatsesin ise ka,» vastas Loona, ja kollane täpike iirisel lõi kurjalt helkima. «Ainult misjaoks pätte ja päevavargaid . . . ma hakkan kaitsma parem neid ilmsüütuid inimesi, kes vangitornis istuvad . . .»

«K u i te lõpetada saate,» ümises inspektriss hajameelselt ja lõpetas kohtumõistmise . . .

«Nüüd nad hakkavad sulle kaikaid kodaratesse pilduma,» arvas muretu Valve ja ostis Loonale valuvaigistuseks kaks vastlakuklit. Tema isa muretses eelkõige laste saiaraha eest, see pidi alati kaasas olema.

«Ma pean su täppisteadustel rohkem silma peal pidama, see on ainuke koht, mispidi nad su õnge võtta saavad,» hoolitses Enni ja mõtles ise murega karikatuurile Loona klade sisekaanel. Seal oli vastik ja karvane papa kondise mammaga ja kaks koletist-poega. All oli selgitav tekst Loona peene kirjaga: «Jõle perekond. Härra Pythagoras proua Hüpotenuusa ja kahe poja Kateediga. Kahju, et nad elasid p e a l e suurt veeuputust.»

Aga jõledast perekonnast ei tulnud Loonale küll pahandust, pahanduse tuuled puhusid hoopis ise ilma-

kaarest. Kool sai uue õpetaja geograafias. Noorepoolse meesõpetaja, kadakasaksa, kes peale geograafia andis poistekoolis ka võimlemist. See õpetaja astus liialdatult sirgelt, kõige tähtsamaks osaks tema isikus oli etteaetud rinnakorv. Poistekoolis hüüti teda Stutseriks, ja ega tüdrukudki hakanud talle uut nime leiutama. Parasjagu oli just koolis moodi tulnud see kaunis komme, et õpetajad ütlesid vanematele õpilastele ikka «teie», ja mõned viisakamad panid perekonnanimele veel ette peene sõna «preili».

«See tõstab nagu kõrvust,» arvustas Tuisk, see terane. «On ikkagi palju ilusam, kui öeldakse: «Preili, ma panen Teile kahe», kui et lihtsalt kaks panna. Arvatavasti on see Pestalozzi järgi.»

Aga uus õpetaja, see Stutser, ei poetanud üle oma rangelt kokkupigistatud huulte seda meeliülendavat sõna. Teietaski ta kuidagi pilkavalt ja vastu tahtmist. Ja kuigi ta oli noorepoolne meesõpetaja, võis öelda, et kõikide tütarlaste südamed jäid tema vastu imelikult jahedaks.

Ühel kevadpäeval, suured kastanid kooliõues juba õitsesid ja tuvide kudrutamist olid katusealused täis, tuli Tallinnast kuri külaline. Haridusministeeriumi kontroll botaanikas ja geograafias.

«Tüdrukud,» kisas lihakarni Juta. «Nüüd on hää juhus käes — teeme täna Stutserile ära! Mul on hää plaan! Kui küsitakse, vastame igavest sompsu. Mida rumalamini, seda parem. T e m a l läheb siis haprasti. M e i l e ei saa ta enam midagi teha, ega ta talvistele numbritele ikka enam mõra sisse löö. Pärast ütleme, et pealinna onkli ees tuli meelesegadus.»

«Nõus,» kisas Loona vastu. «Kes mängib kaasa? Sissemaks «suur ausõna».»

«Mina, suur ausõna! Mina, mina, mina ja mina . . .» nii kisati vastuseks, ja kuri kavatsus oli küps.

«Mina küll nii falschi mängu ei mängi,» hüüdis Ursula. «Minu vanemad on mind kooli õppima saatnud . . . kui m i n d küsitakse, seletan kõik, mis aga tean.»

«S e d a ongi just vaja,» vastas Loona külmalt. «Mida rohkem s i n a oma teadmisi välja pakid, seda

paremini läheb plaan läbi. Tehtud ... aga pidage te oma ausõna.»

Esimesena küsis kontroll trükikoja Landeeseni tütart. See, piiga peen ja õrn nagu maikelluke, jutustas selgelt ja puhtalt südame pealt kõik välja, mis ta eales Itaaliast teadis. Ja järgmine oligi Ursula.

«Hiinamaa on kole suur maa,» algas Ursula ja ajas käed laiali — nagu sülda mõõtes. «Ja kõigil hiinlastel on pletid taga.»

Aga siis kummardus härra Stutser üsna kontrolli kõrva juurde ja sosistas midagi. Selle peale ütles kontroll väga maheda häälega: «Täiesti õige, täiesti õige, palun, istuge!»

Siis jäi kätte Juta, see üleskutsuja. Ta kogeles, kahvatas ja punastas, võttis end siis kokku ja vastas jõudumööda ja võimete kohaselt ...

Kollane täpike Loona iirisel sätendas ja peagi tuli kord temagi kätte.

«Näidake mulle, palun, kaardil Uraali mäeahelikku,» palus pealinna külaline. Ja kaardikepi ots liikus mööda kaarti nagu pimeda sandi kepiots mööda kevadist lobjakast teed: kartes, kaheldes, kombates ja kobades. Pärast vaevarikast teekonda jäi Norra kohal peatuma.

«Kas tõesti seal?» ei tahtnud pealinlane uskuda.

«Jah,» kinnitas talle noor ja kangekaelne, oma ausõna pidav tartlane ...

Kevadisel tunnistusel olid Loonal kõik head, aga geograafias nõrk. See tähendas järeleksamit sügisel. Ursula, püüdlik laps, nagu ta oli, pääses puhtalt järgmisse klassi.

«Asi ta ära ei ole,» ütles Loona ise. «Ma võiksin talle praegu juba neid Uraale õigel kohal näidata ... ega nad sügiseni mul meelest ära lähe.»

Aga sügisel ei tundnud härra Stutser huvi Uraalide vastu. Ta küsis väga selgelt ja jahedalt:

«Kui sügav on meri St. Pauli karide juures?»

Seda Loona ei teadnud. Aga ta tundis, et tema oma laevuke karidele lähenes.

«Kuidas nimetatakse Brasiilias San Salvadori teisiti?»

Loona vaikis. Üksteist kiiska klassiukse taga hoidsid

ühtteistkümmend vasakut pöialt kõvasti peos. Aga nendest õnnetoovatest pöialdest polnud mingit kasu, sest arvatavasti oli härra Stutseri käsi kurjalt rusikas, kui ta Loonalt küsis:

«Kui suured on mereranna vajumised Limast põhja ja lõuna pool?»

Loona vaikis. Vajumised seal kusagil Lima kandis olid praegu tühised selle kõrval, et Loona oli eksamil läbi vajumas. Ja nii see oligi.

«Miks te eksamile tulite?» lõpetas eksamineerija. «Selleks ju järeleksam antakse, et õpilane oma nõrka teadmist suve jooksul parandaks. Mina olen teile mitu küsimust andnud ja teie olete absoluutses teadmatuses. M i n a ei saa siin midagi parata!»

Ta ei saanud. Loona Tuisk kukkus läbi geograafia eksamil ja sellepärast tuli tal teiseks aastaks klassi jääda. Direktor ütles, et seadus on seadus, tal on väga kahju nii andekat õpilast teiseks aastaks klassi jätta, kuid tal pole võimu seadusest üle astuda. Inspektriss ütles sedasama. Ei, nad ei saa kuidagi vastu tulla õpilase Tuisu nõudmisele, et teda geograafias eksamineeriks erapooletu komisjon. Klassi aadel parastas. «Wilhelm Buschil on üks pilt,» seletas riidekaupmehe tütar, «sellel pildil istub konn kõrge mätta otsas, kukub aga maha ja läheb lõhki . . .» Kaupmeeskond aga ütles: «Mis see aasta siis istuda ei ole . . . ongi klassis kergem vana rasva peal.» Aga üksteist kiiska olid tulitigedad, mõni neist kõneles koguni kõva häälega õ i g l u s e s t. Mhm, see ju nagu laande eksinud lapsuke, kes kutsub appi oma ammusurnud vanaema, mõtles Loona ja muigas. Kuid kiisakalad tõttasid inspektrissi juurde ja avaldasid talle suure saladuse Uraali mägede tõelisest asukohast ja Loona kevadel nii abitust kaardikepi otsast. See tegi asja veel kurjemaks.

«S e d a ma teadsin,» ütles sammaldunud südamega vanapiiga Loonale. «Seda ma teadsin — t e i e olete mul selle klassi humal ja õllepärm! Mis ma ütlesin teile kivist, kas ma ei hoiatanud teid? Nüüd te leidsitegi oma kivi. Tahtsite kurja oma õpetajale, aga tõmbasite selle kurja oma pealaele. Olge nüüd rahul. Omad vitsad peksavad. Ons veel küsimusi?»

«On,» ütles muretu Valve. «Mina ei saa kuidagi aru, millest see tuleb, et klassi kõige targem tüdruk jäetakse istuma, aga eesli pealuu, see Ursula Raap, viiakse puhtalt üle?»

See oli nii raskelt esitatud küsimus, et sellele kostmiseks kutsuti kooli ka Valve isa . . . Kodus nuttis ema Miina suure häälega. «Mul on nii suur häbi . . .» ütles ta. Aga koolis sõimlesid suured tüdrukud üsna häbenemata.

«Võmmi titat kantakse nagu pilpa peal klassist klassi,» ütles isegi vaikne Enni.

«Tuisk on mahalastud hobusevarga tütar,» sai ta käreda vastuse aadli hulgast.

«Parem juba hobuseid varastada kui inimesi nülgida,» sai kohtu-uurija tütar omagi osa.

Ja kui paks kaupmehe tütar rõõmsalt naerma hakkas, langes kivi klirinal temagi klaasi:

«Aga sinu isa kaupleks mõlematega . . . olgu siis hobuste või inimeste nahad, peaasi, et raha tuleks.»

«Raha ei haise . . .»

«Aga sinu totrus küll . . . nagu halvaks läinud kala.»

Loona kuulas, kuulas, lõi siis järsku pea selga, kollane täpike iirisel säras kurjalt:

«Aga nüüd! Istuma mina ei jää! Ja välja süüa ma ennast ei lase! Oodake! Jaanuaris teen eksamid eksternina ära.»

Aadel muigas, kaupmeeskond kahtles, Ursula igatses: mingu kas või vangi, saaks temast ainult kuidagi lahti! Kiiskade pere kõikus kahe vahel — nemad tundsid Loona jonnijõudu . . . aga õpetajate oma ka. Neid õppeaineid, neid pimevaime, on ju plastika, laulmise ja käsitööga kokku neliteist! Neliteistkümmend korda peab kangekaelne kaamel pugema läbi kurjalt kitsa nõelasilma! Oh, ei, parem mitte! Ärgu Loona nii hirmsat sammu küll ette võtku — parem mingu üles Karu Kloostrisse, millel nii pikk ametlik nimetus: Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlaste gümnaasium. Õiendagu geograafia seal ära ja jäägugi sinna lõpetama . . .

«Kurat, seda ei ole! Ma teen need neliteistkümmend just siia. Nüüd juba jonni pärast! Jonni pärast lõpetan ma just siin kooli.»

Siis tuli Loona elus raske ja tõsine aeg. Septembrist jaanuarini oli ta pingul nagu pillikeel. Istus Liiva tänava ärklitoas nagu ablas käopoeg pesas ja üksteist kiiska — need olid nüüd küll rohkem väikeste metslindude sarnased — lendasid jõekalda ja koolimaja vahet, kandsid ikka seda ülesantut Loonale ette ja Loona kummardus üle toodu. Tema õppis elus esimest korda! Seni oli ta ülesantuga mänginud, nii, nagu osav püüdja haarab kergelt ja altkäe värvilisi palle. Vilksti, korra silmadega üle ridade, ja juba olid need read peas. Aga nüüd istus ta otse vihaga raamatute kohal.

«Kui sa ikka nii hoolega oleksid õppinud, siis oleksid ammu juba professor,» ohkas ema Miina pisut liialdatult. Aga Valve isa ohkas tagasihoidlikult:

«Tule õhtuti meile . . . ma aitan sind sestki piskust, mis mina tean . . .»

Novembris, just kooli aastapäeval, oli vanas kivimajas ball ja tütarlapsed tantsisid seal südaööni. Südaööl lükkas Loona jõepoolse akna lahti ja rinnutas aknalauale. Tuul tuli sisse, sasis Loona pead ja avatud õpiku lehti. Raekoja kell lõi kaksteist. Loona meelekohad tuikasid ja kaelasooned olid kanged. Nagu lapsepõlves . . . linade kokkupanemisest. Las tuikavad, las olla kanged — kui ma need neliteist kaelast ära saan, siis alles ringutan, siis alles sirutan . . .

Ja ta saigi nad kaelast ära. Jaanuari algul andis ta neliteistkümmend eksamit, ja andis hästi. Kui ta tahvlile ellipsit vedas, oli ta käsi nii kindel ja julge, nagu võiks ta selle ellipsi ka ümber maakera tõmmata. Kolmnurk, mis kunagi oli Loonale olnud pimekambriks, oli nüüd hele, lihtne ja möbleerimata toake, kõik selge! Kirjalikuks eksamitööks oli «Lydia Koidula kuju kirjanikuna ja inimesena». Ooh, see andis ennast kirjutada, ja Loona kirjutaski! Geograafias aga oli kohal kolm õpetajat korraga, ja nõnda oli see veel parem — võibolla oleks härra Stutser üksi olles leidnud gloobuse küljelt siiski mõne urukese, mille nimetust ja sügavust Loona poleks teadnud . . .

Kui Loona geograafia eksamilt välja pääses, ümbritses teda uudishimulik kiisaparv:

«Kas pinnis? Ütle, mis ta küsis? Ta otsis vist mitu kuud neid küsimusi!»

«Oh,» naeratas väsinud, aga õnnelik Loona. «Ta küsis kergelt ja k o d u s e l t. Tahtis teada, mitu saksa vanatüdrukut elab v e e l Võru linnas ja kuidas nimetati kunagi Põltsamaad saksa keeles.»

Kõik kiisad naersid ja olid ülevas meeleolus. Kui Loona aga pärast viimast eksamit direktori saatel oma endisesse klassi astus, sai riidekaupmees Reinsoni tütar nutukrambi. Päris ehtsa. Ta oli ju septembrist jaanuarini olnud klassi parim joonistaja ja nüüd ei olnud ta seda enam. Ta nuuksus kummuli pingil ja klassijuhataja, kõhetu preili Hagenschmidt, silitas oma õrna käega väga rahustavalt üle ta heleda lagipea. Oli pisut piinlik moment, direktor ei saanud alustada oma saatesõnu Loonale. Loona seisis klassi ees ja klass Loona ees, nii vaadeldi üksteist vaikuses, mida lõhestasid ainult valusad nuuksed ja lohutaja mahe sosin.

«Las lapsuke nutab ennast välja,» arvas ta.

Nutja seljataga oli ju suur riideäri, mida viimasel ajal hakati juba kaubamajaks nimetama. Ooh, kus oli kangaste kirevust ja riidevirnade kõrgust! Kõike oli — vöödilisest kotiriidest kuni Pariisi šifoonini. Aga näe ... seda ei olnud enam, et tütar oleks olnud klassi esimene joonistaja ...

Otse nutja kõrval istus kuulsa professori — naha- ja suguhaigused — ainuke tütar, ka heledat verd, ja uuris Loonat, seda mustanupulist. Tema isal on ju küll mitu aumärki muareepaelte otsas ja ta vastuvõtuhonorar on viis krooni korra pealt ... jah, aga tol mustanupulisel polegi isa ja andis kahe päevaga neliteistkümmend eksamit ... Tunned nõrka hirmu: säärane võib i s e aumärkideni ja kõrge honorarini ronida ... kõigest hoolimata ... i s a s t hoolimata!

Järgmises reas istus linakaupmehe paks ja punapäine tütar. Tema rohekas silm vaatles ka Loonat, aga ta tilluke kõrv kuulis järsku oma isa põrisevat bassi: «Kõik saad r a h a e e s t, aga n u p p u, seda ei saa, mõistust ei saa miljonigi eest.» Sel Tuisul pole sentigi, aga tal on nuppu, mis sest, et see nupp on väljastpoolt must! Eks tema punast pead ei sallita ju ka. Kas ta on vähe kuul-

nud seda rahvalaulu: «Neiu, kellel punapea, selle süda pole hea. Lepamalgad, kadakad — halva maa peal kasvavad.» Viha teeb...

Trükikoja omaniku tütar aga otsustas: «Sel tüdrukul on suur süda... alamarahva jonn ja visadus. Õrn tütarlaps ei saaks niimoodi neljateistkümnega hakkama.»

Tema ise oli väga õrn tütarlaps...

Kõige segasemad olid muidugi Ursula mõtted. No kuidas nüüd nii — oli lahe elada ilma selle Tuisuta. See ei usu jumalat, ei austa usuõpetajat, ei pelga politseid, irvitab tema kiilpnäärme üle — ja näe, nüüd lubatakse veel direktoriga kõrvuti seista...

Just sel hetkel alustas direktor oma saatesõnu:

«Ma toon teile täna tagasi teie kaasõpilase. Ta on suure töö ära teinud.. . Ma ei saa salata, et ta meie sügisese otsuse ebaõiglust meile enestele näidanud on...»

Vasemalt särasid Loonale vastu kiiskade silmad, rõõmsad ja rahulolevad — nagu pärast mõnusat köievedu... Aga paremal istusid aadel ja kõrgem kaupmeeskond. Ooh, need polnudki pingid, olid peenrad heledate õiekestega. Reinsoni-roosilille kastepisarad olid juba kuivanud. Edasi — linalakk, plaatinablond, nisublond, kuldblond, punablond ja vasevärvi... ja kõigi nende kiharate alt vaatasid vastu kas pahased, pettunud, umbusklikud, imestunud või hirmunud pilgud. Mulle teie heledad pead meeldivad, mõtles Loona. Väljastpoolt. Imelik ja arusaamatu, miks teile minu tõrvavärviline nii tuska teeb?

Loona vaatles tõsiselt, ilma erilise võidurõõmu ja ülbuseta. Küll sel Tuisul on tumedad ja pahad silmad, otsustas Ursula, kui Loona pilk temal peatus. Just nagu isa ikka ütelda armastab: «Silmad nagu vargapoisi laternad.»

Loona naeratas. Tema oli just mõtelnud: vaese Ursula pilk vilgub nii segaselt... nagu oleks keegi politseijaoskonna ukse kohal puruks löönud laterna, vaevalt vilgub veel, vaene tuluke!

Aga olgu — säärast köievedu tuli pühitseda hoopis rõõmsamate tuledega. Klassi kiisapere — ogalik Tuisk muidugi eesotsas — ilmus õhtul kooli uisuteele. Ooh, nende silmad särasid täna tõesti nagu väikesed laternad suurte ja värviliste all, mis valgustasid jääväljakut. See oli kirju, kilkav ja kihisev väljak. Suured tüdrukud sõitsid juba poistega kätest kinni hoides paaris, aga väikesed koperdasid alles esimesi samme ja kukkusid ohtrasti. Ja see kõik, see kirju ja kihav, käis ringi — ikka päripäeva, ikka päripäeva! Tuletõrjeorkester mängis valsiviise, üks ikka teisest magusam . . .

Loona kihutas diagonaalis üle väljaku, et omade juurde jõuda. Päris juurde ei jõudnud, sest ta teele kukkus väike koperdaja. Et sellele mitte otsa sõita, peatus ta järsult ja kukkus ka ise. Kukkus suure kastani lähedusse ja otse istukile. Kastanioksal kõikus punane latern, aga Loona silmist lõi vikerkaarevärvilisi sädemeid — tema enese arvates.

«Ei, ärge puutuge . . . las ma saan enne kõnevõime tagasi. Nüüd ma tean, et Darwinil on siiski õigus . . . nii kui mul see sabaroots vastu jääd põrkas . . . ooh, seitsmevärvilisi sädemeid lööb silmist välja! No kas jumalanäo järgi loodud inimesel peab olema veel sabaroots . . .» tõrjus ta naerdes kaugemale naervaid kiisku. «Laske ma hingan selle valu välja.»

Aga tutiga sportmütsis ja kirjus kampsunis noormees lõikas tüdrukute ees kauni poogna, peatus, kummardus ja ütles:

«Lubage teid üles tõsta. Ja mitte üksnes jäält, vaid ka teie madalast teooriast. Lubage tutvustada, minu nimi on Ust, ma olen studiosus theologial . . .»

«Olge aga rahulikult edasi,» vastas Loona jäält. «M i n u l on sabaroots ja seitsmevärvilised sädemed silmis.»

Kõrge teooriaga noormees ei mõtelnudki edasi sõita. Seisis istuva Loona ees ja ülevalt laternast langes valgust ta juustele. Need olid heledad juuksed, neis oli üksainus ristlaine . . . nagu oleks ta ema peale saunaskäimist veel niisked juuksed lapiti peoga lainesse vajutanud. Samast laternast langes valguslaik ka seisja oimukohale . . . Samas kõigutas tuul laternat ja valgus-

laigud kadusid. Tal oli püstnina ja ta polnud Loonast pikem. Kutsikaohtu, mõtles Loona, ajas end püsti ja liugles tüdrukutega kaugemale.

Tore oli liikuda pärast seda . . . septembrist jaanuarini, pärast seda köievedu. Ooh, ta kaelasooned ei valuta enam, jää on sile ja ühtlane, palenahk on tuulest nii toredasti pingul, need vaskpillid puhuvad Waldteufeli «Uisutajaid». Tore on! Aga sel nolgil oli nii kaunis ristlaine juustes. Ega olnud küll, oli ainult . . . optiline pettus. Kumb see kumba õige elus rohkem peaks petma — kas süda silmi või silmad südant?

14

Roomlased hindasid õige vanal ajal kodanikku ta sõprade järgi, rahvuslikust kodukäsitööst innustunud eestlannad otsustasid kõige uuemal ajal (1923. aastast alates) roomlaste vana retsepti alusel: «Näita oma diivanipatju ja ma ütlen, k e s sa oled.» Sama võidi — üsna pisut teisel kujul — lausuda gümnaasiumi lõppklassi jõudnud neiu Loona Tuisu sopilises ärklitoas. Võidi vanade roomlaste ja noorte eestlannade eeskujul — küll ohates — öelda: «Näita mulle oma kirjutuslauda ja ma tean, kelleks sa võiksid saada.»

Laud ise on punasest puust, kõverate jalgadega ja nikerdatud äärevõrekesega, daamidele määratud mööblitükk. Tuleb imestada, et selle haprus ja iga (õndsa saksapreili mälestus) veel vastu pidas raamatutelasule vasakul käel: kolm väga kopsakat köidet Shakespeare'i, Dante «Jumalik komöödia» saksa keeles, paks ja narmendav Pantenius («Üksi ja vaba»). Siis Tagore, Heine ja Rilke, Kyber, Seton-Thompson oma lugudega loomadest ja Poe omadega hirmust ja õudusest. Virna tipul värske best-seller «Told by an Idiot» . . .

Raamatute kõrval nähti Loona näppude tööd: savist voolitud Salome tantsupoosis, käte vahel supikauss kahara kapsapeaga, mustast plastiliinist neegritar kaksi-ratsi tiigril, toredalt triibulisel; puust lõigatud lehm kantis puusadega ja raske udaraga.

Oi neid grafiidi ja pastellpulga töid: kolm punarus-

ket parvepoissi vastu helehalli taevast; turueit munakorviga — müüja nägu nagu tigedal, laiutaval haudujal, müüdavate palekesed imepaid! Ema portree, Loona enese oma, käputäis karikatuure, mustast läikpaberist siluett, kirjuks veetud papp-taldrik! Kujukeste ja kriipseldiste vahel aga Loona silmade ja sõrmede ette jäänud rõõmuraasukesi: herilasepesa taoliseks kasvanud tael, siberikuuse käbi, peotäis kaharat, kullavarjundiga sammalt, koovitaja muna, puraviku kujuline kivi, hõbehalle tuvisulgi, sametine hundikurikas turbahauast...

Keset lauda aga lebab üsna võõras värvilaik. Sirellilla nelinurk, veel avamata kiri. Ootab laua perenaist, Loonat.

Perenaine on täna pahur. Avab toaukse, nuusutab ja otsustab:

«Väljas on õhk juba kevadet täis... aga meie tuba seda koledat tatratangu haisu... ainuke liik jumalavilja, mille keetmine peaks ära keelatama. Mis kiri? Kelle kiri? Kõnele, mis sa nii muheled? Kas keegi on miljoni pärandanud... siis ostaks ma kõigile meie kooli kadakasakstest õpetajatele tsüankaalit ja sõidaks ise Indiasse...»

«Mis patujuttu sa nüüd ajad,» keelab ema. «No on sul see suu küll suur! Loe parem kirjake läbi. Ehk on su õnn lähemal kui see Indiamaa.»

Loona loeb ja ohkab pettunult:

«Ei, pärandust pole. India ja elevandi sõit jääb ära. Üks poiss tahab kokku saada ja muud ei midagi. Üks Kaspar.»

«Mis Kaspar see siis õige on? Kust sa ta said ja kes ta on?»

Ja kui hämariku helehalli, jahedat vett juba tuppa voolab, jutustab Loona emale Kasparist. Kergelt ja naerdes, see kõlab nii, nagu riivaksid pääsukesed tiivakontidega vee pealispinda... ise märjaks saamata.

Poisslapsel olevat roosa ja lai suu. Natuke vesised silmad. See suu olevat alati liikvel, sest Kaspar kõnelevat palju. Rohkemgi veel kui Loona! Ta kõnelevat eesti ja saksa keelt segi. Näh, kuidas seda nüüd seletada... umbes nii: nimi olevat Kasper Ust, komischer Name, nicht wahr? Olevat võllig võõras siin linnas,

studeerivat Universiteedis. Kasparike koguvat kirjamarke ja liblikaid. Tundvat kõiki konnaliike nende häälitsuste järgi ja teadvat tunnust Zitronenfalteri Männcheni tiivul. Toonud ülikoolilinna kaasa Mamagi, sest ega need söögimajad ju keeda nii schmackhaftilt, ja Kaspar olevat suur Feinschmecker. Ehehee, tarvitseb heita pilk Kaspari pihale! Kenake hulk sentimeetreid. Sellist ümbermõõtu vajavat Kaspar oma tulevaseks elukutseks. Usalduse ja aukartuse mõttes, sest Kasparist saab Pfarrer. Mamale meeldivat vaimulik seisus, Kasparile enesele ka. Head palgad ja palju freie Zeiti ja rahvas verehrib väga ... Ohjee, ja Pfarreril on ikka paar tosinat lapsi ka,» lõpetab Loona oma loo.

«Mina'i mõista,» ohkab ema Miina. «Oma poiss ja nii irvitad teise üle ... nagu mõni naljaasi oleks. Alp oled! Näe, mina ei saa mõeldagi oma esimesele ... noormehele, ilma et kaks pisarat ei tibaks üle näo.»

«Tühja,» vastab Loona. «Ega see olegi minu poiss ... nii ajaviiteks. Ja kooli einelauas see allohvitseri eit, kes neid saiu müüb, see juba hädaldas suure häälega, et oi jumal hoidku, sel Tuisul käib koolitee peal vastu üks p ä r i s korporant! Selle eide kiuste ... ei tea, kas minnagi täna ... sukakannas ka auk, ei viitsi nõeluda.»

«Eks mine ikka,» soovitab ema. «Ega see sul tükki küljest ära ei võta. Kuula ära, mis tal südamel. Kui lollust kõneleb, tule ära. Anna sukk siia, ma ise tõmban augu koomale.»

Ja nii lähebki Loona kohtamisele. See on küll imelik minek, täitsa Loona moodi. Longib piki jõekallast, tõstab nina ja nuusutab. Muidugi, vesist-värsket kevadlõhna on juba õhus, mustavaid viirge jääl ja sulatuult vihisemas pajuoksis. Üle Vabadussilla tumeda kaare ronib omnibuss, lööb õitsele tulikuulide paar. Käsipuul mootorpaatide sadamas istub naine ja naerab. Ihiiih, kriiskab ta, ja ökk, ökkökk, mökitavad ta kaks kaaslast, meest. Loona ees läheb lombakas tüdruk ja selle kannul kõverjalgne taksikoer. Loona naerab tasa. Toda taksi, kõverjalgset mehikest, ja taksil on ka suunurgad nii lustlikult kurrus, nagu naerataks temagi. Liigub kallu-

tades kui väike lodi, pruun kõhualune peaaegu puudutamas maad.

«Adahh, pisike pätajalg,» hüüab Loona tasa ja pöördub pikale ja pimedale kõrvaltänavale.

Sünged, suured majad sinkjalt helkivate akendega. Ühel aknal helendab hüatsint, nõrgalt lilla taim. Nagu langeks valgetele õitele violetti valguskuma. Majas mängib keegi klaverit. Loona mõtted aga mängivad juba mängijaga. Vana kõhetu daam, kelle närtsinud hinge langenud vist tänases sulatuules rappuvailt pajudelt kevadpiisku. Nüüd ei tea kiprunud vanapiiga, kuhu küll puistata oma kibelevat südant. Eks mängu... Muidugi on see klaver pruun, mängija kleit kõrge kaelusega ja pitskäistega aga tumepruun, kümme mängivat sõrme kollased. Kui õige nuusutada, kuidas lõhnab see vana maja, siis saaks pildi veel täielikuma. Ja Loona avabki raske, lõvipeadega ilustatud ukse. Nuusutab. Vanade ballikleitide, kolletanute, kirstus seisnute lõhn. Pudeneva pitsi, sibulõunte, vana mööbli, kasside lõhn. Mäng kostab nüüd üsna lähedalt. Oh, küll saab palju pilte: tigedad järsud helid hammustavad Loona kandu nagu kurjad kääbuspintšerid. Uks vajub raskelt kinni, ta vahele jääb pikk ja hele helipiik klaverilt ja vingerdab. Murdub ja pudeneb tükikesteks. Klim, bim, klim, bim — ja kari nooruslikke toone hüpleb välja vanast majast, lippab tänavale lohakate liigutustega, otsekui kari noori settereid...

Loona mõtted mängivad, Kaspar ja kohtamine unuvad hoopis. Mõttemängitaja seisab ja uurib, pea kuklas, tohutut kivihoonet tänava lõpul. Õllevabrik... Kui aga lõhkuda maha pikk ja punane korsten, lammutada kolm tornikest ja ehitada uus ja kõrge! Siis oleks see alles loss, suur ja punane! Omanikuks noor ja üllas mees. Loona juhtub — muidugi kogemata — lossiparki, samuti kogemata astub otse peenrale, millel lokkavad lossihärra lemmiklilled — tiigerliiliad. Kära ja hüüded, pasunahääled. Lastakse valla kümme kirjut verekoera. Aga lossihärra kummardab Loona ette, suudleb ta kulunud kinganina ja hüüab: «Õnnistatud olgu see tund, mil ilmusid mu majja.» Kosib siis Loona ja — nagu jutustatakse muinasjuttudes ja legendides — püstitab

sõtkutud tiigerliiliate peenrale obeliski valgest marmorist . . .

Loona enne ohkab — nende ilusate piltide jaoks — ja siis naeratab. See naeratus on tõsielule määratud. Ojaa, kunagi ammu kusagil kaugel ju võis juhtuda nii lilleline lugu. Kui ta praegu peaks astuma sinna aeda, asetama jala peenrale (nüüd on tal Enni isa tehtud kingad), hõikaks nurga tagant öövahi jäme jääl:

«Hei, mamsel, koristage peenralt oma koivad, kinganumber kolmkümmend kaheksa.»

Kellelt küll on pärinud tema, Loona, säärased kabjad, kas isalt või emalt?

Kui see mõtetega mängija kino «Athena» ette jõuab, leiab ta sealt mossis suuga Kaspari. Terve tunni on ta siin edasi-tagasi kõndinud. Koolitüdruk laseb end oodata! Ja ei lausu enda vabanduseks veel sõnagi! Naeratab vaid ja vaatleb taevast. Kevad olevat teel, ütleb. Ja niisuguse häälega, nagu kõneleks ta mõnest väga kallist sugulasest. Mis läheb see kevad Kasparile korda? Kevaditi saab ta alati ju oma suure nohu, mandlid paistetavad üles nagu ploomimarjad — nüüd aga rõõmustab veel tütarlaps, et sellised ohud on teel Kaspari poole. Ja Kaspar saadab oma kõrvalkõndijale vihase pilgu. Oleks tore, kui ometi veidigi saaks pikem oldud ülbest tüdrukust. Korra oli neil rääkimist abieluhoonest ja peremehest selles majas. Tema, Kaspar, oli ütelnud, et meesterahvas peab olema naisterahva pea. Pruun nõid oli mõõtnud teda pruuni pilguga, lausudes: «Ma ei salli sõnu «meesterahvas» ja «naisterahvas». On üks vana gravüür Aadamast ja Eevast. Karvased ja kõverjalgsed. Iga kord, kui ma kuulen sõna «meesterahvas», tuleb mulle see karvane Aadam silme ette, iga kord, kui näen kirpe otsivat ahvi, keele peale kaks sõna «Aadam» ja «meesterahvas».»

Täna on noored pahurad ja kõnnivad vaikides. Pikuke see Loona pahurus: seisatab järsku ja sosistab:

«Kass, vaata, kui ilus kass!»

Lahtisel eesuksel istub kassipoeg, must-valge laiguline kelm. Loona silitab loomakest, kõneleb temaga, võtab ta süllegi.

Aga Kaspar on vihane. Tuttavad võivad mööduda, näha, kuidas korporant Kaspari kaaslane käperdab võõraid kasse. Selles eas ollakse juba eine junge Dame . . .

Noor daam kõnetab aga kino väraval ajalehepoissi. Poisil on pika takuse nööri otsas koer, suur ja kutsikaohtu.

«Poju, kas loomake ei sega sul kauplemist?»

Poiss uurib küsijat elutarga pilguga, naeratab siis ja alustab:

«No mis sa sunnikuga teed, nagu kodust pääseb, nii mulle järele ajab. Nüüdki tuli mulle kino ette perra. Ega saagi muud, kui tiri teist, tõbrast, köie otsas.»

Tõbras liputab kaharat saba, otsekui tahaks tõendada oma armsa peremehe sõnu. Peremehe hääl on kõrge ja hele. Paljud kinnominejad pöörduvad ja vaatavad poissi, preilit ja peni.

Kaspar on nii vihane, et ta kinnominekust loobub. Tõmbab Loona poolvägisi väravakaare alt kaugemale.

«Kui nüüd mõni tuttavatest näeks . . . Wie alt bist du eigentlich? Vahel paistab, et kaheksa aastat, vahel koguni kolm. Aga siis tõmbad suu schief ja kõneled nagu kuuekümneaastane. Mina küll ei tea, mis tõmbab sind jutule nii räpase poisikesega. Maneerid, maneerid! Su Betragen võtab veel ein dickes Ende!»

«Kuule, ära pirise kallil kevadisel õhtul. Mina olen nii, nagu ma olen. Ka niisuguseid peab olema. Ja kui sulle ei meeldi, ära kõnni minuga. Ma ei ole sind veel kordagi kõndima kutsunud . . .»

Lööb pea kuklasse ja kõnnib minema. Kaspar seisab paigal ja mõtleb. Meheau ei luba ju järele rutata . . . Ja kui n ü ü d Loonale järele anda, tuleb seda igavesti teha . . . Aga ta ongi ju senini ainult järele andnud! N ü ü d tuleb mehe süda külmaks teha. Steinkalt, steinhart!

Aga see Loona on siiski amüsant seltsiline . . . offenherzig, fidel . . . Ja üle Vabadussilla jookseb noormees tütarlapsele järele. Ruttab jõekaldale, jõuab lonkivale tütarlapsele järele ja haarab selle käe:

«Nah, Loonachen, piibliski seisab, et enne päikese veeremist peab leppima oma vihameestega. Komm ja ole wieder gut!»

Seisab Loona ees. Üle jõe, Botaanikaaia ääres, põlevad tugevad elektrilambid uisutee jaoks. Nende valgus langeb üle Kaspari paljastatud pea, oimukoha, palenuki. Juustes on ainuke laine ja oimukoht on valgusest nii hele. Loona naeratab. See on imelik naeratus. Selle omanik vaataks nagu läbi Kaspari, läbi Botaanikaaia müüri . . .

Väraval jutlevad nad veel veidi. Ja Kaspar Ust suudleb Loona Tuisku. Esimene, arglik katse ebaõnnestub muidugi. Kaspari lapsesuu juhtub kiviseinale, riivates ainult tõrvavärvi salke. Veel kord. Loona ohkab. Käes see ongi, ja seda ülistavad laulikud! Esimene suudlus . . . ei tea, m i k s nad nii ülistavad? Kas ei julge keegi esimesena ütelda, et see just suurem asi polegi? Otsekui kaks niisket, poolsooja sõrme vajutataks su suule . . .

Kuid nüüd kõneleb Kaspar Ust, mees. Loona, see õrnem, kuulaku.

«Kui palju see Hochschule siis ikka ära ei võta ja mina olen nii begabt! Nüüd me oleme kihlatud. Proovi-aastake, ja siis saab koha . . . Auf dem Lande natürlich . . .»

Kaspar Ust suudleb jumalagajätuks oma värsket pruuti ja asub teele. Tema Mama ei luba hilist väljashulkumist. Pruut aga ronib trepi võrra kõrgemale, istub siis astmele ja mõtleb. Sellelt astmelt kukkus ta aastat kümme tagasi alla kivipõrandale. Keegi hooletu õngitseja oli käsipuud libestanud kalalimaga ja Loonake oli langenud. Istukile tõustes ei tundnud ta valu . . . nagu selgi korral, kui poodnik teda lõi. Kõik oli pehme ja tuim . . . nagu oleksid mõttedki kukkudes laiali pudenenud . . . sasiks.

Ja seda sasi ta sõrmitseb nüüd lahti: poisikeseohtu noormees ei küsinudki temalt, kas ta tahabki abielluda . . . Aga tema sugugi ei taha! Nõpsninaga . . . ja enne sattus suudlus seinale, teine alles Loonale. Kuidas talle nüüd seda kõike öelda . . . piinlik on ja häbi ka. Solvub ja hakkab veel Loonat süüdistama. Jälle on nagu takjaid juustes. Tülikad, hõõruvad ja teevad su kärsituks . . . Mõrsja, kihlus, peigmees, suudlus — kõik

kokku on nagu see imelik asi muinasjutust: et on ja ei ole ka. Ei ole ja on siiski.

Aga seegi kärsitus möödub ruttu, sest kui ainult takjad on juustes ja pindu pole südamelihas, siis on asi kergem. Kevadel, just palmipuude pühal, viis Kaspar oma mõrsja Mamale zum Angucken. Päev oli ilus, vesi sulises rentsleis, vaesed lapsed müüsid sinililli ja rikkad lapsed ostsid punakaid Jafa apelsine. Kaspari ema istus toas akna all ja lehitses lauluraamatut. Loona mõtles: tema raamatus on alles lehekülg lauluga nr. 21, mida tuleb laulda o m a l v i i s i l. Aga selle eest pole tema lauluraamatu vahel jälle seda visa elupuuoksa nagu Tuiskudel . . .

Nii narrikaid mõtteid ei peaks oma peas veeretama ükski noor neiu, kes astub oma tulevase ämma ette, seda enam, kui mõrsja pea on tõrvavärvi ja kahune, ämmal aga linavärvi ja sile. Loona tõi Kaspari emale külakostiks kimbu sinililli ja Kaspari ema kinkis Loonale punaka apelsini. Ustid olid ju jõukad inimesed. Neil oli Aluksnes mitmest talust kokkuostetud koht. Selle koha päris kõige vanem poeg, tütar on saanud korraliku kaasavara, aga noorem poeg saab hariduse ja pealegi veel vaimuliku hariduse . . .

«Jah,» ohkas Kaspari Mama sügavalt. «Nii noored inimesed! Kuidas see teil küll pähe juhtus? Koolid mõlematel lõpetamata . . .»

Loona küll lõpetas sel varasuvel. Lõputöös kirjeldas inglise keeles päikest, seda eluallikat, ja eesti keeles rootsi aega, seda hüva. Õhtul oli neil lõpubankett, seal põletati punast bengaali pulbrit ja peeti kõnesid. Kõige lühem ja liigutavam oli Ursula esinemine. Ta ütles õhetavana:

«Lapsed, n ü ü d me oleme täiskasvanud ja haritud naisterahvad, nüüd me võime huuli värvida ja mehele minna!»

«Minu eelkõneleja eksis üsna pisut,» alustas Loona Tuisk oma sõnavõttu, ja kollakas täpike iirisel mängis. «Täiskasvanud me oleme kõik . . . vähemalt kehaliselt. Haritud me oleme ka. Isegi kõik. Sest Ursula Raap näiteks teab, et logaritm on kokku-lahti käiv tuletõrjere-

del ja et keegi naisterahvas, nimega Rooma, leidis Niiluse jõest, kõrkjaist, kaks hundikoera kutsikat, nimega Romulus ja Remus. Need oli kuri vaarao sinna uputamiseks välja pannud, aga see Rooma imetas nad suureks. Ja nüüd pakib preili Raap oma teadmised ilusa sinisekirja paberipoogna sisse pealkirjaga «Eesti Vabariigi Gümnaasiumi Lõputunnistus» ja läheb selle pakikesega mehele. Ah jah, vabandage, enne värvib huuled ära. Aga mitte kõik meist, seal see eksitus seisabki. Väga paljud meist lähevad selle pakikesega tööd ja leiba otsima ja kuuldavasti olevat neid praegu raskem leida kui meest . . .»

Kõik kiisad aplodeerisid, aadel ja kaupmeeskond naeratasid irooniliselt, aga õpetajad ohkasid kergendatult. Küll on ikka hea, et need on Tuisu l a h k u m i s - sõnad . . .

Kui Loona Enniga koolimajast väljus, haaras kingsepatütar Enni trepi käsipuust kinni nagu uppuja aerust. Ta silmad olid üleni hirmu täis.

«Ma ei j u l g e koju minna! Tead, sellest inimesest on järele jäänud ainult suured silmad ja sinakad sõrmed nagu linnuvarbad. Kui ma nüüd üle läve sisse astun, see sinine paber näpuvahel, siis vahivad need suured silmad rõõmuga vastu ja vanamees ütleb: «N ü ü d, tütreke, olemegi haljale oksale välja jõudnud!» Aga seda oksa ei paista kusagiltki, oleks kõrrekesestki kinni haarata saaks. Ma ei julge koju minna . . .»

«Õigus ta on . . . minu eide silmad vaatavad niisamuti vastu . . . ootavad ka seda haljast oksa,» vastas Loona ja ta pilk libises üle suure, vana kivimaja, kõrgete kastanite. Aga hoones lauldi: «Freut euch des Lebens, weil noch das Lämpchen glüht . . .»

Kaspar Ust, tõsine pale, sinine kuub ja valged tennispüksid, tõstis jala üle kõrge väravapaku linnaäärses tänavas. Rumal oli üldse see isiklik siiatulek. Ta oleks ju tütarlapsele kirjutada võinud, kirjalikult tulevadki lahkumissõnad palju ladusamalt välja ja keegi ei saa sulle sealsamas vastu ka vaielda. Nüüd kõnni nagu narr luhaäärsel tänaval, küllap piilutakse akendest,

et kes see peen noormees agulitänaval hulgub ja miks?

Päike on juba kaunis madalal. Luhal on linna kalamehe maja ja päike on juba selle katuse kohal. Loona kodumaja ülemine kord on päikesepaistes ruuge ja rõõmus — seisab ju punane kivilobudik otse vastu luhta. Kiired tulevad isegi läbi aia, pehkinud teivaste vahelt, virvendavad rohututtide vahel nagu kuldsed lained. Hoovi nurgas, liivahunnikul, puhkab puuhobune. Kirju pea, pungis silmad, keha hõberubla-tähniline, must jõhvsaba. Kaspar turtsatab. Kas mitte Loona ei mänginud seal alles hiljuti, jättes liivale kriiskama tühja kollase kilukarbi? Kas või usu! Kus peitus küll Kaspari mehemeel s i i s, kui tegi tollele tütarlapsele õrna ettepaneku? Küll on hea, et tema ema on nii arukas ja mõistlik . . . kõneles ja kõneles ja Kasparilegi sai kõik selgeks . . .

Järsku seisatab Kaspar ja ajab kõrvad kikki. Nagu koer, keda tabanud kurjal käigul peremehe vile. Kuskil hüplevad «Hoffmanni lood», jagavad ühe käega kurbust, teisega rõõmu, keegi vilistab ja keksleb vist ise üle nööri, kuis siis muidu kõlab viis nii katkendlikult. Lähemale tulevad need lood, vilistaja jookseb vist tema, Kaspari suunas. Kaspar toetub suurele roostepruunile vihmaveetünnile ja ootab. Ühe käe asetab pisut puusa. Mehelikum. Kuid vilistaja kaugeneb, nüüd hüpleb ta arvatavasti kuuride vahel. Ootaja silmitseb suurt paju — just tolle tagant peaks vilistaja välja ilmuma. Paju pigistab jändrikud sõrmed halli rusikasse, suurde, muhklikku. Aga sellest rusikast niriseb rohelust: pikad ja kitsad oksad, rohekashallid ovaalsed lehed.

Siis ilmubki vilistaja. Muidugi, aita taevas, see ongi Loona! Sitskleidis, palja jalu, peos mingi pulk ja ees tünnivits, viimast veeretabki ja vilistab sinna juurde viise «Hoffmanni lugudest». Kõrval sõrgib tal tatise ninaga pisiplika, kah palja jalu. Niisugusest pidi peaaegu tulema tema abikaasa! Ei, vägede Jehoova, pastoriproua, ja veeretab praegu ratast! Keskkooli lõpetanud mõrsja!

Mõrsja peatub, hingeldab ja riputab vastiku vaadi-

võru endale kaela. Ta on päevitunud ja ta pingul palgenahk läigib. Küsib siis:

«Noh, mu paaž, bleich ja blond ... ma pole sind kaua näinud. Mis n a d siis jälle pisikesele teinud, et pisike nii betrübt?»

Ja küsijal on nii kuradi kelm ilme, nagu teaks ta täpp-täpilt, miks see Kaspar täna tuli ... nagu teaks ta neid sõnugi, mida Mama Kasparile päevade ja ööde kaupa ette veeretas ... et vaenelaps ja kahtlasest perekonnast ... kui sa abiellud enne prooviaastat, siis ei valita sind kohale ... usklikud naised tahavad millegipärast, et nende hingekarjane vallaline oleks ... ja kas pole linnas keni, korralikke ja rikkaid tüdrukuid kobaras ... vali ja nopi! Aga mis nüüd teha ... kui niiviisi öelda, ega muud kui hakkab sõimama, selle häbi ots! Tuleb katsetada lüüriliselt, olla diplomaat. Ja Kaspar lööb lootusetult — pisut liiga laialt — käega ja ohkab:

«Otsas kõik! Mama ei luba ... kodus ei lubata. Ja meie oleme liiga noored ja nõrgad, et ilma vanemate tahtmiseta ...»

Loona veeretab tünnivitsa kaelas ja tunneb: tema südame pehmelt ja rohtunud pinnalt veereb järsku ära suur ja raske kivi. Kuid kivike oli jõudnud juba pisut sissegi vajuda, harjumuse sitked kasvud olid juurigi ajanud ümber kivikese ... ja eneseuhkus ka. Nüüd aga langeb koorem ja kisub enesega tükikese küljealust kaasa ... see on nagu luhal, kui ära veeretati palgivirn ... selle all oli rohi pleekinud ja maha vajutatud ... aga ta kerkis kiiresti ...

Kaspar vaatleb oma mõrsjat kõrvalt. Tõsine nägu teisel, kergelt tige profiil. Nüüd, nüüd ehk tõstab kisa, hakkab nutma ja paluma! Muidugi ütleb, et ta ainukeseks varanduseks on tütarlapse laitmatu nimi ja et neid kahte on niipalju koos jalutamas nähtud. Aga Loona vaatab hoopis mujale ja ütleb siis üsna tavalise häälega, oma elava häälega:

«Klar. Wenn nicht, dann nicht, nagu sina ise kõneled. Vaata, kui ilus!»

Jälgib Kaspar Loona sõrme suunda ja näeb: paju all on tasane kord helehalli puhast liiva. Madalad pajuoksad ripuvad õrnrohekalt üle halli liiva ja liival kek-

sib varblane, veidi liivast tumedam. Kaspar vaatab ja vaatab, keksija lendab ära ja noormees tunneb: oleks ta parem sõimanud, käratsenud, kas või teda kriimustanud... oleks Loonas midagigi liikunud... ta nägi veel pajualuse ilu...

«Eheh,» katsub Kaspar naerda. «Vaata, kallis, meie sinuga pole esimesed ega jää viimasteks. Vaata, Romeo ja Julia ja see ilus laul, et üks kuningatütar ja kuningapoeg. Nietzschegi ütleb, et elu hävitab just neid ilusamaid ja õilsamaid südameid. Mul ka praegu südames... nagu rebib. Aga meie peame kuulama oma vanemate sõna. Piibliski seisab nii.»

«Mis sa sellest nii palju kõneled? Lõppeks kukud koguni seotud kõnne. Ma ei salli halvasti õmmeldud kleite ega halbu luuletusi. Tee lühemalt... mul on Eltsuga parasjagu pooleli võru veeretamine... ma kogun nii sitkust ja jõudu, et siis varsti eluga rinnad kokku panna.»

«Mamal pole midagi sinu vastu, ta ei taha aga, et me nii varakult... Ja õpetajal peab naine olema ikka kirikuringkondadest...»

Aga seda Kaspar ei julgegi seletada, et Mama palmipuude püha õhtul valjusti nuttis. Nimetas Loonat agulitüdrukuks, kasvatamatuks, perekonnata kalapüüdjaks, kes võtnud õnge ilmsüütu särjekese heast perekonnast.

«Muidugi on sinu Mamal õigus. Tervita teda minu poolt. Sul aga ei pruugi olla nii... kohevil ja ennast ü l e pingutada. Mis sul, Eltsuke, südamel on?»

Viimase küsimusega pöördub Loona väikese räpase tüdruku poole, kes teda mõlema käega põlvest haaranud. Väike näitab küsijale puuhobuse saba ja hädaldab:

«Tuli välja, saba tuli välja!»

«Või tuli,» naerab Loona rõõmsalt. «Ja sa, suli, sikutasid ptruul saba ära. Anna siia!»

Sellal, kui Loona pistab jõhvsaba osava liigutusega endisse auku, lööb peoga pealegi, — siis ikka nagu kindlam —, tõuseb väikese tüdruku räpane kleidike tuules ja surub end vastu Kaspari piimvalgeid tennispükse. Kaspar sirutab jala ja lükkab sellega väikese

tüdruku ettevaatlikult kaugemale. Rohkem pole aga vaja. Loona pilgus sätendab järsku rohekaskollast. Ah nii, nii lükatakse kaugemale agulilapsi, nii lükati tedagi! Jalaga, ettevaatlikult küll. Ja Loona võtab käte vahele väikese Eltsu määrdunud näo, pöörab selle Kaspari poole ja ütleb:

«Vaata, tulevane hingekarjane! Nii määrdunud näoga olin mina ka varemini. Siis aga tuli peen noorhärra südalinnast ja lakkus mu palged puhtaks. Suudeldes, see puhastab kõige kiiremini. Näe, Eltsuke, see jalaga tõukaja noorehärra ... kui sa suureks saad, küllap tuleb sullegi üks ja puhastab näo.»

Kaspari kõrvad hõõguvad punaselt. Loona surub väikese määrkassi enese vastu ja naerab:

«Vaata, kui ilusad suured ja punased kõrvad onkul on! Kui nende taha lamp panna, siis saaks ilutuld ... nii kenad punased laternad!»

Loona naerab, aga Kaspar tahaks aia äärest kivi võtta ja sellega Loonale pähe lüüa. Aga et ta kunagi kakelnud pole, ei tea ta, kuidas seda kivi just pihku võtta ... ja ta pelgab ka. Sõnadega on julgem:

«Häbi võiks sul olla! Nii kallil minutil sa veel irvitad ja pilkad! Teised tütarlapsed suudleksid jumalagajätuks ... nutaksid natuke. Aga sinul pole südant olemaski. Mamal on õigus.»

«On,» noogutab Loona. «Kas see sinu Mama ei oota sind vahest jõekaldal? Sammume aga väravale lähemale, ma saadan sind sinnani.»

Kaspar sammubki ja ohkab ise. Kui väga teisiti oli ta kujutlenud seda lahkumist! Loona langeks kummuli pingile aias, väänkasvude all. Kaspar silitaks õrnalt ta pead, naerataks mehelikult loobumisvalus, suudleks nutjat ja lahkuks siis. Uuel sügisel aga jutustaks ta konvendikorteri peal seda lugu ... Originaalne oli tüdruk, ütleks Kaspar ja paneks jala risti üle põlve ...

Aga nüüd ... Nüüd sammub ta Loonaga värava poole ja Loona vilistab tasa, kaelas ikka see tünnivits ja peos mingi pulk. Väraval seisatab ja ütleb:

«Mine nüüd, see Elts tilpneb ka siin ümber ja sinul on nägu ahastust täis. Ega muud, kui mõni möödamineja arvab, et mina olen väikese ema ja nõuan sinult

kole kõrget kasvatussummat, sina oled aga kitsi ja tõrgud maksmast. Ka niisuguseid pilte näed linnaservas, Kasparikene! Nun, mine!»

Seisab väraval ja naeratab. Kaspar katsetab veel korra lüürikaga:

«S i n a olid mu romaan,» sosistab.

«Ojaa, kroonine, kuus kord ilmuv.»

Loona läheb tõsiseks. Suu tõmbleb kurvalt ja silmad niiskuvad. Ise aga mõtleb: vaata, just nii vaatas Marion viimases filmis, kui lahkus oma kallimast . . . see oli ka küll täitsamees. Nukra pilguga vaatas «kaugusse», paar pisarat veeres aeglaselt üle näo. Suunurgad aga värisesid. Miks ei peaks oskama t e m a, Loona, vaadata nii . . . lapsepõlves sai järele teha isegi vana ruuna kulpmokka. Saab!

Ja Loona vaatabki nii valulise pilguga Kasparile, et see hellalt sosistab:

«Loona, Loona, ära nuta! Valus on ju . . . aga kas tead . . . me võiksime vahel ka m u i d u kokku saada . . .»

Loona ripsmeil hiilgab märga, suunurgad tuksatavad. See polegi nii raske. Mõtle aga pingutatult millelegi haledale, näiteks surnud linnule, ja silmad niiskuvad.

«Oo, Kaspar,» sosistab läbi pisarate. «Tõota mulle pühalikult, tõota, et sa alati —»

Väraval seisja ilme muutub nagu peoga pühitult. Vasem suunurk kerkib, silmas sätendab kollane täpike ja pilkav hääl lausub:

«Tõota mulle, et juhul, kui saad pastoriks maale, jooksed igal pühapäeval enne jumalateenistust paar tuuri ümber kiriku ja ise veeretad seda vitsa. Siis ei muutu sa paksuks ja talaari õmblused ei rebene. Mälestuseks jäägu sulle see võru.»

Loona paneb vaadivitsa Kasparile, kivistunule, kaela ja siis langeb kinni hall õuevärav. Kaspar põrnitseb hallile nelinurgale ja näeb: väravale on keegi rohelise kriidiga kirjutanud kaks roppu sõna . . .

Siis nii pidi see kõik lõppema! Tema, Kaspar, oli nende elu küll päris kenasti kujutlenud. Tema ise, Kaspar, oleks pastor, armastatud ja austatud hingekarjane.

Ta kabineti seinal oleks pruun arstimite kapike. Klaasuksega. Kapikeses võideid, plaastreid ja tilku. Noid jagaks siis kannatajatele koguduseliikmetele ta abikaasa Loona, sileda soenguga ja pikas tumedas rüüs. Kannatajad tooksid aga tervenedes pastorile sinke ja mune, võikest ja koort. Milline elu, nagu maal, nagu kaunis pilt!

Aga kas Mamal polnud siiski õigus? Loona on ju ülbe ja tujukas, on! Oleks ühel ilusal pühapäevahommikul löönud seinalt maha arstimite kapikese, sõtkunud segi kõik purgid, pudelid ja plaastrid, haaranud tünnilt vitsa ja veeretanud seda ümber jumalakoja. Loonast võib uskuda k õ i k e! Ronib kui poisslaps. Kuis see nüüd oligi? Nad olid jalutanud Loonaga Tähtvere pajude all. Veebruaris, ja tuul oli vinge. Kaspar kartis nohu ja soovitas tagasi pöörduda. «Hüva,» nõustus Loona. «Aga kevadel tuleme siia tagasi ja ronime paju otsa, kõrgele ... kõige kergemini saab paju otsa ronida, see on krobeline ja okslik ... seda saad isegi s i n a, Kaspar.»

Kaspar läks ohates linna poole, sammus üle Vabadussilla, ja tema samm oli siiski palju kergem kui tulles ...

Loona aga astus trepist üles. Luges ise astmeid, isegi ei teadnud, miks. Neli, viis, kuus ... Seitsmenda astme serv on purunenud, telliskivi punane silm vaatab kinganinale vastu. Kümme aastat juba purunenud ja keegi ei kohenda teda. Kümme aastat ... Tuleks õige kraam jälle kärule laduda ja kolida, kaugemale, võõraste inimeste hulka. Viimane trepiaste on kolmekümne kuues, ja just sel astmel mõtleb Loona: aga nüüd ei näe enam seda lainet Kaspari juustes ... siis, kui kusagilt valguskuma langeb ... ja seda heledat oimukohta ...

Tuppa jõudes küsib emalt:

«Kas sinki on veel, seda kibesoolast? Süda on vesine.»

«Kas peigmees teist tahedaks ei rääkinud ... ma vaatasin aknast, mõtlesin, et ei tea, mis jutlust seal nüüd peetakse?»

«Peigmeest ei olegi enam. Peigmees tuli jumalaga jätma. Me lõpetasime selle jändamise ära.»

Nuga kibesoolase singi sees peatub hetkeks. Siis lõi-

kab edasi, aga aeglasemalt. Ema Miina naeratab, aga alumine huul väriseb natuke:

«Mis seal's ikka ... või jumalamehest abielumeest saab. Parem põrsas põgenema lasta kui peran vedada.»

Loona muigab, ei ütle aga midagi. Ta teab ju nii hästi, et ema, narrike, oli õnnelik isegi selle Kasparinatukese puhul. Seletas naabernaistelegi, et tütre koolitamine tasuvat end ikka ära, kuigi ta raske ja kulukas. Temagi tütar — saab nüüd kirikuõpetaja prouaks! Ja naabernaised olid kadestanud õnnelikku, eriti tütarde emad. Jah, mitte uneski ei olevat võinud aimata!

Õhtul, voodisse pugedes, kuuleb Loona, et ema voodis nuuksutakse, üsna tasa ja vargsi. Hale hakkab ... vanainimesest. Nüüd ta nutab, et tema enda esimene armastus vedas viltu ja tegi sama tütregi juures. Aga see polnud ju Loona esimene armastus ... üldse mitte armastus. Eks narr vanainimene oli vahest kujutlenud, kuis tema oleks hanekarja hoidnud kirikumõisa nurmel ... Palju-palju hanesid ... Päike oleks soojendanud selga, kellahelid oleksid vaikselt sõudnud üle karjuse ja karja ja kõik mured oleksid nii kaugel olnud ... Aga nüüd on emal vilets teenistus ja tütrel pole veel sedagi. Ei ole peigmeest, ei ole kandidaatigi veel ...

Aga järsku niiskuvad Loona silmad — see väike Elts, keda valge püksisääre päästmiseks jalaga eemale nihutati, sellest on kahju, see võib vee silma tuua ... aga see on kibe vesi, see on vihavesi!

Narr, kui nutta nüüd kahekesi, teine teises voodis. Noor ja vana. Ja mille pärast õieti? Loona hüppab voodist, laskub rinnuli aknalauale ja vaatab välja. Jõgi helgib tuhmilt. Sinakas läige nagu petrooleumil, vanal atlassil, ja paju otsas hädaldab üks unine linnulaps ... kas nüüd kõhukene tühi või küljealust vähe ... aga piiksuma paneb ...

All, voorimeeste kõrtsi trepil, istub soojal suveööl üks mees ja kõneleb. Üsna üksi. Kui ta sajatab, on ta hääl madal, hädaldab, siis kõrge. Ja ta sajatab ja hädaldab vaheldumisi. Järsku ilmub ta kõrvale naine, Loona näeb ülalt selle ümarat lagipead. Nüüd nad kõnelevad kahekesi korraga, hädaldavad mõlemad.

«Vaata mindki,» haliseb naine. «Mul oli kaks maja. Elasime me kenakesti, ei puudunud viin majas.»

«Sa oled üks mõistlik naisterahvas,» toriseb mees. «Võta ja rüüpa! Mul oli rauapood Volga ääres, kus oli vikateid virnas! Ma ütlen sulle, kaks sülda oli vikativirn kõrge! Kas usud või mitte?»

«Miks ma siis uskuma ei peaks, kulla meheke? Sa ju praegugi nii kaupmehe olemisega.»

«Aga mis on meist saanud . . . meie kõige kallim, meie varandus on läinud — viuhti — ja nüüd meie kõlbame ainult kõrtsitrepi peale.»

Naine upitab pudeli suule ja rüüpab. Tasane vulksumine, ja siis matsutatakse suud. Jooja ohkab:

«Vaata mindki! Mehel oli kulduur, endal oli kulduur. Ketiga. Nüüd on kõik läinud!»

Mees tõmbab taskust uuri. Midagi kõliseb ja kukub kividele. Uuri omanik aga uhkeldab:

«Aga vaata siia, kus ikka mehel on kuldkell nagu ratas! Viiskümmend rubla, ütlen ma sulle, usu või ära usu.»

«No miks ma ei peaks seda uskuma . . . nii tore mees ise ütleb. Ah, oleks mul ka nii tore mees.»

Joobnud paar kaisutab kõrtsitrepil ja Loona naerab. Siis aga tõuseb naine ja lahkub. Tulgu tore mees talle külla, tulgu sinna ülespoole, mäele, tagahoovi ja küsigu taga ilusat Ellat. Küllap tema siis juba . . .

Kui ilus Ella on arvatavasti juba mäel, pomiseb mees trepil: «Kena inimene, andis vaesele mehele musi. Just südaöö tunnil. Kui palju see kell . . .»

Järsku tänitab ta, komberdades Liiva mäkke:

«Kus mu kulduur ja rahakott? Kuule, Ella, anna tagasi kulduur ja rahakott. Uur on niklist, ega sa selle eest midagi ei saa.»

Aga Loona aknalaual naerab südamest. Linnaserv kasvatab sitkeid vääte, mis igas tuules ei liigugi! Nagu Loona praegu, alles õhtul mahajäetud, ei . . . jalaga kaugemale nihutatud mõrsja, nukrutses ka siin aknalaual. Siis tuli aga murelik paar ja pühkis oma murega Loona mure minema. Ah, mis tühja kulduurist, kahest majast ja vikativirnast, Volga-äärsest rauapoest — Loonal on hing sees, tema elab keset sinist suveööd ja

naerab oma ligimeste narrusi. Kust saavad vaesed südalinna lapsed, hea perekonnaga ja veel parema kasvatusega, oma nukrusele südaöösel karastust? Nemad nõrkevad peene mööbli ja siidtapeetide najal. Agulis aga tröostib nukrutsejaid elu ise. Vaata, näe, märka ja mõista! Naera ja kosu! Mis tähendab üks Kaspar, kulduur, majad ja poed — Loonal pole veel kahtekümmend eluaastat turjal, ta selgroog on õige ja kakskümmend kaheksa ilusat hammast plombeerimata. Tarkushambad veel ilmumata . . .

15

«Toida ja kata nüüd täiskasvanud inimest nagu laiska lehma kodus! Mis tööpuudus . . . ega laiska tule töö ise otsima, aga virk leiab alati tööd. Meil sai ju nii maha tehtud, et kui sina kooli lõpetad, hakkad teenima ja mina saan oma konte siis puhata. Kas sinu ees on tee püsti või? Mine paku ennast — ärisid terve linn täis ja kontorites muud ei tehta kui kirjutatakse . . . naisterahvad istuvad puhtas riides ja kirjutavad . . . mis nii viga istuda oleks! Mine ja otsi ometi! Maksku minu orjamine, ikka lootsin, et noh, lõpetab selle kooli . . . aga nüüd kõik hilbukesed ja kingatükid lõpetad varsti ära, näis, kuidas sa vastu talve välja lähed. Ui, ui, ui, mind õnnetut ema!»

Enne peab ema Miina selle pika kõne ja kõne peale ta nutab. Temale ei saa ju selgeks teha, et igal töökohal istub ees inimene ja nii mõnigi ootab juba selle istuja selja taga järjekorras. Et on tööpuudus, et sääraseid koolilõpetanuid nagu Loona on külluses . . . et nad lihtsalt ei mahu kuhugi . . .

«Kuidas ei mahu? Kuidas kõik teised inimesed on endale töökoha leidnud? Ja nüüd on maailm nii kitsas, et just s i n a ei mahu kuhugi! Vaata, kui rumalat juttu ajab üks koolitatud inimene. Üks inimene ei mahu enam töökohale!»

«Aga meie kooli lõpetas viiskümmend kaheksa tüdrukut ja Karu omas teine niipalju . . . siis veel tehnikagümnaasium ja kaubanduskool ja poistekoolid. Ega mina ü k s i ei lõpetanud . . .»

«Mis sulle teised loevad,» sähvab ema Miina kärsitult. «Sina katsu kusagile sisse pugeda ja tööle hakata . . .»

Loona ainult naeratab nukralt. Tema emale on väga raske selgeks teha mõningaid asju. Kui Loona ainult avas suu, et kõnelema hakata ülikooli minekust, muutus ema üsna tigedaks. Veel neid vaevarikkaid aastaid ja veel! Ei, t e m a jaks on läbi . . . temal pole aega istudes süüagi olnud, pikuke see lõunavahe siis ära ei ole, ikka tõtta ja jookse, vahel näri leivapalukest veel jooksu peal. Ja kuhu selle ülikooliharidusega saadakse? Rohupoe omanik, vana kuldaväärt mees, kirjutas ju Loonale soovituse, mingu rohukauplustesse ja näidaku seda soovitust, pakkugu ennast . . .

«Kuule,» ütleb Loona ja katsub kõnelda väga vaikselt. «Teeme nii, et mina lähen sinu asemel tööle ja sina jääd koju . . . puhkad ennast välja, teed mulle toidu valmis ja mina tulen sinu tööga toime. Elame pealegi esialgu nii . . . võib-olla lähevad ajad lahedamaks.»

Aga nüüd hakkas ema Miina hoopis kriiskama.

«Siis selleks nägin mina nii kurja vaeva, et minu koolitatud tütrest saaks passija! Seda sa oleks võinud ju ilma koolitagi teha! Misukest jonnijuttu võib inimene suust välja ajada . . . Ja kõik minu püüdmine oli sinu peale pandud . . . mõtlesin, et saan ka oma tütre üle uhkust tunda . . . et kui Jaakopit näen . . . sel ei ole siiani lapsi . . . ainult suur pood ja kivimaja . . . siis võin öelda, et näed . . . ikkagi on Miinal midagi paremat! Aga nüüd . . . nüüd tahab minu tütar minu asemel passijaks hakata. Kas sul häbi ei ole?»

«Ei ole,» vastab Loona ja asutab linna minekule. Nojaa, sinna just vaja neid hulkujaid! Kes see ootavat tujukat ja pirtsakat tüdrukut, kes käsitsi purustanud oma õnne. Tema, õnnetu ema, laulnud ju alati, et see Kaspar on kena ja korralik inimene. Vaata, nagu too kadunud, nii ei nuusuta suurelist tüdrukut enam keegi . . .

Loona haarab laualt taldriku ja heidab selle põrandale, killud paiskuvad laiali. Virutab ukse enese järel paukudes kinni ja lahkub. Põlved ja käed värisevad.

Ta toetub vähekeseks vööruse aknalauale, kuni see ... mis taldrikut sundis purustama ... veidi vaibub. Rumal temp ... sest uus taldrik maksab ju nelikümmend senti ...

Vöörusse tuleb Liide, ka linnamineja. Tal on nigel, hõõrdunud punarebasenahk lohakalt üle õla visatud. Rebase klaassilmad on otsekui piinas pungil ja ta kärepunane suu on ammuli, nagu hääldaks ta just «hoo-hoo».

Loona vaatleb tulijaid, tütarlast ja rebast, ja mõtleb. Mõlemate nahad on hõõrdunud ja mõlemate suud kärepunased. Vaene loomake, kui sa kord metsa all oma kaharat saba keerutasid, kas sa võisid aimata, mäherduses kohas sa pärast surma kõlkuma saad! Liide nägu on paistetanud, silmalaud tursunud.

Lähevad koos tänavale ja Loona küsib:

«Kas sa tööl ei ole enam? Sa olid ju ettekandjaks «Sadamakail».»

«Ma kannan nüüd öösiti ette,» venitab Liide ja haiseb kui korkimata jäänud viinapudel.

Aga tänavanurgal irvitab poisivolask vahele:

«Tema on nüüd õmblusmasinate agendile ettekandjaks. See ostab isegi mõdu.»

Loona seisatab järsku. Tunneb, et tema käed-jalad on rasked, raskest l i h a s t ... ja nahkki nende peal on vastik. Loona tunneb järsku vastikust omaenda keha vastu. Nagu oleks kõik toit, mida söödud terve nädala jooksul, seedimatult kõhus ja tuletaks end vastikult meelde. Laubale tuleb külma higi, suu kuivab.

«No, preilike, ära selle pärast siis veel minesta,» irvitab Liide. «Küll sa ise oleksid mõdupudeli eest tänulik, kui vanaeit su paar päeva söömata jätaks.»

«Ei,» vastab Loona lühidalt ja läheb ruttu piki kallast linna poole. Ei ... temal on kange süda, ennem juba nälga surra ... ta võib vastikusest ja vihahoos küll teise surnuks lüüa ... aga hukka ta minna ei saa! Ei lähe! Ei lase ennast hukka ajada! Ei, ta läheb parem turuplatsi pühkijaks, «murueidetütreks», nagu neid luuaga naisi naljakalt nimetatakse. Ta võib käimlatki kasida ... sellele ta kange süda peab küll vastu ... aga hukka minna ta kange süda ei lase! Täna läheb ta

nüüd vihaga välja ... selle eileõhtuse kuulutuse peale. Ta ütleb kohapakkujale ... ütleb, et võtku ta, Loona, tööle, sest ta ei taha saada seesuguseks nagu Liide ...

Kui Loona jõuab Veski tänavale, suure maja avarasse eeskotta, on see naisinimesi juba tungil täis. Loonale tuleb meelde tuttav pilt leivasabast ... ja oma kentsakast unenäost: leib kargab kergejalgselt ikka kaugemale ja kannab oma saba üle käsivarre nagu šlepet ...

Kaheksakümmend noort inimest ootavad. Vajatakse naisõpilast apteeki, maale. Palk muidugi kokkuleppel.

Loona vaatleb ootajate jalgu. Väga mitmesuguseid ... nagu tookord, kui väike kojamehe tütar vaatles jalanõusid läbi keldriakna. Pruunid kingad koorevärviliste lõigetega küljel. Paar musti lakke hallide siidsukkade otsas. Siis aga juhtnahast kingad lõimesukkade otsas ... ja sukakannad on nõelutud. Siis ainult ü k s saabas pruunist ja krobelisest nahast, teise asemel aga puust pukike mingi raudklambriga. Siis paar kingi, mis oma tegumoelt on nii sarnased Loona omadega, et ta kohe teab, et nende meistriks on Enni jalgadeta isa. Ja veel paar sääraseid sugulasi ... ja siis paar väljaveninud suvesandaale väga nõelutud sukkade otsas ... Loona vaatleb neid ootavaid jalgu ja jälle tõuseb kurku see haledus ... Just nende sandaalide, nende sandikeste vastu ... Aga t e m a peab täna oma südame külmaks tegema ja keele mahedaks ...

Väikesed portselanist hiinlased noogutavad oma päid ikka kahele poole otsekui kahtluses või suures imetluses. Aga Loona noogutas oma tõrvmusta pead täielikus nõusolekus pika apteekriproua ees, kui see omapoolseid tingimusi ette luges:

«Korter, küte, valgustus, toit, saun, pesupesemine, voodipesu, arst ja rohud prii. Kõik prii.»

Loona noogutas sügavalt. Mõtle, kõik prii!

«Palka sularahas kümme krooni kuus. See pole praegusel kitsal ajal tõesti napilt. Vastupidi.»

Loona noogutas. Oi, seda on palju!

«Üks pühapäev kuus vaba. Selle vaba päevaga võite teha, mis tahate, kas kuhugile sõita või lugeda või

puhata . . . keegi teid selle kasutamisel ei sega ega kontrolli.»

Loona noogutas. Oi, ühe nii piiramatult vaba pühapäevaga võib ju palju teha!

«Tööaeg on hommikust õhtuni. Hommikul, enne ukse lahtitegemist, tuleb pesta põrand ja pühkida tolm. Öövalve on ka õpilase hoolel . . . ega iga öösise kõlistamise pärast maksa ju äratada apteekrit ennast. Ja varakult iseseisvalt töötama hakata . . . see ongi kõige parem.»

Loona noogutas. Mis võib veel paremat olla?

Peale selle nemad, tema mees, apteeker, ja tema ise, apteekriabiline, olevat läbi ja läbi haritud inimesed. Nende majas kõneldakse ainult kirjakeelt ja ollakse oma ligimeste vastu äärmiselt tähelepanelikud. Just säärasel paaril on õ i g u s nõuda oma apteekriõpilaselt laitmatut käitumist, puhtaid käsi — kuna need käed ju ka rahakassa vahet käima peavad, täielikku lugupidamist nende, oma leivavanemate vastu . . .

Loona noogutas. Aga muidugi, kes võib siis veel nõuda kui mitte nii läbi ja läbi haritud ja head inimesed?

Umbes paar tundi hiljem asusid pettunult koduteele kõik jalanõud Veski tänava eeskojast. Kõik pruunid kingad ja juhtnahksed. Ka ainus saabas, millel kaaslaseks puust pukike. Kaks tundi valiti ja sõeluti. Vaeti, vaeti ja leiti vääriline. Valitu oli keegi must-jaspruun neiu, keegi Tuisu-nimeline. Sel oli tugev seljatagune — soovituskiri vanalt rohupoe pidajalt, kelle juures tema ema pikemat aega aususes ja truuduses teeninud oli.

Vaetu ja vääriliseks peetu alustas oma tagasiteed rõõmsana, aga seda rõõmu jätkus kuni Vabadussillani. Siis algas kodutee raskem osa. Emajõe kallast kõrgendati, täideti ja õgvendati. Seda tegid hädaabitöölised ja nende tööd oli tõesti häda pealt vaadata. Luu-ja-nahk naine taarus käru käsipuude vahel ja kärul kõikusid mullakamakad. Vana mehike toksis kirkaga nagu sulitu rähn, armetu ja hädine. Neli naist veeretasid palki, nad pingutasid nii, et võis karta nende keskkehast murdumist, aga palk ei kartnud neid, jäi

rahulikult paigale. Kanti ja kaevati ja kühveldati, siunati ja sõimeldi. Vinge tuul puhus jõelt. Rase noorepoolne naine korjas kokku jämedaid pajuoksi. Vanad kõrged pajud olid maha võetud, aetakse kinni kõik porikraavid kuni ujulani. Lõödi paigast kõik paadiüürijate putkad. Kisuti põhjaporist välja paadisildade postid. Uus kallas pidi tulema kõrge, sirge ja puhas . . .

Loona ruttas punetava näoga piki kallast. See polnud rõõmupuna töökoha pärast. Lihtne häbipuna. Piinlikkusest . . . nagu oleks tema kuidagi süüdi selles, et võib piki kallast vibutada oma terveid jäsemeid, sellal kui teised rebestavad ja katkestavad oma armetuid ja hädiseid . . . Koos vana jõekaldaga kisub see kindralist linnapea maha ka suure tüki Loona lapsepõlvest. Mitte kunagi enam ei roni kassid vanadel pajudel, et õngitseda kõverate käppadega pesakastidest kuldnokapoegi. Ei loksu kevadine suurvesi ulakalt alumise majakorra aknalaudadeni ega hüple kevadised elujulged konnad trepiastmetel. Ja läbi pikkade rippuvate pajuokste ei vaata Tuiskude tuppa kuu — oksad on juba kõik hunnikus ja neid kannab kokku rase naine ja lõõtsutab, sõrmekondid sinakad . . . Häbi ja häda tööd . . .

Kolmapäev on. Juba homme peab Loona oma teenistuskohale sõitma. Alevikku sisemaal. Aga õhtul algab ema Miina hädaldamine ja nutt.

«No kas m i n a olen sind kunagi tahtnud enesest nii kaugele anda? Nüüd on mu süda alati hirmul — mis inimesed nad seal olla võivad . . . kas kütavad ka ahju nii, et sooja saad . . . hoia sa kopsupõletiku eest. Oi, seda õnnetut ema südant! On ikka õigus, et iga päev torgatakse sisse seitse mõõka.»

Selle jutu peale ei oska isegi Loona midagi kosta. Tema ise tunneb aga nõrka rõõmu. Homme ta sõidab. Pikk sõit raudteel ja täitsa tundmatu alevik sisemaal. Ta näeb uusi ja naljakaid inimesi . . .

Hilisõhtul nuuskab Miina aga nina põhjalikult tühjaks, pühib pisarad ja ütleb Loonale:

«Aga kui me nüüd päris õigust ütleme, ega sul seal ka midagi viga ei saa olema. Kõhuke ikka täis, omal keetmist ja kantseldamist ei ole. Rahapalka ka

natuke... ära sa seda tühjade asjade peale välja viska! Ah, tolmu pead apteegis pühkima? Ja põranda ka hommikuti üle tõmbama? Mis seal kunsti, enne lase hästi märja lapiga, teist korda kuivaga. Tee aga nurgad prahist puhtaks, urgitse kas või sõrmega, nii meeldid oma leivavanematele ja võid nende juures kohe mitu aastat teenida. Igav? Tohoh, noorel inimesel igav — võta heegelnõel ja vardad kaasa, ma annan sulle pehmet villast lõnga ühes. Heegelda ja koo omale paar ilusat asjakest valmis.»

Loona vaatleb kõneleja pikka kõhetut silmnägu. Ja jälle on tal imelik pilk, nagu vaataks ta läbi ema pea, läbi maja kiviseina ja naabermajadegi. Seal sulle on nüüd edasiõppimine... imelaps läheb nüüd sisemaale apteeki, peseb pudeleid ja segab salve ja pulbreid. Ning õhtuti istub ja heegeldab endale paar ilusat asjakest. Pehmest villasest...

«Kuule, ära tee nii virilat nägu,» manitseb Miina. «Jumalat peaksid tänama, et sa teiste hulgast selle kohakese said. Oli, mis nüüd oli, aga meie sinuga elasime üsna ilusat elu. Kui tülitsesime, siis sõimlesime mõlemad... aga meie pole kumbki vihakandjad. Mis suust välja, see südamest ka! Sina seletasid mulle ikka nii mõnegi maailmaasja ära. Ega minust küll suuremat arusaajat, aga siiski. Nüüd pean ma siia üksi jääma nagu vana pehkinud känd.»

Kui Loona seisis pika apteekriproua selja taga ja viskas esimese pilgu oma prii korterisse, kitsasse ja kollasesse, pidi ta jälle kord kirstule mõtlema. Seekord on see kirst saarepuust, väga kitsas ja kõrge — kirst kõhnale ja küürakale. Aknast paistis kaks halli vööti. Tumedam, määrdunud hall on maa, üleni poris, lage, põõsasteta. Heledam, laiem triip on nukralt hall sügistaevas. Aga tumeda ja heleda vöödi piiril liigub midagi musta. Keegi sõidab hobusega. Ronib porisel pinnal, aeglaselt nagu uimane kärbes, ja taevast tibab külma vihma.

Ojaa, kus peaks küll olema tema lapsepõlve pudel hüatsindivarrega, omamoodi mälestusteprees, mis teda kaugetele maadele viis? Nuusutasid kinnisilmi ja olid

juba eemal . . . Oleks see pudel praegu siin! Otse kitsa akna kohal haliseb rida telefonitraate. Ulubki vahel ja sekka tiliseb kõrval, apteegiruumis, kell. Keegi tambib oma poriseid jalgu vastu põrandat ja lükatakse kinni üks laegas. Miski kukub kolinal põrandale ja Loona mõtles: kaalupomm . . . ning lõi kohedaks oma peapadja. Voodi on ahtakene ja juba roostetama löönud rauast. Baikatekk üsna hõredaks hõõrdunud. Akna all pisike laud ja tool, seinal telefon ja baromeeter. See on tema kodu . . . prii korter. Siia tullakse aga kaugele kõnelema ja ilmastikku uurima. Ooh, Loonalegi tuli järsku kiusatus kõnelda — haarata pihku telefonitoru ja hõigata õhku: appi, ma sattusin siia kivihoonesse mudasel lagendikul, kitsasse saarepuust kirstu ainult sellepärast, et ma ei mahtunud kusagile mujale! Aga ma ise tahtsin minna sinna suurde sammastega majja Ülikooli tänavas! Tulin sellepärast, et mitte kuulata ema hädaldamist ja näha Liide nägu rebasenäoga kõrvu . . . ja et minu nägu ei läheks nende kahe omaga ühte ritta!

Aga ega ta ei hõiganud, tahtis ainult. Pigistas huuled kokku, käänas käised üles ja asus tööle kallale. Hommikul tuli tõusta enne kuut. Uni oli olnud nagu ööseks nöörile jäetud pesutükk — tuul kõigutab, jahedus näpistab, uksekell heliseb. Kella nelja paiku helistas Tallinnast keegi onu Richard, kes palus hobust hommikuks jaama vastu saata. Külma apteegiruumi astudes läks värin lausa lõdisemiseks üle. Tuli küdema panna ahi, ja puud olid märjad . . . oh, küll tilgake bensiini aitas! Apteegiruumi lõhn pole kuigi ninarõõmustav, otsustas Loona, — kuivanud pärnaõied, kuivatatud mustikad, mentool . . .

On aga purke ja purgikesi riiuleil, rohkesti urne ja portselananumaid — ja kõigi külgedele on laskunud tolmu. Loona turnib mööda riiuleid ja kappe, laapab lapiga, lööb tolmu lahti, nagu ta seda ise nimetab . . . ja järgmise hommikuni jõuab see jälle maha vajuda, peen, hall ja kummalise lõhnaga. Atsihh, atsihh! Suures klaaspurgis punab pulber. Loona tõmbab nartsuga üle purgi punetava külje ja mõtleb: tuleb ära põgeneda, filmi minna ja endale nimeks võtta selle punase

purgisisu nimetus: Creta rubra . . . punane kriit. Creta Rubra . . . Oh, see mõtetega mängimine aitab isegi üle apteegi-hädaoru . . .

Siis ootas ruuduline kivipõrand vett ja lappi. Aga vesi oli jääkülm ja käed valutasid külmast. Ja põranda laudosale oli pikk apteekriproua ise oma helde käega pulbri segamisel puistanud mingit valget segu. Loona nühkis ja nühkis. Kraapis küünegagi. Aga valge segu oli pesueht. Ühel hommikul oli Loona leivavanem vaadanud seda laigukest ja tähendanud:

«Preili, apteegikohas on kokkuhoidlikkus esimesel kohal . . . kes raasukesi raiskab, see rikkust ei kogu.»

Loona ei vastanud tookord, et manitseja enese eluseltsiline oli nii kergemeelne olnud. Kas ei võiks ta hoida oma kümmet pikka, kondist sõrme veidi koomal, nii raiskab oma varandust ja toob Loonale pesemise kõrval veel pahandust . . .

Apteekriproua kümme kondist sõrme aga tõmbasid hommikul ruumi astudes üle laudade, leti, riiulite ja purkide. Siis libises ta pilk üle seinte ja põranda, peatus valgel laigukesel puuosal . . . Loona, kes paberist tuutu abil ajas boorvaseliini tuubidesse, püüdis selle pilgu kinni ja jälgis sõrmeotste kobamist ruumis.

Perenaine jaotas valge pulbri kuueks võrdseks osaks. Pisut pudenes küll jälle põrandale ja nii said kuus doosi veidi väiksemad, kui arst oma võimatu käekirjaga just määranud oli. Proua käed punetasid, käeselgadel ja sõrmekontidel oli suuri punalillasid külmamuhke . . . Varsti on Loona käed ka säärased . . .

Olgu nüüd preili nii hea ja jooksku kööki, hoidku veidi tule kohal suurt aniisiõli pudelit. Sealt sulab köharohtu lahti. Praegu on ju lastel köha-hooaeg. Kui mõni peaks Loonalt midagi võimatut küsima, pidagu alati meeles: kui ta tahab mingit imetegevat rohtu, kõige võimatumat, v e d e l a l kujul, andku Loona destilleeritud vett. Tahab ta aga p u l b r i s, olge lahked, suur purk, pealkirjaga Creta alba . . . valge kriit. Tahab ta v õ i e t — valge vaseliini potsik on otse leti all. Kuid ärgu iialgi näidaku, et ta apteegitööd veel vähe tunneb või et mingit kaupa puudub. Kõike on ja kõik teeb terveks! Ostja nähes kaalutagu nii, et ostja nägu

särama lööks. Eks mõnest teisest ainest, mis varem valmis kaalutud, võib ja tuleb seda sära ju tasa teha . . .

«Mis?» küsis Loona vahele . . . ta vist ei jälginud üsna tähelepanelikult oma leivavanema kõnet.

«Preili, ma pean teie tähelepanu juhtima sellele, et te räägiksite viisakamalt. Ärge öelge «mis», vaid «palun, kuidas?». Meie paneme oma perekonnas suurt rõhku heale toonile . . . et ka meie lastest kasvaksid läbi ja läbi haritud inimesed . . . nii me võtsime oma kahele lapsele ka bonne . . .»

Prii korter, küte, valgustus, toit ja . . . mõtles Loona.

Niisiis jooksku nüüd kenasti ja kergejalgselt kööki, toogu pudel sulamalöönud aniisiõliga tema kätte, ronigu siis pööningule ja täitku sealt suurest kapist kott kummeliõitega. Tehku kähku, sest valmistamisele tulevat pärasoolepulgad, küllap ta esimesed paar ette näitab . . .

Loona täitis koti kummelitega ja laskus siis rinnuli pööninguluugile. Lame ja lage on see maanurk, kirikutorn upitab end mõne puumügeriku tagant pisut kõrgemale. Majad on madalad . . . kuidagi poole küljega porri vajunud nagu Tuiskude küna kunagi . . . neil on isegi külitajate lõtv ilme. Kirikuõpetaja tuleb iga kümne päeva tagant oma vanatüdrukust õega apteeki ja ostab kümme grammi pulbris sütt. Hammaste puhastamiseks. Kõrvalmajas on kooperatiiv. Loona nimetab seda kalavinskite kaubamajaks, sest selles ripub lae all tihetihedalt roostepruune, lotendavate päradega säärikuid . . . nagu oleks lae all mitu lodjatäit mehi üles poodud ja paistaksid ainult jalad . . .

Kui Loona oma ulakate mõtetega ja kummeliõite kotiga alla jõudis, võttis proua Heleene teda väga viisaka külmusega vastu:

«Preili, ma lasen õunad ikka alla tuua, tööajal ei maksa nende pärast pööningul nii palju aega viita . . . võib külmetuda.»

Ah sa pagan, ja seda Loona ei teadnudki, et pööningul ka õunu oli, tema mängis ainult oma mõtetega . . .

Hobune oli onu Richardile tookord jaama vastu saadetud ja ta tuli suurte balloonide ja pudelitega. Elas nüüd majas, kus ja millega ta tegeles, seda Loona ei

näinud. Onu Richardist oli aga seda enam kuulda söögiaegadel. Hommikul, kui kuum kaeratangupuder ja piim on jõudnud juba leivavanemate ja nende laste juurde ja hakkab jõudma ka apteegiõpilaseni ja bonneni, küll kevadel gümnaasiumi lõpetanud, aga sügiseselt nukra neiuni, alustas proua Heleene iga kord hella hoolitsusega:

«Onu Richard magab alles. Peab vaatama, et onu Richardi osa soe seisaks . . .»

Lõunasöögil algas sama hool otse samal kohal. Kui Loona oli söönud ühe pisikese ja krõbeda kotleti ja tema silm — rohkem küll kõht — himustas veel teistki, heljus juba üle selle himustatu onu Richardi nimi. Onu Richard tuli alati hiljem, sõi mehiselt, pühkis oma punakad vurrud servietiga kombeliselt puhtaks ja ütles:

«Merci za kampaaniju.» Ja lahkus.

Esimesel õhtusöögil aga oli ta väga isaliku liigutusega tõstnud Loona poole oma nimetissõrme:

«Ai, ai, noor stift, ja kulmud ja silmakarvad juba ära värvinud! Maakohas seda ei sallita, maarahvas kardab värvitud karvu. Eheeheh.»

«Katsuge märja sõrmega, kas on värvitud,» vastas Loona lühidalt ja sai hiljem oma perenaiselt pikema noomituse.

«Ei ole sünnis nii vanemale inimesele vastu rääkida. Tema on kullatükk inimene, läbi-läbi haritud inimene. Ta töötas kogu sõjaaja Peterburis sõjaväeapteegis. Tema aitas meidki jalule. Temaga tuleb aupaklikult ümber käia.»

«See kõik ei anna talle aga mingisugust õigust m i n u kulmukarvade kallale asuda,» vastas Loona õpetust võtmata.

«Ai, ai, kuidas te j ä l l e räägite! Teie ei ole veel senini aru saanud, missugusesse perekonda te õieti juhtunud olete ja kuidas teid siin paremuse poole kasvatada tahetakse. Kas minu mehel poleks olnud võimalusi avada oma apteek linnas, koguni pealinnas? Oli. Aga tema on ideeline inimene, tema ütleb, et ka maal peab olema haritud inimesi . . . need on nagu laternad keset pimedat ööd. Kirjutab arst retseptile märkuse

«vaesele», annab minu mees rohud iga kord jumalamuidu... tema ei hooligi rikkakssaamisest, rohkem teiste aitamisest.»

Loona kuulas, kuulas ja hakkas rikkusest hoolima, sest ta tuletas perenaisele meelde, et nende kokkuleppe kohaselt pidi ta iga kuu eest saama summakese sularaha, tervelt kümme krooni. Ja nüüd oli ta siin juba kuuendat nädalat...

«Palun,» võttis proua Heleene kassast kaks viiekroonist raha ja ulatas need Loonale. «Kui teil just nii tuliselt vaja...»

Oma esimese palga saatis Loona linna, emale. Aga apteekriproua sõrm hakkas hommikuti ikka kõrgemalt ja kõrgemalt otsima tolmu — seintelt ja riiulitelt... lakke ta siiski veel ei ulatunud. Laupäeva õhtul, juba südaöö tunnil, hüüti Loona saarepuust kirstu:

«Preili, praegu on veel sooja vett saunas... te võite nüüd minna ja oma pesu ära pesta.» Sel hilisel tunnil oli siis Loonal pesupäev...

Aga teistel õhtutundidel jalutas ta aleviku vahel... lihtsalt selleks, et veidi eemal olla läbi ja läbi haritud rahvast. Temaga oli kaasas ainuke harimatu sellest majast, ja see oli suur punane bernhardiin, lihtsa ja lahke loomuga. Stift kutsub koera Jupiteriks ja koer on rahul sellegagi. Õhtuti jalutavad kahekesi ja jutlevad. Muidugi kõneleb ikka preili, Jupiter liigutab kaharat saba nõusoleku märgiks — ah, hakka sa vanas eas veel naistega vaidlema! Teed on mudased. Jalad ja käpad vajuvad üleni porri. Sajab lumelörtsi, on lõokese talv, lendleb laiu helbeid nagu märga vatti. Lendleb, langeb, sulab! Jaoskonnaarst tuleb pimeduses üle tee ja kuuleb, kuidas noor ja väga rõõmus hääl hüüab:

«Jupiter, oota, sõge! Kaloss tuli jalast ära... jäi poriauku ja auk vajus pealt kinni.»

Nii pidas Loona vastu peaaegu kaks kuud ja ikka ootas, kunas antakse talle see vaba pühapäev, millega võis nii palju teha. Aga laupäeva õhtul ei pidanud ta kannatus enam vastu ja ta sai hakkama sellega, et alustas õhtulauas juttu vabast pühapäevast. Ta tahaks seda meeleldi homme saada...

Leivavanemad vaikisid solvunult, bonne heitus, aga onu Richard hüüdis sõjaväeapteegis teeninud isiku tooniga:

«Noh mida peaks üks stift tegema praegusel porisel ajal maakohas terve pika pühapäeva . . . kavalere teil siin ei ole . . .» Ja sai otsekohe pikema vastuse:

«Kõigepealt, enne kukelaulu soojendan vett ja sulatan lahti oma kokkukülmunud sõrmed . . . siis võtan punktrolleri ja hakkan maha võtma siin kogunenud liigset rasva . . . Keskhommikul ostan eelmise kuu palgaga punasest puust jahi ja sõidan sellega Nizzasse. Monte Carlos mängin maha oma selle kuu eest veel saamata palga ja õhtul annan omas korteris . . . omas k a m b r i s . . . banketi kahesajale külalisele.»

Aga Loona kahekümnendat sünnipäeva tähistavad nad ainult kahekesi, hällilaps ja Jupiter. Ema Miina saatis linnast pakikese — paar kilo küpsiseid ja paarkümmend kirjamarki. Söögu tütar koogikesi tervisega ja kirjutagu oma väga üksildasele emale tihti, pikalt ja laialt . . .

Loona kummardus üle paki ja kaks pisarat langes paki sisule — üks küpsistele, teine kirjamarkidele. Väljas langes vesist vatti, lirtsus pori ja telefonitraatides inises tuul . . . Kakskümmend aastat . . .

Siis aga inises keegi ukse taga ja ta lasti sisse. Jupiter tuli õhtusele jalutuskäigule, ja ta ei kahetsenud seda. Sünnipäevapidu oli tore: hällilaps lubas külalisel kalpsata oma kitsale raudvoodile ja seal istuda. Söötis tedagi koogikestega. Need olid veel kadunud, üliõndsa saksapreili retsepti järgi küpsetatud: vahustatud või, kartulitärklis ja riivitud mandlid. Külaline pole sääraseid varem saanud ja need maitsevad talle hästi. Pealegi sunnib veel helde perenaine:

«Söö aga söö . . . ära sa selle eest muretse, kas onu Richardile jääb või ei jää. Sööme just n i m e l t nii, et onu Richardile ei jääks! Kes teab, ehk juba homme tuleb tüli ja leitakse casus belli. Ja hakkan mina siis hüva rooga linna tagasi tassima. Söö, tillukene!»

Tillukene sõi ja sõi ja tundis siis, et enam ei taha. Süda ei võta vastu. Aga et ta oli viisakas külaline ja

perenaine nii helde, siis ta pingutas end, saates aegajalt perenaisele paluvaid pilke. Aga Loona ütles lihtsalt nagu omataolisele:

«Nämmu aga nämmu! Mul on endal süda nii hale, et süüa ei tahagi . . .»

Siis aga häälitses suur Jupiter kaeblikult ja kraapis ust. Kahekümnenda sünnipäeva pidustused olid lõppenud . . .

Kui Loona järgmisel hommikul läks läbi saali ja söögitoa, et jõuda aniisiõli pudeliga kööki, soojendama ennast ja pudelit, nägi ta imelikku pilti. Kõikjal põrandal, üle lävede ka, lookles kollakasvalge palmik. Nagu oleks keegi sõrmede vahelt põrandale vedelat taignat pigistanud ja see oleks nüüd varahommikuses jaheduses hangunud. Taignapalmiku üle aga kummardusid apteeker, ta naine, onu Richard ja puruvana virtin Anne.

«Mitte ei mõista . . .» sõnas apteeker . . . «nagu vitsaga läbi maja veetud.»

Aga üle kõige kajas vana Anne hääl:

«Ega see hääd ei tähenda. Enne suurt sõda läks niisugune tire üle meie heinamaa. Ja seal, kus ma enne teenisin, oli uue-aasta ööl samane juga üle õue. Paari aasta pärast suri perenaine ja varsti peremees ka. Kümne aasta pärast põles laut maha. Las Kont-Joosep tuleb ja suitsetab seda . . . nõidust tuleb ikka suitsetada.»

Aga pererahvas ei saanud veel vastatagi, kui keegi valjusti naerma hakkas. Küll naeris! Siis nad pöördusid ja nägid, et värske stift seisis lävel, kaenlas aniisiõli pudel, ja ise naeris . . . täie suuga, mis, täie näoga, kogu kehaga naeris . . . nagu kuueaastased tsirkuses naeravad!

«Preili Tuisk,» ajas pikk apteekriproua end veel pikemaks. «Kui te veel terve mõistuse juures olete, siis vaikige jalamaid.»

«Ohooh,» ägas Loona läbi naeru ja raske aniisiõli pudel oli hädaohus. «Läbi ja läbi haritud rahvas . . . ja nüüd uurivad kõik nõidust! Küsige oma koeralt, tema on siin küll harimatu, aga tema teab . . .»

Tagajärg oli see, et varsti toodi alevikust hobune ja

pikkvanker — nendega oli Loona jaamast siia sõitnud ja nendega sõidab ta nüüd ka linna tagasi. Kui ta saarepuust kirstus oma väheseid asju pakib, kuuleb ta apteegist proua Heleene vihast häält:

«Villem, rongi minekuni on veel aega . . . ole ise niikaua siin. Villem, loe kassa üle . . . peenraha ka. Villem, hommikul oli üks viiekroonine kassas, ma tegin talle lilla pliiatsiga risti, kas see on veel alles?»

Kurat, s e e Loona hinge ei mahu, kui õige hüppaks välja ja lausuks sellele viisakale paar lahkumissõna . . . Aga olgu pealegi, ja enese rahustamiseks hakkab Loona vaikselt «Hoffmanni lugusid» vilistama.

Siis kistakse aga uks lahti ja proua Heleene, vihast tulipunane, seisab lävel.

«Pidage silmas, siin pole mõni pordumaja, kus te vilistate ja kõõrutate. See on viisakas maja, üldkasulik avalik asutus!»

Loonal oli parajasti peos hambahari ja ööpärk. Nii, nüüd tuli see märatseja i s e nende viimaste sõnade järele ja kiskus need Loona hammaste tagant välja! Vasak suunurk kerkis veidi, kollane täpike sätendas, ja proua Heleenele öeldi järgmist:

«Jah, on küll üldkasulik asutus. Isegi difteeriaseerumi tähtpäeva ei kontrollitud . . . lapsi suri . . . aga arst ja apteeker jõid pihlaveini ja vaikisid mõlemad. Aga m i n a ei joonud pihlaveini . . .»

«Uss,» sisistas proua Heleene. «Madu, siug, uss, kobra.»

«Püüton,» aitas Loona lahkelt kaasa. «Must püüton.»

Aga tunnistuse kirjutas seesama proua Heleene veerandtundi hiljem siiski Loona Tuisu nimele välja . . . mitte nende jutus olnud koledate roomajate nimele. Ta kirjutas, et Loona Tuisk on kaks kuud olnud apteegis õpilaseks ja tema olemise kohta ei saa midagi laitvat öelda. Nojah, tuli kirjutada, sest see pihlavein, see . . .

Kui Loona jaama sõitis, lõug sumadanil ja jalad vastu hobusemehe, igivana Kont-Joosepi selga, kattus mudane lagendik ikka enam ja enam värske valge lumega. Loona ümises laulu kahest armastajast, tonksti, tonksti . . . Kont-Joosep plaksutas piitsa ja rõgises:

«Vaenlasekere . . . hõlpu täis . . . aga traavi ei lase.»

Jaama ees vaatas Loona veel korraks tagasi. Pigistas silmad poolkinni. Läbi niiskete ripsmete näeb, et kogu maastik on sinakashall ja sodine. Kokkujooksnud akvarell. Suur ja sinakashall lollus, et sai tuldud siia porisele lagendikule. Pea, pea, perenaine — aga nüüd sa tead vähemalt, et maal ei sure lapsed vahel difteeriasse mitte difteeria enese pärast ... nüüd sa tead, kui mõnus on prii korter, küte, valgustus, toit ja pesupesemine! Nüüd sa tead, kui palju roomajate liike teab sulle nimetada üks läbi ja läbi haritud inimene ...

16

Lokaal, see teatrialune, sumises. Poodiumil rõkkas neeger, tema oli nüüd moes! Pistis suhu kaks musta kätt ja venitas huuled kõrvuni. Huilgas nagu suur eksootiline lendaja, kes püünises. Inimesi baarileti ees, orvades, tantsupõrandal. Pikk serpentiin langes aeglaselt üle tantsupõranda ja vajus uuele paarile. Paljud pöördusid ja vaatlesid noort neidu, kes astus üle tantsupõranda väikese laua poole seina ääres. Sammud julged ja aeglased, nagu tahaks astuja kedagi kiusata ... et vaata, vahi aga vahi, ja mis sellest siis on? Ta sammud kõlasid hästi, sest tal olid jalas rautatud uisusaapad. Paar uiske kõlises tal käsivarrel. Seljas kitsas spordivest, peas villane tupsuga mütsike. Õhtukleidis daamid — paljas selg hakkas just moodi minema — vaatlesid lausa kaastundega. Vaata armetukest, kuidas lokaali tikkus! Kuid siis langes helesinine serpentiin vingerdades läbi suitsuse õhu ja langes noore neiu õlale. Ta puhus selle maha ja naeratas ... langevale lindile järele.

«Vaadake,» hüüdis paks arst oma laudkonnale. «Kus on hambad! Kui pärlid.»

«Valed,» vastasid õhtukleitides daamid ühest suust ja üks teravmeelsem lisas: «On ju ka kunstlikke pärleid olemas.»

Loona pani uisud lauaotsale, kõlises pisut ... aga siin sumises, kõlises ja kohas kõik ümberringi. Istus, rautatud saapas jalg julgelt üle paarimehe. Temal oli täna

midagi uut ees: kuidas tõsta veiniklaasi nii, et tõstja näiks võimalikult kogenum? Mida öelda, kuidas pilku pilduda nii, et ta kaaslane, blond korporandike, kes tema, Loona, otse uisuteelt siia suitsusesse ruumi tõi, ei märkakski, et tema daam oli elus esmakordselt lokaalis ja tõstis esmakordselt veiniklaasi . . .

Ja Loona pigistas kinni parema silma, tühjendas hooletult veiniklaasi, teise ja kolmanda. Siis vaatles ta publikut ja vaatles seinu. Just paksu vanahärra kohal tantsitas seinapildil ungarlane oma lintidest ja pärgadest kirjut armsamat. Ja vanahärra kõrval seinal kumas roosa tulikuul. Näib, nagu kannaks vana kergemeelne kõrtsisolija õlgadel kaht pead. Juudi daamil seal paremal värises õlal suur žoržettõis. Valge pojengi laiad õislehed liikusid tasa. Loona mõtles: oleks kena, kui daami kaaslane, pikk noormees, sellele kunstlillele puhuks, siis liiguks õis nagu tuules, nagu hingaks ta! Kõrvallauas liiguvad kaks jalga nagu kaks noort, edevat loomakest, üks hele, teine tume: kaks daami on toolid lauast veidi eemale nihutanud, vasema jala üle parema tõstnud ja kõigutavad nüüd pealmist jalga. Kaks kingakest, must siid ja hele nahk, kerkivad tantsumuusika taktis. Üle kõrgejalgse rohelise veiniklaasi kummardus kahvatu, laialivalguv nägu. Nagu uppunu nägu roosakas seisvas vees . . . Nende majas, voorimeeste kõrtsis, on pildid hoopis lihtsamad.

Loona peas laulis vein, aga üsna tasa. Nüüd oli hea neid mõtteid mängitada. Tantsiv ungarlane seinal pilgutas oma musti silmi, ta kaaslase kirjud paelad liikusid tantsukeerus. Ruum oli täis roosat vingu. Üle valge õie juudidaami õlal kummardus kellegi kollane kõrgete palenukkidega nägu. Nagu hiinlane, kes tõotab kättemaksu . . .

Neeger huilgas jälle, mingi mänguriist helises kurvalt ja kaeblikult. Aga Loona pilk märkas, kuidas kõrvallauas, üsna ligiläheduses, daam huulde hammustas, laubal väikesed valukortsud. Kuidas vaatles vargsi oma jalgu ja vabastas siis vasaku kingast, sellest liiga kitsast ja pigistavast. Lükkas piinava jalanõu lauajala taha varju ja naeratas. Palju kergemaks läks!

Aga Loona korporandist kaaslane pidi kohkuma, sest nende laua alt sirutus üks jalg uisusaapas, otsekui konksuga tõmbas enese poole kingakese ja lükkas selle siis üsna kaugele, tantsupõranda poole. King kükitab häbenedes parketil, aga Loona naeris rõõmsalt nagu laps.

Noormees katsus juttu viia tõsisematele, kõrtsipärasematele teemadele. Tema oli ka üsna algaja ja sellepärast alustas ta küsimusega:

«Preili, mitu korda te olete juba armastanud?»

«Kolmkümmend kaks korda,» vastas Loona lühidalt. See noormees kippus oma jutuga segama Loona kõrtsisviibimist... omal viisil. See viis laulis praegu peas nagu tasane tuul pajudes. Ümber pea keerles nagu mingi värviline rõngas ja puudutas aeg-ajalt kukalt ja lagipead. Ja pea sumises mõnusalt. Küllap vist metsmesilased teinud pesa tema, Loona pähe! Korjavad mett kõigist klaasidest, huulilt ja õitelt, toovad ja laovad selle saagi kõik Loona pähe... silmade ja kõrvade kaudu. Küll nüüd võiks kõnet pidada!

«Aga peatuma pole te veel jäänud... pole seda õiget leidnud?»

«Narrike, kuidas saab jääda peatuma? Armastus jahtub. Jahtub. Vaadake, armastus jahtub nii. Kord ma armastasin noorpoeeti. Kaua ja kuumalt. Aga ühel laupäeva õhtul nägin, kuidas noorpoeet sauna kõndis. Suur nuustik ja kõver seebitükk paberiga kaenlas. Ja vana, krabisev viht ka veel! Poeesia ja proosa läksid sauna! Ühes nõus. Mu armastus jahtus samas. Momentaanselt. Siis — järgmine oli sportlane. Oli kena poiss, kandis heledat sonimütsi ja hüppas kõrgust. Üks meeter ja kuuskümmend. Aga ühel päeval nägin teda turuplatsil. Tuututäis punaseid sõstraid kaenlas. Lips veidi viltu. Võttis aga peoga marju ja toppis neid endale suhu. Marjavarrekesed sülitas sinnasamasse välja. Siis ma sülitasin ka ja mu armastus jahtus. Saate aru?»

Kilgatakse. Orkester alustas valssi. Loona pööras pea viltu ja kuulas pisut ja jutt läks edasi:

«Teie, poiss, kas te olete kunagi muusikat n ä i n u d? Nüüd mängitakse Doonau valssi, pigistage silmad kinni ja vaadake, kas te näete pilte. M i n a näen. Nii algab see valss: alt, otse läbi südame tõmbab keegi viie plaa-

tinaküünega. Korra, kaks, kolm. Siis läheb edasi: istub Doonau kaldal suur ja soomustega, kalasabaga, roheliste silmadega. Pistab vette käe viie plaatinasõrmega, kobab veidi põhjas ringi ja tõstab sealt peotäie pärleid, värvilisi. Need aga liiguvad, jooksevad tal sõrmede vahelt läbi, kukuvad lainetesse tagasi. Sulpsatavad, ja sätendavad lained loksuvad ümber kukkujate. Kuulete, just praegu! Tam, tam, tam ... Ja siis viskab too kalasabaga peotäie värvilisi pärleid üle Doonau kallaste. Kalasabaga aga pistab jälle oma peo vette ja õngitseb, viskab kaldale ... kivid ja pärlid säratavad langedes. Kas teie ei kuule seda?»

Aga korporant naeratas juba päris edasijõudnu naeratust ja vastas:

«Ega me vist enam midagi ei joo? Mulle näib, et tänaseks aitab ...»

Ja vaatles Loonat. Loona kohal seinal keerutas undrukus ungarlane, pikad mustad vurrud spiraalis. Tüdruk keerutaja all aga naeratas vasaku suunurgaga nii kummaliselt. Siis kerkisid ta näo ette rohelised varred punaste õitega: vana lilleeideke oli kõrtsi oma kaupa pakkuma tulnud. Loona ei vaadanud lilli, ta vaatas pakkuja nägu ja käsi ning valis kaaslaselt küsimata kolm suurt punast õit. Veider naeratus vasakus suunurgas süvenes ja naerataja lausus kergelt:

«Laskem lilledel kõnelda, eks? Armastus ei küsi ju ohvritest, eks?»

See lillekõne maksis aga noormehe viimase rahanatukese. Oh, ta oskab juba ooberiga asju ajada, too teab ta nime, ta õiendab teinekord arve. See väike võlake ... Ja pealegi, selle tõmmu tüdruku ülev tuju tuleb üsna odav, see paar klaasikest veini! Ta hõikas tähtsalt ja küllalt kuuldavalt:

«Oober, too arve!»

Loona vaatas mujale, aga nägi siiski, et arvet õiendati sel õhtul rahata. Ja Loona jätkas oma poolelijäänud juttu:

«Kord jahtus mu armastus nii: üks mees kisendas ooberile sõimusõnu, sinatas teda. Näitas teisele mehele, kes võrdlemisi ausalt — seejuures mitte meeldivalt — teenib leiba ja leivakõrvast, et see teine mees temast

madalam on. Ise kugistab ja rüüpab laua ääres, aga see, kes talle kugistamiseks ja rüüpamiseks lauale kannab, on temast alamal ... Ja teine mees peksis voorimeest. Mina ei salli, et näidatakse oma julgust õmbleja, juuksuri, kelneri ja voorimehe ees, mulle meeldivad mehed, kes enesest ikka kõrgemale püüavad hammustada ...»

«Aga muidugi, kallis tütarlaps! Mis me, kaks head inimest, tühja vaidleme, kallil laupäeva õhtul, vanas kallis Tartu linnas. In der Stadt der Lieder und Liebe. Väljas on praegu väga külm. Mu Bude on siin lähedal, lähme, joome klaasikese kanget kohvi ja puhkame jalgu.»

Jälle see poolik muie vasakus suunurgas, ja Loona ütles: «Lähme, joome kohvi ja puhkame jalgu.»

Ja jälle astus noor paar üle tantsupõranda. Kaks, kes mängisid täiskasvanuid ja veel rikutud täiskasvanuid pealekauba. Üle tantsupõranda pääsemine oli vaevaline. Põrgatakse minnes vastu paare. Loona lükkas enesest kaugemale ühe hüpleva vanamehe smokingis. Lükkas uisuotsaga ...

Aga väljas oli külm! Nägu näpistas, sääri lõikas pikuti ja risti nagu terava noaga. Lillevarred Loona peos kangestusid külmas. Kuu aga, suur ja ümar, näis nüüd peatuvat vene kiriku kupli tipul. Külm, külm, külm! Aga varsti peatus noormees pruuni maja ees, otsis võtme ja sosistas üsna koduselt ja heaperemehelikult:

«Tule sa trepist tasa ... vanaeit võib ärgata. Katsu tasem, sul ju need uisuplekid all ...»

Sosistaja pöördus lahtisel uksel ümber ja nägi: Loona seisis kõnniteel, peos külmunud lillevarred, vasakus suunurgas veider naeratus. Kas ongi naeratus, sest järsku vaatas too tüdruk kurjalt nagu kurat ja kõneles nagu kurat:

«Vaata, poiss, sina ja kuu, mõlemad olete täna eksinud. Kuu on kükitanud vene kiriku torni tippu — pidas jumalakoda türklaste omaks. Ja sina pidasid end Romeoks ja ronisid valerõdule. Sa pidasid mind ... armastusega proovireisijaks. Ja kui ma nüüd oleksin see reisija, siis oleksin eksinud ka mina, sest sul pole raha poegagi ... isegi ooberile jäi h ä r r a võlgu. Ja

võlgu jääksid sa isegi sellele viletsale proovireisijale. Mis peaks ta sinult vastu hommikut näppama? Uur on sul arvatavasti lombardis, raha on läbi, ise oled sa lahja leem. Jäägu sulle mälestuseks need lilled, võta, nah! Eksisid. M i n a ei ole mitte üks heldemeelne neitsi, kes hoiab õli lambis korporantide jaoks. Jumalaga!»

Külmas kuupaistes sammus tänavat mööda minema üks neiu, ta vari oli terav ja sinine. Ta ise kadus ümber nurga ja varigi lipsas sinisena järele. Pruuni maja trepil aga seisis noormees ja uuris tahtmatult pilguga seina. Kas siis tõesti ei jäänud märke noist... sõnadest. Need ju vuhisesid nagu väikesed kirved ümber trepil seisja pea.

Loona sammus jõekaldal kodu poole ja nuttis. Vaevalt jõudis pisar ripsmetele, kui juba külmus pisikeseks kuulikeseks. Uusi soolaseid tilku aga voolas juurde, kuulikesed sulasid ja vajusid üle palge. Sealgi hangus niiske jälg ja palenahk tõmbus valusalt pingule. Säh sulle pärleid Doonau põhjast... ilusat muusikat ja ilusaid sõnu. Ikka peab mõni lämpjalg...

Paadikuurist, sellest sakslaste omast, langes vari koonusena, hoonel oli ju torn. Aga selles varjus kükitas midagi tumedat ja vingus. Ja kui vinguja vari torni varjust eraldus, nägi Loona, et see oli koer. Karvane koer, ja ümber tema oli kuuvalgusest hele palistus... nagu hõredaid narmaid. Botaanikaaia vari oli tumesinine ja küllap seaputkad tagaõues kandsid sõnnikuste seinte ümber aupaistet...

«Kutsu,» kutsus Loona ja ta hääles oli helluse-hallitust nagu jänesevilla. «Kas väga külm on?»

Karvane koer surus pea Loona põlvede vastu ja vingus. Kõhn kere värises, iga üksik luu õhukese naha all. Ime, et need pakases ei klõbisenud!

«Tule, pisike,» kutsus Loona. «Tule sooja, tilluke!»

Nii lõppes Loona esimene lokaaliskäik.

Aga ema Miina nuttis ja viskas padjagagi. Nüüd veel ööhulkujaks ka hakanud... oota teist kärsituse ja murega. Sest ei või iial teada, missuguse tükiga ta ristiinimeste hulgas hakkama võib saada! Kuidas isa ees, nii tütar järel! Nüüd veab veel koeragi öösel tuppa, võhivõõra ja inetu koera. Nüüd on ühe hulkuja asemel

koguni kaks. Need kakskümmend krooni, mis Loona apteegis jõudis teenida, on nüüd lõpukorral, ja otse hommepäev otsitagu uut tööd. Muidu mingu . . .

Loona siis läkski. Esmaspäeva hommikul, külm oli, inimeste ja hobuste hingeaur oli vesise piima värvi, juuksed härmatasid. Kogu päeva sõtkub Loona ühest kohast teise, gümnaasiumi lõputunnistus paberisse mähituna mantlitaskus. Sõtkub punasest puust treppe ja astub libedal linoleumil. Lihtsad puust käsipuud ja nikerdatud raudvõredega. Paljudel siltidel paljutõotav sõna «Kontor». Ooh, see sõna ainult tõotab, ta ei täida aga seda tõotust, sest ta ise on täis . . . igal istmel inimene ja üks liigne jooksvat veel mapiga ja paberitega linna mööda ringi. Vahel on see kontor üsna tühi ja armetu, kulunud kirjutuspuldid ja istmeks tühjad tünnid. Lõhnab nööripuntraist ja raudnaeltest ja laiutab käsi omanik: endalgi kitsas käes! Tööd ja teenistust ei leidu . . . tulgu tööotsija nii kahe-kolme kuu pärast, siis vahest . . . Kas see otsija siis tõesti kuulnud ei ole, et praegu on kitsas aeg? Kriis . . . Kr-rriis!

Muidugi on, ta isegi nägi seda ja tundis. Notari kontoris nõuti masinakirjutajalt kautsjonit ja väikese kompvekivabriku kaupluses nõuti sedasama. Vana Baumann oleks peaaegu oma riidekaupluse pisikesse taharuumi juurde võtnud ühe inimese, kes tunneb ka ingliskeelset korrespondentsi. Aga siis tuli ärist tema tütar, alles hiljuti Pariisist saabunud, Loonaealine daam, vaatles Loonat väga tähelepanelikult ja keelas papal paari prantsuskeelse lausega inglise korrespondendi võtmise . . . Loona võtmise. Kitsad ajad, preili võib sellega ise toime tulla!

Loona naeratas jälle poole suuga ja tammus kodu poole. Kõht tühi, jalad külmad ja süda ka nii imelikult tühi — aga ümber südame kärsitust, kurja kärsitust. Ja just siis peatas teda hele naisehääl. See oli preili Reinson, stud. phil. Tema tundis huvi Loona kübara vastu. Olevat võluv asjake. Täitsa o m a joonega.

«Tallinnast Mascotte'ilt,» venitas Loona vastuseks. «Kakskümmend krooni.»

«Jah, peab oskama elada! Küllap sul on j ä l l e mõni rikas peigmees. Räägitakse, ühega sa olnud hiljuti

kabarees. Mõned jälle tõendavad, et koguni öösel hotellis . . .»

«Olin,» vastas Loona läbi hammaste, suu ümber pisut sinakas vine. «Olin lokaalis. Hotellis olin kah. Nah, vilets oli . . . tuba oli külm ja poiss kiskus tekki ikka enda poole. Kas su süda on nüüd rahul? Jumalaga.»

Astus jõekaldal, ümber hädaabitöölised oma tegevusega nagu vigased sipelgad. Nende töökäras ei kuulnud keegi, kuidas Loona hambaid kiristas. Maailm tahab petetud saada. Olgu ta siis petetud! Nagu oleks hambulise klaasikilluga südamesse täksitud, mitu, mitu korda. Aga ainult pealispinda . . . selle all on midagi terassinist ja külma. Nüüd nühkis siis Loonakene ise hiilgama kahtlast oreooli iseenese pea ümber. Las usuvad, ütles ta endamisi. Ja talle tuli meelde, kuidas ta ema oli lausunud oma pehme kalevist jaki kohta: «Las hallitab . . .»

Tagaõues koputas puusõrm vastu aiaplanku, ruigas kiuslikult siga. Loona naeratas järsku täie suuga: vaata, ühte see nokkija stud. phil. ei tea ja ei saagi teada. Ja kui ta saakski, siis ei usuks ta seda mitte — et Loona leidis kuurist, tala vahelt, vana hallitanud viltkaabu, pesi selle puhtaks ja uhtis vesinikülihapendiga, värvis ja vormis kaabut põlve otsas, pani ahjusimsile kuivama. Tõmbas siis Loviisa kukel sabast selle kõige kõverama sule ja kinnitas kübarale. Nüüd on see võluv asjake, Tallinnast, madam Mascotte'ilt, ja maksab paarkümmend krooni. Maailm tahab petetud saada, olgu ta siis petetud . . .

Õhtul lippas majaperemehe Valve lõõtsutades Tuiskude tuppa. Tema töötas juba teist kuud Koguduste Pangas, isa oli direktoriga tuttav, sellepärast. Aga nüüd on nii, et üks panganeidudest sai oma Brasiiliasse õnne otsima sõitnud peigmehelt reisiraha ja lahkub päevapealt. Olgu nüüd Loona kärmas . . . ja ärgu kellelegi hingaku . . . siis joostakse rüsinal kokku. Valve enese isa räägib direktoriga ja . . .

Aga magamaheitmisel — siis tulevad ikka need kõige paremad mõtted — ütles ema Miina:

«See direktor ikka ise ka käsualune inimene. Sa mine juba homme päev vana praosti Tartlangi juur-

de... see on üks tõsine mees ja omal ka palju lapsi.»

Vana praost Tartlang oli Koguduste Panga juhatuse esimees, leebe ja vaikne vanamees. Aga tal oli seitse poega nagu muistsel ajal Hiiobil, ja nendest oli tal seitsmevõrra muret. Esimene oli juba üheteistkümnendat aastat ülikoolis ja selle kohta polnud midagi öelda, sest ta hoidis ennast vähemalt tarkuseallikale lähemale... kaldus allika poole. Joojat sest allikast aga temast ei saanud, tal oli nõrk pea. Kuid teised poisid hoidsid ennast säärastest kohtadest hirmuga eemale, üks oli koguni nii pelglik olnud, et ära Ameerikasse põgenes. Saatis varsti vanematele kirju postkaardi rõõmsa teatega, et seal polevat sugugi vaja kooli minna. Mõni neist seitsmest jõudis ikka poolde kooli ka. Kaks leidsid endale rahakad naised, neist oli vanematel küll rõõmu. Aga neid logardeid oli veel koduski...

Kui Loona järgmisel hommikul vana õpetajamaja uksele koputas, avas paks praostiproua ise. Loona oli ettevaatusest kõvera kukesulega kübara koju jätnud ja kandis valget villast salli.

«Kes sa oled ja mis asjus?» küsis praostiproua.

«Minu nimi on Tuisk ja mul oleks vaja rääkida härra praostiga isiklikes asjus.»

«Mis asjus?»

«Leeritundide asjus...» vastas ettevaatlik Loona.

«Siis mine kantseleisse.»

«Kantseleist saadeti mind isiklikult härra praosti juurde,» valetas Loona vagas majas, kus peremees ja kõik ta kodused teenisid Jehoovat.

«Ega sa... poiste pärast ei ole?» küsis praostiproua umbusklikult. «Mina tunnen oma lapsukesi hästi ja ei lase nende peale enam valetada.»

«Mina teie lapsukesi ei tunnegi,» vastas Loona ja katsus viisakaks jääda.

«Siis on hea. Vaata, kahe nädala eest tuli siia üks... sealt kabeli tagant... kabelivahi tütar või kes ta oli... ja kohe praostile ja mulle kallale, et meie poiss p i d a v a t teda naiseks võtma. Ega sina selles asjas ei ole?»

«Ei ole,» naeratas Loona. «Mul on midagi vaimulikumat laadi asi.»

«Siis on hea,» ütles hoolitsev pojaema ja laskis Loona oma mehe kabinetti.

Loona seletas väga leebele ja heade silmadega praostile oma tuleku põhjuse ära, võttis taskust lõputunnistuse ja andis selle panga juhatuse esimehele. See uuris tunnistust kaua ja põhjalikult.

«Usuõpetust te ei võtnud?» küsis vaikselt.

«Ei,» vastas Loona samuti vaikselt.

«Eks see ole iga inimese oma asi. Ainult maadeteadus rahuldav, no kuidas niisugune õnnetus teil juhtus?»

Küsija toon oli nii pehme ja kodune, et Loona teisiti ei saa, peab naeratama.

«Ma ei teadnudki, et meil pangas koht vabaneb... ja veel nii äkki. Mulle ei ole veel midagi öeldud.»

«Kas ma võin lootma jääda?» küsib Loona.

«Aga muidugi, aga muidugi! Nii hea tunnistus...» ja Loonale dokumenti tagasi ulatades ütleb praost nukral ja hellal häälel, noogutades oma halli pead. «Kui ükski minu lastest oleks mulle kas või korra toonud nii hea tunnistuse...»

Ja Loonal hakkas vanast heast isast tõsiselt kahju.

Kolme päeva pärast tormas Valve jälle Tuiskude tuppa, vihane ja lõõtsutav.

«Ega sina, Loona, kellelegi ometi sest kohast ei hinganud?»

«Ei.»

«Ja nüüd on nii, et üks praost Tartlangi poistest tuli täna puldi taha tööle nagu viis kopikat — kõksti! Jälle sokutas ühe koha peale... Kes kurat küll võis vanamehele selle haisu ninna viia...»

Sel õhtul ei räägitud Tuiskude ärklitoas enam sõnagi. Ema ja tütar otsekui häbenesid teineteist. Ema Miina oli ju alles eile õhtul lausunud:

«Nüüd võime sulle uue talimantli osta. Kui kindel töökoht, siis antakse veksli peale. Iga kuu maksad natuke.»

«Ooh,» oli aga Loona vastu naernud. «Ma teen seda, mis ma lapsepõlves lubasin: ostan sulle paari klaaskingi ja naela halvaad.»

«Mis sa tühjast . . . aga uued aknakardinad tuleks muretseda . . . vanad pudenevad eest ära . . .»

«Kõige tähtsam on see, et sa esimesel kuupäeval oma juudasita kauplusest ära võid tulla ja konte puhata,» oli Loona otsustanud.

Ooh, ta oli lammas olnud, mõtles nüüd teki all. Oli rumal lammas olnud, ja see halli peaga oinas tõmbas tal nii kenasti naha üle kõrvade . . . mahedalt, isalikult.

Detsembrikuu keskpaiku oli suur sula ja tibas isegi peent seenevihma. Kõnniteed läikisid süsimustadena ja Loona kingataldades olid ovaalsed augud. Kui ta Landeeseni raamatupoe akna taga seisis, tundis ta, et ta mõlemad jalad läbimärjad olid. Aga Ruth Landeesen lõhnas ju ikka lavendli järgi ja kandis hoolikalt kähardatud kiharais siidpaelu — ikka niisama siniseid nagu ta silmad. Ta isa oli teatriseltsi juhatuses, vaestelastekohtu liige ja linnanõunik. Tal oli trükikoda, paberitarvete ja raamatukauplus ja süsimust kikkhabe, aga Loona kingataldades ovaalsed augud.

Nii juhtuski siis, et Loona nende katkiste kingadega astus kauplusse ja juhatati vastava küsimuse peale kontoriruumi. Kontoriruumgi lõhnas pisut lavendlist, härra Landeesen oli lahke ja viisakas, hääldamine ja kõneviis niisama ravitud nagu ta habegi.

«Jah, ajad o n rasked, ajad on väga rasked,» ohkas härra Landeesen. «Teenistuskohtadega on väga täbar lugu. Mul käib siin iga päev noori inimesi karjakaupa . . . tuleb aga tagasi saata . . . kahjuks tühjalt. Ei taha ega või ju ka tundmatut ja kahtlast elementi oma tööliste hulka lasta. Aeg on isegi nagu kääriv pärm.»

Loona tundis, et ta märjad jalad külmetasid.

«Aga t e i l e ma katsun kuidagi vastu tulla,» otsustas härra Landeesen suuremeelselt, «olite ju koolis nii andekas ja Ruthi klassiõde pealegi. Õieti on mul ju küll kõik kohad täis. Köitekojas töötab mul üks ülikooli lõpetanud mees, filoloog. Trükikojas on mul paar käsipressi, seal harjute ruttu. Noh . . . neli krooni viiskümmend senti nädalas võin ma lubada. Haigekassa kulud tuleb maha arvata . . . aga need on väikesed.»

Kontorist astuti õue. See oli — nagu ikka südalinna majade vahel — kitsas ja pime nagu kaev. Teisel pool

õue lõmitas madal ühekordne hoone. Juba kitsasse esikusse kostis masinate rütmiline tööhääl, kilksumine, kõlksumine, sahin, krabin. Trükimusta ja määrdeõlide lõhn, laest rippuv katteta elektripirn, paberivirnad seinte ääres. Suure masina kõrval seisis kahupäine naine ja libistas suuri valgeid paberipoognaid masina mustendavate hammaste vahele. Mustas töökitlis mees askeldas masina esiotsa ümber. Väike punajuukseline naine tõmbas käsipressi vänta üles-alla ja surus iga kord hambaid alahuulde.

Ta ei oleks tohtinud mind nii järsku siia tuua, heledast kontorist, soojast ja mugavast, heledad piigad äris leti taga ja nukulik Ruth lavendlilõhnalises kontoris — ja need varjud siin, tolm ja suured praod vanades palkseintes ... mõtles Loona ja vaatas vaikides ümber.

«Nii et siin tuleb teil siis töötada,» ütles härra Landeesen keset masinaruumi seisatades. «Hommikul palun kell seitse platsi ... kella kolmeni-neljani, vahel läheb ka veidi üle. Meil on ju palju tellimistöid ... laululehti, visiitkaarte. Palga saate laupäeviti kontorist. Esimese palgaga koos kirjutab Ruth teile ka raamatu välja. Neli krooni viiskümmend senti nädalas, nii olen ma ikka kõigile algajatele maksnud. Tõepoolest, ma ei võtaks ühtegi uut inimest juurde, ajad on kitsad. Aga t e i e g a teen ma erandi.»

Nüüd peaks tänulik olema ja midagi ütlema, tundis Loona. Mis asi see ometi on, mis teda takistab viisakas olemast?

Kui ta uuesti kontorisse jõudis, peatas teda seal Ruthi sädin:

«Tule ometi siia, Loona! Vaata, kui ilusad paberinoad, just praegu tulid posti pealt. Vaata, kui ilus roosa ja helesinine! Kas need siidtutid pole magusad? Nii kohevil nagu udusuled, nagu luige rinnanahk! Ma võtan kohe endale ühe roosa ja ühe helesinise, lihtsalt silmarõõmuks!»

Härra Landeesen aga ütles:

«Eks siis homme hommikul algame. Kell seitse. Võtke kaasa mingi põll. Trükimust pesus välja ei lähe.»

Nii algaski Loona trükitöölise elu. Algus oli raske. Loona tundis kogu oma nahaga neid vaenulikke pilke, mida kõik eesolijad talle saatsid. Muidugi — härra omaniku enese poolt toodud algaja, peene preili kooliõde — vaat säärast keelekandjat ja kirjatuvi oli nende keskele just hädasti vaja! Nüüd ei saa siin enam ainustki lahtisemat sõna poetada, tusatuju vahel vandesse välja valada, küllap see puntpaabuke siis kohe kontorisse lendab ja sidistab!

Loona tundis teiste mõtteid ... mitte selgelt, aga siiski. Nagu oleks nad talle tere asemel kive vastu visanud. Teised kõik kandsid tumesiniseid ja musti töökitleid, Loonal oli aga seljas ema lumivalge rohupoepõll. Neil polnud ju kodus teist nii järsku võtta, saadagu ometi aru!

Loona jäeti pika ja muheda näoga noormehe hooleks. Näidaku Juku algajale, kuidas käsipressiga töötada. Asetagu Juku ladu ja alus kohale — las alustab esimesel päeval kohe pidupiletitega.

Juku asetas tinalao pressi, korraldas ja kleepis alust, saatis siis Loonale oma muheda kõrvalpilgu ja ei saanud ütlemata jätta:

«Valge on ju ämmaemanda põll.»

Ruumi nurgas itsitas keegi. Suur masin vaikis parajasti. Loona punastas üsna pisut ja vastas rahulikult:

«Noh, kellel oma kaastöölise kehakatte värviga norimist on ... sellel peab ämmaemanda põlle värv veel väga selgesti silmas olema — ammuks sealt lähedusest tuli.»

Kahupäine naine masinal ja masinameister, vana faktor ja mõni ruumis viibiv laduja hakkasid naerma. Aga kõige südamlikumalt naeris noor Juku ise, ja Loona tundis, et ta on üsna tillukese sammu teistele lähemale saanud.

Tõmbas oma pressi vänta vaikides ja hoolega üles-alla, üles-alla. Jah, kui ta veel üsna väike tüdruk oli ja vahel — harva küll — palavikus vaevles, kiusas teda alati üks ja seesama kuri unepilt: ta oli madalas pimedas keldriruumis, see vajus pikkamisi ta seljale ja õlgadele, ta katsus küll õlanukke kõrgel hoida, aga raske lagi muudkui vajus.

Sama tunne piinas Loonat masinaruumiski — esimestel tööpäevadel, kui ta veel harjumata oli. Laes olid jämedad talad, paljud ja pikad aastad olid neid ise värvinud, ämblikud ja kärbsed hoolega kaasa aidanud. Seinad olid laega ühte nägu, määrdunud nägu. Seina ääres riiulid valge ja värvilise paberi tagavaraga, trükimusta ootavate nimekaartide, piletite ja blankettide virnad. Kaks aknasilma olid väikesed ja vaevalised, kuurisein ja suur pühkmekast võtsid osa valgusest endile. Raudahi nurgas haises kütmisel... nagu oleksid sa ninasõõrmeisse tõmmanud tubli sõõmu kuuma pulbris roostet.

Loona värvis ise valge põlle tumesiniseks — polnud enam luike vareste hulgas, muigas ta ise. Sageli libises Ruth Landeesen masinaruumi, peatus Loona pressi kõrval ja sädistas. Vilistlaskogu asutamisest, nooblimast naiskorporatsioonist, kuhu tema nüüd kuulub. Ja mis kõige vaimustavam — t e m a l e tehti juhatuse poolt ettepanek, ei lastud tal sooviavaldusega esinedagi! Säärast asja juhtub väga harva, väga harva! Kuidas need Tallinna suurkaupmeeste tütred seda sissesaamise au igatsevad...

Loona aga tõmbas käsipressi vänta parema käega, vasak viis vilkalt uusi roosakaid nelinurki alusele, kus neile paberklambritega vastav koht täpselt ette oli valmistatud. Tõmbas paremaga pressi alla, ja roosa paberileheke sai endale uue kuue — «Pidu-õhtu» otse keskele ja alumisele servale veidi väiksemalt «Sissepääs 25 senti».

Ruth sädistas ja Loona ei vastanud sõnagi. No kelle juurde ta siis nüüd õieti kuulus? Kas Landeesenite kaldale, et talle see kohake võimaldati? Aga ta töötas siin nagu kõik teisedki, sama viletsa tasu eest, samas mustas ja poolpimedas ruumis. Preili Landeesenile oli ta ikkagi tööline, kes nende trükikojas ülalpidamist teenib. Aga töölistele oli ta preili Landeeseni kooliõde, usaldusalune, kelle kõrval preili sädistamas käis... Pidi ta siis kahe kalda vahele ujuma jääma?

Aga teine kallas, see omane, hakkas ikka lähemale ja lähemale nihkuma. Jukuga said nad juba hästi läbi. Kord oli Loona poisilt küsinud:

«Sajad ja tuhanded pidupiletid ... kui nii vaadata, siis meie maal muud ei tehtagi kui pidusid. Aina tantsitakse ...»

«Eks tantsides unustatakse mured ära ... näe, poiss haarab ümber tüdruku ja aina vehivad tantsida hommikuni ... ei tule meeldegi, et kõht tühi ja ülikond läbi, tervis ja saabaste pooltallad kah. Rohkem tantsupidusid!»

Loona kõrval väiksemal käsipressil töötas pisike punapäine keskealine naine. Tal olid imelikud silmad, õieti pilk. Nagu oleks liiga väikestesse kausikestesse valatud sinevett ja see kipuks laiali valguma. Ühel päeval, kui kõik teised lõunaooteks kaasa toodud toidunatukest hävitama hakkasid, lausus punapäine naine, perekonnanimega Riik, Loonale:

«Oi, ahi on veel päris kuum. Mul on kolm viini vorsti kaasas, paneme süte peale, lähevad nii toredalt priskeks! Teeme pooleks ja sööme, teil pole ju lõunaoodet ühes. Nii ei saa, noor ja kasvav inimene ja see ränk press — sööma peab!»

Ja nad istusid kahekesi määrdunud järile lahtise ahjusuu ette ja sõid vorstikesi — kummalegi poolteist, hammustades võileiba juurde. Ega's Loonale polnud tähtsad need suutäied — ta oli viimasel ajal piskuga harjunud —, aga ta tundis, et naaber peab teda endasuguseks ja mitte preili Landeeseni sõbrannaks. Just sellest tundis Loona heameelt.

Riik oli väga jutukas. Tõmbas kärmesti oma käsipressi üles-alla ja ise rääkis.

«Mina ei ole siin palga pärast ... õigust ära öelda. See palk on paras varesele nokka võtmiseks. Tallinnas saavad ministeeriumi kassid vist rohkem söögiraha! Aga mina olen siin just t ö ö t e g e m i s e pärast.»

Loona küsis pilguga ja teine kostis suuga:

«Jah, just töö pärast. Arst ütles, et tehke aga terve päev midagi, nii et te ihu ja hingega seal küljes olete ... siis saate terveks. Vaata, ma olin neli kuud hullumajas. Pea läks halbadest mõtetest segi.»

Loona vaatles naabri heasüdamlikku nägu ja naeratas.

«No olin, olin ikka päris tõesti hullumajas, uskuge, ausõna! Oli nii, et ma olin just noorik, mees oli alguses nagu kärjemesi. Siis aga muutus. Nagu vanakuradiga oleks ümber vahetatud. Viis kõik riided kodust ära, müüs viinaraha eest maha. Tõi kõiksugu naisterahvaid koju, need siis kisasid ümber maja, kiskusid toidukapist viimse kui raasu välja, tulid mulle kätega külge. Siis ma muretsesin, häbenesin ja jäingi segaseks. Aga arstil oli õigus — minu mõtted ja süda saavad töö juures rahu. Vihun siin kaheksa tundi maha, meeled-mõtted on kõik koos ja pärast olen nii väsinud, et rahulikult magan.»

Sageli juhtus, et vana laduja Mutik tuli, raske tinasülem käte vahel, masinaruumi. Ta oli silmatorkavalt inetu, palja pealaega, suure kõrisõlmega ja sinakaslilla ninaga. Aga see silmnägu säras heainimese naeratusest ja taskus oli tal ikka mõni värske nali.

«Oi, Tuisu-piigake,» hüüdis Mutik juba lävelt, «kas te rõõmusõnumit tahate? Minu teinepool juba k ö h i b — ma jään varsti leseks! Siis võtan kohe teid naiseks. Ainult teid. Saame pulmad missugused! Tants vestiväel!»

Ta hakkas ise naerma ja teised ka. Mutik naeris nii südamest, et tal köhahoog peale tuli. Köhis sügavalt ja kraaksudes, rappus kogu kehast, muutus näost mustjaslillaks nagu moonisüdamik. Teadagi, trükiladuja ja tiisikus rändavad ju käsikäes . . .

Loona asetas oma parema käe köhija õlale, et teist vähegi toetada, vaata, kuidas mees kõigub! Ta nägi iseenese kätt köhija tumesinise kitli õlal. Pikkade peente sõrmedega — ons säärasest ka töömehele midagi tuge? Aga vana laduja otsekui aimas Loona mõtteid ja naeratas köhahoo vaibudes:

«Ei ole paremat rohtu kui õrn naisterahva käsi . . .» Ja jälle naersid nad koos . . .

Uusaastaks kinkis väike Riik Loonale pudelikese lõhnaõli ja kahupäine masinal allalaskja pruuni teddykaru. Selle kõhus oli küüneviil. Käsipressil töötaja Tuisk oli kingituste üle väga rõõmus.

Aga uue aasta alguses tundis Loona, et ta päris omade hulka oli arvatud. Tal tuli nädalapäevad oma pressil

Linnapanga blankette trükkida. Lao parempoolses ülemises nurgas töötas numeraator truult kaasa. Loona usaldas seda kaastöölist. Tunni või paari möödudes silmitses Loona selga sirutades ja paremat kätt raputades rahuldusega kõrget virna valmistrükitud blankette. Nende valge virn aina kasvas ... ja Loona pidi mõtlema puhta pesu valgele virnale oma varasest noorusest ... ka siis olid valutanud ta väike turi ja käerandmed ...

Nooruk Juku tuli ladujate ruumist ja nõjatus Loona lähedale lauaservale. Silmitses valget virna, võttis blanketi ja teise, kolmandagi veel ja hüüdis päris täismehe häälega:

«Oi sa saatanahing, ü l e kargab!»

Oligi nii. Numeraator, see usaldatu, oli Loonat petnud. Oli iga löögiga omalt poolt summale tervelt saja juurde lisanud. Loona aga oli aina edasi töötanud, heldet rikkujat märkamata. Phüüt, nüüd oli mitu kõrget valget virna, mitu virna halva trükiga rikutud head paberit — küll hakkab nende ümber nüüd pahandus lokkama! Tema ise, Loona, oli süüdi, ta ei kontrollinud ju oma kiire käiguga paarimeest. Mis nüüd?

Kaastöölised kogunesid Loona pressi ümber.

«Nüüd kõneleb Landeeseni-härra jälle kord nagu lord ülemkojas ... lõikab külma noaga,» urises masinameister Laagus. «Kus tema kallis paber ... ja värv ... pressikulu ja tööaeg! Viis naela eluskaal! No selle tahaks ta küll kõik korraga laupäevasest palgast maha arvata.»

Ja siis välkusid Loona läheduses masinameistri suured kämblad, käisid korra paar Jukugi käed, valged virnad suruti raudahju suhu, uks löödi kinni ja selle taga pahises tuli. Talle tuli uut toitu juurde ... oligi teine nii kõhetuke olnud, susisev ja vusisev ...

«Eheheh,» naeris pisut hiljem masinameister faktorile, vanale Kiisale, kes oli otsekui haistes laduruumist ligi astunud. «Sa jäid natuke hiljaks, meil oli siin soe! Ruum viluvõitu nagu alati, me siis põletasime paar vana kammi ja hambaharja varre. Nuusuta! Katsu käega, kui kuum ahi! Ütle härrale, et ta homme hommikul natuke rohkem puid ohverdaks.»

Vanal Kiisal oli igipõline nohu. Ta liginemist kuuldi juba kaugelt, sest ta tavatses oma nina sissepoole tõmmata . . . pika ja haledavõitu tooniga. Ta hädaldas iga rikkiläinud pabeririba, papitüki ja värviraasu pärast. Kuldamistööde puhul jälgis tegevust nagu varaaugu vaim — silmad valvsalt jõllis, käed värisemas, märg nimetissõrm kullatolmu püüdmas. «Oh, kui nüüd kübeke kaotsi läheb . . .»

Loona ja numeraatori lohakast koostööst ei saanud vana Kiisk siiski teada. Loivas eemale ja väike Riik katsus Loonat lohutadagi:

«Vana loks numeraator . . . ja ega pressidki enam muud ole kui vanaraud. Igal hommikul loeb Kiisk koristajale puuhalud üksikult sülle . . . nagu saiapätse. Maja on ka vana ja lössakile vajunud, pragusid täis, ei pea soojagi. Näe, köitekoja seinast paistab valgus läbi! Aga see lobudik on Landeesenil odavalt käes. Terve trükikoja eest maksab ta majaperemehele ainult kakskümmend ja kolm krooni kuus. Aga vaata, kui palju ta nimekaartide ja kullatud kutsekaartide eest võtab — hinnad üle linna! Ise ütleb ikka, et hea töö nõuab head hinda. Seda ei ütle ta aga kunagi, et hea töö nõuaks ka head palka.»

Loona kuulas teise juttu ja sõrmitses ise Juku väikest taskunuga. Sellel oli kaks tera, teine õige peenike ja vahe. Kuulas, kuulas teise juttu ega märganud isegi, kuidas vaheda noatera ots just küünt palistavasse nahka sügava sälgu lõikas. Haavake oli väike, aga verd tilkus tublisti. Loona mähkis küll taskurätiku ümber sõrme — aga kuidas siis nüüd käsipressi liigutada? Nii pidigi ta üle õue kontori poole astuma ja ei saa öelda, et just hea meelega.

«Palun joodi,» ütles ta Ruthile, «ja veidi marlit.»

Ise tundis, et ta teisele enam «sina» ei saa öelda — nii võhivõõraks oli jäänud talle see kirjus kampsunis ja siidlindiga olend.

«Veri,» kiljatas Ruth. «Ma ei või seda näha . . . ma ei saa kohe vaadata! Oh, tule ruttu, papi!»

Härra Landeesen ruttas kohale.

«Ai-ai-ai,» noomis ta sõbralikult, otsekui endasugusega vesteldes. Haavatud Loona aga mõtles, et sama

tooni tarvitab ta vist vaestelastekohtus ka. «No kus see ettevaatlikkus siis oli? Nüüd pole aga enam midagi muud, kui mõõdame haava ära ja paneme kõik korralikult protokolli, et pärast poleks pahandusi.»

«Ah, mis selle väikese kriimuga jännata,» tõrkus tusane Loona.

«Palun väga, kuidas nii? Haigekassa korraldused! Ja ega's teile või sel puhul erandit teha ... tööline ikka tööline.»

«Ma ei vigastanud end teie pressiga,» ütles Loona kärsitult. «Mängisin o m a taskunoaga ja i s e enesele torkasin.»

«Ikka päris tõesti või?» kahtles härra Landeesen. «Ega muud, et kui jätame nüüd kirja panemata ja haav läheb halvaks, ei tea kõik, mis juhtuda võib ... ja siis on haigekassa jälle m u l kukil. Jääte viimati käest vigaseks ja ütlete, et juhtus töö juures ... Ja mina olen siis hädas, hakkate mult eluaegset pensioni nõudma. Eheheh!»

See pidi nali olema, sest mõlemad Landeesenid naersid. Loona aga ei naernud, üsna tõsisena tupsutas joodipudeli korgiga oma haavakest, võttis ribakese marlit ja küsis:

«Kas need on tasuta? Kui ei, palun märkida, et niija niipalju, laupäeval mahaarvamiseks.»

Kui ta juba üle õue astus, lausus kontoris härra Landeesen oma tütrele:

«Seal on sul nüüd tasu vastutulelikkuse eest! Kas sa märkasid ta nägu ja häält?»

«Jah, papi,» vastas Ruth. «Ma tunnen neid ammugi.»

Ühel märtsihommikul läks Loona tusatujuga tööle. Teda piinas eelmine päev, selles oli midagi võõrastavat ja imelikku olnud. Kaastöölised sosistasid eile nurkades — ja tema seisis üksi oma käsipressi kõrval. Sosistasid, aga ei lausunud oma salajutust Loonale mitte poolt sõnakestki. Ja ometi olid nad temaga juba nagu omasugusega ümber käinud ... Nad kirjutasid oma nimesid väga pikale paberiribale ja Loona nime polnud neil sinna nähtavasti vaja. Loona solvus ja vaikis. Kui nad kellelegi midagi kinkida tahavad, miks ei

nõua nad siis temaltki vastavat osamaksu? Kas sellepärast, et tema nädalapalk on kõige nigelam? Aga tema annaks sellestki!

Nad kutsusid väikese Riigi Loona kõrvalt pressilt, seletasid talle midagi, Riik noogutas pikalt ja sügavalt ning kirjutas omagi nime paljude teiste kõrvale. Tuli tagasi, ärevil, õhetav ja nagu uhkegi.

«Mis lahti?» küsis Loona.

«Ei midagi. Meie omavaheline asi.»

Sellest jäigi Loonale südamesse pind...

Selle pinnuga sammus ta nüüd varahommikul tööle. Otse vastu Landeeseni trükikoda, teisel pool tänavat, on suures kivimajas konvendikorter. Algul, kui Loona tööle läks, kiusasid ja piinasid teda veel pisut hommikuti konvendikorterist kõlav laul ja hõisked. Jah, seal võidi hommikuni õlle juures kraaksuda... Juhtus sedagi, et konvendi rõdult hüüti tööletõttavale tütarlapsele üht-teist... kuna aga hõikajate meel polnud nii terav nagu keel, läksid need hüüded tõmbilt tuulde.

Täna hommikul aga vaikis käratsev vastasmaja. Läbi pimeda võlvialuse tänavalt õue minnes mõtles Loona, et homme tuleb jälle tasuda üür nende ärklikambri eest, kaheksa krooni. Jah, raha ja rasva üks trükitööline just koguda ei saa...

Imelik, täna oli ainult masinaruumis valgust. Ahjus polnud veel tuld ja koristaja lohisevaid samme polnud kuuldagi. Vana Kiisk nuuskas küll kusagil läheduses. Elektripirn kõikus laes ja masinast tekkis seinale suur elevandivari. Loona ei küsinud midagi ja Kiisk vaikis ka nagu varaaugu vaim muistegi... küürus pisut, jõllis silmad ja pikad käsivarred...

Raekoja kell tagus seitse. Riidevarnad olid ikka veel tühjad. Loona viskas pilgu oma pressile. Eilne ladu oli sees, töö pooleli ja ootas. Loona trükkis rikkale mööblivabrikandile veinipudeli etikette, kodutsi valmistatud veinide üksteisest eraldamiseks. Keset silti marjakobar ja omaniku nimi, all aga «Punase sõstra» ja «1926», «Musta sõstra» ja «1925»...

Loona ei tahtnud tööd üksi alustada. Las tulevad teised ka ja siis ta küsib neilt — silm silma vastu — mis see eilne jant õieti tähendas. Tema ei tahtnud

üksinda külmas poolpimedas ruumis kõlksutada. Kus nad ometi peaksid olema — ja veel kõik korraga?

Härra Landeesen ruttas läbi ruumide. Kõhetu, kitsaste õlgade ja terava kikkhabemega, oli ta nagu jälgi ajav hurt. Seisatas masinaruumis, vaatas ümber ja naeratas väga irooniliselt:

«Siis ikkagi! Noh, olgu, olgu! Eks me näe, eks me näe!»

«Kus teised on?» küsis Loona oma pressi kõrvalt. Kas nüüd tühjast ruumist, vaikivatest masinatest või ta enda rahutusest, aga ta hääl kõlas valjusti ja kalgilt. Nagu arupärijal kunagi.

Härra Landeesen pöördus järsku, hurda ilmega, keda jälgede ajamisel segatud.

«Issand ja jumal, kas nalja teete või, et ei tea? T e i e nüüd ei tea? Streigivad! Str-rr-rreigivad!»

See oli nii kole sõna, et härra Landeesen seda ainult väga valjusti ragistades välja sai öelda. Loona aga vastas ragistamata:

«Streigivad? Ei teadnud. Muidu ei oleks ma ju tööle tulnud.»

«T e i e! No mis see streik teisse puutub? Teie pole siin ju tavaline tööline. Teie olete ju Ruthi kooliõde. T e i e olete siin rohkem o m a i n i m e n e.»

Kui ma joodi-marlit läksin otsima, oli laulul teine viis, mõtles Loona, ja mingi kiuslik rahutus hakkas temas ikka kõrgemale kerkima. Ta oli tigedavõitu ja abitu ühtlasi, nagu kutsikas, kelle peremees oli vihuti võhivõõraste hulka maha jätnud.

«Miks nad mulle ometi midagi ei ütelnud, mind kaasa ei kutsunud?»

«Teie ei kuulu ju kampa, kas mõistate? Ja see oli neist ka ainus aumehe tegu, et nad teid selle jantali hulka ei meelitanud. Teil on elu alles ees ja streikimisega rikute te selle ainsa hoobiga ära. Satute jalamaid politseis halba nimekirja... te ei saa pärast enam teist, paremat teenistuskohta. Eheheh, ja ükski mõistlik mees ei julge endale streikijat naiseks võtta — seltskonna ja oma ameti pärast. Teatavasti on noore neiu nimi õrn nagu lillehernes... seda tuleb hoida!»

Vana Kiisk toetas oma leivavanemat:

«Jah, küll on inimestel veidraid tahtmisi! Siin töötas korra üks laduja, see nõudis, et lubjatagu laed ja seinad lumivalgeks, siis olevat temal rõõmsam ja kergem tina ritta laduda! No mis rõõmu on töö juures vaja, ega see mõni leeripidu ole. Kõik see on puha kius ja jonn! Teatava aja järel katsutakse jälle kord, kumb on kangem. Palgaküsimus ei mängigi siin nii suurt rolli. Kuidas m i n a oma palgaga välja tulen ja jääb veel ülegi?»

Loona käelaba liikus järsult ja otsivalt, nagu toe kaotanud ja tugevama oksa järele haaraval ronijal. Kõik kokku: külm ruum, märg märtsihommik, jääminek jõel, Landeeseni irooniline muie, faktori ninahääled — kõik see kokku lõi Loona järsku vihaseks:

«Teie tulete muidugi omaga välja,» sähvas ta faktorile. «Üksik inimene! Aga teie palga ja laduja palga vahe... ja veel minu palk... Kas m i n a ka v ä l j a tulen? Ja n e i l kõigil on perekond! Mutikul on neli last ja ta ise on haige! Jah, ja üle jääda võib t e i l muidugi, teie ei osta ju nohusalvi ega ninarätikutki!»

Samal hetkel hõljus masinaruumi Ruth.

«Tulin teile siia seltsiks, papi... meil tuleb kella kümneni oodata. Siis helistatakse ja öeldakse, mida n a d nõuavad ja kuidas.»

«Helistatagu,» vastas Landeesen. «Minu otsus on neil juba teada.»

«Helistatakse?» küsis Loona. «Kas nad siis praegu on kusagil koos... kus nad on?»

«Lossimäel, oma ühingus,» vastas Ruth.

«Ootame, ootame,» muigas Landeesen. «Küll aeg kõik asjad arutab ja jumal ikka armastab.»

Märtsihommik muutus ikka heledamaks, Loona kärsitumaks. See oli juba kehaline kärsitus; tuikas meelekohtadel ja tõstis nagu taldu põrandast kõrgemale... liikvele. Ta oli nagu orav oksal... üsna hüppevalmis... aga kus on oks, millele hüpata?

Loona läks ladujate ruumi, selle aken vaatas vastu päikest. Taevas oli hele ja katuseräästa all sidistasid varblased. Päikesevalgusès oli tinatähtede kastide kohal tolmusammas, valguses värelev ja virven-

dav . . . tolm neid kopse sööb, mõtles Loona. Varblased, need lihtsad linnud, sidistasid, Ruth Landeesen aga sädistas nagu kõrk kanaarilind ja lükkis tähti ritta, naerdes šiffi koomiliselt kõrgel hoides . . . nagu teeks ta sellega trükiladujate tööd naljakaks . . . kanaarilind, kes täheladuja üle irvitada tahtis. Ah, Ruth Landeesen tahtis i s e nimekaarte valmistada! Ise laduda, pressi passida ja trükkidagi ise! Ojah, ta tahtis oma lemmikpoisule üllatuse valmistada — Ruthi sellitöö, nimekaardid! Ta lemmikpoisu kuulub vanimasse korporatsiooni . . . kas pole nüüd keeruline — peig ja piiga mõlemad organiseeritud, pulmade puhul kerkib sellest hiiglaprobleem: kumma konvendis pidada joodud? Eks ole raske, Loona . . . Või tuleb seda teha mõlemas . . . kõige parem!

Aga Loona ei kuulnudki, tema päris just Landeesenilt:

«Ja kui kaua see streik niimoodi kesta võib?»

«Ärge t e i e muretsege! Niikaua kui ühel pooltest häda kätte tuleb.»

Nojah, härra Landeesen saab vastu pidada . . . aga kui kaua p e a b vastu laduja Mutik oma lasteperega . . . oma hirmsa köhaga?

Loona mureliku mõtte katkestas härra Landeeseni lause lõpp:

«Niikaua, kui streigikassa kannab — sealt neile ju makstakse.»

«Aah,» hüüatas Loona kergendatult. «Siis nad päris ilma ei ole . . . on midagi vastupidamiseks.»

«Nooh,» venitas Landeesen põlglikult, mõistes Loona kergendusohet üsna teisiti. «Ma poleks teid tõepoolest nii ahneks pidanud, et selle rahanatukese, selle häbiraha pärast ka kampa lüüa.»

Ei, selle rahanatukese pärast Loona küll kampa ei löö. Aga ta vaatles mustendavat lage, parkunud seinu, tolmusambaid kastide kohal. Vaatles Landeeseni kikkhabet, Ruthi kirjut kampsunit ja Kiisa nohust nina. Siis tuli talle meelde ema Miina. Ja kohe pärast seda Mutiku raske köha ja tema enese käsi teise töökitli õlal. Siis masinameistri kämblad valges blankettide virnas . . .

«Nad ei tule, helistati,» hõikas keegi üle läve, lõi ukse kinni ja lippas ise minema. Härra Landeesen sülitas põrandale — ikka mõõdukalt ja väikese, viisaka suutäie, rohkem demonstratsiooniks, niiöelda, sülitas sümboolselt sellele streigile.

«Ma siis nüüd lähen,» ütles Loona.

«Kuhu? Töö on pressis pooleli.»

«Teiste juurde.»

Läks ja ei kuulnudki enam Landeeseni manamist, et ta endale eluajaks häbipleki külge võtab, et ta kohta ei saa, et ta mehele ei saa... Tõttas Lossimäest üles. Ikka Trükitööliste Kodu poole. Ülalt mäelt voolas talle kevadvesi vastu, ikka sirinal ja solinal. Jõelt aga kostis mäkkegi jäämineku hääli. Oli üsna hele märtsikuu päev. Ema Miina istus jõeäärse akna all ja nõelus Loona sukki. Naeratas pisut haledalt katkise sukakanna juurde... kuidas ta oli kakskümmend aastat tagasi vaadelnud oma tütre tillukesi taldu... nagu kassikäpa-lillekesi... et mis teedel küll need tallad korra käia võivad...

Praegu läksid need tallad üles Lossimäele, streikivate trükitööliste hulka. Loona Juhani tütar Tuisk laskis oma nime streikivate trükitööliste nimekirja panna. Õhtul sammus ta Juku kõrval ringmängus ja laulis:

«Üks jahimees läks metsa, see ka-a-semetsa po-ooool, üks jahimees läks metsa...»

17

See oli märtsis. Aga juba aprillis tuiskas Tuiskude ärklitoas tugevalt. Polnud ka ime, sest toas oli neli tuisku, pealegi oli see noorim Tuisk tuisule lisaks veel tulekahju. Kolm vanemat tuiskasid üle noorema ja kustutasidki tulekahju... seks korraks.

Täielik tuisu koosseis, mõtles Loona. Ema ulub, lellenaine, see puhub vilinal ja lell ise on raske lumesadu. Nii mõisteti Loona üle kohut.

Ema Miina hoidis kaht kätt näo ees ja nuttis valjusti, pidades oma süüdistuskõnet:

«Kuidas ma sind kasvatanud olen, kümne küünega, veri küünte all. Vaese lesknaise ainus silmatera! Seal on nüüd see koolitamine ja ema lootused! Noor inimene rikub ise nimme ja käsitsi oma elu ära! Ja ise veel uhke pealegi! Just nagu vana Juhan, kadunu! See ei mõistnud ka teiste inimeste kombel elada ja oma lõppu jooksis ka veel ise otsima. Sedaviisi algad sina ka oma otsimist peale . . .»

«Kas sa ei saaks oma vaese ema pärast mõistlikuks inimeseks hakata?» puhus lellenaine. «Vaata, kui kõhn kael tal vaesekesel on . . . Terve linn juba sinu lugusid täis. Landeeseni proua rääkis mulle, oli nii kurb ja pahane, et tal vesi silma tuli. Vaata, kuidas t e m a tütar vanematele ainult rõõmu valmistab.»

Lumesadu algas, lell August ütles:

«Sulle, tüdruk, oleks malakat vaja! Oli sul kõigepealt üldse tarvis sinna trükikoja urgu pugeda, oma käsi ja nägu, nime ka määrima? Tulnud ja palunud inimese kombel: armas lell, aita mind! Aga ei, sa oled üht hirmsat kangust täis . . . see on sul minu kadunud vennast sees. Ikka ise ja ise! Aga vaata, m i n a ei luba sul Tuiskude ausat nime enam blameerida! Ja kui sa muidu ei kuule, astun politseiga vahele. Vaata, kus tuli mul streikija ja mässaja välja! Sa ei tohi neid kolme värvi ära unustada, mis sa oma koolimütsi peal kandsid! Ma ei saanud Landeeseni juttu esiotsa uskudagi, ehmatasin, no nüüd on kurat lahti! Ütle mulle nüüd rahulikult, mida sa selle kõigega võidad? Eluaeg tahad seda trükitööd nukitseda? Seda oleks võinud koolitamatagi teha . . . vaata, kui kõhn su vaese ema kael on! Peale streigi lõppu ei p e a Landeesen sind tagasi võtma . . . ütleme, et lähebki nii, et p e a b . . . on aga ilus tulevik küll ees! Aitab naljast! Nüüd on lugu nii, et ma i s e vaatasin sulle koha valmis. Staabi kantseleist läheb inimene Tallinna ja kolonel on minu hea tuttav . . .»

Oi, nüüd tahtsid nad Loonast veel sõjaväelast teha . . . tuisata teda kraavi, mis talle kõige pimedam ja porisem näis!

Lelle lumesadu lakkas hetkeks, aga lellenaine lõõtsus edasi:

«Kas onkel vähe vaeva nägi selle koha saamisega! Kas sa tead, k u i raske on p r a e g u kohta saada! Üks ülikooli lõpetanud preili on Tähe tänavas klantspesumajas. Kui ei usu, vaata, onklil on praegu tema triigitud krae kaelas. Ma ütlen sulle ausalt välja, m i n a nii halva lapse pärast, kui sina oled, küll nii palju ei oleks jooksnud ... aga tema tahab oma nime ikka puhta hoida.»

Sulatuul — läbi pisarate — puhus ema poolt:

«Vee võtab rõõmu pärast silma, viiskümmend krooni palka! Võtame uue toa, käid ilusasti riides, mina hoian kodu korras. Istud nagu pupe puhtas ruumis ja teed kirjatööd. Soe ja puhas.»

Aga siis laskis lell sadama selle kõige raskema lume. See langes nagu märg vill üle väikese tulekahju:

«Ma tean küll, et sul sees kripeldab ikka see ülikooli saamine! Ma oleksin sind ise sinna aidanud, kui seda majaehitamist poleks kaelas olnud ja sa ise oleksid ka rohkem inimese moodi pehmem ja alandlikum. Aga nüüd ei takista sind enam miski — ole lahke, mine ja õpi, oma rahadega! Või kui tahad, mine edasi sinna, hmh ... Kunstikooli. Kella üheksaks lähed tööle ja kolm oled juba vaba. Sinu peaga võib imet teha! Viiskümmend krooni kuus, sellest rahast saad sa õppimise peale küllalt jätta ... kui sul ainult tahtmist oleks. Näe, vigane venelane, see üliõpilane, veab ennast jalaköntidel edasi, annab matemaatika tunde, elab sellest ja käib ülikoolis ... ja vaata, kui intelligentne nägu tal veel peas on! Muidugi, kui inimesel head tahtmist o n ...»

Loona liigutas nõrgalt paremat käelaba — hüva, tal oli seda head tahtmist. Väike tulekahju oli kustutatud ja suur tuisk soikus. Ainult lellenaine vilistas veel korraks läbi ärklitoa:

«Vaata, August, kui ' ilus juustukuppel Miina-tädil on! Ja mul ei ole neokest! Kuule, Miina, anna mulle see kuppel laenuks ... meile tulevad varsti külalised! Või kunas te vaesed inimesed õige juustu sööte ... ega see ju söök olegi ... rohkem uhkuse asi peale-hammustamiseks ...»

«Võta, võta,» naeratas Miina õndsalt. «Mis tast

tühjast laenuks, võta kohe päriselt ja jäädavalt!» Ooh, Miina annaks oma hingegi praegu Lonnile. Mõtle, Loonale muretsesid ikka päris koha... ei lase siiski last hukka minna...

Lonni muretses hukkamineku pärast üsna üksikasjaliselt:

«Tee juuksed vaseliiniga siledamaks! Pikkade käistega ja tume kleit pane selga! Istu vaikselt ja ära vahi mehi — seal ju ainult mehed on. Ja ära pillu oma silmadega nii... nagu sa vahel teed. Ära vaata abielus meeste poolegi. Ära naera nii, et hambad paistavad!»

Sõna sai lell, viimased laiad lumehelbed langesid, üksikud juba.

Tädi Lonnil olevat õigus, olgu Loona seal, katsugu olla, mõistlik ja korrektne. Mõelgu, et seal kõik tema lelle tunnevad. Sõjaväeasutus, kõik mehed. Töötagu virgalt ja pidagu pool oma suurest suust kinni. Ei, kas või terve suu! Ta näinud tõsist vaeva selle koha saamisega. Kolonel ise lausunud, et ainult sellepärast laseb oma kantseleisse tööle tütarlapse, et selle tütarlapse lell nii kena, vana tuttav.

Lõpuks puhus lepitustuul leigelt üle tuhaaseme:

«Homme hommikul, täpselt kella kaheksaks. Küsi toimkonnaruumist teed leitnant Kandelaabri juurde. Sellele ütle, kes sa oled ja mis asjus. Ütle, et lell saatis. Ja ära muiga ise... naljakat ei ole seal midagi, ja kuigi on, siis ei tohi mõistlik inimene seda kunagi välja näidata. Ära tee meie nimele häbi, ära vahi mehi, ära pea erakõnesid telefoniga... ära puuderda! Ja pea alati meeles, et just lell ja lellenaine olid need, kes sulle keset kõige raskemat aega muretsesid töökoha. Paranda end ja katsu ometi kordki olla hea laps!»

Hea laps sammus järgmisel hommikul väga halvatujulisena üle Barklay platsi ja ümises omaette: leitnant Kandelaaber, leitnant Kandelaaber. See on kindlasti mõni vasevärvi ja nurgeliste liigutustega noor nolk, mõtles ta.

«Leitnant Kandelaaber tuli just praegu,» käratas

toimkonnaruumis lõuani vasega nööbitatud korrapidaja sõdur. «Teisele korrale minna!»

Kivist, kõrge trepikoda ja valurauast käsipuud. Ustel särasid vasksildid. Loona nuusutas ... kroonu, kõik kroonu ... siin ei leia isegi tema nina mingit lõhna, mis annaks talle pildi. Trepil tuli keegi allapoole, Loonale vastu. Pikk ja sale noormees mundris ja mundril oli märkegi. Aga Loona kuulus senini nende haruldaste tütarlaste hulka, ja neid on vähe, kes ei tunne eraldusmärke ohvitseride vormikuubedel. Seda teadis küll, et kui pükstel on pikuti lai punane triip, siis on tegemist kindraliga ... Loona seisatas paar astet enne allatulijat, nii näis ta veel väiksem, ulatudes pikale ohvitserile küünarnukini.

«Mul on vaja rääkida leitnant Kandelaabriga,» ütles ta häälega, mis oli väga hästi valitud valurauast käsipuude ja vasksiltide juurde.

«Palun, tulge mulle järele,» vastati talle just samasuguse tooniga. Nüüd kõndis vormikandja ees, Loona taga. Muidugi kannab kehkenpüks korsetti ... ei tea, kas kalaluudega või ilma, mõtles ninatark tagakõndija.

Pruun uks ja kõrgilt läikiv vasksilt. Loonale tuli meelde vana laul, milles räägitakse n õ i a p i i b u k a a n e s t. Et nõial on eriline piip ja piibul eriline kaas ... vaat täpselt nagu see vasksilt. Aga siis avati uks ja Loona seisis rohekas ja avaras ruumis. Kirjutuslaua kohal hõljusid värsked sinakad suitsurõngad ja suure seinakaardi juures otsis vanaldane mees kobava pliiatsiotsaga ... just niisama ebakindlalt, nagu Loona kunagi oli otsinud Uraali mägesid. Aga see oli ju väike kaart, sest see kujutas väikest Eestit, kuigi väga suurelt. Mis mägesid sealt siis otsida — Munamäed, see Ebavere ja Emu ... ongi kõik. Nii nägi Loona selles majas hiljem paljugi väikese suureks paisutamist ... õieti ainult suureks paisutatud väikest ...

Maakaardi-mehel oli ülemine näopool mitte ... liiga tark, alumisel oli aga punakas vurrututike nina all ja vurrude all kalk suujoon. Kuid kalgist suust hüplesid

pehmed häälikud, ja Loona otsis otsemaid pilguga kaardilt Võru linna ja selle ümbrust...

«Tii sis olõt tuu neiu Tuisk? Nujah, vana Tuisk ikke kõnõl. Ma esi sis ütli kah kolonõlile, et ikke võiss võtta...»

«Olen teile väga tänulik,» naeratas Loona. Pool naeratust lipsas küll välja, aga teise poole sabast sai suu õigel ajal kinni — vastavalt lellenaise hoiatusele...

«M e i l siin üteldass, et «tenan, härra leitnant»,» parandas kalgi suuga võruke, aga nüüd muigas Loona juba üsna... h ä r r a ja l e i t n a n t... sellele! S e e ju võruke, villakera...

Mingu muigaja nüüd kõrvalruumi, kantseleisse. Esinegu asjaajajale, küll see mees leiab värskele töötajõule tegevust.

Aga minutit viis kallist kroonuajast läks enne siiski kaotsi, sest Loonat ei märganud kantseleilävel keegi. Asjaajaja, väike läikiva pealaega mehike, seletas alluvaile oma elamusi veealuses paadis «Volk». Alluvad, kõhetu noormees allohvitseri mundris ja blond naine, kuulasid jutustajat rohkem viisakuse pärast, sest allveesõitja elamused olid arvatavasti elatanud uudisjutud. Ja mispärast mitte kuulata, see kulub väikeseks puhkuseks ära: noormehel kasutamatult käes mingi tabel arvudega ja naise veidi sinakad käed puhkasid rüpes. Puhkas kirjutusmasingi...

«Niipea kui m i n a jala laevalaele tõstsin, kohe määrati mind kirjutajaks. Kes seda rõhumist ja surumist märkima peab. Et ikka haritud inimene, tragida olemisega. Siis me istusimegi ühel ööl saksa veealusele selga. See puhkas nagu latikas veepõhjas, meie aga laskusime ja laskusime, otse latikale selga! Andke mulle üks raamat, ma näitan teile kohe, piltlikult. Vaat raamat on nüüd saksa veealune ja minu käsi on «Volk», vajub, vaa-aa-aajub.» ... Järsku üles vaadates:

«Ah, mis te soovite, preili?»

Loona nägi kahte halli silma. Liiga heledat, liiga liikuva pilguga. Vasem vaatas Loona poole, parem aga telefoniaparaati seinal.

«Olen Loona Tuisk. Mind saatis teie juurde leitnant Kandelaaber.»

«Ah, preili Tuisk, tore, tere, tere! Teie onu kõneles jah. Mu nimi on Keksjen. Veider nimi jah, preili päris naeratab. Aga üks taanlane adopteeris mu, sellepärast. Hakkame siis tööga pihta . . . meie siin oleme kõik täpsed ametnikud, meile on iga minut tööajast kallis. Aga küll oli m i n u l enne löömist, kui kolonelist jagu sain! Muudkui vastu, sõjaväe värki pole naisterahvaid vaja! Küll m i n a sõdisin! Ega selle meie vanaga muidu ei saa, kui raiu vastu nagu rauda. Ega ma muidu ju ei olekski nii sõdinud, aga meie oleme vana Tuisuga kolleegid . . . sõjaajast . . . mina muidugi mereväelane — sinna valitakse ikka viksimad, aga sõbrad me oleme.»

Tutvustas Loonale teisigi. Proua masinakirjutaja nina punetas kergelt, ta käsi oli külm ja niiske, alumine huul ülemisest lühem. Noormees oli väga rahuliku, kitsa, puhtalt kahvatu näoga. Nagu palderjanitee, jahedad linad soojal suveööl, mõtles Loona.

«Jajah,» ruttas härra Keskjen oma jutuga edasi. «Post ja telefon jääb teie hooleks . . . lahtine kirjavahetus ka. Salajane on m i n u käes. Lauajuhend ja posti kanderaamat on seal, teie laual, telefoni all. Tähestik ja kaustad on nendes kappides. Väikestes kappides aga vanemad aktid.»

Siis kriiskas seinal kell. Otsekui tuul raputas järsku asjaajajat, julget meresõitjat «Volkilt». Ta haaras ühe paberi, kiskus pooliku kirja masinavõlli vahelt, tõmbas kaenlasse paar kausta ja jõudis veel ukselävelt erutatud häälega tagasi hüüda:

«Hoidke aruanne ja Võru revisjon valmis . . . ju see vanal kripeldab.»

Vaikne noormees kargas heitunult püsti, haaras laualt suure paberi, asetas jala jala ette ja jäi nii ootavasse asendisse. Nagu pulka edasiulatav teatejooksja, võrdles Loona. Möödus minut ja teine, kirjutaja-allohvitseri käsi hakkas juba paberiga värisema, siis hüppas aga ruumi asjaajaja, haaras paberi ja hüüdis:

«Ruttu, ruttu! Kaust kolm-neli ja üheksa-üks. Varrahüli käskkiri number neli kahekümne kuuendast ja kamini oma, number kolmkümmend kuus.»

Tallinnas olevat üks hull astroloog-hiromant, mõtles Loona, too teadvat peast telefoniabonentide raamatu ja terve jalaväerügemendi püssinumbrid ... kas too mees pole varem olnud praktikal s i i n ... selles kantseleis?

Asjaajaja pühkis laubalt higi, vehkis pisut kätega ja jaksas veel öelda:

«Preili, minge nüüd kohe koloneli juurde!»

Kolonelil, majandusjaoskonna ülemal, on kummaline komme. Ta katab käega kinni ühe silma ja vaatab teisega, teraselt, nagu torgates. Nii uuris Loonatki ja see vaatas kahe lahtisega julgelt vastu. Siis avanes ülemuse suu. See oli imelik, huulteta suu ... Loona tahtis jälle muiata ... see vana narr, aastat viiskümmend, hoiab ju oma suud nagu külatüdrukud piltniku juures: ütlevad «tangusupp», et siis jääb suu kenasti pisikeseks ja punni nagu roosinupp. See kolonel oli aga sõnarikas mees:

«Et, et, jah, preili Tuisk, täna asute siis meie juures tööle. Asjaajaja küll ei tahtnud, et võtame daami. Aga m i n a tahtsin vastu tulla härra Tuisule, oma heale tuttavale. Teate, preili, meie elu on praegu nii raske, üks minu tuttav magister on kojamees ja saab veel vähem palka kui teie. Palk on ju haritud naisterahva jaoks väike, mitu tähte te minutis kirjutate? Ma ütlen teile: inglise keel, kiirkiri ja masinakiri, kena välimus, ja maailm on teie ees lahti! Mul on üks tuttav preili kusagil saatkonnas. Et, et ... võtke oma tööd tõsiselt! Eheheh, ma ütlen teile midagi, ärge te ehmatage, preili. Kas teate, kelle kohal te istute, kas teate, kes seal teie tooli peal kunagi varemini istus? Heidemann, Heidemann on seal istunud! Olge te ettevaatlik! Riigiasjad. Asjaajaja võtab teilt allkirja riigisaladuste hoidmiseks. Eheheh! Ma ütlen seda teile hea poolest ... mina olen haritud inimene, ma olin enne sõda just kooliõpetajaks saamas ... ma käisin Eesti Aleksandri koolis. Ja ma olen tõearmastaja inimene.»

Ja järsku tuima, ilmetu, argipäevase häälega, nagu küsiks ta «Preili, kas te armastate tangusuppi?», küsis kõrge ülemus:

«Preili, kas te armastate tõtt?»

Ja Loona vastas häälega, nagu ütleks ta: «Ma pole veel keetnud ega proovinud. Kui keedan, siis ütlen.» —

«Ma alles otsin tõde. Kui leian, siis armastan.»

Kui Loona jälle pikas koridoris seisis, ütles ta iseenesele:

«Siin saab tsirkust ja leiba. Esimest rohkem kui teist ... aga niiviisi on vist alati olnud. Noh, ristimise juures ei ole emand Loogikat meie ülemuse vaderite hulka kutsutud. Ja ta on nii imelikult ebakindel, nagu ei istuks ta ülemuse toolil, vaid kuumal pannil.» Hhm ... see ühe silmaga sihtimine, see Loonale ei meeldi, selle vastu tuleb oma mõlemad silmad valla hoida.

Kantseleis telefoni juures nõjatus leitnant Kandelaaber otse Loona laua nurgale ja sõimas kedagi kenas võru murrakus:

«Mis tii ütlit? Ei saa? Kas tii olõt esäani vai miis? Tii tiit tuud, mis ma tiil käse! Kes katkestäp? Kaitseväe, allooh, kas tii, kurat, kuulõt, kes tuu sääl plärrab?»

Siis aga kohkus kõneleja, ta nägu silenes, üheainsa nõksuga asetus mees valvelseisangusse, lõi kannad plaksudes kokku, ja keegi oli vist Tartumaa mett valanud võru keelde, nii selgelt ja puhtalt lausuti:

«Just nii, härra kindral. On, härra kindral! Härra kolonel on oma kabinetis, härra kindral. Kuulen, härra kindral.»

Asjaajaja sosistas Loonale, nagu kõneleks ta vägeva Jumala külaskäigust Eestisse:

«Härra kindral ise!»

Vaikne allohvitser kummardus sügavamale üle paberihunniku, paistma jäi ainult pealagi, ja ümises:

«Härra kindral kõneleb.»

Proua kirjutusmasina taga tippis hoogsamalt — oma kolmsada viiskümmend minutis — arvas Loona. Nagu näeks kindral ise kirjutaja kärmeid näppe, nii sosistas see ümara suu ja silmadega:

«Ooo-oo, härra kindral!»

Ukse kõrval laua taga istus aga tumepruun tüdruk ja naeratas: peab see küll vägi ja võim olema, mis lööb läbi traadigi mehe valvelseisangusse! Seda võimu peaks lähemalt vaatlema. Ega tänase päeva saagilgi viga olnud: see härra Keksjen veealuselt, see Kandelaaber

Võrumaalt ja kolonel Eesti Aleksandri koolist, vaikne noormees ja proua oma masinaga. Need joonistab Loona veel täna õhtul oma linasesse köidetud skitsiraamatu uuele lehele. Allkirjaks paneb: «Andkem rahvale tsirkust ja leiba!»

Loona seisatas kivitrepil ja luges sidetoast saadud värsket telegrammi. Varrahül teatas, et mingi maksu õiendamise tähtpäev olgu viimane aprill. Algul oli Loona arvanud, et see varrahül on mingi skandinaavia sorts või posija, tuli aga välja, et see oli hoopis midagi proosalisemat: varustusvalitsuse rahandusosakonna ülem. Ja et sõnad «varvalül» ja «kamin» pole kuidagi ühenduses varbalülidega ega lahtise tulekoldega, vaid et need on kõrgete isikute äramääramiseks. Esimene on varustusvalitsuse ülem ja teine kaitseminister. Olgu pealegi. Värske telegrammi puhul kaob viimasel kuupäeval kuulus meresõitja Keksjen kogu tööpäevaks ... tema läheb muidugi seda summat panka tasuma. Tagasi jõudes ta manab rahvamurdu kassa ees ja muid raskusi. Nüüd löögu temasugune kohusetruu riigiametnik merelahinguid ühe kuivamaa panga kassa ees, raisaku kallist, riigile kuuluvat tööaega. Ning need vana Tartu tänavad! Nii konarlikel, künklikel ja auklikel kõnniteedel ei saa ronida isegi üks maarott, rääkimata siis temast, vanast meremehest, kes teatavasti kuival ikka pisut kõikudes käib ...

Seda lugu on Loona juba mitu korda näinud ja kuulnud ... ja seda väikest kõikumist ka. Nüüd astus ta värske telegrammiga allapoole ja jäi järsku kuulatama. Maja on viiekordne. Üsna ülalt võid trepikäsipuude vahelt vaadata alla põhja ja kujutella seda sügavuses mustavat kivipõrandat kuristiku põhjana. Phüüt, vilistas Loona tasa. Siin majas on küll nii nagu muinasjuttudes: kuristiku põhjas liigutas end draakon ... Kuule, rasked sammud tulid aina kõrgemale ja kõrgemale. Ühe trepiosa võrra rasketest sammudest eespool ruttas keegi kärmete ja kergete hüpetega. Nagu põgeneks hiir elevandi eest. Põgeneja on Uno, majas elutseva kapteni kuueaastane poja. Muidu väga julge ja varatark poisike. Nüüd aga Loonani jõudes sosistas hirmuga:

«Kuule, tuleb ... üles tuleb!»

«Tuleb,» vastas Loona. «Kuhu me nüüd?»

«Sidetoa ukse taha,» hingeldas noormees ja võttis kaks astet korraga. Nii kadusid trepilt neli jalga, krabises rutates värske telegramm ...

Siis seisid mõlemad vastu seina lükatud ukse taga ja ootasid pilve, välgu ja mürina möödumist. Loona, telegramm peos, ja Uno, peoke risti suul, — et ta hingamist kaugemalt kuulda poleks. Muidu kakleb Uno sõduritega, norib autojuhtidega tüli ja vaidleb iga hingelisega. Siis aga kostavad need rasked sammud läbi maja, ja Uno kaob kähku ja kärata.

«Kuule, Uno,» sosistas Loona. «Miks sa seda vana kindralit kardad? Isast ja emast sa põrmugi ei hooli — kõneled vastu. See vanamees ei tee ju midagi. Räägitakse, ta olevat korra isegi naeratanud.»

«Aga miks sina siis pelgad?» ägestus poiss, sõrm ikka risti suul. Kõneles poole suuga, nii on ohutum. «Ja kõik suured inimesed kardavad ... Veltveebel ütles ka, et kaugelt ei ole midagi ... aga kui ligi astub, siis hakkavad tema püksid püüli sõeluma ... Ei tea, kuidas see on ... aga ma kardan, et minu omad hakkavad ka, ja sellepärast ... Kui ma tema häält kuulen ... läheb mul kõhus nii naljakalt külmaks.»

Tulija on üles jõudnud. Astub raskelt ja kõhatades mööda uksest, mille taga tuksuvad kaks südant ja jaheneb üks väike kõht. Möödujal on lühike ja lai kael ... järsku tunneb Loona, et võib-olla just sellepärast, selle naeratuse pärast astub tema selle inimese teelt kõrvale. Räägiti, vana kindral olevat ainult korra südamest naeratanud, koguni üle näo. Ja see juhtunud siis, kui välisõppusele sõites suurtükke laevale laaditi. Libastus seal miski, ja raske riist vajus risti üle noorsõduri, setunooruki rinnakorvi, kes enne hingeheitmist veel paar korda «Ema, ema!» hüüda sai. Sel puhul olevat vana kindral naeratanud ja lausunud: «Vaata narri, kust läks abi otsima ... no mine niisuguste lodupükstega veel lahingusse!»

«Õhk on puhas,» hüppas Uno ukse tagant välja. «Laseme nüüd edasi.»

Kui Loona telegrammiga kantseleisse jõudis, vaieldi

seal elavalt. Koos olid asjaajaja, leitnant Jalak, masinakirjutaja, proua Inge Rosin, ja vaikne noormees, esimese järgu kirjutaja, üleajateenija Oskar Päiv. Viimane küll rohkem muigas, tema oli ahne kullakoguja, kui võtta aluseks seda vana, tarka sõna, et vaikimine olevat kuld...

«Korralikuks eluks on vaja korralikku värki,» ütles asjaajaja tõe uhkelt välja. «Noored inimesed ei hakka elama raamatute ja seinamaalidega, neil on vaja keedupotte ja pada ja voodit ja tooli.»

«M i n u mees arvab üsna teisiti,» vaidles nõpsninaga Inge Rosin. «M i n u mees tahab üldse välja rännata... siis on mööbel ainult risuks.»

Loona märkis telegrammile sissetuleku kuupäeva ega kuulanudki Inge juttu. Sest iga jutt algas lausega: «M i n u mees tahab nii, minu m e e s ütles nii, m i n u mehele see ei meeldi.» Loonat ei huvita magusa perekonnanimega härra. Inget ta p e a b huvitama, sest nad on alles teist aastat abielus...

«Misjaoks siis just r i s u muretseda,» pajatas nüüd leitnant Jalak, pikk poiss, kes esimesel päeval oli juhtinud Loona võrukese juurde. «Kõige vajalikumad asjad... sõjamehe elu... lao kraam jälle kokku ja sõida teise linna. Ja üks tulekahju olevat kergem kui kaks kolimist.»

Ta on nii mõistlik nagu... mannaklimp, mõtles Loona. Sile, parasjagu pehme ja puhas.

Aga asjaajaja seletas edasi, vilkad veevärvi silmad alalises liikumises, paremas käes numeraator püsti.

«Täitsa õige, vaatke mindki! Läksime paari ja muretsesime palju prahti, nüüd kõik toad täis. Lapsed sõtkuvad pehme mööbli peal. Kolimise korral on tõesti raske. Tulekahju kardan ma kõige rohkem. Seks puhuks ma tegin tabeli. Kirjutasin kõik mööbli ja varanduse väärtuse järjekorras tabelile. Tabel ripub nüüd magamistoa seinal. Naine õppis tabeli pähe, poisid ka juba tunnevad teist. Kui nüüd põlemine peaks lahti minema, siis haarab igaüks oma osa päheõpitud järjekorras. Paaril õhtul olen naisele ja poistele häire korraldanud. Kui vilistan, siis mu abikaasa ja poisid asuvad kohe kindlas järjekorras tööle. Väga praktiline!»

See mees on hoopis lahja leem, mõtles Loona ja nummerdas väljaminevaid kirju. Ta on mannakört ... Loona ei lausunud aga sõnagi, naeratas sissepoole ... seda naerulaadi oli ta siin õppinud ja see kuulub kroonulikkuse juurde. Loona kujutles nimelt, kuidas leekide lõõmates ja kellade helisedes loeb ähmi täis inimene voodi kohal rippuvalt tabelilt asjade väärtust, nende päästmise järjekorda! Haarab aga, segaseke, siiski umbropsu ja tormab välja. Seal selgub, et hiina vaasi asemel on haaranud hoopis tolle lähema, tolle ühekõrvalise, hind 25 senti, savist ...

Selle pildi ta joonistab õhtul jälle oma skitsiraamatusse. Kell seinal kraaksatas kaks korda — ülemuse ette peab ilmuma lauajuhendipidaja Tuisk. Ülemus kattis ühe silma peoga, teisega mõõtis aga Loonat pealaest jalatallani, siis tallast laeni, siis pisut ka risti ... talje ümbrusest ... ja soovis siis:

«Tooge mulle kamini käskkiri aastast ... noh, meelest läinud. Ei, see oli varrahüli oma, selle numbrit ma ei mäleta. Küsige asjaajajalt, tema teab, see ... kus keelatakse väeosa hobustel varssu olemast. Jah, õigus, see on kamini oma. Et ärgu olgu jah väeosa hobustel poegi ... poegade pidamine keelatud. Ja tooge mulle garnüli käskkiri, number viisteist käesolevast aastast ... et laagris ehitatagu poissmeeste elumaja ümber naistemeesteks ... ah, ei ... naisemeeste majaks ... suviseks laagriperioodiks. Ja palun, pange mu kuivatuspressile uus paber ... palun, teritage mu pliiatsid ära ... ja pange sulepeale uus sulg otsa. Esialgu oleks kõik.»

Kui tagasihoidlikud ja vähesed soovid, ohkas Loona eesruumis. Ilukõnelejat meie ülemusest ei saaks, aga paras konferansjee tsirkusesse. Kamini käskkiri, mis keelab hobustel poegade pidamise ära. Miks nad midagi niisugust ka inimeste kohta välja ei anna ... siis kuivaks tööpuudus kokku ja see haritlaste üliküllus kisuks kasinamaks ... Olgu, naer on terviseks. Sestpeale, kui ma kroonut teenin, ei ole ma enam nohus olnud ega köhinud ...

Kantseleis seletas asjaajaja parajasti masinakirjutajale, kui kirjeldamatult tähtis olevat kaitseväes, et

kaustad köidetaks kolmekordse läbipistega ja et kausta selg oleks just sinine. Loona viskas pilgu kellale ja väljamineva posti kanderaamatu vahele ning lisas mõttes: kuidas tõstab kaitseväe kaitsevõimsust veel see, et kaustu õmmeldaks vasktraadiga ja kaustade nurgad oleksid kenasti ümaraks pöetud...

«Kahju, et härra Hašek enam ei ela. Me võiksime temaga kahekesi osaühisuse asutada... kui ta minu kohal istuks, saaks ta nagu loožī teatris, kus antakse lustmängu i l m a lauludeta... kõik väga tõsise näoga. Ja kui ta siis oma uue teosega loorbereid lõikaks, võiks ta mullegi lehekese poetada... mulle ei meeldi loorber nii väga pea ümber ja süldi sees kui just kuivalt suus nätsutamiseks... mõnus,» ütles Loona töölt lahkudes pikale Jalakale all, võlvitud kojas. Nad lähevad iga päev pärast töö lõppu koos koju. Nende tee on ühine kuni Rüütli tänava lõpuni. See mõistlik mannaklimp ajab ainult mõistlikku juttu ja kannab Loona portfelli. Seletab oma kodutalust rannikul, seal, kus väga lahja põld ja kadakane karjamaa ning nende pere peamiseks rikkuseks lapsed. Neid on üksteist. Tema, Jalak-Karl, sai käia ainult kaubanduskoolis, astus siis Sõjakooli ja nüüd on ta esimest aastat ohvitser.

«Kas teil ei ole niisugust tunnet, nagu mängiksite te nüüd sedasama mängu mis poisikesepõlves?» küsis Loona talt esimesel ühisel kojuminekul. «Ainult selle vahega, et siis olid väikestel poistel väikesed sõjariistad... nagu see Tootsi susspüss... aga nüüd on suuremad... ja poisid ise ka pisut suuremad. Minulgi on naljakas tunne, nagu mängiksin ma kaasa... nagu polekski see päris töö... Ka midagi h ä d a a b i taolist.»

«Ärge kukkuge,» oli mõistlik mees mõistlikult vastanud, «siin on kõnnitee väga libe... ja teie ei vaata kõndides jala ette.»

Aga täna, Hašeki jutu peale, ei vasta leitnant lihtsalt midagi, ja Loona tahtis teda sellepärast edasi kiusata... vaadata, kas see mõistlik mannaklimp on igast küljest nii sile ja puhas. Töö juures olid nad teineteist juba sinatama harjunud.

«Aga mis ütleb sinu pruut selle kohta, et sa iga päev

lähed läbi Rüütli minusuguse kirgliku ja piltilusa naisterahvaga?» küsis ta oma pooliku naeratusega.

«Esiteks ei ole mul veel pruuti ega saa niipea olemagi. Teiseks pole sina kirglik ja piltilus naisterahvas ... sa oled rohkem täitsa-Ants.»

«See tähendab, et ma olen rohkem s õ b r a moodi?» küsis Loona oma kõige hellema tütarlapse-häälega. Nagu kass, kellele pisut sinepit ninale on tõmmatud, aga kes sellest hoolimata nurru lööb.

«Just, just ... hea, et sa ise aru said. Üks sõber on rohkem väärt kui sada pruuti.»

Loona vaatles Jaani kiriku torni ümber keerlevaid tuvisid ja ütles:

«See on väga kenasti öeldud. Aga tuletab mulle midagi meelde. Kui ma veel väike olin, siis käis jõekaldal ikka üks vana juudi klempner hiirelõkse müümas. See kiitis kõva häälega oma kaupa: «Iks leks on parem kui sada kassi, iks leks on parem kui sada kassi.»»

«No ütle nüüd, kas see on jälle mõne tütarlapse jutt?»

«Ma võin sulle ka väga naiselikke jutte ajada, kui aga soovid. Igast liigist. Ma võin sulle näiteks seletada, et esimesel hetkel, kui ma sind nägin, tundsin mingit imeväge end vapustavat ... see oli muidugi armastuse imevägi. Sest kitsal ajal leitnandiprouaks saada on rohkem kui peotäis ube. Siis võin ma sulle selgeks teha, et ma olen väga hingeline inimene, käin õhtuti pargi ääres puude kohinat kuulamas. Õrn hing peaks ju puuduva kaasavara tasa tegema ... Et ma ei ole suudelnud enne sind kedagi ja suudlen ainult seda meest, kes hommepäev abieluavalduse vana Metsiku juurde Gildi tänavale sisse annab. Ma võin sulle seletada väga huvitavalt kolm tundi järjest, kuidas üks hirmus õmbleja rikkus mu kleidi ja koos sellega minu ilusa joone. Lisaks oskan sulle veel uduõrnalt usaldada, et kui mu lell sureb, siis pärin ma suure maja ...»

«Sind ja su juttu! Võta oma portfell, siin lähevad meie teed lahku. Õhtul, kui jalutama tuled ... õhtud on veel jahedad, see kevad on nii pika veoga ... pane

paksemad sukad jalga ... ma ei salli nende siidilirudega külmetamist.»

Kõige rumalamini on lubatud rääkida siiski poeetidel, mõtles Loona maikuus, sammudes üle Raekojaplatsi tööle. Üks säärane, sakslane, on ju laulnud, et mais ei tohtivat muud teha kui ainult armastamist harjutada ... küll näeks linn magus ja imal välja — nagu pr. Schimmeri reseedalõhnaline jutt. Loona lõi vasaku kinganina plaksudes vastu kivi ja ümises: vanarahvas ütleb, et midagi läheb viltu ...

Juba eeskotta kõlas kabinetist koloneli kriiskavat telefonihäält. «Mi-i-is, Võru? Ah Valga? No lubage Võru kaitseväe. Rügemendi majandusülem ... ei ole v e e l tööl? Sa issand!»

Viimaseid sõnu siputas mõrult nagu pipart oma jutule, ja telefonitoru kolksatas hargile. Siis langes plaksudes põrandale paar kausta ja löödi klõmati kinni kabineti uks. Vihane ülemus väljus.

«Vana läks saagile, kui nüüd keegi ette juhtub jääma,» ütles Loona ja avas postiraamatu.

«Kas kael oli punane?» küsis kohkunult vaikne Päiv. «Kui kael punane ja hääl kõrge, siis on midagi tulemas ...»

«Kaela ma ei vaadanud, aga häält kuulsin küll ... see oli küllalt kõrge,» vastas Loona. «Midagi peabki täna viltu minema, ma lõin oma varbad nii kõvasti vastu kivi, et praegugi veel valus. Näis ...»

Esialgu läks kõik õiges joones. Inge Rosin hilines oma hariliku normi võrra. Tema ilmus kantseleisse ikka minutit paarkümmend pärast teisi. Sammus läbi ruumi, ahtake kuni labajalani. Jalg aga muutus järsku laiaks, hoidudes kõndides kuidagi kohmakalt väljapoole. Proual on alati ümber suu viril jooneke, miski temas näib alatasa vinguvat ja virisevat. Mis need teised vahivad teda, kas nad siis ei näe, et tema on õrn ja habras naisterahvas, keda hiline uni väga kosutab? Kas mõni ristiinimene niimoodi vaatab?

Loona ei salli kitsast, laiade taldadega naist. Kunagi käis ta Ingega kingi ostmas. Inge ostis ühed, pärast kahetunnilist valimist ja müüjaga vaidlemist. Siis vahe-

tas ta nad järgmisel päeval ümber ja õhtul läks enne äri sulgemist veel kord ümber vahetama. Aga nüüd on lugu veel palju hullem kui kingaostu puhul. Proua Inge Rosin olevat õnnistatud seisukorras. Imelik, mõtles Loona, miks seda õ n n i s t a t u k s nimetatakse, kui see teistele inimestele aina õnnetust kaela toob? Tema, Loona, kannab nüüd proua eest kirjutusmasinat ühest ruumist teise. Tõstku Loona kirjutusmasina kaas pealt, ulatagu see kaust riiulilt, hoidku seda paksu raamatut, see on nii raske.

«Kuulge,» ütles Loona, see mässaja. «See riiul ei ulatu teile isegi rinnuni ja kaust kaalub kõige rohkem kolmsada grammi.»

«Oi, s e l l e s t kõrgusest on küllalt, et last eluaegseks sandiks teha,» heitus Inge.

Masinakirjutaja seletas nüüd kõigile, kõigile, kõigile, mida ta tunneb teisel raseduse kuul. Sageli hoidis Loona k a h e käega lauaservast kinni, et mitte üles hüpata ja seletajale ü h e käega kõrvakiilu anda. Hulga meeste ees nii kõnelda! Ja Loona punastas, punastas isegi vaikne Oskar Päiv. Aga jutt käis edasi nagu lapsel, kellele pandud esmakordselt rõugeid:

«Muidugi on see poiss ... kui näonahk klaar on, siis tuleb poiss.»

«Kui te last aga enne surnuks ei kõnele,» hoiatas Loona.

Oskar Päiv turtsatas nagu heidutatud orav. Inge aga ütles oma kõige nutusema häälega:

«T e i e eest mind juba hoiatati ... teid juba tuntakse ... teie olete kuulus oma suu poolest. Just t e i e võite mind surnuks ehmatada.»

Kantselei ukse tagant hakkas kostma erutatud häält, siis ilmus lävele ka asjaajaja:

«... kõik väeosade säästusummade aruanded, ei ... eelarved ... Vana on vist herilase käest torgata saanud. Oh, ma olen nii ärritatud! Nagu suures merelahingus! Siis peab meilt läbi käinud olema vahekiri raamatukogu summade kohta ... otsige, preili, välkkiiresti see vahekiri välja ...»

Loona astus kahemeetrilise virna ette nurgakapis. Kaustade sinised seljad pleekinud, mõned vanadusnõt-

ruses nii rebenenud, et paistsid üksikud paberid linase kinnitusniidi tagant. Kolm riita pabereid ... Kui nüüd otsitav vahekiri häälitseks, veidi servaga siputaks nagu säinake sabaga! Kolm riita kirju! Tihkjalt kokku õmmeldud, kahe sinise kaane vahele pigistatud. Vahekirjake, hüüa ometi Loonale: «Ma siin, ma siin!» Küll on kahju, et selle paberivirna ees seisab ainult tema, Loona, aga mitte keravälk, see sassilööja. Phüüt, lendaks laiali kõik see kirjavara!

Tirr-tirr ... Kolonel, silm katva peo all, hüüdis Loonale:

«Preili, kahekümne neljandal aastal oli meil v i s t üks paber ... et võladokumentide kustutamine peab sündima ... nii ja nii kiiresti. See oli kirjutatud pliiatsiga, ei ... ikka masinal löödud ... Ei, n ü ü d tuli meelde, härra kindral i s e kirjutas selle valmis. Jah, rohelise tindiga. Otsige mulle see paber veel täna!»

Loona kordas eesruumis — käsku peab ju kordama — «paber, et võladokumendid kustutataks nii ja nii. See paber on käsitsi kirjutatud rohelise tindiga, kirjutusmasinal ja pliiatsiga. Kirjutajaks härra kindral i s e.»

Suur kell taob viis, kui Loona asub järgmise paberist püramiidi kallale. Iga püramiid võtab sorimiseks aega umbes kaks ja pool tundi. Kuule, saksa poeet, kes soovitas maikuus ainult armastada, tule nüüd ja aita mul pabereid tuhnida! Homsele ei maksnud lootagi, sest tööd rassiv kolonel istus oma kabinetis, klõpsutas arvelaual ja ootas seda paberit, seda nii mitmepalgelist ...

Ta pidi kaua ootama. Loona istus põrandal, ees hunnik pabereid, kõrval toolidel mitme aasta kaustad, maokad köited. Läbisoritute riit oli Loona peast kõrgem. Otsijal oli põlvil lahtine kaust, sirvis seda ja ümises ise laulu põrguvalust. Ahah, üks roheline ... Jälle mitte! Sellel hädaldas keegi, et ta pole kätte saanud korralist puhkust. Siis — Võrumaa südamest oli ilmunud väeossa noorsõdur, kelle saapanumber täpselt nelikümmend kaheksa. Ühtlasi palutakse suurendada tolle võrukese toidunormi. Oi, nüüd veeres üks riit ümber ja riida kohal lendles kaks koiliblikat! Teisel korral, otse otsija pea kohal, kõndis keegi korrapidaja ohvitseri ruumis ikka edasi-tagasi ...

Teisel korral kõndis korrapidaja ohvitser, kapten Lagle. Ise pahur — juba teisel siinviibimise päeval määrati ta toimkonda! Kapten Lagle toodi üle pealinnast, kisti lõbusast ringist ja istutati siia halli kasti Barklay platsi ääres. Nüüd oli aega vähemalt naise kirjale vastamiseks. Kirja kandis ta juba teist päeva taskus, avamatult. Saadetis oli kapten Lagle elurõõmsalt, mondäänilt Alice'ilt, kes suvitas juba nii varakult Pärnus. Tema siia pessa ei sõida, jääb Tallinna vanemate juurde ja ootab seal, kuni cher Pauli karjäär teeb äkilise nõksu kõrgemale ja ta tuuakse pealinna tagasi ...

«Kallis Paul. Eile me käisime Doberanis, homme sõidame välja. On lõbus. Saada raha. Kõik otsas. Tervisi.»

Paul Lagle kõndis piki tuba. Kuhu ja kellega sõitis lõbutsema mondään Alice, see ei huvita teda põrmugi. Sest tema enese tegevus ei huvita ta elurõõmsat kaasat samuti. Nad pole iialgi tülitsenud, nad on ju mõlemad väga viisakad ja hästikasvatatud inimesed. Kõnnivad nagu kaks last üle eluaasa ja nopivad neid lilli, mida peavad parajasti ilusamaks. Kuid lugu rahaga ... Jälle, ikka ja alati tuttav lause «saada raha, kõik otsas».

Kapten peatus akna juures ja vaatas tänavale. Maiõhtu heledas hämaruses särasid Barklay vaskkukal, selg ja laiad õlad pooliti peidus puuokste taga. Neid tääke ja saableid ja piike ümber vanamehe — vaatas, vaeneke, välja nagu arsenalist! Omnibuss hoiatas. Leedripuu oksad kõikusid tuules — läbi nende pilgutas siis ümarat silma suur tulekera venepoodide fassaadil. Kapten naeratas. Isegi ei teadnud, miks. Küllap harjumusest. Naised pealinnas nimetasid teda «naeratavaks leitnandiks» ja «südamega soldatiks», «ärtu poisiks» ...

Akna kõrval seinal oli kõigi majas töötajate nimekiri. Naisi pole. Ahah, Inge Rosin ... hmh ... kapteni elutort on juba liialt magustatud nende rosinakestega, tänan! Parem suutäis soolast ... Siis — Loona Tuisk ...

«Tõus ja mõõn,» ümises kapten Lagle, korraldas sidet ümber käsivarre ja tõmbas kammikesega läbi juuste. Peaks vaatama, millises ruumis töötab õieti see tõus ja mõõn ...

Avaski varsti alumisel korral kantseleiukse ja hüüdis rangelt ruumi:

«Kas elektrikulutamine on siin praegu vajalik?»

Kapi ees põrandal oli suur hunnik pabereid maas, kaust kaustas kinni. Nende vahelt kõlas vastus:

«Peaaegu et ei ole. Võite ju kustutada. Seda kuradi lehte ma niikuinii ei leia. Ei valges, ei pimedas.»

Ärtusoldat astus lähemale ja nägi: põrandal istus neiu tumedas kleidis. Täpselt sama värvi olid ta juuksedki, mis kuklal ja laubal segi. Hästi valitud beež pitskrae ja tumepruunil iirisel kollane täpike. Ühes suunurgas huumor, teises iroonia, nii ütles:

«Masinal kirjutatud, käsitsi musta ja pärast rohelise tindiga — peale selle veel pliiatsiga. Kindral i s e kirjutas. V i s t on olemas see kirju nahaga dokument.»

Hääl muutus ülemeelikuks:

«Kui ma nüüd homme hullumajja kukun — kroonu kulul muidugi —, otsin seal üles härra Hašeki ja härra Šveigi, sest ma põen maaniat, et mainitud härrad mind seal juba ootavad. Just nende käes on hoiul see tähtis dokument: sinise, rohelise, musta ja punasega kirjutatud. Peale selle veel pliiatsiga ja kirjutusmasinal. Siis pannakse mind üksikkongi — muidugi kroonu kulul.»

Tirr-tirr! Loona jättis ärtusoldati ja paberivirna ning ruttas koloneli kabinetti. Ülemus vaatles ainsa avatud silmaga oma alluvat ja lausus mahedalt:

«Ma väga vabandan, preili. Aga just praegu torkas mulle meelde: tookord me ainult k a v a t s e s i m e kirjutada seda paberit. Niisiis, ega te otsides seda ikkagi ei leia ja ärge otsigegi enam. Minge parem koju! Kes seal kantseleis veel kõneles, ma kuulsin nagu meesterahva häält ... Olge te, preili, ettevaatlik, teate, need mehed ... teie olete noor ja kogenematu. Ma ütlen hea pärast ... mul endal ka tütar ... veel pisike. Head ööd!»

«Homme ma siiski sinna hullumajja veel ei lähe,» lausus Loona kaptenile kantseleis. «Tuli välja, et k o l o n e l i l on rohelise paberi maania. Niisiis ma lähen koju.»

«Stop,» hüüdis kapten. «Aga kaustad jäävad põrandale ja kapid lahti?»

«Õigus, kallisvara tuleb ju enne kappi tagasi kühveldada. Teie ka? Noh, võtke lihtsalt sülega, raputage veidi kohedamaks ja visake eelmisele riidale otsa. Suruge põlvega vastu, siis jääb see väärissõnnik peatuma. Hoplaa!» Ja Loona paiskas siniseid sületäisi kapi põhja.

Ärtusoldat naeris ja korraldas kaustu. Veider tüdruk, omamoodi... nagu puhuks värske föön üle koltunud käskkirjade, määruste ja aktide. Nagu heidaks laps lutsukivi, klähviks kutsikas karjamaal!

«Ega see vanamees teid ometi n i m e l t siia pabereid puistama ei jätnud? Hilisel tunnil, kroonumajas, nagu kaardimoor ütleb. Olge te, preili, ettevaatlik, teate, need mehed... teie olete noor ja kogenematu... ma ütlen hea pärast...»

«Täpselt nendesamade sõnadega hoiatas mind kolonel kolm minutit tagasi teie eest. Ainult lõpuks kõneles ta veel tütrest... et see on veel üsna pisike... otsekui äramärkimiseks, et sellega pole papa veel v ä g a vana,» naeris Loona.

«Ma juba tean, kes te olete,» naeris ärtusoldat vastu. «Loona Tuisk, tõus ja mõõn!»

«Merevesi, mis alanegu ja kerkigu kaitseväe kitsas pesuvannis,» vastas Loona ja leidis nüüd aja olevat oma hilist tülitajat vaadelda. Hmh, poisikese muretu nägu. Vanust öelda raske. Keegi oleks nagu lauldes seda poisinägu savist vorminud, ümises ise rõõmsat viisi ja kastis sõrmi jõevette... nagu tema, Loona, kunagi. Poisinäol on ümar ja pehme lõug, paar lõbusat joonekest ninast suuni. See pole sõduri silmnägu. Poeet, karjus mägedelt, tenorike operetist. Hmh, kääbusbuldogi ja ahvipalge lõbus segu. K e r g e kaardiväg i, kerge... Loona viskas sületäie sinist kappi ja küsis:

«Ja t e i e ?»

Kapten kükitas kapi ees ja tagus kahe rusikaga vastu paberivirna, tahtis kaustaselgi sirgesse rivvi lüüa.

«Ah mina? Neljateistkümne-aastaselt armastasin meie köögitüdrukut. Neljakümne kolme aastast. Muidugi m i t t e platooniliselt. Siis kirjutasin värsse. Seitsmeteistkümne aastaselt läksin sõtta. Tapsin, kord koguni täägiga, ja ise minestasin. Vend tapeti minu nähes.

Pärast seda jõin ja armastasin. Praegu ei ole enam midagi ega kedagi, mis ja kes mul kõrvad kikki ajaks. Siiski . . . lahing ja kahurid . . .»

«Selge,» ütles Loona ja lukustas kapiukse. «Tänan! Head ööd.»

«Head ööd,» ütles ärtusoldat ja võttis Loona käe. «Aga teid suudlen ma küll . . . vähemalt korra.»

«Siis saate kõrvakiilu, vähemalt ühe.»

Haaras mütsi ja käsitasku, hüppas kantseleist välja. Komistas ukse taga kükitava staabiveltveebli peale. Vana ruunanahk oli jälle oma luurekäigul. Kui valaks talle õige ühe tulise . . . luuramise eest ja avansiks . . . Kõik linna vanaeided ei saa oma juttudega selle veltveebli vastu, isegi siis mitte, kui nad kooperatiivi asutaksid. Homme juba jahvatab see tatraveski tervele staabimajale ja paarile komandole, kuidas majandusjaoskonna preili võrgutanud öösel asjatult uut kaptenit. Näpistanud toda juba lõuast, aga kapten keelanud: «Kõtt, ma olen naisemees ja lasteisa!»

Loona naeris omaette. Küll maitseb pärast kopitanud pabereid see maiõhk hästi! Toome nõlvakul õitsevad pärnad, Vallikraavi tänava vanadest aedadest toob soe tuuleke sirelilõhna.

«No mida sa seal nii kaua tegid?» küsis Barklay platsi põõsaste tagant hämarusest rahulik hääl. «Ootasin kas silm välja. Ei tule ega tule.»

Loonale tundus see hääl pärast väikese kapteni häält rahulikuna ja kindlana . . . aga pisut tuimavõitu oli see ju ka . . . küllap oli ta omanik ootamisest tüdinud. Üks tüdinud, teine väsinud, nii läksid kaks noort inimest läbi meelõhnalise maiõhtu ja nende jutul polnud põrmugi meelõhna juures, sest jutt käis elust enesest.

Jalaka arvates on naiste teeosa eluteel üsna lihtne ja rahulik — astu aga lühikeste ja kenade naisesammukestega köögi, kiriku ja kätki vahet, rõõmusta oma mehe silma ja südant, toida teda hästi ja hoia ta puhas . . .

«Mis sa, pärdik, rassid,» ütles ta Loonale, sellele sõbramehele, kes oli parem kui sada pruuti. «Kui kaua sa seal kantseleis mõtled kolletada?»

«Ma sellest kolletamisest ju elan,» ümises väsinud ja pahur Loona. «Sügisel tahan selle kolletamisega üli-kooli astuda . . .»

«Ja siis? Siis pigistad veel mitu aastat püksirihma . . . ikka kõhu kõrvalt ja kõhu kõrvalt . . . Ja kui sa siis kõrgesti haritud oled . . . kuhu sa siis mõtled minna . . . natuke kõrgemasse kohta kolletama?»

«Kas sa nimetaksid mulle mõne koha, kus keset seda meie suurt kolletamist ka pisut õitseda saaks?» küsis Loona ja lisas kibedalt: «Uus väike Sahaara Soome lahe kaldal . . .»

«Naistel tuleb mehele minna, lapsi kasvatada, oma kodu korras hoida. Sina kah . . . Ole ometi mõistlik inimene nagu kõik teised inimesed.»

«Mhmh,» mõmises Loona pahaselt. Nüüd lõhnas õhk juba tugevasti mee järele — seda hõngu tuli Kalda tänava paplitelt. Aga Loona meel läks ikka mõrumaks ja mõrumaks. Ta oli nagu varblane, kes tahtis ei tea kui kaugele maailma lennata, aga see jutt kippus talle otse-kui peo peale panema — ei saa lennata! Oli nagu õhu-pall, mis tahtis kerkida ja kaugusesse kaduda, aga see jutt hoidis jonnakalt nööriotsa ja ei lasknud kärsitut lendu.

«Ei taha . . .» ütles siis varblane ja pall jutustajale vastu. Ja mõtles — lennata tahaks! Kirikust, köögist ja kätkist kaugemale, kõrgemale, ära! Peaks sellele poisile ütlema — ja ütlebki:

«. . . Mina sündisin selle linnakese külje all ja ma olen ikka selles linnakeses elanud . . . käinud olen ainult Petseris ja Narvas . . . ja kaks korda Elvas. Ja kui nüüd selles linnakeses veel mehele minna . . . ah, siinsamas linnakeses pannakse mind siis mulda ka. Ja selle juu-res on gloobus nii suur ja tore, aga mina ei pea temast midagi nägema! Ei, kurat! Ei! Ma olen alati kahetsenud, et inimesepoeg pole nagu jänese ja põdra oma — nii kui sünnib, nii kaugemale kalpsab, ikka laia maailma! Ja see abielu ise! Sellest on m i n u l juba selge pilt: algul siis kudrutatakse. Siis nimetatakse teineteist iga-suguste lollakate hellitusnimedega — küll Mausid ja Rotid ja Tutid . . . ptüi, reseeda! Ja siis tuleb see väike roosa, see siputab päeval ja kisendab öösel. Mees hai-

gutab varsti: toas mähkmete ja piima lõhn! Läheb siis linna natukeseks meelt lahutama. Kohtab mõnda maihommikvärsket plikat ja vaatab talle õrnalt silma. Et meelt lahutada. Ise võrdleb mõttes — kogemata — oma kodus viibivat, lahtise pluusiga ja piimalõhnalist naist selle maihommikuga. Kui mees koju tuleb, seletab talle naine õhinal, et nende troonipärija on t õ e poolest imelaps: juba tulevad talle suhu esimesed kikid! Sellepärast ta äkabki nii palju, see Vello või Lembit või Kalev . . . Kui siis mees iga hamba puhul seda lugulaulu on kuulanud, lähebki ta linna ja otsib üles selle maihommiku . . . kuigi igast maihommikust saab kord septembriõhtu . . .»

Jõel laulsid joobnud üliõpilased laulu trahterist Düüna kaldal, seal pidi veini ja õlut olema nagu lund . . . Aga Loona hääles oli juba jääd, kui ta edasi kõneles:

«Hüva . . . ütleme, neljal esimesel aastal ripub mu süda uue kapi ja kirjutuslaua küljes . . . vaatan mustreid saarepuul ja pühin hellalt tolmu. Aga siis tuleb päev, kus kõik toad on juba sisustatud ja korras. Keedan ja praen. Esmaspäeval jooksen turule, hingeldades tingin võikilolt sendi või paar alla. Neljapäeval lippan jälle turule . . . laupäeval jälle. Abieluhümni esimene salm. Ja kogu seda hümni tuleb muidugi laulda veel k o k k u h o i u viisil. Elatakse võib-olla inetu maja tagaküljel . . . üür odavam. Akna all kuivab võõras pesu, lehvivad võõraste pükste sääred . . . nagu pilkav tervitus valgetelt lagledelt, k a u g e t e l t r a n d a d e l t . . . Ja ühel päeval vaatan peeglisse — vastu vaatab viiekümneaastane nägu . . . krimpsus ja kortsus . . . nagu muumia rusikas. Ongi nägemata jäänud gloobus ja tegemata kõik, mida sa teha oleksid t a h t n u d ja v õ i n u d . . . Ei, kurat, ei!»

«Kuule,» ütles Jalak pärast pikka mõtlemist. «Nii nagu sa praegu seda kirjeldasid, nii peabki üks õige abielu olema. Ma näen, et sul on teooria täiesti klaar, selle järgi tead sa ka oma praktikat õieti seada — kuule, Loona, sa tule õige m u l l e naiseks. Kui sa niimoodi, oma teooria järgi elad, oled sa m u l l e küll väga meelepärane naine. Korralik . . . kodune ja kokkuhoidlik . . . just minu maitse kohane.»

Säh sulle lops, mõtles Loona. See oligi see hommikune kinganinaga kivi tonksamine, midagi pidi viltu minema.

«Ei,» vastas. «Suvel lähen laagrisse ja sügisel ülikooli.»

Kwistenthali poolt tuli mootorpaat ja selles mürtsus puhkpilliorkester, ikka neid «Vanu kameraade». Maiöö oli meelõhnaline, jõgi valkjas, õige nõrga sinkja varjundiga ... nagu koorealune piim.

18

«Oi,» hädaldas naaber Loviis. «Ei mina, Miinake, laseks oma last kroonuga kaasa sinna laagrisse minna. Midagi hirmsat! Lase tütarlapsuke nagu lõvide ette purukskiskumiseks ... nagu muiste kristlasi kisti. Ja vaene tütarlaps kolm kuud ema armuta, aina meeste ja veel soldatite hulgas! Oi, oi, Miinake, m i n u süda küll ei lubaks! Mis su lapsest järele jääb?»

«Loona pärast ma ei pelga, see lööb ennem mõnel silma peast, ei see ennast puudutada lase. Mis lõvid nad seal siis ikka ära ei ole ... Kena tal laagris suvitada, hea maaõhk, saabki kolmeks kuuks linnatolmust välja.»

«Kui see õhk sul seal liiga kirevaks läheb,» ütles Loonat sadamasse saatma tulnud Jalak, «siis tule ära! Vaata, juulis ja augustis on linnas kolimise hooaeg. Ütle, kas ma ei pea siiski valmis vaatama ühe korteri ... võib-olla saabki helerohelisse majja. Kahetoalise, köögi ja eestoaga ... korteriraha on praegu nii väike, et suuremat küll ei saa. Ütle, Loona.»

«E-ei tea,» venitas Loona. «Vaadata ju võid ... aga käsiraha ära maksa. Ega maksa vist vaadatagi, Pikk-soldat.»

Ütles seda nukralt ja nagu kahju oleks tal olnud, aga järsku jätkas elavalt ja rõõmsalt:

«Vaata, Pikk-soldat! Kas ei ole nagu jõulupuumunad kastis? Sinakad ja rohekad?» Ja näitas ise õllekorvile, mida kandis sinises kitlis töömees. Päike sätendas pudelikaeltel, välkus sinise ja rohelise segu.

Vaatas Pikk-soldat ja pajatas:

«Pagan ise sust sindrist aru saab. Teed juba ristiinimese häält, mõtled — nüüd saab mõistlikku juttu ajada... järsku lööd jälle keeru sisse. Sa ei tea isegi, mis sa tahad.»

«Vist ei tea jah,» vastas Loona leplikult ja vaatas siis pika pilguga oma saatja pealage. Keskmiselt tumedad ja siledad juuksed... neile võiks kuupaiste langeda ükskõik missuguse nurga alt ja neisse ei tekiks iialgi pettelainet, ühtainukest, risti läbi juuste... nagu oleks ema vajutanud veel niisked juuksed vakku...

«E-ei tea-aa,» venitas Loona viimased sõnad lahkumiseks ja Pikk-soldat ei saanud aru, mille kohta need käisid, kas nüüd korteri või...

Võõpsust oli veel tükk maad edasi sõita ja alles õhtu eel jõudis Loona õigesse sadamasse. Paadisillal ootas teda leitnant Kandelaaber, see võruke. Laagrisse tuli neil minna läbi küla. Küla hingas sügavalt, rahulikult ja väsinult õhtupäikeses, nagu päev läbi töötanud inimene, täiesti väljasirutatult. Aeg-ajalt tuli järvelt jahedamat õhku. Mis küla, see on juba aleviku nimetust väärt: lihapoe sildil uhkeldas suur tsinkvalge siga, rõngassaba. Nurgamajal valendas silt «Kohvik ja söökla», aknast tibas kandlehelisid, aknalaual oli purk kurkidega. Suur puu ja selle all madal maja kuldrohelise samblakatusega. Loona jala ette jäi surnud varblane. Ta võttis laibakese ja asetas selle üle madala aia murtud-südame roosatava põõsa alla. Aknal naeratas neiu punases kampsunis ja hüüdis:

«Murra hästi pikk oks, võta mitu!»

«Siin on lahke rahvas,» lausus Loona Kandelaabrile, sellele vasksele ja nurgelisele. «Näe, mina läksin nende aeda midagi panema, aga nemad soovitasid mul sealt võtta.»

Kirju kirik keset vana kalmistut, üle purunenud müüri upitas kõver puusõrm ja kippus kobama möödujate pealagesid. Kirikuuksel laiutas käsi Kristus, maalitud erepunase, sinise ja rohelisega. Torni suurt tulbisibulat poolitas punapruun tüvi: hiigelmänd on teinud järsu nurga ja nüüd paistab ta kollakate laikudega sammas torni helesinisel põhjal. Kalmistul on setu naisi

valgetes maani ulatuvates ürpides. Nagu suured, arad, heledad linnud. Aga kõikjale üle kirju küla, akendele, ustele, trepikestele ja teedele, oli puistatud ilustuseks sõdureid, rohekaid rosinaid õhtupunakale kirjule koogile.

Võtaks praegu ainult seepia ja menningpunase, mõtles Loona. Teeks pildi õhtusest külast. Ja vajus ise üle jala punasesse sõredasse liiva. Kadakapõõsaid, mände, tükike karjamaad. Lambad on veel väljas. Päike vaatas juba õige madalalt läbi sakiliste metsalatvade ja kuldas pulstunud villa lammaste seljal. Nagu kannaksid lambad määrdunud seljal väikest päikest ja see pilluks kiiri läbi halli, musta ja räpaselt valge villa. Lambakarjuseke kraavikaldal tõmbas naerule laia roosa suu, madal päike vaatab talle ju keelepärale ja kurkugi, mõtles Loona.

Kaitseväe suvelaager. Suur liud sinise leemega — järv. Järsud kaldad, künkad punaste külgedega. Pedajate rohelusest paistis kollakaid majakesi, katusenurki, õhtupäikeses hiilgavaid aknaid. Päike otsis aknaruutudelt kulda. Leidis ja nühkis seda aknal üha hiilgavamaks. Vajus siis sakiliste latvade taha ja viis kulla kaasa. Ta sulatab selle homseks ümber ja valab üle Setumaa välja . . .

Pikast tallihoonest tormas järve kaldale kari hobuseid. Kabjaplagin, kruus lendas teelt kõrgele, vesi sulises järves. Ülemeelikud neljajalgsed norskasid ja sõdurid siunasid . . .

«Tuu pikk hoonõ, puul tõsel mäe sehen, sääl tuu mi kodu omgi. Mia ja tuu keksja üten tuan, tii tõsen, õkva vasta. Katus juusk küll läbi. Kivi om lahtitse. Aga noh, soe aig. Ärgu tii noid kivve näpma akaku, nuu om lahtitse ja kui üte võtat, tulevõ tõse kik robõnal kaala. Kolonõl ütel, et Belgian olõvet kik nii . . . meil kah iks Belgia perrä,» seletas Kandelaaber.

Belgia kombel kaetud katuse alla viis mäeküljelt sillake. Mhm, nagu lossipreili, mine majja üle silla. Alumisel korral aga küpsetas majandusosakonna allohvitser Mantel, ümarik vanamees, setu külast palgatud töölistega leiba laagri tarbeks.

Belgia kombel kaetud katuse all on kaks pikka ja kit-

sast ruumi, lagedate, laudadest lohakalt kokku löödud seintega. Läbi seinapilude sinetas järv ja katusekivide vahelt kumas roosakat taevast. Loona toal oli aken kahekümne nelja väikese ruuduga. Ruudul lendlesid hallid ööliblikad, suure keha ja jämeda peaga. Kas need ongi surmaliblikad? ... Kui jah, siis on nemadki stiilselt valitud ... sõjaväe juurde, mõtles Loona. Kõrgel mäel laagri taga mürtsus orkester. Loona kükitas oma kohvri ette ja tundis imelikku, tühja nukrust. See nimetu nukrus ... nagu oleks õõnes vaat mürtsuvale muusikale vastu kõmanud. Laagri marsil oli julge ja elurõõmus viis, aga tema, Loona, nukrutseb järsku nagu kurb konn, kükitades oma kohvri kõrval.

«Tii,» tänitas vastastoast leitnant Kandelaaber. «Tulgõ siiä! Meil om aput piima, sii karastap süant.»

Loona istus rohekale sõdurivoodile ja rüüpas plekkruusist hapupiima, aga see ei karastanud sugugi ta südant. Ta oli nagu võhivõõrasse kohta toodud kass. Vaatas ringigi uuriva kassipilguga. Härra Keksjen oli linnast laagrisse toonud heleda öökapikese, rosetiga uksel. Sellele asetas nüüd kaks pilti, raamideks kõverad plekist hobuserauad. Ühel pildil naeratas ise, seljas meremehe munder, parem käsi risti üle rinna, et paistaksid lindid ja nööbid. Teises raamis hoidis hirmunud näoga ema kaht poisikest kaenlas. Loona, see kuri kass, mõtles: tal on sellepärast nii heitunud nägu, et kardab tulekahju ja seda tabelit, seda päheõpitut ...

Siis aga soris asjaajaja ahastades kohvris ja kastides.

«Neptun küll, kus alles lops! Saapasulase, hambaharja ja habemenoa olen linna jätnud. Tule Ahti appi, triiksärgid ka! Oi, kus avarii!»

«Tühja kah,» trööstis kuri kass võhivõõras ruumis. «Pilt on ikka peaasi, seda võib vaadelda ajamata habemega ja musta särgiga. Karastab südant, hoiab üleval meremehe vaimu. Head ööd!»

«Ega me preili und ei sega, kui mängime siin kahekesi muusikat?» päris julge meresõitja viisakalt. «Teeme paar õhtulaulu. Kandelaaber ju mängib viiulit ja mina kitarri. Me hakkame kokku harjutama.»

Varsti nad harjutasidki kokku. Ja see kõlas koledasti! Loona toetus rinnuli aknale, tõrjus peoga eemale noid ... sõjaväeliblikaid ja kiristas varsti vaikselt hambaid. Küll oleks tänane õhtu ilma kräunumiseta ilus! Inimene, see Looduse Isand, kipub ise sageli loodust solkima, no mis need kaks küll peaksid vaestest mänguriistadest kräunutama? Ime, et siia ei jookse küladest setud kokku, uudishimus, et vahest on mingid lahkusulised korraldanud saatana minemapeletamise peo! Saagivad siin nii koledalt, et isegi saatan säärad teeks! Loona katsus oma mõtteid koledatest häältest kaugemale viia, vaatles järve ja taevast, leivakünasid all seina ääres ja puuriitu. Leivaküpsetaja allohvitser ütleb alati iseenese kohta, et ta olevat «vana kooli viisakusega» mees ... Ta töötavat sageli kogu öö, hommikuni välja, sest teda haaravat tihti tunne, hirmus nagu hambavalu, et ta kuidagi pole kasulik oma kallile kodumaale. Loona oli teda korra ta agaruses veel julgustanudki, omal viisil muidugi:

«Pärast surma tuleks teie nahk tühjaks lüüa ja siis täis toppida ... nagu neid tedrekukki topitakse ... söögitubadesse ülesseadmiseks. Teid tuleks aga staabisaali nurka panna, eeskujuks kõigile riigiteenijatele, iseäranis aga minusarnastele lohakatele.»

Kräu, kräu, kräu, vigii-ii-iit, viu — muusikatund vastastoas aga jätkus ... Väike õhtumuusika. Orkester mäelt saatis aga oma s u u r t sekka, orgu vajus rõõmus viis ja kattis kahe saagija tööhääled kinni. Viis hõljus üle metsa ja vajus järvele. Loona sulges silmad ja nägi: husaar tantsib, punane nägu õlleuimas õhetav. Hei, ainult ratsamehed on need õiged sõjamehed! Husaar hõiskab ja keerutab, säärsaapad läigivad, kõriseb midagi karrast või plekist. Hõissa, setu neiud, tantsige teiegi, keerutage keha ja hööritage puusi, kuni neil veel värske ja noor liha! Laske välkuda tervetel hambaridadel, enne kui need teil suust kukuvad!

Krä-uu, kräu-uu, hoiatas aga kaeblik hääl vastastoast, ja kaks moosekanti mängisid vana viisi murtud tiivaga liblikast, kes veel enne päikese veeremist sureb, ja mahajäetud neiust, kes ühes lapsega kaljult vette hüppama peab. Pöördusid siis vaevalise küsimusega õrna

ööbiku poole ja igatsesid kallimat kaugelt lainete tagant. Siis järgnes pisut lõbusam viis, mis kõneles kuke kui kodulinnu kasulikkusest . . .

Loona hoidis peod kõrvadel ja kujutles vastukaaluks pikka ja rohtunud tänavat jõe kaldal. Päikese loojenemisel õhkub tänavalõpp nagu ahjusuu, valgusjuga lainetab rohetavalt luhalt mööda tänavat vaatajani. Majad tänava ääres on madalad ja juba päris mustad, nagu kaldad punasele tänavale, valgusjoale. Mööda seda tänavat tahtis Loona kord väikesena kodust lahkuda. Ta tahtis Unikülla minna. Seal elavat rikas taat — tema juures olevat laos kõik närtsinud lilled ja ammulauldud laulud alles, ammusurnud linnud sidistavat tema räästaalustes. Loona läks tookord tagasi tooma mulluseid võõrasemasid, suuri ja lillasid, mis olid õilmitsenud Tuiskude aknal, naelakastis . . .

«Krr-ää-ää, vihiii, vihii,» viiksatas viiul, Loona hüppas jalule ja jooksis välja. Peatus hetkeks oma rüütlipreili sillakesel. Tuul tuli järvelt ja männid kohisesid mõnusalt. Kuhu nüüd joosta, kuhu minna? Pisike punkt puude ja pilvede all otsis teed, ümber kanarbikused nõmmed ja punane liiv . . .

Lonkis ja jõudis staabihooneni. Kahel pool ust muidugi need torud, need suured! Loona koputas sõrmenukiga ühele. Kaheteistkümnetolline kahuritoru vastas tasa, pahuralt, nagu magaja, nagu vihane väljapuhkaja. Uksel istus kass ja sel oli ka kroonulik nägu, kaame, musta kikkhabemega. Tuttav nägu, mõtles Loona, ja talle tuli meelde Wallensteini portree. Vana Wallenstein ajas end ukselävelt jalule ja astus väärikalt üle punase liiva. Tal on püksid jalas, valged, mis lõpevad mustkarva jalasäärel. Nojah, vana musta-valgelaiguline Wallenstein peabki ju ratsapükse kandma. Loona naeris ja kutsus: «Wallenstein, kuule Wallenstein!», aga teda ei võetud jutulegi. Teiselt korralt, sidest, kus töötas aparaat ühetasaselt toksides, pisteti läbi akna välja sasipea ja kutsuti kassi: «Tamerlan, Tamerlan, tule supile!»

No olgu siis Tamerlan, leppis Loona, peaasi, et väepealik. Tamerlan läks alla kaldale ja kadus kadakapõõsasse. Sides, keskjaamas, helises telefon ja kaugekõ-

nele vastas viisakas mehehääl: «Ei, preili. Kapten Lagle on Pärnus puhkusel ja sõidab siia alles hiljem. Palun, preili!»

Nojah, mõtles Loona all, juba hakkab üks neist ärtusoldati rosinatest end magusalt meelde tuletama. Hmh, ja raiskab veel kaugekõnele rahagi . . .

Hämariku hall vill aga tihenes. Läbi selle halli ruttas valge kogu küla poole ja Loona tundis teravat liikvalõhna. Setu naine tõttas koju, ta oli võtnud neid õndsaks tegevaid troppe. «Ku neit juud, siss kuulõt englit laulman», nii öeldi selles maakohas . . .

Leivaküpsetushoone mäeküljel vaikis. Küllap olid mõlemad mängumehed juba väsinud ja Loona kõrvad saavad ometi rahu. Hiilis oma tuppa ja istus voodile. Õled krabisesid. Kott oli topitud liiga täis, voodis oli nagu paksu hobuse ümar selg. Aknal surisesid surmaliblikad ja belgia moodi kaetud katus nagises. Jahe oli. Rõske jahedus. Loona tõmbas vaiba lõuani ja värises. Kodus, seal lükkas ema ikka vaibanurga Loonale kukla taha . . . Loona magab nagu kass, kukal olgu alati kaitstud ja kaetud. Aga siin puhub jahedalt ümber kukla. Südames alustas idanemist narr ja kibelev tunne . . . nagu väike tüdruk igatses ema ja ärklikambri järele. Ja —

Kandelaaber andis pininal häält, Keksjeni pill võttis antu plirinal kinni ja kaks muusikut saagisid viimast pala: «Kas emasüdant tunned sa?»

Setumaa südames, sinise järve ääres, belgia kombel laotud kivikatuse all nuttis väike tüdruk. Ometi pidi sama tüdruk juba viinakuul tsiviil-täisealiseks saama. Keegi ei näinud ta nuttu, ei saanud teda segada ega lohutada. Komp, komp, astus vahisõdur piki järvekallast ja valvas, «et laagrihoonete ligiduses ei kõnniks kahtlasi isikuid». Nii seisis laagri eeskirjades. Komp, komp, kaks sammu matsudes, siis kolmas heleda kõlaga: saapanina põrkas vastu rööpaid, mis tulid sadamast ja lõppesid leivaküpsetushoone ukse ees. Neil veeti jahu ja leiba, vagonettides . . .

«Ma olen siin juba kuuskümmend kaks päeva,» kirjutas Loona postkaardil emale. «Aga sellest hoolimata

veel elus ja terve mõistuse juures.» Ja kirjutas mõttes edasi: «Sa mine õige ja vaata, kas on võimalik, et on olemas teater «Vanemuine» ja et selle aias on õhtuti sümfooniakontserdid. Loe üle kõik kinod Tartus ja kirjuta neist. Vaata, kas on koha peal Gildi tänava raamatukogu ja kas on Toomel alles meie au ja uhkus, ülikooli raamatutempel. Mina olen kuuekümne kahe päevaga kaotanud usu nende olemasolusse . . .»

Kuuskümmend kaks päeva ja ööd. Kõik sarnased, nagu oad kausis, tera sõsartera sarnane. Elu nagu aiaplank, milles on kuuskümmend kaks halli, luitunud teivast.

Loona päev algas väga varakult, ta uni oli erk ja laskis läbi kõiki võõraid hääli. All, leivaküpsetuses, sõnelesid setud, kolisesid leivakünad ja raiuti puid. Mantli hääl manitses:

«Kui te nii palju lärmitsete, ei saa taigen hea . . . ei kerki!»

«Jaakup käis eile Alviine juures ehal, tema siin seletab,» irvitati talle vastu, ja leivaküpsetajate koor naeris. Vanal Mantlil oli soolo: kõrge, mökitav kitsenaer, see kõlas otse Loona uneaseme all.

Kandelaaber ümises ka hommikulaulu ja keegi avas aralt välisukse. Noor setu naine tõi piima müügile. Helises metallraha ja Keksjen päris:

«Jälle pudelis? Ega sa suuga teda pudelisse ei lasknud? Nagu Maarja tegi? Siis ma teda küll ei taha. Ega sa teda läbi undrukusiilu ei kurnanud, siis ma ka ei taha.»

Hommik oli väga vilu. Loona kaelasooned valutasid, tuba oli rõsket tuult täis, seda tuli otse järvelt. Järv ise oli sügavsinine, keskelt sile nagu siid, äärtel aga kräsune. Sild kõmises — väeosa ruttas õppeplatsile. Kabi kabja järel astus kõmisevale puusillale ja ratsanike rohekas rida kadus tulililledest kolletava künka, tusane Loona aga staabimaja seinte taha.

Telefon plirises juba varakult, tulid käskjalad hommikuse postiga. Lauajuhend, kanderaamat, ootel olev post ja kirjavahetus, mis määratud kausta õmblemiseks . . . Loona torkas nööpnõela läbi kolme vahekirja endale näppu ja imes punase tilga ära . . . Pikk poiss

palja jalu ulatas Loonale väeosa kirjade kanderaamatu, ta sääred punetasid, ta oli tulnud teispoolt järve. Tulnud otse läbi kraavide ja ojakese. Aga Inge ei või näha sõduri ohatanud, kuresaapais sääri, teda ajab see pilt hädaldama:

«Minu m e e s ütles juba ette ära, et see laagrivärk saab hirmus olema! Ma külmetan end ära. Ja süüa ei saa külas kuskilt. Mõelge, kohvikus nõutakse lõunasöögist nelikümmend senti! Jumaluke! Ainult kolm sööki ja nelikümmend senti! Ja kui jälk maik! Rasval on kibe juures, kotleti maitse on viha, kurgid on liiga hapud ja maasikad, need pole ka nagu maasikad mujal maailmas . . .»

Igahommikune kaebelaul lõppes salmiga laagriarstist, toorest inimesest. Tema, õrn ja nõrk Inge Rosin, palunud paar päeva puhkust. Toores inimene aga ei andnud seda paari päevakest. Siis oli Ingeke viimases hädas, häbenemata hüüdnud:

«Aga ma olen ju n i i. Ja laps liigutab juba!»

Toores mees oli aga vastanud:

«No vaat kui tore! Siis liikuge ja liigutage ise kah, et laps juba varakult tunneks, et tal virk ja tubli ema on.»

Hädaldaja lahkus ruumist ja kirjutaja-allohvitser naeratas süüdlaselt:

«Parem on ikka vist poissmeheks jääda . . . mina neid naisi kohe päris kardan.»

«Eks ta vist õigem ole,» ohkas Loona südamest. «Mina jälle kardan mehele minna, ega muud, kui et minust saab ka pikapeale niisugune naine.»

Jälle krabisesid kaks sulge üle paberite. Asjaajaja viibis koloneli kabinetis, nad porisesid mitu tundi mingi aruande kohal nagu kaks eksinud kimalast. Loona silmitses vana, narmendama löönud nurkadega kirjavahetust. Kaks, kolm, neli . . . Neli aastat on rännanud see paberipeotäis mööda ametiasutusi ringi ja vaevanud registraatoreid nagu vähktõbi. Nüüd otsigu Loonagi talle kaustadest veel lisa. Vana kaust lehkas nagu kelder, milles hoitud ületalve kaalikaid. Aga väljas valas päike terve Setumaa oma kuuma kullaga üle. Ainult männiladvus virvendas hõbedaselt — õige noored

okkad vastu valgust. Keskpäev oli kõrvetav. Wallenstein otsis paraja paiga ja ta valged ratsapüksid välkusid, kui ta liivas püherdas... Aga Loona sõrmed pidid siblima paberipuntras, p i d i d seda tegema veel hoole ja innuga. Vana Mantel oli korra vaimustusega lausunud: «Mis me oma kalli kodumaa hüvanguks teeme, seda tehkem hoole ja armastusega. Ma teen leivatainast ka hoole ja armastusega. Kui ametlik paber helluse ja hoolega kahekorra pöörata, siis on see hoopis midagi muud...»

Kell oli kolm, kimalase häälega kolonel läks saevabrikusse kontrollkäigule. Loona nägi ta nurgelise lõuaga profiili vastu päikesekullas majaseina. Nüüd oli päeva esimene osa läbi: registraator viskas pika kanderaamatu vahele väljamineva posti, lõi raamatu kinni ja ulatas selle käskjalale. Sammus üle rohelise platsi, astus laagrikodu jahedasse eesruumi ja küsis ettekandjalt: «Ja täna on?» Tütarlaps, kas siis Emmi või Adeele, Amanda või Hildegard, vastas: «Riisisupp, loomaliharullid, kissell.» Või vastas üsna pisut teisiti. Ikka supp ja ikka liha ja ikka magusat. Loona pidi pööningukorral üksikus toakeses sööma, nii oli kindrali korraldus. Naised ei tohtinud ses korralikus laagris meeste jalus tilpneda, nendega koos ametlikus söögitoas süüa, neil ei lubatud laagri sauna minna. Loonale siin üleval meeldis, siit võis kaugele vaadata. Ambulantsi punasel katusel oli lipp ja tuul oli sellest kolm kitsast teinud. Seegi maja oli kaetud belgia kombel ja kivikatus nagises tuules. Tuul lõgistas aknaraame ja Loona mõtles: süües tuleb asetada põial taldrikuservale, mine sa tea, viimaks võtab see raske tuul kergest hoonest läbi kihutades veel poole su igapäevasest lõunast kaasa!

All kogunesid üleajateenijad allohvitserid lõunale. Ka neile oli määratud söömiseks eri ruum, neil ei sobinud kuidagi ohvitseridega ühes ruumis keha kinnitada. Maja kõlas nii läbi, et Loona üles kuulis, kuidas kahvel puudutas sööja hambaid, kõlksatas taldrik teisega kokku põrgates ja lürpis keegi suppi. Ohvitseride ruumis naeris keegi kõõksudes, läkastas, ja talle taoti turjale.

Loona kirjutas oma nime ja lõuna hinna risti üle sinise lehekülje tšekiraamatus, mille ettekandja tõm-

bas põlletaskust. Iga päev ühed ja samad liigutused, märkas Loona. Ja temas kerkis ebaselge pilt iseliikuvast mänguasjast kaupluse aknal... ikka needsamad liigutused...

Lonkis jälle risti üle rohelise välja, astus üle rüütlipreili sillakese leivaküpsetushoonesse ja kadus oma tuppa. Vastik, sinepikollane valgus vajus üle maastiku... tuul kiunatas korra, küllap ta kiirustas lähenevat vihmasadu. Loona viskus voodile ja ohkas. Sa ei saa siin suvel ainustki raamatut — kes see ilusa ilmaga loeb? Ajalehed on läbi siblitud ja uued tulemata. Kirjutada ei taha... isegi emale mitte. Täna on küllalt kriipseldatud. Kõnelda ei taha. Ja kellega? Millest? Keksjen ja Kandelaaber... Esimene seletab oma mereväest ja teine oma viiulimängust. Esimene oli olnud tubli meremees ja teisest oleks võinud saada — võib-olla — tubli viiuldaja. Või kuidas preili arvab?»

Vihiit, huilgas tuul kui kuri kull — kas ta ei kiskunud praegu küüntega laiemaks pragu kahe seinalaua vahel? Vihiit, irvitas ta belgia kombel laotud katusel ja ta küüned krabisesid lahtiste kivide vahel. Tume vari libises läbi toa, siis teine ja kolmas. Madalaid pilvi kuhjus järve kohale hunnikusse. Tuul kihutas läbi hoone, kakskümmend neli väikest ruutu klirisesid, hunnikuke saepuru keerles põrandal nagu väike vesipüks. Raskeid tilku langes rabinal. Varsti tekkis põrandale tume viirg, peagi sai sellest märjalt läiklev vööt ja vöödist loik, loigust aga lai lomp. Setumaa südames lõi vihm belgia moel laotud katusest nagu mängides läbi. Tilku langes Loona näole ja kätele, heledale vaibale voodis. Ta tiris voodi teise seina äärde. Nii sadas õhtuni ja voodi oli saarekeseks üleni märjal põrandal. Õhtul häälestas Kandelaaber jälle oma pilli, üle silla sammus rühm läbimärgi sõdureid savist raskete saabastega. Komp, komp, komp. Kräu-uu, krä-uu, algas vastastoas öömuusika. Tirr-tirr-tirr — meremees jäi veidi hiljaks. Loona virises järsku tasa nagu jonniv laps ja hammustas sõrmekonti. Kaks muusikut aga saagisid edasi. Vigased, küürakad helid rändasid majas ringi santidele omase haleda astumisega. Öö tuli üle punaste

liivalainete, üle siniste järve omade, üle märja maja. Aga Loona juurde tulid vihmast märja vaiba alla kurjad ja kõverad unenäod. Lakkmusta soenguga hiinlanna maniküürib Loonat, ta kukal helgib sinakalt. Siis kasvab ta kuklale üksikuid pikki harjaseid ja ta nägu muutub koloneli omaks. Kolonel nõuab Loonalt kaheksat aruannet. Otsitagu need järgmise kahe sekundi jooksul. Aruanded on aga pärit läinud sajandist. Siis tõstab Jalak suure ämbriga verist vett suurde vaati, see olevat surnupesuvesi ja vaat ei kõmisevat enam nii õõnsalt . . .

Jälle kolistas Jahu-Eedi all künadega, praksusid puud ahjus ja uus laagripäev algas. Kuuekümne kolmas. Sel päeval sai Loona mõistliku kirja mõistlikult Jalakalt. Kas Loona ei kõhivat, kopsus pisteid ei tundvat? Külmas ja tuulises toas võib seda ju kergesti juhtuda. Kuidas seal toidetakse? Mähkigu Loona magades ikka villane sall kaela ümber. Veel parem on aga villane sukk, tema ema mähib alati suka. Ja kõige mõjuvam olevat veel higine sukk . . . Hoidugu märgade jalgade eest, ka soojal ajal. Ja olgu kõigiti kuku ja pai . . .

Loona lebas peale lõunat voodis ja luges seda kirja ikka jälle ja jälle. Ta otsis sealt kas või kõige pisematki . . . sädet, aga ei leidnud. Talle olid read niisama tühjad nagu ridade vahed. Ohoh, t e m a, kes harilikult juba aprillis ujus üle Emajõe ja on kandnud korralikke kuresaapaid, peab nüüd kaela ümber mähkima villase suka . . . ja veel higise!

Prauhh, käratas püss lähedasel lasketiirul. Prauhh, prauhh. Nagu koputaks keegi terava sõrmenukiga kõrva taha . . . just sinna kohta, kus keskkõrvapõletiku puhul kõige valusam on. Prauhh, prauhh. Metsa taga järvekaldal aga algas oma täristamist kuulipilduja. See ammutuntud ja vastik hääl, see rat-rat-rat! Nagu koputaksid surma enese kondised sõrmed plekiga löödud uksele, selle taga aga väriseb süda ja aimab, et tuuakse halbu sõnumeid. Loona vihkas neid hääli ja need tegid ta meele kärsitult kurjaks. «Oleks minu olemine, teiseks minu tegemine,» ümises Loona vana rahvalaulu sõnu. «Ma lööksin laiali kõik sõjaväed ja sõjamehed ja sõjariistad, ma kaotaksin kasarmud ja kõigist sõnastikest

ära selle sõnagi — sõda.» Rat-rat-rat, koputas aga sõrm uksele ja haugatasid püssid . . .

Loona toa uksele koputati ka. Tasa ja mõõdukalt. Hele peake ilmus Loona süngesse kambrisse — proua Inge Rosinal oli suur palve. Ta valmistanud nimelt pudipõllekesi, terve tosina, helesiniseid. Joonistagu nüüd Loona talle mustrid ette, kas kannikesekimpe või äraunustamind, siis ta ise õmbleb. Kas pole need lapikesed liigutavad . . . nad on nagu uue elu vapimärk . . .

Rat-rat-rat, prauhh, prauhh . . . surma hääled ei hooli sest põrmugi, et kaks naist nende läheduses vaatlevad elu vapimärke . . .

Loona ohkas ja lausus:

«Ma ei joonista kunagi mustrit ette. Segab ja teeb töö igavaks. Ma õmblen nii: nõelaga siit ja sealt, värvilisi laike, neist saab isegi muster kokku. Lillekesi? Päh! Parem juba mõnele pisike jänes, mõnele pisike pardike, kasse . . . et lapsele pudi paremini maitseks. Vaat nii . . .»

Loona kummardus pudipõlle kohale. Antagu talle kollast ja punast niiti. Natuke musta ka. Varsti taiutas põllel kõverjalgne pardike, antsakate labajalgadega, tömp nokk liigutavalt lahti. Must silm, ja oligi valmis!

«Oi jumal,» ei jõudnud noorik ära imestada. «Nii ruttu ja pardi moodi!»

Kolm kassi hoidsid üksteist käppi pidi ja tantsisid, sabad uhkelt rõngas. Selleks oli Loonale vaja musta ja rohelist. Ta töötas innuga . . . et unustada hääli lasketiirult, kõike s e d a . . . Nüüd oli tal jälle pisut põnevat ajaviidet, keegi vajas kas või natukegi tema abi! Tema õmbles ja proua lobises ilmast-maast, lastest, abielust ja armastusest.

Kandelaaber tuli parajasti kasiinost, laagrikodust. Ju vist pöördus ilmake põuale, küll kõrvetas jälle! Kuidas see ainuke naps, see kahekümne viie sendine «polkovnik», peas surises ja sumises nagu aurulaev! Maja esikus peatus võruke ja kuulatas. Loona kõneles kellegagi. Selgelt, aga ükskõikselt, nagu ei hooliks ta kuulajast kuigi palju:

«See on vanaaegne ja totakas sõna — armastusele

ohverdada. Ma toon ka mõningaid näiteid . . . need on aga hoopis teistmoodi kui teie omad. Tütarlaps, kes armastas mehist ja meeldivat kingseppa . . .»

«Ooh,» hüüatas proua pettunult. «No mis armastust võib ühe kingsepa vastu tunda?»

«Aga vahest oli see moodne kingsepp, ülikooli haridusega?» küsis Loona, üks kulm kõrgem, ja jätkas oma juttu. «Meister oli uute kingade tegija ja vanade parandaja. Aga selle tütarlapse armastus oli õnnetu, täiesti lootusetu, sest ta kinganumber oli nelikümmend — no kuidas sa viid niisuguse lootsiku armastatud mehe kätte parandada, et temaga tuttavaks saada, kas või mõne sõna kõnelda? Siis korjas tütarlaps oma hädise palga kõrvalt, jättis lõunaid söömata ja ostis nii kogudes paari kingi. Kingi, kauneid nagu muinasjutt . . . number kolmkümmend viis. Rebestas siis mõlemal pisut pealisnahka ja viiski armastatule parandada. Vaat seda ma nimetan «armastusele ohverdamiseks». Siis veel lugu noorest pangaametnikust. See abiellus ja palk oli imepisike. Naine aga armastas oma meest ja hakkas mehe meeleheaks majapidamisrahast kokku hoidma. Kuidas seal ikka hoida — tuli ise vähem süüa. Nii ta siis vähendas väljaminekut . . . Ei, söögu nüüd mees töölt tulles, t e m a olevat juba keetes oma kõhukese t ä i s maitsnud . . . Kuivas kokku ja jäi tiisikusse. Veel enne ta surma suudles pangaametnik juba teist naist . . . Ta, see lahkunu, oli endale kirsturaha kokku hoidnud. Vaat see on ka «ohver armastusele» . . .»

«Ei saa ma sellest midagi aru,» raputas Inge oma heledat peakest. «Nii palju raha väikeste kingade peale! Ja nälgida . . . Kas need naised olid päris normaalsed? Jah, ma saan aru, kui väga korralik neitsi andub enne laulatust . . . muidugi, kui ta täitsa kindel on, et see mees ta ära kosib, see on minu arvates ohver armastusele. Või mis teie arvate?»

Aga Loona vastas, vastikusest pisut viltuse suuga, järsult:

«Ei mõista. Ja ise ohverdama ei hakka.»

«Torõ,» hõiskas järsku eesruumis kuulatav Kandelaaber nii valjusti, et vana Mantel alumisel majakorral võpatas. «Tii olõt torõ poiss! Tii kõnõlõt küll vahõl

nii ullõ sõnu, et päälae võtt külmass. Aga tii olõt sugulisõlt karske ja kasin.»

Keegi ei vastanud talle. Ja rõõmus võruke tänitas veel korra:

«Tii olõt sugulisõlt karske!»

«Vastik meesterahvas,» sosistas Inge Loonale. «M i n a küll ei mõista, kuidas te niisuguse inimesega ühe katuse all elada võite... Kui ropult ta räägib.»

«Oleksid nad kõik niisugused, nagu see vana lihtne võrukesehing,» vastas Loona ja tundis järsku jälle seda vana, ammutuntud kehalist vastikusehoogu: iseenese, helesiniste pudipõllede, raseda naise, lasketiirult tuleva lärmi vastu. Nahk muutus kihelevaks ja kärsituks, joosta oleks tahtnud, üksi olla, järves ujuda, p u h t a s vees.

Loona laskis äkki helesinise põllekese niidi ja nõelaga sülle ja oigas. Ajas silmad suureks ja kõverdas suu. «Oi, oo-ii!»

«Mis nüüd?» heitus Inge.

«Pimesoolikas, pimesoolikas! Torkab kui noaga,» oigas Loona ja laskus ehtsa haige jõuetusega oma voodile. «See on mul ammugi juba... nagu naaskliga torgib. Ai!»

Ise uuris ühe silmanurgaga teise naise nägu. Kas ta siis ikka ei tule veel mõttele jätta hädaldav ja haige kaasinimene üksi? Et see rahulikult lebada ja kosuda võiks... Andis veel sõnadega õrnalt märku:

«Kui ma kerra tõmbun ja hästi vaikselt omaette olen, siis annab ta ígakord järele.»

«Ei,» hingeldas Inge. «Midagi peab tegema. Kuumi pudeleid, kaerakott!»

Ruttas esikusse ja kutsus:

«Leitnant Kandelaaber, preili pimesoolikas on haige. Surra võib... Kust saaks kuuma vett?»

Hetk hiljem jooksis võruke juba risti üle rohelise platsi kasiino poole. Tõi sealt kolm õllepudelit kuuma veega. Pangu proua need pudelid vaesekesele külje alla, otse valutavale kohale, katku haige vaibaga kinni ja...

...mingu ise minema ja võtku kaasa oma lääged armastuseohvri jutud ja pudipõlled, täiendas Loona

mõttes. Tema on tüdinud ... neist plärtsatustest lasketiirul ... kõigest sellest õõnsa vaadi kõminast ...

Inge tatsutaski minema, kaenlas helesinised lapid pardipoegade ja kassikestega. Kandelaaber kadus oma tuppa. Haige hõigaku teda — kui valud suurenevad, toob ta arsti.

Haige aga võttis külje alt kolm pudelit kuuma veega, puhastas pesukausi ja valas vee sellesse. Otsis siis uue tüki seepi ja pesi end. Üle kuu aja kord kuuma veega! Ooh, järgmisel korral ta nüüd teab, kuidas saada kuuma vett nii korralikus kohas, kus naised ei tohi end pesta meestele määratud saunas. Asetab ainult peo kõhule ja oigab. On hea, et inimesel on sisimas midagi p i m e d a t, sellest ei paista vale läbi ja kuum vesi voolab niimoodi ise laisa Loona juurde.

Aga siis astus Kandelaaber paar sammu Loona toauksele lähemale, hüüdes:

«Ma tuu tiil aput piima. Karastap süant.»

Loona hüppas voodisse, haaras kaasa kolm tühja pudelit ja heitis nendele külili. Üks sattus otse puusakondi alla — ja nüüd oigas petis pärisvalust, sest muidu nii ümar pudel oli puusakondi all väga valus ja kõva. Lisaks kippus naer peale — on aga küll Veenus pärast suplemist, suplusvesi toodi kolme õllepudeliga kohale ja Veenusel pidi valutama pimesool!

«Vaenõkõnõ,» haletses võruke. «Nägugi verevass tõmmanu, jo palavik keren.»

Muidugi, mõtles Loona, nägu läks verevaks haruldasest saagist: sai üle hulga aja kuuma vett ...

Õhtuks läks valu üle ja hämaruses istus Loona mäeveerul, noorte, enesepikkuste pedajate vahel, katkus okstelt helerohelisi kasve ja pistis suhu. Nätsutas ja sülitas. Hapu, mõru ja kibe. Ja mõtles parajasti: kuidas peaks maitsma üks kuivatatud rohutirts, lugeda ju on, et pühad mehed oma paastupäevadel nendest krõbisevatest suutäitest eriti lugu pidasid —, kui äkki pandi ta silmile kaks sooja kätt ja keegi hõikas, rõõmsalt nagu poisike:

«Tõus ja mõõn, kes on?»

Loona ei vastanud. Kummaline, vastik viirg käis läbi keha. Nagu hüpleks võõra sõrmeotstest sädemeid

ja lõhkeks särinal temas, Loonas, ja annaks sooja. Ebameeldivat... nagu vingust sooja. Ja see hääl oli nagu väljaheidetud noot — vana kalamehe käega — noot siidist ja peenest traadist, sellega võiks vist püüda kalamaimegi...

Loona hüppas püsti, raputas enesest võõrad käed ja võõrad sädemed ning jooksis minema. Sõna lausumata. Säärane vaikiv jooksmine oli tema juures haruldus-eks.

Rüütlipreili sillakesel ootas Kandelaaber. Valge särgiesine helendas videvikus ja suitsupilveke sinetas suitsetaja kohal.

«Mes tii, aigõ ineme, ulgut ümbre, uuta tiid kui oma last. Kas tii aput piima tahat? Karastap süant.»

Ei, Loona ei tahtnud. Lipsas oma tuppa ja ümatas paar korda pahaselt. No nüüd on kergeke filmist välja lastud ja otse laagrisse, see Lagle! Jalak oleks Loonal käskinud suust välja sülitada hapu ja kibeda männi-kasvu. Oleks veel manitsenud: «Mis sa peaks toppima kõiksugust prahti suhu»... aga see oma kehkenpüksi-tempudega!

Öösel ärkas Loona metsikust kloppimisest välisuksele. Räme joobnuhääl käratses:

«Lahti teha! Sisse lasta! Käsku kuulda, kurat võtaks! Lahti teha!»

Siis jõudis aga kohale öösine valvepost, see keelit-les käratsejat väga hellalt ja vaikselt, kuna see oli majori aukraadis... Loona ei uinunud hommikuni. Algul vihastas, siis nuttis, aga järgmisel päeval tekkis ta skitsiraamatusse seeria pilte kõrbest. Kõrbes kasvas haljas puu — oli see nüüd viigi- või õlipuu, see polnud olulinegi. Peaasi oli see, et ümberringi oli kõrb, palju kaameleid ja puu oli haljas. Esimesel pildil oli kaamel, kes enne sööma asumist laulis puukesele serenaadi. Laulis, et ta on läbi käinud kõik maailma kõrbed ja otsinud seda a i n u s t, just s e d a puud. Teisel, asjalikul kaamelil oli sõrgade vahel nuga ja kahvel, terve ta kohtlane kaamelipale lausus: «Süüa tuleb ja sööma peab ja selleks sa ju oled.» Aga kolmas kaamel võttis kaugelt hoogu ja hüppas, hüüdes veel õhus: «Kurat võtaks, käsku kuulda!»

Ja kui järgmise pühapäeva hommikul kellegi hääl eeskojas hõikas: «Hei, vana Kandelaaber, kas sul veel hallitusseeni peal ei ole, lase sisse! Vara? Korralda ennast, mul on daam kaasas, tahab sinuga tutvust teha», — siis mõtles Loona: sooh, see serenaadi laulev kaamel on nüüd kohal. Ta timmib oma häält ja pööritab silmi...

Naisehääl naeris, Loona saatis nurka vasaku tenniskinga ja muigas põlastavalt: kas ei toonud see kehkenpüks vahest näha oma esimest kallimat, seda köögitüdrukut? Siis nii k e r g e kaameli eest jooksis Loona eile õhtul pakku! Nagu oleks Loona tõepoolest abitu haljendav oaasitaim, õli- või viigipuu, mitte aga okaspõõsas!

Kui külalised koos Kandelaabri ja Keksjeniga jalutuskäigule asusid, küsis kapten Lagle kergelt ja möödaminnes:

«Võtame ehk preili ka? Vaesekese! teie kahega siin igav, noor inimene ja kaks vana seent.»

Vana seen Võrumaalt hõikas:

«Kas tii tahat kõndma tulla? Mii tii tsõõri ümbre järve. Karastap süant.»

Okaspõõsas ulatas kaptenile käe ja okka:

«Kas kapten korraldab ka palverännaku p õ u a puhul?»

Nii läksid palverännakule kaks vana seent, kerge kaamel ja okaspõõsas. Nendega ühes ka majoriproua külast. Vaeneke, temalgi oli igav: mees oli tal juba kolmandat päeva lennus, kuigi jalaväelane ja pea juba hall.

Laager, see kõrb, pidas hingamispäeva. Kõrbekuningas — see polnud küll lõvi, vaid kindral, kuid see oli peaaegu ükskõik — näitas päikesele oma laia turja keset järve: tema päevitas ainult oma purjeka pardal. Ometi üks kohtki siin maailmas, kuhu see tüütu alamrahvas teda vihastama ei saa tulla! Hingas vaikselt isegi lasketiir ja äripäeviti alatasa hädaldavad telefonid. Hingas lind ja loom. Linnud ei vidistanud kasse kiusavalt ja vana Wallenstein kõhutas kahuri kõrval.

Ainult küla ei hinganud sel hingamispäeval, küla hingeldas ärevalt ja puhkis pidulikult: laat ja püha ja

pulm korraga! Ja kui põnev pulm! Naised, arad linnud valges rüüs, käratsesid ja kisasid nüüd võidu. Päevitanud näod punasid, suud olid laias naerus lahti ja silmad särasid. No kuulge naljalugu: Iivan kosis Jekateriina. Kõik oli korras nagu muinasloos, äi lubas pulmapäeval väimehele üle anda kaks majakest, koguni laastukatusega! Saabuski pulmapäev, tänane. Aga järsku — kes see teab, kas kuumast ilmast, liikvast või inimesepojas pesitsevast ettevaatlikkusest, aga keset kirikut lõi Iivan kahtlema. Annab, kurask, need laastukatusega majad või ei anna? Ja Iivan tuli kirikust ära, ronis lakka, hädaldav pruut ja pulmalised järel. Ei, Iivan ei tulevat enne alla, kui vanamees kirjutab talle paberitükikesele sõna-sõnalt, et annab kaks laastukatusega maja, ja paneb sellele oma käe alla. Vanamehe kiri aga vaevaline. Suskis teine enne paar tundi, alles siis sai sõnad valmis. Seepärast hilines laulatus ja mine tea, mis selles pulmaski veel juhtuda võib!

Nii seletas lahke setu eit ja pakkus ise vankrilt kaupa. Lastud metsparte. Lõdval kaelal tuhmi sinist, nokad avatud ja kärbsekari kallal. Loona kuulas ühe kõrvaga lõbusat pulmalugu ja vaatas ise nukralt lendajate laipu. Lenda jah ja vurista üle järve, sõua veel ja sukeldu — ja lõpp on sul setu vankril, hinnaks kroon ja viiskümmend senti . . .

«Hmh,» otsustas kapten Lagle. «Teile sentimentaalsus ei sobi. Muidu nii kräbe tütarlaps.»

Kräbe tütarlaps rändas järve kaldal, suus kõrs ja lauluviis, kaenlas lilled. Vähemalt sajast eri liigist. Tema ei võtnud seltskonna jutust osa. Aeg-ajalt kummardus ja noppis uue õie. «Ristikhein,» ümises, ja kapteni silmad käisid üle ta päevitanud kaela. «Metsnelk,» lausus, hääles juba pisike pilge, küllap ta oli märganud mehe pilku ja mehe pilk märkas, et mingi terav kasv oli kriimustanud tütarlapse säärt. «Rebasesaba,» trallitas Loona tasa. «Värvujalg, mesinõges, kassikäpp, vorstirohi, ohakas, jah ohakas . . .»

Kallas oli kohati soine. Kandelaaber sülitas pihku, haaras sülle oma daami ja kõndis läbi pori. Paul Lagle tahtis küsivalt Loona poole pöörduda, aga tüdruk pistis juba valge tenniskinga porri, tõstis teisegi jala järele,

vajus poole sääreni sisse, kaotas poole oma lilledest, aga rühkis kuivemale kohale välja. Parem juba nühkida tund või paar neid mudaseid kingi kui olla ühe kergekese mehe kätel ja käte vahel ...

Kuid kapten asetas siiski käe Loona õlale. Tema toetavat preilit kitsal purdel. Muidu tormavat noor inimene nagu varss ja kukkuvat mutta. Ei, kas võib olla veel kohutavamat — noor inimene kukub mutta — niisugust õnnetust tuleb igati ära hoida!

Kui nad jälle seisid rüütlipreili sillakese ees, küsis majoriproua Keksjenilt, kas nad ka õhtul tohiksid külastada seda maja. Aga muidugi, küsitav läikis üle kogu näo. Tulgu aga, tulgu, viitkem haritud inimeste kombel aega ses koletult igavas kohas. Nemad võivad ju külalistele pilli mängida, võivad minna sadamasse, laevale. Mis on põnevamat kui üks suveöine koosviibimine laeval?

Hilisõhtul istus Loona laevapardal ja vaatas värviliste laternate kõikuvaid peegelpilte tumedal veel. «Vaikne öö, oh kalla sa,» möirgas Kandelaaber, silmad õndsusest udused. Lennus oleva jalaväelase abikaasa toetus raskelt ja ühtlasi magusalt laulja õlale. Ümises kaasa, silmad tühjad, lai suu värvitud ja selle nurgad kui leinajal. Keksjen kolas laeval ringi. Ta ei vaarunud, ainult ta pealagi ja kukal õhetasid, nagu paistaks neile leivaahju kuma, mõtles Loona. Nii näeb siis ulaelu algus välja. Vaadata seda ju võib, aga elada ei maksa ... igav on seegi. Ja see imelik vastikustunne ...

Asjaajaja saatis aeg-ajalt õhku väikesi, teravaid karjatusi. Siis, kui kobas mõnd köieotsa ja kruvi, leidis mingi toru või õlikannu. Ta paitas neid ja nuusutas ning Loona oli üsna kindel, et ta neid hämaruses ka keelega hellitas.

«Nagu põhjanabal elanud ahv, kes jälle banaane leiab,» ütles Loona ja jätkas oma poolelijäänud juttu ... õieti oli see ju ükskõik, kust jätkata lõbusal laeval katkenud juttu:

«... ja just selle Tšaikovski looga saan ma kaks pilti. Sünd ja surm. Algus ja lõpp. Algul kohiseb nagu

vana mänd, see kerkib kõrgele-kõrgele nõmme ääres. Selle puu küljes ripuvad lapsed ... palju, palju, kerratõmbunult nagu kookuspähklid. Nagu suur kuusepuu, ehitud ainult kallite pähklitega. Kui tuul läbi okste puhub, kõiguvad rippujad ja mõni viriseb tasa. Siis tuleb naine üle nõmme, laulab ise ja naeratab. Puu alla jõudes ajab käed laiali, pea kuklas, nii hõikab ühe numbri ... nagu loteriil. Ja otsekohe langeb puult pähkel. Teel läheb ta lahti nagu roosa langevari. Laps langeb keereldes ikka allapoole, otse ema käte vahele. Ema kannab ta üle kanarbikuse nõmme ellu ja laulab ise oma elulaulu uut salmi. Ja muusika on sel kohal just paras ... ühe käega annab rõõmu, teisega siputab kurbust hulka ... et laula aga laula ... kogu laul on lühike ja üürike.»

Loona kõneles nii vaikselt ja mõtlikult, et kapten Lagle arvas olevat õige aja silitada üsna tasa üle kõneleja laual lebava käe.

«Aga siis algab surma motiiv. Täiesti teine muusika. Algus nagu kipuks veel naljatama lõppenud elu üle. Selle koha üle, mida surmakuulutuses nimetatakse väga delikaatselt «lahkus vaikselt siit maailmast», — siis tuleb sügavam, nagu lohisev toon — väsinud hing astus üle musta läve. Läks musta väravakaare alt läbi. Ja värav langes tema järel aeglaselt kinni. Küllalt aeglaselt, et lahkuja kuuleb veel ta vahelt leinalaulu, pärijate kisa ja oma «sügavas leinas lese» kergendusohet. Kuuleb veel, kuidas sugulased ümber laua kaaluvad lahkunu häid ja halbu külgi ... Aga see kõik jääb maha ja saab otsa ... siis kõnnib hing üle nõlvakute ja mägede, läbi orgude ja metsade, kõik on sametmust ja pehme, pole kuulda ainustki häält. Maapind on must ja tuhm nagu seemisnahk ... taevas aga süsimust klaas. Nõlvakul seisab tempel, väike ja lahtine, kerake katust kolmel sambal. Väsinud hing astub sinna sisse, kükitab nurka ja uinub magusasse unne. Ja just samal hetkel, kui uinub hing seal templis, ärkab ta maailmas uues inimeses uuesti. Mina olen ka praegu niisugune ... väsinud hing, ma tahan sinna leivaküpsetuse templisse ja oma põhukotile.»

«Vaeneke,» sosistas kapten ja suudles Loona põske.

Näh, kui kena pildike: laev ja ohvitser ja kena neiu, mõtles Loona ja ta vasak suunurk kerkis pisut. Nagu kinos... näis, mis see kerge kaamel edasi teeb, mõtles Loona ja laskis oma tõrvmusta pea nagu närbunult longu. Nüüd võib rohkem kui põsele, otsustas strateeg — aga korraga kerkis närbunud lillenupuke nagu ohaka oma, suudlemakippujat tabas pilk, mis näis pärit olevat kingsepa töölaualt — seal neid naaskleid ja orke ju külluses — ja Loona irvitas:

«Härra kapten, minu süda on nagu vanavanaemaaegne käsitöökarbike. Automaatlukuga, ja kavalaga. Avaneb küll, paistab roosa sisemus. Uudishimulik ajab külge oma kümme sõrme — plaksti! löövad kaaned jälle kokku. Hoidke oma sõrmi vahele jäämast, servad on teravad.»

Ja pühkis ise oma põse suudlusest põhjalikult puhtaks.

«Ship — ahhoi,» tänitas meresõitja Keksjen otse Loona kõrva ääres, valjusti, nagu hõikaks ta üle lahe. «Kodusadamasse, viis sõpra! Viis vahvat merivähki, lähme laagrisse.»

Viis merivähki läksid pimeduses laagri poole. Ärgu muretsetagu suure laulumehe ja pillimängija Keksjeni eest. Ei, ka kukkumisest polevat midagi paha, maapind on ju nii pehme. Keksjen tõi laevalt kaasa tüki torti, et oleks hommikul vara võtta midagi muhedat ja magusat. Aga nüüd kippus see magus sõrmede vahelt vägisi kaduma: nii kui pisut pigistad, nii pudenes magusat maanteele. Lohakalt valmistatud, mis muud. Vaat torti tuleb teha nii: võid pandagu sulatatult oma pool kilo või pisut enam...

Nii kuulsid neli merivähki maailma kõige paremat tordiretsepti. Kandelaaber aga hõikas magusale jutule hoopis mõru häälega sekka:

«Käi põrgu, uhke ratsamiis, las ruubõl lennätä...»

«Ja muskaatpähklist riivida pool, väikese sõrme otsaga kardemoni.»

«Las ruubõl lennätä, valeriih, valeraah!»

Loona peast on juba ammugi ära hüpanud see pisike kilk, mis teda laeval muusikast jutustama sundis... nagu oleks see kilk ise kergelt ja lustlikult siristanud.

Jäänud on suur kurbus ja kärsitus. Nagu oodataks teda, Loonat, hoopis paremasse paika, tema aga raiskab oma kallist aega siin. Nagu peaks ta tegema midagi muud, väga erinevat ja head... aga isegi ei tea, mida. Ja pole ühtki täiearulist ligiduses, kellelt küsida... Jälle ei tunne Loona seda õiget elunooti...

Kaugel, õige kaugel klähvisid koerad. Otsivalt, igatsevalt ja kurtes, kartes ja kaevates. Seda laulu tunneb ta juba oma lapsepõlvest... juba siis ta mõtles, et pärast säärast õhtulaulu on koerte süda vist palju kergem: kurbus voolas ju kõri kaudu välja...

Metsavahel möödus lõbusast seltskonnast pikk telegrafist, ta särgiesine helkis pimeduses valgena. Nagu kaes silm, suur, pime ja hele, mõtles Loona. Kiviteel sõitis keegi vankriga. Rataste login kostis kergelt ja klõbinal — nagu veaks jooksev poisike pulgaga üle aialattide...

Kapten suudles lahkumisel preili kätt ja lausus viisakalt:

«Olen harjunud käima ikka kõige lühemat ja loomulikumat rada... sirge joon kahe punkti vahel. Mina ei salli ajakaotust. Varsti ma teid suudlen, tõus ja mõõn.»

Loona ei viitsinud vastatagi. Ta lükkas ette raske ja roostetanud riivi. Üks soov oli tal küll veel, aga sedagi ei saanud täide viia. Tahtis järve ujuma minna... et külmas vees maha loputada tervet tänast õhtut. Aga sedagi ei saanud... eeskirjad... päevalgi võib vaid mõnikümmend meetrit kaldast kaugemale ujuda.

Juba järgmisel õhtul kõlas Kandelaabri toast jälle rõõmus poisihääl:

«Keksjen, tooge teie, mina maksan. Vähke... Kristallkümmelit. Ja veel üks pudel ja veel...»

Pidu katku ajal, nii öeldakse, mõtles Loona, rinnuli oma toaaknal. Siin on pidu põua ajal. Kuiv ja kuum, rohi nõlvakul on nagu mahapuistatud tubakas. Punane liivamaa, see on ju nagu pillaja — võtab vihma, selle varanduse, vastu ja on peagi jälle purukuiv ja vaene.

Keksjen peatus minnes Loona akna all, seljas mingi pikk must pealisürp, peas lai kaabu.

«Eks ma ole tore? Nagu mereröövel. Seepärast, et nad mind ära ei tunneks... kellele neid rahva jutte vaja on.»

Julge mereröövel palus preili endi juurde õhtusöögile. Mida õige tehagi siin surnute saarel — kas preili tunneb niisuguse nimega maali — muud kui istuda sõprade seltsis ja juttu puhuda!

Õhtul siis Loona istuski. Istus nagu kass võõras ruumis, kõrvad kikkis ja silmad valvsad. Majoriproua — ta mees oli ikka veel lennus — lõikas kurki pooleks. Nuga oli nüri ja hambuline, lõikaja pigistas sõrmed kokku ja lauale tilkus libedaid kurgiseemneid. Ooh, siin oli veel teisigi kasse: Kandelaaber vaatles rohelist kümmelipudelit isakassi maia pilguga ja liigutas vurre. Oh, nad sobisid üksteisega nagu kaamel ja jääkaru, koolibri ja part. Linnas ei tundnudki nad üksteist, neil ei olnud aegagi koosistumiseks. Aga siin kitivad igavus ja üksildus ise nende sõprust — seda üürikest. Ja kui nad olid joonud juba üle poole rohekast pudelist, imestasid nad lausa: no miks juba linnas ei vedanud nende südamed üksteise poole? Nad ju mõistavad üksteist poolelt sõnalt, ei, pilgustki, koguni poolest pilgust...

Kandelaaber saagis viiulil ja käratas järsku:

«Laglõ, sa aad me preilõt taga, tuu om surmapatt.»

Lagle kummardus ja suudles Loona väikest sõrme. Viiuldaja aga vehkis poognaga ja pahandas:

«Omal sul nainõ! Ja nii praegutse aja tüdriku kah, nii teeva meeste tüüd ja ei ooli äbist ega aust. Ma noid ei salli, mitte silma otsan.»

Lagle sosistas tasa, ainult Loonale kuuldavalt:

«Vanamees sai sõjas põrutada... sellepärast ta on munga moraaliga. Tõus ja mõõn ei ole moodne tüdruk. Tõus on ajast-arust vaadetega, mõõn on väikekodanlik neitsi.»

Laulis kümmeliklaasi tõstes:

«Loona on Jeesuse mõrsja, Jeesuse pruut! Mul oli ka üks õde, see oli Jeesuse mõrsja. Aga nüüd kahetseb iga päev kolm korda, et laskis nii norus peigmehe

pärast armuaja mööda libiseda. Loona on ka Jeesuse mõrsja.»

Loona aga trallitas vastu, vasak suunurk teisest kõrgemal:

«Hädaga sööb vanakurat armulaualeibagi, juut sealiha, ohvitser — nõndanimetatud maa-aadlist pärit — ajab hambad külge lihtsale kantseleitüdrukule. Igavus teeb imet ja see naistepõud, see võtab keele nii kuivaks, et tõmba kas või hernehirmutisel üle põse... kui see ainult seelikus on.»

Kapten pöördus haavunud ilmega kõrvale. Ta suunurgad tukslesid valuliselt, ta ohkas ja lõi käega. Haaras siis pudeli ja valas klaasi täis. Eh, milleks armupiina, las see upub viina...

«Kui teid reservi lüüakse, astuge operetti. Elukutseliseks armastajaks. Palk veidi närusem, päeval pole ka mundrit, kuid õhtuti saate ikkagi särada,» õpetas Loona väga emaliku tooniga.

Kapten aga vaatles kiusajat kurbade silmadega. See kaamel ei lange oma osast nii kergesti välja, mõtles Loona. Käib ümber okaspõõsa ja ikka mökitab oma serenaadi...

Lennus oleva majori abikaasa tahtis järsku kõigest hingest näha, kas kuu juba tõusnud on ja kui kõrgele. Tulgu Keksjen ja aidaku tal vaadata, kahekesi kaunim ja julgem ka. Nii need kaks läksidki välja. Loona vaatles kurgiseemneid laual ja kuulas kahe mehe vaidlust.

«Usk kiil mul ärr — ja ma ei puttu tõse naist! Tuu om alb! Ja ma ei taha tetta tuut, mis tõstele alb. Kuulõt?»

«Kandelaaber, tükis oma usu ja jumalaga, on ammu ajast-arust. Kuivanud savi,» hõikas kapten. «No mida võib mulle keelata jumal, kes maadlusi korraldas ja inimesepojal puusakondi paigast väänas... ja hiljem muretses lapse üheksakümneaastasele Saarale. Tema võis ja mina ei või? Mina teen seda, mis mulle just parajasti meeldib... kas sellest on teistele head või halba, see on mulle ükskõik. Mina olen vaba inimene, vaba mees...»

«Pisut purjus ja natuke naistenäljas mees. Jumalat

ei karda, aga kindralit küll,» torkas Loona vahele ja hammustas kurki.

«Mes jummal käsk, toda piap täitma. Olgu siss kas vai lolliste kästu. Kas me egäpäiv vähe neid lolle käske saame ja iks täidäme! Ei niitsatagi! Kui ülembus käsep: «Kandelaabri, pista pää tullõ,» siss ma pista. Ja ülembusel ja jumalal om miu käsutäitmisest ää miil.»

Miks ei peakski hea meel olema, mõtles Loona, kui nii suur tükk kuiva, õõnest puud tulle pistetakse ja see praginal ära põleb. Saab ometi soojagi. Aga valjusti ta ütleb:

«Aamen. See suvistepühade vaim pudelist võiab meiegi keeli ja paneb meid apostlite kombel kõnelema. Ma tunnen, et minugi keelepaelad hakkavad tuules lehvima . . .»

«Vastik tüdruk olete,» sähvas kapten vahele. «Ikka te irvitate teiste üle . . .»

«Nende hinge- ja ihuhädas,» lõpetas Loona. «Ja ei lase neil teha häda oma hingele ja ihule.»

«. . . paremates tunnetes. Ise olete külm ja tuim. Soontes vist vesi ja piim. Iseennast täis ja upsakas. Nagu soomustatud. Vastik! Soomustüdruk olete, ei hakka terarelv ega hea sõna. Nõid . . . teid on vaja hõbekuuliga lasta.»

«Mhm,» noogutas Loona heakskiitvalt. «Ja peale selle olen ma veel pahempidi pööratud libahunt. Kas te seda looma ei tunne? Muidu läheb ju inimene hundiks . . . mina aga olen hunt ja hakkasin inimeseks . . . et kapteni pikkamööda ja mõnuga ära nosida.»

Kapten Lagle, süda raske, meel hale, toetas pea lauale ja nuttis. Ooh, sest polnud midagi, sest viinaklaas oli ligi . . . kummuli kukkunud . . . ja viinaklaasi ligiduses on pisarad libedad veerema.

«Soomusrong,» ümises nutja, «soomusauto, soomustank, soomustüdruk.»

«Ikka kaitseväe vaimus,» jätkas Loona. «Loodetavasti ei võeta seda viimast väeliiki Genfis väevähendamise konverentsil kaotamisele. Kahju oleks, ma olen alles nii paljutõotav algaja . . . Eh, teid narre!»

Loona valas pudelist klaasi. Rohekas vedelik luksa-

tas kallamisel nagu salakaval naine, kes naerdes teeskleb nutmist. Jälle valutasid Loona südameservad ... nagu oleks ta mitte palja jalu, vaid palja südamega läinud üle kareda kõrbeliiva ... kaamelikontide ja paljaks näritud õlipuude vahelt.

Aga Kandelaaber hõiskas:

«Tii olõt torõ, tii olõt koradi torõ! Tii piat õkva mehele minema! Vast tulõvõ latse kah nii torõda. Saass kangid tütrikke ja poissõ. Otske omale miis ja saagõ latsi.»

«Papa Kandelaabri, seda om enne miu tettu ja tetäss viil,» vastas Loona võru murrakus. «Aa ma tahass midägi uuembat ...»

Kui Keksjen majoriprouaga tuppa astus, ei pandud neid tähelegi. Laua ääres konutas kurb kapten, viinaklaasi jalg sõrmede vahel. Kandelaaber aga torises midagi tõrjuvat, kobades oma pead ... et kas Loona ei kõnele sinna suuri auke ... rikub nii pea, mis ülemuse käsul rikkumatult tulle tuleb pista ...

«... ja ikka midagi uut ja enneolematut! Kord avatakse omnibussiliin Maa ja Saturni vahel. Kas ei ole see vapustav pilt: rahvas trügib sõitma, kaenlas Lutheri vineerkartongid võileibadega ... nagu senini Jänesele või Kwistenthali sõideti. Vaat s e d a päeva ma tahaksin näha! Hakatakse looma uusi loomi. Kujutlege näiteks ristsugutist tiigrist ja põdrast. Tore uudisloom, vöödiline ja sarvedega. Kõrged jalad ja pikk saba. Ja kollase lõua otsas pikk habe. Oh, ja näiteks lehm ja kaelkirjak. Ilves ja lammas — mõistatuslik olend, nagu mõni naine. Lollakad silmad, aga tulitige suu. Ja veel — paradiisilind ja känguru. Volksat, volksat, võtab känguru samme, aga kirju ratas lehvib taga. Papa Kandelaaber, teie soovitate mulle vanu ettevõtteid ... mina tahan aga neid kõige uuemaid! Mina tahan, et isegi vana maakera nahka ajaks ... nagu uss kesta ... nagu vähk koorikut.»

«Oi,» oigas vana võruke. «Kas tii vamiilin ei ole keäki põdenu pääajopõletnikku? Mõni lähemb sugulane?»

«Ei,» naeris Loona. «Aga minu isa tahtis ilma

tiibadeta lennata . . . ja mina tahan ka. Head ööd. Koristage need kurgiseemned ja see purjus kapten ära . . .»

19

Põud imes kuivaks setu põlluribad, kõrvetas tatraõisi, piinas kanepit ja julges külge asuda kartulipealsetele isegi kindrali aias. Järvekalda liival on selge piir, see ronis iga päevaga ikka kõrgemale kalda poole: sealt tõrjus see õhkuvate palenukkidega Põud minema jahedate kätega Vee. Hingas kuivast kurgust kui tulist leili — nüüd vedeles kuumal liival jõekarpe, kaanepooli kuiva kriidina pudenemas, nende vahel paistis veel pruunikaid, kollakaid, lillakaid tombukesi. Põud oli avanud karbikaaned kuumade sõrmedega ja imenud mahla pehmeilt karbielanikelt. Sarapuulehed olid justkui roostesöödud plekist, pruunid, ja krabisesid, kui laskusid järsust kaldast ja puudutasid hõlmaga mõnd põõsast.

Setud korraldasid palverännakuid. Ei pehmendanud Issanda kalki südant hingeldav ja vaaruv inimrodu, kes ronis kloostrisse, liikus piki järvekallast, lohises üle silla. Vanal pühakupildil hõljusid narmad — küllap neid liigutas väsinud habemikkude, nutvate naiste ja tuigerdavate laste hingus, muud tuult ju puhumas polnud. Kõik anusid vett — sildki kägises kuivalt ja piinatult rongkäigu all . . .

Põud aga surus kondised põlvenukid Maa rinnakorvile ja maa hingeldas: praksus pinnas, praod jooksid risti teed, tõmbas lehm janust kibeda keelega üle kuivalt krabiseva tüve. Plaksudes viskas veetünn vitsad pealt ja allikasuu mäeveerul jäi tummaks. Laagri majaseintele korjus vaigutilku, paisus ja rippus nagu kobaraid merevaigust, päikeselõõmas kuldseid. Kuldaja oli ülihelde — ime, et ta külge ei asunud varjudelegi!

Kusagil kaugemal põles mets, suits mängis pilvi, aga läbi suitsu vaatas päikese otsekui vererikkusest punane pale. Ööd olid nagu nõgeseriidest linad, kuumad, karedad, nahka vaevavad.

Minna, mitte minna, mõtles Loona ja kirjutas lauajuhendisse seitsme asemele üheksa. Märkas viga ja ei parandanudki seda. Ooh, see väike viga kõikide suurte vigade kõrval. Kas minna vaiksesse majja setu külas? Parem mitte, mine veel kaklema selle kuumaga...

Eile oli ta seisnud kapten Laglega mäel. Päike vajus veripunasena suitsuse metsa taha, üle silla vankus nelinurkne pühapilt, selle taga must ja looklev saba. Mindi kloostrisse tagasi, tuldi pikalt ja piinarikkalt teelt, aga see pikk piin polnud toonud piisakestki vihmavett...

«Pole ime, et inimesed selle kuumusega lolliks lähevad,» oli siis kapten öelnud.

Ise oli ta kiskunud korpa pedajatüve värskelt haavalt. Tüvve oli raiutud rist, mälestuseks ahtakese pihaga, sünnimärgiga noorsõdurist, kes oli end läinud nädalal vöörihmaga puusse poonud. Loona mõtles lillakast sünnimärgist poonu lõual — vanarahvas nimetas seesugust tulekahjumärgiks —, jälgides kaaskõneleja sõrmi, mis näppisid värsket koorukest puul.

Kapten kõneles:

«Segi! Näh, mul olid alati o m a d normid, et niipalju luban endale majanduslikult, niipalju moraalselt... Et sammun ikka kõige õigemat teed mööda, võtan, mis just meeldib. Nüüd, mokas see rehnung! Tuli üks plika ja on kiuste teistest erinev. Võib-olla palju halvem kui kõik teised kokku, aga midagi muud.»

Loona vaatles risti tüvel ja mõtles: kui kaugele võisid küll ulatuda poonu rippuvad jalad, ta oli pikk poiss ja poonu venivat veel pikemaks. Ja enne tegi rühmaülem oma kiusamisega talle elu nii ristiks, et poiss seda risti ise lõpetama tuli. Kui ta sellest ristist pääsenud oli, märgiti ta rippumise koht uuesti ristiga. Ikka rist risti otsa...

«Õigust ütelda, ma arvasin, et sinugagi läheb väga kergesti ja kenasti. Lihtne, kääna käsivars ümber piha .. vana, tuntud liigutus! Aga senini pole ma niikaugele jõudnud. Lähed ligemale — siis lendavad sulle vastu see imelik pilk ja need sõnad, nojah, need

sinu sõnad on nagu sirbid... Kas sa oled tõesti nii väiklaselt selles kuuendas käsus kinni? Kas sa siis ei mõista — aastaid sul ju parasjagu —, et armastus on ilus ja täiuslik laul siis, kui lauldakse teda kahel häälel. Et kaht inimest, kes peaksid ühte kuuluma, ei tohi takistada naeruväärsed, ammuiganenud tõkked... Naerma paneb... Moosese käsulauad! Ma küsin veel viimast korda — tuled sa täna õhtul või ei?»

Loona kobas käega kukalt ja ütles:

«Sinust oleks pidanud pastor saama. Küll oleksid naised kirikus sinu jutluse ajal nutnud... sa kõneled nii kenasti — hakka kas või uskuma, et sa i s e usud oma juttu. Loed nagu raamatust. Tunnet on, paatost on. Natuke Tagoret, natuke van de Veldet... tekst nagu tuudaimimarjadest moos. Näe, ma praegugi otsin kuklas seda auku, mida mulle pähe tahtsid rääkida. Aga selle lauluviisiga on lood täbaramad, sest mina kipun laulma ikka rohkem o m a l v i i s i l... Ega muud kui et meie kokkulaul kõlab nii nagu Kandelaabri ja Keksjeni pillilugu.»

Kapten hingeldas, ta sõrmed olid puutüvel kärsitud ja ta sõnad veel kärsitumad:

«Ma tõotan sulle, Loona — nii kui m i n a sind suudlen, ei suudle keegi. Usu mind! Tuled või mitte?»

«Tulla ma võin,» venitas Loona. «Isegi sinu suudlemistehnikast võin ma proovi võtta, aga...»

Nii oli olnud eilne pildike mäel, poomispuu all, värske ristimärgi kõrval. Loona pistis tindise sule suhu, alumine huul sinine, nii naeratas oma poolikut, kitsit naeratust. Ta teadis, kuhu oli maetud koer, tõe lehkav penike: kaptenil oli liivalagendikul igav, puudus vastav partner duetiks, sest setu neiu hääl oli talle liiga kare. Siis valis ta Loona ja kavatses kahel häälel laulda üht laulu, lööklaulu, mis sügiseks meelest läinud... Aga Loona ei tahtnud üldse l a u l d a...

«Vaat selle kivi all need vähid ongi, ütles Koosa Volli alati,» ümises Loona ja lõi lauajuhendi laksudes kinni, nii et vahele jäänud tindilaik ehmatusest laiaks vajus. «Päiv, me võime oma templiteenistuse lõpetada,

kell on kolm. Mu juuksejuured tunnevad, et täna peab vihma tulema.»

Ehasignaali ajal toetus Loona seljaga tüvele ja tema kõrval seisis staabiohvitsere, noori ja vanu. Loona pigistas silmad poolkinni — läbi ripsmete nägi, et üle loendusplatsi ronis rohekas lohe, läikivate täppidega — vasknööpidega. Paljujalgne, paljude lõualuudega. Rohekas elukas, kes häälitses lasketiirul ja keerutas oma saba hommikuti metsavahel. Keegi kõrvalseisjaist hirnus noore eeslisälu naeru ja Loona avas silmad.

Nüüd sammusid rohekad read üle platsi, torises suur pasun orkestris, ta kõht läikis punaselt loojenevast päikesest. Marssivate ridade pruunid ja punased silmnäod pöördusid järsult — nagu oleks keegi äkilise käega keeranud marssijaid kaelast paremale: künkal seisis ju roheka lohe käskija, mütsiserval punast ja pikitriip pükstel punane. Kindral.

«Preili vaatab nii pilkava ja muigava näoga,» alustas juttu leitnant, staabi juurde komandeeritud saksa soost ratsamees, «nagu võtaks tema, mitte aga härra kindral, õhtust paraadi vastu . . .»

«Kas pole ükskõik, kes selles mängus vastuvõtjat mängib . . . kindral on juba palju aastaid mänginud . . . vahelduseks mängin täna õhtul mina.»

«Mis mängus?» torises paks staabimajor Saar. «Tütarlapsed mängivad nukkudega, aga mitte . . .»

«Aga poisslapsed sündimisest saadik sõda,» jätkas Loona, kärsitu kuumusest, tolmusest õhust ja saksa husaari pinisevast häälest. «Kui poisike saab kas või üheksakümne aastaseks, ta mängiks ka siis sõda . . . kui värisevad säärekondid teda veel kannaksid.»

«Siis kodumaa kaitsmine on teie arvates ainult mäng?» pinises saksa soost husaar. Meeste sõõr astus Loona ümber koomale.

«Kunas ja kelle vastu?» küsis sõõri keskelt Loona.

«Sõja ajal ja vaenlase vastu,» järsatas major Saar.

«Oh, kui päris sõda lahti läheb ja suured vaenlased rinnutsi kokku pööravad nagu kaks suurt karu . . . siis jääb pisike kaitsja nende vahele . . . kaob kui kirp kisklejate karvadesse ära,» naeratas Loona.

Mehed urahtasid kurjalt, nagu oleksid nemadki päris

karud ja kipuksid Loonaga kisklema. Aga kapten Lagle, see ärtusoldat, pööras kõik naljaks.

«Ooh, ärge, preili, kartke! Oma neide, noorikuid ja naisi mõistavad eesti mehed kaitsta . . . viimse veretilgani . . . nende kuldseid juukseid ei pea keegi kõverdama!»

Naeris ise ja ajas pahuradki naerma. Naeris Loonalegi:

«Ega's poisslapsed ise polekski nii verejanulised, aga elu ajab neid selleks. Mina oleksin parema meelega küll poeediks hakanud ja Saar oleks mesilasi pidanud . . .»

«Ja husaar von Berg oleks mõisahärra olnud,» jõudis Loona vahele torgata.

«. . . kuid elu sunnib meid seda kurja mängu mängima.»

«Löra,» vastas Loona. «Aga m i n a arvan: kui võtta sündinud poeglaps ja toita teda — kahju, et see võimatu on — valge tuvi piimaga, viia ta üksikule saarele, laulda talle kõige hellemaid hällilaule, palgata talle rahuingel bonneks, lase lapsuke mängib palmide ja seedrite all valgete tallekeste ja lillekestega — kõik tühi vaeva nägemine. Kui ta kaela hakkab kandma, teeb ta palmioksast vibu, kisub rahuinglil juukseid välja — vibunööriks — ja tapab tallekese. Tallenaha viskab sõjamehe kombel risti üle õla, vaatab ringi ja ohkab: kuradi kahju, et poisse pole, hakkaks sõda mängima!»

«Noh, seda meeste sõja m ä n g u vilja te praegu sööte,» ei saanud urisemata jätta major Saar. «Teil on vabadus ja iseseisvus käes . . . sööge ja ärge salake!»

«M i n a pole veel vabaks ja iseseisvaks saanudki,» vastas Loona. «Pärast sündimist sattusin ema kodukari alla, siis tulid õpetajad koolis ja pärast kooli leivavanemad ja ülemused . . .»

«Ja varsti tii läet mihele ja tuu piass tiile ruuska andma,» lõpetas võruke Kandelaaber. «Mes tii pruugit oma suud . . .»

«Head õhtut kõigile,» pruukis Loona siiski veel suud ja liikus järvekalda poole. Sammus varsti mööda kallast, piki kitsast raudteed. Vana Mantel rehitses liiva rööbaste vahel.

«Ah, preili — tundke kaasa: kolm tundi juba rehitsen ja ükski ülemus ei juhtu tulema ja nägema! Just siis, kui kõik korras on... siis neid pole. Aga kui midagi lohakalt ripendab, siis on neid terve kari kohal. Tuleks ometi kindral ise, näeks, kuidas Mantlil isegi raudtee tiptop, kõik kriipsud liival ühtepidi! Eile öösel juba ei andnud süda rahu, tõusin ja rehitsesin... aga see liiv on nii kuiv ja tolmab... hommikul sülitasin puhast pori...»

Teest pisut eemal rehitses ka Wallenstein, kaabates käpaga liiva üle kahtlase kuhilakese...

«Preili, te olete täna nii isemoodi kena,» ütles vana Mantel. «Oh, oleksin mina noor ja miljonär, ma saadaksin teid Nizzasse ja Veneetsiasse...»

«Mantlike, minge parem külla ja laenake mulle jälle triikrauda,» vastas Loona. «Vigane ta ju on ja raske nagu haavatud elevant, aga parem kui päris ilma...»

«Toon, toon. Vaadake teiegi, kas see taevas ei hakka end kipra ja kollaseks kiskuma... kui ta nüüd peaks vihma tulema, tuleb ta rängalt.»

Loona läks üle silla, pöördus külateele. Tõmbas peoga tee äärest köömneid ja nätsutas neid. Loonas käis kaklus. Kaklesid kaks kanget, jõe ääres kasvanud poisipõnni. Üks andis teisele väikese müksu: «Mis sa sinna küla poole ronid?» Löödu ajas keele suust ja lällas pilkavalt: «Päh, õlipuuke, kas kardad kaamelit?» Sai uue ja tugevama vopsu, talle käratati: «Naisemehe armukeseks, päh!» Aga keelenäitaja sülitas ja ütles: «Okaspõõsas, kas sul on juured õhus või maas?»

Loonagi sülitas suust köömned ja mõtles: see Lagle on nagu pärlkukeke. Väikest kasvu, aga kireda mõistab. Kireb künkal — et pikem näida — ja kiidab oma võimeid...

Igal sammul kerkis üles punane pilveke, tee tolmas. Tolm lõhnas kuivalt ja kõdistas sõõrmeid. Lonkija purustas sõrmede vahel paar tuhkkuiva vääti. Peagi kadusid kaks kaklejat kaugele — nende perenaist paelus ümbrus. Peaks õige katsuma, kas pruuniks tõmbunud hernevarred murduvad kuivadena praksatades või on nad veel vintsked. Vaata, kui ahtakesed põlluribad, nagu masinarihmad, pikad ja kitsad! Üks ots väikese

talumaja aiakeses kinni, ise aga lookleb üle nõlvaku ... ja kui see on tatrariba, on ta värvilise vöö sarnane. Siin on alles värve koos — Loona pilk peab lõikust: rohekaspruun, teistest kõrgem riba — herned. Punapruun, heledate ja roosakate laikudega — tatar. Mustjasroheline, paremale longus — kanep. Päevalille raske pea oli põuamures nii longu vajunud, et oli murdnud kuivanud kaela. Loona kükitas maha, et vaadata, kuidas näib majake madalalt vaadatuna, päevalille kooldunud varre alt, herneste kõrvalt. Loona sõrmed juba liigutasid — iseenesest ja veidi. Nii, nii ja nii tuleks siin pintslit vedada, tõmmata pikergusi varje räästa alla, kollakasrohekat vanale, pehkinud seinale. Otse ukseava kohale, sinna, kus katus samblast heleroheline, sinna teeks ta särava valguslaigu ...

Väikeses majas kolksatas mingi nõu, siis kriiskas hele naisehääl midagi luuavarrest, ukseavast hüppas must jooneke ja kadus kanepisse. Loona istus nüüd hernepõllu kõrval ja ootas. Hele naisehääl tülitses üksi edasi, lävele ilmus roheline seelik ja selle omanik viskas peotäie kollakaspruune kilde kartulivakku. Ahah, naeris Loona tasa, suur majanduslik kahju, savikauss! Aga kus võiks olla see must kriips, mis otse lendas majast, päästis oma naha, ise ahtake ja kärmas?

Loona istus ja ümises laulukest. Varsti pisteti herneist must, ümar pea kahe rohelise silmaga ja kaks kitsast esikäppa. Tõmbuti välkkiirelt tagasi. Loona aga istus edasi ja ümises oma laulu, oh, ega's tema siin ometi põgenejat hiili ...

«Pisuke kassike, must ja murelik. Perenaine viskas välja pisukese, musta ja mureliku.»

Põllupeenral laulis madal hääl tasa. Hernes kuulatas must ja murelik. N e i d noote tundis Loona küll, ikka lähemale ja lähemale laulis endale musta ja mureliku ...

Minutit kümme hiljem istus must ja murelik juba Loona kõrval. Lubas silitada oma seljalt — palju seda seljakest seal oligi, just pintslilaius musta tušši — oma roima jälgi, hapupiima pritsmeid. Loona paitas kassi ja kõneles tasa, nagu haige lapsega kõneldakse:

«Ojaa, m e i l läks täna räbalasti! Mina vihastasin

oma jutuga peremehi, sina oma tempudega perenaist! Plaks, lendas vist laudilt hapupiimakauss, piim lendas muidugi lustlikult laiali ja küllap hüppas alla ka klaasist soolatoos. Aidaa, ja siis tegid sa sääred! Pikad sääred, ma ise nägin, kuidas mustad tallaalused hernesse välkusid. Nah, isamaja ja kodutalu sul enam ei ole . . . meie sinuga oleme mõlemad maatamehed.»

Must maatamees surus pea Loona lõua alla ja lõi nurru. Süsimust, ahtake, imepeene kondiga. Loona võttis põgeniku sülle, otsis ta põhjalikult läbi, vaatas suhugi. Ei, kogu kerel ei leidu ainustki kirpu ja ainustki karva, mille värv poleks süsimust. Suus olid ainult hambad valged, igemed aga süsimustad. Mustad padjakesed olid käppadegi all. Siis kergitas Loona oma valge jaki hõlma ja asetas musta jooksiku sinna, lausudes:

«Sooh, pärast pikka ja mitmekülgset kaalutlust me veendusime, et oled laitmatult must ja isane. Tallinnas on «Musta Kassi» reklaampilt nii näruke ja nälginud nagu sina. Tore poiss! Ma varastan su ära. Olgu su nimi Mihkel Pigi. Lähemad sõbrad võivad sind hüüda Pigimikiks. Lähme nüüd.»

Nii nad läksidki. Metsateed, üle silla, laagrisse tagasi, kass nurrudes Loona jakihõlmas. Ukse ees võtit otsides naeris Loona tasa ja ütles oma saagile:

«Mihkel Pigi, näed sa, kuidas saatus mõistab sõlmi lüüa! Mina läksin kodust välja selleks, et võibolla üle lüüa üht naisemeest. Selle asemel aga varastasin setult kassi. Sina lõhkusid savikausi ja pidid saama luuavart, selle asemel saab aga sinust esimene neljajalgne mu majapidamises.»

Õhtul ronis Loona toolile ja süütas küünlajupi laetalal. Leek liputas, värsked seinalauad näisid lainetavat — siia-sinna, siia-sinna. Miki keksas talale, küünla kõrvale. Ta vari kükitas aga põrandal nurgas, kitsas ja küürakas. Loona vaatles läbi akna metsaseina, see kasvas ja tumenes, üha kõrgemaks kerkis. Suured pilved ronisid metsa tagant üles, ise niisama mustad nagu mets. Tuul pühkis piki järvekallast, viskas kõik lahtise pahinal vastu leivaküpsetushoone otsaseina. Mantel kolistas all veetünnidega, tuul lõgistas kahtkümmend

nelja ruutu. Tuul aga läks hoopis meeletuks, läbi toa tuhisedes liigutas tekkigi voodil, surus küünlaleegi külili. Miki vari tõmbus kohkunult kössi. Vulpsti, nilpsas leegike ja kustus. Nõrk lillakas välguviirg sähvas läbi toa, veel teine . . . nad on alles kaugel. Veel ja veel . . .

Säuhti, säuhti! Tulepiits vihises üle maastiku. Mürr, mürr! Miki hüppas voodile, ikka lähemale uuele perenaisele, kes kõneles temaga, kassiga, pikka juttu ja kandis teda hõlmas nagu mõnda asjameest. Kahekesi on julgem!

Nüüd ei olnud välgul ja mürinal enam vahet. Sähvis sinilillat ja rohekat, mürises, nagu vajuksid kaljud üle katuste, katused üle müüride, müürid üle alustalade kokku — ja kõik rusudeks üle ühe kahe- ja neljajalgse. Ülalt mäelt tuli kolinal kive ja kahinal kruusa, vulinal vett ja pori, kõik vajus järve poole ja maja oli just teel ees! Aga majas polnud kedagi peale kahe maatamehe. Kaks teist meest, need kooserdasid külas ringi. Mürr — nüüd vajuvad vist kõik Setumaa mäed ja künkad alla, järve poole, murduvad puud ja lendavad kivid, oi, viivad kaasa hoone mäeküljelt! Pilved, rasked ja suured, rippusid otsekui üht otsa pidi taevas, teisega pühkisid aga liikudes teelt puid ja põõsaid. Kuule, nüüd vist virutasid suure põllukivi vastu seina, värisesid sein, Loona ja kass.

Loona kartis küll, aga tore oli see siiski! Nüüd sähvis tulepiits vahetpidamata, mürinat polnudki enam, tuba oli lillakat tuld täis. Põrandal vedelesid Loona punased tuhvlid — kärsitus valguses olid nad nagu loik verd voodi ees. Järv loksus üsna läheduses, laksus vastu seina Kandelaabri toas lahti jäetud aken. Loona nägi õudses valguses kaht värvilaiku: punavat verelaiku voodi ees ja kassi rohelisi silmi. Siis aga tantsis nii hele tuli läbi toa, et Loona pidi silmad kätega katma. Klirr, kukkus klaasikilde vastastoast põrandale. Loona oli läbimärg. Põrand läikis ligedana . . . kas voodi all on veel kuiva kohakest kassile?

Lilla ilutuli nõrgenes. Sähvis juba metsa kohal. Mürin läks leplikumaks. Aga nüüd alles voolas vihma! Aknalaualt tilkus põrandale, siis hakkas nirisema ojakesena

ja sulises ise üleannetult. Miki lakkus märga külge ja keegi koputas uksele.

Loona võpatas. Ta ei tahaks praegu... pärast seda toredat tulevärki näha väikest pärlkukke... selle puhastava ja karastava vihmaladina saatel. Ei, Loona vaikis, las koputab!

Aga koputaja hüüdis õrnalt:

«Preili, kas te elate veel? Siin räägib Mantel. Aga see oli alles looduslik õnnetus, just nagu meie kolonel ikka lepingutes kirjutada laseb, et forssmažöör... Kõik minu rehitsetud liiv on jälle laiali löödud... rööpad on õhus... vesi on liiva kõik alt ära vedanud! Ma unustasin ennist teie leiva. Nüüd oli nii libe, tulin ja kukkusin, käed saviga... Mis teha, forssmažöör...»

Loona võttis leiva savisest käest ja tänas. Naeratas nukralt ja üleannetult korraga: nii on see elu! Oleks Mantel miljonär, võimaldaks ta Loonale reisi Veneetsiasse. Aga nüüd oli ta ainult üleajateenija allohvitser ja tõi Loonale savise käega leiva koju. See naeratus oli nii naljakas, et tõi Loonale eneselegi vee silma.

Krrnäuu, pahandas Miki. Temal korises kõht juba ammugi, aga kahejalgne hoiab käte vahel veel sooja ja isuäratavalt lõhnavat leiba, enesel silmad märjad, surugu ometi hambad leivasse! Andku teisele ka!

Järgmisel hommikul oli Loonal sõge peavalu. Kukal oli nagu naelaga niiske padja külge löödud ja naela koht valutas. Hommik oli hall ja rõske. All köhisid leivaküpsetajad ja kolises vagonett. Kass istus aknalaual ja näris midagi. Loona pigistas järsku silmad kinni — kuradike sööb ju surmaliblikaid, ragistab jämeda peaga lendajaid! Tuba lõhnas nagu märg kuusemets ja belgialaadilisest katusest langes üksikuid hilinenud tilku. Esikus nohises ja nuuskis keegi. Küllap oli vanal Kandelaabril nohu eilsest välgu ilutulest ja vihma veepeost, mõtles Loona. Aga miks see näsmak just minu ust peaks nuusutama?

Loona avas ukse ja võpatas. Lävel seisis suur ja turris hundikoer, kollakas pilk kurjaennustavalt Mikil. Peni kargas, aga Loona lõi talle takistuseks põlve ette, ja larrdi, surus kassivihkaja kihvad Loona käsivarde.

Kandelaaber kargas omast toast, tema oli jalaväelane,

tema oskas juba jalahoopidega kiskjat välja peletada. Keksjen kui mereväelane aitas teda mehiste hüüetega, Loona seisis lävel ja kiristas vaikselt hambaid: see kolmnurkne lipendav lihatükike, mida nahariba kinni hoidis, vaata sunnikut, kuidas valutada oskas!

«Ehk oli marus, kohe ambulantsi,» juhatas Keksjen nagu merelahingut. «Jookske jalamaid ambulantsi.»

Ambulantsis pesi arst haava vesinikülihapendiga. Ta siduvat tolle tükikese endisele kohale, küll kasvab kinni, noore inimese nahk. Koera pärast ei maksvat karta, see on heast perekonnast, major Saare oma, ainult kassimaias.

«Aga . . .» kahtles Loona siiski. «Kui ta marutõbine juhtub olema?»

«Noh, umbes paarikümne päeva pärast ilmuvad siis esimesed tunnused,» arvas arst. Ta ei seletanud, kumma juures just, kas koera või Loona. Ainult ta häälel oli säherdune . . . laiskelaja hääle kõla, et Loona oma häält seda virgemalt heliseda laskis:

«Siis lubate, härra doktor, et ma tulen ja teid esimesena puren.»

Virutas ukse enese järel kinni, nii et helises pudelikesi riiulil ja arst ütles, ikka sellesama laiskelaja häälega:

«Häda nende naistega. Distsipliini neile sisse ei saa, ei nii, ei teisiti. Nuhtluseks seljas . . .»

Loona lonkis tööle, kärsitu ja valutava käsivarrega. Päev oli tinavärvi, tuju aga hoopis raudhall. Ainult kindrali aia kohal muutus pisut heledamaks. Vaat seda võib nimetada kaunikõlalise sõnaga «égalité», mõtles Loona: vihm on maha peksnud sibulapealsed setu peenral ja kindrali aias samuti. Maha seisuste vaheseinad . . . kui mitte rohkem, siis sibulapealsete osas . . .

Kahe männi all kohtas ta kapten Laglet. Nukrad silmad, nukker suu ja nukker hääl:

«Ei tea, kelleks sa mind küll pead, murdjaks või? Tuleksid õhtul ja ajaksid paar sõna juttu. Oled ikka veider inimene, arvatavasti pelgad sa iseennast rohkem kui mind.»

Ojaa, s e d a oli tal vaja öelda ja s e l l e l e vastas Loona muidugi, et ta tuleb, tuleb täna õhtul tingi-

mata! Ja rõõmus kapten lubas seks puhuks muretseda roose. Roose ... ja Loona polnud kolmel kuul näinud roosilehtigi, rääkimata õitest. Kui vaja on, okkaid on temal omalt poolt kaasas, külakostiks ...

Töötas kogu päeva kärsitult. Kell helises alatasa. Kolonelil oli vaja üht kirjavahetust, üht vana, kus oli juttu kas lauaotstest, pindudest, pakkudest ... või olid need koguni palgiotsad? Otsigu preili paber, küllap puidu liik siis selgub ...

Nende liik jäigi selgitamata, sest uus küsimus vajus laiana ja tähtsana üle pisikeste palgijuppide. Mängus oli kohtuprotsess talu pärast. Kolonelil oli kaugekõne ja pärast kaugekõnet sai Loona kiire käsu vanast kaustast välja võtta kogu paks kirjavahetus — kõik, kõik, mis käis Podgornõi talu kohta, pisemgi pabeririba olgu kohal, lõigaku vanast lauajuhendist kirjavahetuse kohtki välja ja kleepigu peale uus ja puhas paber! Aga paberile kirjutagu mingi süütu kirja sissetulek, näiteks pataljoni toidutabel. Selge? Kui sületäis paberikraami oli laual, kattis kolonel peoga silma ja otsustas:

«Nüüd, preili, usaldan ma teile tähtsa ülesande, minge allohvitser Mantli leivaahju ette ja põletage kõik see ... aga viimse kui ribani.»

«Kas ei võiks seda keegi teine teha?» küsis Loona ja jälle helises ta hääles hommikune kärsitus.

«Mida te kardate? Naljakas! Aga ... jah, õigupoolest küll. Eheheh,» kõkutas kolonel mahedalt naeru. «Ega teid ei võigi usaldada, teie istute ju Heidemanni kohal. Parem ma o m a kätega ...»

Nõnda läks ta siis i s e ja tegi seda oma kätega ...

Sel päeval hilines Loona lõunale, sest väljaminevat posti oli terve virn. «Täna on kotletid ja leivasupp,» ütles Loonale ettekandja kasiinos. «Aga teie söögiruumis on aken katki ... vihm lõi õhtul sisse. Ma katan siia, väikesesse tuppa. Kõik on juba söönud, ainult õppeplatsi omad on veel tulemata.»

Loona sõi ja kuulas, kuidas teisel majakorral klõpsutas arvelaual majavanem. Siis tuldi kõrvaltuppa, tambiti raskeid taldu vastu põrandat. Tulijate säärsaapad olid vettinud, kogu öö kallas ju vedelat kaela.

Telliti söögialust ja õlut. Eks võitjale, väikesele leit-

nandile, kes vedanud lasketiirul kihla ja kelgib nüüd ise võidurõõmus:

«Kurat, ainult sihi ja lase, sihi ja lase ... ikka võtmesse.»

«Nüüd tuleb see Lagle kihlvedu ka veel kinni taguda,» kõneles keegi täie suuga.

«Ära ikka enneaegu,» hoiatas keegi veel täiemaga.

«Mis seal enam puudub ... Lagle laskis täna juba poisi ratsa Petserisse rooside perra minna ...»

Loona kõrvad tõusid kikki.

«Niisiis täna ongi Laglel püha õhtusöömaaeg, hähähää,» hirnus lasketiirul võitnu. «Setu sängis ja roosidega, paganama luuleline.»

«Tüdruk on toreda kerega,» ütles kondikest ragistades ratsamees, kes oli käinud Poolast ja Ungarist tõuhobuseid toomas.

«Aga sel tüdrukul on niisugune nägu, et kui ta nüüd Lagle kihlveost haisu ninna saab, siis ta Lagle näo kirjuks kriimustab.»

«Ooh,» lohutas hobuste tundja ja tooja. «Naistega tuleb ümber käia nagu hobustega, mõnda kantsikuga, teist kannustega, kolmandat tuleb kõrva tagant sügada.»

«Noh, s e l l e tüdrukuga läheb tal üsna kergelt ... ma ei tea, mis seal veel kihla oli vaja vedada,» otsustas kellegi kähisev hääl. Kähisev kas nüüd külmetamisest, napsuvõtmisest, kadedusest või veel hullemast. «See ju igavene lõõpija ja lõkerdaja, suure suuga. Major Ilvese eit — Ilves ise oli lennus, tead — kõneles teisest nagu imest. Tantsinud teine laeval, jalas madruse püksid, siis lasknud end külas suure sea seljas pildistada. Ulata mulle leiba.»

«See kihlvedu kaotab siis meki, teine tera, kui Lagle raiskaks need roosid «esimese öö õiguse» peale, siis ...»

«Ahaa-haa,» ja «oho-hoo,» hirnuti läbisegi.

Loona pea oli laual. Kuklasse kukkus nagu katuselt kive ... ikka uusi ja raskemaid. Nagu oleks purunenud kõrge telliskivitorn, pikk seebivabriku korsten, ja kõik vajunud üle maas lamava Loona. Loona lõi hambad lauaserva. Ajus paisus nagu seebimull, kasvas ja surus seestpoolt vastu meelekohti. Nägu läks külmaks ja

jälle hakkasid värisema käed ja põlved. Nüüd peaks hüppama nende närijate ja kugistajate ette, kisendama neile näkku ... Lööma mõnele küüned näkku, mõnuga tõmbama, pikalt ja sügavalt! Temal, Loonal, pole konnasilmigi ... nii rikkumata ja puhas on ta keha, ja nüüd sõitsid need ratsanikud oma sõnadega temast üle ...

«Mis siis ikka, taome kihlveo kinni ... saabki nalja siin igavas kohas. Jätku leivale ... Ega tüdrukul viga ole ... ja kui ka oleks ...»

Pilt pildi järel nagu palavikus, nagu põleval paberil:

sada räpast kapja astus üle Loona, sada sõnnikust sõrga, virtsast labajalga. Sada irvitavat naist lõid teda näkku. Sajad käed tõusid kividega, et neid Loona pihta saata. Need teotajad teispool seina, kui viisakad ja kenad olid nad Loona vastu senini ja silma ees olnud ... Kas ka lootuses? Ära, ära, ära, teed, metsateed, maanteed, raudteed — neid pidi tahaks tormata, kaugele ära ... kusagile allika äärde, samblasse ... seal jooks puhast vett ja loputaks oma nahka!

Loona jooksis risti üle rohelise välja. Rutemini! Ainult n e n d e hulgast kaugemale ja ära ... Jooksis kui õhvake, kes juba tagujalgu pidi vajunud rappa, end siis välja rabelnud ja korisevat, alla kiskuvat mülgast jälestab, lendas kui värvuke, kes määrinud end tõrvasel katusel ja hingeldab tõrvalehas ...

Kolonel töötas veel. Tema kaotas ju maa pealt ära ühe talu jälgi ... siblis paberites, tasandas nüüd ja rehitses ... ajas kinni kaevu ja pühkis minema põllud. Selle talu rahvas, need olid nüüd lihtsalt kelmid, kes esinesid linnas, kohtus sõgedate nõudmistega ... Siis koputas keegi uksele ja lauajuhendipidaja astus sisse. Ta on haige, mõtles ülemus ... tervel inimesel ei saa olla nii imelik ja meeletu pilk. Oi, asjaajaja ju kõneles hommikul midagi hulkuvast koerast! Nii siis tuli pärida ettevaatlikult:

«Kas sai juba kindlaks tehtud, kes selle koera omanik on? Kas ta hammustas teid?»

«Mitu hammustasid,» vastas Loona ja ta hääl hammustas ka. «Ja need olid veel hullemad kui marus. Siin,

härra kolonel, on mu puhkuse sooviavaldus. Ma pean linna sõitma. Otsekohe. Palun mulle puhkust.»

«Mi-is?» kattis kolonel silma peoga. «Nii uisapäisa, põhjuseta? Te pole ju aastat aega teeninud ja teil ei ole õigust . . .»

«Andke mulle palgata puhkust . . . ma olen haige ja pean sõitma.»

«Kas te siis tõesti kardate, et see koer oli marutõbine?»

«Jah.»

«Ja keset kõige kibedamat tööd . . .»

«Siin on alati kibe töö. Ei põrgus ole pühapäeva . . . Ja allohvitser Päiv on nõus minu tööd tegema, ma rääkisin temaga.»

Aga kolonel otsis ikka veel takistusi.

«Aga sõiduliitrit ma alla kirjutada ei või.»

«Pole vajagi,» käratas kärsitu Loona. «Homme hommikuse laevaga lähen, omal kulul.»

«Aga hobust ma ei saa lubada . . .»

«Pole ka vaja. Ma sõidan kaameli seljas. Siin on neid terve hiiglatalli täis. Jumalaga!»

Pläu, ütles kabineti uks ja kolonel kattis mõlemad silmad peoga. Tema oli kord ühe poola kindrali korteris näinud kipsist sõjajumalannat . . . sel tüdrukul oli praegu just niisugune nägu peas olnud. Aga puusajoon on tal veel kaunim kui sel kipsisel, mõtles kolonel ja rehitses kaotatud talu viimsed riismed kokku . . .

Loona aga ütles Mantlile:

«Meest sõnast, härga sarvist. Veneetsiasse tahtsite mind saata, nüüd aidake mind Võõpsu jõuda. Sokutage mulle töökomandost hobusemees . . . varahommikuks . . . kas või kella üheks. Omavahel . . . kolonelil pole sellest vaja teada.»

Laskis väsinud pea lauale, palenahk vastu krobelist puud. Ja otse sel hetkel, kui krobeline puu näonahka puudutas, tuli Loonasse võõras mõte, nagu võigas välk lõi heledamaks pimeda ruumi: Kandelaabri toas, öökapis on revolver, laetud. Aga samas ajas nukra norutaja kõrvale end püsti tõmmu Loona, jõekaldal kasvanu, kes kaks korda puhkamatult edasi-tagasi üle Emajõe ujus, ja pajatas: et need lõkalauad siis irvitada

saaksid, nõrgakest, närbunut? Naised, need mesikeelsed, muidugi kahetsesid kadunukest, kes ei jõudnud enam õigel ajal linna, targa ja abistava emanda juurde ... nagu nemad ise alati õigeaegselt jõudnud olid, nojaa, sellepärast ta siis lahkuski! Lõkalauad, ütles see tõmmu Loona ja tõmbas käeseljaga üle ninaaluse ... Ääh, miks peab see teine Loona ikka kõike nii sajakordselt valusalt võtma ja tundma!

Aga teise Loona pilk langes silmadele nii lähedasele lauapinnale, krobelisele, ja jäi otsekohe joontesse-laikudesse nagu püünisesse kinni. Kas see kriipsustik — poolkinniste silmadega vaadatuna — pole nagu vana gravüür «Linn viissada aastat tagasi» ... Puhas plats ja kitsad tänavad, kelpkatused, peleriinis emand hüpleva poisikesega, tornikesed. Viissada aastat ... kus on see emand ja poisike praegu ... kus on nende põrm ja tuhk? Linn ... missugune, suur ja uus on see linn praegu ... palju linnu ...

Loonas keris end lahti kummaline rull, keerdus laiaks ja hõljus tasa, nagu värviline sõnajalaleht: mis on need närivad ja kugistavad mehed kokku viiesaja aasta kõrval ... ja kõik irvitajad ilusa elu enese kõrval? Kui palju on gloobusel linnu ... nagu kärbsemustust suviti peegliklaasil! Kui palju on Loonal maailmast veel nägemata! Ja seejuures on Loonal peas paar silmi, mis oskavad ilu imeda ka tühjalt, lagedalt telliskiviseinalt! Lisaks süda, mis nii tihti mõistab liigutada kõrvu! Praegu oli see süda ju küll paistetanud ... nagu oleks teda nõelanud terve pesatäis herilasi, aga iga paistetus alaneb kord ...

Mihkel Pigi katsus paistetuse pehmendamiseks omagi kunsti. Tegi kõrge ja keeruka hüppe. Külge ees ajades tuli ähvardava pantrinäoga lähemale — mis see perenaine turtsub ja norutab seal laua ääres ... Keksti, hüppas Miki ja sülitas ... hirmu äratamiseks, enesel küür kumer. Loona vaatles karglejat ja mõtles: kahju, et pikk Jalak seda kassi ei näe ... ta rääkis kord, et nende kodutalus söönud must kass punaseid sõstraid. Jah, Jalak, tema oleks praegu vist ainuke, kes ütleks Loonale neid rahustavaid sõnu ... pisut tuimavõitu sõnu ... nagu poolkeenud kartuleid ... nagu ütleb pahatihti ka

Loona ema Miina. Praegu mõjuksid need sõnad aga nagu jahedad mähised, nagu viskaks keegi niisket liiva põlevale metsaalusele. Kas sel Jalakal pole siiski õigus? Läheks nüüd Loona mehele — kas või nende tõrvajate kiuste, — kaoks nelja seina vahele, tatsutaks ja askeldaks seal omaette, rõõmuks mehe silmale ja südamele... ei saaks okaspõõsas torgata teisi ega teised kiusata põõsast. Uus võõras välgatus: kui õige minna sellele Jalakale, hakata mõistlikuks abielunaiseks?

Aga sammudes piki põrandalaudu, kass kannul, kuulis Loona oma kõrvus palju-palju kordi kuuldud lauset. Seda ütles tema ema isale, kui mitte iga päev, siis ülepäeviti küll: «Mis sa peaksid alalõpmata kihelema, nagu põleks praginal! Katsu kas või kordki ristiinimese moodi olla.» Loona on kindel, et sama lauset hakkab oma abielus kuulma temagi, täpselt... nagu oleks ämm toonud väimehele pulmakingiks just sellesama kulunud lause ja väimees kasutab nüüd seda vana ja tabavat...

Loona süütas viimase küünlajupi talal. Maanteel veeresid vankrid ja leelutasid setud. Sõitjate tee viis mäkke, orgu vajus veel kaua ühetoonilist häälitsust. Nagu kaeblevad linnud lendlesid hääled pimedikus, ühtlaste, mõõdetud tiivalöökidega.

Loona sammus piki tuba, kannul kass ja omad kurjalt kärsitud mõtted. Tema, Loona, oli siis nüüd tembeldatud lodevate kommetega tütarlapseks. Oli nagu loteriinumber, hipodroomi traavel, tema peale veeti kihla! Kihlavedajad olid inimesed, inimestest sündinud ja uusi inimesi maailma saatvad! Emade pojad, naiste mehed, oma mõrsjate peiud, õdede vennad, oma tütarde isad!

Loona pildus pesu korvi. Iga langevat tükki tahtis Pigimik tabada, jäi mõne suurema alla ja rabeles elu eest. No olgu, mõtles perenaine ja heitis hoolimatult kassi turjale peapadja. Miki näuksatas etteheitvalt. Näe, nüüd rullis perenaine kokku vaiba... üsna lagedaks teeb voodigi... kuhu peab nüüd tema panema oma süsimusta ahtakese kere?

Jah, langes Loona pilk kassile, kuhu küll see pista? Maha ta oma paarilist, maatameest, ei jäta, aga kass

näugub ja rabeleb ju, teekond on pikk ja vaevarikas. Loona lippas alla leivaküpsetusse. Hõõguva ahju ees istus Mantel ja luges «Vana mamsli saladust». Tema lugemisjärg oli parajasti väga valus-magusal kohal, kui Loona hääl hüüdis:

«Mantlikene, kas teil juhtub olema väikest kartulikorvi? Käevanguga, ümmargust?»

Kui Loona jälle sillakesel seisis, käes kägisev korvike, nägi ta lähemate puude all punast setterit. See oli staabikirjutaja koer, väga elav ja lustlik loomake, kellel aga küljes kalduvusi ulaelule. Sageli tuli öösiti leivaküpsetuse ukse taha ja nõudis sisselaskmist.

«Rolf,» hüüdis Loona. «Rolf, tule siia!»

Kuid Rolf lippas juba kaugemale, ulakas ei kavatsenudki tulla jumalaga jätma oma head tuttavat.

Lehvivale koerahännale järele vaadates mõtles Loona järsku Laglele. Üks Loona temas käsib: mine ja ütle talle kõige valusamaid sõnu, kisenda nii kõvasti, et laager kuuleb, lärmitse, siis läheb su süda kergemaks. Aga see teine Loona, see, kelle palgel kord kuivanud seebisaast välja nägi just nagu ehtsad, hõbedased soomused, see heidab käega: mine veel jooksma läbi pimeduse ja üle porise maa, käratse ühe kergatsi pärast, sõima üht pärlkukekest selles suures kukekasvanduses... Mine end veel narrimaks tegema, kui sa seda juba oled.

Parem ta kõnnib piki põrandat, vaatab ringi ja kuulatab. Ta oli siin ju viimast ööd. Laagrimajadest paistis nõrku tulukesi, teel leelutas uus salk setusid. Talal virvendas leegike ja varjud liikusid kohmakalt ja nurgeliselt. Nagu Griegi «Kalurite tants», mõtles Loona. Kandelaaber norskas ja puristas unes, all kolises ahjuroop ja vahisõduri sammud läksid komp-komp-komp kaugemale.

Siis sammus keegi kärmesti sillakesele ja kobas välisukse linki. Kinni, Loona ise lükkas riivi ette. Koputati, Loona tundis, et koputaja kärsitult hingeldas. Mis tal siis õige südant vaevas — kas kihlvedu või Petserist kohale toodud roosid, muigas Loona vasaku, kergitatud suunurgaga. Jälle soovitas üks Loona: mine, ava uks, löö talle näkku. Kõigest jõust... või sülitada — kumb

oleks mõjuvam? Teine Loona seisis ja ootas oma tundi . . .

Aga see koputaja oli harjunud, et nendele, kes koputavad, ikka lahti tehakse, ja seepärast koputas ta veel korra. Kõvemini. Loona surus küüned peopessa. Käed-küüned sügelesid.

«Vauhh-vauhh-vauhh,» ütles siis ukse ees muretu reisiselli hääl. Rolf, see ulakas, oli oma õhtuse ringi ära keerutanud ja leidis, et õhtu oli viluvõitu, niiske ja kodumaja kaugel. Lasku hea Loona ta jälle kord sooja ruumi.

See h e a Loona läkski aeglaselt ust avama. Väljas seisis kaks ootajat, mees ja koer. Naine aga hüüdis mahedalt: «Tule!» Ja kohe astus mees paar lühikest, kärmet sammu lähemale. Hüüdja täiendas oma kutset: «Ei, tule sina, Rolf! Sina oled p u h a s koer. Aus koer.»

Peni hüppas eeskotta. Mees jäi endisele kohale seisma ja naine lükkas ette raske, roostetanud riivi. Riivi ragina vahelt ei kuuldunud, et lükkaja hambaid kiristas. Rahuldusest. Natuke ta siiski sai . . .

Aga talal turtsus Loona esimene koduloom. Kus kord ja komme! Nüüd lasti siia niigi võikasse ja tühja ruumi veel lehkav ja ilge koeranägu!

Loona kõndis aga mööda tuba ja luges . . . rahustamiseks ja ajaviiteks. Kolmsada viisteist, kolmsada kuusteist . . . Suurt vaikust ei seganud enam miski. Leelutavad setud on juba kaugel ja Kandelaaber ei norska enam. Loona on metsateelt lagedale välja jõudnud. Tema mõtleb oma taldu juhtida nüüd tasasele rajale . . . hakkab astuma abielusamme. Kolmsada seitseteist, kolmsada kaheksateist. — — —

Vanker kolises lähemale. Siis koputas töökomando sõdur piitsavarrega uksele.

«Poju, teeme nüüd ahvi kiirusega,» ütles Loona. «Teie tassige kompsud vankrisse, ma püüan seniks kassi kinni.»

Miki kadus Mantli kartulikorvi, see kaeti pealt kirju rätikuga ja rätikunurgad lipendasid hommikuses tuules. Miki tõstis häält ja Loona pidi teda rahustama. Rahustas ja vaatas ise üle õla tagasi. Mustasid metsad

ja majad. Tema endisest toast paistis nõrka valgust, ta jättis ju küünla talale. Ei, ta jättis sinna belgia kombel kaetud kirstu elu ja valguse: koera ja küünla . . .

«Poju,» ütles Loona. «Ajage ruunale elu sisse, peame ruttama.»

Vali tuul oli sõitjatele otse vastu ja ruun vankri ees ajas karvu. Tunni või poolteise järel tundis Loona, et ta näonahk aina pakseneb ja nagu koorikule tõmbub. Kui tahad suud avada, tunned, suu ümbrus on nagu kroobatatud . . . nagu kuivanud palukakeedisega koos. Loona oli kärsitust täis. Rutemini, rutemini, ikka need puud ja pisikesed põllulapid . . . nagu oleksid kõik perenaised laotanud nõlvakuile kuivama oma värvilised põlled . . .

Taevas oli juba üleni roosa, jahe, hallisegune roosa. Kaks lagedat puutüve nagu pikka piiki, nagu kaks hiigelkasteheina, nende all oli onnike ja selle seina oli paigatud punase vaadipõhjaga. Hele tsinnoober, märkas Loona silm, ja jälgis hobuse vasakul kintsul kooljaluud, rusikasuurust kera, mis sörkides kõigub üles-alla. Tatrapõllud olid pärast vihma nagu märjad jalanartsud, millesse oli pühitud verd. Juba kuivanud, rusket ja värsket, veel heledat. Päevalilled vaatasid tee äärest oma laiade, lollakate nägudega Loonat: ah, seesama ongi see, kelle peale kihla veeti. Näis, mis ta n ü ü d teeb?

«Laske kas või galoppi,» ütles kärsitu Loona hobusemehele.

Järvekaldal oli kirju alev. Korstnad suitsesid juba ja sadamas suitses valge aurulaeva sinisevöödiline korsten. Laev läks Tartu peale . . .

Tartus alustas Loona oma teekonda ka galopis. Temas oli nagu kääriv segu, see kobrutas ja vahutas, ajas üle ääregi . . . ta tahtis mingisugust selgust, kas või valusat. Ta oli rabelnud ja tahtis oma liikmeid nüüd lõdvaks lasta. Ta oli väsinud ja tahtis puhata.

«Laske galoppi,» ütles ta vanale voorimehele Tartu sadamas. «Laske Lepiku tänavale . . .»

Vana inimene ja valge hobusega, hakka nüüd linnavahel tsirkust tegema, mõtles vana voorimees ja liigutas moe pärast ohje. Loona aga viskas pilgu üle sadama

ja vasak suunurk kerkis vähe. Kui uhkelt see kõlab, kirjas ja kõnes: Peipsi laevastik, divisjoni staap, destroier ... aga samas käratsesid lodjavenelased kurkide ja sibulate pärast ... popsutas väike aurulaev pärivoolu, vastaskaldal loputas üks eit pesu — nii laiuke oli jõgi ... et võisid näha pesija põllemustrit!

Sõitsid läbi Rüütli tänava ... osa kõnniteest oli üles kistud ja värske asfalt haises. Oli nii kuum, et kõndijate kannad vajusid kõnniteekoorikusse sisse. Loona higistas, hoides korvi kassiga süles. Ta liigutas varbaid ... imelikus mõttes, et vahest liiguvad siis ka hobuse kabjad pisut kiiremini. Kas ongi kodus pikka Jalakat ... mhm, kuidas nüüd nii — kõige ukse ja ukseraamiga — tuppa langeda ... vahest ta on komandeeritud kusagile, võib-olla on praegu kasarmus. Jälle maadlevad kaks Loonat. See tõmmu, jõekaldal kasvanu, ajas oma lõua kiuslikult püsti: näis, mis ta teeb, näis, kuidas ta on? Teine Loona aga, see soovis üsna vaikselt ja vargsi, et Jalakat polekski kodus ... las olla komandeeringus, las olla kasarmus ... mis head võib tulla niisugusest rippamisest-rappamisest?

Rüütli tänava lõpus läks heitlus nii ägedaks, et Loona hüppas vankrilt maha, andis vanale voorimehele raha ja koduse aadressi. Viigu too kompsud sinna, pangu paigale ... tema ise aga peab kuskile ruttama, korvi võtab ta enesega kaasa, selles on hingeline sees ... Nii nad siis lahkusid. Vana valge sõrkis üle Vabadussilla ja Loona lippas Lepiku tänava poole. Kärsitu, väsinud, kuri, higine, korv kassiga käevangus.

Helistas ja helin mõjus ka kuidagi kiusavalt ... Loona polnud küll iialgi hambaarsti uksekella kasutanud ... aga küllap see niisamuti kõlada võis. Ukse avas vanaproua lillas kleidis, möbleeritud tubade perenaine. Isegi see lilla ajas Loona veel kärsitumaks.

«Leitnant Jalak kodus?» küsis ja lipsas ukseavajast mööda. Möbleeritud tubade pidaja pahanes ära: neid maainimesi küll, ei neil ole viisakuseraasugi. Seegi siin, nägu määrdunud ja kriim, kartulikorv kaenlas. Tormab kui hobune üle kesa, vaata, et ei talla veel vanainimest ...

Tormaja peatus Jalaka toa lävel. Jalak ajas parajasti

habet, pool näost vahus, pool juba puhas. Vaatas tulijat nagu kabelivaimu, peos läikiv nuga, ei julgenud liigutadagi. Kabelivaim aga küsis:

«Kas sa võtad mind endale naiseks .. või ei võta sa mitte?»

Jalak viskas habemenoa lauale ja suudles tulijat. Põrandale veeres väike kartulikorv ja kõikus pisut edasi-tagasi, nagu liiguks korvis eluline. Külaline asetati diivanile istuma, tal võeti peast määrdunud barett. Loona näol oli paksult tolmu, hobusekarvu ja seebivahtu. Harva käivad naised kosjateed ja veel harvemini on nende näod sel kosjateel nii näotud olnud, nagu oli seda nüüd Loona nägu. Kosija nuuksatas kuivalt:

«Aga kas sina ei usu, et ma olen raiskuläinud tüdruk, lodevate kommetega, ja . . .»

«Sina?» naeris pikk Jalak. «Kes sind, okassiga, siis raisku oskas ajada?»

«Sina siis usud?» küsis Loona ja pisarad otsisid endale vaevaga teed hobusekarvade, reisitolmu ja seebivahu vahel. Küsijal oli kolmeaastase nägu — kriim, hale ja õnnis ühtlasi. Et on ometi üks, kes usub! See vist oligi tähtsaim, mida ta nii rutates otsinud oli — ainult see usk.

Ta jutustas Jalakale kogu loo. Esimesest õhtust kaustade vahel, ärtusoldatist ja kihlavedajast, kes jäi ukse kõrvale seisma. Seletas ringist ümber järve ja laulupeost laeval, suudlusest palele. Seletas närivatest ja kugistavatest, kihlveost . . .

Seletas ja tagus ise rusikaga vastu diivanikatet . . . sellest tõusis väike tolmupilveke. Kui Loona oma kurva loo lõpetas, pidi ta aevastama.

«Õigus, sul on õigus,» naeratas Jalak. «Mis sa tühjade pärast ennast nii ärritasid . . . ega's meeste suud ole vahel vananaiste omast palju paremad . . . ja mis neil seal maal igavusega muud teha ongi, kui aga heietada. Visanud käega . . .»

«Hea, et mul seal parasjagu mõnd rasket ja lahtist asja ette ei jäänud,» ohkas Loona, «ma oleksin küll selle raskega visanud.» Ja jälle veeres paar pisarat üle kriimude põskede.

«Ära nuta. Sa oled väsinud, mis sa veel . . . Ma teen sulle kiluga võileiba, siis sööd. Vaata, kui ilusad

kilud ... ära nuta enam. Sa tulid päris õigel ajal. Majaperemees ähvardab seda korterit teistele ära anda. Maja on roheline, hele just ei ole —»

«Kas herneroheline?» küsis Loona.

«On teine sinnapoole, nii hallikas-rohekas. Sooh, ma puhastan su näo natuke ära ... sa ei saa ju muidu süüagi. Võileib on siin, söö.»

Loona hammustas võileiba ja nuuksatas veel korra kergelt. Suur ja soe rahu voolas südamesse. Need kilud olid soolased ja vürtsikad.

«Mis sul seal korvis liigutab?» päris Jalak ja puudutas ettevaatlikult saapaninaga kartulikorvi. «Kana poegadega või?»

«Eh-ei,» luksatas Loona ja hammustas ise suutäie. «Kass on. Minu kaasavara. Anna kilupead talle.»

Mugis süüa ja vaatas ise üle Jalaka pea ja lillepottide aknalaual lahtisest aknast välja. Teispool tänavat oli suur ookerkollane maja ja selle seinale paistis päike. Sama maja õuest saabki minna Herne tänavasse, seal ...

Kiluleib jäi Loona huulte ette peatuma, ta ei hammustanud enam. See on Lepiku tänav, see umbtänav. Herneroheline maja on siin kõrval ... ka Lepiku tänavas, ka umbtänavas. Siia umbtänavasse tuli kord, aastate eest, väike pesunaisetütar suurte lootustega, igatsusega uute kalosside ja halvaa järele. Siin ta pettus, selles umbtänavas. Ja nüüd oli tormanud siia suur tüdruk suure meelehärmiga, et saada väikest lohutust. Umbtänavasse usku, ainult seda usku otsima! Kuidas ta ise väikese tüdrukuna emale lausunud oli: «Nagu kott. Sisse lähed, aga välja ei saa ...»

Loona asetas poolelisöödud kiluleiva lauale ja tõusis püsti.

«Ära sõlmi rätikut lahti,» keelas ta korvi juurde kükitanud Jalakat. «Kass kargab välja ja siis on teda raske kinni püüda. Ta on metsikuvõitu. Ma varastasin ta setu külast.»

Tõmbas oma bareti pähe ja ütles:

«Tead, ma pean selle kassi koju viima. Voorimees jäi kompsudega koperdama, ei tea, kuhu sõidab.»

Viskas pika pilgu üle toa. See pilk oli nagu noot, sellesse jäi poolelisöödud kiluleib, seebivahune habe-

menuga, tolmunud diivanikate, ohvitseri vihmakuub varnas, tüllkardinad ja läbi nende umbtänav. Vastu akna heledat nelinurka seisis pikk Jalak. Muidugi, tema juuksed olid nii siledad, et nendesse isegi hele kuupaiste ei looks pettepilti ristlainest, mõtles Loona, võttis korvi käeotsa, astus ukseni, lävel peatus ja ütles vaikselt, süüdlasena nagu koolitüdruk, kes oli valinud raske ülesande ja sellega nüüd siiski toime tulla ei suuda:

«Võta vihaks või pane pahaks. Aga ma . . . e i s a a. Ei saa!»

Kadus oma korviga niisama kähku, nagu ta ilmunudki oli. Lauale jäi kiluvõileib hambajälgedega — ümara, ühtlase poolringiga. Järgmisel päeval sai leitnant Jalak kasarmu juurde kirja. Kui adressaat kirja luges, nägi ta ikka seda hambajälge leivas, nagu oleks see ridadest ja ridade vahelt vastu vaadanud:

«Ära jää viha kandma! Kui mind meeletuks on aetud, siis teen ma alati äkilisi liigutusi ja pärast ei tea isegi, miks. Minu meheleminekust ei tule praegu midagi välja. Ma olen parem mestis kahe naisega. Kahe emaga. Üks on mu oma ema, selle kael on mu kasvatamisega kõhnaks jäänud ja ma olen talle võlgu. Aga teine on Alma Mater ja see on juba kibedam eit. Sellega tuleb mul rinnutsi kokku minna. Ära unusta, et üks lõks on etem kui sada kassi ja üks sõber rohkem kui sada pruuti. Ikka Loona.»

Umbes sedasama ütles Loonale esimesel päeval pärast staabi linnakolimist ka Loona ülemus, kolonel Ploom. Küll pisut teiste sõnadega ja rohkem teistsuguste mõtetega:

«Üks vanem ja mõistlikum nõuandja on noorele tütarlapsele palju rohkem väärt kui sada noort suksutajat. M i n d võite te alati usaldada! Kui ma laagris sellest loost kuulda sain, ma ütlen teile, mind võite te uskuda, ma jäin sellest barbaarsusest hingetuks! Lihtsalt häbilugu! Mu süda valutas ka kui isal, kellel tütar kodus kasvamas . . . ta on küll veel väike, ma olen teist ju ainult üheksateistkümmend aastat vanem. Kuidas on meie noorem põlvkond ometi nii barbaarseks kasvanud!»

Kolonel lõi palja mõtte juures sellele barbaarsusele mõlemad peod laksudes silmade ette ja oigas pisut. Ta piilus läbi sõrmede, nägi Loona ja muigas.

«Kuhu on jäänud rüütellikkus naiste vastu, ohvitseri kõige suurem voorus? Teie ärge võtke seda liiaks südamesse! Tehke oma süda külmaks ja ärge vaadakegi enam niisuguste poole. Aga kui nad teid jälle tülitama tikuvad, jookske otsemaid minu juurde ja ma neile... Pidage ikka meeles, ma olen ise tütre isa, minust oleks peaaegu kooliõpetaja saanud, ma olen mitu aastat Pariisis kõrgematel kursustel olnud inimene. Mind te võite usaldada!»

Seejuures vaatas ta Loonale koguni kahe l a h t i s e silmaga silma, nagu tahaks ta kahe heleda kitsa silmaava kaudu näidata Loonale oma puhast, nagu värskelt rehitsetud südamepõhja. Nii vaatab sügav kaev vastu värskele, puhtale veele — no tule ometi ja vulise sisse... Aga riivatu tüdruk jõe äärest mõtles järsku: haud turbasoos, porikraav luhal...

«Ärge siis unustage, et keset seda brutaalsust on teil olemas hea ja isalik nõuandja, kindel nagu kants. Võite a l a t i tulla ja mulle kõik südame pealt välja rääkida. Ma kuulsin, et te hakkate edasi õppima. See on hea, see on hea! Üks teie õpetaja rääkis mulle, et teie olete fenomenaalselt andekas inimene. See on hea, see on hea! Tooge mulle Varvalüli number kakskümmend üks kahekümne viiendamast ja «Riigi Teataja» kahekümne viiendamast. Kuidas te oma palgaga ka välja tulete?»

«Tulen,» vastas Loona ja lahkus kabinetist. Enne töötundide lõppu kõlistas ülemus Loona veel kord oma palge ette. See pale oli tõsiselt rõhutud ja kurb, kuid parata ei saanud, karta oli riigikontrolli. Ja Loona eelkäijal oli suures Tallinna-kippumise tuhinas jäänud märkimata läinud-aastasesse lauajuhendisse ja veel varasemaisse ka kirjavahetuse kaustade liigid ja numbrid. Olgu nüüd registraator Tuisk hoolas ja märkigu kiires korras kõik andmed vastavasse kohta. See sööb ju küll kõik noore inimese õhtutunnid, isegi hilised, aga... kaitseväevärk, siin peab iga pisiasi piinlikult omal kohal olema.

Kahju, et ei ole enam neid väikseid muinasjutumehikesi, kes öösiti toksiksid kingsepa eest saapaid valmis ja rätsepa eest nõeluksid vammuseid, mõtles Loona õhtul vanade kaustade kohal ja aevastas paberitolmu ninast välja. Kui oleks, ta paneks nad numbreid märkima ja ise õpiks kodus. Väljas sadas juba nii külma sügisvihma, et lumelörtsigi hulka langes. Aeg-ajalt naksatas keskküttetorustikus tasa... nagu ihutaks hambaid. Suur maja oli vaikne. See oli hiiliv vaikus, nagu oleks suur kiskja pikad ja teravad küüned patjadesse tõmmanud. Tuul viskas kamaluga lahtisi puulehti vastu akent. Hele ja suur kastanileht kleepus ruuduklaasile, oli nagu harali väljasirutatud labakäsi pimedusest, ja Loona võpatas. Samal hetkel astus ülemus kantseleisse.

«Tulin vaatama, kuidas teil hiline töö edeneb, kas on ka palju puuduvat kirjavahetust? Noor inimene, kas te siin üksinda ei karda... suures majas?»

«Keda siin karta?» vastas Loona lühidalt ja märkis lauajuhendisse punasega VII/3. «Ja mis on karta k a i t s e väes? Juba see sõna üksi annab julgust.» Ta kõneles nii imelikult taheda ja tuima häälega, et tema ülemus aru ei saanud, kas mõtles ta tõesti nii või koguni pilkas.

«Ma tulin välja värsket õhku hingama,» jätkas ülemus. «Mõtlesin, et vaatan korraks maja üle, kas valgus on kustutatud ja töökomando poisid kodus.»

Mulle ta tutvustas end kindla kantsina, mõtles Loona, aga nüüd on ta ise kuidagi kohevil. Nagu vana naine, kes läheb seeliku siile hoides üle kraavipurde. Nagu nõgesepalavikus olija, nahk kiheleb, aga päris sügada ei julge. Tal on just niisugune nägu nagu Koosa Vollil, kui nad väikestena poodi kompvekke olid ostma läinud. «Küsi sina,» oli poiss Loonale sosistanud. «Mul on häbi... mõni arvab, et ma olen viimati m a i a s.»

«Mulle oli värsket õhku vaja,» seletas kompvekipoodi tulnu. «Mul tuli lihtsalt õhust puudu, ma lugesin nii huvitavat raamatut! Ma loen ju prantsuse keeles, prantslastel on nii huvitavaid raamatuid, et võta-

vad hinge kinni. Täna ma lugesin Goethest. Ja s e d a ma varem ei teadnudki! Kas teate, preili, Goethe armus veel lähemale üheksakümne-aastasena tütarlapsesse, selle nimi oli Ulrike ja see oli ainult seitseteistkümmend aastat vana. Mis teie sellest arvate?»

«Et vanadus rumaluste eest isegi Goethet ei kaitsnud,» arvas Loona ja kirjutas V/9...

«Ei, preili, see on vale! On inimesi, kes jäävad surmani nooreks. Otsani elujõuliseks. Ma lugesin üht prantsuskeelset, väga huvitavat raamatut, ühe arsti teost. Seal kirjutatakse, et on olemas inimesi mingisuguste haruldaste hormoonidega, need hormoonid töötavad alatasa edasi ja niisugused inimesed ei vanane oma surmani. Ja üheksakümneaastane mees võib veel lapsi saada.»

Kaks lindu, kaks salmi, mõtles Loona. Lagle laulis kibedusega üheksakümneaastasest Saarast, kes veel lapse sai, ja nüüd mälub siin teine laulja magusalt, et üheksakümneaastane mees veel lapse saada võib. Salmid erinevad pisut, laul ja lauljad on suguluses ja sellepärast ei vasta Loona midagi. See ei takista aga sugugi õpetliku jutu edasiveeremist, sest kõrge ülemus on täna väga jutukas. Ta hääl on imelik, tunneb Loona. Ta hääl on nagu lahtised hobusekarvad, liibuvad vastu nahka.

«Mul on alati hale ja kahju vaadata, kui kaks verinoort inimest paari on läinud. Iseäranis kahju on mul noorikust. Nagu oleks kallis Stradivariuse viiul antud poisikese kätte mängida ja rikkuda. Aga vanem mees, see, kes elanud ja elu näinud, see oskab uue mänguriistaga hellalt ümber käia. Kuidas teie, preili, arvate?»

«Kuidas juhtub,» vastas Loona ja kollane täpike iirisel välgatas. «Elus on vahel hoopis teisiti. Meie majas elas emigrandipaar. Mees oli vana, endine polkovnik ja ka suur k u n s t n i k. Naine oli nooruke ja õrn, päris väike viiulikene. Ise mängis hästi balalaikat. Ühel ööl lõi aga see õrn viiul vanamehele nii balalaikaga pähe, et pill pähe jäigi... põhi oli puruks läinud, sellepärast. Siis toodi veterinaarinstituudist velsker, kes lõikas mehe pea pillist välja.»

«Mhm,» vastas kolonel. «Head ööd siis. Lõpetage tänaseks. Homme on ka päev.»

Muidugi oli. Ja ka sel päeval oli õhtu ja ka sel õhtul pidi Loona vana kirjavahetust lauajuhendisse märkima. Jälle sadas väljas tihedalt ja tuul vingus. Kell oli juba kümme ja Loona oma töö lõpetanud. Laud ja kapp olid korraldatud, kaua kössis istunu ringutas mõnusalt. Siis aga helistati Võrust mingi tähtpäeva pärast. Loona istus toolile, telefoni alla ja karjus torusse: «Väga halvasti on kuulda,» — ja samas astus ülemus kantseleisse. Ta oli värskelt raseeritud ja lehkas patšulist. Ta lõualuul oli nõrgalt sinakaslilla varjund. Seisis kõneleja kõrval ja vaatles selle pealage. Ta oli vist rutuga treppidest üles jooksnud, ta hingeldas nii, et kaugele kuulda võis. Küllap ta vajas väga kiireks kirjavahetuseks mõnd lisa . . .

Loona lõpetas kõne, riputas toru hargile ja kohendas oma kleidikäist. Siis küsiski kolonel läbi hingeldamise hüpleva häälega:

«Kummast käsivarrest see koer teid suvel hammustas?» Ja sirutas välja sõrmed.

«Sellest,» kergitas Loona vasakut käsivart pisut kõrgemale ja tundis samas, et oli uuesti sattunud mingi murdja kätte . . . see oli tugevam kui koer, suurem kui koer ja halvem kui koer. Kaks kätt kiskusid ta õlgu vastu karedat vormikuube, ähkiv, niiske, kuum loom kobas üle ta näo, vajus ta silmalaugudele, imes end huultesse ja võppus üle põskede. Kaks soldatikämmalt jõe äärest, need kaks vastikut, haaravat looma, olid jälle ümber Loona. Aga ümber selle Loona, kes kaks korda puhkamata üle Emajõe ujus, kivi haaras ja sellega virutas. See Loona ajas end toolilt püsti, pea kaugel kuklas, nii hoidis oma näost kaugemal seda vastikut ja imevat huulepaari, katsus õlgadelt maha raputada soldatikämblaid. Inetult inisedes surus aga mees oma suu tõrkuja kõrisõlmele. Siis pühkis nii tuline vastikuse- ja vihahoog üle Loona, et mees tagasi vajus, hoides rabelejat ühe käega õlast, teisega kaelusest. Loona langetas lõua, lõi kurjalt urisedes hambad teise käeselga. Sellest käest ta vabanes, aga teine oli ikka veel kleidikaelusesse klammerdunud.

Viis jämedat, tõmpi sõrme peenes, liivavärvi pitsis kinni. Siis rapsas Loona end sirgeks, kaeluseäär kärises ja pitskrae jäi kämblasse rippuma.

«Tõb-ras,» lõõtsutas Loona. «Tõb-ras!»

Hüppas ruumist välja, haaras esikust oma mantli ja kübara ja ruttas trepist alla, teel tõmbas ta mantli ümber ... ikka kaks astet korraga! Nüüd ta tundis, kuidas viha võis teha koera hääle nii kurjaks ja hambad nii teravaks. Temagi võiks praegu mõlemat teha, haukuda ja hammustada ...

All, valgustatud ukse ees, ootas Jalak. Aga tema ootas seekord küll kurjal tunnil!

«Sina kah veel? Muud ei ole, kui isaseid jalus,» kähvas Loona ja ruttas ootajast mööda. Ootaja aga teadis juba kirja pandud sõnadest: kui ta meeletuks on aetud, teeb ta äkilisi liigutusi. Küllap ta ruttas neid nüüd tegema. Aga kuhu?

Loona mantli hõlmad olid lahti ja kübarat kandis ta käes. Vihm ja tuul lõid talle näkku, keerutasid ümber palja kaela ja piha. Las ... see on nii hea ja jahe ja puhas! Et inimese suu võib nii jäledalt roomata üle teise inimese naha! Tähe tänava nurgal kummardus Loona madalale vihmaveetoru otsa alla, võttis kahe peoga vett ja puhastas oma silmnägu. Ta ruttas Kevade tänavale, seal elas asjaajaja Keksjen. Loonale avas ukse heitunud näoga naine ja heitus veel enam. Nii hilisel tunnil tuleb veel noor naiskülaline ja tema mees on juba kodukuues ja toatuhvlites! Kuhu see kõlbab!

«Seda ma ei näegi,» vastas Loona. «Mul on vaja asjaajajaga rääkida ... olgu ta kas või palja jalu.» Ja ta rääkis:

«Ma tulin teile ametlikult teatama ... teie olete ju minu otsene ülemus ... et palun mind töölt vallandada! Homme ma enam tööle minna ei saa! Andke paber ja ma kirjutan teile siinsamas lahkumispalve.»

«Kulla jumal, kõnelge ometi inimese moodi, pikemalt ja selgemalt. Kas te võitsite loteriil miljoni või? Ainult miljon võib inimese nii tasakaalust välja viia! Ärge ehmatage hilisel tunnil inimesele roosi ihu külge! Mis siis juhtunud on?»

«Kolonel tuli mulle praegu kantseleis kallale.»

«Mis?» ajas asjaajaja oma heledad silmad pärani, päris punni. «Et ta kurja loomuga on, seda ma teadsin ammu. Aga et ta nii äkilise meelega on, et ta käsitsi hirmu hakkab andma, seda ma küll ei oleks uskunud. Mis te talle siis tegite?»

«Ah,» rehmas Loona kärsitult käega. «Mitte hirmu . . . armu ikka. Ta tuli mulle ju teisiti kallale.» Ja Loona näitas vaikides oma katkist kleidikaelust.

Aga nüüd algas selle kurva ja hirmsa õhtu lõbusam osa: asjaajaja hakkas rõõmu pärast keksima, kuigi tal olid jalas väga avarad toatuhvlid ja seljas lotendav kodukuub. Laskis ringiratast ümber toa ja ise vilistas ja hõiskas.

«Phüüüüt! Nüüd on number! Nüüd on lugu! Vana haug neelas konksu alla. Vaat see on alles avarii! Töö juures! Alluvale! Ametiruumis! Küll on story, boys!»

Ta keerutas veel pisut. Tema rõõm oli tõesti suur.

«Teie ei saanud vist üsna õieti aru,» ohkas Loona ja istus tooliservale. Alles nüüd hakkasid tal põlved ja käed värisema.

«Ja kuidas veel,» kilkas kaval merekaru. «Nüüd on vanamees meil peos! Kas te siis ei mõista? Kui s e e lugu välja tuleb, siis läheb kolonelil kehvnoisti. Ja temasugusele on see nagu rusikas silmaauku . . . Teate, kuidas seda nimetada võib, ametlikus keeles? Vägistamiskatse ametiruumis!»

«M i n a tean seda, et ma seda ametiruumi ja seda katsetajat enam nähagi ei taha,» vastas Loona ja värises vastikusest.

«Küll olete t e i e aga veel lapse meelega! Te ju teate ise, kui raske on praegu kohta saada. Ja sellesama tühja asja pärast jätate teie päevapealt oma koha maha? Ja kas teil uut on? Nüüd algasite õppimist, niisuguseid kohti ei näe praegu unes ka mitte. Ärge olge rumal! Niisuguse tühja-tähja pärast laseb siis nii hakkaja tütarlaps ennast rööpast välja lüüa! See on teist mõistlik, et te just m u l l e ütlema tulite. Nüüd peame kokku ühe kavala nõu. Juba homme õhtuks ma annan teile Päiva abiks . . . las sirgeldab ka õhtuti noid numbreid . . . õigust öelda, ei neid vaja olnudki, aga vana arvas, et see on tema poolt väga kaval

konks. Ma annan teile Päiva eskordiks. Omas kabinetis ta päeval teile ikka kallale tulla ei julge... ja teie olete tugev tüdruk... raputage maha! Ärge olge loll! Mängitage parem vanameest nii, et see vingub ja tagumistel jalgadel sitsib.»

«Ei,» vastas Loona. «Ma ei taha, ma ei saa! Mulle tuleb nii suur viha ja vastikus peale, et ma kas või tappa võin. Las inimesed pilluvad mulle halbu sõnu ja las nad mõtlevad minust kõige hullemat... aga ärgu mu ihu ligi tükitagu, siis läheb mul silme ees mustaks! Ja kuidas ma pean sinna kabinetti minema... ta takseerib mind ühe silmaga, enne pikuti, siis risti.»

«Las vahib,» õpetas asjaajaja õhinal. «Las vahib nagu rebane viinamarju. Teil pole midagi peljata. Päiv on teil õhtuti eskordiks, temale ma seletan kõik ilusasti ära...»

«Ärge,» tõrjus Loona. «Mul on nii häbi...»

«Teil?» imestas vana meremees. «Teie võite ainult uhke olla, aga vana peaks endal silmad küll sinna häbenema, kus nad vähil on. Olge mõistlik! Niisuguse lõbusa asja pärast ei viska praegusel tõsisel ajal ükski mõistlik inimene kohta vastu maad. Niisiis: edasi teenida ja sõna kuulda! Minge koju ja puhake ennast sellest merelahingust välja, homme on jälle päev.»

Oligi. Kui Loona sissetulnud posti kabinetti viis, näitas talle ülemus valusas vaikuses ja väga dramaatilise liigutusega oma käeselga. Nagu isakass, kes linnupoegi oli rabama läinud ja kellele vastu esikäppa äiatud. Käeseljal oli selge, sügav, punane poolring. Samane, nagu Loonast oli jäänud Jalaka kiluvõileivale.

«Kuidas te mind küll nii haavata raatsisite, preili,» sosistas kolonel, ise kartlikult küürus. «Mitte üksi ihuliselt, hingeliselt veel rohkem. Kas olen siis m i n a süüdi, et teie kenadus ja värskus mind niikaugele viisid, et ma oma südamesunni järgi pidin talitama? Teate, et... et... mina a r m a s t a n teid! Ma ei ole oma elus veel kedagi armastanud. Ärge te seda ainult mitte kellelegi ütelge! Las see kõik jääda meie kahe vahele, palun!»

«Sel tingimusel, kui seda enam ei kordu,» vastas Loona ja tal oli kohtuniku, prokuröri ja timuka hääl korraga. Talle läks ikka vastumeelsemaks see kössitõmbunud kogu suure kirjutuslaua taga, kartlik, kähisev sosin.

«Ššš,» keelas kolonel. «Mis te nii kõvasti kõnelete ... rääkige sosinal, et, et ... kas te ei tea, et kõrvadel on seinad...»

Oma viimase, erutuses pisut viltu läinud hoiatusega jõudis sosistaja Loona naerma ajada. Aga see oli sama poolmõru naeratus, mida oli naeratanud juba päris pisike Loona, kui ta oli lahendanud armastusest ülespoonud lihunikuselli surma põhjust.

«Aga kui teie süda mind nii kõvasti armastab, et meele mehe peast ära võtab, siis peaks teie keel sellest ka kõvasti kõnelema,» soovitas Loona selle pooliku naeratuse saatel.

Nüüd ei kartnud ta seda sosistajat ja kössitajat enam, see oli talle ainult vastik ja naeruväärne. Ta hakkas tundma koguni nagu kurja lõbu sest mängust. Las sitsib tagumistel käppadel, olgu see kas või väikeseks vastutasuks suure solvamise eest! Kui ta kantseleisse astus, võtsid teda vastu kuus põnevil silma ja kolm ootusärevuses poolavatud suud:

«Noh?»

«Tema armastab mind ja mina olevat teda ihuliselt ja hingeliselt haavanud, ja sellest ei tohi kõnelda,» vastas Loona.

Asjaajaja lõi laksudes käed palja pealae kohal kokku, masinakirjutaja itsitas magusalt, aga allohvitser naeratas hädiselt, pisut haletsevalt. Kas on tal kahju nüüd minust või ülemusest, mõtles Loona. Või koguni sellest, et ta õhtuti kantseleis kriipseldama peab ... ihukaitseväelasena ...

Loona oli kinnitanud oma tumedale töökleidile rebestatud pitskrae asemele uue, valge, lihtsa ja kurguni kinnise. Kolonel laskis oma pilgu üle Loona, üleni ja ahnelt, sosistas:

«Küll teile passib must ja valge värv! Pariisis kannavad need kõige maitserikkamad naised ikka ainult musta ja valget koos. Kui saaks teid Pariisi saata,

seal riidesse panna, seal kunsti lasta õppida, aah, missugune naine teist saaks!»

Ahah, nüüd tahab ta mulle seda elunooti juba Pariisis õpetada, mõtles Loona ja naeratas. Ta ei vastanud, nii oli jutt lühem, tema sõnad ei toonud teisele pahu mõtteid ja need omakorda ei kutsunud välja uusi ja hullemaid vastuseid. Kui ta koloneli kabinetist välja astus, komistas ta jälle üle staabiveltveebli. Luurajal oli purjus fauni nägu, palju ilgem aga ja jultunum.

«Noh?» itsitas faunist jultunum. «Kas kolonel lubas ka roose nagu kapten?»

Küsija oli sel hetkel Loonale nii pisike, võõras ja kauge, et ta mõnusa muige saatel vastata võis:

«Palju rohkem lubas. Ma võtan pakkumise vastu. Ta lubas mulle staabi veltveebli, vana müüdudnaha n a h a pargitult... ma lasen sellest just ukse ette jalamati teha... seal saab see nahk peale surma ka veel luurata.»

Jalamatt jalamatiks, aga Loonale polnud see aeg kerge. Jälle kisklesid temas kaks Loonat. Üks, see tõmmu ja ülbe, kes pühkis käeseljaga ninaalust, ütles: «Küll on põnevad päevad, kõnni nagu lahtistel palkidel üle jõe. Palgid aga veerlevad ja keerlevad su varvaste all ja sina pead osav olema, et nende vahelt mitte vette sulpsatada.» Aga teine Loona, see sügavalt solvatu, see kannatas ja häbenes, see pühkis ikka käeseljaga üle reostatud silmnäo ja tahtis kaugele joosta... tema oli ju küll kallalekippujat hammustanud... aga see teda veel sügavamini... seda ei saanud ära pühkida. Teine Loona tahtis laia maailma vaatama minna, kas siis tõesti ka mujal on inimesed sedasama laadi. Aga tema oli nõrgem. Ülbe ja tõmmu, see jõeäärne, käskis: «Las ta siis sitsib tagumistel käppadel, paras kuradile!»

Aga keeled käisid ja iga keeleots andis omalt poolt jutule pisut pipart juurde... enamasti oli see m u s t pipar. Jutud käisid suust suhu ja kõik suud polnud väga puhtad. Kolonel vaatas oma alluvat ikka lahtisemate ja lahtisemate silmadega ja tema tahtis seda tüdrukut näha ikka lähemalt ja lähemalt, päris ligidalt... Loona vaikis ja naeratas ja mehe meeled kip-

pusid ikka rohkem ja rohkem selle naeratuse poole. Ühel laupäeval ulatas Loona ülemusele kirjavahetuse kaaned, aga ülemus pistis talle väriseva käega pihku kokkurullitud paberi.

«Lugege kohe praegu, siinsamas, läbi,» sosistas kolonel. «Ma olen nii iseenesest väljas, et teile sõnadega seletada ei saa. Ja te vaatate mind niisuguste mittelahkete pilkudega! Lugege kohe läbi ja andke mulle siinsamas paigas vastus ... ma kirjutasin väga selgesti ja arusaadavalt ... meie ei ole ju enam lapsed. Andke mulle kohe tagasi!»

Aga see ülbe Loona, see tugevam, vastas rahulikult: «Ma olen nii ärritatud, et ma teie juuresolekul lugeda ei saa,» pigistas paberilehe pihku ja lahkus kabinetist. Ta kuulis enese järel hirmuhüüatust ja seegi oli vaid sosinal õhku saadetud.

«Noh?» küsisid kuus silma ja kolm suud kantseleis.

Ülbe Loona istus oma laua otsale, rullis lahti paberi ja luges kuulajatele:

1) Preili Tuisk, ma olen teie järele hull. Ma ei maga enam, ei söö enam, ei saa töötada. Meie vahel peab kõik selgeks saama.

2) Vahejuhtumis olete Teie niisama palju süüdi nagu minagi. Mispärast Teie kergitasite oma käsivart sel õhtul?

3) Minul on südamest kahju, et nii andekas ja kena inimene niisugusel kohal töötama peab.

4) Kui teile peetakse korter Tallinnas ja iga kuu oleks kindel summa sissetulekut, kas te oleksite nõus seda vastu võtma? Siin linnas olete ema tiiva all ja korter ühine.

5) Ärge rääkige mitte kellelegi poolt sõna ja andke see paber mulle kohe tagasi.

Eduard Ploom, kolonel.

Asjaajaja naeris nii südamest, et karta oli, et ta mitte üksnes oma silmad märjaks ei naernud. Proua Inge tõmbus tõsiseks. Tema tundis oma naiseliku instinktiga, et kerge lugu hakkas kaalus juurde võtma. Vaikne allohvitser naeratas oma haletsevat naeratust

ja täna paistis hoopis selgelt, et tal oli tõesti kahju kolonelist.

«Paganama täpne mees, süsteemiga,» ähkis asjaajaja läbi naeru. «Kõik punktide kaupa ära liigitatud ja väga selgelt. Nimi kõik all ja aukraad ka . . . no mis sa hing oskad enam öelda!»

«Mul elab üks kooliõde niimoodi Tallinnas,» ütles proua Inge väga innukalt. «Tal on kahetoaline korter Kadriorus, teenija ja taani dogi. Ta ei liiguta mitte lillegi, tal on taevalik maniküür.»

«Aga nüüd,» muutus asjaajaja tõsiseks ja asjalikuks. «Nüüd on teil trump peos, kirjalik dokument, corpus delicti. Nüüd ei saa ta teile enam midagi teha. Hakkabki kiusama, olge lahke, anname kirjale seadusliku käigu. Mis teil nüüd viga on! Aga ärge te jumala eest seda kirja talle kätte andke.»

Tirr, tirr, kutsus kell Loonat kabinetti. Ülemus kattis peoga kinni ühe silma ja teise peo sirutas Loona poole. Selle lahtise peoga tahtis ta mõlemat, tüdrukut ja kirja . . . Aga Loona seisis mitu sammu eemal, käed seljal, ja naeratas oma kurjavaimu-naeratust.

«Miks ma selle kirja tagasi pean andma? See on mu elus esimene armastuskiri ja seda hoian ma surmatunnini mälestuseks.»

«Andke kohe siia,» kähistas mees ärevuses. «M i n a olen teie heaks nõus tegema kõik, kui teie aus inimene olete.»

«Kas t e i e olite minu vastu aus?» küsis Loona, ikka sellesama kurjavaimu-naeratusega.

«Mina pidasin teid juba algusest peale korralikuks tütarlapseks . . . teie meeldisite mulle juba esimesest päevast. Ma teadsin, et teie olete vana Tuisu vennatütar, korralikust suguvõsast. Ja pärast seda Lagle lugu ma hakkasin teist väga lugu pidama.»

«Nii et hunt murrab siiski vahel ka omast perest, mis sellest, et sõber Tuisu vennatütar! Korralikule tütarlapsele kargasite teie, korralik tütreisa ja ülemus, ametiruumis kallale! Aga peab ütlema, hüppestiil on teil vilets. Kevaditi ei karga vist isegi koerad nii näotult. Minul on aga see viga, et tahan ilu . . . ka selles, eriti . . .»

Loona iirisel sätendas kollane täpike nagu kuri tuluke.

«Ma ju ütlesin teile,» vastas mees vinguva sosinaga, «et te röövisite mu meeled peast. Ma olen nõus kõik teie heaks tegema, nõudke ainult.»

«Las ta sitsib,» käsib ülbe ja tõmmu Loona seda teist, nõrgemat.

«Nii. Lähemale üheksakümne-aastane Goethe tahtis noore tütarlapsega abielluda ... teie lugesite ainult, et ta armus. Aga mina olen lugenud, et ta tütarlapse vanemate ees vastava palvega esines ... muide, isegi temal ei vedanud tookord. Kui nüüd teie mind ka korralikuks tütarlapseks peate ja nii kõvasti armastate, abielluge minuga!»

«Oi jumal,» kerkisid koloneli käed nagu uppujal. «Mind lüüakse ju otsemaid reservi!»

«Aga mis sellest? Te olete mulle vähemalt kuus korda ütelnud, et üks teie tuttav magister on kojamees. Teil pole sedagi vaja, sest teil on endal kaks suurt koda Tähe tänaval.»

Nüüd vehkis kolonel juba kahe käega. Nagu oleks kari kiusajaid herilasi vingudes lennelnud ümber tema pea.

«Need on mu naise majad. Ma võtsin rikka naise. Ja kui ma lahutada lasen, olen ma paljas nagu —»

«Püksinööp,» täiendas kiusaja. «Hüva, suur armastus kuldab ka vasknööbi üle. Nii. Laske lahutada, minge reservi, hakake kojameheks ja ma tulen teile naiseks. Koos pühime tänavaid. Ma oskan seda hästi, ma olen ju kojamehe tütar.»

«Andke mu paber tagasi,» kiunus kolonel. Ei, tema häälest ja palgest polnud küll märgata, et ta oleks erilise meeleheaga hakanud kojameheks, kuigi värske ja kauni kaasa kõrval, kes veel peale kõige muu mõistaks hästi tänavaid pühkida ...

«Kiri on mulle ja jääb mulle,» vastas Loona. «Seks juhuks, kui teie suur armastus ümber käärib. Teate, vein käärib vahel äädikaks ümber. Ja et teie oma ligimesele võite äädikat juua anda, seda ma usun küll. Mul pole aga janu. Lubate lahkuda?» Ja ta lahkuski.

«Noh?» küsisid kuus silma ja kolm suud.

«Rabeleb, räägib rumalusi, nõuab kirja tagasi,» vastas Loona. Tal oli nägu nagu kassil, kes puhta tagujalaga oli astunud ligedasse ja lehkavasse. Tal oli isegi see kassi naljakas tahtmine — kui raputaks õige jalgu, kas saaks enesest maha selle võõra ja vastiku?

«Ahah, hirm on nahas, nüüd on ta m e i l peos,» rõõmustas asjaajaja. «Peitke see kiri nüüd kindlasse kohta... ärge kandke seda enesega kaasas. Teie elate jõekaldal... ärge minge piki kallast, minge Meltsiveski tänavast ringi, seal on rohkem liikumist Aeg on kuri ja inimesed veel kurjemad.»

Sedasama ütles kolonel esmaspäeva hommikul ka. Ta kutsus kabinetti asjaajaja ja registraatori, ise seisis oma kirjutuslaua taga pühalik-tõsise näoga, ja algas:

«Inimesed on kurjad ja kadedad. Ma lasksin teid mõlemaid kutsuda väga ebameeldiva asja pärast. Inimesed on kaebusi avaldanud, kaevatakse, et preili Tuisk on osa võtnud trükitööliste streigist. Ja meie ei ole kontrollinud andmeid, mina tundsin-teadsin Tuisku kui reservohvitseri... Staabis on nüüd käinud kaitsepolitseiametnik järele pärimas. Aga kui minu käest küsiti, vastasin mina, et see on ainult kurjade inimeste kiusujutt, m i n a seda uskuda ei saa.»

«See on õigus,» ütles Loona ja seisis väga sirgelt. Barklaiplatsi tagant hoiatas omnibuss. Loonale tuli meelde kastanileht, mis märjale aknaklaasile oli kleepunud — harali aetud, haaravad sõrmed.

«Ah on?» heitus ülemus. «Siis ikkagi, ja meie ei teadnudki? Asjaajaja, miks teie vastavaid järelepärimisi ei teinud, see on ju teie kohus! Kas te olete juba unustanud, kelle kohal preili praegu istub? Issand, jälle lops!»

«Ma võin veel täna lahkumispalve sisse anda,» ütles Loona ja tundis kergendust... ta saab s i i t ometi kaugemale! Aga kumbki mees ei kuulnud ta ütlemist. Asjaajaja, see süüdistatud meremees, vaatas nii imeliku pilguga ülemusele, nagu ei olekski ta lihtne meresõitja, vaid paadunud piraat:

«Aga järelepärimine sai ju tehtud, preili tuli meile

juba siis tööle, kui teiste streik ikka edasi kestis. Käskkirja projektile te kirjutasite ju ise alla. Preili on oma kohuseid korralikult täitnud ja peale selle —»

Piraadi hääl läks tugevamaks, nagu hõikaks ta oma laevalt teisele laevale, sellele, mis kaotama peab:

«. . . on ta meile kõigile nii armsaks saanud, et me teda selle väikese vea pärast küll vallandama ei peaks . . .»

Rünnatav fregatt kaldus järsku üsna külili:

«Et, et, et . . . seda minagi ütlesin. Teil on õigus. M i n a vastasin järelepärimisele, et tööjõud on korralik ja m i n a isiklikult vastutan tema eest! Nii et, preili —»

Ja pilk lekkivalt laevalt lendas Loona poole, kaotaja tahtis näidata oma vaprust naerus:

«Ähähäh, vaadake te, preili, nüüd, et m i n u pead teie pärast otsast maha ei võeta! Ma andsin oma pea teie eest pandiks. Et, et, et . . . loodetavasti ei tule meil enam suuremaid sekeldusi. Olge ettevaatlik, te ju teate, kelle kohal te istute.»

«Tean,» vastas Loona ja seisis jälle väga sirgelt.

«Hea küll, minge ja tooge mulle kamini käskkiri number nelikümmend kahekümne üheksandamast aastast.»

«Lubage öelda, et see aasta on alles ees,» tähendas Loona viisakalt. Aga kolonel tegi säärase näo, nagu oleks see viisakus väga vaheda servaga olnud . . . nagu oleks teda põsest kriimustatud.

«Noh, tooge siis käesolevast aastast.»

«See oli vanamehe viimane võte,» sosistas asjaajaja Loonale eesruumis. «Ta teadis algusest peale, et te trükitööliste juures olite . . . ta tahab teile hirmu naha vahele ajada . . . pehmeks teha.»

Vaene nahk, mõtles Loona, küll tahetakse sulle anda hirmu ja armu . . .

Sel aastal tuli talv väga varakult ja väga valjult. Lõikava tuulega ja ilma lumeta. Novembri lõpul juba praksusid lauavabriku suured palgivirnad jõekaldal. Jõel oli kate, sügiseselt vintske, mustav . . . nagu tallanahk. Poisikesed jooksid üle värske jää ja see paindus

nende all nagu linoleum, aga sisse nad ei vajunud. Hallid tuvid lendasid jääle ja neid oli raske eraldada, sest jää oli nende ja nemad jää värvi.

Ühel tuulisel, hallil ja külmal päeval jalutas lell August Loonale tööle vastu. Ta oli juba oma linnunahkses kasukas ja kandis kõvera käepidemega keppi üle käsivarre. Kepp oli raske ja kirju paljudest hõbedastest monogrammidest. Mis seal imet, kui inimesel on nii palju häid sõpru ja tuttavaid sõjaajast ja nii palju hõbedat ka . . . sõjaajast.

«Ei ole sind enam kaua näinud,» ütles ta oma poolvenna tütrele ja tema hääl ei meeldinud Loonale sugugi. See hääl oli nagu midagi karvast, mis siirupiseks saanud. «Oled nii suureks kasvanud, et hakkad juba suurtel meestel päid segi ajama. Tule, läheme, istume ivakese aega Werneri kohvipoes, soojendame käsi.»

Kui nad juba ivakese istunud olid ja käed soojaks saanud, avas lell suu ja pajatas:

«See kehkenpüks, see Keksjen, rääkis mulle selle armutrama kõik ära. Küll ma naersin . . . ma ei ole kaua aega enam nii naerda saanud . . . vaata aga vana ruuna, või tema hambad ka veel orase poole! Sa, tüdruk, tegid rumalasti, et sa tervele kantseleile kellasid. Nüüd on terve maailm lärmi täis ja kook võib oma mandli kaotada.»

Loona vaatles vaikides kõneleja nägu. Ta ei teadnudki, et ta sedasama nägu oli vaadelnud kunagi ammu oma kadunud isa õlalt. Siis, kui selle näo omanik saatis vaksalis mehi sõtta, toidukirjadega. Kirjad olid tema poolt, aga sõdima ja surema minek oli meeste poolt. Praegu saatis ta Loonatki niisugusele teele, heade õpetustega. Tookord oli ta palju kasu saanud ja praegugi tundis ta kasu meeldivat lõhna, mis sest, et kaugelt.

«T a r k tüdruk oleks kõrvad ligi pead litsunud ja vait olnud . . . ja vanameest niipalju pigistanud, kuipalju pigistada oleks andnud. Vanal on lahtist raha, seda ma sulle ütlen. Ma tean, ta on mu vana sõber . . . me tegime temaga Venemaal väikeselt o m a l e. Lasknud enesele Tammeväljale majaplats osta või maja üles

ehitada nagu kella. Ei oleks sul eluaeg seda tööga rähklemist olnud.»

Loonal on nägu nagu noorikul, kes otsib midagi sügavast riidekirstust, üsna põhjast. Seal on palju, palju jääb sõrmede vahele ja ta ei leia seda õiget, seda otsitavat. Ja sellepärast ütles ta vaikselt ja aeglaselt:

«M i n a ei saa. Ma e i s a a. Isegi siis, kui ma seda majaplatsi tahaksin ja see inimene mulle nii koledasti vastik ei oleks... ka siis ei saaks! Kui ma istuksin keldris ja mulle ei antaks süüa ja öeldaks, et vali nüüd, kas sured nälga või võtad selle... mehe, siis ma jääksin keldrisse ja sureksin nälga.»

«Jah,» ohkas lell murelikult. «Sul on just minu poolvenna kange süda ja halb iseloom.»

«Tütarlaps, kallis,» ütles Loona ettekandjale. «Siin on minu kohvi eest.» Ja jättis oma heasüdamliku lelle üksinda istuma.

Kui ta hämarikus kodu poole astus, mööda Meltsiveski tänavat, jõudis ta ülemus talle otse tiigi kohal järele. Ta oli erariides, palenahk rippus pisut liiga alla karakullkraele. Ta alustas nutuse sosinaga:

«Kas te tõesti tahate selle kirjaga ruineerida mu perekonnaelu? Jutud on nii laiali, varsti on nad mu naise kõrvus ka. Ta on väga korralik ja vali inimene. Meil on tütarlaps kasvamas...»

«Minu emal on ka tütarlaps,» vastas Loona. «Jätke mind ometi rahule.»

«Andke mu kiri tagasi,» nõudis nutune sosin.

«Ja mis jääb mulle siis teie suurest armastusest mälestuseks?» küsis Loona oma kõige hellema häälega. «Kumba te õige tahate, mind või kirja?»

«Mõlemaid, mõlemaid,» hingeldas mees. «Ma ju kirjutasin teile, kirjas punkt number neli. Mugav korter Tallinnas, käige riides nagu moelehest väljalõigatud. Õppige keeli, võtke oma vana ema enese juurde, las olla tal mureta vanaduspäevad. Suvel sõitke kuurorti. Mina... mina tülitan teid harva... mitte liiga tihti... laupäeviti. Ma olen helde inimene. Mul on kareda koore all hea süda. Sõjamehe jaoks liiga hea süda.»

«Aga mul ei ole. Mul on oma isa kange süda ja halb iseloom . . .»

«Ja mis paremat te loodate, mis paremat te ootate? Et mõni väike leitnandike teid naiseks võtaks? Päh! Paari aasta pärast kahetsete, palk on väike, lähete inetuks. Ma ütlen teile: parem juba suure mehe armuke kui väikese mehe naine.»

«Mul pole üht ega teist vaja,» vastas Loona järsult ja lõi kinganinaga klirinal jooksma jala ette jäänud kivikese. «Minu meel käib hoopis teiste asjade poole —»

«Ahahah,» sisistas-sosistas kolonel. «Ega mulle asjata seda streigivärki ei räägitud . . . teil on juba hammas veres. See on nagu mustad rõuged, kui juba korra veres on, siis löövad välja! Vaadake te mul ette, kui mina oleksin paha inimene, pruugiks mul ainult sõrm välja sirutada ja natuke lükata.»

«Vaadake, just selle teie sõrme jaoks ma seda teie kirja alles hoiangi.»

«Ähähäh, ja mis te sellega saate?»

«Kui te mulle enam asu ei anna, näitan kindralile.»

«Ähähäh, siis te tunnete vanameest halvasti! Ta kutsub mind välja ja ütleb, et Ploom, kuidas sa nii tobu olid ja niisugusele krõbedale suutäiele ei osanud käppa põhjalikult peale panna? Vanamees on veel ise traksis poiss . . . Seal on teie õ i g u s e saamine!»

Vaikselt vaidlejad jõudsid jõeäärsele tänavale. Lapsed lasksid kalda ääres käratsedes liugu ja pesunaised kandsid pangedega jõest pehmet pesuvett. Lauavabriku toru üürgas, siis ammus lehm ja röhkisid aia taga sead. Majad olid luitunud ja nende tagant paistsid luhalt pajupõõsad, hoovidest lössakil kuurid, seasulud ja peldikud. Aknad, jah, need olid ainult augud vaesusesse sisse vahtimiseks: paistis narmendava õlekoti sopp sasise sisuga, — see pidi magamisase olema. Tühi savikauss tangupudru pudemetega põhjal — see näitas hiljutise söömaaja rikkalikkust . . . Lapitud jalaga laualamp tilga petrooleumiga — see tunnistas valguse heledust . . . Või vaatas jahedusest lõdisev lapsenägu märja ninaalusega vastu — sedamaid said aru, kuidas majas kütusega lugu oli. Siin-seal oli ju

ilujanu oma väga kõhna käe vaesuse varjamiseks ette seadnud: akende vahel kirendas vatiribal ei elav, ei surnud õlglill, kasvas tühjas kilutopsis vanapoisi silmavesi, see vaeserahva potitaim, valendas marlist eesriie, lambile oli kirjust paberist kübar pähe lõigatud.

Kolonel piilus üle kähara karakullkrae seda ümbrust ja ütles, alumine huul halvakspanust, jah isegi parastavast heameelest torukil:

«Kui seda vaadata... kes usub, et siit mõni korralik inimene välja on tulnud? Vargad ja streikijad puha, mässajad... siit on neid kõige rohkem üle piiri putkanud, just siit! Kes teid usub? Mitte üks hing kah! Igaüks saab aru, et üks liiderlik tüdruk linnaveerest püüab kõrge kohaga meest. Kui vaja tuleb, ma toon selle Lagle loo ka veel ette —»

Loona viskas pika pilgu üle luha ja tänava, korts kulmul, näis ta midagi mällu kutsuvat, ütleski varsti väga tasase ja selge sõnaga:

«Mul on juba lapsepõlvest koletu vastikus kahe... vingerdaja vastu. Suvel, kuumal ajal, ronib keldrist välja... niisugune helehall ja libe, kurat teda teab, on ta ussike, mardikas või... poeb ikka paljaste varvaste vahele. Prr! Ja teine vingerdab poris... rabas, luha peal turbasoos on neid ka — jõhvuss. Vingerdab ja vingerdab...»

Ja rääkides mõõdab enese ees seisvat kõrge kohaga meest ikka kummalise, hindava pilguga. See mees nagu tuksatab, vajub madalamaks, tõmbab pea karakullkraesse ja rühib linna poole tagasi.

Kui ema Miina Loonale ärklitoas praetud kartuleid ja ahvenakala lauale andis, lükkas Loona pakutu kaugemale.

«Ei lähe alla... praegu. Süda ei võta. Ma just rääkisin kolme sorti vingerdajatest. Pärastpoole.»

Õhtul, kui ema juba magas, ronis Loona toolile ja pistis rullikeeratud armastuskirja vasksesse kardinaõrresse, õõnsasse. Surus siis ümara nupu jälle ette ja läks voodisse. Aga uinuda ei saanud. Tema asemel oleks lamanud nagu võõras tüdruk, kes temale, Loonale, oli toonud palju pahandusi ja tuska. Ta ise tahtis naerda

ja naljatada, aga ei saanud enam — see võõras tüdruk viskas aina teravaid sõnu ja mõrusid muigeid vahele. Ta hakkas leidma kõigi inimeste nägudelt aina salakavalust ja saagiahnust — nagu oleks see võõras Loona talle neid näpuga näidanud. Ta vaatles oma ligimeste käsi, ja see teine Loona sosistas talle, et need on kõik hiilivad ja haaravad, rebivad ja räpased käed. Ta ei sallinud iseenese nahkagi ... kompas seda käsivartel ja õlgadel ... kas siis sel tema nahal on kõige kutsuvam ja kergemeelsem värv, et teine inimene talle nii looma moodi kallale kargama pidi? Inetud mõtted enne magamajäämist on nagu umbrohuseemned, mis unes sajakordset saaki annavad. Loona nägi: Meltsiveski tänava suus seisaks nagu suur jalapink, helehalli karvase kattega jalapink. Järsku viskab see seljast karvase katte, koperdab paar sammu ja silkab üle luha. Jalapink on hoopis nülitud jänes ... hästi kadakamarjadega tipitud. Luhapealne oli aga õieti võigas: kerkis pikk ja kare rohi ... ei, hoopis villavabriku kraasid ja need tõmbavad jalanaha maha. Pajupõõsastel kraavikaldal on juba urvad, need on libedad ja liigutavad. Pajuväätide küljes on kassikeste asemel kaanid. Needsamad verekaanid, mida viie sendi eest tükk ostab Narva tänava apteek ...

Öö oli unenägudest inetu, aga hommikune ilmsiolek polnud ööst sugugi kenam: pime, külm ja tuuline; väljamagamata Loona kobas käsikaudu trepist alla ja kivisein ta käe all oli paksus hallis härmatises ... nagu selle nülitud jänese karv. Kaldale olid varased hädaabitöölised tule teinud. Vilets oli see tuluke, leek limpsis vaevaliselt nagu haige koera keel, niisked oksad visisesid ja suitsu oli rohkem kui sooja. Ometi sirutati sageli sellegi lõkke kohale mitu paari väsinud ja külmast kangeks jäänud käsi korraga. Loona viskas pika pilgu lõkkele. Õieti oleks see paras pildiks: vilets soojendaja ja need armetud, need vaevatud, tühjad, juba kuivaks kaanitud kätepaarid! Kummarduvatest, koogutavatest, kärutavatest ja kaevavatest inimestest tekkisid lauavabriku aiaplangule imelikud varjud ... nagu varaaugu vaimud. Kenad vaimud küll, mõtles Loona mõrult: vilets see häda-

abitööliste varaauk, kanna ja kanguta, katkesta ja kaeva — välja kaevad siiski ainult krooni ja sellegi mitte kullas...

Jõel kiunus juba saag. A le Coq'i õllevabrik lõikas jääkattest suuri kuupe välja. Nojah, «Porter» ja «Tõmmu hiid»... Sillal lonkis Loonale vastu hilinenud lõbunaine. Mööduva omnibussi tuli langes vastutulijale otse näkku ja Loona võpatas: see polnud ju inimesepale... see oli juba luine, irevil hammastega surnu pealuu... otsekui skeleti otsast, kooli õppevahendite kabinetist. Hmh, ja Rüütli tänaval, Raagi juures, on praegu müügil kõige moodsamad — välismaa kaup — tuhatoosid kondikarvalisest portselanist. Imeehtsad inimkolbad... paar esihammast väga loomutruult pool-pudenenud. Ülevalt lagipea avast raputatakse neisse tuhka...

Laia tänava konvendikorterist kostis väga kõvahäälelist laulu — oli see nüüd hiline või juba varajane, kes seda selgesti teadis, aga sõnad näitasid küll selget rada: «In die Kneipen laufen, und sein Geld versaufen...»

Staabi toimkonnaruumist läbi astudes kuulis Loona, kuidas kaks verivärsket noorsõdurit korrapidaja laua taga keelt laksutasid... Nagu vanad kullid ees, nii katsuvad juba nooredki oma nokka seada, mõtles Loona, pöördus järsku kanna peal ringi ja sammus otse laua juurde. Laua taga istus kaupmehevõsu Tallinnast ja laskis põleva paberossi osava liigutusega käisesuhu. Ülbe, alumine huul väljakutsuvalt kummis, nii vaatas Loonale vastu.

«Noh, nolk?» küsis Loona. «Oli sul ka midagi südame peal? Varavõitu! Käisesse võid paberossi küll poetada, aga ära seda jumala pärast kõrva taha pane... otsemaid saab läbimärjaks. Kui palju su papa välja ladus, et sind staapi torgati... sel ajal kui mehepojad püsti-pikali, püsti-pikali teevad?»

Vastust ootamata pöördus ja läks trepist üles. Trepihakul tervitas teda staabi veltveebli ilge faunipale. Faun hõõrus käsi ja küsis otse prantsuse kuninga libeda viisakusega:

«Lubage lahkelt küsida, kas armulisel ei ole veel

kasukat Pariisist? Lubage ette kanda, et täna on üsna külm ilmake.»

Sõdurid ja üleajateenijad olid oma hommikuse annuse juba mängu pannud, hommikuse posti juures sosistas kõrgem ülemus, kolonel, omadki sõnad:

«Ma e i s a a enam niiviisi edasi elada! Ma nägin teid täna terve öö unes. M i n a enam välja ei kannata. Hulluks võib siin inimene minna.»

Ei, ilmsi oli siiski hirmsam kui unes. Kogu see hommik kaldal hingeldavate hädalistega, vinguva jääsaega, inimkolpadega tänaval ja vaateaknal, hõiskavate ja keelt laksutavate, ilkuvate ja sosistavate meestega, kogu selle viletsa valguse ja võigaste varjudega . . .

«Hulluks võib minna,» ütles ka ema Miina paari päeva pärast, õhtupoolikul, kui Loona koju jõudis.

«No nüüd on kord maailmas, mida enne pole nähtud! Hommikul juba tuli siia üks kroonumees ja ütles, et sina oled ühe kroonu paberi koju unustanud ja seda on vaja ruttu posti panna. Mina siis ütlesin, et vaadake ise kas laua peale või raamatute vahele. No siis vaatas! See oli ju püstihull, peaaegu, et supipatta piilus ka. Voodikotid kergitas ka ülesse ja peegli taha vaatas. Küll nuhkis, mitu tundi. Ma siis ütlesin sinu kohta, et nii lohakas inimene ta nüüd küll ei ole, et laseb kroonu paberil mööda tuba ringi vedeleda. Mul oli täpipealt niisugune tundmus nagu siis, kui need kasakad meid seltsimajas läbi tuhnisid . . . mina kandsin sind parajasti. No puistas kõik toa segi, hullvaim. Kas sul siia siis mõistlikumat meest saata ei olnud?»

Loona viskas pilgu kardinapuule ja vastas:

«Kroonumehed teevad ikka kõik väga põhjalikult.»

Seni olid talle varjuks olnud veel neli seina, olgugi et sopilised ja vildakad. Nüüd algab see laul kodus ka. Hea, et ema nii vähe väljas liigub, nii ei ulatu jutud tema kõrvu. Aga kui juba kõrvu, siis pole ema Miina suu eest pääsu. Loona katsus lugeda . . . Loona silmad libisesid üle konspekti ridade nagu üle siledate nööride . . . mitte midagi ei hakanud sealt silma, veel vähem pähe . . .

Ühel hilisõhtul kobistati koridoris ja siis koputas keegi Tuiskude uksele. Loona võpatas, jälle tuli talle silme ette pilt jänesest, kes jookseb üle luha . . . Tuli- ja oli võõras, keskealine naisterahvas õige lihtsas mantlis ja ruudulise kootud rätikuga. Ta soovis rääkida preili Tuisuga, sellega, kes teenib staabi majandusosakonnas.

Ema võttis seina äärest pühapäevatooli, see oli plüüšiga kaetud, saksapreili mälestus, ja lükkas selle võõrale vaikides lähemale.

«Mina olen proua Ploom,» ütles külaline vaikselt. «Ma tulin teiega oma mehe pärast kõnelema. Koloneli pärast.»

Võõra kõneleja silmad käisid mööda tuba. Nad peatusid seintel, mida katsid Loona pannood. Maastiku värvideks oli mahe kuldpruun, soe kollane ja must, inimkujude nahk oli vana elevandiluu värvi. Võõra silmad vaatlesid ahju, mille külgedel marssisid kolm lustlikku moosekanti. Peatusid pildil, millele Loona oli maalinud võõravõitu madonna. See oli kuivetu ja kurnatud ilmega ema, skorbuudihaige lapse kõhnad jalad rippusid nagu pikad võilillevarred üle ema kõhu. Pühapaistet andis aga tänavanurgalt vana latern. Võõra pilk leidis kaks kuju nurgariiulilt, mõõtis Loona raamatute virna ja triibulisi pätju kitsal diivanil. Ja lõpuks peatus ta pilk Loonal. Istus ja vaatas Loonat pealaest jalatallani. Tõrvmustad juuksed ja turbahauapruunid silmad, tuhm nahk. Õlad ja käsivarred ütlesid kohe, et nende omanik aerutas ja ujus, aga rinnad tõendasid, et nende omanik veel rinnahoidjat ei vaja. Võõras vaatas Loona vöökohta ja puusajoont ning ohkas. Ema Miina ohkas ka, küllap tema süda juba halba ette aimas . . .

«Meie teiega oleme mõlemad koolitatud inimesed,» alustas külaline, «ja sellepärast võime me ilma käratsemata selle küsimuse läbi arutada. Mina olen mõistja inimene. Ma saan oma mehest väga hästi aru. Täielikult. Kui mina oleksin mees ja tema asemel, mina teeksin samuti. Võib-olla ainult osavamalt . . .»

«Mis mees?» segas ema Miina end ärevalt jutusse. «Mis see mees tegi ja mis ta tahab?»

«Minu mees tahab teie tütart endale,» vastas naine vaikselt.

«Helde taevas, s e d a ka veel,» ahastas ema Miina. «No mis sa, inimeseloom, abielurahva vahele tükid?»

Seda ka veel, mõtles Loona ja saatis oma emale pika pilgu ja ise ei teadnudki, et see oli just sarnane nende pikkade pilkudega, mida oli nii mõnigi kord visanud oma naisele tema isa. Nüüd ei jää tõesti enam kohta, kus see vaene jänes ennast välja puhata saaks . . .

«Mina oma meest hukka ei mõista. Tema on nagu kõik mehed. Aga teie ei ole nii, nagu kõik t e i e s a r n a s e d o l e m a p e a v a d. Ja sellest on meil nüüd suur pahandus tulnud. Ja see on teie poolt ülekohus.»

«Siis mina oleksin üsna lihtsalt pidanud teie mehe vurleks hakkama?» küsis Loona värisevate sõõrmetega.

«Missugune toores sõna! Te ütlete seda veel niisuguse pahase häälega, nagu oleks teil tahetud pead otsast maha võtta! Ja ometi taheti teile kõige paremat pakkuda. See on ju praegusel ajal kõige igapäevasem asi . . . meestel ja naistel on aastate kestel armukesi ja keegi ei riputa seda suure kella külge. Minul ei oleks mitte kui midagi selle vastu olnud, kui te vaikselt ja auviisil minu mehe pakkumise vastu oleksite võtnud. Teie oleksite peaaegu kõlvanud ühe koloneli armukeseks. Aga teil ei olnud niipalju sisemist soliidsust, te pasundasite sellest maailma täis ja tegite minu mehest naljanumbri. M i n a pean nüüd häbenema. Meil on tütarlaps kasvamas, juba tema pärast ei tahaks niisugust blamaaži.»

«Hulle jutte tulite siia ajama,» ümises ema Miina. «Muud ei olegi . . . Ükspäev käis siin üks meeletu meesterahvas, pööras kõik toa segamini . . .»

«See oligi minu mees ja ta otsis oma kirja, mis ta teie tütrele saatnud on,» selgitas külaline.

«Sinule oleks veel malakat vaja,» ütles ema tütrele. «Ei ole kohta maailmas, kus sa omale pahandust kaela ei tõmba. No oli sul niisuguse tooraku kirja vaja?»

«Teie teate väga hästi, mis see lugu minu mehele maksma võib minna,» jätkas külaline. «Ta on kõrgema haridusega sõjaväelane ja t a l on karjäär ees. M i n a

ise olen usult katoliiklane ja väga korralikust perekonnast. M e i e oleme väga puhtad inimesed. Ma ei taha pahandusi ega skandaale. Räägime lühidalt ja asjalikult. Palun, andke minu mehe kiri mulle ja ma olen valmis teile tasuma. Ma ei ole just miljonär, teate, aga siiski . . .»

Loona pilk libises üle külalise ja vasak suunurk kerkis.

«Teate,» alustas ta lõbusana. «Meil vastasmajas elab üks emand, vilunud kaubitseja, ülesostja, nagu neid nimetatakse. Kui ta kirikusse ja kõrtsi läheb, on ta uhkesti riides. Kui aga hommikuti oma kaubareisidele, siis on tal närune hõlst üle ja rätikust saaks varblastele pehmet pesamaterjali. Teate, miks? Et liigutada lihtsameelse müüja südant. Et kui ostja on närusem, saab ta munapaarikese ja võinapakese mõne sendi võrra odavamini kätte. Kellelt t e i e oma mantli ja rätiku laenasite?»

«Oma majapidajalt,» vastas proua Ploom rahulikult. «Mul on nii palju taktitunnet, et ma ei tule vaeste linnaossa toredas riides. See on oma ligimeste pilkamine. Mina olen inimene, kes oskab mõõtu pidada.»

«Ja nüüd tahate minult osta o m a meest, sedasama meest, keda mina ei taha ka raha eest, võimalikult odavamini?» naeratas Loona ja kollane täpike sätendas üsna sõbralikult. «Kui palju te pakute?»

«Kui te mulle kirja praegu kätte annate ja oma allkirja, et te siit linnast jäädavalt ära sõidate ja meie teist enam midagi ei näe ega kuule, siis ma pakun teile . . . ütleme, viissada krooni.»

«Vaata, kui suur summa,» hüüatas ema Miina õiglases imestuses.

«Vähe,» vastas aga Loona ja kollane täpike ei sädelnud enam nii sõbralikult. «Esimest, teist ja kolmat korda, kes pakub enam? Nii hõikab kohtupristav, kui ta vaese rahva majakraami müüb. Aga teie mees on palju rohkem väärt kui vaese rahva mööblitükk. Väärt juba sellepärast, et teie ta kord endale juba ostsite, kaasavaraga. Nii väärt, et olite valmis talle oma rahadega armukest pidama. Ja ma oleksin teile seal Tallinna korteris palju maksma läinud . . . teenija, taani

dogi, taevalik maniküür. Ja nüüd tahate nii odavat ostu teha! Vähe, pakkuge enam!»

«Kui see oleks sündinud täielikus saladuses ja seltskonna teadmata, ma oleksin valmis olnud sada korda rohkem maksma. Aga nüüd on mul ainult seda tühipaljast kirjakest vaja.»

«Mul ka. Teil on majad ja mees, mehel aukraad ja karjäär ees, kasvav tütar, kelle head nime juba nüüd tuleb kaitsma hakata. Mul pole midagi. Las jääda see kiri mulle veksliks, et teie mees mulle enam hambaid külge ei aja ... ei hirmuks ega armuks.»

Koloneli abikaasa hakkas nutma. Ta oskas härdalt, aga ühtlasi peenelt nutta, ta õlad vappusid nii liigutavalt ja ta nuuksus sügavalt nagu väike tüdruk.

«Sinust, sindrinahast,» pahandas ema Miina, «ei ole ristiinimestele muud kui tulist südamevalu.»

«Aga mis ristiinimestest mulle on tulnud?» küsis Loona. «Nad on mu südame sisse ära söönud.»

Loona vaatles oma ema ja nägi tedagi läbi. Vaatles nutvat naist ja selle nutt oli ka läbipaistev. Aga mispärast ei peaks ta seda selgust pisut segama?

«Seda paberit ei ole mul ammugi enam,» ütles Loona vaikselt. «Ma vihastasin kantseleis nii, et tulin koju ja põletasin selle ära. Kuidas ma seda enam anda saan?»

Ja nagu soojendaks see põlemisleek veel praegugi ärklituba, nii ruttu kuivasid nutja silmad. Ta naeratas läbi viimaste pisarate Loona poole ja ähvardas sõrmega:

«Pfui, häbi, häbi, halb tüdruk! Ja mängisite minuga nagu kass hiirega! Öelge mulle nüüd kõige juures, mis teile väga püha ja kallis, kas on teil see paber alles või mitte?»

Loona mõtles hetke ja ütles siis rahulikult:

«No olgu, mul ei ole enam seda kirja.» Ja ta silmad vaatasid oma külalist: näis, mis ta nüüd ütleb ... näis, mis ta nüüd teeb?

Aga külaline tõusis toolilt, palju kergemini kui ta sinna istuma oli vajunud. Ta kohendas oma majapidaja rätikut, ta lükkas selle nii tagasi, et välja paistsid ta oma lokikesed laubal. Neis oli küll halli, aga nad olid väga hoolikalt onduleeritud.

«Ma ei või teid enam kauem tülitada, aeg on juba hiline. Ma usun nüüd päris kindlasti, et mu mees mõistuse kokku võtab. Selle loo katsume kõik ära unustada . . .»

«Aga te lubasite mulle ju summa selle eest, et ma ära sõidaksin ja teie mehe rahule jätaksin?» küsis Loona.

«Ooh,» vastas külaline kergelt. «See oli muidu jutujätkuks öeldud. Õieti öelda, tahtsin teid sellega ainult psühholoogiliselt tundma õppida. Teie võite edasi teenida . . . kui te korralikult töötate ja kui teie elukommetes midagi laiduväärset ei leita. Aga kallalekippumisest kantseleis ärge n ü ü d küll enam kellelegi jutustage. Teid ei usu enam keegi!»

«Aga miks siis?» küsis Loona ja näitas, et tal võivad olla ka väga rumalad silmad.

«Oli teil tunnistajaid juures? On teil tõendavaid dokumente? Teid tuntakse tasakaalutu inimesena. Teie võisite selle kõik ise välja mõelda, et tähtsat meest õnge saada, et siit linnaäärest välja lennata — ja nii see arvatavasti oligi. Puhusite seebimulli liiga suureks ja nüüd see lõhkes. Nüüd naerab rahvas teid, aga mitte minu meest. Pidage meeles, meest ei naerda kunagi, iseäranis aga tähtsat ja lugupeetud meest. Naerdakse rumalat tüdrukut, kes püüda ei mõistnud. Kas teate, kuidas inimesed ütlevad: või see tal esimene untsuminek oli, näe, kapten Laglet püüdis ka . . .»

Nõnda ta siis lahkus, julge, kindel ja rõõmus oma majapidaja mantlis ja ruudulise rätikuga. Aga ema Miina nuttis valjusti:

«O l i kena töökoht ja juba jälle pahandused! Mis needus see küll peaks sinu peal olema? Kuhu sa oma jala aga tõstad, ikka pahandus järel! Oli sul vaja seda vanameest õrritada! Ma vaatasin teist, kui ta siin mööda tuba luusis. Nagu vana metsavaht Silma koer, hambad nii irevil. Mina ei läheks niisuguse ligigi! Ega sina küll loomulikku surma ei sure, seda ma sulle, tüdruk, ütlen.»

Oh, mis nii kentsakate külaliste õhtul ka veel surmast rääkida, eks temagi tuleb kord külla kutsumata. Loona lamas oma sängis ja kutsus endale lisaks tänasele külla surma sõsarat, seda Und. Aga arvatavasti oli

seegi mõistlik naisterahvas ja ei tahtnud ligigi tulla nii sõgedale, nagu oli seda Loona. Õieti küll kaks Loonat, kes voodis kõrvuti rahutult rähklesid. Üks see ülbe ja ängaja, kes kõrgile külatädile ninanipsu mänginud. Aga teine Loona oli häbistatud ja häbenes. Teda oli häbistanud naine, kes enne oli hindava pilguga mõõtnud tema ümbrust, tema maitset, tema näppude tööd ja tema vaesust. Oli hindava pilguga mõõtnud tema nägu ja kaela, pihta ja puusi, et siis õiget summat pakkuda. Oli häbistanud teda sellega, et tuli temalt üles ostma kaupa, mis müüjale vastik ja jälk. Oleks ta Loonalt osta tahtnud sületäie kärnkonni ja kaane, kas või põlletäie kanasõnnikut, see oleks lahedam ja isegi lõbusam olnud. Teine Loona häbenes ... selle võõra naise pärast, kes oma kaubareisile tuli majapidaja mantlis. Ja sel imelikul Loonal hakkas tundmatu majapidaja mantlist väga kahju, pisarateni kahju just sest süütust mantlist, mis nii inetule käigule kaasa oli võetud ...

Aga siis pajatas ema Miina oma uneasemelt:

«See viissada krooni on ju ikkagi hirmus palju sente! Neid ei jõuaks ühe ööga kokkugi lugeda! Mis sa sellest paberilipakast ka ära põletama pidid, va kärsitu oled ikka! Oleksid võinud talle kätte visata. Oleksime võinud poe lahti lüüa. Mina oleksin kaubelnud ja sina edasi õppinud. Aga nüüd ole ikka teiste inimeste hõõruda ja ülemuse põial kuklas. Ja kui juba võimukatel inimestel kihv sinu poole pööratud, ei siis ole head loota.»

Lõpetas raskelt ohates:

«Näis, mis sellest kõigest veel välja tuleb ...»

Sellest hakkas ikka rohkem ja rohkem välja tulema. Oli nagu belgia kombel laotud kivikatus: näpitsesid ühe kivi lahti ja kõik teised tulid sulle robinal kaela, tahtsid nii tulla, et sa nende alla oleksid jäänudki ...

Juba paari päeva pärast tuli suur pahandus sellest, et majandusjaoskonna registraator Tuisk peab ametlikul telefonil pikki erakõnesid. Asjaajaja polnud seda küll märganud, aga kolonel kutsus kurjategija oma kabinetti, vaatas teda karmilt ühe kaetud ja teise katmata silmaga ja lausus väga kalgid sõnad:

«Teie peale on kaebusi sidest. Teie takistate sihilikult side tööd. Võru majandusülem on mitu korda helistanud, aga ikka on meie kantselei telefon kinni. Sidest teatati mulle, et just t e i e sel ajal pidasite oma kudrutamist leitnant Jalakaga kasarmute juurde. Tööaeg, kroonu aeg, ma tahtsin öelda, r i i g i aeg, pole liiderdamiseks. Teie võtke teadmiseks ja täitmiseks, et just staap on see koht, mis väeosadele head eeskuju peab andma.»

«Just nii, peab head eeskuju andma,» kordas süüdlane nii selgesti ja säärase tooniga, et noomijal oli tunne, nagu astuks ta paljaste taldadega rõhknaeltel, nendel nõpsikutel . . .

Eesruumis kordas Loona mõttes seda pikka kõnet, mis nii suuresti oli seganud side tööd: Jalak oli küsinud oma pisut tuimavõitu häälega: «Kas oled ikka veel elus?» — «Ikka olen veel,» oli vastanud Loona mitte just palju elavamaga. «Siis on hea,» oli arvanud Jalak, «mina olen ka veel.» — «No see on ka hea,» oli lõpetanud Loona.

Paar päeva hiljem tuli ilmsiks veel suurem, juba süstemaatiline kuritegu. Seda nimetas kolonel õõnestustööks kantseleilises asjaajamises. Kolonel oli õhtul tulnud — ja n i m e l t tulnud — kantseleisse, et peremehepilku heita aktidele, kaustadele, kirjavahetusele kaante vahel, tähestikku ja kanderaamatutesse. Ta oli tulnud kontrollima registraatori tööpõldu. Ta oli sellel põllul siblinud ja rehitsenud, songinud ja kaabitsenud hommikuni, tema ette oli jäänud pisikive, aga tema solvatud meheau kasvatas neist kividest kaljud.

«Lihtsalt taeva poole kisendav lohakus! Kõik kaustade pärad karvendavad ja käskkirjade köited narmendavad . . . nagu tarvitaks neid ei tea kes iga päev ei tea kui palju . . . Ja kaks vahekirja on õmmeldud kausta kobina peale . . . kirjavahetusest eraldi, kurat teab kui kaugele! Kes neid nii leiab? Ja ma ei saa midagi aru sest allkirjast, mis posti peal tähtkirjade jaoks kanderaamatusse antud. T e i e kohuseks on öelda postiametnikule, et ta õpiks kaitseväe jaoks oma nime selgesti kirjutama! Kaitseväe jaoks peab olema kõik selge ja puhas, allkirjad ja rahasummad. See on tõsine ja

vastutusrikas töö, seda ei tule võtta nagu paradiisilinnu sabakeerutust...»

«Kaks vahekirja olid seisnud poolteist aastat teie kirjutuslaua sahtlis ja te andsite nad mulle poolteist nädalat tagasi... tookord te veel vabandasite,» vastas Loona. Tal oli ilme ja hääl nagu kunagi geograafia eksamil, kui ta ei teadnud meresügavust St. Pauli karide juures, tundis ainult, et tema paati tahetakse purustada vastu neid karisid.

«Vasturääkimist ärgu olgu,» käratas kolonel, ja Loona imetles, kui kähku võib küll kange ja magus armastusvein ümber käärida kibedaks ja hapuks veiniäädikaks.

«Olgu olla,» käsutas kolonel. «Mõlemad kaustad lahti harutada ja vahekirjad õigesse kohta sisse õmmelda. Aru saadud?»

«Just nii, lahti harutada ja uuesti sisse õmmelda,» kordas Loona ja naeratas. Aga see naeratus oli nagu noor emavarblane ja ülemuse kalk pilk muutus maiaks nagu määrdunud-hall isakass...

Päevad olid nüüd põnevad. Astusid nagu pisikeste okaste ja ohakate otsas. Kord oli koloneli pliiats liiga kõva grafiidiga ja sulg tõmbi otsaga, kuivatuspaber libe ja tintipõlgav. Süüdi oli registraator. Armastuses ja sõjas on lubatud kõik. Kuna esimeses kolonel enesele midagi lubada ei saanud, ütles ta teise kohta mõttes: «Kui on sõda, siis olgu sõda.» Ja hakkas enesele abiväge soetama — tõmbilt küll, aga edukalt. Ta hakkas kiusama masinakirjutajat, ta sõimas allohvitser Päiva, kõige ohtramalt aga asjaajajat. Ei läinudki palju päevi, kui teised hakkasid pahuralt, poolkõõrdi vaatama Loona poole — oli sel eputisel vaja nende ülemust nii rööpast välja viia! Enne sai ikkagi kuidagi ära elada, nüüd antakse küll juba jaopärast hingata! Igast pisiasjast paisus pahandus. Ja kelle pärast? Ja mille pärast? Teadagi! Algul vaadati Loonale poolkõõrdi, siis viltu, siis aga otse, laiade, vihaste pilkudega.

«Cherchez la femme!» hüüdis asjaajaja ülemuse kabinetist tulles ja kuivatas oma higist pealage. Hüüatuse järgi otsustades tuli nagu prantsuse meremees türgi saunast. Aga ei, asjaajaja oli pragada saanud oma pangaskäikude, oma kassaraamatu, oma rahakasti, raudkapi

lukumehhanismi pärast. Sellepärast ka veel, et koristajaeit polnud sukanõelaga välja uuristanud tolmukübemeid valurauast trepikäsipuu ornamendi augukestest. Mõeldagu, kolonel oli need ise oma niiske näpuotsaga avastanud!

«Ei ole siin enam elu. Cherchez la femme, vanamees oleks nagu meremadu näinud...»

Loona pidi tundma, et see nimetus tema nahast väga lähedalt mööda läks. Igatahes, s e d a liiki polnud pikk apteekriproua küll veel maininud...

«Ma olen siin neli aastat masinakirjutajaks olnud,» hädaldas Inge Rosin ja pühkis ühe pisarakese silmanurgast. «Ja ikka on minu tööga rahul oldud. Nüüd aga norib t a juba grafaa kallal, ütleb, et kõik joonte otsad ei jooksvat kokku. No mis sa hing hädaga teed! Ei, peab õiglaselt tunnistama, ta oli v a r e m päris hea inimene, aga n ü ü d... Ja imelik, m i n a teenin siin juba neli aastat, aga oleks ükski mees minu poole kas või pool n i i s u g u s t pilku visanud või kas või näpuotsaga... M i n u mees ütleb alati, et kus raibe, sinna kogunevad kaarnad...»

Loona pidi tundma, et õrn rase ei põrka sugugi tagasi raskete sõnade lennutamise eest. Anti mõista, et just t e m a oli see halb inimene, kes oli viinud oma halbade tegudega hea inimese nii halbadele sõnadele.

Ainult vaikne allohvitser Päiv tõmbus pahandusvihma all vaikides kössi, pärast sadu sosistas eesruumis Loonale arglikult ja vargsi:

«Olge te ettevaatlik, vana saab kõigega hakkama! Ega muud kui teeb mõne paberi maaga tasa ja pärast jääte teie süüdi, siis nad asuvad teile kallale nagu omal ajal Heidemannile. Kui kuri otsib, siis ta paha leiab. Hoidke pabereid!»

«Kuidas mina seda lasu hoida saan?» sosistas Loona vastuseks. «Kirjad käivad ju kõik tema käest läbi... ja pea see paberike ta sõrmede vahelt läbi ei libise. Ööd-päevad selle paberimäe kõrval ma valvata ei saa. Aga — aitäh teile hea sõna eest.»

Hea sõna eest oli Loona tõesti tänulik, sest häid sõnu pudenes talle nüüd harva. Peagi kutsuti asjaajaja Keksjen ülemuse kabinetti ja ta viibis seal lähemale tunni.

Tagasi tulles oli ta pale nagu neil reljeefidel, mida kinnitatakse — õnneks harva — kalmistul hauasammaste külge. Kivine, külm ja võõras.

«Nii see meie sisemine elu enam edasi minna ei saa!» ütles ta häälega, milles kuuldi Põhja-Jäämere tuulte vihinat. «Igal asjal olgu oma aeg ja koht! Õigust öelda, mina ise olen ju ka süüdi, mina lasin end suvel võõrastel mõjudel kõlvatutele teedele tõmmata ... ja uskusin sügisel kõiksugu kõlvatuid jutte. Preili Tuisk, mina olen kohustatud nõudma teilt kaitseväes teenivale inimesele kohast korrektset käitumist. M i n a olen siin vastutav ametnik. Ja minul on ka pere ... töökohad ei kasva praegu puu otsas.»

Just nende viimaste sõnade pärast ei vastanud Loona kõnelejale midagi, need sõnad seletasid ju kõik. Aga imelik, väga narr tunne oli. Jõekalda lapsed olid kord laadaplatsil karusselliga sõitnud ... ja see kokku oli virvarr ja kilin-kõlin olnud ... Loona oli siis keerelldes näinud, et hobusel oli saba otsa ees ja pea tagumiste jalgade vahel, kõik keerles imelikult piniseva pillimängu saatel. Praegu oli samuti. Kogu see virvarr: Peipsi laevastik ... laiad püksid, tuult täis. Aga tema nägi asjaajaja tühje pükse, need oli kolonel oma tuuli täis puhunud, nüüd seisid need püksid ilma meheta püsti ja liikusidki. Ja kolonelist tekkis pilt: kuri metskult tuhnib koltunud, sahisevates lehtedes, ta otsib tõru, seda tõrksat tõru, mis tal hammaste vahelt välja hüpanud ... ja selle tuhnimisega saavad kannatada lehed, need sahisevad kurjalt. Ah, minna ja joosta! Jalgrajad, luhateed, maanteed, metsateed, ära, ära! Aga järsku nägi Loona nende teede juurde oma ema kaela, see on ju tõesti imepikaks ja kõhnaks jäänud ... nii nutmapanevalt liigutav kael! Nagu linnuemal, kes toitnud ablast käopoega ja ise nälga jäänud. Selle kõhna kaela pärast tuleb kannatada ... aga Loona enese kange kael kannataks parem hädaabitöölistega koos jõekalda õgvendamist ja tasandamist ... seal on õhk värske ja puhas. Läheks nagu kass ja raputaks oma jalgu — nendega sai astutud ligedasse ja limasesse ...

Varsti märkas Loona, et asjaajaja, kelle salajane kirjavahetus lebas senini ristselili laual nagu muretu ja

valveta päevitaja rannaliival, hakkas seda salajast väga silmapaistva valvsusega sahtlisse lukustama. Masinakirjutaja küsis oma töösse puutuvaid juhendeid asjaajajalt ikka ainult sosinal ja Loona oli tema jaoks nüüd õhk. Pealegi veel väga paha õhk. Paljud staabi ohvitseridest ei tervitanud teda hommikuti ja veltveebel laksutas keelt, nagu tegid seda nolgid hilisõhtuti Rüütli tänaval. Ainult allohvitser Päiv naeratas oma haletsevat naeratust ja nüüd oli vaieldamatult selge, et tal oli just Loonast kahju. See pisuke, pelglik naeratus oli liigutav . . . killuke, mõtles Loona. Ka üks tilluke killuke nukupeast, mille oimukoha tema kord liivast oli leidnud. Ikka peab tema, Loona, leidma tillukesi killukesi, ja neidki harva!

Staabimaja, see sügisel veel vaikne elukas, kes küüsi patjades hoidis ja tasa nurrus, sirutas need nüüd välja. Mitte päris haaramiseks veel ja kokkupigistamiseks. Aga nii, et sa liikudes tundsid, kuidas küüneotsakesed sind juba riivavad. Loona astus üsna üksi nende teravate otsakeste vahel ja tundis, et iga mööduja, olgu siis kantseleis, koridoris või trepil, soovis teda oma küljega suruda ikka nende küünte poole, nende vahele, nende otsa!

Oleks aga üsna halb ja ühekülgne öelda, et kõik Loona kaaskodanikud olid neil pinevatel päevadel pahatahtlikud. Seda mitte. Leidus ka neid, kes soovisid ja soovitasid Loonale head, koguni seda kõige paremat. Koduteel kohtas Loona postkontori ees major Ilvese abikaasat, sedasama, kelle jalaväelasest mees lennus olla armastas. Proua kandis mutinahkset kasukat ja kasukakrael kannikesekimpu. Tema jutt aga lõhnas veel magusamini kui kannikesed:

«Kui minul oleks teie silmad peas ja noorus käes, ma lööksin poolele maailmale käpa peale! No mis oleks teil vana Ploomi rahadega viga Tallinnas elada olnud? Esialgu, hüppelauaks muidugi. Korter nagu pupekarp, ise kui pupe, puhas ja magus . . . nagu virsik kristallkausis. Sissehammustamiseks! Teile sobiks lõhnaõli «Paris Soir». No ütleme, käib vanamees oma laupäeva õhtu ära — terve nädal on aga teie päralt. Kohvikud, kabareed, lokaalid, muusika ja lilled! Ilus elu,

muinasjutt, film! Leiaksite endale paraja poisu nagu pambusepilliroo, elaksite nagu kaks last roosa siidteki sees! Vanamehe käest niipalju välja pigistada, et võiks ära Pariisi sõita... lüüa veel korra, sipsti, sabaga ja kaduda nagu kuldkalakene.»

Loona ei vastanud kõnelejale. Loona talitses oma jalgu... ta tahaks neid ka s e l l e jutu peale raputada nagu kass, kes astunud...

Kõneleja läks aga ikka rohkem ja rohkem hoogu. Ta hoidis Loonat käealt ja Loona tundis, kuidas kõneleja käsivars vastikult värises ja ta suunurkadesse oli kogunenud pisut vesist...

«Tulete laupäeva õhtul vannist välja, ah, nagu martsipanist, võite ennast üleni cotyga puuderdada! Nahk nagu samet! Negliżee — roosa pansamet luigenahaga, lihtsalt hammustamiseks! Võtke pitsike konjakit, see annab silmadele sära ja temperamenti ka... Laske endale närtsist kasukas osta, laia seljaga. Kui astute, teil on ilus käik, lööb selg nii taevalikult klošši! Laske teha seemisnahast säärikud, kärepunased. Kasakate papahha ja sellele okastamme oksake, punaste marjadega... teate, nagu neil lakitud jõulupostkaartidel on. Ma ütlen teile, vana oleks teile ainult hüppelauaks... nii ajaksite mõne ei tea kui suure kala mõrda! See oleks alles ühe naise õ i g e elu!»

Nad olid jõudnud Vabadussillale. Kallas sillast kuni uue ujulani sibises ja sagis, kahises ja kobises. Maa oli külmunud, seda tuli raiuda enne kirgaste ja kangidega peenemaks ja alles siis tasandada. Talvetaevas oli raske, madal ja hall. Kallas selle taeva all nagu pikk riba häda ja ahastust. Nagu oleks palju hädiseid, vanu vareseid tegevuses suure ja läbinisti külmunud raipe kallal... sellel oli aga väga vintske nahk ja kivikõvad roided. Aga l i h a üsna vähe, nii armetult vähe... Varesed liigutasid endid ainult selleks, et mitte nälga ja külma surra, et kui liigutad, ei hangu veri ära, kui toksid, saad suutäie...

«Jumalaga,» ütles Loona oma mutinahkses kasukas kaaslasele ega ulatanud kätt. Jalgu ta juba tahtis raputada, ega muud kui hakkab lisaks kiusama veel tunne, et pead raputama pärast ka kätt...

«M i n u tee läheb siit,» ütles ja pöördus kaldale. Oma kodumaja läheduses kaldal märkas ta vana naist, kes töötas, kummardades üle käsikäru. See oli väga kõhn töötaja, tal oli pikk ja soonine kael, nii imelikult tuttav kael, et Loona ütlema pidi:

«Jõudu tööle!»

«Jõudu tarvis, lapseke,» kostis naine ja võttis käru käsipuud pihku. Need kägisesid ja lükkaja liikmekohtades naksatas tasa.

«Lähme õige täna sauna,» ütles Loona emale koju jõudes. «Ma tunnen, et mu nahk tahab harimist.»

«Mis sellest ihust nii tihti harida,» vastas ema Miina pahase häälega, «kui hing sees hukka läheb ... selle murega. Ma vaatan ja mõtlen seda sinu elu ja meel jääb nii haigeks ... iseenese ja sinu pärast. Ei tea küll, mida s i n a siit maailma elust tahtma ja otsima peaks? Ikka sa otsid ja ikka sa leiad ainult pahandust. Üks noormees sul juba oli, see jäi sinnapaika. Ei tea veel, kuidas, sest tark ja kaval tüdruk mõistab poissi kinni hoida, kui aga t a h a b. Ja sa ei ole temast enam pooltki sõna lausunud ja ometi räägitakse isegi surnust. Siis käis siin mitmel korral see kroonumees, Jalak või Saar või mis ta oli. See oli mõistlik inimene taheda sõnaga ega ajanud ulbi-jutte. Jälle ei kõlvanud sulle! Keda sa küll ootad, mitte ei saa aru. Iga inimene peab oma elu elama ...»

«Noh, sa hoidsid ühte kinni ja elasid oma elu,» vastas Loona. «Palju sul sest elust rõõmu oli?»

Ema Miina mõtles tubli tüki aega. Aga mõte oli vist raske ja suur, teda ei saanud korraga sõnadesse valada.

«Näh,» alustas ta siis. «Mis ma nüüd ütlema pidingi? Seda sinu musta kassiniru ei ole enam kolmandamat päeva näha, räägitakse, et poisikesed püüavad teisi naha pärast. Näh, mis ma veel ütelda tahtsin? Et kas ei oleks vahest parem olnud, kui sa selle ohvitseri või kindrali või mis ta oli ... tahtmisega siiski päri oleks olnud? Ei oleks olnud seda igavest kopika küljes kinni olemist, küünte ja hammastega ... lahedam ja kergem elu. Ei tea ju kunagi ette, mis see parem on. See maailma elu on nagu pime kartulikelder ja mitte ei tea, kuidas sellest kõige parem oleks läbi minna ...»

Nüüd olen ma siis selles pimedas kartulikeldris päris üksi, mõtles Loona, kass on kadunud ja ema... tema, Loona pea on nagu närb nupp nõrga ja pika varre otsas, ümberringi on aga väga tuuline. No kuhu peaks ometi saama toetada selle nõrga nupu...?

Kui ta õhtul voodisse heitis ja oma mõtted mõõtmatuile mänguplatsidele lahti laskis, nägi ta pilti: üle võikalt lageda ja salvavalt külma metsavahe sörgib hunt, longates pisut vasakut tagujalga. «Kuhu, vennas?» küsib Loona. «Sind ei oota ju keegi.» Või sügavas, tontlikus mustas metsatihnikus kössitab puuõõnes öökull ja ta silmad ei liigu. «No on sul aga kurb silmavaade, sõsar,» ütleb talle Loona. «Kahju, et teie kaks linna ei saa tulla. Eelviimane tänav luha ääres, vana kivimaja kolmas kord, ärklituba... tulge julgesti, kass on kadunud, selle naha nülgisid poisikesed, tulge seltsiks, küll leiate, küsige seda lodevate kommetega meestepüüdjat...»

Ühel õhtupoolikul otsiski keegi jõeäärses kivimajas sedasama Loonat. Polnud küll kaugeltki mõni hunt või öökull, oli päris hariliku välimusega härrasmees. Küll pisut hõõrdunud välimusega härrasmees. Sel oleksid nagu alaliselt kaelkoogud kahe täispangega õlal, märkas Loona silm, miks ta muidu nii poolhiilakil käib? Aga pisut hõõrdunud härrasmehe hääl oli Loonale... tuhkur, kes püüab puuriida alla pugeda. Tõstab sekka koonu kõrgemale, nuusib õhku ja poeb urgu, pistab siis pea välja ja ilmub ise ka lagedale, juttu jätkama.

Aga võõras oli hoopis pealinnast ja oli sõitnud Tartu ainuüksi noore naiskodaniku Tuisu pärast. Veel rohkem, ta oli ametisõidul õigluse, kõlbluse ja puhtuse pärast. Ta oli Kaitseministeeriumi luureosakonna töötaja. Neil on andmeid — seejuures kerkis tuhkru koon kõrgemale —, et preili Tuisuga olevat ametiruumis, töö juures juhtunud ebadelikaatne lugu. Seda ei tohi olla ja ei pea olema. Tema ülemus on ta kohale komandeerinud, et õiglust, kõlblust ja puhtust igati kaitsta.

«Ja kuidas te seda teha mõtlete?» küsis Loona ja märkas samas, et tuhkur vaatas puuriidaaluse järele ringi. Et kas on ligilähedal midagi allapugemiseks?

«Mind saadeti selle kirja järele, mis kolonel Ploom teile saatnud. See on juurdluse aluseks. Palun, andke see kiri minu kätte!»

«Mis te sest lapsest küll kiusama peaksite,» segas ema Miina jutusse. «Küll käis siin üks sõge meesterahvas tuba puistamas ja üks naisterahvas näotut juttu ajamas. Nüüd tulete teie ka veel pealinnast kiusama. Ei lasta inimesel rahus elada. Nagu kaarnad ümber silmade nokkimas ... Lapsel ei olegi seda kirja enam, ta põletas suure meelepahaga ära.»

Loona nägi, kuidas tuhkur nagu lössi langes, seljast looka. Vennas hunt, anna sina nüüd nõu! Sõsar öökull, soovita oma linnaõele midagi! Kindel on ju see, et ta töö ja teenistus staabimajas sel kombel kaua enam kesta ei saa. Loona on ju praegugi nagu pigitraat, mida aina pingutatakse ja pingutatakse. Nüüd nad õrritavad teda kaugelt, aga ühel päeval löövad nad hambad turja ja pigistavad need hambad siis kokku. Kas peab Loona seda vaikides ootama! Aga kas ei kuluks kolonelile pärast seda leegitsemist väike jahutus ära? Võib-olla tuleb Loona toolile istuma tasane ja arglik tütarlaps ... ja pärast seda teine ja kolmas ... Nende pärast juba peaks! Aga see juurdlus on vastik ... nagu peaksid palja nahaga minema läbi mudakraavi. Kui see tuhkur on ainult mõni koloneli tädipoeg või muidu hea tuttav ... Ei või teada.

Ja Loona vastas jahedalt:

«Originaali ma teile ei anna. See on mul notari käes. Aga ärakirja võite ülehomme saada. Kui sellest midagi tulu on — hunt teatavasti hunti ei murra.»

«Kahju küll, meil oleks just originaali vaja. Aga kui ei, aitab ka ärakirjast,» kummardus luureosakonna tuhkrutaoline teenistuja viisakalt ... nagu oleksid tal kaelkoogud täispangedega õlal. «Ma tulen siis ülehomme järele. S e d a asja ei tohi nii jätta. Kaitsevägi, see on ju maa aadel, see peab oma eluga lihtinimestele eeskuju andma.»

«Oh sa säinapealuu,» ütles ema Miina pärast külalise lahkumist oma tütrele. «Kuidas sa küll teisi inimesi narriks teed! Endal on kiri alles ja pettis siin prouat nii peenikeselt, et isegi mina jäin uskuma! Mis nüüd teha?

Mitte ei tea, mis siin maailmas vaesele inimesele parem oleks. Vahest oleks parem olnud, kui sa selle kirja ikkagi prouale hea raha eest pihku oleksid pistnud, oleks vahest suur pahandus tulemata jäänud. Ega muud, kui asi läheb veel viimati kohtusse, trükitakse ajalehte, inimesed loevad ja naeravad. Mina sureksin siis küll häbi pärast ära.»

Loona ronis vaikides vaskse kardinapuu, selle oma notari juurde ja urgitses sellest kirja välja. Tegi oma peene ja selge kirjaga täpse koopia ja kinnitas selle oma nimega. Võib-olla on notargi koloneli hea tuttav . . . parem karta kui kahetseda.

Kui kaelkookudega tuhkur tuli, sai ta ärakirja.

«See ei ole muidugi s e e,» alustas ta uuesti. Ta oli rohkem kui kunagi varem nuhkiva tuhkru sarnane. «Aga esialgu, alustamiseks, aitab sellestki. Kas teie siis tõesti ei usalda originaali minu kätte, minu kätesse?»

Ja nende kätega ta näitas Loonale veel kord oma töötõendit, sellel oli ta ülesvõte ja suur lilla tempel, mitu allkirja.

«Mina ei usalda enam kedagi. Isegi mitte iseennast.»

Juba järgmisel päeval, kesk talve, külmal ajal, lõi välk staabimajja, majandusjaoskonda. Majandusjaoskonna ülema, kolonel Ploomi kabinetti tuli kunagine reservleitnant, praegune pätt, nimega Laks, alaliseks elukohaks prügimägi . . . Ta esitas kolonelile jultunud nõudmise. Andku see temale raha ja tema annab kolonelile teatava kirja tagasi. Kalli kirja, väärt kirja, armsa kirja! Aga kui ei, läheb asi kaitseministrini, Riigikoguni ja riigivanemani, rahvani läheb!

Kabinetis kriisati ja põrutati taldu vastu parketti, purunes kirjapress ja heideti ränki sõnu. Ukse taga ei kuulatanud mitte üksi veltveebel, vaid kogu majakorra töötajad. Irvitati ja piiluti ümber võtmeaugu, müksati üksteist ja peeti naeru. Ainult Loona istus oma töölaua taga ja ootas oma järjekorda.

«Mina ei maksa mitte sentigi saladuse eest, mida juba iga saianaine teab,» kriiskas kolonel.

«Saianaised teavad paljugi ja sellest ei tule tuhkagi,» vastas reservleitnant. «Aga kaitseminister ei tea veel ja sellest on juba rohkem . . .»

«Pange see kiri laua otsale ja ma vaatan, kas see on see õige,» ütles selle jutu peale kolonel vaiksemalt.

«Kahe sammu tagant võite vaadata, lähemale minna ei või ja krabada ei tohi,» andis Laks mängureeglid kätte.

Nõnda alustasid kaks aumeest aumeeste mängu. Selle summaga saab nii palju juua, kalkuleeris juba Laks, et valget päeva pole kartagi! Hirmul olevat suured silmad, ja sellepärast karjataski kolonel arvatavasti juba nelja sammu kauguselt:

«Ääh, ainult ärakiri . . .» Ja helistas alla staabikomandosse. Sealt tulid kaks sõdurit, reservleitnant pidi oma ärakirjast lahkuma, kolonelist ja staabimajast ka. Ta tõsteti ukse taha ja uks läks kinni. Tuhkur tõmbus kössi ja puges puuturu poole. Reservleitnandil jäi aga veel üks reservärakiri rinnataskusse . . .

Veerand tundi hiljem tuli staabi korrapidaja-ohvitser ja v i i s majandusjaoskonna registraatori Tuisu kindrali juurde. Arvatavasti tahab s e e ka teist korda oma elus naeratada, mõtles Loona trepist üles astudes ja surus küüned peopessa. Oli väga valus ja valu pärast ei hakanud käed värisema, nii pidi see just olema.

Suures ruumis, suure laua taga istus suur mees. Ta vaatas, vaatas ja vaikis. Loona vaikis ja vaatas ka: just sedamoodi võis välja näha sõnn, kes rahvajutus kandis oma turjal suure järve ühest maakonnast teise. S e e sõtkub oma vastase maasse ja tammub siis selle maa veel pealt tasasekski . . .

«T e i e siis andsite mingisugusest lipakast ärakirja ühele pätile?» küsis sõnn. Iga sõna oli kui raske sõra sõtkumine üle ettejäänu.

«Mina andsin ärakirja kolonel Ploomi kirjast. Sai selle Kaitseministeeriumi luureosakonna ametnik, reservleitnant Laks. Tema esitas mulle ametliku volituse,» põikas ettejäänu kõrvale.

«Ühe sõnaga, teie andsite välja r i i g i s a l a d u s e,» ajas sõnn teravad sarved ettepoole. «Üks teie eelkäija tegi ka kord sedasama. Kas teate, mis temaga hiljem juhtus?»

«Tean,» vastas Loona ja seisis väga sirgelt, otse sar-

vede ees. «Ja ennem juhtugu minuga seda mis temaga, aga mitte seda teist ... seda, mida kolonel kavatses ja mida teie riigisaladuseks nimetate. Ennem juba!»

Kolonel Ploom häälitses järsku. Niuksatas ... nagu koer, kes on lõplikult üle läve lükatud. See niuksatus oli nii hale ja imelik vihast vinguses ruumis.

«Ühe sõnaga, kiri on teil siiski alles?» norskas sõnn.

«Alles,» vastas riigisaladuste reetja.

«Teie käes?»

«Tallinnas. Ühe Riigikogu liikme käes ... igaks juhuks.»

Vaikus. Barklay platsil kiljus üks laps suurest heameelest ja klähvis koer. Venepoodide juurest raadioärist tõi tuul valsiviisi «Roosid lõunast».

Kui siin nüüd oleks mulda ja liiva, siis kaabikşid need kaks üle tema, Loona, suure kääpa kokku. Parkett oli aga sile ja puhas ning kõige kõrgem ülemus ütles häälega ... nagu heidetakse enesest eemale räpast ninarätti:

«Teie olete veel liiga noor ja liiga loll, sellepärast te usute, et sellest kirjast midagi tulla võib. Ühe sõnaga, ma ütlen teile: kui mina oleksin barbar ja oma võimu näitaksin, siis ei oleks homme teid ega teie kirja. Ja koergi ei hauguks järele! Üks linnaäärne lipakas ees või taga ... teie asetki ei jääks.»

Just see linnaääre nimetamine sundiski Loonat küüsi veel sügavamale peopessa suruma ja rahuliku häälega küsima:

«Aga miks te seda siis ei tee?»

Nüüd robistas kolonel vahele:

«Et, et ... sellepärast, et meie oleme härra kindraliga džentelmenid. Minul olid teie vastu kõige inimlikumad tunded, hm ... ma ei salga siin, olid. Ja sellepärast just, et meil mõlemal härra kindraliga on ka tütred kasvamas ...»

«Ma tahaksin,» ütles Loona aeglaselt, «et teie mõlema tütred seisaksid kord kah nii ... kahe džentelmeni ees.» Ja kollane täpike särahtas järsku nii, nagu ei hooliks ta põrmugi, kas Loonast on homme veel aset või mitte. «Andke mind r i i g i s a l a d u s e reetmise pärast välja ... siis ma kohtus kirjeldan, kuidas see saladus

välja näeb. Ma oskan hästi kirjeldada. Ma ei tahagi siia majja jääda... mitte minutikski!»

«Võite minna. Andke veel täna oma lahkumispalve sisse,» ütles kindral kuidagi nagu tüdinult ja väsinult... nagu oleks ta tõepoolest järve turjal tassinud. «Meil ei ole niisuguseid vaja...»

Sel talvekuu külmal päeval kirjutas siis Loona Tuisk majandusjaoskonnas oma lahkumispalve. Ta palus end ametikohuste täitmisest vabastada omal soovil, põhjuseks edasiõppimine. Õigupoolest oleks ta pidanud kirjutama: lõpp edasiõppimisele, põhjuseks töölt vallandamine...

«Ma hoiatasin teid juba alguses,» askeldas lahkuja ümber asjaajaja Keksjen, «et ei maksa kunagi võimumeestega vägikaigast hakata vedama. Meiesugune väike inimene ei saa kunagi õigust... tema jääb ikka rataste alla.»

«Oh, t e i e kui allveelaevnik oskate ka rataste a l l libedalt edasi veereda,»vastas Loona oma sahtlit puhastades.

«T e i e olite ju ikka väga suureline ja ninatark,» sai Rosina-nimeline proua pisut kibedat juurde siputada. «Terav kirves leiab ikka kivi. Minu mees ütleb alati...»

«Kas ta teile veel seda pole ütelnud, et ta teist kõrini tüdinud on?» küsis Loona vastu. «Kui ei ole, küllap varsti ütleb.»

Tema, Loona, ei taha olla seda liiki maaslamaja, keda teised nüüd keeleotstega tonksida võivad!

Vaikne allohvitser naeratas lahkumisel oma haletsevat naeratust, temal oli Loonast nii kahju, et ta midagi lausuda ei mõistnud. Ja see oli veel liigutavam.

Aga kodus oli ema Miinal nii paljudest asjadest korraga kahju, et ta hoopis suure häälega nutma pidi.

«Mis meist nüüd küll vastu talve saab! Puud ja üür ja lambiõli... ülikool ja igapäevane toit... oh neid sinu tükke küll! Ja mina viisin veel villa Marja uulitsasse kedrata, hea pehme, hall lõng saab...»

Nüüd alles tuli üle Loona see vana, veider haledushoog: kõige rohkem oli kahju just kampsunilõngast, mida n ü ü d v e e l oli viidud Marja tänavale. No

mis peaks küll saama sest vaesest lõngast, sest pehmest, helehallist?

Ja mis pidi saama nüüd Loonast?

Loonast sai nüüd linnale libahunt. Sest reservleitnant Laks — sõjamehel ikka sõjamehe süda — tahtis kolonelile tasa teha seda kaotatud lahingut: laskis valmistada umbes sada ärakirja temale jäänud ärakirjast ja laotas need linna pidi laiali. Suureke see linn siis ikka oli . . .

«Ooh,» hingeldas proua Ilves, kohates Loonat sillahakul. «M i n a julgen teiega küll veel rääkida, mina olen vabamõtteline naine! Aga teised, ärge minge nende ligigi! Kas te ei saaks kuidagi sõita Austraaliasse või Brasiiliasse . . . siis ununeb ära. Praegu on see midagi hirmsat: kohvik «Atheenas» käis üks niisugune kiri lauast lauda ja allohvitseride kasiinos olevat kõvasti ette loetud. Kõneldakse, et keegi olevat need koloneli punktid riimi seadnud ja seda võidavat laulda viisil «Paradiis, paradiis, sinu vilja maitsen siis . . .» Teil on kerge, teie ei käi kohvikus. Ma ütlen teile, kui te tuleksite hommikupoolikul või õhtul Hochbetriebi ajal kohvikusse, teid vilistataks otsemaid välja. Kui just mitte vilega . . . teate, kõik naised ei mõista ju vilistada, aga siis sisistatakse nii valjusti ja kaua, kuni te välja lähete. Ega proua Paabo luba ettekandjal teile midagi laualegi tuua.»

Tõmmu ja ülbe Loona ütles kõnelejale:

«Kas teie ei tahaks minuga praegu «Atheenasse» tulla? . . . Ma tahaksin neid sisistajaid näha ja kuulda. Kohvi eest maksan mina . . .»

Aga majaproua hüppas nii kähku Emajõe tänavasse, et oleks peaaegu murdnud alt oma kontsa.

Muretu, valge peaga Valve tuli õhtul murelikult Loona juurde.

«Nüüd on inimesed nagu kärbseseent söönud! Meil on panga eestseisuses üks taara usku ohvitser, natuke tok-tok-tok. Tead see, kes ennast taara usu kommete järele lasi paari panna ja oinasarvedega ümber hiiekivi kõndis? Ta luges pangas kassapidajale seda kirja kõvasti ette. Rahvas muidugi kõkutab naerda. Meie

mutt on nüüd nii pepsiks läinud, et ütles mulle juba täna, et ärgu ma sinu juurde jooksku . . .»

Loona vaatas üle kõneleja valge pea ja mõtles, et lõunameredes on olemas pisikesed kalad . . . tulevad aga parves ja söövad inimese elusalt ära. Lihtsalt hammustavad ja haukavad, närivad ja näsivad, purevad ja purustavad . . .

«Suur tükk ajab suu lõhki,» irvitas vööruses Loonat isegi Liide, nigel rebasepea vasakul õlal. «Mina püüdsin ikka ahvena kinni, sina tahtsid aga kohe valaskalale kallale asuda.»

«Kuule, Loona,» küsis aga väikese puksiirlaeva kapten Voldemar Koosk, lapsepõlves Koosa Volli. «Mis mehed need niisugused ülemused on? Ütle, ja ma lähen teen mõnele kõriorelit. Kurat, niisugused mehed on veel teiste meeste õpetajaks ja juhatajaks pandud.»

«Ära parem mine, Koosa-poeg,» naeratas Loona nukralt. «Need mehed ajavad sulle ka hambad külge.»

Kui Loona üle Vabadussilla kodu poole tuli, astus talle vastu — nad tulid surnuaialt — abielupaar Tuisud, August ja Lonni. Loona tervitas, aga lell ja lellenaine vaatlesid mõlemad suure huviga ja üksisilmi piki jõge Kwistenthali poole, sinna, kuhu suvel välja sõitsid noored ja ülemeelikud üliõpilased. Kuigi nad tulid tõsisest paigast, tõmbas see ulakas koht nende tähelepanu nii enesele, et nad Loonat ei märganudki . . .

Läks Loona hommikupoolikul piki Laia tänavat, tuli talle vastu Ruth Landeesen preili Reinsoniga. Mõlemad noored daamid pöördusid täisnurga all üle sõidutee ja astusid võimlasse, kuigi seal oli parajasti õieti väikeste poiste tund. Muidugi ei märganud ka nemad Loonat.

Juhtus veel halvematki. Ühel hämaral õhtupoolikul kohtas Loona jõekaldal oma pinginaabrit Ennit. See oli küll alati olnud vähese jutuga, aga nüüd polnud tal juttu enam olemaski.

«Mis sul viga on?» küsis Loona. «Miks sa enam meile pole tulnud?»

«Mis sinna ikka. Ma ei saanud ju mujale tööle kui Raadimõisa katsepõllule. Ja sina oled juba selle laia eluga harjunud, räägitakse. Mis meil veel kõnelda või olla.»

Kõige halvem oli siiski emaga.

«Nüüd istume siin katusenurgas nagu kaks rotti ja näsime seda sinu viimast viitkümmend krooni. Mina ei julge enam oma nägu ilmainimestele näidata. Sa oled oma vana ema ilmarahva naeruks teinud... ja mina tahtsin Jaakobi ees sinuga uhkustada. See uhkus oleks mulle nagu palsam südame haava peale olnud. Nüüd ei julge ma häbi pärast enam silmi maast ülessegi tõsta.»

«Kui kõrgel sa oma silmi siis kannud oleksid, kui ma Tallinnas... armu oleksin elanud?» küsis Loona kärsitult ja tigedaltki.

«Kes s e l l e s t kõnelnud oleks? Ega s e d a oleks nii naerdudki. Aga sinul on ju alati oma sarved vaja terve maailmaga kokku ajada. Küll see elu sul sarved murrab, pane sa, tüdruk, tähele!»

Loona lamas voodis ja mõtles ühest lumisest rajast, sellel sõrgib üksik hunt. Ja sügavas, mustavas puuõõnes kükitas väga üksik öökull. Üle hundi raja aga ei jooksnud lelled ja lellenaised, kooliõed ja keelekandjad. Öökullil oli o m a õõs, selle eest polnud tal igal esimesel kuupäeval peremehele vaja pihku pista kaheksat krooni. Hunt võis sõrkida oma rajal, aga Loona ei tahtnud nüüd enam väljagi minna. Ta nahk ei sallinud inimeste pilke. Ta selg tundis, kuidas möödujate silmad seda mõõtsid. Ta ei kannatanud muigeid ja paljutähendavalt poolkinni pigistatud silmi. Loona läks õhtuti, pimedas välja ja jalutas piki hädaabitööliste poolt tasandatud kallast.

«Viimased tangud on kotipõhjas,» ütles ema ühel õhtul. «Paar korda saab veel putru keeta, siis on need ka läbi...»

Siis pani Loona lusika lauale, võttis oma mantli ja läks trepist alla. Lonkis piki kallast silla poole, talle jõudsid lauavabriku kohal järele nii paljudele tuttav mees ja poiss, kes tulid Liivamäest alla.

«Mine ette ja vaata silla juurest uisutajaid,» ütles mees poisile. Tal oli vaikne ja nukker, kohati murduv hääl. Sellesama häälega ta ütles Loonale: «Tere õhtust, piparkoogist süda.»

Loona peatus ja naeratas. Oli väga kitsi naeratus ja seda jätkus ainult suunurkadesse.

«Kombeõpetuse raamatust on lugeda, et kui meie noored sõbrad saavad neljateistkümne-aastaseks, peame neile «teie» ütlema. Nii siis, ma kuulsin, et elu on teid vahepeal jõudnud k a h e laua vahele pigistada. Tema on ihnsam kui surm, see annab ikka oma kuus ära. Kuulda oli, et üks maias polkovniku-isand oli tahtnud ära neelata minu piparkoogist sõbrannat. Vaata, kus poisil tahtmine! Kas ma ei ütelnud kunagi ammu, et teil on taignas vürtsi, pipart ja nelki?»

Loona ainult naeratas vastuseks. Oli nii mõnus kuulata seda vaikset, pisut nagu kobavat häält. Loona pale on viimasel ajal hoopis kitsaks jäänud ja õhtuhämaruses on see küünlavärviline.

«Kas siis tõesti ei ole südame kõrvad veel kordagi nii liigutanud, et kas või mõni reapoeg oleks paberile tulnud?»

Loona raputas eitavalt pead.

«Mu noor sõbranna, te olete nagu roos.»

Küünlavärvi, kitsa palgega ja kahe laua vahele pigistatud roos rehmas lootusetult ja tõrjuvalt käega. Ah, mis . . .

«Ei mitte nii. Mitte see roos, mis aknalaual potis kasvab ja vahel noorte inimeste armastust ära märgib. Aga see roos, mis vahel inimese ihule lööb. Ta pakitseb ja punetab . . . piinab ennast ja teisi . . . kuni ta lahti läheb. Aga ta p e a b lahti minema. Kui ta küpseks saab, läheb ta lahti! Nii on ka teiega . . .»

Nad nõjatusid vastu silla külge ja Loona ohkas.

«Ei tule midagi välja . . . ma ei tunne seda e l u n o o t i.»

«Siiski, siiski. Tuleb aeg ja siis tulevad teil read rabinal . . . nagu kaun läheks lahti ja herned pudeneksid välja. Siiski, siiski! Ma võin selle peale pandiks anda oma pea . . . kuigi palja nagu piljardipalli . . . aga mitte elevandi, vaid eesli luust.»

Jälle näitas end kitsi naeratus Loona suunurgis.

«Veel enne, kui minu vanad kondid mulda pannakse . . . k u u e laua vahele, olete teie juba l a h t i l ä i n u d.».

Botaanikaaia uisuteelt kõlas valsiviis, sajad värvilised laternad ehtisid sildu põliste puude vahel ja palju-

dest uiskudest tekkis pehme sahin. Üle Loona pale veeres kaks pisarat.

«Ei, kuhu sellega,» ütles Tootsi-lugude vestja kräbedalt. «Piparkoogist tüdrukud ei tohi nutta ... tainas läheb pehmeks. Aeg parandab kõik haavad ja pühib armidki ära. Minust ei ole küll täna suuremat tröösti-jat, tulin mäest alla ja mõtlesin selle vana laulu peale, et «langevad mehed kui puulehed». Vana Tartu lõbusamad mehed on ka kõik juba kõrvad pea alla pannud. Ei ole enam Pupu-Jukut ega Karskuse-Toomast. Õndsate hulgas on ka minu vana sõber, kunstmaalermeister Frey, see Butterpüks ...»

Loona naeris. Ei saanud teisiti. Ta nägi jälle oma lapsepõlve ühte värvirikkamat kuju, vana joodikust-sildimaalijat, üleni värviplarakais, käeotsas potikesed pintslitega, järel kilkav lastekari. —

«Nii, jätame nüüd naeratades jumalaga, siis tuleb parem uni. Kurbus kaob ... Georg, poiss, kuhu sa jäid? Lähme!»

Nemad läksid kahekesi linna poole ja Loona lonkis piki kallast tagasi. Vaata, tema tuju oli olnud üleni hall ja nüüd oskas see jutumeister keset seda kurba halli asetada värvilise laigu, selle kadunud kunstmaalermeistri! Ei, peab siis tema, Loona, ennast tõesti laskma ära süüa neil väikestel kaladel, olgugi et neid on parv. —

Loonast tormas mööda Liide, mantlihõlmad lahti, silmad niisama klaasised ja pärani nagu ta rebasepealgi. Komistas kiiruga, vandus ja tõttas edasi. Kuhu ta ruttas? Ega Loonal olnud kusagile rutata ... lugeda ei saa ja ema lugulaule ei taha ka enam kuulata ... ärklituba oli umbne ja kotisopis viimased tanguterad ...

Paar tundi hiljem oli kivimajas uudist ja põnevust, jooksmist ja kisa. Mitu politseinikku tulid Liide vanemate tuppa, kuuldi kärkimist, valju vananaise nuttu. Käidi treppidel ja hõigati nimesid. Pilluti uksi kinnilahti ja tambiti treppidel.

«Mul on veel lännikukeses, sahvris, natuke lambaliha, kui see nüüd märulis mõnele näppu ei jää,» muretses ema Miina ja läks koridori. Pisut hiljem kutsus tüse politseinik Loona Liide vanemate tuppa. Vana, lauavabrikus vigaseks jäänud Int, Liide isa, istus akna

all; laua ääres, kummuli laual, nuttis Liide ema. Naabreid oli seina äärde ritta seatud ja mitu politseinikku kirjutasid midagi paberilehtedele.

«Kas teie tunnete ja kui kaua Aliide Inti, Jaagu tütart, sündinud 1908. aastal?» küsiti Loonalt.

«Tunnen. Lapsepõlvest.»

«Mis sorti inimene see on?»

«Naissoost, abielurahva laps, heledat verd.»

«Ärge mängige tola. Vastake asjalikult ja ärge edvistage. Mis ülespidamisega ta on?»

«Iseseisvaga.»

«Kuidas nii?»

«Ta peab ennast sellest üleval, mis ta ise teenib. Näete, vanad ja vigased vanemad.»

«Niimoodi siis . . . aga m i n a ütlen teile, et see Aliide Int viskas täna õhtul kell üheksateist kakskümmend minutit Toomemäel ühele üliõpilasele 86-protsendilist äädikhapet näkku. Ja silma! I n i m e n e jääb nüüd pimedaks. Mis t e i e mulle nüüd selle kohta ütlete?»

«Kahju, et see ainult äädikhape oli,» vastas Loona ja tundis, et ta oli nagu õhupall, mida täis puhutakse, ta läheb ikka suuremaks ja kergemaks ja tahab ikka kõrgemale kerkida. «Ta oleks pidanud käsigranaadiga viskama! Et üliõpilased ei käiks endale linnaäärest tütarlapsi otsimas . . . raiskuajamiseks!»

«Õige, tütreke, õige,» ütles akna juurest vana vigane väriseva häälega. «Näe, sedasama seletasin siin mina ka politseihärradele, et tudeng käis siin ja kinnitas eidele ja mulle, et tema vanematel on Võrumaal villavabrik ja tema võtab Liide naiseks. Aga nüüd on tüdrukuga asjad sedasi ja nüüd ta ütleb, et tema ei olevat seda tüdrukut varem näinudki.»

«Noh, ja ei n ä e tulevikus ka enam,» vastas Loona, teine suunurk kõrgemal.

«Muidugi ei näe,» kähvas tüse politseinik Loonale. «Sest tüdruk saab endale niipalju aastaid kaela, et annab võtta . . .» Ja selle raske lause jätsid lahkuvad politseinikud enesest tuppa . . . nagu veskikivi. Vanemad võisid aga Liidet näha veel läbi trellide Veski tänava vanglas.

«Näed sa nüüd,» manitses ema Miina, kui nad kahekesi jälle oma kambrisse jõudsid. «Näed sa, kuhu see sõnakuulmatute tütarlaste elu välja viib! Sina ka — nagu otsid oma otsa! Kuidas sa sellele politseinikule vastasid, mul jäi kohe hing järsku kinni. Ega muud, kui kutsuvad sind veel kohtusse tunnistajaks, siis on see viimane nimi rikutud . . . Üle kohtumaja läve sisseastumine, see sul veel puuduks!»

«Ja lähen ka,» vastas Loona. «Lähen ja seletan, kuidas see Liide raisku läks, aga kui hea tüdruk ta väiksena oli. Seda ta siis nimetaski oma kinnipüütud ahvenaks . . . aga see ahven ainult narris teda. Oli Liide esimene mõistlik temp, see viskamine.»

Ema Miina asetas lihalänniku toanurka, kindlam on ikka kindlam, tea neid inimesi nii äreval ööl, ja ise nurises:

«Ei mina saa sinust aru. Liide oli ju hukkaläinud tüdruk ja sina ise ei tahtnud hukka minna, suure raha eest ka mitte ja tähtsa mehega. Alati sa panid seda Liide elu pahaks ja põlgasidki teda sellepärast . . . ja nüüd sa juba kaitsed teda.»

«Seda, mida tema tegi, mina e i t e e. Ei esimest ega teist. Aga n ü ü d saan ma aru ja mõistan, kuidas neid linnaäärseid tütarlapsi raisku aetakse . . . otse käsitsi lükatakse. Ise ma seda kõike ei teeks, aga Liidele ma võiksin kaitsekõne pidada küll.»

Sellest jutust ei saanud ema Miina suuremat aru. Ta ei saanud ka sellest aru, kuidas Loona võis järgnevatel päevadel tundide kaupa akna all istuda ja jõele vaadata — ei tea, mis seal jõel siis ikka näha võis olla!

Jõel lõigati jääd nüüd juba üsna Liiva tänava läheduses. Jääkate oli paks, üle meetri küll, ja tore oli vaadata, kui kerekad ardennid regede ees vedasid õllevabriku poole suuri jääkuupe. Need särasid ja sädelesid päikesepaistest kõigis vikerkaarevärvides ja akna all istuja mõtles: nüüd on vikerkaar ära külmunud, õllevabriku inglased lasevad selle kuupideks saagida ja ära vedada. Suvel ei kummu enam kirju kaar üle vihmaveest puhta linna. Kui imelikult must on talvine jõevesi! Ta vaatab sulle suurest neljanurgelisest august vaenulikult vastu. Nagu hauapõhi valge lumekatte

vahelt. Isegi päikesepaiste ei suuda nii vihasele veele sõbralikumat värvi anda. See jääauk on juba tenniseplatsi suurune. Jajah, inglastel ikka see tenniseplats ... must, märg mänguväli keset lund ...

«Kui sa läheksid kusagile uut tööd otsima,» segas ema Loona mõtteid. «Kui kaua me siin kahe inimesega ikka nii istume. Kõik saab otsa. Kust aga võtad, seal väheneb. Pinnud kuuri alt ja seebitükk ja kõik ...»

«Ükski tööandja ei võta mind p r a e g u,» vastas Loona vaikselt ja pisut nagu süüdlaseltki. «Kuigi vaba koht oleks ... ei j u l g e k s võtta, selle koloneli jandi pärast.»

Ja esimest korda elus soovis Loona, et tema ema astuks vaikides ta juurde, tõmbaks tal ainult korra peoga üle pealae, ka vaikides. Siis ta ei tunneks end siin akna all nii ihuüksi.

Aga ema Miina ei osanud vaikida ega vaikides silitada. Tema oli lahtise loomuga inimene, kes oma meelehaiguse kõik ikka sõnadega välja pidi valama:

«Sääl sa nüüd lökitad akna all, sääl on sul nüüd suurelisus ja kõrkus käes! Külm tuba, tühi kõht ja maailma inimeste irvitamine! Vanal ajal oleks niisugune abielurikkuja naine veel kividega surnuks visatud ... Mis sa nüüd oma kangusest saanud oled? Kuhu sa selle kangusega jõudnud oled? Nii kui kadunud isa! Kas ma ei manitsenud teda tuhat korda: ole mõistlik ja anna teistele inimestele järele! Aga ei! Näe, mis juhtus! No oli just t e m a l vaja sinna jää peale vastu joosta? Nagu tema laps oleks seal üksi lumes kõhuli olnud. Ei, kus, temal käed laiali, kisendab: «Mis te, kuradid, laste peale lasete?» Mispärast teiste laste isad sinna kisendama ei kippunud? Tema aga oli igal pool oma ninaga ees. Säh sulle lops! Nii oled sina ka. Sinust ei saa ka mõistlikku inimeselooma. Mis viga oleks sul sääl apteegis töötada olnud: söök-jook, kõik prii, haritud inimesed ... Siis läks sul trükikojaga lörri. Oli sul vaja Landeeseni härrale niisugust meelehärmi teha: tema võttis sind armu poolest tööle, aga sina jooksid töölt streikima! Ja kroonus! Kas lellenaine ei palunud sind jumalakeeli, et ära vaata meeste poole. Aga näed sa nüüd!»

Loona haaras varnast mantli ja tõmbas selle trepil

selga. Seisatas õueväraval ja valis teed. Linna poole ei saanud ta minna ... ta ei tahtnud praegu enam lisa sellele, mis ta üleval kuulis. Ta käed ja jalad värisesid tasa ja see värin läks ka alumisele lõualuule üle. Kahju, et ei saa lonkida luhale, pajupuhmaste vahele ... seal on liiga sügav lumi. Või minna piki tänavat edasi, kuni see surnuaiaga lõpeb? Suure sireli all on kaks kalmu kõrvuti. Ühes puhkab vana «kuldnokk», kelle üliõpilased maha lasksid, teises see tiibadeta lendaja, kes sai h u l k u v a kuuli värsketelt vabariiklastelt ...

Eidekesi läks surnuaia poole, laiade ja karvaste kuuseokstest pärgadega, oli ju k a l l i s nädal, ennejõulune. Loona aga tegi hoopis midagi muud. Ta lonkis tagahoovi, astus seasulgude vahele, läks Rästaste kunagise jäneseputka taha ja istus sinna lumme, selg vastu suluseina. Lumi oli sügav ja kohe, ta vajus peaaegu õlgadeni sisse ... istus nagu puhtas pesas. Kuulatas, kuidas praegune suluelanik läbi hammaste riitsis. See pole head, sööjat sorti siga, kes laia suuga ei lahmi, ainult riitsib. Selles sulus kasvatas Rästas-Ants kord oma jäneseid. Kus peaks ta praegu ise olema? Tema kasvas nagu kadakas, madal, kange ja käreda loomuga. Kui ta ajateenijaks võeti, läks ta esimesel päeval kompaniiülemaga riidu, jooksis veel korraks koju ja kadus. Pärast räägiti, et ta oli üle piiri Venemaale põgenenud. Loona sulges silmad ja nägi: kuu oli selge, kõrge ja hele, tema seisis oma kanges leinakleidis nagu kirstus püsti, aga igal pool oli seda elavhõbedavärvilist palistust ... nagu lühikesi, hõredaid narmaid. Kuu paistis üle võõra mehe juuste, heledate ... neis oli ainuke laine ja ta oimukoht oli kuuvalguses hele ...

Päev kiskus ikka tumedamaks ja tumedamaks, Loona oli hanges istumisest juba üsna kangeks jäänud. Hakkas sadama tihedat ja laia lund. Kontides oli küll külma, aga ümber südame oli ... nagu seda hõbedast palistustki, üsna ahtake triip, aga siiski oli. Tõusis, kloppis end puhtaks ja astus aeglaselt trepist üles. Trepp oli päris pime, aga Loona tundis siin teed.

«Noh, kas jahutasid oma tulise viha nüüd ära?» küsis ema ärklikambris. «Hakka sööma, ma tegin ahjus kruubiputru ... head jämedad terad.» Ta astus seinakella

alla ja tõmbas kella pomme üles. Seinakell oli laia ja ümariku silmnäoga, tal olid pikad vaskketid ja kettide otsas pommid, mida Loona väikesena haljastada armastas. Nühkis neid seni, kuni oma palet pommiküljel peegeldumas nägi — siis olid nad parasjagu hiilgavad, aitas . . .

«Kellareo juba palju, see vana Peetrus lubas siit läbi tulla, et siis läheme koos üle jõe Marja uulitsasse ja toome sealt kedruse ära. Head, pehmed lõngad. Tema eidel on terve kanga jagu.»

Vanaks Peetruseks hüüti ema sõtsepoega, seda Veski tänava vangimaja võtmehoidjat, keda Loona «karvaseks klutsnikuks» nimetas. See, kes vangimaja võtmehoidjale taevaväravavahi nimetuse andis, pidi küll väga pilkamishimuline inimene olema. Võtmehoidja haises alati õllest ja tema jutul polnud lõppu.

Nagu nüüdki. Kobistas vööruses, komistas ukselävel ja alustas:

«Küll nüüd ajab aga taevast maha! Nii laia lund nagu tallekese nahka. Nii suured lumetükid, et tee kas või väiksemale poisile läkiläki. Ei näe maad ega ilma ega jalaesist.»

«Aga selle õllepoe leidsid sa suure lume seest ikka kätte küll,» ütles Miina.

«Eks ikka vahu perra, vahu perra . . . õlu ju vahutab nii, et vahupilv on uksest kaugel väljas. Ja mul niisugused vildid, nende ninaotsad on juba õllepoe poole kõveraks kasvanud. Nagu jalga paned, nii varbad viivad ise õigesse kohta välja, sinna vahusesse. Lähme, sugulane, toome need villad ära, siis minu eit läheb maale kangast kuduma ja mul on rahupühad, inimestest hea meel.»

Loona istus jälle akna juures ja vaatas lumesadu. Valget oli ja valget vajus järjest. Jahe oli seda vajuvat vaadates . . . Loonal oli seljas küünarnukkideni ulatuvate käistega lilleline parhkleit ja jalas jänesenahaga servatud tuhvlid. Istus, tume pea kahe käe vahel, kukal toasolijate poole.

«Kella tõmbasin ma juba üles . . . pudru on laua nurga peal . . . ära lase seda jahedaks minna. Läki,» ütles ema ja nii nad läksid.

Loona vaatas läbi akna neile järele. Tuli tõesti säbrulist tallenahka, sellest kumas vaevalt läbi vastasmaja nurga küljes põlev elektrilamp. Tore oli seda valget ja vajuvat vaadata, seda võis silmitseda kas või terve tunni!

Ümber Loona olid vana kivimaja talveõhtused hääled. «Ehemm,» kergitas rinda vanapoisist naaber õhtust «Postimeest» lugedes. Keegi korjas pööningult pesu ja lagi naksus tasa. Kusagil kaugemal laulis nõrk lapsehääl jõululaulu: «Kui keiser Augustuse käest läks sõna välja suurest väest, et kõik maailm saaks kirjutatud ja rahvas üles arvatud.» Kella pendel käis tragilt edasi-tagasi, pommid särasid ja kruubipudrust lauanurgal tõusis vaevalt nähtavat halli auru. Ümber laelambi kumas roosakas, traatvõrele pingutatud vari. Ema oli risti üle oma voodi visanud vana, pika palitu, halli jänesenahkse kraega. Ta läks välja kadunud isa pihtkasukaga, see ulatus talle peaaegu põlvini. Ärklitoa sopilised ja vildakad seinad olid ümber Loona nagu pahklikud peod ... ja millegipärast pidi Loona mõtlema sellele, kuidas lapsepõlves sai kahe peo vahel hoitud pesast kukkunud tuvipoegi. Loona oli ju muidu küll väga kärsitu loomuga, aga säärast langenud linnulast võis ta liigutamatult tundide kaupa hoida kahe peo vahel ... et vahest ometi paraneb veel! Aga tema i s e oli nii läbematu loomuga, et ta kauaks nende peode, nende seinte vahele istuma ei jää. Tema p e a b end jalule ajama, sulgi soputama, nagu seda kukkunud tuvilapsed tegid, pead kaela otsas keerama, otsekui veenduda tahtes, ons nupp ikka veel kohal või ei, ja siis lendu minema ...

«Liine, Liine,» hõikas kellegi hirmunud hääl. Hüüdis teise korra trepilt. Oleks nagu ema sugulase, selle võtmemehe, selle karvase klutsniku hääl, aga võõravõitu. Missugust Liinet ta siis hõigub? Või on ta nii palju seda vahutavat joonud, et ta oma sugulast Miinat juba Liineks nimetab? Aga nii heitunult ja valju?

«Liine, Liine,» tuli hädakisa aina lähemale. Vööruses avati paar ust ja siis jõudis hõikaja Tuiskude ukse ette, lükkas selle lahti ja jäi lävele seisma. Üleni

lumine, märg habe sorakil, silmad sõgedad ja suu lahti, nii vaatas Loonat.

«Liine,» kordas ta ja otsis ühe käega uksepiita. «Vaata, me tulime Miinaga viltu üle jõe... kust see õllevabrik jääd lõikab.»

Rohkem polnud Loonale vaja. Ta lükkas kohkunud vanamehe ukselävelt kõrvale, kleidiväel, toatuhvlites, palja peaga, nii lippas ta välja. Lippas kiiresti..., märkas heledaid nelinurki, need olid naabrite avatud uksed. Trepil võttis kaks astet korraga, võttis kolmgi. Õues suruti talle nagu valge läbimärg marli üle pea ja näo, ikka veel sadas laia ja pehmet lund. Loona tormas üle kaldaosa alla jõele, jooksis nii, et oleks peaaegu sattunud jääauku. Oli täitsa vaikne, häälestult langes lumi lahtisesse vette ja kadus otsemaid, must neelas valge. Loona jooksis ümber nelinurga, ümber nende inglaste tenniseplatsi, nagu ta seda kohta veel täna hommikupoolikul ise nimetanud oli. Ta ei häälitsenud, miski pigistas ta kurgu nii valusalt kokku, et ta vaevalt hingata sai. Ta jooksis ringiratast ümber suure jääaugu. Selle servad olid lagedad ja vesi ei sulisenud sugugi. Vesi neelas nagu suur must kurk neid valgeid laiu helbeid. Nagu võiks olla isegi tema, v e s i, janune...

«Liine, Liine,» hõikas võtmemees ja jooksis Loona kannul. Aga Loona laskus kõhuli jääaugu servale ja sirutas mõlemad käed vette. Jää oli nii paks, et ta sõrmeotsad, ainult otsakesed, vette ulatusid. Vesi oli nii lõikavalt külm, et tundsid, nagu oleks sul vahe noatera sõrmeotsad maha lõiganud. Siis kobas Loona külmetavate, värisevate kätega jääaugu seinu, siledaid, libedaid, külmi. Kas võibki olla veel külmemat seina, kui on seda jääaugu sein?

«Näe,» hingeldas vanamees, «Miina korv villadega on siin. Ju see jäi serva peale pidama.»

Loona haaras kahe käega vanamehe jopiesisest.

«Räägi,» kähistas ta ja tal oli kurgus väga valus.

«Võtsime sealt Marja uulitsa eide käest need lõngad ära, hakkasime tasahilju tulema. Tuli vastu vana Pringli Karla, see õllevabriku öövaht. Mina kõnelesin paar sõna, aga Miina jälle, et kes sinu jutuotsa

siin lumes jõuab ära oodata, ja tuli aga edasi. Nii ma temast siis paarkümmend sammu tahapoole jäingi. Tulen ja järsku kuulen, et nagu kuristaks keegi kurku... või nagu koriseks... või nagu olèks õlu kurku läinud ja läkastama ajanud. Kaks korda tegi seesugust häält ja siis enam ei teinud. Mina hakkasin kohe jooksma, jooksin niikaua kui korvini, siis sain aru, et see Miina viimane hääl oligi. Kohkusin nii kangesti ära, et sinu õige nimigi läks meelest ära. Mis nüüd?»

Loona jooksis uuesti ümber suure jääaugu. Ei saa ju olla, et elav inimene tuleb ja astub ja teda ei ole enam olemaski! Ta ju tõmbas alles hiljuti kellapommid üles ja jättis kruubipudru lauaotsale... see puder pole ju veel põhjani jahtunudki! Korvi käevang on alles kandmisest soe... ei saa olla... need head, pehmed, helehallid lõngad...

Loona laskus uuesti lumele kummuli ja sirutas sõrmeotsad vette. Tal oli lapse nõder mõte — nagu saaks haarata veel juustest, rätikuservast, käisesuust. Ta sõrmitses ikka uuesti jääseina, lumi aga langes, must vesi neelas vaikides valgeid helbeid ja Loona oli kleidiväel. Seda ta ei tundnudki. Tema ei saanud mõista, kuidas see must auk keset valget lund võis nii järsku alla neelata — jäädavalt — elava inimese. Nii sõnaka ja nõuka, nagu oli seda tema ema. Ema polnud veel kordagi elus haige olnud. Nüüd aga nii lihtsalt, nii vaikselt, nii halastamatult, nii puhtalt... jälgi jätmata... inglaste tenniseplatsil...

«Sa külmad siin ära,» ütles vangimaja võtmehoidja. «Sa näed ju ise, vesi on juba vagune nagu kausis... tema on ammu juba teab kui kaugel, vesi jookseb ju jää all kähku.»

Seepeale tahtis Loona piki jõge allapoole lippama hakata... kuidagi peab ju tema, just t e m a aitama seda, keda vesi viib oma jääkaane all kähku edasi ja lahti ei lase. Vana klutsnik aga haaras tal käsivarrest kinni.

«Sa, sõge, oled ju palja ihuga lumesaju käes,» tõreles ta. «Ja ise värised nii, et... Tule kohe tuppa sooja!»

Ta kummardus ja võttis käeotsa lõngakorvi, suure laastukorvi, see kägises tõstmisel. Just seda häält kuuldes tõmbas Loona end lahti ja jooksis uuesti jääaugule tagasi. Aga lumi langes endiselt musta vette ja vesi neelas selle samas. Jääsein oli üle meetri paks ja külm. Kõik oli nii väga vaikne. See oli olnud siis tõesti ainult korvi kägin ... Õues ja trepil kohtasid nad naabreid. Loona oli läbimärg, ta ei tundnud oma sõrmeotsi, ta oli veristanud käsivart vastu krobelist jääseina, juuksed rippusid märgadena õlgadel.

«Valve,» ütles ta ja see polnud tema keel ega tema suu, hääl ka mitte. «Palun, mine jaoskonda, teata ... et inimene kadus.»

«Oot, ma ise lähen kohe,» vastas Valve isa ja võttis varnast palitu. Loona astus trepist ülespoole, raske oli minna, ta põlveotsad valutasid. Pea oli märg ... lumi oli sadanud vist l ä b i peagi ... mõtted olid pehmed ja lössis ... nojah, kui oleks hõiganud, vahest oleks ema siiski kuulnud ja vastanud ... missugune rumal mõte! Rumalus, ainult vee p e a l kõlab ju hääl selgesti, vee a l l mitte ... Ema on siis nüüd vee a l l ja jääbki sinna. Sügaval ja kaugel. Kui sügaval, kui kaugel?

«Kur-radi Allekok,» vandus võtmehoidja trepikojas. «Pool jõge jääst paljaks lõigutud ja mitte ühtegi käsipuud ei ole ette pandud. Kohtusse anda need saatanahinged ...»

«Vanainimene, mis sa veel niisugusel minutil vannud,» keelas eidekese hääl.

«Ega see kohus inimesele enam elavat hinge sisse puhu,» ütles mehehääl.

«Aga sinna võib praeguse paksu sajuga veel mitu inimest sisse sumada,» kätsatas hele naisehääl. Läbi nende häälte kuulis Loona ikka, nagu kuristaks keegi, suu vett täis, veereldes ise vooluga kaasa: «Loona, Loona, Loona.»

Toas lebas ema jänesenahkse kraega palitu ristseliti üle voodi, nagu oleks keegi väsinuna heitnud sinna viieks minutiks leiba luusse laskma. Tuli põles roosaka varju all ja kruubipuder seisis kausiga lauanurgal. Loona jalad lirtsusid igal sammul ja juustest

nõrgus jääkülma vett piki selgroogu alla. Vastik vesi ... must ja halastamatu, salvav ja surmav ... Ei või olla, et s a m a vesi suvel päikesepaistel kuldselt virvendab ja kevaditi rentsleis lapsikusi lobiseb!

Loona surus märja selja vastu ahju, ta kohal puhusid nüüd kolm ülemeelikut mängumeest oma pille.

«Kur-radi Allekok,» sajatas võtmemees ja korjas korvist välja temale kuuluva lõnga, tema eit hakkas ju nüüd kangast kuduma ...

«Pane toauks kinni,» ütles Loona vanamehele ja ta käed-jalad, lõuapärad ja hääl värisesid. «Ma ei taha, et need inimesed siia kokku jooksevad.»

Jaoskonnast tuldi kahe mehega. Üht neist Loona juba tundis ja see Loonat ka. See oli tüse politseinik, kes oli käinud Liide vanemaid hurjutamas ja Loonatki üle kuulanud. Teine oli erariides noormees, hästitoidetud ja sile. Loona istus nende vastas laua ääres ja pidi järsku mõtlema ühele taimele, mida kalda-lapsed nimetasid kuradikäpaks. See kasvas soisel pinnal ja eelkõige ajas ta välja tõmbi, sileda, heleda nupu nagu pöidla. Sel noormehel on kuradikäpa nupp, mõtles Loona ja tundis ise, kuidas kuklas kuivavad juuksed end tasahilju kiharaisse hakkasid kõverdama, nagu oleks Loonal keegi üsna kerge käega silitanud üle kukla.

«Isik?»

«Tuisk, Miina, Joosepi tütar.»

«Vanus?»

«Viiskümmend neli.»

«Perekonnaseis?»

«Lesk.»

«Amet, elukutse?»

«Kodune ... ema.»

«Kuidas õnnetus juhtus?»

«Inimene astus lumesajus jääauku ja uppus ära.»

«See kuradi Allekok,» algas kadunu sugulane. «Jääaugul ei olnud ju käsipuid ümber. Tulime viltu üle jõe, Marja uulitsast, tema ees ja mina taga. Lund tuli nii paksult ... häält kuulsin küll, aga jaole enam ei saanud. Korvi ainult leidsin serva pealt.»

«Mhmüüüh,» ümises kuradikäpp väga erksalt. «See

korv oli nii siis jääaugu serva peal? Ja ta ei ole isegi mitte märg?»

«Kas teie seal Marja tänaval ei võtnud mitte alkoholilisi jooke?» küsis tüse politseinik.

«Minu ema ei joonud,» ütles Loona vaikselt vahele.

«Teilt ei küsitud. Ma küsin sellelt kodanikult, kes veel praegugi tugevasti õlle järele haiseb.»

«See on minu eluaegne hais,» vastas võtmehoidja solvatult. «Ja mina olen kroonu ametis nagu teiegi ja tunnen piire ja mõõtu. Minu sugulane ei kukkunud mitte sellepärast jääauku, et mul õllehais juures on, aga just sellepärast, et õllevabrik ei pannud jääaugule puid ette ja lumesadu oli väga tihe.»

«Miks te arvate, et teie ema just k o g e m a t a jääauku kukkus?» pööras kuradikäpp oma heleda ja tõmbi nupu Loona poole.

«Ma ei usu, et ta sinna praegusel ajal läks jalavanni võtma,» kihvatas Loona tigedalt. Tal oli valus ja külm ja sellepärast ta lisas veel: «Kuigi tal eluaegsest orjamisest reuma oli.»

«See Allekok tuleb kohtusse anda, mispärast puid ees ei olnud,» kordas vanamees endise visadusega. «Las maksavad kahjutasu inimese surma eest . . .»

Loona pööras oma märja pea võtmehoidja poole ja ütles:

«Ei seda tohi, kallis sugulane! Ega muud, kui meil tuleb veel firmale selle eest tasuda, et ema läks nende jääauku jalavanni võtma.»

«Olge vait,» põrutas tüse ametimees. «Teie suuvärki ma juba tunnen.»

«Pst, pst,» vaigistas kuradikäpp. «Psühholoogiliselt, psühholoogiliselt, armas ametivend! Laske mina ise ajan preiliga juttu. Niisiis, preili, meie ametis — meie teame kõik! Kas teie ema ei viibinud viimasel ajal teatud depressiooni all, oli psühholoogiliselt väga pingul, eks?»

Loona vaatas teda . . . õieti läbi tema, läbi selle sileda, tõmbi nupuga kuradikäpa. Ei vastanudki.

«Teie ema oli vanamoeline inimene, temal olid hoopis teised vaated tänapäeva noorte moraali suhtes. Tema oli —»

«Mis te tahate?» küsis Loona kõnelejalt.

«Meie ametis me teame nii mõndagi. Korralik, vanamoodne ema ei jõudnud kõike kanda... tema oli võib-olla väga pettunud oma ainsas tütres... teid ju vallandati töölt, teil oli, hmhm, viltulöömist niiöelda majanduslikult ja moraalselt.»

«Ja siis?» küsis Loona ja ta silmad muutusid ikka suuremaks ja suuremaks. «Ja mis sellest?»

«Mõtelge ise... korv villaste lõngadega oli j ä e t u d jääaugu servale? Kas kogemata või nimelt? Psühholoogiliselt, psühholoogiliselt! Teie ema ei kannatanud seda häbi välja, mis teie talle tegite, teinud olite. Õhtuti on inimesed rohkem masendatud meeleolus ja siis ei juhtunud ta m i t t e k o g e m a t a jääaugu servale, nii —»

Loona ajas end püsti. Silmad olid nii turbahaua värvi, et kollast täpikest enam polnudki, ümber suu pisut sinakas rõngas, ise üleni valus, märg, külmunud. «... valis endale elust lahkumiseks selle tee.»

«Molu,» ütles Loona läbi hammaste ja tasa. «Molu, kuradikäpp! Psühholoogiliselt... mu ema võib-olla ripub veel siin läheduses jää küljes kinni ja juba sa sorid ta konte. Vaata —»

Ja Loona tõstis kahe peo vahel pudrukausi ametimehe ette, just nina alla.

«... mu ema jättis selle pudru laua otsale, et kui tuleb, siis sööb. Nuusuta, maitse, proovi psühholoogiliselt, molu! Söö, saa söönuks, ometi kord! M i n u pärast! Nüüd tahate t e, k u r a d i d, m i n u s t k a v e e l e m a t a p j a t t e h a! Ja seda võite teie mulle p r a e g u öelda... Välja, välja,» karjatas järsku valjusti, ta näost olid jäänud ainult suured silmad ja õudusest avatud suu.

«Välja, välja,» ja ta hääl oli nii hirmus, et kõik kolm meest koridori kobisid.

«Välja, välja,» kisendas Loona metsikult, lõi ukse paukudes kinni, lukustas, võttis võtme eest ja riputas ukse kõrvale seinale. «Kui veel keegi tuleb, selle ma tapan...» Ja ta põrutas kahe rusikaga vastu kinnist ust. Põrutas niikaua, kuni külmas vees valutama löönud sõrmeotsad väljakannatamatult tuikama hakkasid,

siis vajus ta ukse alla maha ja lõi otsaesise vastu põrandalauda. See oli veel valusam kui käed ... ja sellepärast lõi ta veel kord ja veel! Jättis siis palge vastu põrandat ja lõõtsutas, midagi kiunatas kurgus, heledalt nagu väike vang, kes välja tahtis. Loona pale puhkas põrandalaual. Nad olid läinud suvel emaga kahekesi põrandat värvinud, laia, hästi pehme pintsliga ... siis tuleb värvikate ühtlane. Värnitsale olid nad natuke tärpentini ja linaseemneõli juurde valanud. See oli ilus värv, ilusate pruunide hobuste pisut punakas värv, mitte see totter ooker ...

Siis kobas keegi laia peoga väljastpoolt üle ukselingi ja vana Peetruse hääl küsis:

«Loonakene, kas kuuled? Ära sa omal meeli peast segi lase ... katsu neid ikka koomal hoida. Kas tahad, ma saadan oma naisterahva sulle ööseks seltsiks?»

«Ei,» ümises põrandal lamaja. «Ei, ei.»

«On ikka kurb küll,» jätkas vana väravavaht ukse taga. «Kurb ots inimesel, ei saa kabeliaeda oma mehe kõrvale maetudki ... Ei saa peieid pidada ega midagi ... Keset elu meie pääl surm see võimust võtab ...»

«Mine ära,» karjatas Loona. «Minge kõik ... kuradile ja jäägegi sinna! Jätke ometi ükskordki mu hing rahu.»

Põrandalaud oli hea jahe põse all. Peale põranda värvimise olid nad emaga kahekesi tuba tapetseerinud. Kartulitärklisest kliistri ja vana riideharjaga. Tapeediks olid nad valinud heledad maasikaõied pruunikal põhjal. Loona oli kliisterdanud ja ema tapeedi kinni tagunud, harjaga, täitsa siledaks ...

Siis tulid uued sammud ukse taha ja Loviis küsis:

«Lapseke, ma tõin sulle natuke sooja leent. Võta! Ma keetsin lambakondist kaalikatega, võta natuke! Sa oled väga lige ja külmanud, võta nüüd natuke sooja.»

«Ei,» vastas Loona põrandalt.

Täna oli ema ahju kütnud, seal ta seda kruubiputru hautaski ... ja Loona istus sellal seasulu taga lumehanges. Loona roomas ahjuni. Ahjukülg oli soe. Aga

värin läks ikka tugevamaks. Nagu ei väriseks tema ise, tema vaataks nagu kaugemalt pealt ja imestaks — kuidas ometi nii palju liha naha sees võib nii võbinal väriseda! Kurk valutas ja kui ta käed ümber kaela lõi, rabeles pihkude all soon nagu nirk lõksus, ruttu, kärsitult, pekseldes.

«Võta ikka, lapseke,» jätkas hääl ukse tagant, «paar lusikatäit sooja leent. Sul ei ole ju nüüd keetjat enam . . .»

Loona ei vastanud. Loona vaatles suurt laastukorvi ema voodi ees. Selles olid need lõngad, need pehmed ja helehallid. Ja korvi tagant vaatasid vastu ema toakotad, madalad ja vildist, mahasõtkutud kandadega . . . ema sõtkus kannad ikka vasakule viltu. Loona kössitas ahju kõrval. Siit vaadates jäi mulje, nagu lebaks ema voodi all ja paistaksid ainult ta jalad . . . nagu tõmbaks ta sealt märja lapiga tolmu põrandalt ja poeks siis tagurpidi välja . . .

Järsku, teravalt ja selgelt nagu pilti, nägi Loona pikka, pikka jõge, jääkaane alust, süsimusta, pimedat ja külma, läbipaistmatut. Selles vees hõljus nüüd tema ema, püsti, isa pihtkasukas peaaegu põlvini, käed-jalad nii abitult rippu, kael pikk ja peenike . . . nagu suur jaanikõder, nii rippus ema vees ja liugles ikka pärivett, ikka kaugemale, ikka Peipsi poole. Tal oli rätik peast ära libisenud, selle oli vesi lahti tõmmanud, juuksed olid lahti läinud ja vesi kergitas neid pealael püsti . . . juuksed puudutasid just jääkatte alumist poolt. Uppunu ujus edasi, kael pikk ja peenike.

Loona karjatas ja vahtis korvi lõngadega. Kuidas see ometi jääaugu servale jäi? Kuradikäpp, kuradikäpp, julm näpp, see näitas Loonale korvi jäälejäämist, see näpp tahtis Loonatki kuhugi a l l a suruda . . . ikka sügavamale . . . süsimusta, põhjatusse, neelavasse.

Loona ajas end püsti ja hakkas piki tuba käima. Ta võttis märjad tuhvlid jalast, et alumised elanikud ta samme ei kuuleks. Astus märgade sukkadega, nii oli pehmem. Edasi-tagasi, uksest aknani. Uks oli lukus ja aknast paistis suur must väljak keset valget. Inglaste tenniseplats. Lumesadu oli lakanud. Ah, Loona

ema oli läinud siis tennist mängima, esimest korda elus ... ja Loona hakkas naerma, naeris ja naeris, kuni pisarad silmist jooksid, siis toetas otsaesise vastu aknapiita ja nuuksus.

... Tee Peipsini on ju pikk ja käänurikas, ema liugleb püsti jää all ja ta juuksed puudutavad seda jäist kaanealust ... ta otsib, et vahest on raiutud jäässe auk, sealt saaks ta õhku. Milleks ... ja liugleja tütar jälgib mõttes seda hirmsat teekonda ja aidata ei saa, tema, kes nii hästi ujuda oskab ja vees nagu kodus on. Aga ema kartis vett, tema võis ainult põlvini vette astuda, rohkem ta pea ei lubanud. Aga nüüd oli ta astunud, üle pea oli vesi kokku löönud, lõikav-külm ja must, aah ...

Ja Loona lõi otsaesise vastu aknapiita, see oli valus ja see valus oli hea, tuli veel kord lüüa, veel kord! Kuidas rahvasuu nii kenasti ütleb, et süda läheb valust lõhki. Et süda võib valust lõhkeda ... Loona tundis, et tema süda oli nagu küps kastanivili kõrges puus, kukkus alla kõvale kivisillutisele ja lõhkes neljaks: rohelised koored lendasid laiali ja läikivalt, armetult paljalt jäi kividele lamama pruun sisu ...

Kell käis tragilt, ema oli ta ju ise üles tõmmanud, vaskkett oli libisenud läbi tema peo, läbi nende punsunud, tööst krobeliste käte. Nende kätega oli ta oma tütart koolitanud ja kasvatanud ... Pudrukauss seisis jälle vaikselt lauaäärel, puutumata. Nüüd oli ta vist küll põhjani jahe, las olla pealegi. Loona ise aga astus jälle piki põrandalaudu, uksest aknani, aknast ukseni. Aga korv vaatas voodi juurest heledana vastu, iga kord langes astuja pilk korvile. Kuidas see jääaugu servale jäi?

... Võib-olla on ema nüüd juba Vabadussilla alt läbi ja läheneb Kivisillale ... siis jõuab sadama kohale, läheb pärmivabriku alt läbi, ujub üksi, juuksed vees püsti. Aga tema palitu lebas ristseliti voodil, hall jänesenahkne krae hõõrdunud ja kägaras ... nagu külmetaks voodil kössitõmbunud jänes.

Külm oli ja Loona tõmbus ka kössi. Aga kui külm võis praegu vees olla ... ja Loona astus ikka kiiremini ja kiiremini, nagu sammuks ta piki jõekallast ja peaks jooksma, sest vool viib kedagi kaasa ja Loona

peab käänukohale vastu ruttama, kui ta ainult jõuaks! Loona kuulis kurinat, see oli ta oma kurk, see oli ta oma kaelasoon, see pekslev, kõrvus kohises nagu vesi pärast ujumist ... vaja seda välja hüpelda. Las olla ... ja Loona astus ikka kiiremini ja kiiremini. Kas laskis ema ennast tema pärast mööda meetripikkust jäist seina süsimusta vette vajuda, ei, ei, ei! Valetad, kuradikäpp, valetad!

Nüüd jooksis Loona uksest aknani. Ta pea ja eriti silmamunad valutasid, iga kord, kui ta vähegi pead pööras, torkas ja tuikas silmakoobastes. Allpool, pärmivabriku kohal, elab ju palju pesunaisi, need on kirvestega kaldajäässe palju auke raiunud, vee võtmiseks ... püsti hõljuv ema leiab kindlasti ühe säärase augu ... aga mis sellestki on ... Aga vahest on ta siin kusagil lähedal, võib-olla just maja kohale juukseid pidi jääkattesse kinni külmunud, ripub nii päris kodu lähedal, käed-jalad abitult longus, isa pihtkasukas peaaegu põlvini, kael imepeenike ja soonine. Aga Loona ei saa minna ja neid juukseid jääst lahti näpistada ...

Ta jooksis ikka kiiremini ja kiiremini. Lõõtsutas, taarus pisut ja ta jalanina jäi triibulise põrandariide taha kinni. Loona kukkus. Ta ei tõusnud. Roomas ainult ahju poole, surus külje vastu ahjukülge, tuhm ja tume pilk heledal laastukorvil. Lamp kumas ja kell tiksus tragilt.

Ja seal see elu siis oli, ühe inimese elu. Hingemaapidaja tütre Miina elu. Ema oli oma lapsepõlvest Loonale pisikesi pilte jutustanud ja nüüd tulid need pildid kõik külla. Kui Miina päris väike oli olnud, oli Hingemaa Joosep vähile läinud. Tol ajal olid vähid veel suured olnud, nagu täismehe labakindad! Väike Miina oli siis ühe suure vähiga nukku mänginud. Oli talle räbalast kleidi ümber sidunud ja talle unelaulu laulnud. Kõige rohkem oli mängijale meeldinud see, et ta must laps oma suuri käsi, neid sõrgu, oli liigutanud. Vähid, jah vähid ... aga nüüd liigutavad nad oma sõrgu ümber selle, kes kunagi väiksena vähiga nukku oli mänginud ...

Loona oigas. Ja siis hoidis Miina, juba suurem, päris lapsi. See polnud kerge, sest poisid, kaupmees Verneri

omad, olid rasked ja prisked olnud. Siis pidi ta kätel kandma oma halvatud vanapreilit ja see oli veel keerulisem olnud. Heas tujus olles kinkis preili kandjale villase kleidiriide, aga halvemas olles lõi saapaharjaga vastu nägu. Ema Miina oli näinud punaseid matuseid Tartus, postijaama juures, oli näinud mustsadalasi, oli matnud mehe ja tütre pärast oma südant valutanud...

Maja jäi ikka vaiksemaks ja vaiksemaks. Vanapoiss Sammul oli juba ammu ütelnud oma viimase «ehemmi» ja väike laulusiristaja magas. Kõigil oli küljealune kuiv ja soe... ainult üks ase majas seisis tühjana ja üks elanik triivis külmas vees ja otsis uut aset...

«Vastu õhtut tõuseb lastel palavik,» kuulis Loona selgesti oma vana Mari-tädi häält. Ei saa hingata sügavalt, siis torkas rinnus. Tuleb hingata kergelt ja pealiskaudselt, kopsu pettes. Veel parem, hoiad hingamist tagasi, nagu vee all ujudes... Ja Loona hoidis hingamist tagasi ja mõtles: iga uppuja tõusvat kolm korda pinnale, siis ema vist kuristaski... ja jälle pidi oigama. Kui ta silmad lahti lõi, tegi see löömine valu, nagu oleks kummaski silmanurgas terav klaasikild... ja jälle langes pilk heledale laastukorvile. Nii oli vaevelnud üks naine, mananud ja manitsenud meest ja tütart, ikka paremat tahtnud ja halvemat saanud, vett peljanud ja nüüd vette uppunud. Kevadel leitakse ta laip — võib-olla — kusagilt kaldaveest. Kui lähemalt, õnnestub teda veel vana sireli alla matta. Kui ei, matavad tundmatud leidjad laiba kaldaliiva. Loona on ju ise näinud, kui arvukalt on sääraseid kalmukohti kallastel. Mõnele on helded heinalised vahel terve sületäie karikakraid peale visanud...

Küll oli Loona väsinud ja küll valutas ta imelikult, üleni! Ja ikka kiusas teda pilt: tema istub soojas toas, kell tiksub ja pudrukauss on laua otsal, aga see abitu jaanikõder ripub mudase põhja ja meetripaksuse jääkaane vahel, heljub, kõlgub, kerkib ja otsib asemekohta. Ja ema voodi ees on see hele korv nende pehmete lõngadega. Loona vajus küljeli põrandale ja tundis, et temas on kõige raskem just see parem põsk, ta p i d i selle millelegi toetama, suruma, et välja puhata.

Ja nii ta siis laskis selle põse ilusa punakaspruuni hobuse värvi põrandale ... nad olid selle emaga kahekesi värvinud. Aga nüüd tuli öelda juba k a d u n u d emaga. See kõlab hästi, sest kui inimene viiakse kabeliaeda ja seal mulla alla aetakse, tead sa ometi ta asukohta ... aga ema Miina oli tõesti k a d u n u d ja võibolla jääbki selleks.

Loona surus käed rusikasse ja tundis, et ta pöidlad olid paksud ja käed suured-suured. Kael oli imelikult nõrk ja ei kandnud pead. Nojah, Loona oli ju nüüd ka vee all, oli vist päikesepaisteline päev põua ajal, päike oli punane ja sellepärast oli veealune valgus roosakas. Loona vastas oli suur, tume kala ja sel suur, hele suu ... laastudest hambad. See oli säga. Siis segas keegi jämeda ja tömbi kuradikäpaga vett ja kõik virvendas läbisegi. Loona tahtis ohata, aga kopsus torkas nii teravalt, et ta ohkamise asemel oigas. Oh, see polnud üldse säga, see oli hiinlase silmnägu, see irvitas oma laastuhammastega ja ütles: «See on hiinlase kättemaks, see on hiinlase kättemaks, see on s e l l e pärast!» Siis lõi kaugelt kirikukell, ega see hiinlane eestikeelseid kellalööke lugeda ei mõista, mõtles haige Loona põrandal. Suur, suur heinakoorem sõitis mööda, vaarus ja vajus üle Loona, hiinlase, säga ja korvi ... kõrred krabisesid ja kriimustasid nahka ... aga siis ronis korv kuhjast välja ja kükitas kõrgele, kuhja tippu ...

Palavik ja valu teevad ühest ööst mitu. Aga siiski tuleb hommik ja Loona nägi hommikut. See oli tuhm ja nukker, tuba oli nagu halli jäävett täis. Ahi oli külmaks läinud ja lamp tühjaks põlenud. Loona silmad nägid avanedes kõigepealt triibulist põrandariiet ja põranda pruuni, siis lauajalga ja korvi voodi ees. Kell ei tiksunud enam nii tragilt ja Loona ei näinud, kui palju ta silmnägu näitas. Pea valutas ja parem külg oli nii tuim, nagu oleks ta tammepakust. Ta pidi end püsti ajama ... juua tahtis, hingata oli valus ja kuiva kurku oli nagu liivapaberiga hõõrutud. Majas oli juba eluhääli. Vanapoiss Sammul kõhatas oma hommikuse «ehemmi» ja lapsehääl, see kauge sääsepirin, kuulutas ikka, et keiser Augustus laskis oma rahva üles arvata ...

Loona parem põsk oli paistes ja meelekohal sinetas muhk eilsest aknapiidast. Ta liikus väga vaevaliselt, teekond aknani oli niisama pikk nagu raekojaplatsini, mine ja mine ja lähemale ei saa...

Taevas oli sinakashall ja madal, palju vareseid tiirles käratsedes Botaanikaaia kohal. Lumi polnud täna valge... see oli nagu Loona kunagine värvipulk, sellesse oli lisatud veidi sinepulbrit. Botaanikaaia müür ja puutüved mustasid... aga hoopis heledalt helkisid ümber musta tenniseplatsi tõkkepuud, uhiuued, tänahommikused! Kreemid latid postide vahel helendasid hallil päeval... nagu puhtaks näritud loomakondid... Ei tea, kas kalad ka kondid nii puhtaks järavad?

Ja meetrit paarkümmend linna poole, samuti jõejääl, on jalgtee, mis viib Liiva tänava suust üle jõe Pirgi majani. Keset seda teed lamas tookord isa. Nad tõstsid ta üles, Koosa vana suured kämblad paistsid isa kaenla alt läbi... vererada jäi teele. Üks läks jää a l l a ja teine jäi jää p e a l e. Näis, mis kavatsused on sellel j ä ä l temaga, Loonaga?

Külm oli ja Loona vaarus uuesti ahju kõrvale. Ahi oli nüüd külm. Ema ütles ju alati, et liimivärviga võõbatud ahjukivid on palju külmemad kui värvimata. Aga need ahjukivid nagu liigutasid ja vaata, jälle pilgutas suur hiinlasenägu silmi ja laksutas oma laastuhambaid...

Neil, Tuiskudel, oli varem ikka mõni sääsk ületalve toas. Päeval teist tühjakest ei nähtudki, aga õhtuti tiirles ta ümber lambi, tagasihoidlikult, nagu vaene vallasant, kes loata talvituma tulnud. Ja ikka lendas mõni talvine kärbes... aga täna pole ühtki elulist... Tühjaks jäänud tuba... nagu see linnupesa, mille isa Loonale kord jõulukingiks tõi.

Teed, jalgteed, reeteed, maanteed, metsateed, pikad rajad — need libisevad Loona pilgu eest mööda. Ja sellest pole midagi, et ta lamas kinnisilmi. Kusagil kaugel sõrkis üksik hunt, vennas, ja tukkus puuõõnes öökull, see tema sõsar. Aga kusagil veeteel, pikal ja käärurikkal, mis Peipsini viib, reisib Loona ema. Põhjas on kive ja koli, vanarauda, roostest söödud ankruid... põhjast ulatuvad välja roided, pool rinna-

korvi ... heledad roided ... nagu need uued käsipuud ümber inglaste tenniseplatsi. Aga ema libiseb, juuksed laiali, kael kõhn ja peenike, neist üle ... ja Loona olevat oma ema tapja. Kuulge, kuulge, kuradikäpp kuulutas!

Keskpäeva paiku klopiti toauksele, järsku ja käskivalt. See on kuradikäpp, see klopib vastu korvikülge, et Loona kuuleks. See on kuradikäpp, ta tahab näha, kas see korv ja tema sõnad on üle öö Loona juuksed halliks võtnud ... las koputab ... hiinlase kättemaks ... Loviisi lambakondi leem ...

Varsti läks hall päev tumehalliks ja tumehall mustjaks üle. Laelambis polnud enam õli ja ta oli kõrgel. Põrandal lamas Loona, ja kui tuba juba üsna pimedaks läks, hakkas ta tasa kõnelema. Siis ta naeris ja kutsus kassi. Naeris jälle ja see naer oli nii hirmus — kuus sammu korvist, milles olid pehmed, helehallid lõngad.

«Leedi Tuisk läks tennist mängima ... inglased tegid talle tenniseplatsi. Eile oli tasuta. Täna on juba piletitega, aed on ümber ... Kui ta nüüd sinna Sinilinnu riiki jõuab, küsib taat kohe: «Ega sina muud, ikka seda vähi teed pidi.» »

Järsku karjatas lamaja valjusti: «Kael on pikk ja peenike ... see on pillikeel, see läheb katki ja ta kukub põhja ... tšello keel.»

Siis tuli päris pimedus tuppa. Ainult kaks aknaava helkisid pisut hallikamalt. Kell ei tiksunud enam, tema aeg oli möödas, eile samal ajal sai ta üles tõmmatud. Ahju kõrval lamas Loona, üks käsi kaugele ette sirutatud, sõrmed harali ... mida ta küll püüda tahtis? Ta kleit ja sukad olid seljas ära kuivanud, isegi ülikuivanud, sest nad olid päris kuumad. Oh, nii maad ligi olid n a d saanud suruda selle tüdruku!

Siis tuldi mitme inimesega trepist üles ja Loviisi hääl hädaldas:

«Kolm korda käisin sooja leent pakkumas, esimest korda küll kostis veel ... pärast ma mõtlesin, et vahest jäi kurvastusest magama ja magab välja.»

«Naistel, kurat, ikka naiste aru,» vandus puksiirlaeva kapten Voldemar Koosk. «Ma löön selle ukse õlaga sisse nagu prauhh.»

Siis lausus Valve hele hääl:

«Võtit ei ole ees ... auk paistab läbi. Ta on välja läinud.»

«Seda ei ole,» vastas pisut tuimavõitu mehehääl rahulikult. See leitnant Jalaka hääl. Tema oli täna juba kolm korda koputanud ... ja nüüd oli ta kahtlus täis ... nende äkiliste liigutuste pärast. «Tal ei olnud mitte kusagile minna ja t e m a ei läinud pärast s e d a kusagile. Ta peab sees olema. Loona, Loona!»

«Liine,» hädaldas võtmehoidja teiste häälte vahele. «Sa oled nii keevaline, ega sa endale ometi paha ei teinud?»

Rumal küsimus ... miks peaks Loona veel i s e hakkama tegema enesele paha, kui seda paha on tema nahale ladunud teised ... rikkalikult?

Aga Loona kõneles ka:

«Luik ja vähk ... hunt ja öökull ... libahunt ... nüüd nad nülgisid Miki naha ... nüüd tõmbavad minul üle pea ...»

Majaperemees ei lubanud puksiirlaeva kaptenil õlaga ust sisse lüüa ja sellepärast toodi kogu maja võtmed kokku, peotäite kaupa. Ragistati ja raputati. Nüüd hakkab jää minema, mõtles haige ... siis sulavad juuksed lahti ja ta vajub põhja ...

Leitnandil ja puksiirlaeva kaptenil olid taskulambid ja Loviis hoidis oma laualampi käes. Tuba läks järsku päris valgeks. Kell ei tiksunud ja lauanurgal oli kauss kruubipudruga. Koosa Volli tõstis Loona ahju kõrvalt üles, Loona pea langes raskelt üle ta käsivarre.

«Ta oli ju läbilige,» ahastas Loviis. «Nii jäi ta istuma ... nüüd on ta omale haiguse külge külmetanud.»

«Nägu on kuum nagu raud,» katsus Valve. «Papi, too ruttu kraadiklaas.»

«Kui ma selle eilse kriminaali kätte saaks,» ütles Koosa-poeg läbi hammaste, «ma teeksin talle kõriorelit.» Ta ütles seda väga meremehe moodi ja see tuli tema juures väga mõjuvalt välja, kuigi ta juhtis ainult väikest puksiirlaeva piki kitsast Emajõge.

«Ja Miinakesest ei ole enam jälgegi,» nuttis Loviis.

«Vees sul mõni jälg jääb, ehemm,» sõnas vanapoiss Sammul.

Aga leitnant Jalak ei lausunud midagi. Naised olid jõudnud talle juba koridoris kõik selgeks teha, niipalju muidugi, kui see neile enestele selge oli. Leitnant Jalak mõtles ja ta pale oli väga tõsine. Ta astus sammu, pehme laastukorv jäi talle jalgu ja kägises tasa.

Siis ütles leitnant Jalak Loviisile:

«Loomakliiniku ees on voorimehed, jooksku keegi ja toogu üks värava ette. Ma pakin ta niikaua sisse, palavik on kõrge, ta tuleb kohe haigemajja viia.»

«Mina lippan,» vastas Valve ja kadus.

«Erakliinik Riia mäel olevat väga hea,» katsus Loviis juttu üleval hoida. Aga leitnant ei vastanud talle midagi. Ta asetas teki üle voodi ja tõstis Loona tekile, alustas sissepakkimist. Ta oskas seda hästi teha, tal oli palju väiksemaid õdesid olnud. Tekiserv tõmmati üle silmade ja see oli ükskõik, sest Loona silmad olid kinni. Välja jäeti ainult nina ümbrus ja see oli küll üsna küünlavärvi. Paled ja kael punetasid, need mässiti hästi sisse. Lamas voodil nagu muumia.

«Kuidas üüriga on?» päris mähkija majaperemehelt.

«Esimeseni on küll kõik korras . . .»

«Hästi. Ma panen nüüd toaukse lukku ja võtan võtme kaasa. Mõne päeva pärast ma saadan sõdurid kraami järele.»

«Heldeke,» haletses Loviis. «Pikerguseks ja kangeks teine mähitud nagu pulk . . . nagu jääpurikas. Ja nii vagane teine, kas ta ikka hingabki veel?»

Nad vaikisid kõik, nagu tahaksid kuulatada, kas see pikerguseks mähitu ikka hingab veel. Koosa Volli kustutas oma taskulambi, senini oli ta tulukese hoopis unustanud ja lambis praksatas tasa. Praksatas nii kergelt, nagu oleks jääpurikas katuse küljest lahti kukkunud . . . kes teab, kuhu. Ja siis tuli Valve juba voorimehega.

«Teie näitate mulle lambiga tuld . . . hoidke kõrgemal,» ütles leitnant Loviisile. «Ma pean haige trepist alla kandma.»

«T e i e ei tunne seda treppi nii hästi kui mina,» ütles Koosa-poeg ja kummardus üle Loona. «Meie temaga

oleme seda treppi juba lapsest saati sõtkunud... ma i s e viin ta alla.»

Nõnda viiski Koosa-poeg Tuisu-tütre trepist alla ja valgus ning varjud käisid üle ta kandami. Küllap vist värises Loviisi, vanainimese käsi lampi hoides. Leitnant istus saani ja sirutas mõlemad käed välja, nendele kätele andis Koosa-poeg oma kandami üle. Tekk oli ometi nii tugevasti ümber nõrga mähitud, et ta selle üsna sirge hoidis. Ainult pea vajus longu ja leitnant toetas sellele kärmelt oma õla alla. Loona oli nagu külatüdrukuke tuisu ajal, ainult ta ninaalusele oli pisut hingamisruumi jäetud.

«Kuhu härrad käsevad sõita?» päris vana voorimees.

«Linna. Lase risti üle jõe. Botaanikaaia otsa kohale välja,» käskis leitnant.

Sõitsid risti jõge. Üle sellest kohast, kuhu aastate eest oli vajunud kummuli Juhan Tuisk. Meetrit paarkümmend linna poole sellest paigast, kuhu üsna hiljuti oli üleni vajunud Miina Tuisk. Aga nende tütart viidi üle jää ja ta ise oli pikerguseks ja kangeks mähitud nagu jääpurikas.

Leitnant vaatles seda natukest nahka, mis paistis teki vahelt, ja ütles voorimehele:

«Lase mööda Botaanikat üles. Lepikusse välja. Paneme seal haige maha ja sa sõidad kohe arsti järele, sõjaväe laatsaretti. Selge?»

Botaanikaaia uisuteel mängiti parajasti lugu Barcelonast, maailma armastusest kõige õhkuvamast linnast. Sajad värvilised laternad tõmbasid sildu põliste puude vahele. Jääd nühkivast terasest tekkis pehme sahin.

«Ah Lepikusse?» nohises voorimees. «Selge, see ju see va umbne.»

«Just,» vastas leitnant.

Et sõideti parajasti mööda kivimüürist, mille tagant tuli väga tugevasti Barcelona laulu ja uiskude sahinat, ei saadud aru, oli see ütleja hääl nüüd kas rahulik, tuim, kõrk või ülbegi. Võib-olla kõik need kokku. Mine tea ses helinas, tilinas ja sahinas...

JÄRELMÄRKUS

1932. a. K/Ü «Looduse» poolt korraldatud järjekordsele romaanivõistlusele oli saabunud 38 romaani-käsikirja, sealhulgas 496 masinkirja leheküljeline «Soomustüdruk» märgusõna all «Lacrimosa». See noore, täiesti tundmatu algaja esikteos tunnustati võistlustööde hulgas parimaks.

«Soomustüdruk» valmis tookord 30 ööpäevaga 1932. a. päikesepaistelistel juulipäevadel. Noore algaja ütlemisviis oli üleannetu ja robinal edasirühkiv, sekka poseeriv ja pinnaline, stiiliga välgutav ja edvistav. Ei olnud tookord autorit pidurdamas enesekriitika ega leidunud juhendavat konsultanti. Ainsaks «abiks» oli kirjastuse nõudmine käsikirja kärpida poole võrra, et ta 240-leheküljelisena parajasti mahuks ilmuma «Looduse» krooniste romaanide sarjas. Sel kujul võis ta ettevõttele tuua minimaalsete kulude juures maksimaalse kasumi. Selliselt ärapõetud teos oli nagu peotäis erivärvilisi ja ebaühtlasi narmaid, kui ta 1932. aasta novembris ilmus. Tiraaž 3000 eksemplari paneb meid muidugi haletsevalt muigama, tookord oli see aga tundmatu autori kohta veel küllaltki suur. Barbaarse kaanepildiga (mingi sasispäise filmidiiva ja buldogi foto) raamat müüdi läbi kahe nädalaga ja võeti lugejaskonna ja arvustajate poolt üle ootuste soojalt vastu.

See kõik juhtus 25 aastat tagasi. Möödunud veerand sajandit on vahepeal alusteni vapustanud kõiki tookordse elu tugitalasid ja põliseid tõekspidamisi. Nii mõndagi näib «Soomustüdrukus» tänapäeva lugejaile, eriti noortele, uskumatuna ja naljakanagi. Näib uskumatuna, et loovaks inimeseks, «põlevaks põõsaks» sündinud Loona Tuisk, kes lapsest saadik otsis aina ilu ja põrkas kogu aeg vastu inetust, ei saanudki oma tiibu lahti lüüa, et see Loona Tuisk oli määratud närbumisele nende müüride vahel, mida tookordne ühiskond ja olud olid sellistele lennuhimulistele püstitanud.

Käesoleva väljaande puhul oli mul võimalus anda oma esikteosele tagasi ta esialgne ulatus. On arusaadav, et nüüd, 25 aastat hil-

jem, olen käsikirja uuesti läbitöötamisel püüdnud tema sõnastust viimistleda ja üht-teist silmahakanud puudustest kõrvaldada, kuid põhiliselt on teos jäänud tookordsete kavatsuste raamidesse.

Juba 1938. a. tekkis mul mõte kirjutada «Soomustüdrukule» järg, et näidata umbtänavasse jõudnud Loona edasist kujunemist ja elukäiku. Kuigi uus teos oli kavandatud juba ammu, jäid kavatsused pikaks ajaks ainult kavatsusteks ja oma tundi ootama. «Soomustüdruku» uue väljaande trükivalmis seadmine aga viis mind uuesti lähemasse kokkupuutumisse Loona Tuisuga ja seejuures küpses mu ammune kavatsus veelgi, nii et praegu olen selle elluviimisele asunud.

L. K.

Tallinnas,
aastavahetusel 1956/57.

SÕNADE SELETUSI

lk.

39 aber — aga (saksa k.)
„ fix — kähku, nobedalt (saksa k.)
61 «verdreht» — pea peale pööratud (saksa k.)
88 Wa-as? So-n Gesindel — Mis? Niisugune rahvarämps (saksa k.)
130 dobra — hea
188 Ordnung regiert die Welt — kord valitseb maailma (saksa k.)
„ Kleiner Affe — väike ahv (saksa k.)
191 Eine herrliche Büste — Suurepärane büst (saksa k.)
201 frech — jultunud, ülbe (saksa k.)
203 Engelhorn — omaaegne saksa raamatute-seeria
229 Das Wunderkind aus Lübeck — imelaps Lüübekist (saksa k.)
239 falsch — vale, võlts (saksa k.)
248 Komischer Name, nicht wahr? — Koomiline nimi, eks ole? (saksa k.)
„ völlig — täielikult (saksa k.)
„ schmackhaft — maitsev (saksa k.)
„ Feinschmecker — maiasmokk (saksa k.)
„ Pfarrer — pastor (saksa k.)
„ freie Zeit — vaba aeg (saksa k.)
„ verehrib — austab (saksa k.)
252 eine junge Dame — noor daam (saksa k.)
„ Wie alt bist du eigentlich? — Kui vana sa õieti oled? (saksa k.)
„ schief — viltu (saksa k.)
„ Betragen — käitumine (saksa k.)
„ ein dickes Ende — halva lõpu (saksa k.)
„ steinhart — kivikõvaks (saksa k.)
„ offenherzig, fidel — avameelne, lõbus (saksa k.)
„ Loonachen komm — Loonake, tule (saksa k.)
„ wieder gut — jälle hea (saksa k.)

253 Hochschule — ülikool (saksa k.)
„ begabt — andekas (saksa k.)
„ Auf dem Lande natürlich — Maal loomulikult (saksa k.)
254 zum Angucken — näha, vaatamiseks (saksa k.)
255 Freut euch des Lebens, weil noch das Lämpchen glüht — Tundke elust rõõmu, sest veel hõõgub tuluke (saksa k.)
257 bleich — kahvatu (saksa k.)
„ betrübt — nukker (saksa k.)
„ klar — selge (saksa k.)
„ Wenn nicht, dann nicht — Kui mitte, siis mitte (saksa k.)
260 nun — noh (saksa k.)
276 casus belli — ettekääne sõja alustamiseks (ladina k.)
283 In der Stadt der Lieder und Liebe — laulude ja armastuse linnas (saksa k.)
377 varvalül — varustusvalitsuse ülem (kodanliku eesti sõjaväe asjaajamises kasutatud lühend)
382 Story, boys — Lugu, poisid (inglise k.)
396 In die Kneipe laufen und sein Geld versaufen — Kõrtsi jooksma ja oma raha maha jooma (saksa k.)
417 Hochbetriebi ajal — kõige elavamal ajal (saksa k.)

Кибувитс Лейда Яновна
ДЕВУШКА В БРОНЕ
На эстонском языке
Оформление В. Тоотса
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja *H. Välk.* Kunstiline toimetaja *H. Vitsur.*
Tehniline toimetaja *L. Uuspõld.* Korrektorid *M. Juske* ja *H. Peel.*

Ladumisele antud 15. XI 1956. Trükkimisele antud 20. II 1957. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 28. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 22,96. Arvutuspoognaid 23,89. Trükiarv 21000. MB-01628. Tellimise nr. 2609.

Trükikoda „Pioneer", Tartu, Kastani tn. 38

Hind rbl. 9.55

7—3

Rbl. 9.55

A-21457

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00378021 2